ՊՈՒՇԿԻՆ ԼԵՆ

ԸՆՏՐՈՒԱԾ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

АРМЯНСКАЯ ЭТНОГРАФИЯ И ФОЛЬКЛОР

МАТЕРИАЛЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ

16

ВЕРЖИНЭ СВАЗЛЯН

МУСА ЛЕР

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР

ЕРЕВАН • 1984

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՋԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՅ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԱՂ ԱՀՅՈՒԹՅՈՒՆ

ՆՅՈՒԹԵՐ ԵՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

16

ՎԵՐԺԻՆԵ ՍՎԱՋԼՅԱՆ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ • 1984

ԳՄԴ 63.5 (2Հ)
Ս 850

Տպագրվում է ՀՍՍՀ ԳԱ ճեագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագրական կոլեգիա
Բ. Ն. ԱՌԱՔԵԼՑԱՆ, Է. Տ. ԿԱՐԱՊԵՏՑԱՆ, Ս. Բ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՑԱՆ
Կ. Վ. ՄԵԼԻՔ-ՓԱՇԱՅԱՆ, Ա. Մ. ՆԱՋԻՆՑԱՆ, Դ. Ս. ՎԱՐԴՈՒՄՑԱՆ

Պատասխանատու խմբագիր՝ բանասիրական գիտությունների
դոկտոր՝ Ս. Բ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՑԱՆ

Գիրքը հրատարակության են երաշխավորել գրախոսներ՝ բանասիրական գիտությունների թեկնածուներ
Ա. Մ. ՆԱՋԻՆՑԱՆԸ և Ռ. Հ. ԳՐԻԳՈՐՑԱՆԸ

Սվազլյան Վ. Գ.
Ս 850 *Մուսա լեռ/Հատորի պատ. խմբ. Ս. Բ. Հարությունյան.— Եր: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ. 1984.— 219 էջ. 1 թ. նկ./ Հայ ագգագր. և բանահյուս., նյութեր և ուսումնասիր. (ՀՍՍՀ ԳԱ., Հնագիտ. և ազգագր. ինստ. [Պր., 16])։*

Ժողովածուն ընդգրկում է Սովետական Հայաստանում բնակվող հայրենադարձ մուսալեռցիներից 1955—1978 թթ. գրի առնված ավանդական բանահյուսության գրեթե բոլոր ժանրերի նմուշները։ Բարբառային բնագրերին կցված են արևելահայ գրական լեզվով թարգմանություններ։ Ներածության մեջ տրված է հայրենաբնակ մուսալեռցիների մշակութային կյանքի պատկերը, քննված են գրառված բանահյուսական նյութերի և դիտարկված ժողովրդագիտական երևույթների արդյունքները՝ համաժամանակյա և տարաժամանակյա մոտեցումով։ Ժողովածուն ունի նաև բառարան, ծանոթագրություններ, բանասացների կենսագրականներ, նոտագրություններ և մուսալեռցիների բնակեցումը պատկերող ուղեցույց քարտեզ։

Հասցեագրվում է բանահյուսությամբ, ժողովրդագիտությամբ հետաքրքրվողներին և ընթերցող լայն շրջաններին։

Ս 0508000000
703(02)—84 33—83

ԳՄԴ 63,5 (2Հ)
902.7 (CA 43)

© Հայկական ՍՍՀ. ԳԱ. հրատարակչություն, 1984

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Կիլիկիայի հարավում ձգվում է Տավրոսի Ամանոս լեռնաշղթան, որի հարավարևմտյան փեշերին վեր է խոյտնում Մուսա լեռը՝ Դամլայըք եռանկյունաձև գագաթով (1355 մ), Նրա հարավարեելյան և հարավարեմտյան լանջերը զառիթափ իջնում են դեպի Որոնտեսի գաշտավայր ու Միջերկրական ծով։

Մուսա լեռան արեելքից հոսում է Որոնտես գետի վտակ Մեծ Կարաչայը, իսկ հարավում տարածվում է Որոնտեսի ընդարձակ գաշտը։

Մուսա լեռը գտնվում է պատմական Անտիոքից շուրջ 20 կմ դեպի արևմուտք։ Անցյալում այն կոչվել է Սվեդիա[1], Մուսա դաղ[2], Ջերել Մուսա[3], Մուսա լեռ[4]։

Մուսա լեռան հյուսիսային լանջերին, արևելքից արևմուտք սփռված են եղել հայկական վեց գյուղերը՝ Բիթիաս, Հաջի-Հաբիբլի, Յոդուն-Օլուկ, Խըդր-Բեկ, Վակըֆ և Քաբուսիե։

Ազգագրական այս խմբի կազմավորման ու նրա բնակիչների անցյալի մասին մատենադրական հավաստի աղբյուրներ մեզ գրեթե չեն հասել։ Օտար և հայ պատմիչների վկայությունները հիմք են տալիս ենթագրելու, որ դեռևս Տիգրան Մեծի տիրապետության ժամանակ (մ. թ. ա. I գ.) հայերը բնակվել են այդ վայրերում։ Հետագայում, տարբեր տեղերից պարբերաբար կազմակերպված գաղթերի շնորհիվ, նրանք համալրվել ու համախմբվել են Մուսա լեռան շուրջը[5]։ Գյուղախմբի ավելի քան 6 հազար բնակիչներն զբաղվել են երկրագործությամբ, շերամապահությամբ, մեզվաբուծությամբ։ Ունեցել են տարրական դպրոցներ ու եկեղեցիներ[6]։

XIX դարի երկրորդ կեսին բալկանյան ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պայքարի ոդին բռնկել էր նաև արևմտահայությանը, որը նույնպես հևծում էր սուլթանական բռնապետության լծի ներքո։ Սան-Ատեֆանոյի և Բեռլինի վեհաժողովների հետ կապված հույսերը չէին արդարացել։ Ձեյթունի ապստամբության ազատագրության ոդին նոր թափ էր ստանում։

Կ. Պոլսում, Հունաստանում, Բուլղարիայում, Ռումանիայում և Կիլիկիայում կրթություն ստացած երիտասարդները Մուսա լեռ դալով ոչ միայն գրագիտություն էին տարածում, այլև պատմում էին այդ երկրներում կատարված իրադարձությունների մասին, սովորեցնում հայրենասիրական երգեր, ազատասիրության գաղափարներով լուսավորում մարգկանց մտքերը։ Նրանք իրենց նկատելի հետքերն են թողել մուսալեռցիների 1895 թ. և ապա 1909 թ. ազատագրական շարժումների վրա[7]։

Սուլթանական կառավարությունը 1915 թ. հուլիսի 13-ին հատուկ հրամանով հայերին պարտավորեցնում է յոթ օրվա ընթացքում դաղթել Սիրիայի անապատները։ Մուսալեռցիներն ընդդիմանում են ու չեն ենթարկվում կորատերը այդ հրամանին։ Նրանք անցնում են ինքնապաշտպանության։

Վերապրողները դեռ մինչև օրս հիշում են իրենց երդումը. «Ես հուս ձննուձ իմ, հուս ալէ ըըր միռնէմ. իս չըմուրթօ յասսէր քիմր միռնիլ. թվունգը ծաւիս զըմիռնէմ յաս դիդը, թաքէ մուհաջըր չը՛մըննօ»[8], Բոդոքի և վրեժխնդրության ղդացումը համակում է բոլորին. այր ու կին, մտնուկ ու ծեր թողնելով իրենց ունեցվածքը, բարձրանում են Մուսա լեռան դադաթը՝ կռվով դիմադրելու թշնամու բազմահազար զորքերին։

---

1 Այդ վայրերում են գտնվում պատմական Սելևկիա քաղաքի ավերակները. «Սվեդիա» անվանաձևը (ըստ Տիգրան Անդրեասյանի) հնագույն այդ տեղանվան արձագանքն է։

2 Թուրքերեն՝ Մուսա լեռ։

3 Արաբերեն՝ Մուսա լեռ։

4 Մուսա լեռան տեղանվան մասին մի շարք ավանդություններ են գեռեղված սույն ժողովածուի մեջ։

5 Տե՛ս Ա. Ալպոյաճյան, Պատմություն հայ գաղթականության, Ա. Գահիրե, 1941, էջ 105—121 և Տ. Անդրեասյան, Սվեդիայի բարբառը, Երևան, 1967, էջ 291—351։

6 Տե՛ս Մ. Խուշգելյան, Պատմություն Անտիոքի և շրջակայքի, «Հուշամատյան Մուսա լեռանն», Բեյրութ, 1970, էջ 4—48։

7 Այդ ժամանակաշրջանն տրտաղոլող մի քանի երգեր տեղ են գտել սույն ժողովածուի մեջ։

8 «Ես այստեղ եմ ծնվել, այստեղ էլ կմեռնեմ. ես չեմ պետ սարուկի պես մնռնելու. հրացանը ձեռքիս այստեղ կմեռնեմ, բայց գաղթական չե՛մ դառնա» (թարգմ. կազմողի)։

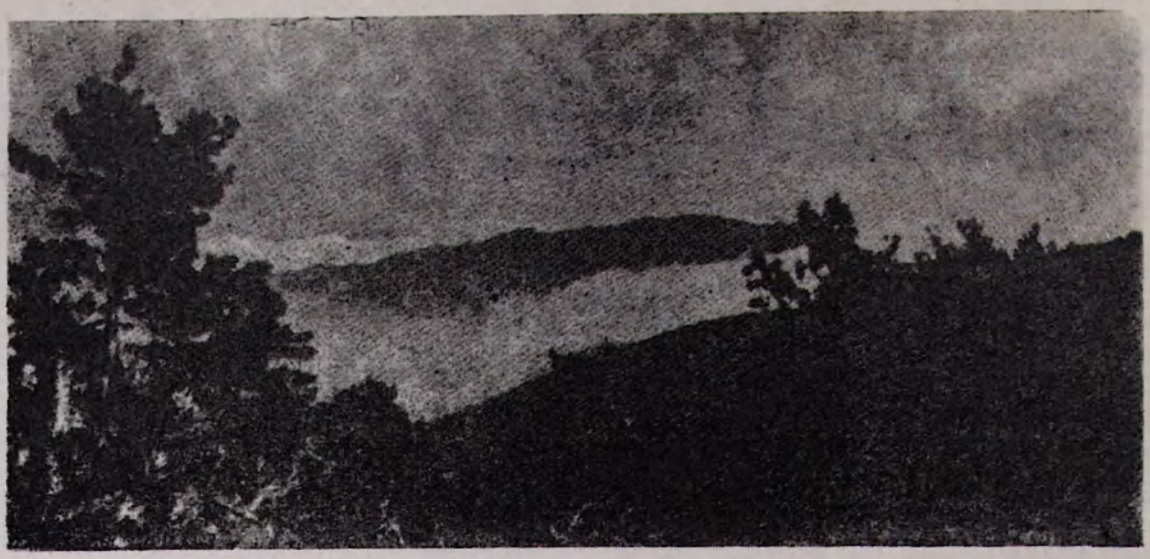

Մուսա լեռան ճամբարապատկերը

Հիսուներեք օր համառ մարտեր են մղվում։ Այդ ընթացքում չորս լուրջ ճակատամարտ է տեղի ունենում, սակայն հակառակորդը նոր ուժեր է կենտրոնացնում ըմրոստ հայերին պատժելու համար։ Մուսալեռցիների պարենն ու զինամթերքը սպառվում են, ճարահատյալ նրանք, լեռան ծովահայաց կողմից օդնություն ստանալու հույսով, սպիտակ սավաններն իրար են միացնում՝ վրան կարմիր խաչի փրկության նշանով և պարզում լեռան լանջին։ Միշերկրական ծովով անցնող ֆրանսիական մարտանավերը նկատում են նրանց, փոխադրում Պորտ Սաիդ, որտեղ նրանք պատսպարվում են րրեղենյալ վրանների տակ[9]։

Պորտ Սաիդում անցկացրած չորս ամիսների ընթացքում մուսալեռցիներն իրենց ապրուստը հայթայթում են զանազան արհեստներով (սանրադործություն, զդալադործություն, կոշկակարություն, գորգադործություն, ասեղնադործություն)։

Վերապրողները դեռ հիշում են, թե ինչպես իրենք անապատի հրաշեկ ավազների վրա դրելով են սովորել մեսրոպյան տառերը, մինչև որ մի քանի վրտննների առակ սկսել է դործել Հայկական բարեդործական ընդհանուր միության հիմնած Սիսվան վարժարանը՝ կից որրանոցով ու հիվանդանոցով։

Երիտասարդները զինվորագրվում են ֆրանսիական բանակին՝ ստեղծելով Սրևելյան լեգեոնը։ «1918 թ. սեպտեմբերի 19-ին, արվեցավ դրոհի հրամանը։ Հայ կորյունները՝ մուսալեռցի, քեսաբցի, սերասացի, խարբերդցի, արարկիրցի, չընգուշցի, հուսենիկցի և Հայաստանի այլ վայրերեն, մեկ-մեկ հրեղեն պեդասներ դարձած, արհամարհելով ամեն վտանդ ու նույնիսկ մահը, հղթանակի և սրրազան վրեժի տեսլականով... պարտության են մատնում դերմանո-թուրքական ղորքերին, Պաղեստինի մոտ նվաճում Սրարայի փայլուն հաղթանակը»[10], Հայ լեգեոնականներն արժանանում են ֆրանսիական ու անգլիական հրամանատարության դրվատանքին և պատերազմի ավարտից հետո, 1919 թ. հուլիսից մուսալեռցիներին հրնարավորություն է արվում վերադառնալ Մուսա լեռ, որտեղ առն չդտան, այլ կիսակործան ու հրկիզված պատեր։ Հեշտ չէր նաև հաղթահարել սովն ու վարակիչ հիվանդությունները։ Սկսեցին վերականդնել ավերվածը, մշակել խոպանացած այդիները։

Քսան տարվա խաղաղ կյանքից հետո 1939 թ. հուլիսի 23-ին, երբ անդլո-ֆրանսիական դիվանադիտությունը Թուրքիային է շնորհում Ալեքսանդրետի նահանդը (այդ թվում նաև Մուսա լեռը), մուսալեռցիների համար այլևս անհնար է դառնում այդ վայրերում ապրելը. նրանք հարկադրված մեկընդմիշտ թողնում, հեռանում են իրենց հարազատ Մուսա լեռից։

Տուն ու տեդից դրկված հազարավոր մուսալեռցիներն սկզրում փոխադրվում են Պասիսի բացատը (Սիրիայի ծովափին), ապա, մեծ տառապանքով ու կորուստներով, Լիրանանի կիսաանապատը՝ Սյնճար։ Նրանք իրենց աշխատասիրությամբ, տոկունությամբ ու տնրնկճելի կամքով այստեղ ևս կառուցում են դպրոցական շենք, եկեղեցի, մշակում ու մրգաստաններ են վերածում տյդ անշրդի տարտծությունները։

1946—47 թթ. ղանդվածային հայրենադարձության տարիներին մուսալեռցիների ավելի քան

9 Մուսալեռցիների հերոսամարտին է նվիրված Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա լեռան քառասուն օրը» հանրահռչակ վեպը։ Այդ հերոսամարտի դրվագների, խիզախ մարտիկների և Դամլաջըքում ընկած տասնութ հերոս-նահատակների մասին են սույն ժողովածուի մեջ տեղ գտած մի շարք պատմահայրենասիրական երգերը։

10 Տե՛ս Հ. Թորոսյան, «Հուշամատյան...», էջ 435։

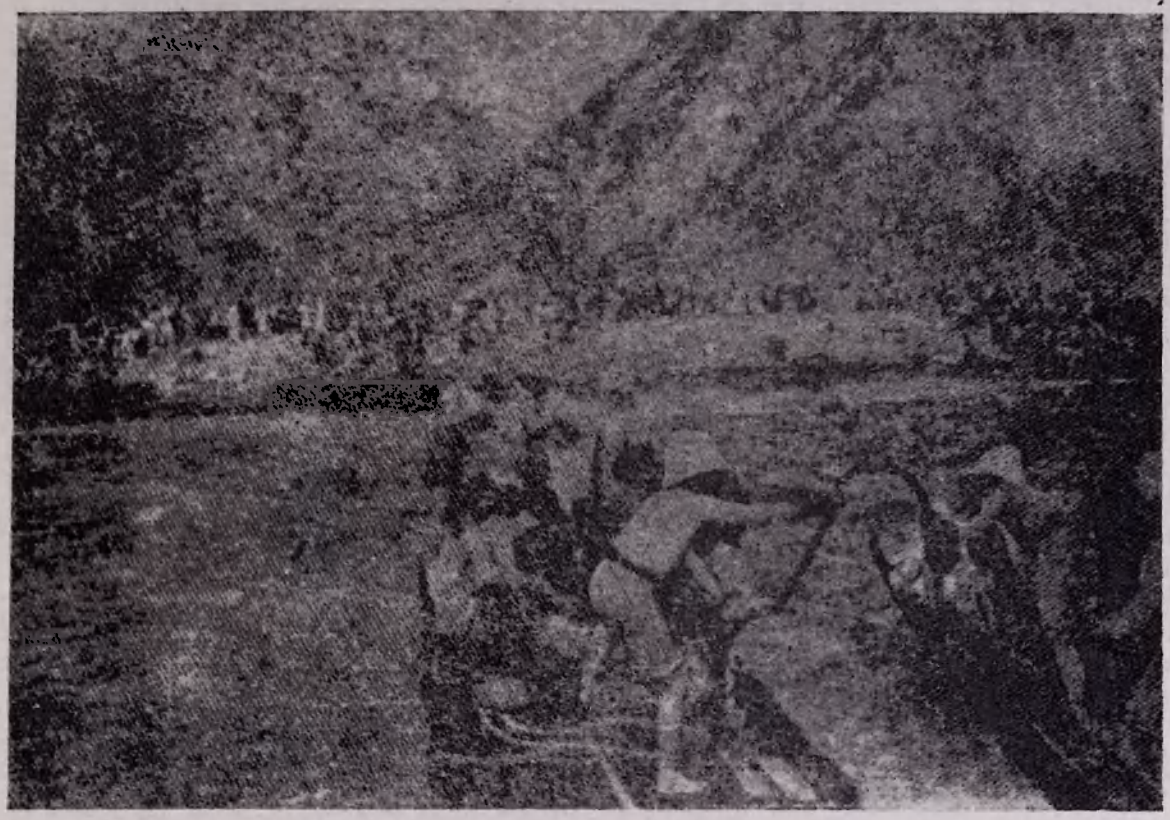

Մուսալեռցիների տեղափոխումը ֆրանսիական նավերի վրա

Մուսալեռցիների պատասխանը վրանաբաղարը

70%-ը, շուրջ 700 ընտանիք Այնճարից և 50 ընտանիք այլ վայրերից (Բեյրութից, Դամասկոսից, Սուրից), ներգաղթում են Սովետական Հայաստան։ Նրանք բնակություն են հաստատում Երևանի շրջակա արվարձաններում, Էջմիածնում, Հոկտեմբերյանում, Աշտարակում, Սրարատում, Լենինականում, Կիրովականում, Նոյեմբերյանում, Դափանում և այլուր։

Սովեսական Հայաստանի կառավարության շնորհիվ և հայրենաբնակ մուսալեռցիների ներկայացուցչական կազմկոմիտեի ջանքերով, Երևանից Էջմիածին տանող ճանապարհին հիմնագրվել է Մուսալեռ ավանը։ Ավտնի բարձունքին կառուցված հուշարձանի շուրջ ամեն սարի սեպտեմբերին, մուսալեռցիները հավաքվում են երգ ու պարով, ավանդական հարիսայով, Հայաստանի ու աշխարհի տարբեր ծայրերից ժամանած բազմաթիվ հյուրերով, նշում հերոսամարտի հաղթանակի օրը, դհոլ-զուռնայի հնչյուններով հասսատում իրենց ինքնությունը նոր Մուսալեռան վրա, հայրենի հողի վրա։

Միջերկրականի բարեխառն ափերից գեպի կլիմայական շեշտակի փոփոխություններ ունեցող հայրենիք. միայն աշխարհագրական տեղաշարժ չէր հայրենադարձների համար։ Այն նախ և առաջ ենթագրում էր հասարակական նոր, սոցիալիստական կյանքի պայմաններ։

Հայրենիքում, հակառակ եապատերազմյա աընտեսական ծանր վիճակին, յուրաքանչյուր ընտանիքին հողամաս հատկացվեց՝ անվերադարձ նյութական վարկերով ու նպաստներով, որպեսզի նրանք բնակարաններ կառուցեն։ Տարիների ընթացքում փոխվել են այս թաղամասերի դիմագծերը։ Մեկ հարկանի տները գարձել են երկու և ավելի հարկեր ունեցող բարեկարգ, գաղտրիկ առանձնատներ՝ օժտված ժամանակակից հարմարություններով։ Մուսալեռցիները, առնչվելով հայրենի տեղաբնիկների ու նախկինում տարբեր վայրերից գաղթած վերաբնակիչների հետ աշխատանքային, հարևանական ու խնամիական կապերով, աստիճանաբար ընտելանում են նոր բարքերին ու ապրելակերպին։

Հայրենադարձ մուսալեռցիների մշակութային արդի կյանքի պատկերը պարզելու համար, այստեղ փորձ է արվում ցույց տալ նրանց կրթական ու մասնագիտական զարգացման հնարավորությունները։ Հանգամանքներ, որոնք սոցիալական ու սեռատարիքային տարբեր խմբերի մոտ տարբեր ձևով են արտահայտվում, նայած թե նրանք ե՞րբ և որտե՞ղ են սկսել իրենց գիտակցական գործունեությունը։

Հայրենադարձության տարիներին մուսալեռցիների կրթական մակարդակն զգալի կերպով ցածր է եղել։

Գաղափար կազմելու համար, ստորև բերում ենք տարիքային մի քանի խմբերի կրթական մակարդակի ցուցանիշները 1946—1947 թթ. հայրենադարձության տարիներին.

Ծննդյան տարեթվեր (Տարիքային խումբ)	Անգրագետ	Տարրական կրթություն	Վեցամյա կրթություն	Միջնակարգ կրթություն	Բարձրագույն կրթություն
1911—1920 (25—35)	42%	40%	6%	12%	
1901—1910 (35—45)	54%	41%	4%	0,8%	0,2%
1890—1900 (45—55)	82%	18%			

Հաշվումներից պարզվում է[11].

1890—1900 թթ. ծնվածների (45—55 տարեկան) 82%-ն անգրագետ էր, իսկ 18%-ն ուներ տարրական կրթություն։

1901—1910 թթ. ծնվածների (35—45 տարեկան) 54%-ն անգրագետ էր, 41%-ը տարրական կրթություն էր ստացել գյուղերում կամ Պորտ Սաիդի վրանաքաղաքի Սիսվան վարժարանում, 4%-ը սովորել էր մինչև վեցերորդ գասարան, 0,8%-ն ուներ միջնակարգ կրթություն, իսկ 0,2%-ը՝ այսինքն միայն մեկը, ինժեների բարձրագույն կրթությունն ոտացել էր Փարիզում։

1911—1920 թթ. ծնվածների (25—35 տարեկան) 42%-ն անգրագետ էր, 40%-ն ուներ տարրական, իսկ 60%-ը՝ վեցամյա կրթություն, 12%-ն Այնճարում կամ այլ քաղաքներում ստացել էր միջնակարգ կրթություն, որից 1,5%-ը հայրենիքում շարունակում է իր միջնակարգ մասնագիտական կրթությունը, իսկ 0,5%-ն՝ ընդունվում բարձրագույն ուսումնական տարբեր հաստատություններ։

11 Ժողովրդագրական ուսումնասիրության հաշվումները կատարել ենք շուրջ 7 հազար հայրենաբնակ մուսալեռցիների վիճակագրական տվյալների (մինչև 1970 թ.) հիման վրա։

Ավելի մանրամասն տե՛ս Վ. Դ. Սվազլյան, Հայրենադարձ մուսալեռցիների սոցիալ-մասնագիտական զարգացումը Սովետական Հայաստանում (դոկտ. 3ու. վ. Հարությունյանի էտնոսոցիոլոգիական մեթոդով), ՀՍՍՀ ԳԱ Փիլիսոփայության և ազդագրության ինստիտուտի 1982 թ. գիտական նստաշրջանի թեզիսներ, Երևան, էջ 30։

ՄՈՒՍԱԼԵՌՅԻՆԵՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ

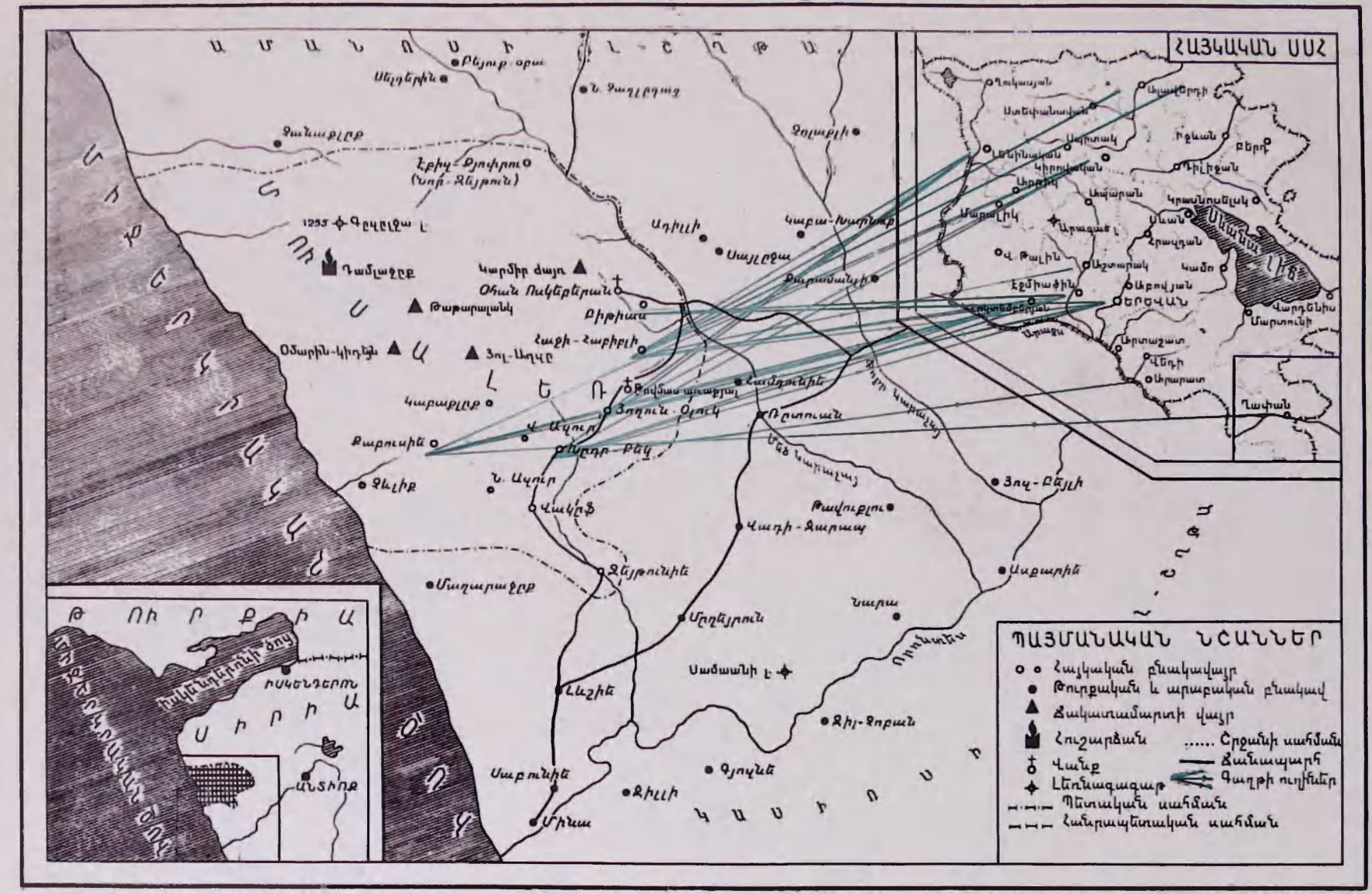

պատրաստեց՝ Հ. Գ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Հետագա տարիներին արգեն նկատվում է վիթխարի բեկում՝ սովորողների ղանգվածային հոսք գեպի ցերեկային ու գիշերային գպրոցները։ Անգրագետների թիվը կտրուկ կերպով նվազում է, որը բացատրվում է մեծահասակ անգրագետների համար կազմակերպված հատուկ խմբակների (լիկբեզների) գործունեությամբ։ Դպրոցականների թիվը հասնում է չաշխատողների (անտիլ տնտեսուհիներ, թոշակառուներ և սովորողներ) ընդհանուր թվի 55%-ին, իսկ միջնակարգ և բարձրագույն մասնագիտական հաստատություններում սովորողներինը՝ ուսումնարաններում՝ 3%, բուհերում՝ 5%-ի։

Մասնագիտությունների բաշխումը ևս կատարվել է ըստ անհատների կարողության։ Աշխատողների ընդհանուր քանակի շուրջ 30%-ը (հողագործներ) ընգգրկվում են գյուղատնտեսության մեջ, իսկ ովքեր տոհմային ավանդույթով հմտացել էին գորգագործությանն ու ջուլհակությանը (աշխատողների 35%-ը) ներգրավվում են Երևանի մետաքսի, Լենինականի ու Կիրովականի տեքստիլ տրիկոտաժի ֆաբրիկաներում։

Եթե անցյալում Մուսա լեռում գրեթե չկար արդյունաբերական բանվոր (բացառությամբ մեկ վարպետի), ապա հայրենիքում մասնագիտական էլարգացման շնորհիվ, արդյունաբերական-գործարանային բանվորների քանակը հասնում է 18%-ի, հասարակական ձեռնարկություններում միջնակարգ կրթությամբ ծառայողներինը՝ 6%-ի։ Հաշվումների մեջ առանձնացվել են հատուկ մասնագիտական կրթություն ունեցողները, որոնցից միջնակարգ մասնագիտությամբ՝ 6%, բարձրագույն մասնագիտական կրթությամբ 5%՝ տեխնիկական ու հասարակական գիտությունների գերակշռությամբ։

Այժմ նրանց շատ ընտանիքներում չորսից մինչ հոգին ունեն բարձրագույն կրթություն։

Ներկայումս մուսալեռցիների մեջ կան տասից ավելի գիտության թեկնածուներ, վաստակավոր ուսուցիչներ, մշակույթի ղործիչներ և այլն, որոնք, հայրենիքում կրթություն ստանալով, իրենց գիտելիքները ներդնում են նրա հետագա առաջընթացին։

Բերված թվերը հստակ պատկերացում են տալիս հայրենադարձ մուսալեռցիների մասսայական ու մասնագիտական ղարգացման օրյեկտիվ և սուբյեկտիվ հնարավորությունների մասին, խոսում սոցիալիստական հասարակարգում կրթություն ստանալու կամ կրթական իրավունք ունենալու այն բացառիկ մեծ նշանակության մասին, որից ղուրկ է եղել օտարության մեջ իր գոյությունը պահպանած ավագ սերունդը։

Այսպես, մասնագիտական ղարգացման, գիտատեխնիկական հարաճուն ինֆորմացիայի, հասարակական արտագրական հարաբերությունների բովում, աստիճանաբար ձևավորվում ու առնականանում է հայրենադարձ մուսալեռցիների սոցիալական նոր որակը, հոգեբիտակցական աշխարհն ու մտածելակերպը։ Նրանց մշակութային ղարգացումն ու հասարակականորեն հարմարվելու կարողությունը, ընթանալով մերձեցման ուղղությամբ, ղառնում է հայ ժողովրդի ազգային ինքնահաստատման բաղադրիչ մասը։

* * *

Պատմական-հասարակական նշված հանգամանքների անմիջական աղդեցությամբ պետք է բացատրել անցյալի մշակութային սրժեքների, այդ թվում նաև բանահյուսական ավանդների փոխակերպման և նորի ձևավորման փաստերը։

Տարիների ընթացքում գրառելով Հայաստանից կտրված այս հատվածի հողևոր մշակույթի բեկորները, միաժամանակ փորձել ենք պարղել աղգագրական այս ինքնատիպ խմբի ավանդապահության մակարդակը, կապված ժամանակագրական ու աշխարհագրական տեղաշարժերի, սոցիալ-պատմական պայմանների, բանասացների սեռա-տարիքային հատկանիշների ու հոգեբանական խնդիրների հետ։

Մուսա լեռան բանահյուսության գրառումն ու հետազոտումը մինչև այժմ հատուկ և ամրողջական ուշադրության չի արժանացել[12]։

---

12 Սփյուռքահայ մուսալեռցի մասնավորապես Տիգրան Ավագյանն իր «Սվեդիայի բարբառը» ուսումնասիրության մեջ (1967) հիշատակել է մի շարք ասացվածքներ ու ոճեր։

1970 թ. Բեյրութում հրատարակված «Հուշամատյան Մուսա լեռան» տավարածավալ հատորում որոշ տեղ է հատկացվել նաև ժողովրդական բանահյուսությանը. Մարտիրոս Խուլոզեյանց, Ժողովրդական երգն ու պարը Մուսա լեռան մեջ, էջ 221—227 և Զորա Իսկենդերյան. Մուսա լեռան առածներն ու ասացվածքները, էջ 228—245։

1973 թ. Բեյրութում լույս է տեսել Սոնա Զեյթլյանցի «Մուսա լեռան ժողովրդական հեքիաթները» գիրքը, որտեղ հեղինակը, նկատի ունենալով իր նախնիների հարազատ բարբառի խրթինությունը, հեքիաթները ներկայացրել է արևմտահայ գրական լեզվով ու ենթարկել դեղարվեստական վերամշակման, որը և հեղինակի անհատական դրոշմն է թողել ժողովրդական նյութերի վրա։

Ներկա ժողովածուն տասներորդ փորձն է դիտական ամփոփ տեսքով ներկայացնելու Սովետական Հայաստանում բնակվող մուսալեռցիներից անաղարտորեն գրառված ավանդական բանահյուսության գրեթե բոլոր ժանրերի նմուշները[13]։

Մուսալեռցիների բանահյուսական նյութերի գրառումները հիմնականում կատարվել են ժամանակագրական երկու փուլերում.

Առաջին փուլն ընդգրկում է 1955—60 թթ., երբ մեր անձնական նախաձեռնությամբ գրի ենք առել մուսալեռցիների բանահյուսական նմուշներ։

Երկրորդ փուլը 1972—78 թթ., երբ նյութերը գրի ենք առել Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կողմից կազմակերպված անհատական գիտարշավների ընթացքում։ Ընդ որում, յուրաքանչյուր փուլում համաժամանակյա (սինխրոնիկ) կերպով ղրի է տոնվել սեռատարիքային տարբեր խմբերի բանասացներից, բանահյուսական տարբեր ժանրերի ստեղծագործություններ։

Հետևաբար ստացվել են երկու տարաժամանակյա շերտեր։ Ակամայից ստեղծված այս ընդմիջումը, անշուշտ, ենթադրում է ժողովրդագիտական նյութերի բավականաչափ կորուստ։ Սակայն, մյուս կողմից, քսան-քսանհինգ տարվա ընթացքում, մենք հնարավորություն ենք ունեցել գրի առնել բանասացների մեկից ավելի սերունդների (նախ՝ ծնողների, ապա՝ որդիների ու թոռների) հաղորդած նյութերը, ուսումնասիրել ժամանակի ու տարածության մեջ, համեմատել միմյանց հետ և դաղափար կազմել աղդագրական այդ խմբի ժողովրդական մշակույթի վերրնթացի՝ դիախրոնիայի մասին[14]։

Ուսումնասիրություններ կատարված է բանասիբության դոկտոր Իսիդոր Լևինի մշակած քանակական վերլուծման հայկական կոդային համակարգով։ Ըստ տյդմ, Մուսա լեռան ժողովրդական բանահյուսության մեր գրի առած յուրաքանչյուր միավոր մշակված, քարտագրված ու կողավորված պահվում է ՀՍՍՀ ԳՍ հնագիտության և աղդագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի FS ֆոնդում (Վերժինե Սվազլյանի ֆոնդ) 0001—3309 կջահամարների տակ։

Բանահյուսական նյութը գրի առնելիս, նախ նկատի է առնվել նյութի ծագման տեղտվյրի հարցը։ Այն հնարավորություն է տվել պարզելու, թե հոգևոր ի՞նչ հարստություն է հասցվել հայրենիք, ի՞նչքանով է այն պահպանվել կամ փոփոխվել, բանահյուսական ժանրերից ո՞րոնք են կենսունակ, ավտնդապահության ի՞նչպիսի մակարդակ ունեն, ո՞րտեղից է սկսվել փոփոխությունը՝ րարբառի՞ց, թե՞ բանահյուսությունից։

Այդ նպատակով, գրառումների ժամանակ օժանդակ հարցերի միջոցով բանասացից տեղեկացել ենք, թե ժողովրդական տվյալ սաեղծագործությունն ինքն ո՞ւմից է լսել ու սովորել, այսինքն՝ ո՞րտեղից և ի՞նչ ճանապարհով է այդ նյութը հասել մինչև մեր օրերը։ Բանասացներից շատերն այդ հարցին պատասխանել են. «Դ'ադը-մ'արէն լսած իմ» (ծնողներից եմ լսել) կամ «Բ'արդՕնց խոսք ի» (պապական խոսք է) և այլն։ Օրինակ՝ ժողովրդական շատ հեքիաթներ, առակները ու ղրույցներ մեղ հաղորդած Գրիգոր Գյողալյանը հաճախ էր վկայակոչում իր հորեղբայր Սերոր ամին կամ ղվարճախոս Ղավլաղլնց պատովին։ Հետևաբար, տվյտլ նյութի ծագման վայրը (Քարուսիև) չի համընկել գրառման վայրին (Երևան), սակայն այդ յուցանիշը մեղ դաղափար է տվել նյութի անցած ճանապարհի ու նրա ավանդապահության մակարդակի մասին։

Առաջին ժամանակահատվածում դրառումները կատարվել են Երևանի արվարձաններում (Շահումյան, Մալաթիա, Նոր Արեշ, Արտաշիր, Նոր Զեյթուն, Սարի Թաղ, Վարդաշեն, Նորագյուղիթ) և էջմիածնի ու Հոկտեմբերյանի շրջաններում։

Երկրորդ ժամանակահատվածր, նախորդ տեղավայրերից բացի, ընդգրկել է նաև նորերը՝ Աշտարակ, Արարատ, Լենինական, Կիրովական, Ղափան։

Եթե առաջին ժամանակահատվածում դրառումները կատարվել են հիմնականում ծագումով Հաջի-Հտրիրլի, Բիթիաս և Քարուսիե գյուղերից վերտրնակված մուսալեռցիներից, ապա երկրորդ ժամանակահատվածում՝ նաև Յողուն-Օլուկ, Խըդըր-Բեկ գյուղերի վերարնակիչներից ու նրանց հաջորդող սերունդներից։ Թեպետ երկրորդ, առավել երկարատև ժամանակահատվածում, ավելի շատ տեղավայրեր են ընդգրկվել, սակայն դրառումների արդյունքը և՛ քանակով, և՛ որակով եղել է ավելի նվաղ, քան առաջին ժամանակահատվածում։

Երևույթի պատճառն ուսումնասիրելու համար դիմենք փաստերի։ Կցված առաջին աղյուսակում ներկայացված է նյութերի ընդհանուր պատկերը, ըստ ժամանակահատվածների։ Ձախից՝ առաջին սյունյակում (F) նշված է կոդային արտահայտությունը, որը պայմանականորեն համապատասխանում է ժողովրդագիտական նյութի տեսակին։

---

13 Տե՛ս Վ. Գ. Սվազլյան, *Մուսա լեռան հայ ժողովրդական բանահյուսությունը*, «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1969, № 1։

14 См. *В. Г. Сваэлян.* О диахронии и синхронии в мусалерском фольклоре. Тезисы докладов. В кн.: Всесоюзная сессия, посвященная итогам полевых этнографических и антропологических исследований 1976—1977 гг., Ереван, 1978, стр. 225—226.

Աղյուսակ 1

Բանահյուսական նյութերի քանակը րստ կրտսման ժամանակատարվածների

Նյութի տեսակը ըստ կոդիֆիկատորի	Նյութի անվանումը	I փուլ 1958-67թթ.	II փուլ 1972-78թթ.	Ընդամենը
F 7. 0. 1	Գիտական ինֆորմացիա լեզվի մասին	23	32	55
F 7. 0. 2	Բառային կազմ	545	167	712
F 7. 0. 3	Տոպոնիմիկա	22	4	26
F 7. 1. 3	Օրհնանք, մաղթանք, երդում	57	6	63
F 7. 1. 5	Հմնեծք	62	9	71
F 7. 2. 1	Առած-ասացվածք	502	176	678
F 7. 2. 5	Շուտասելուկ	3	1	4
F 7. 2. 8	Դարձված	248	52	300
F 7. 3. 0	Հանելուկ	33	6	39
F 8. 1	Հուշապատում	29	18	47
F 8. 2	Ավանդություն	3	8	11
F 8. 3	Առակ	8	4	12
F 8. 4	Հեքիաթ	18	14	32
F 9. 1	Վիպական երգ	1	5	6
F 9. 5	Ծաղիկ	69	16	85
F 9. 6	Երգ	18	4	22
F 9. 6. 9	Մանկական և օրորոցային երգեր	5	1	6
	Ընդամենը	1646	523	2169

Աղյուսակ 2

Նյութերի և բանասացների սեռի փոխհարաբերությունը

Նյութի տեսակը ըստ կոդիֆիկատորի	Ընդամենը	բանասացը սեռը			
		f		m	
		Նյութի քանակը	Նյութի տոկոսը	Նյութի քանակը	Նյութի տոկոսը
F 7. 0. 1	55	5	10 %	50	90 %
F 7. 0. 2	712	212	30 %	500	70 %
F 7. 0. 3	26	6	23 %	20	77 %
F 7. 1. 3	63	50	80 %	13	20 %
F 7. 1. 5	71	50	70 %	21	30 %
F 7. 2. 1	678	178	26 %	500	74 %
F 7. 2. 5	4	4	100 %	—	—
F 7. 2. 8	300	50	17 %	250	83 %
F 7. 3. 0	39	19	49 %	20	51 %
F 8. 1.	47	17	36 %	30	64 %
F 8. 2.	11	5	45 %	6	55 %
F 8. 3.	12	3	25 %	9	75 %
F 8. 4.	32	9	28 %	23	72 %
F 9. 1.	6	—	—	6	100 %
F 9. 5.	85	70	83 %	15	17 %
F 9. 6.	22	20	90 %	2	10 %
F 9. 6. 9	6	6	100 %	—	—
Ընդամենը	2169	704	33 %	1465	67 %

Հաջորդ սյունակում նշված են բանահյուսական այն բոլոր նյութերը, որոնք ընտրությամբ զետեղված են ժողովածուի մեջ, ինչպես նաև բանասացների հաղորդած տարբեր բնույթի պատմաշխարհագրական, լեզվաբարբառային և այլ բնույթի տեղեկությունները, որոնք այս կամ այն չափով նպաստել են մեր ուսումնասիրություններ։

Նյութերի բազմազանությունը պայմանավորված է եղել մեր հատուկ նպատակադրումով՝ գրի առնել այն ամենը, ինչ հնարավոր է եղել փրկել կորստից։

Աղյուսակում արտահայտված երկու փուլերից յուրաքանչյուրն իրենից ներկայացնում է համաժամանակյա (սինխրոնիկ) գրառումների մի առանձին ժամանակահատված, որը բնութագրվում է այդ ընթացքում գրառված տարբեր նյութերի ընդհանուր քանակով։

Գրառված նյութերը կազմում են՝

Առաջին փուլում *(1955—60 թթ.)* 1646 միավոր

Երկրորդ փուլում *(1972—78 թթ.)* 523 միավոր

Երկու փուլերի տարաժամանակյա (դիախրոնիկ) համեմատական ուսումնասիրությունից պարզվում է, որ ժամանակի հետ զուգընթաց (20—25 տարում) ժողովրդագիտական նյութի քանակը գգալի չափով նվազել է (գրեթե 68%-ով)։

Նախորդի տրամաբանական շարունակությունն է երկրորդ աղյուսակը։ Այստեղ բանահյուսական յուրաքանչյուր ժանրի նյութերի կենցաղավարման և բանասացների սեռերի տոկոսային հարաբերություններից պարզվում է, որ բանահյուսական նյութերը հաղորդել են երկու սեռի ներկայացուցիչներ (կին՝ I, աղամարդ՝ III), ընդ որում, նյութի 33%-ը բաժին է ընկել կին, իսկ 67% տղամարդ բանասացներին։

Այս հանդամանքն ավելի ակնհայտ է դառնում, երբ ուսումնասիրության ենք ենթարկում ոչ միայն բանահյուսական նյութը, այլև նրան առնչվող բանասացների մասին գրառված կենսագրական տվյալները։ Պարզվում է, որ բանասացները եղել են սոցիալական տարբեր խավերի ներկայացուցիչներ՝ հողի աշխատավորներ, բանվոր ծառայողներ, նաև հասուկենտ մտավորականներ։ Խորամուխ լինելով նրանց սեռային առանձնահատկությունների մեջ՝ պարզվում է, որ ծավալուն հեքիաթների, զրույցների, սոցիալական սուր հագեցվածություն ունեցող առակների և մանավանդ պատմահայրենասիրական, կենքի կոչող խրոխտ երգերի կրողները հիմնականում եղել են տղամարդիկ։ Կանայք, կապված լինելով առօրյա կենցաղին ու հոգսերին, նրանց հոգուն ավելի հարազատ է հնչել կենցաղային ու ընտանեկան բնույթի փոքր ղրույցները, անեծք-օրհնանքները, օրորոցային, մանկական ու ծիսական, ինչպես նաև մեր միջնադարյան հայրենիներն ու լալյաց երգերը հիշեցնող, տարադրության ու աքսորի ճամփաներին ստեղծված ժողովրդական երգերը։

Երրորդ աղյուսակը գաղափար է տալիս երկու ժամանակահատվածներում գրառված նյութի քանակի և բանասացների սեռատարիքային առանձնահատկությունների փոխհարաբերության մասին։ Երկու փուլերի նյութերի քանակական ցուցանիշները համեմատության մեջ են արված բանասացների ղույգ սեռերի տարիքային խմբերի հետ։ Եթե առաջին փուլում ունեցել ենք 54 բանասաց (33 կին, 21 աղամարդ), ապա երկրորդ փուլում ընդամենը 26 բանասաց (16 կին, 10 աղամարդ)։ Քսանքսանհինգ տարվա ընթացքում նվազել է ոչ միայն բանահյուսական նյութերի քանակը, այլև բանասացների թիվը՝ մոտ 40%-ով։

Ինչպես երևում է աղյուսակից, առաջին փուլում բանահյուսական նյութի կրողներն ընդգրկել են տարիքային գրեթե բոլոր խմբերը (II—VII, այսինքն՝ 17—69 տարեկան)։ Եվ իրոք, եթե մեր գրառումների սկզբնական շրջանում, թեպետ ոչ

Աղյուսակ 3

Նյութի և բանասացների սեռատարիքային փոխհարաբերությունները

Փուլերը	Գրառման տարիները	Նյութերի քանակը	Սեռերի հարաբերությունը	Սեռերը	Տարիքային խումբը									Ընդամենը	Տվյալների հավաստիությունը	Ընդամենը
					8—16	17—19	20—29	30—39	40—49	50—59	60—69	70—79	80—ից վերև			
					I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX			
I փուլ	1955—1960 թթ.	1646	f		—	1	3	4	6	9	10	—	—	33	61 %	54
			m				1	3	4	6	7	—	—	21	39 %	
II փուլ	1972—1978 թթ.	523	f						1	3	5	6	1	16	62 %	26
			m							2	2	4	2	10	38 %	
	Ընդամենը	2169														80

դյուրությամբ, բայց, այնուամենայնիվ, մեզ հաջողվում էր բանահյուսական նյութեր գրի առնել Մուսա լեռում ծնված ու ապրած ավագ, միջին և մասամբ նույնիսկ կրտսեր սերնդի ներկայացուցիչներից, որոնք տակավին հիշում ու խոսում էին իրենց բավական խրթին բարբառով, ապա մեր գրառումների երկրորդ ժամանակահատվածում վիճակն այլ էր. բանահյուսական նյութի կրողները ուղյուսակում արտահայտվում են VI խմբից (այսինքն՝ 50 տարեկանից սկսած), բացառություն էր կազմում միայն մեկը՝ Ալմաստ Վալիյանը (V խումբ), որն իր ստացած լեզվապրական բարձրակարգ կրթության շնորհիվ, լավ էր տարբերում բարբառի առանձնահատկությունները, և մեր նպատակը հասկանալով, հատուկ իրենց բարբառով էր վերարտադրում մորից ու հորից լսած բանահյուսական նյութերը։

Երկրորդ փուլում, արդեն մեծ դժվարությամբ ու երկար փնտրտուքներից հետո միայն մեզ հաջողվել է դտնել հատուկենտ տարեց մարդկանց, որոնք, ընդհակառակը, մուսալեռցի լինելով, բանահյուսական նյութերը հիշում էին ու պահպանում իրենց բարբառը, սակայն այն էլ զգալի աղճատումներով (այլ բարբառների, գրական լեզվի և ռուսերենի նորամուծումներով)։

Երկրորդ փուլում հներից շատերն արդեն չկային, ոմանք ծերացել էին՝ մթագնված հիշողությամբ։ Հետևաբար, շատ հաճախ օժանդակ հարցերի շնորհիվ, հաղիվ է հնարավոր եղել նրանցից դուրս կորզել բանահյուսական որևէ պատառիկ։

Եթե առաջին փուլում գրի է առնվել առավելապես երկար, հրաշապատում հեքիաթներ, այնպիսի շնորհալի ու օժտված բանասացներից, ինչպիսիք էին կույր Հովհաննես Խուդակլյանը, Սերոբ Գյուղալյանը, Սարգիս Խաբիկյանը և ուրիշներ, ապա երկրորդ փուլում այդ այլևս անհնար էր։ Նախորդ վարպետ հեքիաթասացներից մնացել էր միայն մեկը։ Այդ 95-ամյա ծերունուն խնդրեցինք գերծրշել անցյալում իր պատմած հեքիաթներից որևէ մեկը։ Նա փորձեց հիշել, սկսեց պատմել, սակայն նոր պատումն ստացվեց խիստ կցկտուր ու մնաց անավարտ։ Բանասացն այլևս չկարողացավ հիշատակել անցյալում իր պատմած հրաշապատում հեքիաթներին հատուկ ավանդական սկիզբը. «Ըզգինու, ըզգինու»[15], չօգտագործեց պատմողական նախկին բանաձևերը. «Ուզն էր բիրդէն, ծուկը էր Քիվէն չըր դարիր յասդիզը ուկիլ, տօն չո՞ւց իգիր»[16] կամ՝ «աշկէյնը յարիվէն դուասիր՝ տօն մի՝ ձիթի. իս ըլը ձիթիմ»[17]։ Ջկային նաև ժողովրդական բանավոր խոսքը համեմող պատկերավոր ու թևավոր արտահայտությունները, փոխաբերություններն ու համեմատությունները։ Դևտքելն ու դեմքերը հաճախ իրար էին խառնվում և ոչնչանում՝ անհասկանալի դարձնելով բովանդակության տրամաբանական ու հաջորդական ընթացքը։

Այսպիսով, երկրորդ փուլում գրեթե անհնար դարձավ գրի առնել ընդարձակ, ամբողջական ու գեղարվեստորեն կատարյալ հրաշապատում հեքիաթներ, փոխարենը մեզ հադորդում էին առավելապես կենցաղային, հակիրճ զրույցներ, անեկդոտներ, երգերի պատառիկներ, բանաձևային քարացած ձևեր՝ առած-ասացվածքներ ու դարձվածքներ։

Այստեղ անհրաժեշտ է անդրադառնալ նաև բանահյուսական նյութի կենցաղավարման պայմաններին։ Եթե դարասկզբին, Մուսա լեռում մարդիկ ավանդական ձևով հավաքվել են օջախի շուրջը կամ բաց երկնքի տակ՝ թխաստաններում, երկար, հրաշապատում հեքիաթներ ասել ու լսել, իսկ 1930-ական թվականներին, մեր դրառումների ժամանակ դեռևս մարդիկ հավաքվում էին, լսելու Հ. Խուդակլյանի պատմածները, ապա քսան տարի անց պատկերը բոլորովին այլ էր։ Նախկին մուսալեռցիները նոր ձևով էին կազմակերպում իրենց ժամանցը։ Կինոն, ռադիոն և մանավանդ տեռուստացույցը նոր որակ էին հադորդել նրանց երբեմնի ավանդական բարքերին։ Զարդացել էր սարդանց ճաշակը, փոխվել մշակութային պահանջների մակարդակը։

Տարբեր ժամանակահատվածների նյութի և բանասացների խրոնոսոցիոլոգիական համեմատությունը վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ տարեց մարդկանց հետ միասին նվաղում է նաև ակտիվ ավանդապահության մակարդակը։

Ժամանակի և տարածության մեջ ուսումնասիրելով մեր դրառած նյութերը՝ նկատում ենք, որ փոփոխություններ են կատարվել ոչ միայն բանահյուսական նյութերի ու բանասացների քանակական ցուցանիշների մեջ, այլև ժանրերի ներսում և ժանրերի միջև ղդացվում են քայքայման, տարրալուծման ու փոխակերպման որոշ երևույթներ։

1958 թ. Սերոբ Գյուղալյանից գրի էինք առել մի շարք բարոյախոսական առակներ։ Քսան տարի անց հասդիպելով նրա եղբորորդուն՝ Գրիդոր Գյուղալյանին, խնդրեցինք վերհիշել իր հորեղբոր պատմած առակները։ Նա վերարտադրեց գրեթե նույն նմուշները, բայց արդեն խիստ սեղմ՝ երկխոսական առածների ձևով։ Դժվար է ասել, թե արդ-

---

15 Վինում է, չի լինում։

16 Օձն իր պորտով, ձագն իր թևով չէր կարող այստեղ գալ, դու ինչպե՞ս եկար։

17 Աղջիկն արևին ասում է՝ դու մի՛ ծաքիր. ես պիտի ծաքեմ։

յոք իր նախորդն իմացե՞լ է այդ երկխոսական առածները ևս, բայց փաստն այն է, որ հաջորդ սերունդն այլևս չէր պահպանում նախորդի պատմածը ժանրային նույն ձևով[18]։

1959 թ. Սիմա Դուդակլյանը հաղորդել էր հետեյալ շուտասելուկը.

Ծծլը՝ ձուվը,
Ջափը՝ գըռագէն,
Ղափաղիցէն խա՛ւիը.
Թըղ չառնի գբո՛ւգը,
Դըքըր ուկօ վա՛ղը,
Պ՛ուրը ուկօ ուդո՛ւղը[19]։

Քստն տարի անց նրա դուստրը՝ Դշխուհին, իր մոր հանգավոր տսելուկից վերհիշեց միայն սկղբի երկտողը, աննկատորեն կատարելով ոչ միայն բովանդակության կրճատում, այլև՝ ժանրային փոփոխություն՝ շուտասելուկը վերածելով առածի։

Փոխակերպումներ նկատելի են նաև բանահյուսական նյութի բուն բովանդակության մեջ։ Օրինակ աստվածաշնչային Մովսես մարգարեի ավանդությունը, որն ակերսվում է «Մուսա լեռ» տեղանվան ծագումնաբանության հետ, մեր գրառած հետագա տարբերակներից մեկում դեղարվեստորեն արտացոլված են արդեն նոր ժամանակների Մուսա լեռան հերոսամարտի 1915 թ. դեպքերն ու հասարակական-քաղաքական պայմանները։

Այլ կարգի երևույթներ են կատարվել նաև երգերի մեջ.

Յասրձա խնթրիցա՛,
Այարում ծիօն հիձնիլա՛,
Ջէրէլ Մուսա ուրթիլա՛,
Թղինէն թո՛ղ քաղիլա՛,
Ունո՛ւայգինէն ունո՛ւայդ քաղիլա՛[20]։

Եթե այս երգը պորասահդյան կյանքի (1915—1919 թթ.) արձագանքն է, երբ երաղ էր Մուսա լեռ վերադառնալը, ապա ավելի ուշ՝ 1940-ական թվականներին, Այնճարում ապրող մուսալեռցին նույն երգի հենքի վրա, նոր ժամանակների նոր երաղներ է փայփայել.

Յասրձա խնթրիցա՛.
Այարում ծիօն հիձնիլա՛,
Հայաստան ուրթիլա՛,
Մըկտար ուրթիլա՛,
Թիլք ու շնո՛ւրք սուրվիլա,
Միր վաանր շինըընիլա՛[21]։

Նախկին երգը, պատմական նոր շերտավորումներ սաանալով, դարձել է նոր տարբերակ։

Փոփոխություններ նկատվում են նաև աշխարհագրական տեղավայրերի, բուսական ու կենդանական աշխարհի տնվանումների ասպտրեգում։

Մուսալեռցիների բանահյուսության մեջ մըշաուկես առկա է եղել Մուսա լեռան ընաշխարհի ընդգրկումը (հիշատակվել է Մուսա լեռն իր հայարնակ դյուղերով, Միջերկրական ծովը, Կարաչոյ դետը, Շըրըլղէյն տղրյուրը, Թեկղեի քարանձավը, Հովհան Ոսկերերանի մենարանը և այլն)։ Հասարակական-պատմական իրադարձությունները, մուսալեռցիների երկրեերկիր թափառումները ևս իրենց դեղարվեստական անդրադարձն են դտել նրանց բանավոր ավանդության մեջ (Կիլիկիա, Փայաս, Ադանա, Դամլաջըք, Դեր-Զոր, Պաստիա, Այնճար), իսկ վերջին շրջանում դրառված բանահյուսական նմուշներում դործողությունները կատարվում են Հայաստանում՝ Փարաքարում, Զվարթնոցում և այլուր։ Եթե անցյալի բանահյուսական նյութերի մեջ հիշատակվում էին Մուսա լեռան ընաշխարհի մերձարևադարձային բույսերն ու պտուղները (դուդուս, սումախ, ձիթապտուղ, արմավ, նարինջ), ապա հետագայում արդեն՝ ծիրան, դեղձ, խաղող։

Կյանքի նոր պայմաններն աղդել են նաև բանահյուսական կերպարների ու իրողությունների վրա։ Եթե առաջին փուլի նյութերի մեջ հիշատակվում էին արարներ, դերվիշներ, մոլլաներ, ապա հետադայում հանդես են դալիս հարևանը, ուսուցիչը, ընկերը, որոնք զործ ունեն ոչ թե ուղաերի քարավաններ կամ դրաստների սայլի, այլ՝ մեքենայի, տրակտորի ու ինքնաթիռի հետ։

Այդպես, ավանդական բանահյուսության քանակական նվազումն իր հետ բերել է որոշակի որակական փոփոխություններ։ Աշխարհադրական միջավայրի, սոցիալ-անտսական պայմանների և ժամանակի փոփոխությունները ուղղակի կամ անուղղակի կերպով աղդել են աղդադրական այս

18 Այդ կարգի նյութերը ժողովածուի մեջ դետեղված են առածների բաժնում։

19 Ջուկը՝ ծովը,
Տապակը՝ կրակին,
Փակեցին խուփը,
Թող չառնի պաղը,
Մինչև գա վաղը,
Բարով գա ուտողը։

20 Ասաուց խնգրեցի,
Թամրած ծի հեծնել,
Դնալ Մուսա լեռ
Թղենուց թուզ քաղել,
Ընկուղենուց ընկույզ քաղել։

21 Աստծուց խնդրեցի.
Թամրած ծի հեծնել,
Հայաստան մեկնել,
Դպրոց հաճախել,
Նելք ու շնորհք սովորել,
Մեր հայրենիքը շենցնել։

ինքնատիպ խմբի բարքերի ու սովորույթների, բարբառի ու բանահյուսության ավանդապահության մակարդակի վրա։ Նրանց խրթին բարբառն աստիճանաբար քայքայվելով դարձել է ավելի մատչելի ու դրականախառն։

Ուշադրավ է տարբեր ժամանակահատվածներում, հասարակական-պատմական տարբեր պայմաններում, տարբեր սերունդների ավանդապահության և ընկալունակության չափանիշներն իրենց բանավոր խոսքի՝ հարազատ բարբառի նկատմամբ։

Մուսալեռցիները պատմական իրադարձությունների բերումով դարեր շարունակ ապրել են Թուրքերի, ալավի-թաթերի, արաբների ու ազդային այլ խմբերի հարևանությամբ և, բնականաբար, նրանց բանավոր խոսքը կրել է որոշ ազդեցություններ ու փոխազդեցություններ[22]։ Դարասկզբին ծայր առած նրանց տստանդական կյանքի պայմանները՝ դաղթերը, տեղահանություններն ու ասպարդությունն ավելի են արագացրել այդ երևույթի ընթացքը, սակայն բուն բարբառն իր քերականական կառուցվածքով մնացել է կայուն, քանի որ օտարության մեջ մայրենի բարբառը եղել է նրանց ինքնության, հայապահպանման միակ միջոցը։ Սկի անցյալում որոշիչ դերծոնը ժամանակն էր, իսկ օտար շրջապատի ներգործությունը՝ երկրորդական պայման, ապա Հայաստան տեղափոխված բարբառի համար նոր միջավայրի ազդեցությունն է դարձել որոշիչ, իսկ ժամանակը՝ երկրորդական պայման։

Հայրենիքում, ինչպես արդեն տեսանք բերված թվերից, համատարած գրագիտության ու մասնագիտական զարգացման, դրական, համազգային պետական լեզվի հեղինակավոր ու անդիմադրելի ներգործության շնորհիվ (համոզիչ, ուպիոյի, հեռուստատեսության անմիջական ազդեցություն), պատմականորեն կարճ ժամանակամիջոցում, ընդամենը երեք տասնամյակի ընթացքում, նրանց խրթին բարբառն աստիճանաբար տեղի է տվել տրդի դրական հայերենին (կամ ավելի տեղավայրի բարբառին)։

Ներկայումս մուսալեռցի ընտանիքներում նկատելի է բանավոր խոսքի բազմաշերտայնություն. մեծահասակները դեռևս միմյանց հետ շարունակում են խոսել իրենց բարբառով, միջին տարիքի մարդիկ՝ դրականախառն, իսկ Հայաստանում ծնված, ուսում ստացած նոր սերնդին դրեթե անհասկանալի է մեծերի, ընդիկ մուսալեռցիների բարբառը։ Նա տիրապետում է արդի գրական հայերենին, ռուսերենին և օտար լեզուներին։ Բանահյուսական անցյալի ավանդներից ևս գրեթե ոչինչ չի պահպանում, բայց փոխարենը հարստանում է աղգային ու համաշխարհային մշակույթի արժեքներով։

Անկախ բարբառի այս կորստից, մեր հավաքած բանահյուսական նյութերը, որոնք գրառվել են հիմնականում բարբառախոս ավագ սերնդի ներկայացուցիչներից, պատկանում են Մուսա լեռան բարբառի երեք ճյուղավորումներին[23]։

Բարբառային այս տարբերությունները թեպետ ղգալիորեն բարդացրել են մեր գրառած նյութերի լեզուն, խախտել ուղղագրական միօրինակությունը, ստկայն այդուհանդերձ, տշխատել ենք հավատարիմ մնալ հնչյունային ու բարբառային հիշյալ յուրահատկություններին և ընդունված դիտական տառադարձությամբ, ըստ հնարավորին, անաղարտորեն վերարտադրել բանասացների հազորդած ժողովրդական խոսվածքը։

Մուսա լեռան բարբառի առանձնահատկությունները բավական ինքնատիպ են ու բազմազան, սակայն մենք մեր մասնագիտական նպատակից դուրս ենք համարում բարբառագիտական հարցերի մեջ խորամուխ լինել[24]։

---

22 Մուսալեռցիների ստեղծած թեկուզ թուրքերեն ժողովրդական ստեղծագործությունները, որոնք մեզ պատահել են, չեն վրիպել մեր ուշադրությունից և ենթարկվել են գրառման։

23 Մուսա լեռան (Սվեդիայի) բարբառն ունեցել է իր ներքին առանձնահատկությունները՝

ա. Հաջի-Հարիրլի և Բիթիաս գյուղերն ունեցել են բարբառային ընդհանրություններ,

բ. Յողուն-Օլուկը, Խզոր-Բևկն ու Վակըֆը՝ իրենց առանձնահատկություններով,

գ. Թարեսևեն՝ իրենը։

Հնչյունային ու քերականական այս յուրահատկությունները անհասկանալիորեն դժվարացրել են ժողովածուի բանահյուսական նյութերի գրառումը, մանավանդ որ գրառողն ազգագրական ավյալ խմբին չի պատկանել։

24 Մուսա լեռան բարբառին առաջին անգամ անդրադարձել է Հր. Աճառյանն իր «Հայ բարբառագիտություն» գրքում, էմինյան ազգագրական ժողովածու, հ. 8, Մոսկվա— Նախիջևան, 1911։

Այնուհետև մուսալեռցի Ի. Ա. Մարտիրյանը «Էջմիածին» ամսագրում տպագրել է «Հնչերևք Մուսայի բարբառը» հոդվածաշարը (1952, № 3, 1953, № 2, 6, 7, 8)։

Սր. Վարիրյանն այդ բարբառի մասին գրել է «Հայ բարբառագիտություն» ձեռնարկում (1953), ապա՝ «Հայերենի նորագյուտ բարբառների մի նոր խումբ» գրքում (1958)։

Մուսա լեռան բարբառի ամրողջական ուսումնասիրության էր ձեռնարկել ՀՍՍՀ ԴԱ լեզվի ինստիտուտի գիտաշխատող, մուսալեռցի Ս.լ. Փաշայանը (տե՛ս նրա «Սվեդիայի բարբառի մասին», «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1963, № 4, «Սվեդիայի բարբառի ձևարանությունը», ՀՍՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր», 1964, № 9), սակայն վաղահաս մահվան պատճառով այն մնացել է թերավարտ։

Լեզվի ինստիտուտը 1967 թ. լույս է ընծայել սփյուռքահայ մուսալեռցի մասնավորական Տ. Անդրեասյանի «Սվեդիայի բարբառ կամ Քիտինզի լեզուն» աշխատությունը։

1970 թ. Բևյրութում լույս տեսած «Հուշամատյան Մուսա լեռան» տպավարձատվել հատորում տեղ է գտել Հ. Թորոսյանի «Ակնարկ մը Մուսա լեռան (Սվեդիո) գավառարարրառին վրա» հոդվածը։

Մուսա լեռան երեք ենթարարրառները գիտական բազմահատկանիշ ուսումնասիրության են ենթարկված Գ. Բ. Ջահուկյանի «Հայ բարբառագիտության ներածություն» (1972) գրքում։

* * *

Ներկա ժողովածուի մեջ բանահյուսական նյութերը խմբավորված ու համակարգված են հետևյալ երեք մեծ բաժիններով.

I. Վիպական բանահյուսություն (հեքիաթներ, առակներ, անեկդոտներ, ավանդություններ, անուշավատական ղրույցներ);

II. Քնարական բանահյուսություն (խաղիկներ, ծիսակենցաղային, հայրենասիրական, զինվորի և տարագրության երգեր);

III. Բանածներ (առած-ասացվածքներ, հանելուկներ, անեծքներ, օրհնանքներ, երգումներ, դարձվածներ);

Հաշվի առնելով Մուսա լեռան բարբառի խրթինությունը, նպատակահարմար գտանք բարբառային ընագրերին կցել նաև գրական արեելահայերենով ղուգահեռ թարգմանությունները;

Ժողովածուն ունի բառարան, ուր տրված են ընագրերում եզած գժվար հասկանալի բարբառային և օտարամուա բառերի բացատրությունները՝ մեծ մասամբ մեկնարանված ու ճշտված աարրեր բանասացների կոդմից;

Ծանոթագրությունների մեջ տեղեկությունները հաղորդված են ըստ ժողովածուի երեք հիմնական բաժինների, յուրաքանչյուր բաժնի ներսում առանձին ու շարունակական համարակալումներով; Ծանոթագրությունների մեջ Մուսա լեռան հեքիաթների մոտիվները ղուգորդված են ինչպես հայկական այլ աղգագրական շրջանների, այնպես և մերձավոր ու հեռավոր ժողովուրդների հեքիաթների համանման մոտիվների, ըստ Անտի Աարնեի համակարգի համարակալման; Ծանոթագրությունների աղյուսակում տրված են նաև բանահյուսական նյութի ծագման, գրառման վայրը, տարեթիվը և բանասացի անուն-ազգանունը;

Ժողովածուին կցված են նաև վարպետ բանասացների կենսագրական տվյալներն իրենց լուսանկարներով, ձայնագրությունների հիման վրա կատարված ասար երգերի նոտագրություններ, ռուսերեն ու անգլերեն ամփոփումներ, ինչպես նաև Մուսա լեռան և Սովետական Հայաստանում մուսալեռցիների ընակեցումը պատկերող ուղեցույց սխեմատիկ քարտեղ;

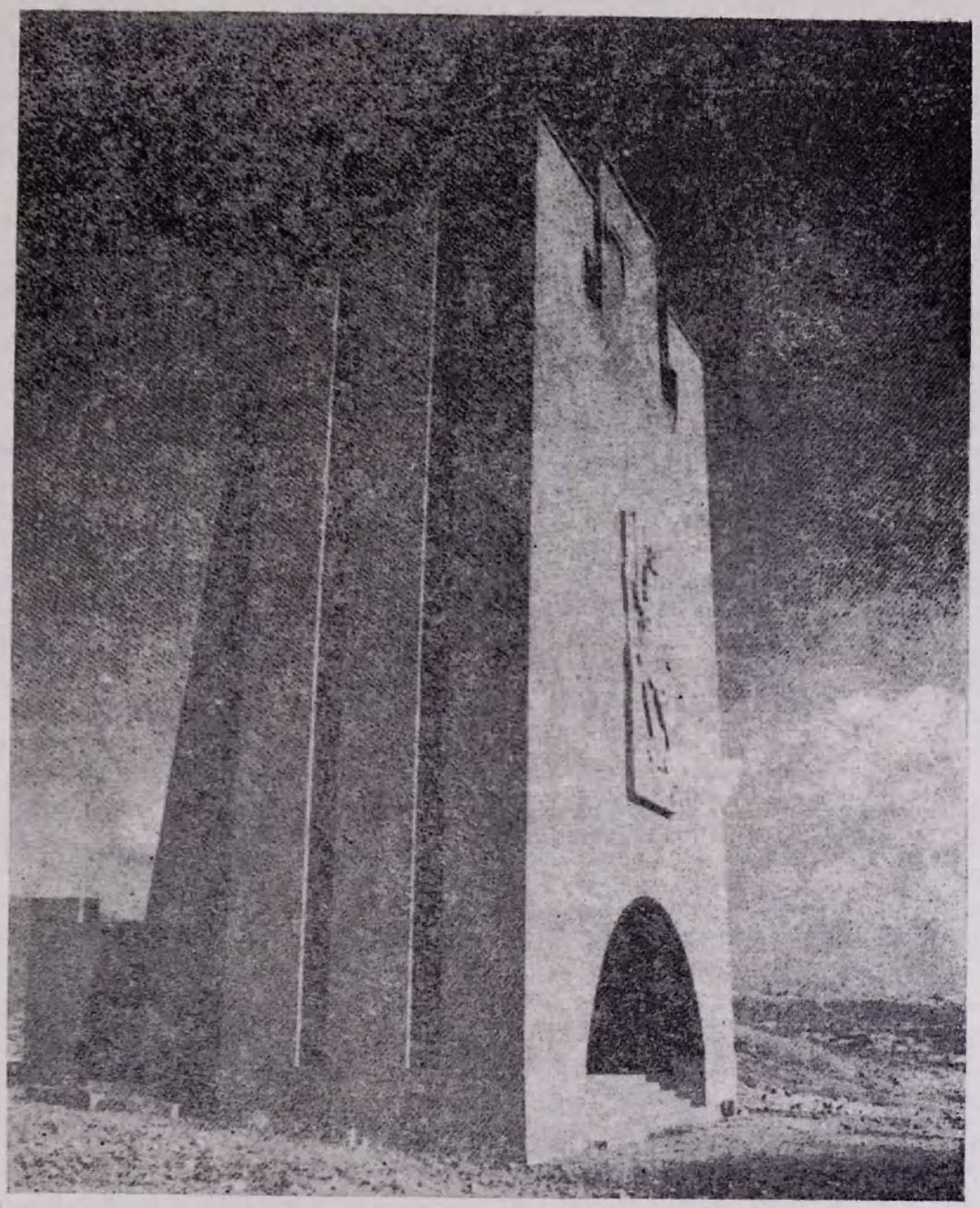

Մռասա լեռան ճերռասմարտին նվիրված հուշարձանը Էջմիածնի շրջանի Սուսալեռ ավանում
Ճարտարապետ՝ Ռ. Իսրայելյան Քանդակագործ՝ Պ. Պողոսյանի

2—941

I

ՎԻՊԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ,

Ա. ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

1 (1). ԿՏՐԷՋ ԴՊՈՑ

Գիգինօ, չիգինուր քայր մը իլան ախպար մը, Անունք մամնուն չէրին իրինց ծմրին, ուզիցէն նուր պան մը հասզընիլ յաչխարէն, ոտէն գիրինց բիշտրը, հիճան ծխանդէն, իլան կացէն։

Շուդ կացէն, քէչ կացէն, հասան թարլէ մը միչ։ Ալիվը միրից, իշիցէն չուրս տէս. դիսան դօն մը դօ։ Ախպարը ասաց.— Գրե՛գ. ուրթունք իդօ դօնը բառդէնք իրգօնը։

— Աղվո՛ր,— ասաց քայրը,— տրթունք բառպէնք։

Իլան կացէն, մդան դօնը, իշիցէն դավ մը նըստած ի։ Դպոցն քիչից դթօրը, դավէն վլօլը գդրից։

Դավը ասաց — Մի մալէ գիւէ։

— Էմ մարը գէս գաթ մը պիրուած է,— ասաց ախպարը։

Դավը սադգիցուվ։ Գայրը իլան տխպարը պատվիցուն դալաք ուդինէն, իշիցէն չորըր գօ յախշուր ուդէլա— խմիլա պանիր, ալտը յուղ դունը միչը գօ։

Ախպարը ասաց.— Գրե՛գ, հուս աբրէնք,— տղվո՛ր է։

— Աբրէնք,— ասաց քայրը։

—Դավը լո՞ բըր թանդինք,— ասաց տխպարը,— տուրացի թը գութանդինք զէ, ճօր գըտիրա՝ յիդ գըսաղնօ։

Գայրը իլան ախպարը դլուշինմիշ էլուն, դավը թադիցէն տարդագոդէ մը միչ, քէ ճօր չըտիրէր է։

Ամըն ուր ախպարը ավճըլըխ գուրթիր, չէլրանանա գըսբանէր։ Գունկիր իդօն, գուդէրին, գուխմէրէն, վոխտ գուանցնէրին։

Ուր մ՛ալէ քայրը ըլվսւսք բըր ինէ, բըր ըլվացվա. էնքընքը դուչումըշ իդուվ. «Ցօ՞ ըլվուսք ինիմ, ըլվացվէմ, էս՞ ախպարը գուկօ, գըդիսնօ գէս՝ ալըբէ»։

Կնոց լան ուդան, քէ դավը թանդած էրին, ըլվուսք իրօց, ըլվացվիցուվ, ճօրը ֆիտից, կիդէնը թրճիցուվ իւնդը, դավը ոտդցուվ, ջտհիլ ոտրծուվ. ասուց.— Հէյ, աշնէ՛ն, հօրը քէ ախպարը գէս սբանից, թը կիդիր, իս չըբըր սաղնէր է։ Զէս բըր առնիս, թը չը՝ բըր սբանիմ գքէ։

1(1). ԿՏՐԻՃ ՏՂԱՆ

Լինում է, չի լինում մի քույր ու եղբայր։ Նրանք դո՞ չէին իրենց կյանքից, ուղեցին մի նոր բան հասկանալ աշխարհից, վերցրին իրենց պաշարը, հեծան ձիերը, ելան դնացին։

Շատ գնացին, քիչ դնացին, հասան մի արտի։ Արևը մայր մտավ, նայեցին չորս կողմ, տեսան մի տուն կա։ Եղբայրն ասաց.—Քույրի՛կ, գնանք այդ տանը դիշերենք։

— Լա՛վ,— ասաց քույրը,— գնանք պատկենք։

Ելան գնացին, մտան տունը, տեսան մի դև է նստած։ Տղան քաշեց թուրը, դևի գլուխը կըտրեց։

Դևն ասաց.— Մի հատ էլ ղարկ։

— Իմ մայրն ինձ մի անդամ է (աշխարհ) բերել,— ասաց եղբայրը։

Դեը սատկեց։ Քույրն ու եղբայրը ման եկան րոլոր սենյակները, տեսան աշխարհում ինչքան ուտելու—իմելու բան կար, րոլորն այդ տանը կար։

Եղբայրն ասաց.— Քույրի՛կ, այստեղ ապրենք լավ է։

— Ապրե՛նք,— ասաց քույրը։

— Դևին ո՞ւր պիտի թաղենք,— ասաց եղբայրը,— եթե գրսում թաղենք, ջուր կդիպչի՝ կկենդանանա։

Քույրն ու եղրայրը մտածեցին, դևին թաղեցին դատարկ սենյակի մեջ, որ ջուր չդիպչի։

Ամեն օր եղբայրը գնում էր որսի, եղնիկներ սպանում։ Գալիս տուն, ուտում, խմում, ժամանակ էին անցկացնում։

Մի օր էլ քույրը լվացք պիտի աներ, պիտի լողանար. ինքն իրեն մտածեց. «Ո՞ւր լվացք անեմ, լողանամ, եղբայրս կգա կտեսնի՝ ամոթ է»։

Գնաց այն սենյակը, որտեղ դևին էին թաղել, լվացք արեց, լողացավ, ջուրը թափվեց, դետինը թրջվեց, դևը կենդանացավ, ջահելացավ, ասաց.— Հէ՛յ, աղջի՛կ, երբ որ եղբայրն ինձ սպաննեց, կարծում էր, թե ես չպիտի կենդանանամ։ Ինձ պիտի առնես, թե չէ՝ քեզ կսպանեմ։

Աչկէնը ասաց.— Ամէն, գառնէմ գքէ։

Առէն գմէ գմիգալը։ Շատ վախըտ անցաւ, քէչ վախըտ անցաւ, ախպարը խաբուր չէր քայլը չա շինած իր. կաղդոզ գտաբրէլին աչկէնը իլան դավը լսախպարը իրմինը։

Աչկընէն դգա մը իղաւ, ասաց. «Զա բըր շինիմ համօ։ Առաւ գադ չուճախը վարմիկ ղանդախը ասաց. «Ես ախպարը ցավուիրդ է, գարմամ մխնալը էմ ախպարը ուգած չամփուքը ղրանէմ ղէ, ես ախպարը գառնէ ղըպիրի պէս։ Չուճախը իտէր չամփուքը։ Մխնալը ախպարը դիտաւ ղէ, առաւ իպիր ղէ իղօն, բոլոր ղէ էր քարը։

Ախպարը շատ միամէղ իր, ասաց.— Վրօ՛դ, չուճախ մը ղրդո չամփուքը. արէ աղախինք աստղեա, քէ ղէթ թըզ ըլնաս, չուճախը գըբիհիմ։

Ըրգօքը բարաբար աղախիցէն ասգեա. աչկընէն ղէթ իղավ։ Մայրը ասաց.— Հհը, ղէթ իղավ ընդէ, ախպար, չուճախը գըբիհիմ։

Շատ վախըտ անցաւ, քէչ վախըտ անցաւ չուճախը գամաց-գամաց մինձաւ։

Դավը ուր մը ասաց աալ գնալը.— Տըղատ կագդոզ նալու բըր աբրէնք մինք։

Գնալը ասաց.— Զա շինինք։

Դավը ասաց.— Ըէ ախպարը գըսբանինք, սարբաստ գարրէնք։

Դավը իլան աչկէնը դախտաւէրին, չուճախը յադ դիզը խաղիր իր, չարը գօսէրին, գատագնիր ղէ։

Դավը ասաց.— Ուց մը գընամ, տրուցէ աբռունը յտխաբան գընիմ, քէ ախպարը գոկօ, գըխաձիմ ղէ, գըմիռնաւ։

Չուճախը գադ ալալը լսից, կնաց քրոէն ղարշա՝ յան վախըտը քրոէն գուկիր։ Ջէչ մը հիլ։ ցուավ, քուէն իգիք, ասաց տալ չուճախը. — Հատ չա՞ գուշինիս։

Չուճախը ասաց.— Գոա, չալգի գէս։

Գոէն չալգից չուճախը, իտէր լուսէն, տղուցէ տունին անցուն, ուցը դիտաւ ղչուճախը, լիդ քիշվիցուվ առնէն, անցան իղօն, նստուն։

Ղէր ուր ա՞լէ դավը ասաց.— Աս տրգաս չիղուվ։

Աչկէնը ասաց.— Զա շինինք։

Դավը ասաց.— Տօն հիվընտցէ, ասաւ քէ ախպարը՝ հիվանտ իմ, քէ ախպարը գաբի՝ չա գուգիս։ Ասաւ՝ ֆլան ղէղ թարլէն միչը գօն մը գօ, գունը պօլը հավըդ գօ, չուրս տէն թաղըր-թաղըր ձաղգընա գօ։ Գաբիս քէ ախպարը՝ յադ ձաղգընին իլան ճօր գըպիրիս ընձէ, գըճուղնուս։ Ըէ ախպարը հոն բաղդը ուրթօ, ձաղգընէն հանգը գըհիդգօ՝ խիլքը գըմաղէ։ Ես յադ վախըտը գընաւ մինձ ձոռկ մը, քէ ախպարը յիրգէնքը գըհանիմ, գիսկիմ կիդէնը, գըմիռնաւ։ Ագաբ թը քէ

Աղչիկն ասաց. —Ամա՛ն, կառնեմ քեղ։

Աւտն իրար։ Շատ ժամանակ անցավ, քիչ ժամանակ անցավ։ Եղբոյրը սեղյակ չէր, որ քույրն ինչ է արել. եղբորից գաղտնի էին ասլրում աղջիկն ու դևը։

Աղջկան մի տղա ծնվեց, ասաց. «Ա՞խ պիտի անեմ չիմաց։ Վերցրեց երեխային փաթաթեց լարուրի մեջ, ասաց. «Իմ եղբայրը սրտացավ է, կկնամ իր նկած ճամփին կդնեմ սրան, եղբայրս կվերցնի, կբերի»։ Երեխային դրեց ճամփի վրա։ Մխանը եղբայրը անսավ այն, վերցրեց բևրեց տուն, տանձնեց քրոջը։

Եղբայրը շատ միամիտ էր, ասաց.— Քույրի՛կ, մի կլեխա դուս ճանապարհին, արի աղոթենք աստծուն, որ քեղ կաթ լինի, երեխային պահես։

Սրկուսը միասին աղոթեցին աստծուն. աղջկան կաթ եգավ։

Քույրն ասաց.— Ըհ՛ը, ինձ կաթ եղավ, եղրա՛յր, երեխային կպահեմ։

Շատ ժամանակ անցավ, քիչ ժամանակ անցավ, երեխան կամաց-կամաց մեծացավ։

Դևը մի օր կնոջն ասաց.— Մինչև ե՞րբ այսպես թաքուն պիտի ապրենք։

Կինն ասաց.— Ա՞խ անենք։

Դևն ասաց.— Եգրորդ կսպանենք, աղաա կապրենք։

Դեն ու աղջիկը որ խոսում էին, երեխան այդտեղ ներկա էր, ինչ որ ասում էին, հասկանում էր։

Դեն ասաց.— Օձ կդառնամ, դրսի դռան վեբևը կթաքնվեմ, երբ եղբայրդ դա, կխայթեմ, կմեռնի։

Երեխան այդ բոլորը լսեց, քեռու դալու ժամանակ նրան ընդառաջ դնաց։ Մի քիչ սպասեց, քեռին եկավ, երեխային ասաց.— Այստեղ ի՞նչ ես անում։

Երեխան ասաց.— Քե՛ռի, շալակիր ինձ։

Քեռին շալակեց երեխային, դրեց ուսին, դրսի դռնից անցան, օձը տեսավ երեխային, դռնից ետ քաշվեց, անցան տուն, նստեցին։

Մյուս օրը դեն ասաց.— Այսպես չեգավ։

Աղջիկն ասաց.— Ա՞խ անենք։

Դևն ասաց.— Դու հիվանդացիր, ասա եղբորդ՝ հիվանդ եմ, քո եղբայրը կասի՝ ի՞նչ ես ուզում։ Ասա՝ այսինչ տեղ արտի միջին մի ուռն կա, ուռն բակում ավազան կա, չորս կոդմը տեսակ-ասակ ծաղիկներ։ Կասես եղբորդ՝ այդ ծաղիկներից և ջրից կբերես, կլավանամ։ Երբ եղբայրդ այնտեղ դնա, ծաղիկների բույրն առնի՝ կուշաթափվի։ Ես այդ ժամանակ մի մեծ թռչուն կդառնամ, եղբորդ կբարձրացնեմ երկինք, կդցեմ

ախպարը թը չըմիոնէր, դէս թը գըսբանէ, դա-
սիս էր՝ դէմ կլօխը իլան ձակէն թըղ պիրէ քէ,
կլխէն իղը գըհանիս, քէ ուդիլէն միչը գըտնիս.
իս գըսաղնամ, հէնը քիմը գըննամ։ Ակէն իղը քէ
ախպարը գուգիրցնիս, քէ ախպարը գուդի գէ՝
մէսը միգ ուէն, ասգիրը միդալ ուէն գըննու։

Չուճախը դալաք ասուձնէն լսից. մէդքը բիհից։

Չուճախը հիվընացուվ։ Ռոէն իգիք իդօն, դի-
սուվ չուճախը հիվունտ ի, ասուց.— Դաս, չվա՞
հիվունտ իս, չա դունու քէ։

Չուճախը ասուց.— Ռոա, լավը մուրթօ։

— Չըմ ուրթօ, դղաս,— ասուց քոէն,— իս
քուվըդ բըր ցնօմ ղըկըր ճուլնուս։

Չուճախը ուգից քոէն լըրմինը սուրվիլ, չուց
գունիդին։ Ռոէն սուրվըցնց չուճախը նիդիլ։ Ուր
մալէ չուճախը ասուց.— Ռոա, ագվըրցօ, ճուղցօ։

Ցագ վախըսը չուճուխէն մարը ոօդ հիվունտ
իղուվ, ասուց ախպուրը.— Կնաւ, ընծէ ձաղաձ
իլան ճօր պէր ֆլուն հավըղին։

Ախպարը գնաց։ Չուճախը առուվ ղթվունգը,
քոէն լիդիտուհը կաղդօգ կնաց։

Ախպարը հասուվ հավըղը, ճօր խմից, ձաղգը-
նէն հաւդ քիշից, խիլքը մադից ինգուվ։ Չուճախը
համան քոէն աբէն վըրքը մդուվ։ Իգիք ծաւկը
քոէն բըր վիրցընիր, չուճախը նիդից, ղծաւկը սագ-
գիցուվ։ Իլուվ չուճախը գքոէն իմցօց քոէն իմ-
ցուվ, ասուց.— Աս չա պուն իւ։

Չուճախը ասուց.— Մինձ ծաւկ մը նիդիցա՝
հալդէ, քիլէ ուրթունք իդօն։

Աւէն ձաղաձ ճօր, կացէն։ Սադգուձ ծօկը հաւդ
ցնաց։ Հասուն իդօն, ճօր իլան ձաղաձը ախպարը
իղօր քուրը։

Համան չուճախը նըքցէ մդուվ, ասուց.— Ցա-
մա, մինձ ծաւկ մը նիդիցա։

Մարը ասուց.— Ցօ՞ դօ։

Չուճախը ասուց.— Ձաղաձը պիբանք լան դի-
ղը գօ։

Մարը ասուց.— Ուշէդ-ուշէդ կլօխը իլան ակէն
ընծէ ղըպիրիս։

Չուճախը կնաց, ծակօն գլօխը իլան ակէն գըդ-
րից, իղօր էր մուրը։ Նադուվ դղան մուրը քուվը,
իշից մարը չա գուշինէ։ Մարը հանից կլխէն իղը,
իուէր լէբ ուդիլան միչը, ակէն իղը հանից, իուէր
լախպուրը ուդիլան միչը։ Չուճախը դիսուվ գա-
լալը, ասուն չանուց։

Իկիք քոէն, նադուն ուդիլա՞ բըր ուդին, չու-
ճախը ասուց.— Ռոա, մուդի, մամալը ընծի ծի-
թըրդծղ թըղ պիրէ։

Մարը ասուց.— Ըսկօ ուդիլա՞ն, գէ՞ր։

դեսին, կմեռնի։ Եթե ևղբայրդ չմեռնի, ինձ ապա-
նի, նրան կասես՝ գլուխս և պոչս թող բերի
Գլխի յուղը կհանես, քո ճաշի մեջ կդնես. ես կկեն-
դանանամ, առաջվա պես կլինեմ։ Պոչի յուղը եղ-
բորդ կկերցնես, եղբայրդ այն կուտի՝ միսը մի
կողմ, ոսկորը մի կողմ կդնա։

Երեխան այս բոլոր ասածները լսեց, միտքը
պահեց։

Երեխան հիվանդացավ։ Քեռին տուն եկավ,
տեսավ երեխան հիվանդ է, ասաց.— Տղա՜ս,
ի՞նչու ես հիվանդ, ի՞նչ ունես։

Երեխան ասաց.— Քե՛ռի, որսի մի՛ դնա։

— Չե՛մ դնա,— ասաց քեռին,— ես քո մոտ
կմնամ մինչև առողջանաս։

Երեխան ուղեց քեռուց սովորել, թե ինչպես
են կրակում։ Քեռին նրան կրակել սովորեցրեց։
Մի օր էլ երեխան ասաց.— Քեռի՛, լավացա, ա-
ռողջացա։

Այդ ժամանակ երեխայի մայրը սուտ հիվանդ
ձևացավ, եղբորն ասաց. —Գնա՛, ինձ ծաղիկ և
ջուր բեր այսինչ ավազանից։

Եղբայրը գնաց։ Երեխան վերցրեց հրացանը,
դաղտնի գնաց քեռու հետևից։

Եղբայրը հասավ ավազանին, ջուր խմեց, ծա-
ղիկների հոտն առավ, ուշքը գնաց, ընկավ։ Երե-
խան իսկույն քեռու վերարկուի տակ մտավ։
Թռչունն եկավ, որ քեռուն վերցնի, երեխան կը-
րակեց, թռչունը սատկեց։ Երեխան վեր կացավ,
քեռուն ուշքի բերեց, քեռին աբթնացավ, ասաց.—
Սա ի՞նչ բան է։

Երեխան ասաց.— Սի մեծ թռչուն խփեցի,
դե՛, արի գնանք տուն։

Վերցրին ծաղիկն ու ջուրը, գնացին։ Սաակած
թռչունը մնաց այնտեղ։ Հասան տուն, ջուրն ու
ծաղիկը եղբայրը տվեց քրոջը։

Երեխան իսկույն մտավ ներս, ասաց.— Մայ-
րի՛կ, մի մեծ թռչուն խփեցի։

Մայրն ասաց.— Որտե՞ղ է։

Երեխան ասաց.— Մեր բերած ծաղկի տե-
ղումն է։

Մայրն ասաց.— Շուտ գլուխն ու պոչը ինձ
կբերես։

Երեխան գնաց, թռչունի գլուխն ու պոչը կրտ-
րեց, տվեց մորը։ Տղան նստեց մոր մոտ, նայեց
մայրը ինչ է անում։ Մայրը հանեց գլխի յուղը,
դրեց իր կերակրի մեջ, պոչի յուղը հանեց, դրեց
եղբոր կերակրի մեջ։ Երեխան այդ բոլորը տե-
սավ, բան չասաց։

Քեռին եկավ, նստեցին ճաշի, երեխան ա-
սաց.— Քեռի՛, մի՛ ուտի, մայրիկն ինձ ձիթա-
պտուղ թող բերի։

Մայրն ասաց.— Ահա ճաշը, կե՛ր։

Ջուճախը լուցը բաշլից։ Մարը կնաց ծխթըրդծղ պիրիլ։ Համան չուճախը լանպարը փիխից։ Մաբը նադուվ, ուդիլան գիրուվ, համան մէսը՝ միգ ուէն, ուպայըը՝ միգ ուէն իղուվ։

Ռոէն ասաց.— Աս չա պուն իւ

— Ռոա, ծան մը հանէ, հիկկէս խալխիցուվ։

Լուձը հաղալից, քոէն համան իլուվ դդէն ջապղին իլուք.— Արրէ՛ս, գրբէջ դդաս,— ասաց։

Դղան իւան քոէն դալմա միդդիդ դարրէրին։ Դղան քան գբուէն ավելա դրբէջ իղուվ։ Ամըն ուր բարաբար դուրթէրին յավը։ Դղան ուր մը ասուց քոէն.— Տան իդան դիցիր, ին իսար դուրթում յավը։

Ռոէն ասաց.— Ադվա՛ր չ, պարէ ջամպուք, գնօ։

Դղան իլուվ կնաց յավը, պասվիցուվ թարլըննէն, իչից ճագցուց քուր մը զօ, վիրցած գբարը իչից կիգնէն վըրքը դնալա զօ։ Իչուվ, իչից՝ քառ սօն րգէնծ զօ դունը պօլը. յամըն րգէնծ մակէ մը զօ, ործը գուվառա, ուդիլա գուիփա։ Ցէստէն իչից. չէնտէն իչից մուրթ չիկօ։ Պասվիցուվ յուդընէն. դիսուվ մուրթ մը, ասուց.— Ցասդիրը չա գուչինիա։

Դունդիրը ասաց.— Մինք քառասն մէչ ինք, մթնօլը գուկուն։

Դղան հիլիցուվ։ Մթնօլը իդէն. դունդիրը ասուց.— Ամա՛ն, պուն չանսիք աս դղան, դրբէջ ի, մէ կըսբանէ։

Ինդրդաչը նցէն.— Մէ ինգիր դինինք ղէ։

Ադանք հարամմաք էրին, ացէն տայ ուդ դղան.— Մէչ ինգիր ղընննուս։

Դղան կանահատ իգիք։ Հարամմաքը իրինց մինձը իրէն ղէ։

Դղան ասուց.— Ին գուրթում, վանղը գակում։

Դղան իլուվ կնուց չէր քոէն քուվը, պան չասուց։ Ռանը ուր մը անցուվ. դղան ասուց տալ քոէն.— Ին դուրթում պասվիլ, չոթ ուրին գուկում։

Ռոէն ասուց.— Պարը ջամպուք, կնու։

Դղան կնաց հարամմացը քուվը։

Հարամմաքը ացէն.— Իրգօնը թաքանալուէն գօնը բըր ուրթունք, բադունք։

Դղան ասուց.— Ին չարըր ամըր ինիմ, ան բըր ընննօ։

Հարամմաքը խարծլ իրէն ղէ։

Կիչիրը իլան կացէն քառսօն հիկկում, թաքանալուէն գօնր հասուն։ Դղան քառսօն խէչ ասուվ իսէր գչիրը, ասաց.— Ցիսու լուդր չվա կըքիչդէնք, ին կընիմ, թարախին դիչիմ՝ իգօն չա՞ գօ, ծև իսարար գուգում, խէչ գլուկիմ միգ-միգ պակաք, ծան չըլհանիք։

Երեխան սկսեց լաց լինել։ Մայրը գնաց ձիթապտուղ բերելու։ Երեխան իսկույն ափսեները փոխեց։ Մայրը նստեց ճաշ կերավ, իսկույն միսը՝ մի կողմ, ոսկորը՝ մի կողմ դնաց։

Քեռին ասաց.— Սա ի՞նչ րան է։

—Քեռի՛, ձայն մի՛ հանի, հոգիգ ապատվեց։

Լսածը պատմեց, քեռին իսկույն վեր կացավ, տղայի ճակատը համբուրեց.— Ապրե՛ս, կտրիճ տղաս,— ասաց։

Տղան ու քեռին միշտ միասեղ էին ապրում։ Տղան քեռուց ավելի կտրիճ դարձավ։ Ամեն օր միասին գնում էին որսի։ Մի օր տղան ասաց քեռուն.— Դու տանը մնա, ե՛ս այսօր գնամ որսի։

Քեռին ասաց.— Լա՛վ, բարի ճանապարհ, գնա՛։

Տղան ելավ գնաց որսի, հանդում մանե եկավ, տեսավ մի ջադացքար, վերցրեց քարը, տեսավ գետնի տակ տներ կան։ Իջավ, տեսավ՝ տան բակում քառասուն պղինձ կա. ամեն մի պղնձի մեջ մի ուխար կա, կրակը վառվում է. ճաշը եփվում։ Դես նայեց, դեն նայեց, մարդ չկար։ Մանե եկավ սենյակներում, տեսավ մի մարգ, ասաց.— Այստեղ ի՞նչ ես անում

Տանտերն ասաց.— Մենք քառասուն հոգի ենք, երեկոյան կգան։

Տղան ապասեց։ Երեկոյան եկան, տանտերն ասաց.— Ամա՛ն, տղային բան չասեք, նա կըսրիճ է. մեզ կսպանի։

Ընկերներն ասացին.— Մեզ ընկեր կգարձնենք նրան։

Նրանք ավազակներ էին, ազատին ասացին.— Մեզ ընկեր կդառնա՞ս։

Տղան համաձայնվեց։ Ավազակները նրան դարձրին իրենց գլխավորը։

Տղան ասաց.— Ես գնում եմ, վաղը կգամ։

Տղան ելավ գնաց իր քեռու մոտ, ոչինչ չասաց։ Մի քանի օր հետո, տղան քեռուն ասաց.— Ես գնում եմ մանե գալու, չոթ օրից կգամ։

Քեռին ասաց.— Գնա՛, բարի ճանապարհ։

Տղան գնաց ավազակների մոտ։

Ավազակներն ասացին.— Իրիկունը թագավորի տունը պիտի դնանք, կտրենք։

Տղան ասաց.— Ես ինչ որ հրամայեմ, ա՛յն պիտի լինի։

Ավազակները հավանություն ավեցին նրան։

Գիշերը ելան քառասուն հոգով, գնացին, հասան թագավորի տունը։ Տղան քառասուն խիճ առավ դրեց դրպանը, ասաց.— Այս պատին ցցեր կխփենք, ես կրարձրանամ, լուսամուտից կնայեմ՝ ատն մեջ ի՞նչ կա, ձեզ լուր կտամ, մի-մի խիճ կդցեմ, մեկ-մեկ կբարձրանաք, ձայն չեք հանի։

Դղան իլուվ թաբախան, նըքցէ մուվ, իշից աշկէն մը բաագուձ է։ Թուխտէն միգ տէն կինա գօ, միգ տէն՝ ճօր։ Աշկէնը րդօղ-րդօղ քագնուձ, խուրօ անօշ քօն բաուգուձ իր։ Դղան խմից ղկինէն, խմից գճօրը, աարդագ գաղալոնէն դիդը իտէր։ Աշկընէն մուդը մայնա՛ մը գար, դղան հանից ղմաղնա՛ն, իտէր լէր մուդը, թաքավուրէն աշկէնը չիմցուվ, դղան անցուվ թաբախան, խկից խէշ մը։ Հաբամա՛քը միգ-միգ իլուն իվիր։ Դղան գալընէն կլօխը միգ-միգ գդրից, թալից իղօն, հաբամա՛քը խալխիցուն, ոագգիցուն։ Դղան բըր ուկիր իկէն իշից ալացի տանին ուց մը իղիք, մդուվ նքգէ։ Դգան հաճա՛միգ ուցէն իրվան, քիշից ղղաման, ղիխից ուցէն կլօխը, քանդան դուվաթլա դիխից գղաման, ուցէն կլօխը ձագից, մաաւ ջաբէն միչը։ Իթօղ դաման լուդ դիդը, իլուվ կնա՛ց լէր քուէն քուվը։ Էր քուէն հիչ պուն չհաղաթից։

Ուկունք աշկէնը։ Թաքավուրէն աշկէնը իմցուվ քընկին, իշից ղագախը կինա չըկօ, լալը պունցըրցօց քէչ մը, իշից դունը միչը դըքըր ըլլալը միուձ մարթուկ. «ճի՞դ» ճղուց։ Տալ ասօը կնա՛ց, իշից ուց մը պօ, վախըթունը շաշմըշ ա՛րօց, պունցըր ծինուվ գկնչից.— Հասա՛ք, լամա, միօ։

Մարը-դուդը լսիցէն ծանը, ուշէդ իգէն, արսնին րըր անցնէն, իշիցէն ուց մը դօ է, վախըթներին չըմդուն նքցէ։

Աշկէնը ծան իդօր։ Մարը-դուդը ացէն.— Մը՛վախնու, մը՛վախնու մինք հաս դունք։

Իհալին համան իգիք, աշկէնը սաւրուցի հանիցէն։ Մարը-դուդը ացէն.— Աս չա՛ է։

— Զըմ կիդէ,— ասուց աշկէնը,— իս բաուգուձ էր է, ասք չուցըր գուդիսնաք, իս ալէ տըրղան դուդիսնօմ համօ։

Աշկէնը իշից, ծաուուցը մադնէն չիդօ։

Մարը ասուց.— Ղըզըմ, մը՛վախնու, պուն չիգօ։

Թաքավուրը հասգցուվ. հաբամա՛ուց պուն է.— Հաբօ,— ասուց,— դաս մարթակը, ուվ սբանուձ է։

Թաքավուրը դլուշինմյուշ լգուվ. «Ուվըր պաս ղաման գըհանէ քարէն միչին, ան իրուձ գընօ դաաձ։

Իլան ա՛ւրցց թաքավուրը.—Ո՞ւվ ըր գաս ղամանն գըհանէ քարէն միչին, գէմ աշկէնը իլան թաքավըրաէնը էր բըր ուգօմ։

Զարըր գդրէջ գար լէր հուգէն յիրվան, իգէն թաւրջիբիցէն, ղամանն չըգարցէրին հանէրին։

Վախըա մը անցուվ, բաուվ մը խա՛ բուր իգօր թաքավուրէն.— Միր խուդէն միչը գաս ղամանն հանուղ չիգօ, իս ամէս մը լաուանչ ըրդը դդրէջ դիտան բարձրացավ լուսամուտը, ներս մտավ, տեսավ՝ մի աղջիկ է պառկած։ Մահճակալն մի կողմը գինի կար, մյուս կողմը՝ ջուր։ Աղջիկը պտուղ-պաուղ քրտնել էր և անուշ խոր քնով քնել։ Տղան խմեց գինին, խմեց ջուրը, դատարկ բաժակները տեղը դրեց։ Աղջկա մատին մի մատանի կար, աղան հանեց, ուրե՛ր իր մատը, թագավորի աղջիկը չզարթնեց, աղան անցավ լուսամուտը մի խիճ գցեց։ Սվազակները մեկ-մեկ բարձրացան վերև։ Տղան բոլորի գլուխները մեկ-մեկ կտրեց, դցեց սենյակի մեջ, ավազակները սառակեցին, վերջացան։ Տղան ետ գարձավ, որ գար, գրսի դռնից մի օձ եկավ, մտավ ներս։ Տղան վրա հասավ, գաշույնը քաշեց, ղարկեց օձի գլխին, այնքան ուժեղ ղարկեց գաշույնը, որ օձի գլուխը ծակեց, մտավ քարի մեջ։ Դաշույնը թողեց այնտեղ, վեր կացավ գնաց քեռու մոտ։ Քեռուն ոչինչ չպատմեց։

Դառնանք աղջկան։ Թագավորի աղջիկը քնից արթնացավ, նայեց բաժակի մեջ գինի չկա, լույսը մի քիչ բարձրացրեց, տեսավ տան մեջ լիքը մեռած մարդիկ. «Ճի՞դ» ճվաց։ Դեպի դուրը գնաց, տեսավ մի օձ կա, վախից շփոթվեց, բարձր ձայնեց.— Հասե՛ք, մայրի՛կ, մեռա։

Մայրն ու հայրը լսեցին ձայնը, շտապ եկան, դռնից ներս մտնելիս, տեսան մի օձ, վախից ներս չմտան։

Աղջիկը ձայն ավեց։ Մայրն ու հայրն ասացին.— Մի՛ վախենա, մենք այստեղ ենք։

Մարդիկ իսկույն եկան, աղջկան դուրս հանեցին։ Մայրն ու հայրն ասացին.—Սա ի՞նչ բան է։

— Չդիտեմ,— ասաց աղջիկը,— ես քնած էի, ինչ որ դուք տեսնում եք, ես էլ հիմա այդ եմ տեսնում։

Աղջիկը նայեց, մատի մատանին չկար։

Մայրն ասաց.— Աղջի՛կս, մի՛ վախենա, բան չկա։

Թագավորը հասկացավ, որ այդ ավազակների գործն է.—Հապա,— ասաց,— այս մարդկանց ո՞վ սպանեց։

Թագավորը մտածեց. «Ով այս դաշույնը քարից հանի, նա էլ արած կլինի»։

Թագավորը հայտարարեց.— Ով այս դաշույնը քարից հանի, աղջիկս ու թագավորությունս իրեն կտամ։

Իր հողի վրա ինչքան կտրիճ կար, եկան, փորձեցին, դաշույնը չկարողացան հանել։

Ժամանակ անցավ, մի պառավ լուր տվից թագավորին.— Մեր հողում այս դաշույնը հանող չկա, ես մի ամիս առաջ ձի հեծած երկու կտրիճ

ao ծիօն լիրվ.ան հիձուձ, ֆլուն դիղը գօրչէն: Ա՛ղունք դաոնուն հանին ղղամանն։

Թ՛ըֆվ՛ուրը ամըր ուրօց պիրիլ զադ ըրգը դդրէջը, ադ՛ուր համաւր խաւրդից օնրաչէ մը իլան ըրդը ախկար։ Ասունք կացէն։ Դղուն նադուձ իր սաքէն, Օնրաչէն ասաց ասլ դղան.— Չա՛ն նադիր իս, աշխաւր գաւվասաւ։ Թ՛ըֆվ՛ուրը ուշէդ ղքէ գուզէ։

Դղան իլաւվ գալնիցաւվ, սիլլա մը գիխից օնրաչէն, սաքին իվար ինգաւվ, սադղիցաւվ։

Դղան ասաց ախկարնէն.— Թ՛ըֆվ՛ուրէն խաւրաւր դվիք, տըրզէս մարթօ քաւվ օնրաչէ մը չըխաւրգի։

Ախկարնէն վախըտնիրին չաւվդիլը-ուշաւվդիլը կացէն, թ՛ըֆվ՛ուրէն ացէն.— Թ՛ըֆվ՛ուրը ադրուձ, տըրզադ գդրէջ չընաւր լ՛իւ՛շաւր. միզ սիլլա գիխից օնրաչէն, սաքէն, ինգաւվ միուաւվ։

Թ՛ըֆվ՛ուրը ամըր ուրօց խաւրդից գրինրաչէն՝ թ՛ափաւր մը ախկար առի. ուրթու։ Հ՛ասան դղէն քաւվը. դղան գալնիցաւվ. ասաւվ գրինրաչէն նըզցէ։ Բինրաչէն ասաց.— Թ՛ըֆվ՛ուրը գուզէ ղքէ, բըը ուրթունք բարաբար թ՛ըֆվ՛ուրէն գունալը։

Գիրուն. խմիցէն. դղան ասաց.— Իս գուկում։

Բինրաչէն իլաւվ կնաց թ՛ըֆվ՛ուրէն ասաց.— Դղան համօ գուկօ։

Դղան ասաց տալ քուչ՛ա.— Գոռ, մ՛ըվախնա, իս գուրթում, ուշէդ գուկում։

Թ՛ըֆվ՛ուրը լադ վախըտը չարըր իհալի ու ախկար դար, ղարշա իլան ադ գդրէջէն։ Գդրէջըն հասաւվ թ՛ըֆվ՛ուրէն քաւվը, նքցէ ուսէն գէ, թ՛ըֆվ՛ուրը ասաց.— Գդրէ՛ջ դղօ, ըսօ ղամանն թը ը՛ղանխա. էմ աշկէնը իլան թ՛ըֆվ՛ուրէնը քէ գուզում։

— Արրէ՛ս թ՛ըֆվ՛ուր, թ՛արջըրինք.— ասաց դղան։

Կնաց, ըրգը մադում քիշից ղղամանն, իսօր լամունը։

Թ՛ըֆվ՛ուրը ասաց.— Արրէ՛ս, կդրնջ։

Անցան Իզօն։ Ուդիլա. խմիլա վախըտը դղան հանից աշկէնէն մ՛ադնէն, իւր էր դադէն։ Թ՛ըֆվ՛ուրը շուդ խնդուց։

— Արրէ՛ս, գդրէջ,— ասաց,— էմ աշկէնը քէննէ, էմ թ՛ըֆվ՛ըրուէնըն ա՛լէ քէ ըրրուգում։

Գդրէջ ղղան ասաց.— Շո՛ւդ արրէս, թ՛ըֆվ՛ու՛ր, մաճ՛ուն իմ։ Իս քուէ մը գունէմ, արթում էմ քուէն ասիմ, գուկում քէ ջուզուպ գուգում։

Կնաց դղան, քուէն առաւվ իգիք ղթ՛ըֆվ՛ուրէն քաւվը, ասաց.— Ա՛ւ էմ քուէն է, իս լայ՛ն գուդիսնօմ քէ ղաշկէնը էմ քաւէն գուգօս։

եմ տեսել, այսինչ տեղն են ապրում։ Նրանք կսրող են հանել այդ դաշույնը։

Թագավորը հրամայեց բերել այդ երկու կըտրիճներին. դրա համար ուղարկեց մի սասնապետ և երկու ղինվոր։ Սրանք գնացին։ Տղան նսաած էր պատշգամբում։ Տասնապետն տսաց տղտյին.— Ի՞նչ ես նսաել, աշխարհը կրակ է ընկել վասվում է։ Թագավորը շատպ քեղ է կանչում։

Տղան վեր կացավ, մի տպոտակ հասցրեց սասնապետին, սա պատշգամբից վայր ընկավ, մեռավ։

Տղան ասաց ղինվորներին.— Թագավորին հայտնեք, որ ինձ նման մարդու մոա սասնապետ չուղարկի։

Զինվորները վախից վազելով գնացին, թագավորին ասացին.— Թագավորն ապրած կենա, այդպիսի կտրիճ չկա աշխարհում. մի ապտակ հասցրեց սասնապետին, պատշգամբից ընկավ, մեռավ։

Թագավորը հրաման ուղարկեց հաղարապետին՝ մի գունդ ղինվոր վերցնել, դնալ Հասան տղայի մոա, տղան ոտքի ելավ, հաղարապետին ներս հրավիրեց։ Հաղարապետն ասաց.— Թագավորը կանչում է քեղ, միտսին գնալու ենք թագավորի պալատը։

Կերան, խմեցին, տղան ասաց.—Ես կգամ։

Հաղարապետն ելավ գնաց, թագավորին ասաց.— Տգան հիմա կգա։

Տղան ասաց քեռուն.—Քեռի՛, մի՛ վտխենա, կգնամ, շուտ կվերադառնամ։

Թագավորն տյդ ժամտնակ ինչքան մարգ ու ղինվոր ուներ, հանեց այդ կտրիճին ընդառաջ։ Կտրիճը հասավ թագավորի մոտ, նրան ներս առան, թագավորն ասաց.— Կարի՛ճ տղա, այս դաշույնը եթե հանես, իմ աղջիկն ու թագավորությունը քեղ կտամ։

—Թագավորն ապրած կենա, փորձենք,— ասաց տղան։

Գնաց, երկու մատով քաշեց գաշույնը, գրեց պատյանը։

Թագավորն ասաց.— Ապրե՛ս, կտրիճ։

Գնացին տուն։ Կերուխումի ժամանակ տղան հանեց աղջկա մատանին, հանձնեց հորը։ Թագավորը շատ ուրախացավ։

— Ապրե՛ս, կտրիճ,— տսաց,— իմ աղջիկը քոնն է, իմ թագավորությունն էլ քեղ պիտի տամ։

Կտրիճ տղան ասաց.— Թագավո՛ր, շա՛տ ապրես, շնորհակալ եմ։ Ես մի քեռի ունեմ, գնամ քեռուս ասեմ, կգամ բեղ պատասխանեմ։

Տղան գնաց, քեռուն վերցրեց, եկավ թագավորի մոտ, ասաց.— Սա իմ քեռին է, ես արժանի եմ ղանում քո աղջիկը իմ քեռուն ասս։

Թաքավորը դղեն խաթրը չըգդրից։

Ցաղ դիղը թաքավորէն աշկէնը քոէն ղվէն, հարանաք իրէն, շապթընում, ամանում թմպուկ, դուռնօ քշաիցէն, քէֆ իրէն։

Ֆոէն հասուվ յէր մրաղէն։

Դղան իլավ կնուց յաղ մամլաքաթէն հէռու։ Շուտ կնաց, քէչ կնաց հասուվ թալէ մը միչ, իշից, ուսը ձառէ մը ղոկ շուդ իհալի գարւ էնք ղամուց-դամուց մուդդուցուվ, հարցօց.— Ա՛ս չա՞ պուն իւ

Բառուվ մը ասուց.— Դդրէջ դղօ, լախպըրէն աշքը դավ մը նադուձ ի, էհալէն ճօր չըդնօր։

— Ջվէն համուր,— ասուց դղան։

— Ամըն ուր աշկէն մը բըր ուղօնք էր, մէ ճօր բըր ուղօ։

Դղան ասուց.— Օ՞մ ղուհիլաք համօ։

Բառուվը ասուց.— Իսուր նուբը թաքավուրէն աշկընէն է։

Դղան ասուց.— Մըվախնանք իս աղ դավը պըսրանիմ։

Ֆիշից գլծրը, հյուճյումից դավէն իրվան, ղըդրից գկլծիը։ Դավը սաղդիցուվ, ախպըրէն ճօրը պացվիցուվ։ Իհալին վիրուննուդ ճօրը մխիլը բաշլից։

Դղան ասուց.— Ջօրը թըղ իսթկա, սունրա մխիցիք։

Ադ խլուք բառուվը կնաց, ծառը թաթխից վիրնէն միչը, դդրէջ դղէն գոնօլը կաղդօ մը քիշաից։ Իհալին սաղրանաա ճօր մխիլը բաշլից։ Թաքավուրը լսից գագ, ամըր ուրօց.— Ուվըր դաս գդրջըտէնը իրունձ է, դէմ աշկէնը խալխից, ղէմ աշկէնը էր բըր ուղօմ։ Զարըր դդրէջ գօ յէս՞ գօնալէն առչվէն բըր ասնէն։

Բառուվը ասուց թաքավուրէն.— Ան գդրջէն գոնօլը վիրէն գօ. ծառուցս նշունն ի. ան է դավը սրանծղը։

Իհուլին միգ-միգ ղուասնիր, թաքավուրը յալալէն գոնծլը միգ-միգ դահիլիր։ Դավը սրանծղ գդան իգիք։ Թաքավուրը պոնից ղէ, ասուց.— Ա՛ս գոնուգէտ վիրէնը չա՛ է։

— Դղան ասուց.— Ծաքուր չիմ։

Բառուվը յաղ դիղը գար, ասուց.— Շուտ աբրէս, թաքավուր, աս գդրէջն է դավը սրանծղը։

Թաքավուրը առուվ կնաց ղդղան յէր գօնը, իտծր ղաշկէնը էր, յալթ ուր, յալթ իրգօն թմպուղ, գուռնօ քիշացէն, ջէֆ ու խնդաւմ իրէն, անունք հուսուն իրինց մրաղէն, մինք ալէ հասնէնք միր մրաղէն։

Թագավորը տղայի կամքը չմերժեց։

Այդտեղ թագավորի աղջիկը քեռուն ավեցին, հարսանիք արեցին, շաբաթներով, ամիսներով թմբուկ, ղուռնա ղարկեցին, քեֆ արեցին։

Քեռին հասավ իր մուրազին։

Տղան ելավ ղնաց այդ երկրից հեռու։ Շատ դնաց, քիչ դնաց, հասավ մի դաշտի, տեսավ մի սոսու ծառի տակ շատ մարդիկ կան։ Կամաց-կամաց մոտեցավ, հարցրեց.— Սա ի՞նչ բան է։

Մի պառավ ասաց.— Կարի՛ճ տղա, ազբյուրի ակին մի դե է նստած, մարդկանց ջուր չի տալիս։

— Ինչի՞ համար,— ասաց տղան։

Պառավը պատասխանեց.— Ամեն օր մի աղջիկ ենք տալիս էրեն, որ մեղ ջուր տա։

Տղան ասաց.— Ո՞ւմ եք սպասում հիմա։

Պառավն ասաց.— Այսօր հերթը թագավորի աղջկանն է։

Տղան ասաց.— Մի՛ վախեցեք, ես այդ դևին կսպանեմ։

Քաշեց թուրը, հարձակվեց դևի վրա, կարեց դլուխը։ Դևը սաակեց, ազբյուրի ջուրը բացվեց։ Մարդիկ իսկույն սկսեցին արյունոտ ջուրը վերցնել։

Տղան ասաց.—Ջուրը թող մաքրվի, նոր վերցրեք։

Այդ խելոք պառավը գնաց, ձեռքը արյան մեջ թաթախեց, կարիճ աղայի թիկունքին դաղանի ղարկեց։ Ժողովուրդն սկսեց աղատ ջուր վերցնել։ Թագավորը լսեց այդ, հրամայեց.— Ով այդ կորիճությունն արել է, աղջկան աղատել, աղջիկս նրան եմ տալու։ Ինչքան կորիճ կա քո պալատի առաջով պիտ անցնի։

Պառավն ասաց թագավորին.— Այն կորիճի թիկունքին, որ արյուն կա, ձեռքիս հետքն է. նա է դևին սպանողը։

Ժողովուրդը մեկ-մեկ անցնում էր, թագավորը բոլորի թիկունքին մեկ-մեկ նայում էր։ Դևին սպանող աղան եկավ։ Թագավորը բռնեց նրան, ասաց.— Թիկունքիդ այս արյունն ի՞նչ է։

Տղան ասաց.— Չգիտեմ։

Պառավն այդտեղ էր, ասաց.— Շա՛տ ապրես, թագավոր, այս կարիճն էր դևին սպանողը։

Թագավորն առավ տղային գնաց իր տուն, աղջիկը ավեց նրան, յոթ օր, յոթ գիշեր թմբուկ, ղուռնա ղարկեցին, քեֆ ուրախություն արեցին։ Նրանք հասան իրենց մուրազին, մենք էլ հասնենք մեր մուրազին։

Դրդինօ, չըդինուր թաքալիներ մը։ Ան ըրք դըդօ դանըն։ Ըրք դղուն ալէ հասուծ ին։ Թաքալիները գըդինչի զըրք մէյն ալէ, դաւէ. —Լսակս անմիկէտ ծէն մը, անմիգէտ մանդուգ մը իսկա, դիրթաք դաղանջը, ուվըր շուդ գըղաղամիչըննօ, ան լէմ դիդը թաքալիներ րըրըննօ։

Դուագը իւան կացէն, ինգուն ջամպուքը։ Շուդ կացէն, փէչ կոդէն, հաւսուն ջամպօն չաթուղը, ճադ դիդը ըրք ախպարը գալնիցուն, դիսուն ըրք ջամպուք դօ։ Առչը ջամպուքը ուվըր գուրթօ՝ լիգ գուկօ, միգալ ջամպուքը ուվըր գարթօ՝ լօ գուկօ, լա՝չէ, ուչունջը ջամպուքը ուրթիղը՝ լիգ չուկուր,

Բղդագ ախպարը ասուց. —Ամմէլիս միգ ջամպուք ըրը ուրթունք։ Դարէ մը սունրա, ուվըր սագ մընուց, լաս դիդը գուկօ՝ մէլիս միգալիս դըդիսնօնք։

Մինճ ախպարը կնուց ուրթուգ-ուկուղ ջամպուքը։

Օրթանջա ախպարը կնուց լան ջամպուքը՝ լօ գուկօ, լա՝ չէ։

Բղդագ ախպարը կնուց հիդ չուկիլը ջամպուքը։

Բղդագ ախպարը շուդ կնուց, քէչ գնուց, արիվը միրից, հաւսուվ սուսը ձաւէ մը դուկ։ Նադուվ լադ դիդը հանդգիցուվ։ Հանդից դրիւրը լախպիրէն քուվը, ուղիլա գերուվ։ Իսկ մանչին դլկէ մը, գալնիցուվ դղէն ուիմը։ Դղան հանդից բադուս մը մէս, քարից էր։ Դլկէն գիրուվ դէ, ասուց.— Է՞յ ախպա՛ր, ուցը բիրդէն, ծանկը թիվէն չըգաոնօ, ասն չո՞ւց իդար լաս ջամպուքը։ Ցադիդը ուկուղը լիդ չըսաոնուր։

Դղան ասուց.— Ջա՞ չինիմ։

— Տօն ընծէ ձղվըրուսէն իրիր, իս ալէ քէ ադվըրուսէն բըրինիմ,— ասուց դլկէն,— լաս ջամպուքը ըր գուրթուս՝ ըրք դավ դօ, ձնանք ջամպին մուրթ չըրանցընին։ Առչը դավէն սուրէ մը մակա գաոնկս, գըդանէս, համան սաղ ծառը գաոնկս, գըբաքնիս։ Դավը գասէ քէ՝ Ուղէ։ Տօն ուղէ քուվը դինուղ բաղըրը թուսը։ Դավը գասէ՝ Օ՞ֆ, չունդ ուղիցիր. թուսը գուդօ քէ։

Դարէն խալխիցուվ։ Դղան աւուվ դթուսը, լիդ տարծուվ։ Հաւսուվ սուսէն դանկը, լախպրէն լաչքը, նադուվ լանդիդը, հանգճիցուվ։ Թուսը հանդից՝ լախպիրին ճօր միից, ճօրը իսկա սարծուվ, ֆիտից զէ լախպիրէն քուվը, լախպիրէն չուրս ալէն իսկա սարծուվ։ Ցադ վախըսը ադ դիդէն թաքալիներէն աչկընէն խըզմաոճէն իկիք լախպիրէն ճօր ըրը միից։ Աչկէնը դիսուվ դղղան իսկա գուֆիսէ, համան իթօղ դգուդալը. լիդ սարծուվ, թաքալիներէն աչկրնէն ասուց.— Ամա՞ն, դադըն, լախպըրէն չաջըը դղա մը նիսդուծ, իսկա գուֆիսէ։

Լինում է, չի լինում, մի թագավոր է լինում, Ունննում է երեք տղա։ Երեք տղանալն էլ հասունացած են լինում։ Թագավորը կանչում է երեք տղաներին ու ասում.— Ահա սրանց մեկիդ մի ձի, սրանց մեկիդ մի խարչին ոսկի, դնացեք վաստակի, որ մեկդ որ շատ կվաստակի, նա էլ իմ տեղը թագավոր կլինի։

Տղաները գնացին, ճամփա ընկան։ Շատ դնացին, քիչ դնացին, հասան ճամփարաժանի։ Այդտեղ երեք եղբայրները կանգ առան, տեսան երեք ճամփա կա։ Առաջին ճամփով ով որ գնա՝ ետ կգա, մյուսը՝ կամ կգա, կամ չէ, երրորդ ճամփով գնացոդը՝ ետ չի գա։

Փոքր եղբայրն ասաց.— Յուրաքանչյուրս մեկ ճամփով պիտի գնանք։ Մի տարի հետո, ով որ ոչ ինչ, այստեղ կգա՝ մեկս մյուսիս կտեսնենք։

Մեծ եղբայրը գնաց գնացող-եկող ճամփով։

Միջնակ եղբայրը գնաց այն ճամփով, որով կամ՝ կգա, կամ՝ չէ։

Փոքր եղբայրը գնաց ետ չեկող ճամփով։

Փոքր եղբայրը շատ գնաց, քիչ գնաց, արևը մայր մտավ, հասավ մի սոսու տակ։ Նստեց այդտեղ հանգստացավ։ Աղբյուրի մոտ հանեց պաշարը, կերավ։ Անասուից եկավ մի ագվան, կանգնեց ուղալի առաջ, ուղան հանեց մի կատու միս, դցեց նրան։ Աղվանը կերավ այն, ասաց.— Է՞յ եղբայր, օձը պորտով, ծիաը թեով չի կարող, դու ինչպե՞ս եկար այս ճամփով։ Այստեղ եկողը ետ չի դառնա։

Տղան ասաց.— Ի՞նչ անեմ։

— Դու ինձ լավութիւն արեցիր, ես քեզ լավութիւն պիտի անեմ,— ասաց աղվանը,—այս ճամփով որ գնում ես՝ երեք դև կա, սրանք ճամփից մարդ չեն թողնում անցնի։ Առաջին դևի համար մի հոտ ոչխար կվերցնես, կտանես, իսկույն աջ ձեռքը վերցն ես, կհամբուրես։ Դեը քեզ կասի՝ ուզիր։ Դու կուզես նրա մոտ գանվող պղնձե թասը։ Դուր կասի՝ Օ՞ֆ, շատ ուղեցիր. թասը կատ քեզ։

Տարին լրացավ։ Տղան վերցրեց թասը, ետ վերադարձավ։ Հասավ սոսու ծառի տակի աղբյուրի ակին, նստեց այնտեղ, հանգստացավ։ Թասը հանեց, աղբյուրից ջուր վերցրեց, ջուրը ոսկի դարձավ, լցրեց աղբյուրի մոտ, աղբյուրի չորս կողմը ոսկի դարձավ։

Այդ ժամանակ թագավորի աղջկա աղախինն եկավ այդտեղից ջուր վերցնելու։ Աղջիկը տեսավ, որ տգան ոսկի է թափում, իսկույն թողեց կուժը, վերադարձավ թագավորի աղջկա մոտ ու ասաց.— Վայ, սիրուհի, աղբյուրի մոտ մի աղա կա նըստած, ոսկի է թափում։

Թաքավորէն աշկէնը ասուց.— Ուշէդ կընծ, ասօ, ղղէն հուս թըղ ուկօ։

Ոդմանածէն լիղ ասրծուվ, կնաց ղղէն ասուց.— Էմ ղաղընը ղքէ իդոն գուղէ։

— Ո՞ր ղաղընը ո՞ւվն է,— հարցաց դղան։

— Թաքավէրէն աշկէնըն է,— ասուց խըղմաաճէն։

Դղան գալնիցուվ, իղմաաճէն հիդը բարաւոր իդոն կացէն։ Հասուն Թաքավէրէն լաշկընէն ուդան, մդուն նըքցէ։ Թաքավէրէն աշկէնը ասուց ուալ դղան.— Ջադ բաղընը թուսը ընծի գուգօ՞։

Դղան ասուց.— Տօն էմ նիշանձօն թը գընուս, դաս թուսը դուգօմ քէ։

Աշկէնը իղուվ էր նիշանձօն։ Դղան բաղընը թուսը իգօր էր։ Ադ իրկօնը ղիրուն, խմիցէն, քէֆ իրէն։ Աւրանխձէն դղան ասուց ուալ աշկէնը.— Իս չեմ գօնը գուրթում։

Ջանքի ղղէն վախրուը խալխուած իր, հա, չէ՝ բըր հանսիր լան դիդը, քէ էր ախպըրդաքը իւդիր էն։ Դղէն հանուվ լադ դիգը, դիսուվ ախպըրդաքը իգուձ էն։ Ախպըրդաքը ացէն էր.— Ցօ՞գօ ծէնիտ իլան փարան։

Բղդէգ դղան ասուց.— Բաթմըշիրա, հալէ մաՀուն չի՞ք, հիկկէս վըրթավ։

Ախպըրդաքը ացէն էր.— Օ՛ո քէ փարա ուդօնք, ծէն մալէ չամպին գաոնինք, զըհիձնէս, գուրթուինք։

Բղդէգ ախպարը ասուց.— Նա՛ ծէն գուղիմ, նա՛ փարա։ Իս ղըքիլիմ գուրթում։

Իլուն կացէն, հանուն թաքավէրէն քուվը։ Դուդը գինչից զդդաքը, իշից բզդէգ դղան հիչ պուն չունա՝ միրզակ-պիզակ ճ, ասուց էր.— Զվա՞ աըրդաս իգուձ իս։

Դղան ասուց.— Անջաի, հիկկէս խալխոիցա։

Թաքավէրը շուդ նիգացուվ.— Ղաա մալէ ասն աըրդաս թէ գուկուս. քէ կլօխը զըղըրիմ։

Դղան ասուց.— Է՞հ,— իլուվ կնաց։

Վախրտ մը անցուվ, թաքավէրը դղաքը գինէ գինչից, ասուց իրինց.— Գինա բըրուրթաք գնաղանջը։

Ջուցըր առչը ղաթէն ծէն, փարա գունէր էն, համօ ալէ տըրդան կացէն։ Բղդէգ դղան առուվ զծէնը, ղփարան, ինղուվ լէր առչը չամպուքը հանսուվ լան սուսէն դինկը, դլկէն իլուվ սիմը։ դղան իղօր էր ուդիլա, գիրուվ։ Դլկէն ասուց ուալ դղան.— Իքընչը զավէն համուր հուրթվա զաանիս զըգնէս, սազ ծառը ըզբաքնիս, գնսի քէ՝ ուզէ։ Պավէն քուվը հիսէնքթիթը զօ, դնսիս՝ հիսէնքըթիթը գծր ընծէ։

Դղան առուվ գհուրթվածքը, գնուց իքընչը գավէն քուվը, սազ ծառը իբաք։

Դավը ասուց.— Ուղէ։

Թագավորի աղջիկն ասաց.— Շատ գնա, ասա, թող ալդ տղան ալսաեզ գա։

Ազախինը հա դարձավ ագուլին ու ասաց.— Իմ տիրուհին քեզ տուն է կանչում։

— Ո՞ւ տիրուհին ով է,— հարցրեց տղան։

— Թագավորի աղջիկն է,— ասաց ազախինը։

Տղան ելավ, ազախնի հետ գնաց տուն։ Հասան թագավորի աղջկա սենյակը, մտան ներս։ Թագավորի աղջիկը տղային ասաց.— Ալդ պղնձե թասը ինձ կուտա։

Տղան ասաց.— Եթե նշանածս դառնաս, թասը կտամ քեզ։

Աղջիկը նրա նշանածը դարձավ։ Տղան պղնձե թասը տվեց նրան։ Ալդ իրիկուն կերան, խմեցին, քեֆ արեցին։ Առավոտյան տղան ասաց աղջկան.— Ես իմ տունը պիտի գնամ։

Տղալի ժամանակը լրացել էր՝ ղրալրներին հանդիպելու։ Տղան հասավ ուր տեղը, տեսավ եղբալրները եկել են։ Եղրալրներն ասացին նրան.— Ո՞ւր է քո ձին ա. փոզը։

Փոքր ազան ասաց.— Կորցրեցի։ Դու գոհ չե՞ք, որ հոգիս ազատվեց։

Եղրալրներն ասացին նրան.— Ա՛ո քեզ փող, մի ձի էլ ճանապարհին կվերցնենք, կհետևես, կըգնանք։

Փոքր եղրալրն ասաց.— Ո՛չ ձի եմ ուզում, ոչ փող։ Ես քալելով կգնամ։

Ելան գնացին, հասան թագավորի մոտ։ Հալրը կանչեց ուդաներին, նալեց փոքր ազան ոչինչ չունի՝ մերկ ու բորիկ է, ասաց նրան.— Ինչու՞ ալդպես ես եկել։

Տղան ասաց.— Հոգիվ հսկիս ազատեցի։

Թագավորը շատ նեղացավ.— Մլուս անգամ եթե ալդպես գաս, գլախդ կկտրեմ։

Տղան ասաց.— Շա՛տ։— ելավ գնաց։

Մի ժամանակ անց թագավորը նորից տղաներին կանչեց, ասաց.— Նորից պիտի գնաք վաստակի։

Ինչպես առաջին անգամ ձի, փող ունեին, նույնպես էլ հիմա գնացին։ Փոքր ազան վերցրեց ձին, փողը, ընկավ իր առաջվա ճանապարհը, հասավ ալդ սոսու ածկը, աղվեսն ելավ դեմը, տղան տվեց նրան ուտելիք, կերավ։ Աղվեսն ասաց աղային.— Երկրորդ դեի համար հորթեր կտանես, աջ ձեռքը կհամբուրես, կտսի քեզ՝ ուզիր։ Դևի մոտ մի սյուռց կա, կուսես՝ ոսկորը սար։

Տղան առավ հորթերը, գնաց երկրորդ դեի մոտ, աջ ձեռքը համբուրեց։

Դևն ասաց.— Ուզիր։

— Ջիդս հիսէնքթիլթը դէր ընծէ,— ասուց դղան։

Դավը ՝ասուց.— Օ՜ֆ, օ՜ֆ, շատ ուզեցիր։

Իդէր հիսէնքթիլթը, դղան առուվ, իլուվ կնաց՝ լիդ տարծուվ լան սուսէն դիկը, նադուվ, հանդճիցուվ, իպաց հիսէնքթիլթը, լաիշլաը չէրըը լծավըը-լծավըը ուդիլա՝ գօ, միչը գօ։ Դղան գադէ-գուդէ, ուդիլէն չուլթմմա։

— Օ՜խ,— ասուց,— ա՝ս է պունը։

Ջալլից գքթիլթը։ Իդիք լծ՝քավի՝էն աշկընէն խդմատճէն, ասուց.— Բիլէ, ուրթունք իդօն։

Դղան իլան իդմատճէն լարաբար կացէն իդօն։

— Օ՜ո քէ ՝աղվիր հագիտմը, չա՞ ասուց դղան աշկընէն։

— Ա՝ս հիսէնքթիլթը չա՞ է,— հարցօց աշկէնը։

Դղան իպաց հիսէնքթիլթը, աշկէնը դիսուվ լաչխար չէրըը ուդիլա գօ, միչը գօ։

— Օ՜խ,— ասուց,— շիդ ՝աղվիր պան է։

Առուվ հիսէնքթիլթը աղվիր մը բիհից։

Գիրան, խմիցէն, բաոգիցուն։ Աաբահիդան դղան իլուվ կնաց։

Ջամպուքը դիսուվ դախպըրդաքը։ Ախպըրդաքը ՝ացէն էր.— Ցօ՞ գօ ծէննիա իլան փարան, յօ՞ գօ։

— Բաթմըշ իրազէ,— ասուց րդդնգ դղան։

Ախպըրդաքը ՝ացէն.— Դ՝ադալը ղքէ գլուբանէ, օ՜ո, ուղօնք քէ՞ փարա, ծէն մ՝ալէ գաոնինք քէ ջամպին, գուրթունք դադէն քուվը։

Բղդնգ ախպարը չուգիչ ղէ։

Իլուն կ՝ացէն թ՝աքավի՝էրէն քուվը։

Թ՝աքավի՝էրը գինչից զդդաքը։

Բղդագ դղան ՝ասուց.— Էմ ծէննն իլան փարան գինա բաթմըշ իրա։

— Ի՜լ կընօ տիմիս,— ՝ասուց թ՝աքավի՝էրը։

Բղդնգ դղան իլուվ կընա՝ց։

Վախըտ մը անցուվ, գինա թ՝աքավի՝էրը գինչից զդդաքը։ Բղդնգ դղէն ՝ասաց.— Ա՝ս գաուէն մըդակ տէր, գիգակ—մ՝իրգակ թը գուկաս, ՝աղվիր կիդացէ, քէ կլօիը բըրգդրիմ։

Բղդնգ դղան իլուվ կնա՝ց։ Առուվ գծէնը, գխարան ինգուվ լաոչը ջամպուքը, հասուվ լան սուսէն դիկը։ Դկէն իլուվ լաոչիվը։ Դղէն իգօր էր ադիլա՝, գիրուվ, ՝ասուց.— ՈւչՈՈը դավչէն կիմիշնա գըղանէս, սաղ ծաոը դըբա՝քնիս, գա՝սէ դավը՝ ուղէ՝ ա՝ծն ալէ գա՝սիս՝ գիգօ թ՝ծըը ա՝ծր ընծէ։

Դղան ՝ասուց.— Աղվի՝ր է։

Դկէն իլուվ կնա՝ց։ Դղան առուվ կիմիշնա, ա՝չընջը դավչէն քուվը կնա՝ց, սաղ ծաոը իբա՝ք։

Դավը ՝ասուց.— Ո՞ւղէ։

Դղան ՝ասուց,— Ջիդօ թ՝ծրը գ՝ծր ընծէ։

Դավը ՝ասուց.— Օ՜ֆ, օ՜ֆ շա՝ւդ ուգիցիր։

Դ՝ավը իգ՝ծր գի՝ծրը դղէն։ Դղան տարծուվ լիդ լան սուսէն դի՝կը, նադուվ, քիչից գթ՝ծրը լաա՝ին, գիխից կիդէնը։ Աշխուր լ՝ծրր գար սիվ ՝անկար,— իգի՝ք՝ Ասկա՝րնէն մ՝ինձը ՝ասաց.— Փըլլի՝նք, թը՞ շինինք։

— Ալդ սիսոցը տուր ինձ,— առաց տղան։

Դենն ասաց.— Օ՜ֆ, ՃՖ շատ ուզեցիր։

Տվեց սիսոցը նրան, տղան տոավ, ելավ դնաց ալն սոստ տակը, նստեց, հանգստացավ, լացնց սիսոցը, ա՝խտրհում ինչ տնտակ-տնտակ տանլիք որ կար, մեջը կար։ Տղան ատում է ուտելիքը չի վերջանում։

— Օ՜խ,— ասաց տղան,— ա՝յս է բանը։

Ծաելց սիսոցը։ Նկավ թագավորի աղջկա սդախինը, ասաց.— Ալի՝, գնանք առն։

Տղան ու աղախինը միասին գնացին տան։

— Ա՜ո քեզ մի լավ նվեր,— ասաց տղան աղջըկան։

— Ալս սիսոցն ինչ է,— հալցրեց աղջիկը։

Տղան բացնց սիսոցը, աղջիկը տնտավ աշխարհում ինչ տնտակ կերակար կա, կո մեջը։

— Օ՜խ,— ասաց,— շատ լավ բան է։

Վերցրեց սիսոցը պլինդ պահեց։

Կերան, խմեցին, պատկեցին։ Առավոտյան սրդան ելավ դնաց։

Ձամփին տնտավ եղբայրներին։ Եղբայրներն ասացին նրան.— Ո՞ւր է փոդ և ձիդ, ո՞ւր է։

— Կորցրեցի,— ասաց փոքր տղան։

Եղբայրներն ասացին.— Հայրիկը քեզ կպատնի, ա՛ռ, տանք քնզ փող. մի ձի էլ կվերցնենք ճանապարհին, կղնանք հայրիկի մոտ։

Փոքր եղբայրը չտզնց։

Վեր կացան դնացին թագավորի մոտ։

Թագավորը կանչնց տղաներին։ Փոքր տղան ասաց.— Իմ ձին և փոդը նորից կորցրեցի։

— Գնա դնմիցս,— ասաց թագավորը։

Փոքր տղան ելավ գնաց։

Ժամանակ անցավ, թագավորը նորից կանչնց տղաներին։ Փոքր տղային ասաց.— Ալս անգամ ուշադիր եղիր, մեկ-ու բոբիկ նմն գաս, լավ իմացիր, գլուխդ կկարնմ։

Փոքր տղան ելավ դնաց։ Առավ ձին, փողը ընկավ առաջին ճանապարհը, հասավ սոստ տակը։ Աղվեսն ելավ դիմացը։ Տղան նրան տտելիք ավեց, աղվեսը կերավ ու ասաց.— Երրորդ դեին գոմեշներ կաանես, տջ ձնոքը կհամրուրես, դեը քեզ կասի՝ ուղիր. դա կասես՝ ալդ թուրը տուր ինձ։

Տղան ասաց.— Լավ։

Աղվեսը գնաց։ Տղան վերցրեց գոմեշները, երրորդ գնի մոտ գնաց, աջ ձեռքը համբուրեց։

Դեը աղալին ասաց.— Ուղի՝։

Տղան ասաց.— Ալդ թուրը տուր ինձ։

Դեն ասաց.— Օ՜ֆ, օ՜ֆ, շատ ուղեցիր։

Դեը թուրը տվնց աղալին։ Տղան վերադարձավ ալն սոստ տակը, նստեց, քաշնց թուրը պատյանից, զարկեց գետին։ Աշխարհում ինչքան սե գինվոր կար, եկան։ Զինվորների մեծն ասաց.— Ֆ՝անդե՞նք, թե՞ շինենք։

Դղան ասուց.— Հիչ պուն մը չըրըրինիք,— քիշից գթօրը, իսէր լամունը։ Ալկարնէն գուրսու— վիցուն։ Դղան գթօրը ուռուվ, կընայց նիշանվէն քուվը, իդօր ղէ նիշանվէն, Թրէն հունարը ցըցցնց անուր։ Նշանձօն չուդ խնդուց։ Ադ իրիզօնը գիրուն, խմիցէն, անօշ-անօշ բառգիցան։

Աւարախդան դգան պարըմընից գնշանձօն.— Գուրթում իս լէմ դադան քուվը։

Հանսուվ ախպըրդունը քուվը։ Ախպըրդաքը ացէն էր.— Արէ, ախպար, մինէ. դադալը իրվասս չուդ նիղացած է։ Օ՛ռ, ուզօնք ըէ փարա, ծէն, դադէն լըրմինը գըխալիսէս։

Բպղադ դդան չուզից զէ։ Իլուն կացէն թաքավուրէն քուվը։ Թաքավուրը դիսուվ բպղադ դդան հիչ պուն պիրուձ չէ, ասուց.— Ջալաթը դինչիցիք։

Թաքավուրէն գնալը զադ խուսքիրը լսից ուչէդ-ուչէդ կնուց, կաղդօդ մը ջալաթը դիսուվ, ասուց.— Ծօն ղքէ հիվունա ուրօր, լիփր զքէ թաքավուրը զըղինչէ։

Ջալաթը ասուց.— Աղվո՛ր է։

Թաքավուրէն գնալը կնուց լէր մարթօն քավը։ ասաց.— Թաքավուր արրէս, չվա՞ րըրսարանիս ղէ, ավիլա՞ աղվո՛ր չէ՞ րզպադ դդան դուրդինք գաշիշ լիոը, լադ գլ՛ը ուրթուլը լիդ չուկուր։

— Աղվո՛ր մէդք է,— ասուց թաքավուրը, կինչից զրզղադ դդան։

— Ի՞ս հիվունա իմ, գաշիշ լէոնին ընծէ լուդ ղըպիրիս, իս կըճուղնում։

Բղպադ դդան ասուց.— Աղվո՛ր է,— ուշէդ-ուչէդ իլով կնուց, ջոպուլ առչը ջամպուքը։

Հասուվ լան սուսէն դոկը, ղլկէն իլսվ սիմը, ասուց.— Մը՛վահնու, ջամպուքը աղվո՛ր է, դավիրէն ուզուձ հադիան օո, կնօ։

Թաքավուրէն դդան անցուվ կնուց։ Ռէչ՛ կնուց, չուդ կնուց, հասուվ մինձ ղըո լիոու մը ձարքը։ Ադ դիզը Գաշիշ լէոն իր։ Դիսուվ լադ դիզը մինձ ղօն մը գօ։ Նքցէ մդուվ, իշից աշկէն մը նայուձ գարղաֆ գուխիդվէ։ Աշկէնը ասուց.— ասլ դդան.— Ուցը րիրդէն, ծոկը թիվէն, ասն չուց իզիր լաստիզը։

— Շուդ հիշդ իզա,— ասուց դդան։

Աշկէնը կնուց ուդիլա իպիր, դդէն կիըուվ։ Ըրդօքը նսդուն լադդիզը, իրգան-պարուդ խուսիցուն, մէլը զմիգալը սիրիցէն։

Աշկէնը ասուց.— Հէնդ ախպար գունէմ. կացուձին լավը, մըթնօլը գուկան, մըվահնու։

Իրգօնը աշկընէն ախպըրդաքը իգէն. դդան դիսուն, ասլ քուլրը ացէն.— Աս ուվնէ։

Գալրը ասուց.— Գէչ ո՞չ լաւանչ իգիք, զարբեր ղդամ է։

Ախպըրդաքը պուն չացէն։ Գիրուն, խմիցէն, լաւպիցուն։

Տղան ասաց.— Ոչինչ չպիտի անեք,— քաշեց թուրը, դրեց պատյանը, Զինվորներն անհետացան։ Տղան վերցրեց թաւրը, դնաց նշանածի մոտ, ավեց նրան։ Թուրի չնորհքը ցույց ավեց նշանածին։ Նշանածը շատ ուրախացավ։ Այդ իրիկունը կերան, խմեցին, անուշ-անուշ պատկեցին։

Սոավոտյան տղան հրաժեշտ ավից նշանածին.— Գնում եմ ես իմ հոր մոտ։

Հասավ եգրայրների մոտ։ Դրայրներն ասացին.— Արի, եղբայր, մի անի, հալրիկը շատ նեզացած է քեղանից։ Ա՛ռ առնք քեզ փող, ձի, հալրիկից զլուխդ աղաւտիր։

Փոքր տղան չուդից։ Ելան գնացին թագավորի մոտ։ Թագավորը տեսավ փոքր տղան ոչինչ չի րերել, ասաց.— Դահիճ կանչեցեք։

Թագավորի կինն այդ խոսքերը լսելով շուտշուտ դնաց դահիճի մոտ, գաղանի ասաց.— Երբ թագավորը քեզ կոնչի. դու քեզ հիվանդ ձեացրու։

Դահիճն ասաց.— Լավ։

Թագավորի կինը դնաց մարդու մոտ, ուսաց.— Թաղավոր, սպրած կենաս, ինչի՞ ես սպանում նրան, ավելի լավ չէ՞ փոքր տգալին տգարկենք գիշիշ լեռը, այնտեղ գնացողը ես չի գա։

— Լավ միտք է,— ասաց թագավորը, կոնչեց փոքր տղային։

— Ես հիվանդ եմ, գիշիշ լեուից ինձ իսոտ կըրերես, ես կառողջանամ։

Փոքր տգան ասաց,— Լավ,— Իսկույն ելավ գնաց, ընկավ առաջին ճանապարհը։

Հասավ այն ուռաս տակը, աղվեսը դեմն ելավ, ասաց.— Մի վախեցիր, ճամփադ լավ է, դևերի ուզած նվերն աս, գնա։

Թագավորի աղան անցավ գնաց։ Գիչ գնաց շատ դնաց, հասավ մի մեծ ղըո լեռան գագաթ։ Այդ տեղը գիշիշ լեան էր։ Տեսավ այդտեղ մի մեծ աուն կա։ Ներս մտավ, տեսավ մի ագչիկ ձեռագործ է անում։ Աղչիկը տգալին ասաց.— Օձն իր պտրաով, ծիան իր թևով, դու ինչպե՞ս եկար այստեղ։

— Շատ հեշտ եկա,— ասաց տգան։

Ագչիկը գնաց ուտելիք բերեց, տգան կերավ։ Երկուսով նստեցին այդտեղ, երկար բարեկ խոսեցին և իրար սիրեցին։

Աղչիկն ասաց.— Վինդ եգրայր ունեմ. գնացել են որսի, մթնշաղին կգան, մի վախեցիր։

Իրիկունը աղչկա եղբայրներն եկան, տգալին տեսան, քրոջն ասացին.— Ո՞վ է սա։

Գայրն ասաց.— Մի քիչ առաջ եկավ, օտար ուղտ է։

Եղբայրները լան չուացին։ Կերան խմեցին, քնեցին։

Աստիճան իջավ, ախպերդաքը ացէն տալ դղան.— Մինք դքէ շուդ սիրիսյանք, դուդինք միր քայլը քէ նշանձօն ընէս։

Դղան ասուց.— Մամնուն իմ։

Դղան նշանվիցավ։ Աշկընէն ախպերդաքը ամբըն ար յավ գարթէրին, դղան աշկէնը իզօն գըմնէրին։ Աշկէնը հաղաթիդ զեր հաղալութը դպէն.— Ընձէ համար իմ սիպըրդաքը գախարթադան մը պունած ին, իզօն գարած ին ղէ։

Դղան ասուց.— Չի գարնուր փախչր գախալութադանը։

Աշկէնը ասուց.— Զգախարթագանը թըլըսըմած ինք՝ լիչուցը դալախինէն ասիղ խիթած ինք, խէլքը չըպանէր, աչքը չըդիսնար, ծառվէն չըխըրըտվէր. սադէն դուվութը ադ է։ Ագար դասիղը թը գըհանիս, գախարթագանը չըրվնուր մարթ գըտաունը, ղէս գարսէլն միչը ղըանա, գթուցնէ։

Աշկէնը կնաց ուդիլա դուխիր, դդան կնաց դախարթագանէն տօնը, հանից դասիղը գախարթագանէն իչուցը, գախարթադանը չըրվընցուվ։ Զաշկէնը իւօր գարսէն միչը թոցօց։ Դդան համան կնաց դաշկնէն քուվը, իշից աշկէնը չըկօ։ Դդան գըրդը ծառը գխիից մէլը միգալը,— Ա՛խ,— ասուց,—իս չա շինիցա։

Ախպերդաքը իզէն իզօն, իշիցէն քայլը չըզօ, ացէն տալ դդան.— Ցօ՞ գօ միր քայլը։

— Տըրըզօ, տըրըգաս իզավ,— ասուց դղան։

Ախպերդաքը ացէն.— Վա՛յ, միր քայլը կնաց միր ծառուցը։

— Ցօ՞ կնուց,— ասուց դդան։

— Ցօթը ձվօն միչը լադէն միչը գօ։

Դդան ասուց.— Իս գըղնամ ղէ։

Կլօխը առավ ինգուվ, ջամպաքը։ Փէչ կնաց, շուդ կնաց հասավ դէղ մը, իշից ծան մը գունէ։ Գամուց-գամուց մուդըցավ տալ լադ ծանը, իշից ըրք հիկկա նսդած գուխուսէն։ Բիրդան մը ծան իդծր.— Հուա չա գուշինիք։

Ադ ըրք մէլը վախցուն, ացէն.— Աս յամմա՞ր իգիք։ Հուս արի, դղօ։ Մինք ըրք պուն գուսունէնք, չուգարնունք պիժնինքդէ։

— Ադ չա պուն է,— ասուց դդան։

— Մէլը բօրկ մէ, միգալը պուրց մ՚է, ուչյունէ՝ ճահավըրը քաւր մը։

Դդան ասուց.— Ադունք չա մաանա գաունէն

Ադ ըրք հարամաքը ացէն,— Բօրկը կլխէա գըտնէս՝ դաքէ մուրթ չըդիսնօր։ Պուրցը ղօլթըխըտ գաունէս՝ ծէն մը գընօ, ուգած դիղիա ղըդանա գքէ։ Ճըհավըր քուրն ալէ՝ կէն չունա։ Զաս ըրք մէլը չուգարնունք պիժնէ։

Դդան ասուց.— Իս դադինք ծէ գուպիժնէմ, ղուրդա գըքարիմ, օմըր գինօ ան ղէր պիժէնը գաունօ։

— Ագվինՙր է,— ացէն հարամաքը։

Աստվածն եղբայրները տղային ասացին.— Մենք քեզ շատ սիրեցինք, տղամ ենք, որ մեր քայլը քո նշանածը լինի։

Տղան ասաց.— Շնորհակալ եմ։

Տղան նշանվեց։ Աղջկա եղբայրներն ամեն օր որսի էին դնում, ապան ա աղջիկը տանն էին մնում։ Աղջիկը պատմեց իր կյանքը տղային.— Եղբայրներս ինձ համար մի կախարդ են բռնել, տանը կապել։

Տղան ասաց.— Կախարդը չի կարող փախչել։

Աղջիկն ասաց.— Կախարդին համալ ենք՝ աչքերի կոպերին ասեղ ենք խրել, թևերը չի աշխատամ, աչքը չի տեսնում, ձեռքերը չեն շարժվում, ողջ մարդու ուժն էլ ալդ է։ Երթ ասեղը հանենս, կախարդը անառևանելի մարդ կդառնա, ինձ կտրաած մեջ կդնի, կթաղնի։

Աղջիկը դնաց խոհանոց ուտելիք եփելու, որդան դնաց կախարդի սենյակը, հանեց ասեղը կախարդի աչքից, կախարդն անելուխթացավ։ Դրեց աղջկան կարաած մեջ և թաղրեց։ Տղան խկան եկավ աղջկա մոտ, տեսավ աղջիկը չկա։

Տղան երկու ձեռքն իրար խփեց.— Ա՛խ,— ասաց,— ես ի՞նչ արեցի։

Եղբայրները տուն եկան, տեսան իրենց քույրը չկա. տղային ասացին.— Ո՞ւր է մեր քույրը։

— Ալապՙա, այսպես եղավ,— ասաց տղան։

Եղբայրներն ասացին.— Վա՛յ, մեր քույրը մեր ձեռքից գնաց։

— Ո՞ւր գնաց,— ասաց տղան։

— Ցորթը ծովի մեջի կղզին։

Տղան ասաց.— Ես կգտնեմ նրան։

Գլուխն առավ, ճանապարհ ընկավ։ Շատ գնաց, քիչ գնաց հասավ մի տեղ, լսեց մի ձայն է դալիս։ Կամաց-կամաց մոտեցավ ալդ ձայնին, տեսավ երեք մարդ նոտած խոսում են։ Հանկարծ ձայն ավեց.— Ի՞նչ եք անում ալդտեղ։

Ալդ երեքը վախեցան, ասացին.— Աա որտեղից եկավ։ Արի այստեղ, տղա։ Մենք երեք րան ունենք, չենք կարողանում բաժանել։

— Ա՛յդ ի՞նչ բաներ են,— ասաց տղան։

— Մեկը ղդակ է, մյուսը մի բարձ է, երրորդը՝ մի ադամանդ քար։

Տղան ասաց.— Դրանք ինչ իմաստ ունեն։

Ալդ երեք ավազակներն ասացին.— Եթե ղդակը գլխիդ դնես՝ քեզ մարդ չի տեսնի։ Եթե բարձը թևիդ տակ առնես՝ մի ձի կդառնա. ուզած տեղդ կտանի քեզ։ Ադամանդ քարն էլ՝ գին չունի։ Ալս երեքն էլ չենք կարողանում բաժանել։

Տղան ասաց.— Ես դրանք ձեզ կբաժանեմ վիճակ կգցեմ, ոմ որ ընկնի, նա էլ իր բաժինը կվերցնի։

— Լա՛վ,— ասացին ավազակները։

Դղան ասաց.— ճրհավերը քարը դվիք ընծէ, պարցն ալէ, րծրկն ալէ։

Դղան առավ զաղնիք, ասաց տալ հարամաքը.— Դրռնագնէտ տարծըցիք սիտէս։

Հարամաքը տարծօն։ Դղան առավ ղճահավերը քարը, պարցը իտէր կէրգը, բօրկն ալէ իտէր կըլիէն, դղան չէրվընցավ։ Հարամաքը հիլիցուն, հիլիցուն մուրթ չկօ, ըրք մէլը զվիդալը սբանիցէն։

Դգան հանից գբօրկր կլխին, առավ ղպարցը ճրհավերը քարը, իւրավ կնաց, հասավ ձվէն լիզիլը.— Օ՞ֆ,— ասուց,— հալա հանչէմ։

Առավ ղպարցը իտէր, ղուլթըղը, պարցը տարծավ ծէն մը, ծէնր ասուց տալ դղան.— Ջաիրը գուգիս, գինիմ ղէ։

Դգան ասուց.— Ցօթը ձվօն միչդիզը րըրուրթունք, լան ադէն միչը։

— Շու՞դ ածուր է,— ասուց ծէնը,— գուրթում, լադան չըմրննէ, չունքու լադ դիզը խուզ մը գօ։ Ադ խուզը րաղզը հնդ առնէ, մէյ ղըսբանէ։

Դղան ասուց.— Ջա շինիմ։

Ծէնը ասաց.— Գաոնէօ մըղրաղ մը, գլհանիմ ղքէ լադան, իո գըմնում ճըրէն միչը։ Մղրաղը գաոնիս ղրբահավէս։ Ցադ դիզը ճօր գօ, խուզը գուկս գրխըմէ, ասն չուդ ուշըդ մըզրաղում գըսբանիո գէ, համան-համան վուրը գըբադօս, փիրէն միչը ղուլթ մը գօ, ղուլթէն գաոնիո, ղուլթէն միչը լութը վիրա գօ, ադ վիրտիրը գախարթագանէն հիկկէն ին, բաղզը ըսբանիո ղէ, ձուլթէն գաւնիս՝ գախարթագանը հիվունտ գըբաւոգա։ Ջէ նշանձօն լադէն միչը դան մը միչը գօ, գուրթաս, գըգնօտ գէ,իս լադիզը քէ գուհիլէմ դըքըր ուկաս։

Դղան խուզը սբանից, ղուլթէն առավ, նիշանձօն ղղտավ։ Նշանձօն դիտավ ղդղան, մէլըղմիգալը փաթթվիցուն։

Դգան ասուց տալ նշանձօն.— Դախարթագանը լօ՞ գօ։

Նշանձօն ցըցօց դանիւր դիզը։ Գախարթագանը հիվունտ բաոգոձ իր։ Դղան ասուց.— Ջուց իս գախարթագան։

— Աման, ղնր միդ վիրաալը ուդիմ,— ասաց գախարթագանը։

— Աղվիւ՛ր է, գաղօմ,— ասուց դղան, իպուց ղուտէն, վիրտիրը միգաձ-միգաձ սբանից։

Գախարթականը ցըրմա իրօց, սաղգիցավ։ Նշանձօն կրդից դղան, առավ կնաց։ Ծէնը դրկըր գուհիլէր։ Հիձուն ձիօն, հասուն ծկընէն լախպըրդացը քավը։ Ախպըրդաքը դիտուն, չուդ խընդացէն լութը ուր, լութը իրգօն թըմպօգ, դուռնօ քիշդիցէն գիրուն, խմիցէն, քեֆ իրէն։ Դղան ասուց տալ ծշկէնը.— Հիրաք է բըրուրթունք միր քագուքը։

Իլուն կացէն։ Ուէչ կոցէն, չուդ կոցէն, հասուն դգէն քաղուք։ Դղէն դուդը՝ թաքավուրը, խարուր առավ էր դղան իգուձ է։

Ծղան ասաց.— Ադամանդ քարը, գդակն ու բարձը ավնք ինձ։

Ծղան դրանք վերցրեց ու ասաց ավաղակներին.— Թիկունքդավ դնալի ինձ դարձնք։

Նրանք դարձան։ Ծղան վերցրեց ադամանդ քարը, բարձր դրեց գիրկը, գդակն էլ գլխին, անհետացավ։ Ավազակներն սպասեցին, սպասեցին մարդ չկա, երեքն էլ մեկը մյուսին սպանեցին։

Ծղան հանեց գլխարկը գլխից, վերցրեց բարձը, ադամանդ քարը, եկավ գնաց, հասավ ծովեզերք.— Օ՞ֆ,— ասաց.— մի քիչ հանգստանամ։

Վերցրեց բարձր, դրեց թեհասակին, բարձը դարձավ մի ձի, ձին ասաց տղային.— Ի՛նչ կուզես, սյն էլ կանեմ։

Ծղան ասաց.— Ցոթ ծովի մեջտեղը պիտի գնանք, այն կղզին։

— Ես դժվար է,— ասաց ձին,— կգնամ, կղզի չեմ մանի, որովհետև այնտեղ մի խոզ կա։ Այդ խոզը եթե հոտ առնի, մեզ կսպանի։

Ծղան ասաց.— Ի՞նչ անեմ։

Ձին ասաց.— Կաոնես մի նիգակ, կհանեմ քեզ կղզին, ես կմնամ ջրի մեջ։ Նիզակը կվիրցնես ու կմտնվես։ Այդտեղ ջուր կա, խոզը կգա խմելու, կխմի, դու նրան կսպանես, իսկույն փորը կպատռես, փորի մեջ մի առուփ կա, այդ առվի կվերցնես, առփի մեջ լոթը որդ կա, այդ որդերը կախարդի հոգին են, կվերցնես՝ կախարդը կհիվանդանա։ Կգտնս մեջը մի առն կա, որի մեջ է գանձվամ քո նշանածը, կպանես նրան, ես այնտեղ կըսպասեմ մինչև գաս։

Ծղան խոզին սպանեց, առփը վերցրեց, նշանածին գտավ։ Նշանածը տեսավ տղային, մեկը մյուսին փաթթվեցին։

Ծղան ասաց նշանածին.— Կախարդը ո՞ւր է։

Նշանածը ցույց տվեց նրա տեղը։ Կախարդը հիվանդ պառկած էր։ Ծղան ասաց.— Ի՞նչպես ես, կախարդ։

— Ա՜խ, առ մի որդ ուտեմ,— ասաց կախարդը։

— Լավ, կտամ,— ասաց ազան,— բացեց առվը, որդերը մեկիկ-մեկիկ ոպանեց։

Կախարդը ցրմա արեց, սաակեց։ Նշանածին գրկեց ազան, առավ գնաց։ Ձին սպասում էր։ Հեծան ձին, հասան աղջկա եգրայրների մոտ։ Եղբայրները տեսան, շատ ուրախացան։ Ցոթ օր, լոթ գիշեր թմբուկ, գուռնա գարկեցին, կերան, խմեցին, քեֆ արեցին։ Ծղան ասաց աղջկան.— Բավական է, պիտի գնանք մեր քաղաքը։

Ելան գնացին։ Ուիչ գնացին, շատ գնացին, հասան ազալի քաղաքը։ Ծղալի հայրը՝ թագավորը, իմացավ, որ ազան եկել է։

Դդան առաւ զըլդը դնալը հասաւ դէր մուրաղը։

Իշինք դղէն դուդը՝ թաքաւիւրը, չա գուգնուիմըշ ընաւ։ Թաքաւիւրը ընդհամըշ իդաւ. ասաց. «Աս դդան զրպաղվասիմ, զըսրանիմ»։

Թաքաւուրը զէր դդան դաղվասից, պռնիցօց ջալաթէն ծառը իզօր, ասաց տալ ջալաթը.— Դուռ բանիս գէ։

Դղէն մարը խարար առաւ. ուշէզ գնաց ջալաթը պռնից, ասաց.— Ջրննա. գէմ բդպած դդան սրանիս։ Կնօ շէն մը պռնէ. սրանէ, դղէն շուրագը հանէ, վիրէնը թաթխէ, թաքաւիւրէն պուր։ Դդան աղվոր դիղ մը զարիխիս։

Ջալաթը չարր ասաց թաքաւիւրէն գնալը ուրցղէ։

Թաքաւիւրէն բդպած դղէն գանանքը գահիլերին՝ պղօն իս օր դակօ, վաղը գակօ, դզօ չգկօ։

Դղէն առջը գնալը ասաց.— Իշի, համօ թաքաւիւրէն գլօխը չա պիրիմ,— քիչից գլծրը, դիխից կիդէնը, բըլըն մամլաքաթը մըխրէմ քիմը ածկաւր աարծուվ։

Ասկարնէն մինձը ասաց տալ դղէն գնալը.— Զա շինինք։

Դղէն գնալը իպաց հիսէնքթիթը։ Ասկարնէն մինձին ասաց.— Յառանչ՝ թըղ ուդիլա ուդին։

Ասկարնէն ուդիլա գիրաս, գիշգացաս։ Գնալը հիսէնքթիթը ձալից, իաւր դիդը, ասաց տալ ածկարնէն մինձը.— Քընչուրս սահաթըն մ'իչը զէմ մուրթը գուղիմ։ Դուրթուս գաախս թաքաւիւրէն։

Ասկարնէն մինձը կնաց թաքաւիւրէն քովը, ասաց.— Համօ-համօ բդպած դդան գաղիմ, համօ-համօ պիրիր՝ պիրիր, չըպիրիր՝ կլօխա ըըրդըդրիմ։

Թաքաւուրը վախթունը գինչից դզալուրը.— Աւան,— ասաց,— բդպած դդաս յօ գօ։

Ջալաթը ասաց.— Բիհամ իմ ղէ։

— Շուտ աբրէս, կնօ պիր ղէ,— ասաց թաքաւիւրը։

Ջալաթը իպիր գիաքաւիւրէն բդպած դդան։

Ախաւր դվէն գինգունը, քէ դդան իգիք։ Դնալը բանգըրը թաւսը առաւ, իզօր ասկարնէն մինձէն ասաց.— Ցէմ գունալլն դրկըր թաքաւիւրէն գուռնաղը, աս թասում ճօր դրֆիտիս՝ չամպուքը իսկա գըսառնու։ Էմ մուրթը գրհիձնա ձիօն, գակօ լէմ քուվը։

Թաքաւիւրէն բդպած դդան հիձուվ ձիօն, իգիք գանգունացը քուվը։ Ամըր ուրցց ասկարնէն մինձէն՝ թաքաւիւրէն կլօխը գդրիլ։

Ասկարնէն մինձը համան թաքաւիւրէն կլօխը գդրից, իպիր։

Թաքաւիւրէն բդպած դդան հասաւ էր մուրաղէն, ասօք ալէ հասնաք ձիր մուրագէն։

Ձդան ուսաւ երկա կանանց, հասաւ իր մուրագին։

Տնանինք ուղալի հալրը՝ թագավորը, ի՞նչ է մտածում։ Թագավորը նախանձից. մտածից. «Ես ուղալին կհրավիրիմ, կսպանիմ»։

Թագավորն իր ուղալին հրավիրից, բոնից դահճի ձեռքը ավից, ասաց.— Կսպանես սրան։

Տղալի մալրը լուր առավ, իսկույն գնաց դահճին բոնից, ասաց.— Չլինի՛ որ իմ փոքր ուղալին սպանես։ Դու մի շուն բոնի, սպանի, ուղալի շապիկը հանի վրալից, սրլան մեջ թաթախի, թագավորին տար։ Տղալին մի լավ տեղ կպահես։

Ինչ որ թագավորի կինն ասաց, դահիճը նույնն արից։

Թագավորի փոքր ուղալի կանալք սպասում էին՝ ուշան ուլսոր կգա, վաղը կգա, ուշան չկա։

Ձղալի առաջին կինն ասաց.— Տես, հիմա թագավորի գլխին ինչ պիտի բերիմ,— քաշից թարը, գարկից գետնին, ամրողջ երկիրը մրջյունի պես ղինվոր դարձավ։

Չինվորների մեծն ասաց ուղալի կնոջը.— Ինչ ունենք։

Տղալի կինը բացից սփոռցը։ Չինվորների մեծին ասաց.— Նախ՝ թուզ ուտենք։

Չինվորները կերան, կշուացան։ Կինը սփոռցը ծալից, դրից տեղը, ասաց ղինվորների մեծին.— Քանչորս ժամվա մեջ իմ ամուսնուն եմ ուզում։ Ղրկես թագավորին կասես։

Չինվորների մեծը գնաց թագավորի մոտ, ասաց.—Հիմա-հիմա փոքր ուղալին եմ ուզում, հիմա-հիմա բերեցիր՝ բերեցիր, չբերեցիր՝ գլուխդ կկարեմ։

Թագավորը վախից կանչից դահիճին.— Ամա՛ն,— ասաց,— ուր է փոքր աղաս։

Դահիճն ասաց.— Պահել եմ։

— Շա՛տ ապրես, գնա բեր նրան,— ասաց թագավորը։

Դահիճը բերից թագավորի փոքր ուղալին։

Իմաց ավեցին կնոջը, թե ուշան ևկել է։ Կինը պղնձե թաս առավ, ավից ղինվորների մեծին, ասաց.— Իմ պալատից մինչև թագավորի պալատը ալ թասով ջուր կվուիես՝ ճամփան ոսկի կդառնա։ Ամասինս կհնծնի ձին ու կգա ինձ մոտ։

Թագավորի փոքր աղան հնծավ ձին, նկավ կանանց մոտ։ Հրամայից ղինվորների մեծին՝ թագավորի գլուխը կտրել։

Չինվորների մեծը իսկույն թագավորի գլուխը կտրից, բերից։

Թագավորի փոքր աղան հասավ իր մուրագին, դաք էլ հասնինք ձեր մուրագին։

3 (3). ԶՐՐՔԸՆ ԴՂԱՆ

Դըգինօ, չըգինուր մալ մը իլան դղա մը։ Դղէն անունը Զըրքըն իր։ Ադ դղան ձննէ չըրքըն իր, Դակէրին տրացնիրը ղղան գուչինիֆըրէրին մո-րը, գնուէրին.— Դղէտ անօնը ՝ա՞ իւ

Մարըլ գնսիր.— Իմ դղէն անօնը հիդը բսրա-բար ձնուձ ի, անուր անօնը Զըրքըն իւ

Մարը ղըկիդիր, էր դղան նադար մինձնօ, քան-գան չըրքըն բըր ըննօ, ադուր համար ղանօնը իտօր Զըրքըն։

Տղան քանղան չըրքըն իր, ինսանննէն միչը չիգար. միմըննէն միչը թա գնախ, միմըննէն միչը չիգար, սադանու միչը թը գնախ իտա, սա-դանու չալմանիր։ Զըրքըն դղան ուրէ-ուր մինձ-նիլուվ իհալին լիրմինի գուվախնիր, չաջըխնէն գուվախնէրին լիրմինը, հիդը չուխադէրին։ Գա-մուց-գամուց դղան մինձուվ, նադար անսիս՝ խլուք իր, նադուր անսիս՝ ցուվ սիրդ իր։ Իհուլին իանբճլ չիրինէրին ղէ լիրինց միչը, ադուր համար լալը-նըղ գնբրիր։ Ամըն ար ադ դղան դուրթիր ձը-վօն իղիրը. բաբչըննէն, թալըննէն, լէուօնքը գէլիր։ Ուր մը չամպին գուանցնիր, չամպօն լիղիրը մրճամ դիսուվ, նսդավ լադ դիդը, իշլից մրճամնէն գուպանէն։ Զըրքըն դղան դլաշիմըշ իղուվ. «Ան մըրճամնէն չա գուդին, մի՞ք ինս։

Կնուց թարլնին ցիրին իպիր, իդօր մըրճըմնէն։

Մըրճըմնէն թաքամնէրը իգիք, անսուց.— Շո՛դ ուրբէս, Զըրքըն դղօ, օռ քէ մըրճըմուն վըդ մը ուդամ, դաս աղվուր գաբիհիս, լիվըրը նիղը դուի-նէս գուչաղիս գէ, իս քէ գըհանանէմ։

Դղան անսուց,— Աղվո՛ր է,— ասուվ, խաէր ղէ չիրը, իլուվ կնուց։

Ղէրը ուր մալէ բախչէն միչը դիսուվ գըվըղ ձառ մը, ձառէն միչը միղօ գուպանիր. «Մի՞ք ին,— անսուց Զըրքըն դղան,— ասունք չա գուդին, ձաղգընէն չիրցուձ ին, ձառիրը մալվու չըգօ։ Ասունց ուդիլա շինիմ, թըղ ուդին»։

Դղան կնուց լպիր ճօր, շաքուր։ Թուս մը ճըրէն միչը իլէց ղշաքուրը, ագվուլ մը հալից ղէ, իտէր ղէ ղրաքէն լէրվան, քէչ մը շուդցուվ, մուդը թաթախից միչը, դրքըր մուդը տիմանօ։ Կնուց ձօգ-ձօգ դաւիուգ քուր մը պիրից, միգվէն ուդի-լան իլէց լէրվան, դրքըր քարէն ձագվէն լվա, իտէր ղէ լարիվէն դուկը։ Զարըր մէղօք գար, իգէն գիրուն ղադ ուգիլան։ Միգվէն մինձը անսուց տալ Զըրքըն դղան.— Օ՛ո, ուդամ քէ մէղվը թիվ մը, լծրը նիղը գուինէս, չսալի ղէ, իս քէ գըհանանէմ,

Դղան ուռուվ մէղվը թիվը իտէր չիրը։

Ուչընչը ուրը ձըվօն լիգիրքը կնուց։

3(3). ՏԴՆՂ ՏՂԱՆ

Լինում է, չի լինում, մի մայր ու տղա է լինում։ Տղայի անունը Տգեղ էր։ Այդ աղան ծնված օրից տգեղ էր, հարևանները գալիս էին շնորհավորելու մորը, հարցնում էին.—Տղայիդ անունն ի՞նչ է։

Մայրն ասում էր.— Իմ աղայի անունն իր հետ միասին է ծնվել, նրա անունը Տգեղ է։

Մայրը դիտեր, որ աղան ինչքան մեծանա, այնքան պիաի տգեղանա, ղրա համար էլ անունը Տգեղ դրեց։

Տղան այնքան ագեղ էր, որ մարդկանց մեջ նմանը չկար, կապիկների մեջ թե ասես, կապիկ-ների մեջ էլ չկար, սատանաների մեջն էլ թե ա-սես, սատանայի էլ նման չէր։ Տղան օրեցօր մե-ծանում էր, ժողովուրդը նրանից վախենում էր, երեխաներն էլ նրանից վախենում էին, հետը չէին խաղում։ Կամաց-կամաց աղան մեծացավ, ինչ-քան խելոք ասես՝ խելոք էր, ինչքան ասես՝ սրտացավ էր։ Մարդիկ նրան չէին ընդունում ի-րենց մեջ, ղրա համար էլ մենակ էր ապրում։ Ս-մեն օր այդ տղան գնում էր ծովեզերքը, այդինե-րը, արտերը, լեռները ման էր դալիս։ Մի օր ճամփով գնալիս ճամփեզրին մրջյուն տեսավ, նստեց ալնտեղ, տեսավ մրջյուններն աշխատում են։ Տգեղ տղան մտածեց. «Ալս մրջյուններն ի՞նչ են ուտում, մե՞ղք են»։ Գնաց արտերից ցորեն բերեց, ավեց մրջյուններին։

Մրջյունների թագավորը եկավ, ասաց.— Շա՛տ ապրես, Տգեղ տղա, ա՛ռ քեզ մրջյունի մի ոտ տամ, այն լավ կպահես, երբ նեղն ընկնես, կշտես, ես քեզ կհասնեմ։

Տղան ասաց.— Լա՛վ է,— վերցրեց, դրեց դրպանը, ելավ գնաց։

Մի օր էլ ալգում տեսավ մի փշակով ծառ, ծառի մեջը մեղու էր բանում. «Մե՞ղք են,— ա-սաց Տգեղ տղան,— սրանք ի՞նչ են ուտում, ծա-ղիկները չորացել են, ծառերի վրա պտուղ չկա։ Սրանց ուտելիք շինեմ, թող ուտեն»։

Տղան գնաց ջուր ու շաքար բերեց, մի թաս ջրի մեջ լցրեց շաքարը, լավ հալեցրեց, դրեց կրակին, մի քիչ տաքացավ, մատը թաթախեց մեջը, մինչև դիմանալը։ Գնաց ծակ-ծակ մի տա-փակ քար բերեց, մեղվի ուտելիքը վրան լցրեց, մինչև ծակոտիները լցվեցին, դրեց արեի տակ։ Ինչքան մեղու կար եկան, կերան։ Մայր մեղուն եկավ ասաց.—Ա՛ռ, սամ քեզ մի մեղվի թև, երբ որ նեղն ընկնես, շփի այն, ես քեզ կհասնեմ։

Տղան առավ մեղվի թեր, դրեց դրպանը։

Երրորդ օրր ծովեզերք գնաց։

Ձուվը հանկէսդ իր։ Դղան իշից՝ ձուվօն միչը մինձ ծծլ մը բառգուձ իր, զոնօլը օղ մը զար. «Մի՛լք է,— ասուց Ջըրքըն դղան,— օղը հանիմ զոնազէն»։

Ճաով ճրէն միչը, օղը հանից, ծծլը հանկճիցուվ, ասուց տալ դղան.— Շո՛դ սբրէս, Ջըրքըն դղօ, ուզէ, ուզամ քէ։

Ջըրքըն դգան ասուց տալ ծծլը.— Ձուվը թաքըվուր, շո՛դ սբրէս, ձուվը միչը իրդան ումըր քէ։

Ծծլը ասուց.— Օ՛ռ, քէ փուլ մը ուզամ յէմ զոնազէն, հծրը նիղը զուինէս, խոկէ ձուվուն միչը, իս քէ զըհանէմ։

Դղան փուլը առուվ, իւեղ ջիրը, կնուց իշօն։

Շո՛դ անցուվ, քէչ անցուվ, դղան զէր բօլը առուվ, ասուց տալ մարը.— Ցամա՛, ըրը նիշանվէմ։

— Ա՛ղվուր է դգաս,— ասուց մարը.— ուզէ աչկէն, իս առնէմ։

Դղան չո՛դ աչկնիը ուզից, աչկէն չըդվէն, աչկընիրը դաստրին. «Ո՞վ զաս սազանտն գունէ»։

Դղան շո՛դ նիղացուվ, ասուց տալ մարը.— Ցամա՛, ընծէ աչկէն չունօն, իս չըրքըն իմ, էմ չըրքընըլըքը լումո՞ր յառունչ իզուձ է։

Մարը ասուց.— Դղա՛ս, հծրը ինսանէն աղվըրտէնը զվուձ ին, տօն չըկէր։ Զաղվուր վախտէն հասուր, ազուր համուր տօն չաղվուր ոանդ առիլ։

Դղան ասուց տալ մարը.— Զարա չըզո՞ էմ չաղվըրտընը փիխվա։

— Ջըրքընըլըքը,— ասուց մարը,— քէ ձննուձ ուրին քէ զրվուձ ի, չարա չըզո։ Ադ հիչ, ասօ քէ իւիլք, պախդ ըննօ։ Ալաք պունը քէ համուր աղվուր զըննօ։

— Չարո,— ասուց դղան,— յամա՛, ընծի, աչկէն չուզօն, չա՞ ըրը ըննօ։

— Իս ըրը ուրթում թաքըվուրէն աղվուր աչկէնը ըրը ուզիմ։ Իհալէն սիրդը ցուվ չիղօ, բալքի թաքըվուրէն սիրդը ցուվ ղօ։

— Էզար թը իհալէն սիրդը ցուվ չիղօ, թաքըվուրէն սիրդը հիչ չըննուր,— ասուց մարը։

Դղան ասուց տալ մարը.— Տօն կնօ ուզի թաքըվուրէն աչկէնը ընծի, չարըր զուզէ ան թըզդ ըննօ։

Մարը կնուց թաքըվուրէն քուվը, ասուց թաքըվուրէն.— Թաքըվուրն արրէ՛, քո՞ աղվուր աչկէնը էմ Ջըրքըն դդէն զուզո՞ս։

— Գուզամ,— ասուց թաքըվուրը,— թըզ ուկո քէ դղան, դիանում զէ։

Թաքըվուրը դղէն ղանօնը լսուձ իր. դիսուձ չիր զէ։

Ւգիք մարը, ասուց դղէն.— Տօն թաքըվուրէն քուվը բըր ուրթուս, ան գքէ բըր դիանօ։

Դղան իլուվ, կնուց թաքըվուրէն քուվը։ Թաքըվուրը դիսուվ զդղան, զաչքը փակից վախուձ չիր զէ։

Ծովը հանդիստ էր։ Տղան նայեց՝ ծովի մեջ մի մեծ ձուկ էր պառկած, թիկունքին մի օղ կար. «Մե՞ղք է,— ասաց Տգեղ տղան,— օղը հանեմ թիկունքից»։

Իջավ ջրի մեջ, օղը հանեց, ձուկը հանգստացավ, աստց տղային.— Շա՜տ ապրես, Տգեղ տղա, ո՛ւղիր, սամ քեզ։

Տգեղ տղան ասաց ձկանը.— Ծովի թագավոր, շատ ապրես, ծովի մեջ երկար կյանք ունենաս։

Ձուկն ասաց.— Ա՛ռ, քեզ մի թեփուկ տամ թիկունքից, երբ նեղն ընկնես, այն ծովը գցիր, ես քեզ կհասնեմ։

Տղան թեփուկն առավ, գրեց զրպանը, գնաց տուն։

Շատ անցավ, քիչ անցավ, տղան իր հասակն առավ, ասաց մորը.— Մայրի՛կ, պիտի նշանվեմ։

— Լա՛վ, տղաս,— ասաց մայրը,— ուղիր աղջկան, ես րերեմ։

Տղան շատ աղջիկներ ուզեց, աղջիկ չավեցին, աղջիկներն ասում էին. «Այդ սատանային ո՞վ կառնի»։

Տղան շատ վիրավորվեց, ասաց մորը.— Մայրի՛կ, ինձ աղջիկ չեն տալիս, ես ագեղ եմ, իմ տգեղությունն որտե՞ղից է առաջ եկել։

Մայրն ասաց.— Տղա՛ս, երբ մարգկանց դեղեցկություն էին բաշխում, դու չկայիր։ Վատ ժամանակ հասար, գրա համար էլ ագեղ տեսք ստացար։

Տղան ասաց մորը.— Իմ տգեղությունը փոխվելու ճար չկա՞։

— Իսկ եթե ինձ աղջիկ չատն,— ասաց արդան,— ի՞նչ պիտի լինի։

—Ես պիտի գնամ թագավորի դեղեցիկ աղջկան ուզեմ։ Մարգիկ սրտացավ չեն, գուցե թագավորի սիրտը ցավի։

— Եթե մարգկանց սիրտր չի ցավում, թագավորի սիրտը բնա՜վ չի ցավի,— ասաց մայրր։

Տղան ասաց մորը.— Դու գնա թագավորի աղջկտն ինձ ուզի, ինչ ուզում է, թող լինի։

Մայրը գնաց թագավորի մոտ, ասաց.— Թագավորն տպրի՛, քո սիրուն աղջկան իմ Տգեղ աղային կտա՞ս։

— Կատ՛մ,— ասաց թագավորը,— թող քո աղան գա, տեսնեմ նրան։

Թագավորը տղայի մասին լսել էր, բայց չէր տեսել։

Մայրը եկավ, ասաց աղային.— Դու թագավորի մոտ պիտի գնաս, քեզ տեսնի։

Տղան եկավ, գնաց թագավորի մոտ։ Թագավորը տեսավ ագային, վախից աչքը փակեց.

տէնը. «Ան չմ պուն ի,— ասուց,— ուադանէն բըր ուդամ գաշկէնիս»։

Իպուց գաշքը, ասուց տալ դղան.— Ըրք շարթ դունէմ։ Առչի շարթը՝ տօն քան զէմ աշկէնը աղվնէր բըր ըննուս։ Իքինչը շարթը՝ քառասն դըբրունգ խառնըզուձ ցիրին, կարա, գիվուն ըրք ուրէն միչը րըր հընդրիս, գամըն թավըր յէր դըբրզէն միչը րըր լըլօս։ Ուչընչը շարթը՝ էմ աշկէնը գմադնէն ձուվը բըր քարէ, րըր պիրիս զէ։ Ձոյ ուր մնդաձ քէ։

Դղան տարձուվ, էր մուրը ասուց թաքավնէրէն ասուձնէն։

— Չան զուդնըշըմըշ ըննօս, դգաս,— ասուց մուրը։

— Ալալը դըննօ, մըվախնու.— ասուց դղան։

Հանից միղվէն թիվը, չաղից։

Մէղվէն մինձը հուսուվ, ասուց տալ դղան.— Զա զուղիս։

— Զէմ չաքվըրտէնը բըր ազվըրցընիս,— ասուց դղան։

Միղվէն մինձը ասուց.— Շուտ'դ ուզվնէր, հիշդ է օն քէ ըրք թաքվըր ձաղաձ, կնօ բղնծէ մը միչը տէր զէ, ճծրը շուղձնէր, ադ ճըրում լըվացվէ, բաղզը խաքիսէս, ձաղզէն հիդին զըհարուիկնուս, զըրաուզէս. իս զուզում, ան վախըտը զախշարէն աղվըրտէնը քէ լէրվան զըքիշիմ։ Թաքաքնէրը քէ գաշկէնը բըր ուզօ, չըխապըտվէս. ըրք աշկէն րըր պիրէ յէր աշկընէն հիդը, իրիանին իդար րըր հաքցըցէ, գասէ քէ. «Օ'ո գաշկէնը, կնօ»։ Իս լօմըր կըլխէն զընսդէմ, ղան դուղիս։

Ջաւրըր միղվէն մինձը ասուց, դղան ուրօց զէ։ Քունըզ թաքաքնէրէն աշկէնը շուդ նղվնէր իզուվ, կնուց թաքաքնէրէն քուվը։

Թաքաքնէրը դիսուվ զդղան, շաշմըշ իդուվ, գաշկէնը իպիր դգին աիմը. իշից դղուն քան ղէր աշկէնը աղվնէր ի։

— Առչը շարթը խաքիսիցուվ,— ասուց թաքաքնէրը։

Ցանաէր սօրու դղան չաճից մըրճըմէն վըդը։ Մրճըճնէն թաքաքնէրը իգիք ասուց տալ դղան.— Զա զուգիս ինիմ։

Դղան ասուց.— Քառասուն դըբրունգ ցիրին, կարագիվուն իառնվուձ ըրք ուրէն միչը րըր հընդրիս, գամըն թաքվըր յէր դըբրըզէն միչը բըր լըլօս։

Մրճըճնէն թաքաքնէրը ումըր ուրօց մըրճըմնէն՝ քառասն դըբրունգ ղախրան գադիցէլն մէլը միգալին, ուրէն դըբրզնէլն միչը։

Թաքաքնէրը գիսուվ զէ, ասուց տալ դղան.— Աբրէս դգաս, իքինչը շարթը խաքիսիցուվ։ Ուչունչը շարթը րըր գադարիս։

«Սա ի՞նչ բան է,— ասաց,— սատանայի պիտի տամ աղջկաս»։

Աչբը բացից, տղայ՛ն ասաց.— Երեք պայման ունեմ։ Առաջինը՝ դու իմ աղջկանից ավելի գեղեցիկ պիտի գտնաս։ Երկրորդ պայմանը՝ քառասուն պարկ ցորենի, գարու և որոմի խառնուրդը երեք օրվա մեջ պետք է ընտրես, առանձ՛ին տոպրակների մեջ լցնես։ Երրորդ պայմանը՝ աղջիկս իր մատունին ծովը կգցի, պիտի բերնես այն, ցորը օր քեզ ժամանակ։

Տղան եկավ, մորն ասաց թագավորի ասածները։

— Ի՞նչ ես, մտածում, տղա՛ս,— ասաց մայրը։

— Ամեն ինչ կլինի, մի՛ վախեցիր,— ասաց տղան։

Հանեց մեղվի թևը, շփեց։

Մեղուների մեծը հասավ, ասաց տղայ՛ին.— Ի՞նչ ես ուզում։

— Իմ տգեղությունը պիտի գեղեցկացնես,— ասաց տղան։

Մեղուների մեծն ասաց.— Շա՛տ լավ, հեշտ է, ա՛ռ քեզ երեք տեսակ ծաղիկ, գնա ղիր մի պղինձ ջրի մեջ, տաքացրու, այդ ջրով լվացվի, երբ կվերջացնես, ծաղկի բուրմունքից կարբենաս ու կպառկես. ես կգամ, այդ ժամանակ աշխարհի գեղեցկությունը քո վրա կթափեմ։ Թագավորը քեզ աղջիկը պիտի տա, չխարվես. երեք աղջիկ պիտի բերի իր աղջկա հետ, երեսներին շղարշ դցած, կասի՛ քեզ. «Ա՛ռ աղջկան, գնա»։ Ես ում գլխին նստեմ, նրան կուղես։

Ինչ որ մեղուների մեծն ասաց, աղան կատարեց։ Թագավորի աղջկանից ավելի գեղեցիկ դարձավ, գնաց թագավորի մոտ։ Թագավորը տղային տեսավ, զարմացավ, աղջկան բերեց տղայի մոտ, տեսավ իր աղջկանից գեղեցիկ է։

— Առաջին պայմանն ավարտվեց,— ասաց թագավորը։

Դրանից հետո աղան շփեց մրջյունի ոտքը։ Մրջյունների թագավորն եկավ, ասաց տղային.— Ի՞նչ ես ուզում անեմ։

Տղան ասաց.— Քառասուն տոպրակ ցորեն, գարի, որոմ իրար են խառնված, երեք օրից պիտի լմնաես, ամեն տեսակն առանձին իր տոպրակի մեջ պիտի լցնես։

Մրջյուններին թագավորը հրամայեց մրջյուններին՝ քառասուն տոպրակ խառնուրդը դասեցին իրարից, լցրեցին տոպրակները։

Թագավորը տեսավ, ասաց տղային.— Ապրե՛ս տղա, երկրորդ պայմանն էլ ավարտվեց։ Երրորդ պայմանն էլ պիտի կատարես։

Աշկէնը քարից դաշդնէն ձվան միչը, ծօլ մը բոլից զէ։ Դղան իլվուծ ուրը կնուց ձվօն իզիրը, փուլը հանից, քարից ճըրէն միչը, ծօլր իզիկ, ասաց.— Օ՛ո, դթաքավիւրէն աշկընէն մադնէն.— իսկից զէ ձվօն չիզիրը։

Դղան ասուվ զմադնէն, կնուց թաքավիւրէն քուվը. իղօլ դմադնէն թաքավուրէն։

Թաքավուրը ասաց.— Ադվիրէ, արրէս դղաս, աշկէնը պիրիմ, օո։

Թաքավուրը իպիր ըրք աշկէն, ասաց.— Օ՛ո, քէ ուզուձր։

Դղան շաշմըր իղուվ, կլմօ ըրր առնէ։ Համան մէղօն իզիք նադուվ լոն աշկընէն կլիւէն. քէ դղան գուգի ղէ։ Դղան քիչից դաշկընէն ծառը, առուվ կնուց իղօն։

Ծօթը ուր, լութը իրղօն քէֆ ու խնդօմ իրէն, Ջըրքըն դղան հասուվ լէր մուրաղէն, մինք ալ հառնէնք մեր մուրաղէն։

Աղչիկը մատանին ծովը դցեց, մի ձուկ այն կուլ սվեց։ Տղան հաջորդ օրը դնաց ծովեղր, թեփուկը հանեց, դցեց ջրի մեջ, ձուկը նկավ, ասաց.— Ա՛ո, թաղավորի աղչկա մատանին,— այն դցեց ափ։

Տղան վերցրեց մատանին, դնաց թագավորի մոտ, տվեց նրան։

Թագավորն ասաց.—Լավ, ապրե՛ս տղաս, ազջկան բերեմ, ա՛ո։

Թագավորը բերեց երեք աղչիկ, ասաց.— Ա՛ո, ուզածդ։

Տղան շվարեց, որ մեկին ընտրի։ Մեղուն իսկույն նկավ, նստեց այն աղչկա դլխին, որին տղան ուզում էր։ Տղան քաշեց աղչկա ձեռքից, առավ, գնաց տուն։

Յոթ օր, յոթ գիշեր քեֆ ու խնդում արեցին։ Տղեղ տղան հասավ իր մուրազին, մենք էլ հասնենք մեր մուրազին։

4 (4). ԱՎԶԻ ԴՂԱՆ

Գըգինօ, չըղինուլ ավչը մուրթ մը։ Ադ մուրթը պըղդգծ սուրմած իր ավչըլըխը, շնդ վարրիդ ավչա իր։ Ան լէր օմրին մանեսոն չիր, անտր համուր քէ, ցիրինէն ամբուրը դայմա տարդօլ իր։ Գըկիդիր սրգագ ըլլիւը, գինա վազ չըր ուկիր ավչըլըխէն։ Ան ղէր օմրը անցնց ավչըլըխում, հաւլըվրից։ Ուր մը ալէ հիվընացավ, կիդացավ բըր միռնա, գինչից ղէր դղան ասուց էր. «Ավչըլըխ մինէ»։

Ավչէն միուվ Շնդ վախըտ անցավ, քէչ վաիըտ անցավ, ավչէն դղէն ինգըրդաքը իգէն, ացէն էր.— Ֆիլի, ուրթունք յավը։

Դղան ասուց.— Ես չըմ ուրթու։

Ինգըրնէն ացէն էր.— Ալըր ի քէ, քու դուդը ավչա իր, ասն ավչըլըխի չըր կիդէս։ Ցաստէն-յանտէն ինգըրդաքը խապըդիցէն գէ։ Իլուն կացէն լավը, հասուն լիռը։

Ավչը դղան շնդ գաշէմ իր, լէռօնքը կացած չիր։ Նադուն լախպըրէ մը լաշք, ուդիլա գիրուն, իլուն կացէն լէռօնքը իլվիլ։ Ինգըրդաքը ավչը դղան լիռը թօղէն, իլուն կացէն իղօն։ Ուրը մթնիլա իր։ Ավչը դղան վախցուվ, գինչից ինգըրդացը, ինգըրդաքը ծան չըդվէն։ Յադ վախըտը կիդացուվ ղէնք թօղած ին լիռը, իլուձ կացած ին։ Ճամպընէն չըր կիդիր, դիղ չըր կիդիր։ Ասուց. «Ուրթում լան ախպըրէն լաշքը, ընհիմ սուսէն ձարքը, բառգէմ»։

Մնթը կիդէնը ինգուվ։ Դղան վախըտունը էնքզէնք գարից սուսէն ձարքը, քի չիլնա իվար։ Ան

4(1). ՈՐՍՈՐԴԻ ՏՂԱՆ

Լինում է, չի լինում, մի որսորդ մարդ է լինում։ Այդ մարդը փոքրուց սովոր էր որսորդության, շատ վարպետ որսորդ էր։ Նա իր կյանքից գոհ չէր, քանի որ ցորենի ամբարը միշտ դատարկ էր։ Այդ դիտեր, բայց նորից որսորդությունից ձեռ չէր քաշում։ Նա իր կյանքը որսորդությամբ անցկացրեց, ծերացավ։ Մի օր էլ հիվանդացավ, ղազ, որ պիտի մեռնի, կոչեց տղային, ասաց. «Որսորդություն մի՛ տնի»։

Որսորդը մեռավ։ Շատ ժամանակ անցավ, քիչ ժամանակ անցավ, տղայի ընկերները եկան, ասացին նրան.— Արի՛, գնանք որսի։

Տղան ասաց.— Ես չե՛մ գնում։

Ընկերները նրան ասացին.—Ա՛մոթ է քեզ, հայրդ որսորդ էր, դու որսորդություն չդիտես։ Դես—դեն, ընկերները խարեցին նրան։ Ելան գնացին որսի, հասան լեռը։

Որսորդի տղան շատ տնփորձ էր, լեռներում չէր եղել։ Նստեցին աղբյուրի ակի մոտ, հաց կերան, գնացին լեռները մտն դալու։ Ընկերները որսորդի տղային թողեցին այնտեղ, գնացին տուն։ Օրը մթնեց։ Որսորդի տղան վտխեցավ, կանչեց ընկերներին, ընկերները ձայն չտվեցին։ Այդ ժամանակ հասկացավ, որ իրեն թողել են լեռը, գնացել։ Ճանապարհ չգիտեր, տեղ չդիտեր։ Ասաց. «Գնամ այդ աղբյուրի ակը, բարձրանամ սոտու կատարին, քնեմ»։

Մութը գետին ընկավ։ Տղան վախից ինքն իրեն կտպեց սոսու կատարից, որ վայր չընկնի։

ցուվ էփէլը վախըտ մը, գամուց-գամուց ջանավուրնէն ծանը գումուդընիր. սալ ախպայրը գակէրին ճծր խմիլա համուր։ Գըուրն լէոսնը միչը յադ դիղը բաս ճօր գար։ Դղան վախըտունը հիչ չըգարցուվ բառգիր։ Ղաթ մ՝ալէ իգէն ըրք-չուրս ջանավուր։ Ադմինք քանդան աղվուր էրին. ադմինց պօրուը լալս դուդիր։

Դղան ծասուց. «Նիդիմ յասուցմէ մէլը»։ Իլլից գթվունգը, վիրունց իվար դումպըցօց։ Ջանավուրնէն մէլը սադդիցուվ։

Աւրախդան իղուվ, արիվը ձիթից, դղան իճուվ իվար, քիրթից ջանավուրէն գիչէն, առուվ կնուց։ Ցասաէն-յանաէն ինգուվ, դուռուվ հանուվ իդօն, մուրը ծասուց.— Ցամա, ըսկօ՞ աղվուր գիշէ մը պիրա։

Մարը բաշլից լուցը, ծասուց.— Զվան ածն ավջըլըխ կացիր։

— Ընգըրդաքս խապըդիցէն,— ծասուց դղան,— գաթ մ՝ալէ ավջըլըխ չըմուրթօ։

— Ջաս գիշէն չա ըրը շինինք,— մարը ծասուց։

— Աս գիշէն շուդ սօղ գընօ, ձախի ղէ, գուդօն քէ հէնկ հարէր իսկա, ուգօ հագուր իսկա։

Աւրախդան դղան մուրը ուրթիլէցն չհիլիցուվ, առուվ զգիշէն, կնուց։

Զարշէն գալվիր, ճըհօդ մը գիսուվ գէ, ծասուց սալ դգան.— Ջաս գիչէն գուձախի՞ս։

— Հա, գուձախիմ ղէ.— ծասուց դղան։

Ճըհօդն իդօր էր հագուր իսկա։ Ճըհօդը գուկիդիր ադ գիշէն գիժիր ըրք հաղուր պատուս իսկա։

Ավչէն դգան իգիք իդօն, իտօր գփարէն մուրը գիրուն, խմիցէն, վախըտ անցըցէն։

Ադ վախըտէն թաքսվուրը գինչից ղդգան։ Դղան պանէ խաբուր չիր։

— Թաքսվուրը չա գիրաք բըր գինչէ,— ծասուց դգան էր մուրը,— Ուրթում, յամա։

Մարը ծասուց.— Կնու, մըվախնու, իշէ թաքսվուրը չա գուանէ։

Ավչէն դգան կնուց թաքսվուրէն քուվը, գիսուվ՝ թաքսվուրը նսդուձ է, ան աղվուր գիշէն ալ բագէն էրվան գախուձ է։

Ասուց թաքսվուրը.— Ըսօ գիշէն տօն պիրուձ ըս։

Դգան ծասուց.— Իս գիշէ մը պիրուձ իմ, չըմկիդէ ըսօ՞ է, թէ՞ ընօ է։

Թաքսվուրը ծասուց սալ ավչէն դգան.— Ցաս գիշին գասը միգ գուղիմ։

Դղան ծասուց.— Ուրթում էմ մուրը ծախմ, քէ չուղուբ գուդօմ։

Դգան իլուվ կնուց իդօն։

Իավական ժամանակ անցավ, կամաց-կամաց գազանների ձայնը մոտենում էր. գալիս էին ադրյուր ջուր խմելու։ Ամրողջ լեռան վրա այդտեղ միայն ջուր կար։ Տղան վախից չկարողացավ քնել։ Մեկ էլ երեք-չորս գազան եկան։ Ընրանք այնքան լսվն էին, որ նրանց բուրդը (մորթին) լուսս էր ասլիս։

Տղան ասաց. «Վրասնգնգ մեկին սպասնեմ»։ Շուտ տվեց հրացանը վերեից ներքև, կրակեց։ Գազաններից մեկը սատկեց։

Լուսը բացվեց, արեը ծագեց, տղան ցած իջավ, գազանի մորթին քերթեց առավ, գնաց։ Դես ու դեն ընկավ, դժվարությամբ տուն հասավ, մորն ասաց.— Մայրի՛կ, ահա տես, ի՛նչ լավ մորթի եմ բերել։

Մայրն սկսեց լաց լինել, ասաց.— Ինչո՞ւ որսի գնացիր։

— Ընկերներս իաբեցին,— ասաց տղան,— էլ չեմ գնա։

— Այս մորթին ի՞նչ ենք անելու,— ասաց մայրը։

— Այս մորթին շատ թանկ պիտի լինի, ծախիր, եթե հինգ հարյուր ոսկի տան, գու հազար ոսկի ուզիր։

Առավոտյան տղան չսպասեց մորը, վերցրեց, գնաց։

Շուկայում ման էր գալիս, մի հրեա տեսավ նրան, ասաց.— Այս մորթին ծախո՞ւմ ես։

— Այո՛, ծախում եմ,— ասաց տղան։

Հրեան նրան հազար ոսկի տվեց։ Հրեան գիտեր, որ այգ մորթին երեք հազար կտոր ոսկի արժեր։

Որսորգի տղան եկավ տուն, փողը տվեց մորը, կերան, խմեցին, ժամանակ անցկացրին։

Այգ ժամանակ թագավորը կանչեց տղային։ Տղան բանից տեղյակ չէր։

—Թագավորն ի՞նչի համար պիտի կանչի,— ասաց տղան մորը,— գնա՞մ, մայրի՛կ։

— Գնա՛, մի՛ վախեցիր,— ասաց մայրը,— տե՛ս, թագավորն ի՞նչ է ասում։

Որսորգի տղան գնաց թագավորի մոտ, տեսավ՝ թագավորը նստած է, այն լավ մորթին էլ պատից կախված։

— Այս մորթին դու՞ ես բերել,— հարցրեց թագավորը տղային։

— Ես եմ բերել,— ասաց տղան,— այ՞ս է, թե՞ այն է, չգիտեմ։

Թագավորն ասաց որսորգի տղային.— Այս մորթուց տասը հատ ուզում եմ։

— Գնամ մորս ասեմ, քեզ պատասխան կտամ,— ասաց տղան։

Տղան ելավ գնաց տուն։

Մարը ասուց.— Թաքավոր չա՞ ասուց քէ։

Դղէն ճահրան մօթ իր։

— Դուսը գիշա զուգէ,— ասուց դղան,— Թաքավորը յիրմինիս, իս չա բըր շինիմ։

Մարը ասուց.— Մըվախնու, դղաս, ադ ղըղդանչը վէգըրէն պանն է. Վաղըրը դիսուվ ղգիշէն Թաքավորէն քուվը, էնք ալէ գուգէ ունունօ յադ գիշէն։ Ադոր համար ղադ իրօց, ամմա, մըվախնու, կնօ ասօ Թաքավորէն՝ քառասուն ըղդը պիտ կինա գուգիմ, քառասն ըրղաթ, քառասն ուր մուդաթ գուգօս՝ գիշխադունքը դըպիրիմ։

Թաքավորը լսից դղէն դասաձնէն, իդօր ղալալը։ Դգան իլուվ կնուց ի դօն, ասուց տալ մարը.— Ցամա, համօ չա բըր շինիմ։

Մարը ասուց.— Օղլում, կնօ լան ախպըրէն լաշքը, պուց չուղօր մը, լէց գկինէն միչը, ախպըրէն ճօրը ձաձգէ, Թըղ չըրվընու, իլ սուսէն ձարքը։ Կիշիրում գուկուն ջանավուրնէն, գըխմին գկինէն, շուդ անօշ գուկօ իրինց։ Հա կըխմին, Թէ կըխըմին, դըքըր փիրիրը ուդիցէ, դըհարփինուն, չըրգարնուն քիլին։ Դիշնիս, գըպռնիս գիրինք, կիշիսդունքը գըքիրթիս, գառնուս գուկուս։

Ջարը ասուց մարը, դղան ուրօց գէ, պուռնը յառանչ կնուց։ Ջանավարնէն պռնից, գիշխադունքը առուվ իգիք, կնուց իդօր զէ Թաքավուրէն։ Թաքավուրը հանից իդօր դղէն ըրգը գուլուկ իսկա։ Վազէրը գաղ լսից, գիշխադունքը գիսուվ, ասուց. «Ի՛շի, յադ դղէն կլօխը չա բըր պիրիմ, ընօի հիչ պուն չասուց»։

Դղան կնուց իդօն, հիչ պանէ իսրուր չէր։ Վաքէրն ալէ կնուց Թաքավուրէն քուվը, դիսուվ զգիշխադունքը. ասուց.— Օ՛խ, նադուր աղվուր ին գիշխադունքը. լայս գաղօն դունը միչը։ Թաքավո՛ր արրէ, տօն հալվուր իս. Թը գըԹագալամըշ ընօս, նադո՞ւր աղվուր գըննօ։

Թաքավուրը ասուց աալ վազիրը.— Ջարան չա ի՛։

Վազէրը ասուց.— Շուդ հիշդ է։ Փլուն Թաքավուրէն աշկէնը Թը գառնիս, դանէնկ դարէ կըաառնուս։

— Ո՞վ բըր պիրի զէ,— ասուց Թաքավուրը։

Վաղէրը ասուց.— Գիշէն պիրուդ ավչէն դղան գըպիրի ղէ։

Թաքավուրը ամըր ուրօց.— Թըղ ավչէն դղան ուրԹու գան Թաքավուրէն աշկէնը պիրէ։

Դղան ասուց.— Ի՛ս չըմ գառնու պիրի ղէ ըրքըր իմ մուրը չասիմ։

Դղան ասուց տալ մարը.— Թաքավուրը փլուն Թաքավուրէն աշկէնը գուգէ, իս չա բըր շինիմ։

Մարը ասուց.— Մըվախնու, դղաս, Թաքավուրէն լիրմինը չուրս գուլուկ իսկա ուղէ, Թը դուգօ Թաքավուրը դիսկէն, իս դասիմ քէ չա բըր շինիս։

Մայրն ասաց.— Թագավորն ի՞նչ ասաց քեզ։

Տղան ախուր էր։

— Տասր մորթի է ուզում ինձանից,— ասաց տղան,— ես ո՞ւր պիտի առնեմ։

Մայրն ասաց.— Մի՛ վախենա, տղաս, դա նախանձ վեզիրի գործն է։ Նա մորթին տեսել է թագավորի մոտ, ինքն էլ է ուզում ունենալ։ Դրա համար էլ այդպես է արել, բայց մի՛ վախենա, գնա՛, թագավորին ասա՝ քառասուն ուղտի բեռ գինի եմ ուզում, քառասուն բանվոր և քառասուն օր ժամանակ տուր, որ մորթիները բերեմ։

Թագավորը լսեց աղայի ասածները, ամեն ինչ տվեց։ Տղան էլավ գնաց տուն, մորն ասաց.— Մայրի՛կ, հիմա ո՞ւր պիտի առնեմ։

Մայրն ասաց.— Գնա՛, աղաս, այն աղբյուրի ակը, մի փոս փորի, գինին լից մեջը, աղբյուրի ջուրը ծածկիր, որ չերեա, րարձրացիր տոսու կառաըը։ Գիշերով գազանները կգան, կխմեն գինին, նրանց ջաա քաղցր կթվա։ Հա՛ կխմեն ու կխմեն, մինչև փորերը ուռչի, կհարբեն, չեն կարողանա քայլել։ Կիջնես, կրոնես նրանց, կքերթես, մորթիները կվերցնես ու կգառնաս։

Մայրն ինչպես ասաց, տղան այդպես էլ արեց, բանը հաջողվեց։ Գազաններին րոնեց, մորթիներն առավ եկավ, տարսով տվեց թագավորին։ Թագավորը նրան երկու փութ ոսկի ավեց։ Վեզիրը լսեց, մորթիները տեսավ, ասաց. «Տե՛ս, այդ աղայի գլուխը ի՛նչ պիտի բերեմ, ինձ ոչինչ չասաց»։

Տղան գնաց տուն, րանից անտեղյակ։ Վեզիրն էլ գնաց թագավորի մոտ, տեսավ մորթիները, ասաց.— Օ՛խ, ինչքան լավն են մորթիները. լույս են աալիս աան մեջ։ Թագավո՛րն ապրի, գու ծերացել ես, եթե երիտասարգանաս, ինչքա՜ն լավ կլինի։

Թագավորն ասաց վեզիրին.— Ի՞նչ հնար կա։

Վեզիրն ասաց.— Շատ հեշտ է, եթե այսինչ թագավորի աղջկան առնես, ատանհինգ տարեկան կգառնաս։

— Ո՞վ պիտի բերի նրան,— հարցրեց թագավորը։

Վեզիրն ասաց.— Մորթիներ բերող որսորդի աղան կբերի նրան։

Թագավորը հրամայեց.— Թող որսորգի աղան գնա այդ թագավորի աղջկան բերի։

Տղան ասաց.— Ես չեմ կարող նրան բերել մինչև մորս չասեմ։

Տղան ասաց մորը.— Թագավորն այսինչ թագավորի աղջկան է ուզում, ի՞նչ պիտի անեմ։

Մայրն ասաց.— Մի՛ վախենա, տղաս,— թագավորից չորս փութ ոսկի ուղի, եթե թագավորը ոսկին տվեց, ես կասեմ, թե ինչ պիտի անես։

Դղան կնոջ թանջուրէն քուվը, չուրս գալուկ իսկա ուղից։ Թանջուրը լսից գգրէցը, չուրս գալուկ իսկա իզօր դղէն։

Դղան առուվ իսկէն, կնոց իզօն, ասուց,— Յամա, ըսես իսկէն։

Մարը ասուց.— Դղաս, պունը շատ ազվուր է, մը վախնու, օս դաս իսկէն հիդիտ, կնօ տալ ան Ջանջուլէն մամլաքաթը։ Իշալլա, պունիս աղվոր գրննօ։

Դղան պարէմընից դմարը, առուվ գիսկէն, կընոց։ Շատ կնոց, քէչ կնոց, էրգան ճամպուք կնոց, հասուվ դիդ մը, իշից դավ մը նադուձ ի ճամպուն իզերը։ Ադ դավը լոթը սալդուկ բդէնծ տրուձ իր ճամպօն իզերը։ Դավը դիսուվ զգգան.— Օ՜ֆ, ըսկօ ավ մը իզիկ,— ասուց, կինչից սալ դղան,— ասն ուվ իս, լօ գուրթուս։

Դղան ասուց տալ դավը.— Իս ավջէն դղան իմ։

Դավը ասուց.— Տօն էմ էխպապչէն դղան իս, արէ, մը վանինու։

Դղան կնոց դավէն քուվը. դավը ասուց ասլ դղան.— Ջա՜ գունէս, ուդիմ շատ քազգուձ իմ։

Դղան ասուց.—Ուրթում մանկաք պիրիմ, դուդ՞ս։

Դավը ասուց.— Հա՛։

Դղոն կնոց սորէ մը մանկաք իպիր։

Դավը բուլամադա-բուլամադա կծշդ գիրուվ, ասուց.— Է՜հ, դղօ, լօ գուրթուս համօ տօնս։

Դղան ասուց.— Թանջուրէն աշկէչնը ըրր պիրիմ։

Դավը ասուց.— Ադ շատ ուժուր է, լաս ճամպուքը ըրգը ախպար գունէմ, ծանկ չըր անցընին ճամպին։ Մէլը շատ գդրէջ ի, միգալը՝ գըրթանը գընծէ։

Դղան ասուց.— Ջա՜ շինիմ։

Դավը ասուց.— Օ՜ռ, ուդամ քէ մրգընուցիս ըրգը թիլ մուգ, լիփըր նիդը գիլնէս, չանի ղէ. լան վուխտը իս քէ գըհանէմ։ Ընծը չուցըր աղվըրթէն իրիր, էմ ախպըրդօցն ալ իրօր։

Դղան ասուց,— Ջա՜ գըսիրին քէ ախպըրդաքը,

Դավը ասուց.— Իքինջը սիպարը ճդտ գըսիրէ. ուչինջը ախտարը գիմիշնա գըսիրէ։ Օ՜ռ, կնօ իրինց, ալ մը վանինու։

Ավջէն դղան չարըր դավը ասուձ իր, արուվ գէ։ Շատ կնոց, քէչ կնոց. հասուվ իքինջը դավէն քուվը։ Իշից, դավը քարէլն հիդը գուխաղօ, քարիր գուկուլօրէ։ Դավը գինչից ղդղէն, ասուց.— Տօն ուվն իս, լօ գուրթուս։

Դղան ասուց.— Իս ավջէն դղան իմ։

Դավը ասուց.— Ջա՜ պիրուձ իս, ընծէ, քու դուդը էմ էխբաբն իր։

Դղան ասուց.— Ըղդիր պիրուձ իմ քէ։

Դավը շատ խնդուց, ասուց տալ դղան.— Ցօ՜ գուրթուս։

Տղան գնաց թագավորի մոտ, չորս փութ ոսկի ուղեց։ Թագավորը լսեց խոսքը, չորս փութ ոսկի ավեց աղային։

Տղան վերցրեց ոսկին, գնաց առն, մորն ասաց.— Մայրի՛կ, ահա ոսկին։

Մայրն ասաց.— Տղա՛ս, գործը շատ լավ է, մի՛ վախենա, առ այս ոսկին հետդ, գնա այն թագավորի երկիրը։ Գործդ լավ կլինի։

Տղան մնաս բարով ասաց մորը, տոավ ոսկին, գնաց։ Շատ գնաց, քիչ գնաց, երկար ճամփա գնաց, հասավ մի տեղ, տեսավ մի գև նրստած է ճամփեզրին։ Այդ գեը յոթը գատարկ պղինձ էր դրել ճամփեզրին։ Գեը տեսավ տղային.— Օ՜ֆ, ահա եկավ որսր,— ասաց, կանչեց աղային,— գու ո՞վ ես, ո՞ւր ես գնում։

Տղան ասաց գեին.— Ես որսորդի աղան եմ։

Գեն ասաց.— Դու իմ բարեկամի տղան ես, արի՛, մի՛ վախենա։

Տղան գնաց գևի մոտ, գեն ասաց աղային.— Ի՞նչ ուզես ուտելու, շատ քաղցած եմ։

Տղան ասաց.— Գնամ ոչխարներ բերեմ, կուաե՞ս։

Գեն ասաց.— Այո՛։

Տղան գնաց մի հոտ ոչխար բերեց։

Գեը շատ-շատ կուշա կերավ, ասաց.— Է՛, տղա՛, դու հիմա ո՞ւր ես գնում։

Տղան ասաց.—Թագավորի աղջկան պիտի բերեմ։

Գեն ասաց.— Դա շատ դժվար է, այս ճամփի վրա երկու եղբայր ունեմ, թոչուն չեն թողնում սնցնի ճամփով։ Մեկը շատ կարճ է, մուսը՝ փոթորիկ է հնձում։

Տղան ասաց.— Ո՜ւֆ, անեմ։

Գեն ասաց.— Ա՛ռ, բեղերիցս երկու թել մաղ առ քեզ, երբ նեղն ընկնես, մաղերն իրար քսի. այն ժամանակ ես քեզ կհատնեմ։ Ինչպես որ ինձ լավություն արեցիր, եղբայրներիս էլ արա։

Տղան ասաց.— Եղբայրներդ ի՞նչ են սիրում։

Գեն ասաց.— Երկրորդ եղբայրս ուղտ է սիրում, երրորդ եղբայրս գոմեշ է սիրում։ Ա՛ռ, առ իրենց, էլ մի՛ վախենա։

Որսորդե տղան արեց այն, ինչպես գեն էր ասել։ Շատ գնաց, քե քիչ գնաց, հասավ երկրորդ գևի մոտ։ Տեսավ, գեը քարերի հետ է խաղում, քարեր է գլորում։ Գեը կանչեց աղային, ասաց.— Դու ո՞վ ես, ո՞ւր ես գնում։

Տղան ասաց.— Ես որսորդի աղան եմ։

Գեն ասաց.— Ի՞նչ ես բերել ինձ, հայրդ իմ բարեկամն էր։

Տղան ասաց.— Ուղտեր եմ բերել քեզ։

Գևը շատ ուրախացավ, աղային ասաց.—Ո՞ւր ես գնում։

Դդան ասաց. Թաքավորէն աշկէնը բըր պիրիմ։

Դավը ասաց.— Օ՛ռ ըրգը թիլ ա՞ուլ, հնրըր նիղը ինուս, չաղի գէ, իս քէ գըհնանիմ։

Դդան անցավ կնաց ետևնջը դավէն քավը։ Ջուցըր առչը դավէն իրօց, ետևնջը դավէն դան իրօց։

Ուչինջը դավը ըրմսուղէն վիրիվին գօսնէր-դուսառնէր ֆրթանս քիմը։ Էր հադինէն իդօր դավէն, դավը մըրգընացը ըոգը թիլ մուղ իդօր դղէն, անցավ կնաց։

Շուդ կնաց, քէչ կնաց, հասավ յան թաքավորէն մամլաքութը, քէ յաշկէնը բըր առնէ։ Դդան իշից թաքավորէն աշկընէն համուր մհարըրա գօ։ Կնաց խունը նադավ, գիրավ, խմից, պնավիցավ։ Ուր մնէլ ասաց. «Հիրա՛ք է, պնավիգօ, ուրթում թաքավորէն աշկէնը ուզիմ»։ Կնաց թաքավորէն քավը, մդավ ընքցէ, փշից թաքավորը նըսդած ի. պարիվ իդօր, նադավ։

Թաքավորը ասաց.— Պարա ընանօ, չա՝ գուգիս։

Դդան ասաց.— Ասդրձը ամրում, քէ աղվոր աշկէնը ընձէ գուզիմ։

Թաքավորը ասաց.— Շուդ աղվոր է, ամմա ըրք շարթ գունէմ, թը զընիս պէ, դաշկէնը գուզամ քէ, թը չիրիր գէ՝ կլօիտ զըզդրիմ։

Դդան ասաց.— Գինիմ պէ։

Թաքավորը ասաց.— Ըրք փէհլվան գունէմ, էմ փէհլվանէն դարշը փէհլվան զըպիրիս. գէմ փէհլվանէն ըսկիցէն, դաշկէնը դավ, թը չէ՝ քէ կլօխը գըզդրիմ։ Ցութը ուր քէ մնդաս։

Դդան ասաց.— Շուդ աբրէս, թաքավո՛ր։

Իլավ կնաց խունը։ Զարս-հէնկ ար անցավ, դղէն մէդքը ինգան դաւիրը, ասաց. «Աս շուդ աղվոր իդավ, դավիրը ընձէ զրհասնէնա»։

Ցութը ուր իդավ թաքավորը իլան իրօց. «Օթընջը ուրը փէհլվանէն բըր խագան»։ Դդան չաղից մուզը, իգիք առչը դավը, ասաց.— Զա՞ գունէ։

Դդան ասաց.— Թաքավորը շարթեր գունէ, վոնղը բըր ինինք պէ։

Դավը ասաց.— Հիչ մը վախնօ, քաղցած իմ, պիր ուդիլա, ուդիմ։

Դդան իպիր ուդիլէն, դավը գիրավ, գիշդացավ։

Դդան ասաց.— Թաքավորէն ատչը շարթը՝ յոթը բղէնճ ուդիլա բըր ուդիս, յամըն բղնօը միչ մանկէ մը գօ, գաւնո՞ւս ուդիս գէ։

Դավը ասաց.— Հիչ մը վախնօ, նադըը ասիս, քանդան գուդիմ։

Դդան ասաց.— Վնդը մէդդունը բըր ընինք, չարըր էհալի գօ, բըր ուկօ։

Տղան ասաց.— Թագավորի աղջկան պիտի բերիմ։

Դևն ասաց.— Ա՛ռ երկու թել մաղ, երբ նեղն ընկնես, քսի իրար, ես քեզ կհասնեմ։

Տղան թողեց գնաց երրորդ դևի մոտ։ Ինչ որ առաջին դևի հետ էր արել, նույնն էլ արեց երրորդ դեի հետ։

Երրորդ դեը գետի վրա փոթորկի պես անցուդարձ էր անում։ Տղան նվերները տվեց դևին, դևը բեղից երկու թել մաղ տվեց, տղան թողեց գնաց։

Շատ դնաց, քիչ դնաց, հասավ այն թագավորի երկիրը, որի աղջկան պիտի բերեր։ Տղան տեսավ՝ թագավորի աղջկա համար կոիվ է գնում։ Գնաց իշևանատանը նստեց, կերավ, խմեց, մանեկավ։ Մի օր էլ ասաց. «Հերի՛ք է ման դամ, գնամ թագավորի աղջկան ուղեմ»։ Գնաց թագավորի մոտ, մտավ ներս, տեսավ թագավորը նըստած, բարև տվեց, նստեց։

Թագավորն ասաց.— Բարի լինի, ի՞նչ ես ուղում։

Տղան ասաց.— Աստծու հրամանով քո սիրուն աղջիկն եմ ուզում։

Թագավորն ասաց.— Շատ լավ, բայց երեք պայման ունեմ, թե կատարես, կտամ աղջիկս, թե չկատարես՝ գլուխդ կկտրեմ։

Տղան ասաց.— Կկատարեմ։

Թագավորն ասաց.— Երեք փահլևան ունեմ, իմ փահլևաններիդեմ ուրիշ փահլևաններ կբերես, թե նրանք իմ փահլևաններին հաղթեցին, աղջիկս կտամ, թե չէ՝ գլուխդ կկտրեմ։ Յոթ օր քեզ ժամանակ։

Տղան ասաց.— Շա՜տ ապրես, թագավո՛ր։

Ելավ գնաց իշևանատուն։ Չորս-հինգ օր անցավ, աղան հիշեց գևերին, ասաց. «Այս շատ լավ եղավ, գևերն ինձ կօգնեն»։

Յոթ օրը լրացավ, թագավորը հայտարարեց. «Ութերորդ օրը փահլևանները պիտի խաղան»։ Տղտն երկու մագն իրար քսեց, ևկավ առաջին գևը, ասաց.— Ի՞նչ կա։

Տղան ասաց.— Թագավորը պայմաններ է դրել, վաղը պետք է կատարենք։

Դևն ասաց.— Բնավ մի՛ վախենա, քաղցած եմ, ուտելիք բեր, ուտեմ։

Տղտն ուտելիք բերեց, դևը կերավ, կշտացավ։

Տղան ասաց.— Թագավորի առաջին պայմանն է՝ յոթը պղինձ կերակուր պիտի ուտես, ամեն պղնձի մեջ մի ոչխար կա, կարո՞ղ ես ուտել։

Դևն ասաց.— Բնավ մի՛ վախենա, ինչքան ասես՝ կուտեմ։

Տղան ասաց.— Վաղը պիտի ասպարեզ իջնենք, ինչքան ժողովուրդ կա, պիտի դա։

Դավը ասուց տալ դղան.— Թաքավիւրէն ասօ, էր փէհլվանը յաոտնչ թըղ ուդէ։ բաղդան ուլին չըհանին մէ։

Օ՛թընչի ուրը իղուվ, մէլդուն իճուն, մխրէմ քիմը էհալի գար։ Ամըն փէհլվանա լութը բղենծ ուդիլա՛ ղար, լամրն բղընծը միչ մակէ մը գար։

Թաքավիւրը ասուց տալ դղան.— Ջէ փէհլվանը թըղ ուդէ։

Դղան ասուց.— Շիւդ արրէ՛ս, թաքավիւր, քէ փէհլվանը յաոտնչ թըղ ուդէ։

Թաքավիւրէն փէհլվանը գիրուվ, գիրուվ, չարս րըղենծ գիրուվ, ըրք մէլը ճիուց՝ չգարցուվ ուդիր։ Դղէն փէհլվանը ձալից ղծաուվէն, ասուց.— Ցա՛, պի մըսմըլլա,— բաշլից ուդիլը։ Հա՛ գիրուվ, թէ՛ գիրուվ լութը բղենծը գիրուվ, թաքավիւրէն փէհլվանէն ղըրք բղենծն ալէ գիրուվ, ասուց.— Հալա զո՞ ղերը։

Ացէն.— Ըզգո՛, շարթը իալխսիցուվ։ Էհալին ալալը ձափկից. «Դղան ղաչամըշ իղուվ» ասուց։

Իքինչը ուրը, իքինչը փէհլվանը բըր իաղօ։ Թաքավիւրը լէր փէհլվանէն ծառը մաքուռ իղծր, դղան ալէ փէհլվանէն ծուռը մաքուռ իղծր, ուվըր յաոտնչ խաբուր գըպիրէ ֆլուն թաքավիւրէն լիրմինը, ան գու ղաչամըշ ըննօ։ Դղան չաղից դմուգը, ֆըրթանը ընծուղ դավը իգիք, ասուց.— Ծէր ընօ, չա՞ գօ։

Դղան իղօր դավէն ադիլա։ Դավը գիրուվ, իճուվ մէլդունը, աուուվ վմաքուռը, ասուց դղէն.— Մըվախնու, թաքավիւրէն փէհլվանը թըղ ուրթօ յաոտնչ։

Նողուն գադիգէ մը ծարք, դավը ասուց.— Ծըմինք թուրթօն, համճինք։

Դղան ասուց.— Վախըտ կանցնա։ Թաքավիւրէն փէհլվանը Ղարաչէն* անցուվ։

Դղէն փէհլվանը «հոպ» ասուց, ղաթ մալէ չէրվընցուվ։ Թաքավիւրէն փէհլվանէն կլխէն կիխից անցուվ, կնիւց մաքաուրէն չուղծը ուշէդ իպիր։ Իհալէն ձափկիլը բաշլից։ Իքինչը շարթն ալէ խալխսիցուվ։

Ուչընչը շարթը՝ թաքավիւրէն գըրէչ փէհլվանը իլան դղէն փէհլվանը իճուն մէլդունը, բըր թարվէն։ Դղան չաղից դմուգը, իգիք դավը, ասուց.— Ծէր ընօ, չա՞ գօ։

Դղան իգծր դավէն ուդիլա։ Դավը գիրուվ, իլըմից, իճուվ մէլդունը, ասուց,— Հը՛ը մըվախնօ։

Դղէն փէհլվանը թաքավիւրէն փէհլվանը պըրանից, իհալէն միչին արուցէ քարից, թաքավիւրէն փէհլվանը սադգիցուվ։ Իհալին չանգան խնդուց.

Դևն ասաց.— Թագավորին ասա, թող նախ իր փահլևանն ուտի, որ մեր դլխին խագ չխաղան։

Ութերորդ օրն եղավ, ասպարեզ իջան, մըրջյունի չափ ժողովուրդ կար։ Ամեն փտհլևանի համար յոթ պղինձ կերակուր էին դրել, ամեն պղնձի մեջ՝ մի ոչխար։

Թագավորը տղային ասաց.— Ջո փահլևանը թող ուտի։

Տղան ասաց.— Թագավոր, շա՛տ ապրևս, թող քո՛ փահլևանն առաջ ուտի։

Թագավորի փահլևանը կևըա՛վ, կե՛րավ, չորս պղինձ կերավ, երկուսը մնաց՝ չկարողացավ ուտել։ Տղայի փահլևանը թևևրը քշտեց, ասաց.— Հանո՛ւն աստծո,— սկսեց ուտել։ Հա՛ կերավ, թե՛ կերավ, յոթը պղինձ (կևրակուրը) կերավ, թագավորի փահլևանի երեք պղինձն էլ կերավ, ասաց.— Դեռ կա՞։

Ասացին.— Չկա՛, պայմանը կատարվևց։ Ժողովուրդը ծափահարեց. «Տղան շահեց» ասաց։

Երկրորդ օրը, երկրորդ փահլևանը պիտի խաղար։ Թագավորն իր փահլևանին մի նամակ տըվևց, տղան էլ իր փահլևանին նամակ ավեց, ով որ առաչինը պատասխանը բերի այսինչ թագավորից, նա հաղթող կճանաչվի։ Տղան երկու մազն իրար քսեց, քամի հնձող դևն եկավ, ասաց.— Բա՛րի լինի, ի՞նչ կա։

Տղան ուտևլիք տվեց դևին։ Դևը կերավ, իչավ հրտպարակ, վերցրեց նամակը, աղային ասաց.— Մի՛ վախնա, թող թագավորի փահլեւտնն առաջ գնա։

Նստեցին մի բլրի գագաթին, դևն ասաց.— Մխախոտ ծխենք, հտնգստանանք։

Տղան ասաց.— Ժամանակն անցնում է։ Թագավորի փահլևանը կարաչայն* անցավ։

Տղայի փահլևանը «հոպ» ասաց, անհետացավ։ Թագավորի փահլևանի գլուխը տրորելով անցավ գնաց, նամակի պատասխանը շաապ բերեց։ Ժողովուրդն սկսեց ծափահարել։ Երկրորդ պայմանն էլ կատարվեց։

Երրորդ պայմանը՝ թագավորի կտրիճ փահլեվանն ու տղայի փահլևանն իչան ասպարեզ, որ կոխ բռնեն։ Տղան քսեց մազերն իրար, դևը եկավ, ասաց.—Բարի՛ լինի, ի՞նչ կա։

Տղան դևին ուտելիք տվեց։ Դևը կերավ, խմեց, իչավ ասպարեզ, ասաց. —Մի՛ վախենա։

Տգան դևին ուտելիք տվեց։ Դևը կևրավ, խմեց, րոնեց, ժողովրդի միչից դուրս շպրտեց, թագավորի փահլևտնը մեռավ։ Ժողովուրդն այնքան

* Մուսա Լեռան արևելքում հոսող Որոնտես գետի վտակ։

ձափկէն ծանը չըգդրիցուվ. «Դղան ղաղամըշ իդուվ» գինչից։

Թաքավորը շուդ խնդուց, ասուց.— Զաշկէնը դվա, կնա՛ց։ Տիլէ, ուրթանք ի դօն։

Կացէն թագավորէն դօնը։ Թագավորը ասուց.— Ցօթը ուր լաս դիղը բըր ուդիս, բըր խմիս, քեֆ բըր ինիս, լաքար սօնղա գնաշկէնիս գառնիս, գուրթուս։

Ցօթը ուրը խանլիսիցուվ. թագավորը քառասօն պիո ղումաշ իդըր ածկընէն, ճամպուք իուէր գիրինք։

Շուդ կացէն, քէչ կացէն, հասուն դավիրէն քուվը։ Դղան դավիրէն հադիան առուծ իր, իղուդ-իղուդ իդօր դավիրէն ղհադիան, անցուվ կնա՛ց։ Հասուվ լէր թագավորէն թաղըմը։ Ադ ուրը լադ դիղը բառգիցուն իանէն միչը։

Դգան ասուց տալ իանջէն.— Ընծի ըրք ուզո դօր, մէլը ղումաշէն համուր, էրգօքն ալէ բառգիլա համուր։

Թագավորէն աշկէնը ղադ լսից. մդքէն միչը ցըհըղ տուվ։ Իրգոն իղուվ. մօլը կըղէն ինլուվ, դղան ասուց տալ թագավորէն աշկէնը.— Իս բըր բառգէմ։

Դղան ուդից իղուդ բառգիլ։ Թագավորէն աշկէնը հասգըցուվ դղէն մէդքը, ասուց,— Տօն ղէս օ՞մ գադանէս։

Դգան լադ դիղը շաշմըշ իղուվ. չա՞ բըր ասէ։ Ագար ունղուրմը մը չսիր, ացվուր չէ։ Դղան ասուց.— Իս գքէ միր թագավորէն գուդանէմ։

Աշկէնը ասուց.— Զվէ՛յն համուր։

Դղան ասուց.— Միր թագավորը ցըոնհէնկ դարա տառնիլա համուր։

Աշկէնը ասուց.— Շուդ աղվուր է, ադո՞ր համուր ղէս գուդանէս։

Դղան ասուց.— Հա՛։

Աշկէնը ասուց.— Իրգոնը իս ու տօն գըրտագէնք, իս քէնն իմ, աօն՝ էնն իս։ Հօրը թագավորէն քուվը ղըհանէնք, իս ղըսնհէնկ դարա թագավորը գըտարծնիմ։ Ադ էմ պունն իւ

Ադ իրգօնը անօշ բառգիցուն։ Սաբախգան իգուվ, աշկէնը ասուց տալ դղան.— Զէս գուդօս թագավորէն, տօն աշկընը ըրուվս գըհաքնէս, իզար գըտնէս կլխէս, գըգալնէս թագավորէն դոնը սրուցէ տօոը։ Իս նըգցէ բաղղը ասնէմ, ամըր կուդօմ, գնսիմ թագավորէն քէ համուր. «Ահոք գէ նգցէ՝ ընցէ համուր խըղմաւջա։ Ցադ վախըտը տօն լէմ քուվը գըգինուս, իս գըկիդիմ չա րըր շինիմ լադաքար սօնղա։

Աշկէնը չարըր ասուց, դղան իրօց գէ։ Դղան, աշկէնը հասուն թագավորէն քուվը։ Դղան աշուրախացավ, որ ծափահարութեան ձայնը չկտրեց կանչեց. «Տղան հաղթանակեց»։

Թագավորը շատ ուրախացավ, ասաց.— Աղջիկը տվի՛, գնաց։ Արի՛, դնանք տուն։

Գնացին թագավորի առնը։ Թագավորն ասաց.— Ցոթը օր այսաեղ պիտի ուտես, իմես, քեֆ անես, աղջիկս կտոնես, կդնաս։

Ցոթ օրը լրացավ, թագավորը քառասուն բեռ օժիտ տվեց աղջկան, ճանապարհ դրեց նրանց։

Շատ դնացին, քիչ դնացին, հասան դևերի մոտ։ Տղան դևերի համար նվերներ էր վերցրել, նրանց առանձին-առանձին նվերներ ավեց, անցավ դնաց։ Հասավ իր թագավորի սահմանը։ Այդ օրը այդտեղ իշևանատունը քնեցին։

Տղան իշեանաւիրոջն ասաց.— Ինձ երեք սենյակ առ, մեկն օժիտի համար, մյուս երկուսն էլ՝ քնելու։

Թագավորի աղջիկն այդ լսեց, մաքում խոովից։ Իրիկունը մութը դետին ընկավ, աղան թագավորի աղջկտն ասաց. —Ես պիտի քնեմ։

Տղան ուղեց առանձին քնել։ Թագավորի աղջիկը հասկացավ տղայի միտքը, ասաց.—Դու ինձ ո՞ւմ համար ես առնում։

Տղան այդտեղ շվարեց, ի՞նչ ասեր։ Եթե ճիշտը չասեր, լավ չէր լինի։ Ասաց.— Ես քեզ մեր թագավորի համար եմ տանում։

Աղջիկն ասաց.— Ի՞նչի համար։

— Որպեսզի մեր թագավորը առանհինդ առեկան դառնա։

Աղջիկն ասաց.— Շատ լավ, ի՞ր համար ես ինձ տանում։

Տղան ասաց.— Այո՛։

Աղջիկն ասաց.— Իրիկունը ես ու դու միասին կբնենք, ես բոնն եմ, դու՝ իմը։ Երբ թագավորի մոտ կհասնենք, ես նրան տասնհինդ առեկան կդարձնեմ։ Դա իմ գործն է։

Այդ իրիկուն անուշ քնեցին։ Առավոտյան աղջիկն ասաց աղային. — Ինձ կտաս թագավորին, դու աղօկա շորեր կհագնես, երեսիդ քող կքաշես, կկանգնես թագավորի պալատի դրսի դռտնը։ Երբ ես ներս մտնեմ, կհրամայեմ, կասեմ թագավորին քեզ համար. «Սրան ներս առեք՝ ինձ համար աղախին»։ Այդ ժամանակ դու ինձ մոտ կմնաս, հեռո ես դիտեմ, թե ինչ պիտի անեմ։

Ինչ որ աղջիկն ասաց, աղան այդպես արեց։ Տղան, աղջիկը հասան թագավորի մոտ։

կէյնը իր֊ր թաքավուրէն, կնուց հաքուվ աշկրնը ըրաւ, իգիք գալնիցուվ թաքավուրէն դուռը, տրուցէ տօսը։ Աշկէյնը առուվ գէ նըքցէ։

Թաքավուրը հարէր դարա ղընիր, իփըր դիստավ ղաշկէյնը շուդ գանջ իր, շուդ ալ ձղվուր իր, շուդ խնդուց, ձսուց.— Փիլէ, ուրթունք չէմ ուդան, բառղէնք։

Աշկէյնը ձսուց.— Շո՞դ աբրէս, թաքավուր, դըքըր դըսնհէնկ դարա չըտարծնիմ ղքէ, ադ պունը չընիս։ Տօն լութը ուրիս սօնգս դըսնհէնկ դարա բըր տառնուս։

Աշկէյնը կնուց լէր ուդան՝ դղէն քուվլ։ Դիլուն, խմիցէն, բառղիցուն։ Օյթը ուրը իւալիսիցավ, աշկէյնը ձսուց տալ դգուն.— կնո՛, սինձ ղղէնծ մը պիրիցօր։ իւթց դըքըր ըլսլը գէյթ, վառը զգրաղը, տէրղէ դրադէյն չիրվան, ադվուր մը թլղ քըփըրթօ։ կնու պիր, թաքավուրը հաս։

Աշկէյնը, դգան ղթաքավուրը միղըցըցէն։ Ըլա թաքավուրը խարուր չիր կլօխը չա բըր ուկօ։ Դգան, աշկէյնը պանիցէն միլը վըդացը, միլը՝ ծառուցը, դարէն քիլ թուձ դաթնէյն բղնծէն միչը արէն։ Թաքավուրը դըսնհէնկ դարա ասրծուվ... բղնծէն գավուղը արէն, թաքավուրէն խասարը ուդարթիցէն։

Աշկէյնը համան դղէն ծառը պանից, անցուն թաքավուրէն ուդան։ Աշկէյնը իպիր թաքավուրէն թաջը, իսկում վաղուցը, ըրախնէն հաքցօց դղէն, նսդըցօց դէ թաքավուրէն քուրէն։

Աշկէյնը տրգուն բիչիմ մը գվուձ իր դղէն, հիչ մուրթ չըր գառնիր կիդանիր դէ, աս ուրն է։ Աշկէյնը ամըր իրօց իհալէն.— Ուվլըր արդու դունա թըզ սւկօ, թաքավուրը դիսնօ՝ դըսնհէնկ դարէ դարծուձ է։

Թաքավուրէն մրնձրդաքըր իդէն շինըֆըրիցէն թաքավուրէն նուր ծմրը, շուդ իննդացէն, իլուն կացէն, պուն չըկիտացուն։

Զվանդիրն ալէ գաբիցէն չընըրը ճիրէյն իդիուուէյն, սիբիցէյն։

Աշկէյնն իլան դգան հասուն իրինց մարադղէն, ալաք գանջիրը թըզ հասնէն իրինց նրադադէն։

Տղան աղչկան տվեց թագավորին, գնաց հագավ աղչկա շորը, եկավ կանգնեց դրսի դռանը։ Աղջիկը նըման ներս առավ։

Թագավորը հարյուր տարեկան կլիներ, երբ տեսավ աղջիկը չատ ջահել է, շատ էլ գեղեցիկ, շատ ուրախացավ, ասաց.—Արի՛, գնանք իմ սենյակը, քննենք։

Աղջիկն ասաց.— Շա՜տ ապրես, թագավոր, մինչե քեզ աստնհինգ տարեկան չգարձնեմ, այդ բանը չի լինի։ Դու յոթ օր հետո աստնհինգ տարեկան պիտի գառնաս։

Աղջիկը գնաց իր սենյակը՝ տղայի մոտ։ Կերան, խմեցին, քնեցին։ Յոթ օրը լրացավ, աղջիկը տղային ասաց.— Գնա՛, մի մեծ պղինձ բերել տուր, բերներերան կաթ լցրու, կրակը վառի, դիր կրակի վրա, թող լավ եռա։ Գնա, թագավորին բեր այստեղ։

Աղջիկը, աղան թագավորին մերկացրին։ Դեռ թագավորը տեղյակ չէր, թե գլխին ինչ է գալու։ Տղան, աղջիկը բռնեցին մեկը ոտից, մյուսը՝ գլխից, տարան եռացող կաթի պղնձի մեջ գցեցին։ Թագավորը աստնհինգ տարեկան գարձավ... պղնձի կափարիչը փակեցին, թագավորի հաշիվը մոռացեցին։

Աղջիկն իսկույն տղայի ձեռքը բռնեց, մտան թագավորի սենյակը։ Աղջիկը բերեց թագավորի թագը, ոսկե դավաղանը, շորերը հագցրեց աղային, նստեցրեց թագավորի գահին։

Աղջիկը աղային այնպիսի մի կերսլարանք էր տվել, որ ոչ ոք նրան չէր կարող ճանաչել, թե գա ով է։ Աղջիկը հրամայեց ժողովրդին.— Թագավորը տասնհինգ տարեկան է դարձել, ով ցանկանում է, թող դա տեսնի։

Թագավորի մեծամեծները եկան շնորհավորեցին թագավորի նոր կյանքը, շատ ուրախացան, ելան դնացին, բան չհասկացան։

Վեզիրին էլ կապեցին կաստաղած ջորու պոչից, բաց թողեցին։

Աղջիկն ու աղան հասան իրենց մուրազին, բոլոր ջահելներն էլ թող հասնեն իրենց նպատակին։

5 (5). ԳԱԼ ԴՂԷՆ ՄՈՒՐԱՋԸ

Դլղինս, չլղինաւր բառուվ մը իլան դդա մը, Ա.դ դդան քալ է։ Մարը մանուձ գումանէ հէրքէ-աէն լիրմինը զօրնիղը, ադ ումուղում զադ դղան դուրիհի։ Ջաֆալդա, դդան շուդ չգովիր իր։ Ուր մը կրդդուվ մուրը մանուձը, դարուվ ձախից, մարը ասուց.—Ջվո՞, օղլո՛ւմ, հարթնուտաէն գունիս։

Դղան ասուց.— Ադվի՞ր գունիմ,— նէղացուվ, ղանին իլուվ կնուց։

Վախրըս անգուշ, դղան փուշմընից, իղիք իզօն, մուրը ասուց.— Թաքավուրէն աշկէնը գուդիս ընծի։

Մարը ասուց.— Օղլո՛ւմ, չընննաւր։

Դղան ասուց մուրը.— Դըսբանիմ զքէ, թը չըրուրթուս աղիս զէ ընծի։

Մարը վախուրթունը կրնուց թաքավուրէն քուվը։ Հասուվ թաքավուրէն փալթախթը, բակճէն ղիսուվ կբառուվը, ասուց.— Ջա՞ գուղիս։

Բառուվը ասուց.— Թաքավուրէն քուվը բըր անէմ, կապդօք զըլէց գունիմ։

Բակճէն ասուց.— Հը՛է. համօ իս գուկում։

Բակճէն ուշէդ կրնուց թաքավուրէն քուվը, ասուց.— Բառուվ մը գքէ գուղէ դըանիլ։

Թաքավուրը ասուց.— Թող ուկու։

Բառուվը կրնուց թաքավուրէն քուվը, թաքավուրը ասուց, — Նանա՛, չա՞ գուղիս։

Բառուվը ասուց.— Թաքավուրը արրուձ, գասուլըղըստ գուղիմ։

— Նանա՛, ուդամ քէ վարա, կնու։

Ասուց բառուվը.— Իս վարա չուղիմ, քէ գաշկէնը զուգիմ էմ Ռալ դղէն։

Թաքավուրը շաշմըշ իղուվ.— Ա՛ռ չո՞ պան ի, — ասուց,— Նանա՛, գաշկէնը գուդում, ըմը ըրգը շարթ գունէմ, թը գինի գը՝ աշկէնը գուդում, թը չինիր զը՝ կլօխը դըդդրիմ։

Բառուվը ասուց.— Թաքավուրը արրուձ, շարթիրըս չա՞լ ի։

— Առջը շարթը՝ սինկն միչը իսկում գուրդ մը չուրստէն իսկում ծակիր բըր չըխըրդուն, ծան բըր հանին։ Իքինջը շարթը՝ տըրդ էմ սարալէն սարալա մը ըրք ուրին բըր չինէ։

Բառուվը իզօն կրնուց, վախուրթունը ամպուրը մդուվ։

Ռալ դղան իկիք, լասուէն-լանուէն իշից, մարը պատվիցուվ, դիսուվ ղը ամպուրէն միչը, ասուց.— Ջա՞ խանբուր պրրիր ընծի թաքավուրէն լիրմինը։

— Ըրգը շարթ պիրա թաքավուրէն լիրմինը,— ասուց մարը,— մէլը գուրդ մը սինէն սիչը. իսկում ծակիր բըր չըխրդուն, ծան բըր հանին։ Իքինջը շարթը՝ սարալէ մը գուգի տըրդ էր ասրալէն՝ ըրք ուրէն միչը։

5 (5). ՔԱՋԱԼ ՏՂԻ ՄՈՒՐԱՋԸ

Լինում է, չի լինում մի պառավ ու իր տղան։ Տղան քաչալ է լինում։ Մայրն ուրիշի համար թել էր մանում, դրա հույսով տղային պահում։ Ինչ օպուտ, որ տղան շատ վատն էր։ Մի օր գողացավ մոր մանածը, տարավ ծախեց, մայրն ասաց նրան.— Տղա՛ս, ինչու՞ ես գողությունն անում։

Տղան ասաց.— Լա՛վ եմ անում,— գայրացավ ու թողեց տնից հեռացավ։

Ժամանակ անցավ, տղան զղջաց, նկավ տուն, մորն ասաց.— Թագավորի աղջկան կուղես ինձ։

Մայրն տսաց.— Տղա՛ս, չի լինի։

Տղան ասաց.— Կսպանեմ քեզ, եթե չգնաս նրան ինձ չուղես։

Մայրը վախից գնաց թագավորի մոտ։ Հասավ թագավորի պալատը, պահակը տեսավ պատռվին, ասաց.— Ի՞նչ ես ուզում։

Պառավն ասաց.— Թագավորի մոտ պիտի գնամ, գաղտնի խոսելիք ունեմ։

Պահակն ասաց.— Սպասի՛ր, հիմա ես կգամ։

Պահակն իսկույն գնաց թագավորի մոտ, ասաց.— Մի պառավ ուզում է քեզ տեսնել։

Թագավորն ասաց.— Թող գա՛։

Պառավը գնաց թագավորի մոտ, թագավորն ասաց.— Նանի՛, ի՞նչ ես ուզում։

Պառավն ասաց.— Թագավորն ապրա՛ծ, ողջությունդ եմ ուզում։

— Նանի՛, քեզ փող ասամ, գնա՛։

Պառավն ասաց.— Ես փող չեմ ուզում, քո աղջիկն եմ ուզում իմ քաչալ տղային։

Թագավորը զարմացավ.— Սա ի՞նչ բան է, Նանի՛, աղջկաս կտամ, բայց երկու պայման ունեմ, թե կատարի՝ տղջկաս կտամ, թե չկատարի՝ դլուխը կկտրեմ։

Պառավն ասաց.— Թագավորն ապրա՛ծ, պայմաններդ ի՞նչ են։

— Առաջին պայմանը՝ մի սկուտեղի մեջ ոսկե թուխսը չորս կողմը ոսկե ձագերով պետք է ձվվլան։ Երկրորդ պայմանը՝ երեք օրում իմ պալատի նման մի պալատ պիտի կառուցի։

Պառավը տուն գնաց, վախից ամբարը մաավ։

Քաչալ տղան եկավ, դես ու դեն նայեց, մորը փնտրեց, տեսավ՝ ամբարի մեջ, ասաց.— Ի՞նչ լուր բերեցիր թագավորից։

— Երկու պայման բերեցի թագավորից,— ասաց մայրը,— մեկը՝ մի թուխս սկուտեղի մեջ. ձվվլացող ոսկե ձագերով։ Երկրորդ պայմանը՝ երեք օրվա մեջ իր պալատի պես մի պալատ պիտի կառուցես։

Ֆալ դղան զադ լսէց, համաձն փախաւ։ Ինգաւ ջամպուք, շուդ կընձուց, քէչ կնձուց, հասաւ մձա մը, աատրիցաւ, նուդաւ մինձ շրէ մը դձուգ։

— Օ՜ֆ, օ՜ֆ,— ձսաւց.— Իս չա՞ շինիցա։

Ղաթ մալէ, իսբըդձուգ մուրվըքվձր հալվձր մը իլաւ ոիմը, ձսաւց.— Զա զաղիս, իս Օֆ-օֆն իմ, ոօն յօ՞ գաւրթաս։

— Կլօխս աաւձ զարթաւ,— ձսաւց Ֆալ դղան։

— Արի էմ քաւվը, իս զքէ աղվձր գըրիհիմ,— ձսաւց հալիվձրը։

— Գաւկաւմ,— ձսաւց Ֆալ գղան,— իլաւվ կնձց հիդը։

Անցաւն շրէն յանաէն, հալվձրը գալնիցաւվ, մդքաւմ խաւսիլը բաշլից։ Շրին ձօո մը պացվիցաւվ, մդաւն նըքցէ, ձօոը էնքըթէնք վաձգվիցաւվ։ Հալվձրը իպիը էր ուդիլա, գիրաւն. դղան շուդ քաղցաձ իր, գիշղացաւվ։ Հալվձրը իլօր էր քաձսօն պաձլէնք. լադ շրէն միչը քաձոօն ուդօ գաձր։ Հալվձրը ձսաւց.— Ջաձլանք ուդինէն գըպաձնաւս, գըսօ ուդղն՝ չըրաձնաւ։ Օ՛ո քէ թօխթ մաձլէ, շաձպաւխը ղաթ մը քէ դալաս բըր ուդօմ։ Աս ուդինին չարըր գօ, քէնն է։

Հալվձրը դարս իդօր էր, իլաւվ կնձց։ Ֆալ դղան զալա ուդինէն պաձավիցաւվ, լախշար չաւրըր գօ, լադ ուդինէն միչը գօ։ Դղան քէֆլա իր։ Օթ աւրը դաթ մը հալվձրը գաւկէր, դարս գաւդէր։

Ղաթ մալէ դղղն կլիւէ ինգաւվ. ձսաւց. —Զվա՞ գալաք ձավէն բըր պաձնաւ, գըսօ ձօոը չըբըր պաձնաւ։

կնձց, զադ ձօոը իպաւց, նըքցէ մդաւվ, իշից միլղաձկ, կլօին իվար կախվաւձ է ձշկէն մը, վըրքը ճօր գաւքվփըրթաւ։ Ձշկէնը դիսաւվ ղդղան.— Ա՜խ, ա՜խ,— ձսաւց,— աօ՜ն ալ ինգաւր լաս գալիմէն ծաւը, քաձգէ զէս, իճէցօր, ձսիմ քէ։

Դղան զձշկէնը քաձգից, ձշկէնը ձսաւց.— Ֆաձղցաձ իմ, ընծը ուգիլա պիր։

Դղան գնձց աղվձր-աղվձր ուդիլա իպիր էր, գիրաւվ, գիշղացաւվ ձշկէնը, ձսաւց.— Է՛յ, ախպա՛ր, միր հիկկէն չո՞ւց բըր փլցընինք։

— Զո՞ւց բըր փլցընինք, քըլօ՛գ,— ձսաւց դղան։

Ձշկէնը գինէ ասյ դղան.— Զաւդ թօխթը հալվձրը քէ դվաձ է՝ չլգաւրթաւս խալխսէս գը։

Դղան գինէ.— Զվա՞,

Ձշկէնը ձսաւց.— Զաւդ թօխթ, բաՙղը խալխսէս, ըրգօքիս ձլէ մաճ իդաւձ ինք, Համօ գուկօ հալվձրը, գաձսէ քէ՝ դաւրսիտ ասւրվիցաձր, ասօ՝ չէ։ Բաՙղը դաւրսիտ ասւրվէս, խալխսէս թօխթը, զէս գըսբաձնէ, զքէ գըգաձխէ լէմ դիղը։ Հալվձրը քաչալ տղան այգ որ լսէց, թողէց փախաւ։ Ճամփա ընկաւվ, շատ գնաց, քիչ գնաց, հասաւվ մի անտառ, հոգնէց նստէց մի մեծ ժայռի առակ։

— Օ՜ֆ, օ՜ֆ,— ասաց,— ես ի՞նչ արեցի։

Մեկ էլ ձերմակ մորուքով մի ծերունի դիմն ելավ, ասաց.— Ի՞նչ ես ուզում, ես Օֆ-օֆն եմ, դու ո՞ր ես գնում։

— Գլուխս առած գնում եմ,— ասաց Քաչալ տղան։

— Արի մոտս, ես քեզ լավ կպահեմ,— ասաց ալևորը։

— Կգա՜մ,— ասաց Քաչալ տղան,— վեր կացավ հետը դնաց։

Անցան ժայռի մյուս կողմը, ալևորը կանգ առավ, մտքում խոսել սկսեց։ Ժայռից մի դուռ բացվեց, ներս մտան, դուռը ինքնիրեն փակվեց։ Ալևորն ուտելիք բերեց, կերան. աղան շատ քաղցած էր, կշտացավ։ Ալևորը նրան տվեց քառասուն բանալի. այդ ժայռի մեջ քառասուն սենյակ կար։ Ալևորն ասաց.— Բոլոր սենյակները կրացես, այս մեկը՝ չբացես։ Մ՛ո քեզ մի գիրք, շաբաթը մեկ քեզ դաս եմ տալու։ Այս սենյակներում ինչ որ կա, քոնն է։

Ալևորը նրան դաս տվեց, ելավ գնաց։ Քաչալը բոլոր սենյակները ման եկավ, աշխարհում ինչ որ կար, այդ սենյակներում կար։ Տղան ուրախացավ։ Յոթ օրը մեկ ալևորը գալիս, դաս էր տալիս։

Մի անգամ էլ աղան գլխի ընկավ, ասաց.— Ինչո՞ւ բոլոր դռները պիտի բացվեն, այս մեկ դուռը պիտի չբացվի։

Գնաց, այդ դուռը բացեց, ներս մտավ, տեսավ մի մերկ աղջիկ գլուխն ի վայր կախված, ատկր չուր է ետում։ Աղջիկը տեսավ աղային ասաց.— Ա՜խ, ա՜խ, դո՞ւ էլ ընկար այս անխղճի ձեռքը, քանգի՜, իչեցրո՜ւ ինձ, ասեմ քեզ։

Տղան աղջկա կապերը քանդեց, աղջիկն ասաց.— Քաղցած եմ, ինձ ուտելիք բեր։

Տղան գնաց լավ-լավ ուտելիքներ բերեց, աղջիկը կերավ, կշտացավ, ասաց.— Ա՜յ եղբայր, մեր հոգին ինչպե՞ս պիտի աղատենք։

— Ինչպե՞ս պիտի աղատենք, քույրի՜կ,— ասաց աղան։

Աղջիկն ասաց տղային.— Այդ գիրքը, որ ծերունին տվել է քեզ՝ չկարդաս վերջացնես։

Տղան ասաց.— Ինչո՞ւ։

Աղջիկն ասաց.— Այդ գիրքը, եթե կարդաս, վերջացնես, երկուսս էլ կկորչենք։ Հիմա ալևորը կգա, կտսի քեզ՝ գասդ սովորե՞լ ես, ասա՝ ոչ։ Եթե դասդ սովորես, գիրքը վերջացնես, ինձ կուզա-

դուխս քառասուն վարշից գըպիրէ, ղքէ գըգիխէ, գըպիխէ, հա գըգիխէ, ղլկըը վարիցնէն ալ՝ալը գըգըդրա։ Շատ գընիգանօ աւըիյէ գլհանի ղքէ, քէ խիլքըտ գառնա, բազգը իմնաւ՝ գէս չմառնաւս։ Հաւմօ ղէս լիդ գաւթէ դիդըս, տօն կնօ նէյադ դիդիտ։

Դդան պռնից աշկընէն խոսքիրը տըրգադ։ Ցիւի խաւխոլցով հալվո րէն. իլուվ պռից լէր մաւրը խաչէր։ Մարը դիսաւլ դդդան, ասաց.— Յօ՞ գէր, օղլիւմ։

Գալ դդան ալէլքը գու հալալմէ.— Միր սունը ազվուր րըը ըննօ, լամա, իս վանը ազվուր բախրի մը գըընամ, գըդանէս գէս լոգուրը, գըձախխս, ամա բախօրսքը չըրուգօս, ան գըդանէս իդօն։ Ես լիդ գուկում, մը վախնու։ Ամըն տր տըրգադ, գըհարսդնունք։

Էր մարը ամըն ուր տըրգադ գոձախէ։ Ուր մը դդան ասուց աալ մարը.— Յաւմա, իս ազվուր ծէն մը բըր ընննում, բազուրը ըր գոլթուս, բախօրսքը չուդօս։

Մարը առուվ գծէնը կնուց բազուրը։ Իկնք հալվուրը.— Է՜հ, է՜հ, նանանա՛, չո՜ւց ազվուր ծէն գունէս, գըձախխս գէ։

— Ն՛ա՛,— ասուց նանանան։

— Կէնը նադուր է,— ասուց հալվուրը։

Գալ դդէն մարը գէնէ.— Հարէր լէրա է ծիօս կէնը։

Հալվուրը իդօր հարէր լէրա, ուզից բախօրսքը։

— Բախօրսքը չըմուդօ,— ասուց բառուվը։

Զվա՞,— ասուց հալվուրը։

Ադ խէր ի։

— Օ՛ո, քէ խէրը փարա, դօր բախօրսքը։

Բառուվը էնքզէնք մառցալ, հալվուրը ծիօն հիդը բարաբուր բախօրսքը առուվ կնուց։ Հալվուրը հիձուվ ծիօն իրվան, ուցածցուվ փըսիրսուց ծիօն յազանճը։

— Ձուց լ՛ս, Գալ դդօ,— քիշից ղըրրաջը գիվուլց, ինդուվ ճամփուք։ Ծկնը քունդան գոշուվդէ, գոզէ գհալվուրը ըսրանի։

Հալվուրը ձա՛վիցուվ, հասուն սիպա՛ր մը, հալվուրը ցածցուվ, ճօր րըրիրըմէ, ծառուցը ինդուվ բախօրսքը։ Ծէնը տարծուվ ձիձէոնալ մը, հալվուրը սարծուվ շահան մը, ինդուն միզ-միզ իդիդտա, հասուն ձուլօն իրվան, ձիձեոնալը վախցուվ շահանէն լիրմինը, ձալը մդուվ, շահանն ալէ մդուվ, ըրդօքըն ալէ ծօկ տարծուն։ Ձիձեոնալը գինա վախցուվ, խըուուվ ձուվին, ազվրնա մը տարծուվ, շահանըն ալ իդիդտէն։ Ազվրնալը կընուց թաքալվուրէն ծօնը մդուվ, շահանն ալէ մդուվ, ազվրնալը թաքալվուրէն ծառը նօտ մը տարծուվ, Շահանը իդուվ դարվէշ մը՝ ծառը թամբառօ գարւ

Թագալվուրը ասաց.— Զա՞ գուգիս։

նի, քնղ կկախի իմ տնդը, Ալևորը կգա, քառասուն ճիպոտ կրերի, քեղ կխփի, կխփի, կխփի, մինչև բոլոր ճիզոտները ջարդվեն։ Շատ կղայրանա, քեղ գուրս կհանի, կուշաթափվես, երբ ուշքի գաս՝ լնձ չմոռանաս։ Հիմա ինձ նորից տիղս կախի, գու գնա նստի տեզդ։

Տղան նույնությամբ կատարեց ազջկա ասացածները։ Երբ աղաղվեց ալևորից, նլավ դնաց մոր մոտ։ Մայրը տեսավ տղային, հարցրեց.— Ո՞ւր էիր, աղա՛ս։

Քաչալ տղան ամեն ինչ պատմեց.— Մեր վերջը լավ պիտի լինի, մայրի՛կ, ես վաղը մի լավ եղ կդատնամ, կտանես ինձ շուկա, կծախես, բայց ոչախուրցս չտաս, այն կատանես տուն։ Ես ես կդամ, մի վախենա։ Ամեն օր այդպես կհարսատանանք։

Ամեն օր մայրն այդպես (աղալին) ծախում էր։ Մի օր էլ տղան ասաց մորը.— Մայրի՛կ, ես մի լավ ձի պիտի գտնամ, շուկա որ գնաս, պախուրցը չտաս։

Մայրն առավ ձին, գնաց շուկա։ Եկավ ալեվորը.— Է՜հ, է՜հ, նոսնի՛, ի՞նչ լավ ձի ունես, ծախո՞ւմ ես։

— Հա՛,— ասաց նանը։

— Գինն ի՞նչ է,— ասաց ալևորը։

Քաչալ տղայի մայրն ասաց.— Հարյուր լիրա է ձիուս գինը։

Ալևորը ավևց հարյուր լիրան, ուզեց պախուրցը։

— Պախուրցը չեմ տա,— ասաց պառավը։

— Ի՞նչու,— հարցրեց ալևորը։

— Դա րախտ է։

— Ա՛ռ բախտիդ փոզը, պախուրցը տո՛ւր։

Պառավն ինքն իրեն մոռացավ, ալևորը ձիու հետ պախուրցն էլ վերցրեց ու գնաց։ Ալևորը հեծավ ձին, կոտցավ փսփսաց ձիու ականջին։

— Ո՞նց ես, Քաչալ տղա,— քաշեց մտրակը խփեց, ճանապարհ ընկավ։ Ձին այնպես էր վազում, ուղում էր ալևորին սպանել։

Ալևորը ծարավեց, հասան մի աղբյուրի, ալեվորը կոտցավ ջուր խմելու, պախուրցը ձևորից ընկավ։ Ձին դարձավ ծիծեռնակ, ալևորը դարձավ բազե, ընկան իրար հետևից, հասան ծովի վրա, ծիծեռնակը վախեցավ բազեից, ծովը մտավ, բազեն էլ մտավ, երկուսն էլ ձուկ դարձան։ Ծիծեռնակը նորից վախեցավ, թռավ ծովից դուրս, աղավնի դարձավ, բազեն էլ հետևից։ Աղավնին գնաց թագավորի պալատը մտավ, բազեն էլ մտավ, աղավնին թագավորի ձեռքին նստե դարձավ։ Բազեն դարձավ գևրվիշ՝ ձեռքին սաղ։

Թագավորն ասաց.— Ի՞նչ ես ուղում։

Դարվէշը ասուց.— Ծառուցիտ նօրը դճր։

Թաքավորը ասուց.— Զըմուդօղը։

Դարվէշը ասուց.— Զըմուրմու։

Թաքավորը վախցուվ յադդիվր. նօսը դվիլը վախըսը, ինգուվ ծառօցը, ղըդրիցուվ, նըռան հադիրը չարղվիցուն։ Դարվէշը հուվ տարծուվ, բըլիշիցուվ նըռուն հադիրը գըդգըդիլը. ամա Քալ դղէն թաքավորէն ձնգէն վըրքը գար, հուվը կիդացուվ դղէն թաքավորէն վըրքը գօ, ուղիցուվ ուդիլ ղադ նըռուն հուդը։ Թաքավորը վըդը վիրցօց, յադ վախտը նըռուն հուդը դըլքէ մը տարծուվ, պունից ղհուվը աղվիր մը գիրուվ։ Դըլքէն Քալ դղա ատրծուվ, նոդուվ քուրսէն թաքավորէն սիմը։ Թաքավորէն խիլքը կնաց, ինգուվ Քալ դղան գինչից.— Է՛յ, թաքավոր, չվա՞ քանղադ պատգամիս։ Չէս գուկիդանո՞ւս, իս ան Քալ դղան իմ, քէ գաշկէնիտ գուղէր է։ Ը՞ր ավիր աշկէնը գուղիմ։

— Շարթիրըս գադարէ, գաշկէնիս գուդօմ։

Քալ դղան ասաց.— Աարախուդան շարթիրիտ գըգադարիմ։

Թաքավորը յասաէն իշից, լանուէն իշից, ղէր սիրուձ ղընալը կինչից։ Գընալը իգիք. ասուց.— Արրէս թաքավոր, չա՞ գուղիս։

— Աշկէնը միր ծառուցը կնաց,— ասուց թաքավորը։

— Արրէ՞ս թաքավոր, ատ չա՞ պուն ի,— ասուց գընալը։

— Սարախուդան գըդիանօս, գըհատգնուս չա պուն ի։

Թաքավորը, տատրուձ իր, ասուց տալ գընալը.— Ուրթուն՛ք, րատգէն՛ք։

Թաքավորը սարախուդան աուլըգօն իցուվ, իլուվ տուրիցէ, իշից գաբրէն տունց արիվը ձիթուձ է, վախցուվ, նըքցէ մըդուվ.— Ո՛ֆ, օ՛ֆ,— ասուց,— աս Քալ դղէն պունն ի, էմ ագվիր աշկէնը ծառուցիս կնաց։

Սարախուդան իղուվ, Քալ դղէն մարը իգիք թաքավորէն քուվը, հակուձ գաբուձ, ան փըլըկուձ բառուվը գըսնհէնկ դարի տարծուձ իր։

— Արրէ՞ս թաքավոր, իս Քալ դղէն մարն իմ, քէ ագվիր աշկէնը իմ Քալ դղէն գուգո՞ս։ Շարթէն մէլը քէ ռարայէն տիմը գօ։

Թաքավորը ասուց.— Արրէս, միգալ շարթն ալէ պիր։

— Արրէ՞ս թաքավոր,— ասաց բառուվը.— գըպիրիմ։

Բառուվը կնից իգօն, ասուց Քալ դղէն.— Թաքավորը իսկում գուրը գուղէ։

— Ագվո՛ր է, յամա, իրգօնը իսկում գուրը գըդանէս։

Դերվիշն ասաց.— Ձեռքիգ նուռը աուր։

Թագավորն ասաց.— Ձե՛մ աու։

Դերվիշն ասաց.— Ձե՛մ գնա։

Թագավորը այդտեղ վախեցավ, նուռը տալու ժամանակ, նուռն ընկավ ձեռքից փշրվեց, նռան հատիկները ցրվեցին։ Դերվիշը հավ գարձավ, սկսեց նռան հատիկները կացահարել, բայց Քաչալ աղան թագավորի ծնկի տակ էր, հավը կարծեց, թե ապան թագավորի ոտի տակ է, ուղեց ուտել այդ նռան հատիկը։ Թագավորը ոտքը բարձրացրեց, այդ ժամանակ նռան հատիկը աղվես դարձավ, րոնեց հավին ու մի լավ կերավ։ Աղվեսը Քաչալ տղա դարձավ, նստեց թագավորի դեմի աթոռին։ Թագավորի ուշքը գնաց, ընկավ։

Քաչալ աղան ձայն ավեց.— Է՛յ, թագավոր, ինչու՞ ես այգքան քնում։ Ինձ ճանաչեցի՞ր, ես այն Քաչալ աղան եմ, որ աղջկագ էր ուղում։ Քո սիրուն ագջիկն եմ ուղում։

— Պայմաններս կատարի, աղջկաս կտամ։

Քաչալ աղան ասաց.— Առավոտյան պայմաններդ կկատարեմ։

Թագավորը դես նայեց, գեն նայեց, իր սիրած կնոջը կանչեց։

Կինը եկավ, ասաց.— Թագավորն ապրի՛, ի՞նչ ես ուզում։

— Աղջիկը մեր ձեռքից գնաց,— ասաց թագավորը։

— Թագավորն ապրի՛, այդ ի՞նչ բան է,— ասաց կինը։

— Առավոտյան կանանես, կհասկանաս ինչ բան է։

Թագավորը հոգնած էր, կնոչն ասաց.— Գնա՛նք, քնե՛նք։

Թագավորն առավոտ շուտ արթնացավ, ելավ գուրս, տեսավ արեմն արևմուտքից է ծաթել, վախեցավ, ներս մտավ.— Օ՛ֆ, օ՛ֆ,— ասաց,— սա Քաչալ աղայի գործն է, իմ սիրուն աղջիկը ձեռիցս գնաց։

Առավոտյան Քաչալ աղայի մայրը եկավ թագավորի մոտ, հագած կապած, այն թափթփված պատավը տատնհինգ տարեկան էր դարձել։

— Թագավորն ապրի՛, ես Քաչալ աղայի մայրն եմ, ը՞ սիրուն ագջկան իմ Քաչալ աղային կա՞ս։ Պայմաններից մեկը պալատից գիմացն է։

Թագավորն ասաց.— Ապրե՛ս, մյուս պայմանն էլ բեր։

— Թագավորն ապրի՛, կբերեմ։

Պատավը գնաց տուն, Քաչալ աղային ասաց.— Թագավորն ոսկե թուխսն է ուղում։

— Լա՛վ, մայրիկ, երեկոյան ոսկե թուխսը կտանես։

Իրգօն իղուվ. իսկում ղուրդը թաքսավիլդէն քուվը իղուվ։ Իսկում ղուրդը լուշւից դըդղըդէլը, ծակկիլը լուշւիցէն ճըղճրդիլը։ Թաքսավիլը լլանն ըղնայր լուշւիցէն ձափկիլը- խուղիլը «Աշկէնը կլանինց միր ծառուցը» ասիլը։

Իսկում ղուրդը ասրծավ Ֆալ դղան, ծառուց.— Թաքսավիլդն արրո՞ւծ, գնշկէնը գուղիմ՝ հումանհումանն։

Թաքսավիլը լլան ըղնալը ծէն ղվուն.— Աշկէնը կնինց միր ծառուցը վայ ամանն։

Ֆալ դղան առուվ կնինց գաշկէնը սարայէն։ Ֆալ դղան հասուվ էր մըրաղէն, մէկըը լնգուվ ջրէն միչը գինուղ աշկէնը, ծառուց ասւ, Թաքսավիլէն աշկէնը.— Իս գուրթում պիրիմ դան աշկէնը։

Կնինց, առուվ դան աշկէնը, իպիր հիզը բալաբուր հարստութէնն ալէ։

Երևկոյան ոսկե թուխսը թագավորի մոտն էր։

Ոսկե թուխսն սկսեց կոցտհարել, ձագերն էլ սկսնցին ճլվլալ։ Թագավորն ու կինն սկսեցին ծուխ ուալ, պարել՝ «Աղջիկը մեր ձեռքից գնաց» ասելով։

Ոսկե թուխսը դարձավ Քաչալ տղա, ասաց.— Թագավորն ապրա՜ծ, ագջկաղ եմ ուղում՝ հենդ հիմա։

Թագավորն ու կինը ձայն տվեցին.— Աղջիկը գնաց մեր ձեռքից, վա՜յ ամանն։

Քաչալ տղան ագջկան առավ տարավ պալատից։ Քաչալ տղան հասավ իր մուրազին, հիշեց ժայռի մեջ կենդող աղջկան, թագավորի աղջկան ասաց.— Ես սլիաի գնամ բերեմ այն աղջկան։

Գնաց, բերեց այդ ագջկան, հարստությունն էլ հետը միասին։

6 (6)· ԹԱՓԱՎ ԱՒՐԷՆ ԲԶԴԱՓ ԴՂԱՆ

Ըզգինուր, չըգինուր թաքսավիր մը։ Ադ թաքսավիրը գունունօ ըրք դղօ։

Ան գուվանալաթի իրինց.— Իս լէվըը գըմիոնիմ ըրք իրզօն ամէլ միլըա բըր ուկաք կըրըղմանէս լէրվան, ավիդըրուն գարթաք։

Վաղըա գասնա, թաքսավիրը գումիոնա։ Մինձ դղան միմը իլան ավիղարունը գառնի, գուրթու կըրըգմանին լէրվան գարթիլը։ Ցադ վաղըտը կըրըգմանին ծառ մը գուրգանու, լայրը գուանցընէ։ Դգան գուվախնու, գուփախու։ Ըրք իրզօն գուրթու, ամա գուփախա, չուդարթու։ Զախապըրդաքը գուխապըտէ։

Ըրք իրգօնը գուխալիսա, լէտքը գուրթու օրթանջա ախապը. չուցըր գըննօ մինձ ախպարը տրղադ ալ գըննօ, ան ալ տրգադ գուխապըտի գախապըրդաքը։

Նուբը գուկու բզդագ ախպուրը։

Գուրթու բզդագ ախպարը, ղըրլիչա կըրըղմանին լէրվան գարթիլը։ Ցադ վաղըտը ծառը գուրգանու՝ միէն լայրը անցընիլա համուր։ Բզդագ դղան գուքիչի ղթծրը, գուգիխի, գաւգրի ղմուդը։ Դանվը գուննու գլսլսը անցընողը. միգալ ախպըրդաքը չուկիդանուն։

Բզդագ ախպարը ղադ դավէն մուդը գառնի, գուկու լախպըրդուցը քուվը, գու հայցնի.— Դարթացա՞ք դադէն կըրըղմանէն լէրվան։

Ախպըրդաքը գանին.— Հա։

Բզդագ ախպարը գանի.— Սօդ իք Գարթացուձ չիք։ Հգոօ մուդը գդրիցա պիրա։ Ախրգիք ուրթունք աս վիրէնը յօրըր գաթուձ ի գութ-գուծ։

Բարարուր գուրթուն գուհանէն դավէն հորը։

Ոսկե թուխսն սկսեց կոցտհարել, ձագերն էլ սկսնցին ճլվլալ։ Թագավորն ու կինն սկսեցին ծուխ ուալ, պարել՝ «Աղջիկը մեր ձեռքից գնաց» ասելով։

Ոսկե թուխսը դարձավ Քաչալ տղա, ասաց.— Թագավորն ապրա՜ծ, ագջկաղ եմ ուղում՝ հենդ հիմա։

Թագավորն ու կինը ձայն տվեցին.— Աղջիկը գնաց մեր ձեռքից, վա՜յ ամանն։

Քաչալ տղան ագջկան առավ տարավ պալատից։ Քաչալ տղան հասավ իր մուրազին, հիշեց ժայռի մեջ կենդող աղջկան, թագավորի աղջկան ասաց.— Ես սլիաի գնամ բերեմ այն աղջկան։

Գնաց, բերեց այդ ագջկան, հարստությունն էլ հետը միասին։

6(6). ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՓՈՔՐ ՏՂԱՆ

Լինում է, չի լինում, մի թագավոր է լինում։ Այդ թագավորն ունենում է երեք տղա։

Նա կտակում է տղաներին.— երբ ես մեռնեմ, ամեն մեկդ երեք գիշեր պիտի գաք ղերեզմանիս վրա, սվետարան կարդաք։

Անցնում է ժամանակ, թագավորը մեռնում է։ Մեծ տղան մոմն ու սվետարանը վերցնում, գընում է հոր գերեզմանի վրա կարգալու։ Այդ ժամանակ գերեզմանից մի ձեռք է երկարում, լույսը հանգցնում։ Տղան վախենում է, փախչում։ Երեք գիշեր գնում է, բայց փախչում է, չի կարգում։ Եղբայրներին խաբում է։

Երեք գիշեր անցնելուց հետո, միջնեկ եղբայրն է գնում, լինչպես արել էր մեծ եղբայրը, նա էլ իր եղբայրներին է խաբում։

Հերթը գալիս է փոքր եղբորը։

Փոքր եղբայրը գնում, սկսում է կարդալ գերեզմանի վրա։ Այդ ժամանակ ձեռքը երկարում է, որ մոմի լույսը հանգցնի։ Փոքր տղան քաշում է թուրը, զարկում, մաար կտրում։ Լույսը հանգցրնողը գևն է լինում. մյուս եղբայրներն այդ չեն հասկանում։

Փոքր եղբայրն այդ գևի մատը վերցնում, գալիս է եղբայրների մոտ, հարցնում.— Կարգացի՞ք հայրիկի գերեզմանի վրա։

Եղբայրներն ասում են.— Այո՛։

Փոքր եղբայրն ասում է.— Սուտ եք։ Ձեք կարդացել։ Ահա մատը կտրել, բերել եմ։ Եկեք գնանք այնտեղ, ուր որ արյունը կաթ-կաթ կտրել է։

Միասին գնում հասնում են գևի հորը։

Բզդաց ախպարը դաւսի.— Տօք ընծէ հիլըցէք հուս, նըքըր իս ուկում՝ Բարնում գաբիցիք ղէս, իճըցըցէք հաւրը՝ Իս գուկում, բարունը դիժղըղիմ, տօք գուհասգնաք իս իգուձ իմ, գըքիչիք, գըհանիք ղէս՝

Բզդաց ախպարը աղ գուբ-գուբ վիրընէն լիդըտէն գուրթօ, գուհանա, դուիշի մինձ սարալի մը գօ՝ Գուրթօ լաղ սարալէն գումընննա, գուիշի աշկէլէն մը գարկաք գուպանա, գաւսի.— Պարէվ, քուչօգ՝

Աշկէլէն ալ գաւսի.— Ասըձը պարէն, ախպար՝ Ուգը բիրդէն, ծուկը թիվէն չըգաբիր լասդիդը ուկուր, ոսն չուց իգիր՝ Հուս դէվ մը գօ, մուդը գըդրուձ ի, լարալանմըշ իգուձ ի, բասգուձ ի, թը հաւդիա պառնէ, գընննի գուդի գքէ՝ Ուշէդ ախէ՝

Դգան ալ գաւսի.— Իս աղաւր համուր իգաձ իմ, բըրսաքանիմ ղէ՝

Աղ աշկէլէնը գաւսի.— Իս աղվուր չըմկիդէ, կընու համու էմ օրթանջա քուրիս քուվը, ան գասի քէ չուց բըր սրաննիս ղէ՝

Բզդաց դդոն գուրթօգօ, գուրթօ օրթանջա քուրը քուվը՝ Գուրթօ լան սարալէն գուընննէ, գուիշէ աս դաթէն օրթանջա ֆայրը քան զմէգալը աղվուր ի, նադուձ զարկաֆ գուպանա՝ Աղուր ալէ գաւսի.— Պարէվ, քուրօգ՝

— Պարէվ, ախպար՝ Ուգը բիլդէն, ծուկը թիվէն չըգաւոնու լասդիդ ուկուր, ոսն չուց իգիր՝ Համու դէվը գընննէ, գուդէ դքէ. լարալանմըշ իգուձ, բարգուձ ի՝

— Իս աղուր համուր իգաձ իմ, զաղուր սրաննիլէն թաւրիֆ ըրէ ընծէ, իս կնում սրաննիմ դէ՝

Ան ալէ գաւսի.— Գուրթաւս միգալ սարալէն, ըրք քուրէս բզդալը, գուրթաւս ան քըդ թաւրիֆ գօնէ, քի չուցը սրաննիս ղդէվը՝

Դգան գընննի գուրթօ լոն սարալէն, գուիշէ բզդաց քալրը ֆան զէրգը քալրը գահա ուղվուր ի. արլվէն գաւսէ՝ ոճն մի ձիթի, իս գուձիթիմ՝

Գաւսի.— Պարէվ. քարօգ, ընծէ թաւրիֆ իրճ, քի չուց բըր սրաննիմ ղդէվը՝

Աշկէլէնը գաւսի.— Կընաւ իշէ. ագուր թը դէվը բասգուձ ի, ջընջիրը պիրնին գաւհնէն, լիդիվին գուընննին իաս՝ բասգուձ ի՝ Ան վուղըտը գըքիչիս գըթթըր զըգէխիս, գըսրաննիս գէ՝ Ղանը գաւսի քէ. «Ինաան-օգլը միմալէ գլխէ, քի ուշէդ անդղէմ»՝ Ամմա ասն գաւսիս՝ իս լէմ մուրը լիրմինը ղաթ մը ձննաձ իմ, ղաթ մալէ գըգխիմ՝

Դգան գուրթօ, գուգիանօ ջընջիրը պիրնին գումընէն, լիդիվէն գուընննին, գուգիխի՝ Դէվը գաւսի.— Միմալէ գիխէ՝

Փոքր եղբայրն ասում է.—Դուք ինձ այստեղ սպասեք, մինչև ես գամ, պարանով կապեցնէք ինձ, իջեցրնէք հորը՝ Ես կգամ, պարանը կշարժեմ, դուք կիմանաք, որ ես եկել եմ, կքաշեք, կհանեք ինձ՝

Փոքր եղբայրն այդ կաթ-կաթ տրլտն ետևից գնում, հասնում, տեսնում է մի մեծ պալատ կա· Գնում, մտնում է այդ պալատը, տեսնում է մի աղջիկ ձեռագործ է անում, ասում է.— Բարև՛, քույրիկ՝

Աղջիկն ասում է.— Աստծո բարին, եղբա՛յր՝ Օձը պորտով, ծիտը թևով չի կարող այստեղ գալ. դու ինչպե՞ս եկար՝ Այստեղ մի վև կա, մատը կտրած, վիրավոր քնած է, եթե քո հոտն առնի, կելնի կուտի քեզ՝ Շուտ փախիր՝

Տղան ասում է.— Ես դրա համար եմ եկել, պիտի սպանեմ նրան՝

Այդ տղջիկն ասում է.— Ես լավ չգիտեմ, հիմա գնա իմ միջնեկ քրոջ մոտ, նա քեզ կասի ինչպես պիտի սպանես նրան՝

Փոքր տղան թողնում, գնում է միջնեկ քրոջ մոտ՝ Բարձրանում է պալատ, տեսնում միջնեկ քույրն ավելի սիրուն է, քան մեծը, նստած ձեռագործ է անում՝ Նրան էլ ասում է.— Բարև՛. քույրիկ՝

— Բարև՛, եղբայր՝ Օձը պորտով, ծիտը թևով չի կարող այստեղ գալ, դու ինչպե՞ս եկար՝ Հիմա գևը վեր կկենա, կուտի քեզ. վիրավորված եկել, քնել է՝

— Ես դրա համար եմ եկել, դրա սպանելու ձևը բացատրիր ինձ, գնամ սպանեմ նրան՝

Նա էլ ասում է.— Կգնաս մյուս պալատը, երեք քույրերիցս փոքրը քեզ կպատմի, թե ինչպես պիտի սպանես գևին՝

Տղան վեր է կենում գնում այդ պալատը, տեսնում՝ փոքր քույրը մյուս երկուսից տվելի զևզեցիկ է. արևին ասում է՝ դու մի ծաթիր, ես պիտի ծաթեմ՝

Ասում է.— Բարև՛, քույրիկ, ինձ պատմիր, թե ինչպե՞ս սպանեմ գևին՝

Աղջիկն ասում է.— Գնա տես, եթե գևը պառկած է, ճանճերը բերնից մտնում, եռևից դուրս են գալիս, ուրեմն՝ քնած է՝ Այն ժամանակ կքաշես թուրը, կգարկես, կսպանես նրան՝ Գևը կասի քեզ. «Մարգու տղա, մի հատ էլ զարկ, որ շուտ մեռնեմ»՝ Բայց դու կասես՝ ես մոլիցս մի տնգամ եմ ծնվել, մի անգամ էլ կզարկեմ՝

Տղան գնում, տեսնում է ճանճերը բերնից մտնում, ետևից դուրս են գալիս, զարկում է՝ Գևն ասում է.— Մի հատ էլ զո՛րկ՝

Դղան կ՚ասի.— Իմ մուրը լիրմինը ղալթ մը ձննուձ իմ, մին ղալթ ալէ գրպինիմ, դասպանիմ,

Դղան ուրդաղ գըսրանի դղէվը՝ Ծրդ դուլվա, գուառնի զաչկընիրը, ղղաղ քայրը կնք գուառնի, օրթոնջանը՝ օրթոնջա ախպօրը, մինձը՝ մինձ ախպօրը, Գուրթօ ադ հիրէն քավը գուհասնա, գոխժդդի գրարանը, Ախպրդնաքը մինձ աշղէկը գուքիչին,

— Աս մինձ ախպօր ղղսամթն է,— ղաւսէ դղան,

Ախպըրդնաքը գըհնդուն,

Իքընջէն ալէ գուհանի՝ օրթոնջա ախպօրը համուր,

Բգդաքէն գուհասնա նուրը, աչկէյնը գուսասի.— Ձը ախպըրդնաքը գըղըսիանմըշընուն, քի իս չունդ աղվներ իմ, ղքի գըթուղօն հիրէն միչը. ասն լաուանճ իլ,

Դղան գասի.— Ձէ, էմ ախպըրդնաք ուրդաղ պուն չըրինին, Գուհանի գաչկէյնը լաուանճ, կնք գումընօ հնրը,

Ախպըրդնաքը գուսնին.— Աս դահա աղվներ ի, ղէնք գըթօղունք հնրը, չըհանին ղը,

Հիրէն գիսը գուհասնա, բարուևը գուկղուին, դղան գրնինու միչը,

Գասին.— Մինձը՝ մինձ ախպօրը, օրթոնջէն՝ օրթոնջա ախպօրը, բղդայն ալէ գուղօնք վէղիրէն դղէն,

Բգդաք դղան հիրէն միչը գուբալըմիշ ընննօ, սունղը խիլքը կյճիւը գուկօ գիմնօ, գուրթօ մինձ ղաչհվընէն սարայը, գուիշէ հուն ղօ իսկը ուրիսք ալը Ցադ սարայինն գուննի, միգալ սարայէն ղուրթօ, հուն ալ գուիշէ իսկը ղնուրդ մը՝ ծակիրն ալէ հիդը, Գուուրթու յան միգալ սարայէն, գիշէ ծէնը մուրդէն միչը թաղվուձ, Գուհանի զծէնը մուրդինն Ծէնը գուզօ էր ըրգը մուղ, գասէ.— Ցիփըր նիղը գիմնէս գաս ըրգ մուղը աիրուր քիշզէս, իս գըհնասնէմ քէ,

Գուննի դղան գուրթօ Շնդ գուրթօ, քէչ գուրթօ, գուիշի հուվէվ մը մակակ գօրծէ, ադ հուվըվէն յալվարլամըշ գընննօ, գասէ.— Օ՛ո ղէմ ըսօլո՝ տօն հաքէ, քօ ըսախնէն իս հաքնէմ,

Հուվիվէն հիդը գուփխէ ղսախնէն, գըհաքնա հուվըվէն ըսուխը, գուառնի մակա մը լիրմինը, գուղնի ղէ, գիշէն գուանցնի ալօխը, գուսառնօ Ցյալ դղա, Դղան գըհարցնէ հուվըվէն.— Կիղէն միչը չա՞ գօ, չա՞ չիկօ,

Հուվէվն ալէ գասի.— Զա ըրը ընննօ, թնաքավըրէն դղաքը ըրք աչհվէյն պիրուձ ին, ըրգծքը իրինք առուձ ին, բգդաք աչհվէյնը ալէ վնդիրէն դղէն ըրը տղօն, Աչհվէն ալէ չաղի հարանաք ընննօ, քառասն ուր մանդա ի գվուձ,

Բգդաք դղան գուկու կիղը դումընննա, գուրթօ Տղան ասում է.— Մորիցս մի անգամ եմ ծընվել, մի անգամ էլ կզարկեմ, կսպանեմ,

Տղան այդ ձևով սպանում է գևին, Նա է պառնում, վերցնում է աղչիկներին, փոքր քրոջն ինքն է առնում, միջնեկը՝ միջնեկ եղբորը, մեծը՝ մեծ եղբորը, Գնում հասնում է հոլի մոա, շարժում է պարանը, Եղբայրները մեծ աղչկան քաշում հանում են,

— Այս մեծ եղբոր բախան է,— ասում է աղան,

Եղբայրներն ուրախանում են,

Երկրորդին է հանում՝ միջնեկի համար, Հերթը հասնում է փոքրին, Աղչիկն ասում է.— Եղբայրներդ կնախանձեն, որ տեսնեն ես շատ գեղեցիկ եմ, քեղ կթողնեն հորի մեջ, դու առաջ ելիր,

Տղան ասում է.— Ո՛չ, եղբայրներս այգպիսի բան չև՛ն անի, Առաջ աղչկան է հանում, ինքը մնում է հորի մեջ,

Եղբայրներն ասում են.— Սա ավելի գեղեցիկ է, իրեն կթողնենք հորում, չենք հանի,

Հասնում է հորի կեսը, կարում են պարանը, տղան մնում է մեջը,

Ասում են.— Մեծը՝ մեծ եղբորը, միջնակը՝ միջնեկ եղբորը, փոքրն էլ վեղիրի աղային կանանք,

Փոքր տղան հորի մեջ ուշագնաց է լինում, վերջը ուշքի է գալիս, վեր է կենում գնում մեծ աղչկա պալատը, տեսնում է այնտեղ մր ոսկե օրորոց կա, Այդ պալատից դուրս է գալիս ղնում է մյուս պալատը, այնտեղ էլ տեսնում է ոսկի թուխս կա՝ ձագերն էլ հետը, Գնում է մյուս պալատը, տեսնում է ձին ցեխի մեջ թաղված, Հասնում է ձին ցեխից, Ձին նրան երկու մաղ է տալիս և ասում.— Երբ նեղն ընկնես, այս երկու մազն իրար կքսես, ես կհասնեմ քեղ,

Տղան վեր է կենում գնում, Շատ է գնում, քիչ է գնում, տեսնում է մի հովվի, մաքիներ է արածեցնում, հովվին խնդրում է, ասում.— Ա՛ռ իմ շորերը՝ դու հագիր, քո շորերն էլ ես հագնեմ,

Հովվի հետ փոխում է շորերը, հագնում է հովվի շորը, նրանից առնում մի մաքի, մորթում է, մորթին անցկացնում գլուխը, գառնում քաշել տղա, Տղան հարցնում է հովվին.— Գյուղի մեջ ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա,

Հովիվն ասում է.— Ի՞նչ պիտի լինի, Թագավորի աղաներն երեք աղչիկ են բերել, երկուսն իրենք են վերցրել, փոքրին՝ վեզիրի աղային են տալու, Աղչիկը չի ուզում հարսանիք անել, քառասուն օր ժամանակ է ավել,

Փոքր տղան գալիս մանում է դյուղ, գնում է

ջուլըմջը վաբբիդէ մը քուվը.— Պարի՛վ,— զանի, — վարբիդ, քուվիտ չանգիրդ չը՞ր առնիս գէս։

— Է՛,— զանի,— Քլալ դզօ, լիմիբը իզուր իլուր։

Ան ալ զանի.— Իս քէնէ փարա չըմ ուզի։

Ղուլըմջէն զանէ զէ քուվը։

Թաքավո՛րէն դզաքը զըզինչին ղուլըմջէն, զանին.— Իսկը ուրո՛ւաք մը բըր շինիս, բըր հասցընիս նըքըր քաուսն ուր։

Ղուլըմջէն լիդ զուկու չահրան մաթ։

Քլալ դզան զանի.— Զա՞ իզուձ իւ

— Է՛, Քլալ դզտ, ածն ուզուրսուս իս իզուձ, Թաքավո՛րէն դզաք նըքըր քաուսն ուր մանգատ ղվուձ ին, իսկը ուրո՛ւաք զուգին։

— Է՛, վարբի՞դ.— զանի Քլալ դզան,— ադ ի ղուշինզէտ։ Ամըն իրիզն մանէթի մը լարլաբաւ օտ, քաուսն օր լիդը ուրո՛ւաքը օտ կընօ։

Տըրզաւդ զըբըլըշա պունը։ Ամէն ըրզն Թըքթըք, ամաւ քաուսն ուրէն հիդը իսկը ուրուաքը զուպիւրի։ Ասնդ իրիզնը վաբբիդը զուխէ Թաբախէն ձագէն, զաթը ուրո՛ւաքը զըբըսաօ։ Գըխընդօ, քի Քլալ դզան շինուձ իւ

Աաբախդան զընօ վարբիդէյն զանի.— Օ՛ո զուրո՛ւաքը, վարբի՛դ, իս ալէ ուկում հիդիտ։

Վարբիդը չի դանէր զէ։

Աչկէյնը զուդխնու, զըխընդօ, զանի. «Դզան սազ իւ»։ Զվարբիդին զուզօ բանիշիշ, զանի.— Աս գաթէն զուգիմ խոկը գաւրը՝ ծանկիրն ալ հիդը բարաբուր։

Ղուլըմջին լիդ զուկու, զանի.— Աս գաթէն ալէ իսկը գուրը զու.զի լիրմինս։

Քլալ դզան զանի.— Քտաօն օր մանգատ գօր, իս զուխանդըրիմ։

Քտաօն ուրը զըխալիսա, աաբախդան վաբբիդ զուկօ, զըդխնօ դզան խանդըրիրի իսկը գուրը ծանկիրն ալէ բարաբուր։

Վաբբիդը զաունէ զուզանա Թաքավիրէն զօնազը։ Աս գաթէն ալէ բզդանզ աչկէյնը զանէ.— Զըրիդ բըր ընի ծիում, ուվ ըր զըհասնա յաուտնճ, ան ալէ զաունի զէս։

Թաքավո՛րը իլան գինի.— Բըթլն Թլզ ուկուն, չըրիդ բըր իսազոն։

Ղուլըմջէն զուխադրվտ, Քյալ դզան զուկօ, զանի.— Իս ալէ զուգիմ ուրթիլ չըրիդ։

Ղուլըմջէն զանի.— Թուփալ ծէն մը զօ լախըրը, օտ զէ, կընօ։

Քլալ դզան զուրթօ, զուդ Թուփալ ծէնը զաւզաբի լիղըքնէն միչը, ազ ըրզը մուզը զուքիշտի, զուկու ըսրիդնզ ծէնը, ըորիզուդ ըոուխնէն ալէ հիդը բարաբուր։

ոսկերչի մոտ.— Բարև՛,— ասում է,— վարպետ, մոտդ ինձ աշակերտ չե՞ս վերցնի։

— Է՛,— ասում է,— քաչալ տղա, որտե՞ղից եկար։

Նա էլ ասում է.— Ես քեզնից փող չեմ ուզի։

Ոսկերիչը վերցնում է նրան իր մոտ։

Թագավորի տղաները կանչում են ոսկերչին, ասում.— Մի ոսկի օրորոց պիտի շինես, մինչև քառասուն օր պիտի հասցնես։

Ոսկերիչը տխուր վերադառնում է։

Քաչալ տղան ասում է.— Ի՞նչ է պատահել։

— Է՛, քաչալ աղա,— ասում է,— քո գալն անհաշող էր. թագավորի տղաները մինչև քառասուն օր ինձ ժամանակ են տվել, ոսկե օրորոց են ուղում։

— Է՛, վարպետ,— ասում է Քաչալ աղան,— ա՞յդ է մտածմունքդ։ Ամեն իրիկուն մի մանեթի լաբլաբու ես, քառասուն օր հետո օրորոցն ես պնես։

Այդպես գործն սկսում է։ Ամեն իրիկուն թլկթլկ, բայց քառասուն օրից ոսկե օրորոցը բերում է։ Քառասուն օրվա վերջին պիշերը վարպետը լուսամուտի անցքից նայում, տեսնում է ոսկե օրորոցը փայլում է։ Ուրախանում է, որ Քաչալ աղան շինել է։

Առավոտյան վեր է կենում, վարպետին ասում.— Վերցրու օրորոցը, վարպե՛տ, ես էլ գամ հետդ։

Վարպետը չի տանում նրան։

Աղջիկը տեսնում է օրորոցը ուրախանում, ասում է. «Տգան ողջ է»։ Վարպետին նվեր է տալիս, ասում.— Այս անգամ կուղեմ ոսկե թուխան իր ձագերի հետ։

Ոսկերիչը վերադառնում է, ասում.— Այս անգամ էլ ոսկե թուխան է ուզում ինձնից։

Քաչալ աղան ասում է.— Քառասուն օր ժամանակ տուր, ես կպատրաստեմ։

Քառասուն օրը վերջանում է, առավոտյան վարպետը գալիս, տեսնում է, աղան պատրաստել է ոսկե թուխան իր ձագերով։ Վերպետն առնում է առնում թագավորի պալատը։ Այս անգամ էլ փոքր ազջիկն ասում է.— Ձիարշավ պիտի լինի, ով առաջ հասնի, նա էլ ինձ կառնի։

Թագավորը հայտարարում է.—Բոլորը թող գան ձիարշավ խաղալու։

Ոսկերիչն էլ է պատրաստվում, Քաչալ աղան գալիս է, ասում.— Ես էլ եմ ուղում գնալ ձիարշավ։

Ոսկերիչն ասում է.— Մի կաղ ձի կա տիրոջում, վերցրու գնա՛։

Քաչալ աղան գնում է այդ կաղ ձին կապում է եղեգնուտի մեջ, երկու մաղն իրար է քսում, գալիս է սպիտակ ձին, սպիտակ հագուստներն էլ հետը։

Փուհաքնա ըսուխնէն, գուրդնա գծէնը, ղարթու տալ չըրիկը մէյդանը, յառալ չինգին դամլկնա, յանալ չինգին գալըննի, Բզդաձ աշկէյը գըինգօ, փի ըզդաձ դղէն իդավ։ Դդան գափիրի ղռուխը, կուհիդնա գթուփալ ծէնը, գարթօ ի գօն։

Իքինջը ուրն ալէ արդաղ գալընօ։

Դղէն ղուլըմջէն գձսի.— Վարրիկ, չուց իր, աղվոր իր ադ դղան։

Ղուլըմջէն գձսի.— Ոլալ դդա, ասօն ալէ ապվորը կիտէցուր։

Ուչինջի արը դդան գուկնօ չըրիկ, գսաքիշտի թճըր, գաբաղէ վագիրէն դլէն ծիօն փուրը։

Էհալին գաձափկի, քէ աս գդրէջը չըրիկը գադանմիշ իդավ։

Ցադ վաղըտը դդան գձսի,— Ի՛ս իմ թճաքվորէն բզդաձ դղան, ես բըր առնիմ բզդաձ աշկէնը, ան էմ նշաձօն ի։

Ցաթը ար, յաթը իրգօն հարանաք գինին, ղըխընդուն։

Իրգնուցը ինգավ ըրք խնծոր. մէյը՝ հաղնթօղէն, մէյը՝ էհալէն, մէյն ալէ՝ մահրըճնէն։

Հագնում է շորերը, հեծնում ձին, դնում ձիարշավի հրապարակը, մի անկյունից մտնում է. մյուս անկյունից դուրս է գալիս։ Փոքր աղչիկն ուրախանում է, որ փոքր աղան եկավ։ Տղան փոխում է հագուստը, հեծնում է կաղ ձին, դնում տուն։

Երկրորդ օրն էլ այդպես է անում։

Տղան ոսկերչին հարցնում է.— Վապե՛ա, ինչպե՞ս էր, լա՞վ էր այդ աղան։

Ոսկերիչն ասում է.— Քաչա՛ղ աղա, դո՛ւ էլ ես լավը հասկանում։

Երրորդ օրը աղան գալիս է ձիարշավ, քաշում թուրը, վեղիրի աղայի ձիու փորը պատռում։

Ժողովուրդը ծափահարում է, որ այդ կտրիճը ձիարշավում հաղթեց։

Այդ ժամանակ աղան ասում է.— Ե՛ս թագավորի փոքր աղան եմ, ե՛ս պիտի առնեմ փոքր աղջկան, նա ի՛մ նշանածն է։

Յոթ օր, յոթ գիշեր հարսանիք են անում, ուրախանում են։

Երկնքից ընկավ երեք խնձոր. մեկը՝ հեքիաթ ասողին, մեկը ժողովրդին, մեկն էլ՝ դուրկ ապրողներին։

7 (7). ՇԱՀՅԱՐԱՆ

Շահլարան խլնք թճաքվորմ իր։ Ցեր վախտը քենգէնք խլնք մարթ չըկար։ Ինն ար մը ասուց.— քենգէս աղվոր. խիլք իլոն հարսատթէն աննննող չիդօ։

Ջադ խուսքիրը լսից հալվոր մը, ասաց.—Ջա՞ գընննօ Շահլարէն հարսատթէնը։ Ջահիլ վախտըս թաղլէ մը անցօ, չուղըր մը ղար լէ։ Ջադըրէն միչը գիցած ղարարաէն Շահլարան չունա ղէ։

Շահլարան լսից ղադ խուսքիրը, ասաց.— Ջադ հալվորը քսվիս պիրիք։

Կացէն հալվորէն քուվը, դիսան ղամրիլէն միչը բառգած է, ացէն էր.— Շահլարան գքէ գուղէ էր քուվը։

— Ջըմ գարնօ ուրթօ,— ասուց հալվորը,—ծառվէս, վգվէս գուտաղօ։

Իլուն կացէն, Շահլարէն ացէն հալվորէն ասածը։

—Կացիք, շաղգիցիք պիրիք գէ,— ասաց Շահլարան։

Կացէն, պիրէն ղէ։ Շահլարան ասուց տալ հալվորը.— Ցօն չո՞ւց դիսար չագրէն միչը ղարարաէն։

Հագնում է շորերը, հեծնում ձին, դնում ձիարշավի հրապարակը, մի անկյունից մտնում է. մյուս անկյունից դուրս է գալիս։ Փոքր աղչիկն ուրախանում է, որ փոքր աղան եկավ։ Տղան փոխում է հագուստը, հեծնում է կաղ ձին, դնում տուն։

Երկրորդ օրն էլ այդպես է անում։

Տղան ոսկերչին հարցնում է.— Վապե՛ա, ինչպե՞ս էր, լա՞վ էր այդ աղան։

Ոսկերիչն ասում է.— Քաչա՛ղ աղա, դո՛ւ էլ ես լավը հասկանում։

Երրորդ օրը աղան գալիս է ձիարշավ, քաշում թուրը, վեղիրի աղայի ձիու փորը պատռում։

Ժողովուրդը ծափահարում է, որ այդ կտրիճը ձիարշավում հաղթեց։

Այդ ժամանակ աղան ասում է.— Ե՛ս թագավորի փոքր աղան եմ, ե՛ս պիտի առնեմ փոքր աղջկան, նա ի՛մ նշանածն է։

Յոթ օր, յոթ գիշեր հարսանիք են անում, ուրախանում են։

Երկնքից ընկավ երեք խնձոր. մեկը՝ հեքիաթ ասողին, մեկը ժողովրդին, մեկն էլ՝ դուրկ ապրողներին։

7(7). ՇԱՀՅԱՐԱՆ

Շահլարան մի խելոք թագավոր էլ։ Իր ժամանակ նրանից խելոք մարդ չկար։ Նա մի օր ասաց.—Ինձանից լավ, խելք ու հասկացողություն ունեցող չկա։

Այդ խոսքերը լսեց մի ալեւոր, ասաց.— Ի՞նչ է Շահլարայի հարստությունը։ Երիտասարդ ժամանակ մի դաշտի միջով անցա, մի վրան կար։ Վրանում եղած ունեցվածքը Շահլարան չունի։

Շահլարան լսեց այդ խոսքերը, ասաց.—Այդ ալեւորին մոտս բերեք։

Գնացին ալեւորի մոտ, տեսան դամբյուղի մեջ պառկած է, ասացին նրան.— Շահլարան քեզ իր մոտ է կանչում։

— Չեմ կարող դնալ,— ասաց ալեւորը,— ոտքերս ու ձեռքերս դողում են։

Բերան գնացին, ալեւորի ասածները հաղորդեցին Շահլարային։

— Գնացե՛ք, շալակե՛ք, բերե՛ք,— ասաց Շահլարան։

Գնացին, բերեցին նրան։ Շահլարան ասաց ալեւորին.—Դու ինչպե՞ս տեսար վրանի մեջ եղած ունեցվածքը։

— Ցօն չունէս զէ,— ասուց հալվաձուրը։

Շահլարան նիխիկիցուվ, ասուց.— Գուգիմ դիսնօ գադ չադըրը։

—Գարնունք դիանօ ղէ,-- ասուց հալվաձուրը,— աձար ոսն ամըր թը դինիս ասլանէն թաքավաձուրէն, ծակէրէն թաքավաձուրէն, աղունք մէ գուդանէն լան չադըրը։

Թաքավաձուրը ամըր ձրծց ասլանէն թաքավաձուրէն, ծակէրէն թաքավաձուրէն, հալվաձուրէն հիդը իլուն կացէն լան չադըրը։ Շունդ կացէն, քէչ կացէն, հասուն չադըրը։ Ալալը չադըրէն միչը մդուն, պուն չդիսուն։ Շահլարան նիխացուվ, ասուց տալ հալվաձուրը.— Աս չա՞ պուն է, ղէս գախապըդիս։

Հալվաձուրը չուղուպ րդօր.— Աարրր ձրօր։

Ցադ խուաքէն իլվան, աշկէն մը նըքաչ մըդուվ։ Շահլարան դիսուվ ղէ շաշմըշ իղուվ, քէ աս չուց աղվըրթէն է։

Աշկէնը ալալնէն պաբիվ իկիր ասուց։ Ձաթմալէ ֆըրթանէն իրվան հիձուձ քուրսընա իգէն։ Ամըն մուրթը գուրա քուրսընա իգիք։ Ցադաձր իդղոէն ֆրթանէն իլվան հիձուձ մասա մալէ իգիք, ալալը նսդուն։ Շահլարան դիսուվ ղադ գաւրարուէն, շաշմըշ իդուվ, ծան չհանից։

Ախշարէն էն աղվաձր աշկէնը ասուց տալ Շահլարան.— Իրգօնը լէմ քուվը միսաֆըր իք։

Հալվաձուրը ասուց սալ թաքավաձուրը.— Զո՞ւց է Շահլարա, դաս ագվաձր աշկէնը գուղվա քէ նշանձօն ընննօ։

— Հաբու գընննօ՞,— ասուց Շահլարան։

— Իս ադ պունը գըդիսնում,— ասաց հալվաձուրը։

Իլուն կացէն աշկընէն դունախը։ Աշկէնը իպիր սուֆրան սաղից, նսդուն ուդիլա գիրունւ Հալվաձուրը ասուց տալ աշկէնը.-- Ալալիս գուգինք սօն թաքավաձուրէն նշանձօն ընննս, ղաբօ՞լ գինիս։

— Թաքավաձուրը ղէր մադնէն թը գադօ ընծէ, ղաբօլ գինիմ,— ասուց աշկէնը։

Շահլարան իղօր ղմադնէն։ Ցադդիղը դիրուն, խմիցէն, քէֆ իրէն, սահաթնէրուվ թմպաձ, ղուռնօ քիշտիցէն, ագվաձր-աղվաձր խուսացէն։

Ախշարէն էն աղվաձր աշկէնը ասուց.— Վախտը անցավ, Շահլարա՛, քիլէ ուրթունք բսուգէնք։

Շահլարան ասուց.— Ցօն կնօ, իս դուկում։

Աշկէնը կնաց, բսուգիցուվ։ Քէչ մը սօրա Շահլարան կնաց լաշկընէն ուգան, տօրը մադդուցուվ, աբոնին փիս հունդ մը իկիք։

Շահլարան դիսուվ գաշկէնը բըթըն ցավիր իլած է, թարխընէն գուղա, դօնը հիդդուձ է։

Շահլարան նէքցէ չըմդուվ, աշկէնը գինչից։ Ան չուղից, կնաց հալվաձրէն քուվը նսդուվ. շունդ նիխացուձ իր։

— Դու չունես դրանք,— ասաց ալևորը։

Շահլարան ղայրսացավ, ասաց.— Ուզում եմ տեսնել այգ վրանը։

— կարող ենք տեսնել,— ասաց ալևորը,— նթե դու հրամայես առյուծների թագավորին և թռչունների թագավորին, նրանք մեզ կտանեն այգ վրանը։

Թագավորը հրամայեց առյուծների թագավորին, թռչունների թագավորին, ալևորի հետ ելան գնացին այգ վրանը։ Շատ գնացին, քիչ գնացին, հասան վրանը։ Բոլորը վրանի մեջ մտան, ոչինչ չտեսան, Շահլարան ղայրացավ, ասաց ալևորին.— Սա ի՞նչ րան է, ինձ խարեցիր։

Ալևորը պատասխանեց.— Համրերի՛ր։

Այգ խոսքի վրա, մի աղջիկ ներս մտավ, Շահլարան տեսավ նրան ու զարմացավ, թե գա ի՛նչ գեղեցկություն է։

Աղջիկը բոլորին բարի գալուստ մաղթեց։ Մեկ էլ քամու վրա հեծած աթոռներ եկան։ Ամեն մարդու համար աթոռ եկավ։ Դրանից հետո քամու վրա հեծած մի սեղան եկավ, բոլորը նստեցին։ Շահլարան տեսավ այդ իրերը, զարմացավ, ձայն չհանեց։

Աշխարհի ամենագեղեցիկ աղջիկն ասաց Շահլարային.—Այս երեկո ինձ մոտ հյուր եք։

Ալևորն ասաց թագավորին.— Ի՞նչպես է, Շահլարա, ուղո՞ւմ ես, որ այս գեղեցիկ աղջիկը քո նշանածը լինի։

— Բայց կլինի՞,— ասաց Շահլարան։

— Ես այդ րանը կտնեմ,— ասաց ալևորը։ Նրան գնացին աղջկան պալատը։ Աղջիկը ընդուն սեղան բացեց, նստացին, ուտելիք կերան։ Ալևորն ասաց աղջկան.— Մենք բոլորս ուզում ենք, որ դու թագավորի նշանածը դառնաս, համաձա՞յն ես։

— Նթե թագավորն իր մասանին ինձ տա, կհամաձայնվեմ,— ասաց աղջիկը

Շահլարան ավելց մատանին։ Այգաեղ կերան, խմեցին, քեֆ արեցին, ժամերով թմրուկ, ղուռնա ղարկեցին, անուշ-անուշ ղրուցեցին։

Աշխարհի ամենագեղեցիկ աղջիկն ասաց.— Ժամանակն անցավ, Շահլարա՛, արի գնանք քնենք։

Շահլարան ասաց.— Դու գնա, ես գալիս եմ։

Աղջիկը գնաց, պառկեց։ Քիչ հետո Շահլարան գնաց աղջկա սենյակը, մտնեցավ գռանը, գռնից տհաճ հոտ էր գալիս։

Շահլարան տեսավ աղջկան ամրողջովին վերքերով պատած, թարախը հոսում է, առնր հոսում է։

Շահլարան ներս չմտավ, աղջիկը կանչեց նրան։ Նա չուզեց գնալ, գնաց ալևորի մոտ նստեց. շատ էր վիրավորված։

— Ձվա՞ք քանգալ նիդծյած իս,— ծսուց հնլվ՚ըր։

Շահյորան հսղիաթից ընննած պունլ։— Իմ մաղնէն չա՞ բըր ընննո։

Հնլվ՚ըր ծսուց.— Մ՚ըրնխլաչն գուկո ճշկէնը, գադ պունը իս պուդիսնօմ, համու բառգիցունք։

Մ՚ըրնխլաչն ի՚լիք ճշկէնը, ճշկէնը հէն աղվըրաէննը իր։

Հնլվ՚ըր ծսուց տալ ճշկէնը։— Շահյորան դքէ չուդէ։

Ճշկէնը ծսուց տալ թ՚ըքվ՚ըրը.— Դուդօմ գմադնէն,— ծփկէց մը մաղնաք հանից չիբին,— օո քէ մադնէն։

— Տօն քէ ծսուում գէմ մադնէն պօլ,— ծսուց Շահյարան։

Ճշկէնը հանից գմադնէն մինգըդից ծաոը տալ Շահյարան, ծսուց.— Իս ուշխուրն իմ. հիչ մուրթ գէս չըհասգընուր։

— Ինչու՞ ես այդպես նեղացած,— ասաց ալևորը։

Շահ՚յարան պատմեց եղածն ու ասաց.— Իմ մատանին ի՞նչ պիտի լինի։

Ալևորն ասաց.— Առավոտյան աղջիկը կդա, ես այդ բանը կանեմ, հիմա քնենք։

Առավոտյան աղջիկն եկավ՝ ղարձյալ իր նախկին գեղեցկությամբ։

Ալևորն ասաց աղջկան.— Շահ՚յարան քեղ չի ուզում։

Աղջիկն ասաց թագավորին.— Մաանին կտամ,— գրպանից մի բուռ մաանի հանեց,— տ՚ո քո մաանին։

— Դու քո ձեռքով իմ մաանին աուր,— ասաց Շահյարան։

Ագջիկը հանեց մի մաանի, ձեռքը պարգեց Շահյարային, ասաց.— Ես աշխուրհն եմ. ինձ ոչ ոք չի հասկանա։

8 (8). ԹԱԳԱՎԻՐԷՆ ԻՍԿԱ ԿԼԱՈՒԽ, ԱՐՋՈՒԹ ԿԼԱՈՒԽ ԴՂԱՓՐ

Վախտիլը թ՚ագ՚ավիրէն մէլը թ՚ապտիլը իըլաֆիտաև գուրթ՚ի իլվիլը. դըսնիլա համուր, քի իհալին չուց գուարրաւ Դրդիոնօ ըրք աշկէչն նըսդուձ դիշղ՚ափսչն քուվը գուխուսէչն։ Աշկընիրէն մէլը վ՚ան.— Ախար թ՚ագ՚ավիրը գէս թը գաոնի, իս էլր համուր ղըպիրիմ ըրգը դղօ՝ միգէն կլաուխ իսկա, միգալէն ալէ՝ ուրձուլթ։

Թ՚ագ՚ավիրը գուրթօ իդօն, գըգինչըցընի ղադ աշկէչնը, գաոնի գէ։

Ուր մալէ թ՚ագ՚ավիրը գուրթօ յավը։ էնը ամէլս, էնը ուր, էնը սահաթ սօնղրա ադ աշկէչնը ըրգը դղօ գըպիրի՝ միգէն կլաուխ իսկա գընու, միգալէն ալէ՝ ուրձուլթ։

Ադ թ՚ագ՚ավիրը գաոնունու ղայր գընալ մը։ Ադ գընալը գուգըսղանմըշ ընննու, մէդքը գըտընա գադ չուճրխնէն գէյր իննիլ։ Դուգիրի ըրգը շան լագուդ գուտընա ադ գինգուն հիդքուվէն, ադ ըրգը չուճօին ալէ, գաոնի, գուտընա սընդգէ մը միչ, գուսիրի ձէուվը։

Թ՚ագ՚ավիրէն խ՚ուրուր գուդուն, գ՚ուսին.— Ֆէ գնալը պիրուձ ի ըրգը շան լագուդ։

Թ՚ագ՚ավիր գուսուսի.— Դ՚արէք ղէ չուք ջամիչէն միչը, գարդէք գարգաղաչէն, անցնուղ—տաննուղ թըղ թըքնա իրիսը։

Ադ ըրգը չուճօիսը ճ՚այրը գուհանի ձուվին աուրուցի, Ցոնտին ըրգը հիկկա գուկուն, մէլը գուսնսի.—Ախար թը աս սընդալը փարօ ի՝ քի թըզգ ընննօ, ախար թը հիկկա ի՝ ընծի թըղ ընննօ։

8(8). ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՈՍԿԵ ԳԼՈՒԽ, ԱՐԾԱԹ ԳԼՈՒԽ ՏՂԱՆԵՐԸ

Ժամանակով մի թագավոր ծգաված գնում շրջում է տեսնելու համար, թե իր ժողովուրդն ինչպես է ապրում։ Տեսնում է երեք ագռիկ ղարբասի մոտ նստած, խոսում են։ Աղջիկներից մեկն ասում է.— Եթե թագավորն ինձ առնի, ես նրա համար երկու տգա կբերեմ՝ մեկի գլուխը ոսկի, մյուսինը՝ արծաթ։

Թագավորը առն է գնում, կանչել է աալիս այդ աղջկան և ամուսնանում հետը։

Մի օր էլ թագավորը գնում է որսի։ Ինն ամիս, ինն օր, իններ ժամ հետո, այդ աղջիկն երկու աղա է բերում՝ մեկի գլուխը ոսկի, մյուսինը՝ արծաթ։

Թագավորը մի ուրիշ կին է ունենում։ Այդ կինը նախանձում է և մտադրում այդ երեխաներին անհետացնել։ Բերում է երկու շան լակոտ, գնում տյդ կնոջ կողքին, այդ երկու երեխաներին վերցնում, գնում արկգի մեջ, գցում ծովը։

Թագավորին լուր են աալիս, ասում.— Քո կինը երկու շան լակոտ է բերել։

Թագավորն ասում է.— Տարե՛ք նրան ճամփի մեջտեղը, ամրացրեք խաչափայտին, անցողգարձողը թող թքի երեսին։

Այդ երկու երեխաներին ջուրը ծովից գուրս է հանում։ Այն կողմից երկու հոգի են գալիս, մեկն ասում է.— Եթե այս տրկղում փող է՝ թող քեղ լինի, եթե հոգի է՝ ինձ լինի։

Գուառնին ղաղ սը նղա՛լը, գուպա՛նուն դէ, գուխին ըրդը չուճօխ։ Մուրթը գուառնի, գուդսնա դէ, էր համուր գուրիհի։ Ադա՛ր գընալը ղաղ չուճուխնէն գուղուրգի մակդա՛ր։ Ցէփըր քսուն դա՛րէ գուրննուն, Թա՛քավիրը գրխագընի չըրիդ։ Ա՛դ ղաքը գուա՛ռին.— Մինք ալէ բըր ուրթունք չըրիդ։

Ադ ղղօք ամէն մէլը ծէն մը գուառնի, գուրթուն չըրիդ։

Չըրիդ խաղիլէն վաղըտը տա՛ղդունքը գուինէլն կըլլինին։ Թա՛քավիրէն չաղվա՛ր ղընալը գրդխնու գաղ դգիցը իսկը-արձուրթը կլխընէն։

Դղաքը լէփըր յադ չամփին ղուառնէն, գուդխնուն գարգադաչը գարգաճ գնալը, ղըմըդըննուն, ձա՛ղգում ղիշին զիլխալ, կլսրփին գարցօնքը։

Ադ Թա՛քավիրէն չաղվա՛ր գլնալը ոծդ ղուհիվընանու, գուա՛սի.— Ասլանը գէլթը գաղվըրցնի ղէս։

— Ո՞վ գըպիրի գասլանը գէլթը,— գա՛սի Թա՛քավիրը։

—Չըրիդ խաղցուդ ըրդը դգաքը գըպիրին գը,— գա՛սի գնալը։

Թա՛քավիրը գուգինչցընի գաղ դղաքը։ Դղաքը գուկուն Թա՛քավուրէն դառնն։ Թա՛քավուրը գա՛սի.— Ընօք ուրին ըրը պիրիք ասլանը գէլթը, բադգը չըպիրիք՝ կլինէա բըր գըգրիմ։

Դղաքը գուրթուն լիոը։ Գուրթուն գիլվէն, գուխչին ասլան մը մինգըվծ ի։

— Իմ ձայձ աղվըրցըցիք,— գա՛սի ասլանը,— իս ծի աղվըրուրթէն գինիմ։

Ադ ձայձ չուբան գրննա, Թարուխը միչը։ Ադա՛նք տանկում գուձագին գձայձ, ադ Թարախ գուգգա, ադ ձայձ գաղվուրնու։ Ադ դղաքը գուգըթին գէլթ, գուառնին, յիդ գուրթուն, գուդանին Թա՛քավիրէն գուգօնն Թա՛քավիրը չա՛ղ դուխնգօ, ղա՛սդ.— Ա՛ճարիմ դղաք, չա՛ղ մա՛ւնուն իզօ։ Ուզիցե՛ք։

— Թա՛քավիր, չվա՞ դաղ գընալ ղարգաճ իս գարգադաչէն։

Թա՛քավիրը չուգուբ չիգօր։

— Թա՛քավի՛ր,— գա՛սին աննունք,— չվա՞ մինք քէ ա՛սած ա՛սլանը գէլթ պիրունք քէ, տօն միր ա՛ուձը չուլսիս, դաղ գնա՛լը գարգադաչին բըր քագիս։

Ցադ վաղըուը Թա՛քավիրը ա՛մըր գինէ՝ ուրթիլ գաղ գնա՛լը գարգադաչին քագիլ, պիրիլ։

Գուրթուն, գըպիրին Թա՛քավիրէն գօնը։ Գուա՛սին ադ դղաքը.— Թա՛քավի՛ր, ադ գինգուն միխքը չա՞ ի։

— Էր հարցըցիք,— գա՛սի Թա՛քավիրը։

Վերցնում են արկղը, րաց անում, տեսնում նրկու երեխա։ Այդ մարդր վերցնում է դրանց, տանում պահում։ Նրա կինը երեխաներին ուղարկում է գպրոց։ Ներ քսան տարեկան են դառնում, թագավորը ձիարշավ է կազմակերպում։ Տղաներն ասում են.— Մենք էլ պիտի գնանք ձիարշավ։

Տղաներից ամեն մեկը մի ձի է վերցնում, գնում ձիարշավ։

Ձիարշավի ժամանակ տղաների թասակներն ընկնում են գլուխներից։ Թագավորի չար կինը տեսնում է այդ տղաների ոսկի-արծաթ գլուխները։

Տղաները, երր այդ ճամփով անցնում են, տեսնում են խաչափայտին գամված կնոջր, մոտենում են, ծաղկով շոյում են երեսը, սրրում՝ արցունքները։

Թագավորի չար կինը սուտ հիվանդ է ձեանում և ասում.— Առյուծի կաթն ինձ կառողջացնի։

— Ո՞վ կրերի տոյուծի կաթը,— ասում է թագավորը։

— Ձիարշավ խաղացող այդ երկու տղաները կբերեն,— ասում է կինը։

Թագավորը կտնչում է այդ աղաներին։ Տղաները գալիս են թագավորի առուր։ Թագավորն ասում է.— Երեք օրից պիտի բերեք առյուծի կաթը, եթե չրերեք՝ գլուխնիդ կկտրեմ։

Տղաները դնում են լեռը։ Գնում ման են դալիս, տեսնում են մի առյուծ մեկնված է։

— Իմ ծիծր լավացրեք,— ասում է առյուծր,— ես ձեղ լավություն կանեմ։

Այդ ծիծր վերք է լինում, թարախը մեջը։ Նրանք դանակով ծակում են ծիծր, թարախը դուրս է գալիս, ծիծր լավանում։ Տղաները կթում են կաթը, առնում, վերադառնում, տանում տալիս են թագավորին։ Թագավորը շատ է ուրախանում, ասում.— Ապրե՛ք տղաներ, շատ դոհ եմ։ Ուզե՛ք։

— Թագավո՛ր, ինչո՞ւ ես այդ կնոջը դամել խաչափայտին։

Թագավորը պատասխան չի տալիս։

— Թագավո՛ր,— ասում են նրանք,— ինչու՞ մենք քո ասած առյուծի կաթը բերեցինք քեղ, դու մեր ասածը չես լսում, այդ կնոջը խաչափայտից պիտի հանես։

Այդ ժամանակ թագավորը հրամայում է՝ գնալ, այդ կնոջը խաչափայտից հանել, բերել։

Գնում, բերում են թագավորի տունը։ Տղաները հարցնում են.— Թագավո՛ր, այդ կնոջ մեղքն ի՞նչ է։

— Հարցրեք իրեն,— ասում է թագավորը։

— Ջը միխք չա՞ ի,— գուհարցնին դղաքը։

— Իս միխք չունէմ,— գուանի ադ գնալը,— գինչիցիք զմինձմարը։

Գըգինչին զմինձմարը։ Ան գուկու, թաքավիրը գուհարցնէ բաուվօն.— Իմ գնալը չա՞ պիրուձ իր՝ շան լուպա՞դ. չէ՞ դդաք իպիր։ Ուղուրթ ասու, թը չէ քէ կլաուխ ըրը գդրիմ։

— Ջէ գնալը,— դանի բաուօվը,— պիրուվ ըրգը դդո՝ միդէն կլաուխ իսկա, միգալէն՝ արձութ։

— Ձո՞ գան դդաքը,— գանի թաքավիրը։

— Իս միխք չունեմ,— գանի բաուօվը,— քէ միգալ դնալնի միգավիրը։

Թաքավիրը գուգինչի գնալը, գուհարցնէ.— — Իմ գնալը չա՝ պիրուձ իր՝ շուն լագուդ պիրուձ իր։ Ուղուրթ ասա, թը չէ՝ իլլաւխա ըրը գդրիմ։

Ան սալ գուանի.— Դղաք պիրուձ իր՝ միդէն կլաուխ իսկա, միգալէն՝ արձութ։

Ադ վաղըուը ըրգը դդաքը կլխընէն հանիցէն տաղըսկունքը։ Թաքավիրը ադունց կլխընէն դիոուվ՝ մէգէն արձութ ի, միգալէն՝ իսկա։

— Ան դդաքը էնի ին,— ասուց թաքավիրը։

— Իս միգավիր չիմ, քէ միգալ գնալն է միգավիր։ Իս իմ խուսքէն դիրն իգօ,— գանի գնալը։

Թաքավիրը գինչից գչալաթը, ասուց.— Ըրգը ձէն պէ, մէլը բաուվօն համոր, քի ղուղուրթը չասուց յան վաղըուը, մէգն ալէ՝ չադվիր կինգունը համոր, քի ղըսղանչլըվլն զէս խավից։

Թաքավիրը ամըր իրօց՝ գադ դդաքը պիրուղ գնալը համամ դանէյն, ադվիր ըոախնա հաքցընին, պիրին յէր քուվը։

Գուգանէյն, գուլվանուն, գուհաքցնին ղադվիր ըոախնէյն, գուպիրին գունըսգըցնին թախսէյն։

Թաքավիրը թագա հարսնաք դինի. յութը ուր, յութ իրգօն։

Իրգնայցը գիննա ըրք խընձըրու հուդ. մէլը՝ ընձի, մէլը՝ Սէթրակին, մէլը՝ հաղաթօղէն։

— Քո մեղքն ի՞նչ է,— հարցնում են տղաները։

— Ես մեղք չունեմ,— ասում է կինը,— կանչեցեք տատմորը։

Կանչում են տատմորը։ Նա գալիս է, թագավորը հարցնում է պառավին. — Իմ կինն ի՞նչ էր րերել՝ շան լակատ, թե՞ աղաներ էր բերել։ Ճիշան ասա, թե չէ՝ քո գլուխը կկտրեմ։

— Քո կինը,— ասում է պառավը,—բերեց երկու տղա՝ մեկի գլուխը ոսկի, մյուսինը՝ արծաթ։

— Որտե՞ղ են դանվում տղաները,— ասում է թագավորը։

— Ես մեղք չունեմ,— ասում է պառավը,— քո մյուս կինն է մեղավոր։

Թագավորը կանչում է կնոջը, հարցնում.— Իմ կինն ի՞նչ էր բերել՝ շա՞ն լակոտ էր բերել։ Ճիշտն ասա, թե չէ՝ գլուխդ կկարեմ։

Նա էլ ասում է.— Տղանե՞ր էր բերել՝ մեկի գլուխը ոսկի, մյուսինը՝ արծաթ։

Այդ ժամանակ երկու աղաները գլխներից հանում են թասակները։ Թագավորը տեսնում է նրանց գլուխները՝ մեկը արծաթ, մյուսը՝ ոսկի։

— Այս աղաներն ի՛մն են,— ասում է թագավորը։

— Ես մեղավոր չեմ, քո մյուս կինն է մեղավորը։ Ես իմ խոսքի տերը եղա,— ասում է կինը։

Թագավորը կանչում է դահճին ասում.— Երկու ձի բեր, մեկը պառավի համար, որ այն ժամանակ ճիշտ չասաց, մյուսն էլ՝ շար կնոջ համար, որ նախանձից ինձ խաբեց։

Թագավորը հրամայում է՝ աղաները ծնող կնոջը բաղնիք տանել, դեղեցիկ հագուստներ հագցնել, բերել իր մոտ։

Տանում են, լվանում, գեղեցիկ հագուստներ հագցնում, բերում նստեցնում են թախտին։

Թագավորը նորից հարսանիք է անում. յոթ օր, յոթ գիշեր։

Երկնքից ընկնում է երեք խնձոր. մեկը՝ ինձ, մեկը՝ Սեդրակին, մեկն էլ՝ հեքիաթ ասողին։

9 (9). Տ Տ Ո Մ Ը

Ժամանակին գնաց մը եղբայա չի ունենում։ Գըլխընդրվա ասըձա. «Ջոջօխ թըղ ընօ դէ, թը գուզէ, տտօմ թըղ ընօ»։

Ասդուձ զծալնը գըլսէ, գուզօ էր տտօմ մը, ադ տտմէն միչն ալէ աշկէյն մը գըգինաւ։

Տտօմը գըմիգնօ, ամմա դունըմիչը հիչ պուն մալէ չունինի։ Մարը գուշալկի զադ աւօմը, գուրթաւ պօրտ մանուղնէն քուվը, գանի իրինց.— Շուդ գըխնդրէմ գէմ տտօմն ալէ սուրվըցցիք մանիլը։ Ջրհաննամը թըղ ընօ, թը՛ղ պանաւ։

— Քո մեղքն ի՞նչ է,— հարցնում են տղաները։

— Ես մեղք չունեմ,— ասում է կինը,— կանչեցեք տատմորը։

Կանչում են տատմորը։ Նա գալիս է, թագավորը հարցնում է պառավին. — Իմ կինն ի՞նչ էր բերել՝ շան լակոտ, թե՞ աղաներ էր բերել։ Ճիշտն ասա, թե չէ՝ քո գլուխը կկտրեմ։

— Քո կինը,— ասում է պառավը,—բերեց երկու տղա՝ մեկի գլուխը ոսկի, մյուսինը՝ արծաթ։

— Որտե՞ղ են դանվում տղաները,— ասում է թագավորը։

— Ես մեղք չունեմ,— ասում է պառավը,— քո մյուս կինն է մեղավոր։

Թագավորը կանչում է կնոջը, հարցնում.— Իմ կինն ի՞նչ էր բերել՝ շա՞ն լակոտ էր բերել։ Ճիշտն ասա, թե չէ՝ գլուխդ կկարեմ։

Նա էլ ասում է.— Տղանե՞ր էր բերել՝ մեկի գլուխը ոսկի, մյուսինը՝ արծաթ։

Այդ ժամանակ երկու աղաները գլխներից հանում են թասակները։ Թագավորը տեսնում է նրանց գլուխները՝ մեկը արծաթ, մյուսը՝ ոսկի։

— Այս աղաներն ի՛մն են,— ասում է թագավորը։

— Ես մեղավոր չեմ, քո մյուս կինն է մեղավորը։ Ես իմ խոսքի տերը եղա,— ասում է կինը։

Թագավորը կանչում է դահճին ասում.— Երկու ձի բեր, մեկը պառավի համար, որ այն ժամանակ ճիշտ չասաց, մյուսն էլ՝ շար կնոջ համար, որ նախանձից ինձ խաբեց։

Թագավորը հրամայում է՝ աղաները ծնող կնոջը բաղնիք տանել, դեղեցիկ հագուստներ հագցնել, բերել իր մոտ։

Տանում են, լվանում, գեղեցիկ հագուստներ հագցնում, բերում նստեցնում են թախտին։

Թագավորը նորից հարսանիք է անում. յոթ օր, յոթ գիշեր։

Երկնքից ընկնում է երեք խնձոր. մեկը՝ ինձ, մեկը՝ Սեդրակին, մեկն էլ՝ հեքիաթ ասողին։

9(9). ԴԴՈՒՄԸ

Ժամանակին մի կին երեխա չի ունենում։ Ասածուց խնդրում է. «Երեխա թող լինի, ուղում է դդում լինի»։

Աստված ձայնը լսում է, մի դդում է աալիս, այդ դդումի մեջ մի աղջիկ է լինում։

Դդումը մեծանում է, բայց տան մեջ գործ չի անում։ Մայրը շալակում է դդումը, գնում բուրդ մանողների մոտ և ասում.— Շա՜տ եմ խնդրում իմ դդմին էլ մանել սովորեցնեք։ Ջրհանո՜ւմը, թո՛ղ աշխատի։

Տոմը հիչ գըսօրվա՞ պանիլ։ Ադ տոմը ա՛շկընիրէն գանսի.— Շադ գըխնդրիմ զէմ պիժէննն ալէ մանիցիք, իս գաւրթում դունծ, խնծա՛ր պիրիմ ծէ։

Աշկընիրը զէր ալ՛իժէննն ալէ գըմանին։

Տոմը կլուրվիլուվ-կլուրվիլուվ գուրթու գըմընա թաքաւիրէն բուստանը։ Տոմէն միչին աշկէլնը գընէնէ, գըբըլիջա դունծ, խնծա՛ր քագիլը։ Գրլընա տոմէն միչը, գուրթու թաքաւիրէն դըգան գիչի գըղ՛ընա, քի բուստանը քագվուձ ի։

Աշկընիրը գուդին, գըխնդուն։

Իրիգոնը գուկու մարը տոմը դանիլը համար, գանսի.— Ո՞ղ չըբաշարի, իշալլա, մանչից, չըմա՞նից, չա՞ շինից։

— Մանչի՛ց, հապու չըմանչի՛ց, սկու իշի։

Գընալը գառնի գաստմը գուրթու իգոն։

Միգանուրը ադ գնալը ըրգը քիլօ պօրտ ֆագ-լա գառնի, գըղանա։

Տոմը էր ինղէրդուցը դանսի.— Տո՛ք զէմ պի-ժէննն ալէ մանիցիք, իս գուրթում ծիգ գուպիրիմ դունծ, խնծա՛ր։

Գինա կուլուրվիլուվ-կուլուրվիլուվ գուրթու գը-մընա բուստանը։ Թաքաւիրէն դգան գըգուհվը-դա ձաուէ մը դի՛ն.գը, գըդիանօ աստմ մը մդուվ բուս-տանը, միչին իլաւվ աշկէլն մը բըլըշիցուվ դունծ, խնծա՛ր քագիլը։

Թաքաւիրէն դգան գըդիանօ, քի շի՛ղ ազվի՛ր աշկէլն մէ, համան գըքարվա լէրվան, գըպըռնի զէ, գանսի.— Իս գքի հավնիցօ, տօն գառնի՞ս գէս։

Աշկէլնը գանսի.— Գառնի՛մ։

Ցադ վախըտը դգան գըլըլօ դունծ, խնծա՛ր աստմը, գըհուրգի գէ։

Իրգոնը ադ գնալը գուրթու տոմը պիրիլա, գըհարցընի.— Ո՞ղ չըբաշարի, իշալլա, մանչից, չըմանչի՞ց, չա՞ շինից։

— Մանի՛ց, հապու չըմանչից, սկու իշի։

Գընալը գըշալգի գաստմը, գարթու իգոն։

Միգանուրը գընալը ըրգը քիլօ ֆագլա պօրտ գառնի, գըշալգի գտաօնն ալէ գաւրթու։

Աշկէլնը գէնէ գուրթու դունծ, խնծա՛ր պիրիլը։

Թաքաւիրէն դգան, քի գուհիլէր էյր գըպռնի գէ, գանսի.— Ո՞ր ըղր առնիս գէս, մադնէս տնէմ մուդիտ։

— Գառնի՛մ,— գանսի աշկէլնը։

Թաքաւիրէն դգան գէր մադնէն գըտանա աշ-կընէն մուդը։

Իրգոնը մարը գուրթու տոմը պիրիլը, գանսի.— Մանչից, չըմանչից, չա՞ շինից։

— Մանչից, հապու չըմանչից, սկու իշի։

Դումն աշխատել կսովորի՞։ Այդ դդումը աղ-ջիկներին ասում է.— Շատ եմ խնդրում իմ բաժի-նըն էլ մանեք, ես կդնամ ձեզ տանձ ու խնձոր կբերեմ։

Աղջիկները նրա բաժինն էլ են մանում։

Դդումը գլորվելով-գլորվելով դնում մտնում է թագավորի այդին։ Դդմի միջի աղջիկը դուրս է գա-լիս, սկսում է տանձ ու խնձոր հավաքել։ Լցնում է դդմի մեջ ու գնում։ Թագավորի աղան տեսնում է, որ այդին քաղված է։

Աղջիկներն ուռում են, ուրախանում։

Իրիկունը մայրը դուլիս է դդումը տուն տանե-լու, ասում.— Աստված շնորհքը կտրի, մանե՞ց, չմանե՞ց, ի՞նչ արեց։

— Մանե՛ց, հապա չմանե՞ց, ահա տե՛ս։

Կինը առնում է դդումը, դնում տուն։

Մյուս օրը այդ կինը երկու կիլո բուրդ ավելի է վերցնում, տանում։

Դդումն իր ընկերուհիներին ասում է.— Դուք իմ բաժինն էլ մանեք, ես դնամ ձեզ տանձ ու խնձոր բերեմ։

Նորից գլորվելով-գլորվելով դնում մանում է թագավորի այդին։ Թագավորի աղան թաքնվում է մի ծառի տակ, տեսնում է մի դդում մտավ այ-գին, միջից մի աղջիկ դուրս եկավ և սկսեց տանձ ու խնձոր հավաքել։

Թագավորի տղան տեսնում է, որ աղջիկը դե-ղեցիկ է, անմիջապես դուրս է թռչում բռնում նրան, ասում.— Ես քեզ հավանեցի, դու ինձ կառնե՞ս։

Աղջիկն ասում է.— Կառնե՛մ։

Այդ ժամանակ տղան տանձ ու խնձոր է լըց-նում դդմի մեջ, ուղարկում։

Իրիկունը այդ կինը նորից է դնում դդումը բե-րելու, հարցնում է.— Աստված դրա շնորհքը կտրի, մանե՞ց, չմանե՞ց, ի՞նչ արեց։

— Մանե՛ց, հապա չմանե՞ց, ահա տե՛ս։

Կինը շալակում է դդումը, դնում տուն։

Մյուս օրը դարձյալ երկու կիլո բուրդ ավելի է վերցնում, շալակում է դդումն ու գնում։

Աղջիկը նորից գնում է տանձ ու խնձոր բե-րելու։

Թագավորի տղան, որ նրան էր սպասում, րոնում է ու ասում.— Եթե ինձ պիաի առնես, մատանին գնեմ մատիդ։

— Կառնե՛մ,— ասում է աղջիկը։

Թագավորի տղան իր մատանին դնում է աղ-ջկա մատը։

Երեկոյան մայրը դնում է դդումը բերելու, ասում է.—Մանե՞ց, չմանե՞ց, ի՞նչ արեց։

— Մանե՛ց, հապա չմանե՞ց, ահա տե՛ս։

Մարը գըշալղի տաւսմը, յալա րախալըմ, գուրթու իդօն։

Իլվուձ ուրը թաքավիրէն մարթակը գուկոն ղաշկէյնը ուզիլը։

Գընալը գաւսի.— Մինք աշկէյն չունէնք, մինք տաւսմ մը կանէնք, ուրիշ մուրթ չունէնք։

— Զարուր չունա, տաւսմ թըղըննօ,— գուտուին։

Մարը գուդօ ղուտաւսմը, թաքավիրէն մարթակը գըծափկին, ղըխաղուն, գըխնդուն, ղաւնին ղուտաւսմը ծիօն յէրվան գըսնին, յալլա րախալըմ, գուրթուն թաքավիրէն ուրալը։ Ինքիս. հարսնիկ կինին։ Ուվ ըր գըդիսնօ, գուտուի. —Վա՜խ, խէղճ ղաղան, տաւսմ պիրուձ ին։

Թաքավիրէն ղաղան գուտուի.— Զարուր չունա,— գուհիյա։ Ղաղան էսօր գուհիյա, վաղը գուհիյա, ամա աշկէյնը տաւմէն միչին չըննիր։

Ինաղքին միչը ղաղվաա մը գըգինու, թաքավիրէն ղաղան գըհիղնա ղծէնը, գուրթու։ Աշկէյնը գըննէ տաւմէն միչին, գըհաքնա ղաղվիր ըուախնէն, գըհիղնա ծէնը, գուրթու յադ ղաղվաաը։ Ղըղաղան աշկէյնը գըննին գըխաղուն, քէֆ ղինին, գըխնդուն։

Աշկէյնը քան ղղաղան յառանճ գուուրթօ իդօն, գըմըննա տաւմէն միչը։

Նափուխ մը սօնրա գինա ղաղվաու գըննօ։ Ղաղան գինա գուուրթու։

Աշկէյնը գըննէ տաւմէն միչին, գուհաքվա, գուսագվա, ըրգը աղվըրնա գըանա ձուցը, գուհիղնա գգարմէր ծէնը, գուրթու։ Գինա ղղաղան աշկէյնը գըննին գըխաղուն. քէֆ գըննին, գըխնդուն։

Ուղխա ուդիլիքան աշկէյնը կլուր մը կուդէ, կլուր մանէ ղուքարի ձուցը։ Աղվըրնաքը քարուց կլուրը գուդին։

Ցանաին գընալ մը գըդիսնօ ղաշկէյնը կլուր գուքարի ձուցը, էնք ալէ գուքարի յէր ձուցը։ Աշկընէնէն ձուցէն կլուրնէն աղվըրնաքը գուդին, ամմա ան գինգունը ձուցէն կլուրնէն ուդուղ չիկօ։

Ղաղան քան գաշկէյնը վարբիդ գըդաշկինմիշ ըննօ, մահանօ ճօր ֆիսիլը. գըննէ աուրիցէ գաշկընէն ծէնը գըբիհա, գըհիղնա յէր ծիանը, գուրթու իդօն, գուհիյա աշկընէն։

Աշկէյնը գըննի, գիշի էր ծէնը չիկօ, քիլիլամ գուրթու ի դօն. գըտանի ղուախը, րըր մըննա արաամէն միչը, գիշի, գըդիսնօ, քի ուտօմը չիկօ։ Ցադ վախըսը ղաղան համան գըկրգի ղէ, աուօին ալէ գըքարի գրծգը։ Ադ վախսը գաունին մէգ ղմիդալ, գըխնդուն։

Իրինք հասուն իրինց մուրաղէն, տծք ալէ հասիք ծիր մուրագէն։

Մայրը շալակում է ղղումը և դնում աուն։

Հաջորդ օրը թադավորի մարդիկ դնում են աղչկան ուղելու։

Կինն ասում է.— Մենք աղջիկ չունենք, մենք միայն դղում ունենք, ուրիշ մարդ չունենք։

— Վնաս չունի, թող դղում լինի,— ասում են։

Մայրը տալիս է ղղումը, թադավորի մարդիկ ծափ են տալիս, ուրախանում, վերցնում են դղումը, դնում ձիու վրա, հայդե՜, գնում թադավորի պալատը։ Քեֆ, հարսանիք են անում։ Ով որ տեսնում է, ասում է.— Ափսո՜ս, խեղճ տղան, դղում են րերել։

Թադավորի աղան ասում է.— Վնաս չունի,— սպասում է։ Տղան այսօր է սպասում, վաղն է սպասում, բայց աղջիկը դղմի միջից դուրս չի գալիս։

Քաղաքում հրավերք է լինում, թադավորի տղան հեծնում է ձին, դնում։ Աղջիկը դղմի միջից դուրս է գալիս, հադնում իր գեղեցիկ շորերը, հեծնում է ձին, դնում այդ հրավերքին։ Տղան ու աղջիկը ելնում, պարում են, քեֆ անում, ուրախանում։

Աղջիկը տղայից առաջ է տուն գնում, մտնում դղմի մեջ։

Մի շարաթ հետո նորից հրավերք է լինում։ Տղան նորից է գնում։

Աղջիկը դուրս է գալիս դղմի միջից, հադնվում, զուգվում, գարդարվում է, երկու աղավնի գնում ծոցը, հեծնում է կարմիր ձին ու գնում։ Նորից աղան ու աղջիկը ելնում պարում են, քեֆ անում, ուրախանում։

Ճաշի ժամանակ աղջիկը մի քուֆտա ինքն է ուտում, մեկն էլ ծոցն է դցում։ Աղավնիներն ուտում են քուֆտան։

Այն կողմից մի կին տեսնում է, որ աղջիկը քուֆտա է գցում ծոցը, ինքն էլ է դցում իր ծոցը։ Աղջկա ծոցի քուֆտաներն աղավնիներն են ուտում, իսկ կնոջ ծոցի քուֆտաներն ուտող չկա։

Տղան աղջկանից ավելի ճարպիկ է լինում, ջուր թափելու պատրվակով դուրս է գալիս, աղջկա ձին պահում, նստում է իր ձին, գնում տուն, սպասում աղջկան։

Աղջիկը դուրս է գալիս, տեսնում իր ձին չկա, քայլելով գնում է աուն, հանում շորերը, որ մտնի դղմի մեջ, տեսնում է, դղումը չկա։ Այդ ժամանակ տղան իսկույն դրկում է նրան, դղումն էլ դցում կրակը։ Այդ ժամանակ առնում են իրար, ուրախանում։

Իրենք հասնում են իրենց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրագին։

10 (10). ՈՒՅԷՆ ԱՂՎԸՐԹԷՆ

Վախըտըմ ավչէն մէյը ցանուձիր ցիրինն։ Ուր մը իլուվ կնաց թալլան՝ ցիրինը իշիլա։ Ծիրինչէն միչը տխուվ ըրդը ուց՝ սիվ իլան իսբիդինդ։ Սիվ ուցը զիսբիդինդ ուցը բըղլից։ Ավչէն դանէլում զադ քիշից գթվունդը, նիդից սիվ ուցը, իսբիդինդ ուցը իլուվ անիր պիրինին, ասուց տալ մուրթը.— Արի, ինսան օղլու, փչիմ պիրունիտ։

Ուցը փչից ավչէն պիրունը, ավչէն սուրվիցուվ զալաք հալվանչէն լիզնն։

Ուցը ասուց մարթօն.— Հիչ միգէ մը չիսիս զաս։

Ավչէն լիփը իդօն գուկիր չամպուքը մաչչէն միչը դիսուվ, գեր էխպապ հուվէվը։ Հուվէվը շուդ խնդուց, լիփը զինգիրը դիսուվ, խնդութունը իլուվ մանկէ մը գնից։

Ալդ վախտը թիրիկնէն ավիլը բաշլիցէն.— Ա՜խ, մթնիր, իշնէրինք զադ մանկակը բադրոնչէն իլնինք։

Հուվըվէն շօնը, լիփըր լսից թիրիքընէն ավիլը, ասուց.— Ա՜խ, էմ դիրը թը գիշդացնի զէս մսին, զադ թիրիքընէն բուդուս-բուդուս գունիմ։

Ավչէն լսից զադ խուսփիրը, լիփը հուվէվը իպիր ուդիլան, խմիլան, ասուց տալ հուվէվը.— Շօնը յառանչ գիշդացօր։

— Տօն միսաֆիրը իս,— ասուց հուվէվը.— յառանչ գբէ բըը գիշդացնիմ։

Ավչէն ասուց.— Շօնը յուռանչ գօր, թըդ ուդէ, թը չէ՝ իս ալէ չըմուդէ։

Հուվէվը մաժրուր իգուվ ավչէն խաթրը չըգըդրիլում, իդօր մէս շօնը, գիշդացօց զէ։ Իրինք բըլիչիցուն ուդիլ-խմիլը։

Հուվէվըն իլան ավչէն ըրավանիլում շօնը, հանկէսդ սրդում բառգիցուն։

Շօնը գիշդանիլում ղուվաթլիցուվ, ուռունց դըրուչը մանկակը էնք րիհից, չէ թօգ թիրիկնէն մուդկրնուն։

Աւրախդան, լիփըր իմցուն, դիսուն մանկակը րըթըն գուն, թիրիկնէն ալէ բադուս-բադուս իգուծ ին։ Հուվէվը շուդ խնդուց անիր համուր, քէ զավչէն խուսքը լսից, ասուց.— Արի, խաթըրըտ իշիմ,— ասուց հուվէվը,— ուդօմ քէ դամըզլըդ մանկա մը։

Ավչէն իչուվ սուրէն միչը, լադ դալիղան մանկա մը պառչից։ Ավչէն կիդանիլում զլիգօն, ալայը սուրէն միչը զադ պիրուդ մակէն, քի գուպուռչիր։ Առուվ կնաց զէ, կիդանիլում քի ադ մանկէն գուշադնու։

Ավչէն մանկէն իդուր ի դօն, մանկէն ձնից շուդ շադցուվ, իղուվ սուրէ մը։

10(10). ՕՁԻ ԼԱՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժամանտկին մի որսորդ ցորեն էր ցանել։ Մի օր ելավ դնաց աբտ՝ ցորենը տեսնելու։ Տեսավ ցորենի մեջ երկու օձ՝ սև ու սպիտակ։ Սև օձը սպիտակ օձին կուլ տվեց։ Որսորդը այդ որ տեսավ, քաշեց հրացանը, կրակեց սև օձի վրա սպիտակ օձը դուրս եկավ նրա բերանից, ասաց մարդուն.— Ադամո՛րդի, արի, փչեմ բերանդ։

Օձը փչեց որսորդի բերանը, որսորդը բոլոր կենդանիների լեզուն սովորեց։

Օձն ասաց մարդուն.— Ոչ մեկին այս բանը չասես։

Երբ որսորդը տուն էր դալիս, ճանապարհին անասուի մեջ, տեսավ իր ընկեր հովվին։ Հովիվը, երբ ընկերոջը տեսավ, շատ ուրախացավ, ուրախությունից վեր կացավ մի մաքի մորթեց։

Այդ միջոցին շնադայլերն սկսեցին ոռնալ.— Ա՜խ, մթներ, իջևինք այդ ոչխարների պատառները քամուն տտյինր։

Հովվի շունը, երբ լսից շնադայլերի ոռնոցը, ասաց.— Ա՜խ, եթե տերս ինձ կշտացնի այս մսով, այդ շնադայլերին պատառ-պատառ կանեմ։

Որսորդը լսեց այդ խոսքերը, երբ հովիվը բերեց ուտելիքն ու խմելիքը, ասաց հովվին.— Շանն առաջ կշտացրու։

— Դու հյուր ես,— ասաց հովիվը,— առաջ քեզ պետք է կերտկրեմ։

Որսորդն ասաց. —Շանն առաջ տուր, թող ուտի, թե չէ՝ ես էլ չեմ ուտի։

Հովիվն ստիպված, որպեսզի որսորդի սիրտը չկոտրի, միս տվեց շանր, կշաացրեց նրան։ Իրենք սկսեցին ուտել-խմել։

Հովիվն ու որսորդը շանն ազավինելով, հանդիսա սրտով քնեցին։

Շունը կշաանալով ուժ առավ, առանց տիբոջ ոչխարներին պահեց, չթողեց շնադայլերը մոտենան։

Առավոտյան, երբ զարթնեցին, տեսան, որ բոլոր ոչխարները կան, շնադայլերն էլ պատառ-պատառ են արվոծ։ Հովիվը շատ ուրախացավ, որ որսորդի խոսքը լսեց, ասաց.— Արի՛, քեզ լավություն անեմ,— ասաց հովիվը,— մի բերքատու մաքի տամ։

Որսորդն իջավ հոտի մեջ, այդ պահին մի մաքի բառաչեց։ Որսորդը հասկանալով լեզուն, ամրոզջ հոտի միջից այդ բորոտ մաքին ընտրեց, որ բառաչում էր։ Վերցրեց դնաց, իմանալով որ այդ մաքին կրազմանա։

Որսորդը մաքին տարավ տուն, մաքին ծնեց, շատ բազմացավ, դարձավ մի հոտ։

Ամբն իրիկուն սուրէն գուակո իդոն։ Ուր մը մթնուլը մակնացը սուրէն իգիք իդօն, ավջէն խընդուց։ Դնալը ասաց.— Ջվա՞ գուձիաղդէս, ասու դէ ընծէ, թը չինը գըմ՛արգիմ դքէ։

Ավջէն չասաց։

Ցաղ վախըտը հավիրը գաքըրքըրէրին ասանը յասչիվը գիցած դնխպը։ Հանվիրէն միչը խոլօղ մը գար, խոլօղը թափթըփիլ թիվիրքը, ասաց.— Գառաօն գնաց թարրիա դանիմ, տծն դնա՞ մը չուգարի՞ս թարրիա ինիս։

Ավջէն հասդըցավ խոլօղէն ասածը, առավ վարիացը, ձիձից դգնալը, դնալը ինթօղ վախտվ։

Մուրթը էր սիրդը գիցածը չասաց գինգտնը, քանի վար ացը ասած իր. «Ինչ միդէ մը չըրըր ասիս զէ»։

Ամէն իրիկուն հոտր տուն էր գալիս։ Մի օր էլ մթանը ոչխարի հոտր տուն եկավ, որսորդը ծիծաղեց, կինն ասաց.— Ինչո՞ւ ես ծիծաղում, ասա, թե չէ կթողնեմ քեզ։

Որսորդր չասաց։

Այդ ժամանակ գոան առաջի ադբի մեջ հավիրը քուջուջ էին անում։ Հավերի մեջ մի աքլոր կար, թեերը թափահարեց, ասաց.— Քառասուն կնիկ եմ դաստիարակում, դու մի կնիկ էլ չե՞ս կարողանում դաստիարակել։

Որսորդը հասկացավ աքլորի ասածր, վերցրեց դավազանր, ծեծեց կնկան, կինը թողեց փախավ։

Մուրդն իր սրտում եղածր չասաց կնոջը, քանի որ օձն ասել էր. «Ոչ մեկին չպիտի ասես»։

11 (11). ՄԻՆՉ ԶԸԳԻՑՈՒՉ ԴԻԷՂ՝ ՄԻՆՉ ՓԷՕՈՒՐ ՄԸ ՏԷՅՐ

Գըգինօ, չըգինուր, դանչ թաքավէչը մը գըգինօ։ Հանվիվիրնէչն չուչ չըր սիրիր։ Ուր մանէ զաւլաք հանըվըրնէչն գվլուսկ գրուրիւա ամբը գադը։

Գըրըվուչէչն գհանվիվիրնէչն կլուսկը գդրէլլ։ Հանվիվիր մա գաղչը ղդղան, գասը.— Աման դդաս, բիհի դէլս, գըրիդանում դահա քէ։

Դղան գասէ.— Զա՞ շինիմ, յադա, չուց րիհիմ դքէ, թը գուկան գնօն գքէ, զալաիս անէ գըգընինի։

— Մը՛ վախնուր,— գասը հանվիվէլրը,— բադէչն մէլչ ընծը դիէղ մը շինէ, բադիհնէչմ թօող, յաներ ընծը ադիւա գուդուս, գապո՞ մա գրտնէչս բադիհնէչն, բալան չինիր, ամա չայրըր գասնա, գըտաոնօ ցիրիկում, իրգաանը գուկուս, ընծէ գասիս։

Դղան գանհանաթ գուրը։ Բադէչն մէլչ դիէղ մը գըչինէ, դղծուդը գըտնա մէլչ. բադիհնէչմ գըթուղա, յաներ ա ադիւա գուդը դադէչն։

Գասնա ադէչն մը, թանքավէչը ամբը գինը տրթիլ ֆլուն թաուլը ֆըրթանը ընծէլլը։ Միգաննօուր ալուա գուրթուն ֆըրթանը ընծէլլ։

Դղան իրգաուն գուքը, գըպանը գրանգիհնիէ, դադէչն գասը.— Իսուլ կացուք ֆըրթանը ընծէլլ։

Դօուդ գասը— Վծուդ գուրթուս ընծէլլ։ Սաաթ մը սունդա գըտատրինուս, մանկծուդ գըտնէչս ուլուգ թիվէլու, մըգ քան հծուսգ մը գըգդրէս, ըրդը ծիուս գըփշուիս, գըփըչըդիս, գըքաիրիս պիրծնիու։ Թանքավիրէչն մարթուաք թը գըհարցնին քիդ չագու շինիս, ասը՝ ֆրթանը գծդիմ։

Միգաննօուրը ալուա գուրթուն ֆըրթանը ընծէլլ։ Ադ դղան սաաթ մը սունդա գըտատրինը։

11(11). ՄԵՆ ԶԱՂԱՏ ՏԵՂՈՒՄ՝ ՄԻ ՄԱՆ ՔԱՐ ԴԻՐ

Լինում է, չի լինում, մի երիտասարգ թուգավոր է լինում։ (Նա) ծերերին րնավ չէր սիրում։ Մի օր էլ բոլոր ծերերի գլուխները կտրելու հրաման է տալիս։

Սկսում են ծերերի գլուխները կտրել։ Մի ծեր ալեոր խնդրում է իր տղային, ասում.— Ամա՞ն տղաս, ինձ պահիր, պետք կգամ քեզ։

Տղան ասում է.— Ի՞նչ անեմ, հա՛յր, ինչպե՞ս պահեմ քեզ, թե գան դտնեն քեզ, բոլորիս էլ կմորթեն։

— Մի՛ վախեցիր,— ասում է ալեորր,— պատի մեջ ինձ համար մի տեղ շինիր. մի պատրհան թող, այնտեղից ինձ ուտելիք կտաս, պատրհանին էլ դռնակ կդնես, չի երևա, բայց ցերեկը ինչ որ անցնի-դառնա, երեկոյան կտաս, ինձ կասես։

Տղան համաձայնվում է։ Պատի մեջ մի տեղ է շինում, հորր դնում մեջր. պատրհան է թողնում, այնտեղից ուտելիք տալիս հորը։

Անցնում է մի ժամանակ, թագավորը հրամայում է՝ գնալ այսինչ գաշտը քամի հնձելու։ Հաջորգ օրր բոլորը դնում են քամի հնձելու։

Տղան երևկոյան գալիս է, պատրհանը բացում, հորն ասում.— Այսօր դնացինք քամի հընձելու։

Հայրն ասում է.— Վաղը կգնաս հնձելու։ Մի ժամ անց. կհոգնես, մանգաղը կդցես ձախ թեիդ (իբրև թե) մի քանի հասկ կկտրես, երկու ձեռքով կտրորես, կփչես բերանդ կգցես։ Եթե թագավորի մարդիկ քեզ հարցնեն, թե ի՞նչ ես անում, կասես՝ քամի եմ ուտում։

Հաջորգ օրր բոլորը դնում են քամի հնձելու։ Այգ տղան մի ժամ անց. հոգնում է, մանգաղը

մանկԸուղ դըտնա թիվէյն, գըգդրը մըգ քանը հԸուսգ մը, գըփշրը լափէյն մէյէ, գըփըէըդը, գըքաըը ի պիրԸն։ Թաքավիրէյն չաուշնալն ղըղըսնօն, գըհարցընին.— Ձա՞ գէօշինիս, չա՞ գՕդիս։

— Ֆըթանը գԸդիմ,— գուաըը դղան։

Իրդաուն գուրթուն թաքավիրէյն խաթուր գուդուն, գաըին.— Դդա մը գը, ֆըրթանը գուընծը, ֆըրթանը գՕդի։

Թաքավէյր գաըը.— Դինչիցըք զադ գդան լաստիէղ, իշիմ։

Գրգինչին ղղան, Թաքավէյր գըհարցընը.— ՏԸն իսուր չա՞ գուքարալր ի պիրԸնիս։

— Ֆըրթանը գուքարայրիմ ի պիրն նիս, քաղցԸձալմիր։

-- Ֆըրթանան դուղվա՞, փիր դըդիշդացնիչ։

— Հաբր ֆըրթանան գընծըվուա՞։

Ցանդիր իրվան ալ ֆըրթանը ընծէլլ չըր ուրթուն։

Ուր մալը թաքավէյր դալլուլ գըգինչըցընը գալուա մարթուակ սարալալն լաուչալվ գըպիրըցընը, գաըը.— Ծիզ ըրք ուր մուհլաթ, ըրք ուր սունգա րըր ասաք ծիր քանղալուա մինձ պարիդԸմ։

Դդան գուրթը դանդէլն գաըը.— Թաքավէյր գէլմ մինձ պարիդԸմ գՕգը։

Դօգ գաըը.— Զշաունիա դուլ, Թաքավէյր գըհարցնը՝ չո՞ց րըր կիդանուք. լան վաղըտը դաղիմուամ գըղարգիս շօուն, շաուն չըղգալուվ գըփախտա։ Ավըլ-մավը սունղա գըգինչէլա գը, շաուն գուկը։

Դղան տրգադ ալը գինը, Թաքավէյր գըշաշմըշգընընը դգալն խիլըքութԸն իրվան։

Ղայր ուր մալը թաքավէյր գինա դալլուլ գըգինչըցընը, կալուա մարթուակ գըղուղվը սարալալն լաուչալվ, գաըը.— Ըրք ուր ծիզ մուհլաթ, րըր ասաք ծիր քանղալուա մինձ դուշմօն։

Հալիվէյր դղալն գաըը,— Զգընաըա դուր։

Ըրք ուր սունղու ալուա գըղուղվէյն։ Թաքավէյր գըշաշմըշգընընը, քի ադ դղան գդընա դարօուձը դուշմուն դէյը։ Գրհարցնը.— Ձա՞ դէյը գդընաըտ պիրԸձիս։

— Ֆանգալուա մինձ դուշմօնիս դընաանը,— գաըը դգան։

— Զու՞ց դրհաագընուք,—գըհարցընը Թաքավէյր։

— Համը իս գըցըցընիմ քիղ,— գաըը դգան։

Ավլլուամ գիխԸձ քիմը գինգԸն, գընա գըթափըլվա կիդալն։ Գրնը գամանց-գամանց գուղըրթաւ, գըգաննա, գաըը.— Թաքավէր, շիդ թըղ արրէյս, էյմ մօուրթ շիդ չաղվէյրիլը. քը գամըրը բիլա չուպոնը, զէյր դԸդ բադէլն մէյէ բիհԸձը։

— Դիսուր Թաքավէյրիս,— գաըը դգան,— դցում է թևին, կտրում մի քանի հատ, տրորում ափի մեջ, փչում, գցում բերանը։ Թագավորի հսկիչները տեսնում են, հարցնում.— Ի՞նչ ես անում, ի՞ն ես ուտում։

— Քամի եմ ուտում,— ասում է տղան։

Երեկոյան գնում են թագավորին հայտնում, ասում.—Մի տղա կա, քամի է հնձում, քամի է ուտում։

Թագավորն ասում է.— Կանչեք այդ տղային այստեղ, տեսնեմ։

Կանչում են տղային, գալիս է։ Թագավորը հարցնում է.— Դու այսօր ի՞նչ էիր գցում բերանդ։

— Քամի էի գցում բերանս, սոված էի։

— Քամին կուավի՞, փոր կկշտացնի՞։

— Հետպա քամին կհնձվի՞։

Դրանից հետո այլևս քամի հնձելու չեն գնում։

Մի օր էլ Թագավորը մունետիկի միջոցով կանչել է աալիս բոլոր տղամարդկանց իր պալատի առաջ, ասում է.—Ձեզ երեք օր ժամանակ, երեք օր անց ինձ պետք է ասեք, ո՞վ է ձեր ամենամեծ բարեկամը։

Տղան գնում է հորն ասում.— Թագավորն ուղում է (իմանալ) իմ ամենամեծ բարեկամին։

Հայրն ասում է. —Շունդ տար, թագավորը կհարցնի՝ թե ինչպե՞ս իմանանք. այն ժամանակ շանդ քացով կխփես, շունդ վնգստալով կփախչի։ Մի ըոպե անց, շանդ կկանչես, շունը նորից կգա։

Տղան այդպես էլ սռում է։ Թագավորը ղարմանում է տղայի խելքի վրա։

Մի ուրիշ օր էլ թագավորը նորից մունետիկի միջոցով բոլոր աղամարգկանց հավաքում է իր պալատի առաջ, ասում.— Երեք օր ձեզ ժամանակ, պիտի հայտնեք ձեր ամենամեծ թշնամուն։

Ալևորը աղային ասում է.—Կնոջդ ասր։

Երեք օր անց, նորից բոլորը հավաքվում են։ Թագավորը ղարմանում է, որ այդ տղան կնոջը տարել է որպես թշնամի։ Հարցնում է.— Ինչու՞ համար ես կնոջդ բերել։

— Ամենամեծ թշնամիս կինս է,— ասում է աղան։

— Ինչպե՞ս հասկանանք,— հարցնում է թագավորը։

— Հիմա ես քեղ ցույց կաամ,— տսում է աղան։

Մի ապաակ կնոջը աալուն պես, կինը գլորվում է գետին։ Կամաց-կամաց ուղղվում է, վեր կենում, ասում.— Թագավո՛ր, երկար ապրես, իմ մարդը շաա վատն է. քո հրամանն անգամ չի կաասրում, հորը պատի մեջ է թաքցրել։

— Տեսնո՞ւմ ես, իմ թագավոր,— ասում է

գընաս քոնըզ շատնիս րիւա չիգըկ, ամըլ-մամըլ խամապից զէյս։ Ղարահաթլուալիմ, գջազաս դէյր, չծցըր կիդիս։

Ցան վաղըտը թաքաւէյրը ամըր գինը գհաւիվէյր քօտ պիրըցընի, վազէյր գըտարծընը զուդ հալիվէյր լէյր քօտ։ Ամըր գինը.— Ովըր մինձ չունաս, մինձ քէօտր մը թող տնա ի քուշան։

12 (12). ԴԱԲԱԽ ՉԱՆՎԷՑՐ

Վախտիլէ թաքաւիրնէյն իրինց վէգիրնէյն հիէա թագդիլը ղլաճաթտս, կիշերու-ցիրեկու գատրթալն դիլվուլն, հաագընիլա համտր, իրինց լհալին չուց գտարրտ։

Թաքաւիրէյն միէ դարվիշը ղլաճաթտվ վագիրէյն հիդ կիւէյր մը, ծմըռվօնը գէյս, դարախխանալն առ գատրթը։ Մըզ դարախխանալն տոծն յարահն լալս գտիրվընիր։ Գըմտգընտն, գըդըսնօն, քի հալիվէյր մը միրգըցուց, մտրտքը ղըքըր րայրդ, ժըղծը հէյր, գիշա գտրթտմարը։ Գըշաշմըշընտն, յադ ցրդալն ադ հալիվէյր չուց գտտիմանը։ Գըղարգին դտատտ հալիվէյր դալտտախ գըշադվը գաատտ պանիլտ։ Թարվալշ պիրիվ գուդը։

— Ասըծնը պալէյն, թաքաւիր.— գնսը հալիվէյր։

Թաքաւէյր ամլը-մամլը դըհանգընը հալիվիրէյն չա ընննէյը, դըհարցնը էյր.— Հիոըվայն հէյդ չծ՞ցիս։

— Ցադ չիհահին չո՞ւ դուշըմըշգընտմ։

— Ցարսօն ըրգտքէյն հէյդ չծ՞ցիս։

— Հի՞չ ագվիր չիմ։

— Ըրգտքէյն հէյդ չծ՞ցիս։

— Ըրգաք դըհը ըրք չիգծնը։

— Ձա՞ հլինիցիր գվէյցը։

— Վէյց դըսվըրգաք ատրծըցա, յարսօն ըրգտքէյն ֆայդա չիրէյց։

— Էօլա լատ իկկալմ թըղ ցանալր։

— Ցանիցա, րծղ գտրգալցգը։

— Միմտ թըղ ցանալր։

— Ցանիցա, գտբթինիցուալնգը։

— Միմտլը թըղ ցանալր։

— Դըքըր ցանիմ, ծր իրգծն իղտ։

— Ձտաղ մը թը գըղտրգիմ քիգ, գտոնո՞ւս փիրջալրղէ։

— Ադիր վարրիդն իմ։

— Դտրվիշնէյն գտրթտն ի ծն, թաքաւէյըը գնսը տտլ վագալր.— Ադ հալիվէրէյն ջտգտրնէյն թարջտմծն գտգիմ։ Շիդ խիլըք գտիրվընը։

Թաքաւէյր բատգսծ քիմը, վագալր գըլլննա քատտամ իսկա, գտրթը հալիվիրէյն քծտ, գնսը.— տղան,— կինս շանս չափ անգամ չեղավ, անմիջապես ինձ մատնեց։ Մեղավոր եմ, պատժիր ինձ, ինչպես գիտես։

Այն ժամանակ թագավորը հրամայում է ծեռունուն ըերել, նրան գարձնում է իր վեզիրը։ Հրամայում.— Ով որ մեծ չունի, թող անկյունում մի մեծ քար դնի։

12 (12) ԿԱՇԵԳՈՐԾ ԱԼԵՎՈՐԸ

Ժամանակին թագավորներն իրենց վեզիրների հետ ծպտված գիշեր ու ցերեկ, գնում մանէին գալիս, իմանալու, թե իրենց ժողովուրդն ինչպես է ապրում։

Թագավորի մեկը, ծպտված, վեզիրի հետ մի գիշեր, ձմեռվա կեսին, գնում է դեպի կաշեգործատները։ Մի կաշեգործատան դռան արանքից լույս է երեում։ Մոտենում են, տեսնում, որ մի մերկացած ալեւոր, մսրուքը մինչև պորտը, մաել է հորը, կաշի է մշակում։ Զարմանում են, այդ ցըրտին այդ ալեւորն ինչպես է դիմանում։ Դուռը խփում են։ Մեր կաշեգործը վաղում, գուռը րաց է անում։ Դերվիշը բարև է տալիս։

— Ասածո՛ բարին, թագավո՛ր,— ասում է ալեւորը։

Թագավորն անմիջապես հասկանում է ալեւորի ինչ մարդ լինելը, հարցնում է.— Հեռվի հետ ի՞նչպես ես։

— Այդ մասին չե՛մ մտածում։

— Երեսուներկուսի հետ ի՞նչպես ես։

— Բոլորո՛վին լավ չեմ։

— Երկուսի հետ ինչպե՞ս ես։

— Երկուսը գեռ երեք չի եղել։

— Վեցն ի՞նչ արեցիր։

— Վեցը տասներկու դարձրեցի, բայց երեսուներկուսին չհերիքեց։

— Գոնե մի այգի ցանեիր։

— Ցանե՛ցի, ցուրտը ատրավ։

— Մեկն էլ ցանեիր։

— Ցանեցի՛, հափշտակեցին։

— Մի հատ էլ ցանեիր։

— Մինչև ցանեցի, օրը իրիկուն եղավ։

— Մի սադ թե քեզ ուղարկեմ, կարո՞ղ ես փետրահանել։

— Դրա վարպետն եմ։

Դերվիշները տուն են գնում։ Թագավորը վեզիրին ասում է.— Այդ ալեւորի պատասխանների մեկնութիյունը քեզնից եմ ուզում։ Շատ խելոքն է երեում։

Թագավորը քնելուն պես, վեզիրը մի քսակ ոսկի է լցնում, գնում ալեւորի մոտ, ասում.— Քիչ

Քալլ մը լսուանչ ըրդը դարվէլը իզէլն, ունինց դըվուձ ջուղաքնէլն մաճնէն չու՞լիր, նադուր փսրա գուզես, գուդում քիզ։

— Դարվիշնէլն միէ ասունալիր. ասՕն վազլընիս։

— Օուր քիզ քնասում իսկա, պա ասլու։

— Հիսօն՝ խիսէլնը, քի ադիր իրվան չու գուշըմըշգընում։ Ցարսընըրգաք՝ լարսօնըրդը ոգուլուդունքինը. հիչ միմէ չունէլմ։ Ըրգաք՝ վիդվալսիը, փառք ասլձձը, ձղվէլլը ինն. գահա ընծը վաըրից չալիդա։ Թաքանվէլլը հարցալց. ամովսան վից ամալու չա՞ շինիցա, դա համը գուպանէլմ։ Ացա, քի վէց ամէլս չը՝ դըսվըրդը ամէլս պանիցօ, գինա հիրաք չիՀու։ Իկկալմ ցանիցա՝ դղաում ունցա՝ խիսիցու։ Աշկալն մը ունցա՝ հարս իղու։ Դիքըը միմա ունընում՝ վուՀըսիս անցու։ Թաքանվէլը Ոսաղ մը ըրը ղարկիր։ Ղալդից։ Ադ Ոաղն ալը տՕն իս, իսա փիրջիցա գքիզ։

Իլու վաձալլ կնիկ ԹաքանվիրէլՀ քՕուվ. ասաց էլլս, չալլրը հանիվէլլը ացՕձիր։

Ցան վաՀըսը Թաքանվէլլը ղարղից լզ վագալլ Թաւիրը մը ասկարու, հանգ-հանքամանուվ պիրէլՀ գհանիվէլլը ԹաքանվիրէլՀ Ոանսաան, Թաքանվէլլը գաբից էլլս մաէլը։

13 (13). ԱՄԸՆ ՊԱՆԷՆ ՍԸՐԱՆ ԳՈՒՈՒԿՈՒ

Ըրգինու, չըգինուր Թաքանվիր մը Ադ Թաքանվիրը չունդ ձուղգընու գասիլի, տրգան ջընինէլ մը գուշինըցլընէ, գաւցանի ծագգընու, ըմը բազմանչի չագալնու. մընու էր խօչ։ Ըմը բաղմանչը ըր գաւկու հանլըմԹ դաւաւր մը գոնընու, գագաիրցնի ղրադմանչէն։ ՄաւրԹ չաւաւրԹու պանիլա լէր խօչ։

Վախաւէն մէ. հանլվիր տէն մօաւրԹ մը գաւասի.— Իս ըրը տրԹում բաղմանչաւԹէն ինիմ Թաքանվիրէն խօչ։

Ադ հալվիվրէն ձանօԹնէն, ընդանաք գաւասին.— ՄունաւրԹու, Թաքանվիրը գքի ալ գըգանիրըցընի։

Հանվիր գաւասի.— Չէ, իս ըրը տրԹում։

ԳաւաւրԹու Թաքանվիրէն իաՀրալ գաւուգոն.— Իգաձ ի հանլվիր մը, գաւագի բաղմանչաւԹէն ինի քի ջընինին։

Թաքանվիրը գաւասի.— Դաւրիք ջընինին, Թըղըրըլիշա պանիլ։

Էաւր մը, հէլնկ աւր, ամալս մը գաւպանու հալիվէլը, քանղան աղվիր գաւշինի գջընինէն։ Թաքանվիր գաւուկու, գաւշաշմիշ ըննու, քի չաւց աղվիր շինվաձ դէլը։

Ջընինէլն մէլչ գաւգինու մինձ ձօո մը, ադ ձօո առաջ երկու դերվիշ եկան, նրանց տված պատասխաններից իմացան ի՞նչ էր Ինչքան ժող ուզես, կտամ քեզ։

— Դերվիշներից մեկը գո՛ւ էիր. դու վեզիրն ես։

— Վերցրու այս քսակ ոսկին ու աւա։

— Հեռուն՝ գա մահն է, այդ մասին չեմ էլ մտածում։ Երեսուներկուսը՝ սատանաներս են. մի հոտ էլ չունեմ։ Երկուսը՝ ոտներս են, փառք աստծո, լավ են. ղևո գալաղան չեմ վերցնում։ Թագավորը հարցրեց, թե ամառվա վեց ամիսների ընթացքում ի՞նչ արեցի, որ մինչև հիմա աշխատում եմ։ Ասացի, թե վեց ամսվա ժողովուրն, սատանաներս ամիս աշխատացի, բայց նորից չհերիքեց։ Մի այգի ցանեցի՝ մի աղա ունեցա՝ մահացավ։ Մի աղջիկ ունեցա՝ հարս ղարձավ։ Մինչև մի ուրիշը ունենամ՝ ժամանակս անցավ։ Թագավորը մի սագ պիտի ուղարկեր։ Ուղարկեց։ Այդ էլ դու ես, ես էլ փեսարեցի քեզ։

Վեզիրը վեր կացավ գնաց թագավորի մոտ, ասաց նրան այն, ինչ ալևորն էր ասել։

Այն ժամանակ թագավորը ուզարկեց վեզիրին մի գունդ հինվորով, մեծ պատիվներով ալեորին բերեցին պալատ, թագավորը նրան թոշակ նշանակեց։

13 (13). ԱՄԵՆ ԲԱՆԻ ՀԵՐԹԸ ԿԴԱ

Լինում է, չի լինում մի թագավոր։ Այդ թագավորը ծաղիկներ շատ է սիրում, մի շատ գեղեցիկ ծաղկանոց է շինել տալիս, ծաղիկներ ցանում, բայց ոչ մի այգեպան նրա մոտ չէր մնում, ինչ այգեպան գալիս էր անպայման մի թերություն գըտնում էր, կախել էր տալիս։ Ոչ ոք չէր գնում նրա մոտ աշխատելու։

Ժամանակ անց, մի ալեոր մարդ ասում է.— Ես պիտի գնամ թագավորի մոտ այգեպանություն անեմ։

Այդ ալևորի ծանոթները, ընտանիքը ասում են նրան.— Մի՛ գնա, թագավորը քեզ էլ կախել կտա։

Ալևորն ասում է.— Չէ՛, ես պիտի գնամ։

Գնում է։ Թագավորին իմաց են տալիս.— Մի ալևոր է եկել, ուզում է այգեպանություն անել քո ծաղկանոցում։

Թագավորն ասում է.— Տաքեք ծաղկանոց, թող սկսի աշխատել։

Մի օր, հինգ օր, մի ամիս ալևորն աշխատում է, այնքան լավ է մշակում ծաղկանոցը։ Թագավորը գալիս, զարմանում է, թե ինչքա՜ն լավ է ամեն ինչ արել։

Ծաղկանոցում մի մեծ ծառ է լինում։ Այդ ծա-

գոշըքըրցնի ձագըննէն, հնչիվ՞ըը գուանսի. «Ան ձօո լրլր իուբարի զձադգնէնն»։

Թագաւորէն իւաբեր գուտդու.— Ջադ ձօո գըդրէնք, ծաձգըննէն զարար գուդու։

Թագաւոր դագլաշինմիշ ընննա, գուանսի.— Թըղ գինու անք էր քյաֆ. գըչէրնու, անոր սրան գուտկու էար մը։

Գուանոնա մըկ դուս էար յառասէն, բաղմանչին գադըանա, քի սահի ձաուէն գիրըվդօյն տիղնիյէն, վէր հասըլը ձօո չիրցու։

Թագաւորէն իւարար իդծր քի.— Ձօո չիրցու։

Թագաւոր ասաց.— Ի՞նչ ասաս. սըրան գուտկու էար մը։

Բաղմանչին բըլիչիցու էր պէօն։

Ուրէն ալ, կիղագը հաւվալվ մը, քանդան աղվոր ղուզէմ գուտնունու, ալէլլն ա գուանսին աղ հուվըվէն. «Ան ղուզէն Թագաւորէն լալըգ իա։

Ադ հուվալվ գադ ղուզէյն գուտնի, գուդանա Թագաւորէն։ Գուհանոնա Թագաւորէն գաուն ասրբէնա գուտրթու Թագաւորէն ասուս, բանկչաք գուբնին գուանսին։— Է՞, տբան, յա՞ու գուտրթուա ասուն հարցնիլ։

Հուվալվ գուանսի.— Ջանըմ, չէինիք զէս, Թագաւորէն խօչ գուրթում։

— Հա՞ բըր շինիս Թագաւորէն խօչ։

Գուանսի.— Ջաս ղուզէն պիրուծ ըմ, հադիա բըր ուդում գէր։

Բանկչաք խնբաւր գուուդուն Թագաւորէն, գուանսին.— Հուվալվ մը լգուծ, գունա ղուզալ մը, գուանսի հադիա իննիգը քի։

— Պիրի՛ք,— գուանսի Թագաւորը,— չուց հուվալվ ի ադ։

Գուտրթուն բանկչաք, գուանսին.— Արի՛ կնու։

Գուտրթու Թագաւորէն թէմալլահ գուինի, գուանսի.— Թագաւոր աբրուծ գինու, հավըվէն հադիան քանդաս զընննա. ղուզալ մը պիրաս քի։

Թագաւոր գուիշի, գուդբնանա ահհիդա շուդ ուգվուբ ղուզէլ մի, գուանսի.— Դարէք, դվէք ղր բաղմանչէն, Թըղ բրհէ գր։

Գուհանի ուփ մը իակա գուուդու հուվըվէն, գուանսի.— Շուդ մաննուն իդում քինէ։

Հուվալվ սվա Թէմալլահ գուինի, գուբթու։

Բաղմանչին գուիշի ղադ ղուզէյն էար մը, հանկ էուր, ամալս մը, էրդը ամալս, աղ ղուգէյն քան գան գուկիրնու, դաբուծ դիղ ֆըրթանէն հիդ գուձիվալ էար մալ գուգդրի գբարէուն, դուընննի բիթըն ղձադգընէն գախաուընգի մէլը միգօլ։

— Հէ՛յ վախ,— գուանսի բաղմանչին,— Թագավըր աս ղաթի բըր գախի զէս։

Ալաեր գուդու Թագաւորէն.— Ջանըմ,— գուանսի,— գադ ղուզէյն իմաբ պիրէյն լիմ կլխալն բանը սավեր է գցում ծաղկանոցի վրա, ալևորն ասում է. «Այս ծառը կտիչացնի ծաղիկներին»։

Թագավորին հայտնում է.— Այդ ծառը կըտրենք, ծաղիկներին վնաս է տալիս։

Թագավորը մտածում է, ասում.— Թող մնա իր քնքին, կչորանա, մի օր նրա հերթին էլ կգա։

Անցնում է մի ուաս օր արանքում, այգեպանը տեսնում է, իսկապես, ծառի տերևները գեղնում են. վերջապես, ծառը չորանում է։

Թագավորին իմաց է տալիս.— Ծառը չորացավ։

Թագավորն ասում է.— Ես չասացի՞. գրա հերթըն էլ մի օր կգա։

Այգեպանը շարունակում է իր գործը։

Մի օր էլ, մի գյուղացի հովվի, մի շատ սիրուն ոչխար է ունենում, բոլորն ասում են այդ հովվին. «Այս ոչխարը թագավորին է վայելչ»։

Հովիվը վերցնում է ոչխարը, տանում թագավորին։ Հասնում է թագավորի տունը, համարձակ գնում է թագավորի գուրը, պահակները ասում են.— Հե՛յ հովի՛վ, ու՞ր ես դնում առանց հարցնելու։

Հովիվն ասում է.— Ալ մարգ, ի՞նչ եք ուզում ինձանից, թագավորի մոտ եմ գնում։

— Ի՞նչ ես անելու թագավորի մոտ։

Ասում է.— Այս ոչխարը բերել եմ, նրան նվեր պիտի տամ։

Պահակները հայտնում են թագավորին, ասում.— Մի հովիվ է եկել, մի ոչխար ունի, ուզում է քեզ նվիրել։

— Բերե՛ք,— ասում է թագավորը,— այդ ի՞նչ հովիվ է։

Պահակները գնում, ասում են հովվին.—Արի՛ գնա։

Գնում է թագավորին խոնարհվում, ասում.— Թագավորն ապրած կենա, հովվի նվերն այսքան կլինի. մի ոչխար եմ բերել քեզ։

Թագավորը նայում, տեսնում է, որ իրոք շատ լավ ոչխար է, ասում է.— Տարեք, ավեք այգեպանին, թող պահի։

Հանում է մի բուռ ոսկի է տալիս հովվին, ասում.— Շատ շնորհակալ եմ քեզանից։

Հովիվը նորից խոնարհվում է, վեր է կենում, գնում։

Այգեպանը պահում է այդ ոչխարը մեկ օր, հինգ օր, մի ամիս, երկու ամիս, այդ ոչխարն այնքան է գիրանում, որ կապած տեղը քամու հետ է կովում։ Մի օր էլ կտրում է պարանը, բոլոր ծաղիկները խառնում իրար։

— Հե՛յ վախ,— ասում է այգեպանը,— թագավորն այս անգամ ինձ կկախի։

Իմաց է տալիս թագավորին, ասում.— Ալ հոգիս, այդ ոչխարը որտե՞ղից բերեցին իմ դլխին

լու, գդրից զրարէուն, րիթըն գձաղգնէն խաոնգից մէյ միզօլ։

Թաքաւոր գուանսի.— Զարմուր չունա, ադիր ալ սըրան գուկու էուր մը։

Բազմանչէն գուգարի գձուզէն, գուսրլծու, զձաղգընէն րիչս գուպիրի թէքրար։

Շուդ չուաննա լաւուսէն, էուց սը գուուկու զադ մակէն զվըդը գուխածի։

Բագմանչէն գուշուվդի, նիքէ հասնա մակէն խօչ, էուց գուփուխա մակէն ա գուսադգա։

— Հէ՛յ վախ,— գուանսի հալիվիր,— աս ձաթ թաքաւուր բըր գախի զէս. թաքավիրէն սիրա-գուն մական իր աս։

Բագմանչէն խաբուր գասդու թաքաւիրէն.— Էուց խաձից զմակէն, սադգու ինսան դօր, ուր-թլընք, զադ էուց գընանք, սրանէնք գը։

Թաքաւոր գուանսի.— Զարո՞ւր չունա, էուր մը ադիր ալ սըրան գուուկու։

Սահի դա, մըզ քանը էուրէյ մը սծնդ հալվիր գուդիսնա, քի էուց մդաձ ձէ մը գէյս աուրիյէ ի, գուգարկի ակէն յասաէն-յանաէն, չուկարնու մրն-նա նքսի, ուրդադ ալէ սադգու էուց։

Հալիվիր թաքավիրէն խաբուր գասդու.— Էուցն ա սադգու։

— Հապա իս չա՞սա, քի ադիր ալ սըրան գուուկու էուր մը։

Էուրին մէգն ա ադ բազմանչին գուիշի գու-դիսնա, չընինէն մէչ մինձ ինծըրինա մը գուգի-նու, ըրք-չուք հուդ ինծուր ճնուցուձ գընննու ձծուու։ Ադ ինծըրինա ձուսն ալ հավըզէն իրվան կացուձ գուսնու, հալիվուր գուինի զադ ինծուր բըր քա-զի, լանախին թաքավու ու գնու գուուկուն ճնէն չընինան։

Թաքաւոր գուանսի.— Հավըզէն իզէր գիշնանք, գըլվացվանք ալ։

Հալվիր գուրսվդա, ծան չուհանի։

Թաքավիր գաանսի գինգէուն.— Հանի ուախ-նէտ, իչէ ըլվացվի։

Գնա գուհանու զըուսինէն, գուիշնա հավըզէն մէչ, գուխարըլվա ճրէն միչ, սուրվիր գուիշի, գհալիվէր գուդիսնա, համան աջալու գուլնի հավուզինն։

Թաքավուրը գուանսի.— Զվա՞ ուշէդ իլսր։

Գնալը զուանսի.— Ինսան գու հուս, գաճսուջա իրվնէս։

— Ցո՞ գու, էո՞ւվ ի։

Գնալը զուանսի.— Իշի տալ ձօո։

Թաքավիր գուիշի, բազմանչին ձառէն չէրվան գու, սմըր գուինի.— Ուշէդ բագմանչէն բըր գախվու։

Խաբուր գուառնին էհալին, քի թաքաւիր զադ բազմանչէն ալ բըր գախի, իհալին գուչուգվէն միդուն դիգ, քի գհալիվիր բըր կախին դէ յը։

փորձանք, պսրանը կտրել է, բոլոր ծաղիկները իսոնել իրար։

Թագավորն ասում է.— Վնա՜ս չունի, նրա հերթն էլ մի օր կգա։

Այգեպանը կապում է ոչխարը, գնում, ծաղիկ-ները նորից կարգի է բերում։

Շատ ժամանակ չի անցնում, օձը գալիս է այդ ոչխարի ոտքը խայթում։

Այգեպանը վազում է, մինչև ոչխարին հասնե-լը, օձը փախչում է, ոչխարն էլ սատկում։

— Հե՛յ վախ,— ասում է ալևորը,— այս ան-գամ թագավորն ինձ կկախի. սա թագավորի սի-րելի ոչխարն էր։

Այգեպանն իմաց է տալիս թագավորին.—Օձը խայթեց ոչխարին, սատկեց։ Մարդ սուր, գնանք, այդ օձը գանենք, սպանենք։

Թագավորն ասում է.— Վնա՜ս չունի, մի օր էլ դրա հերթը կգա։

Իսկապես, մի քանի օր հետո ալևորը տես-նում է, որ օձը մտել է մի ծակ, կեսը դուրսն է մնացել, սոչը դես-դեն է խփում, չի կարողանում ներս մտնել և այգպես էլ սատկում է։

Ալևորը թագավորին իմաց է տալիս.— Օձն էլ սատկեց։

Թագավորն ասում է.— Ապա ես չասա՞ցի, որ դրա հերթն էլ մի օր կգա։

Մի օր էլ այգեպանը տեսնում է, որ ծաղկանո-ցի մեջ մի մեծ խնձորենի կա, երեք-չորս խնձոր է մնացել վրան։ Այդ խնձորենու ծառն էլ թեքված էր ջրավազանի վրա, ալևորը բարձրանում է, որ այդ խնձորները քաղի, այն կողմից թագավորն ու թագուհին գալիս, մտնում են ծաղկանոց։

Թագավորն ասում է.— Իջնենք ավազանի եզ-րը, լողանանք։

Ալևորը թաքնվում է, ձայն չի հանում։

Թագավորն ասում է.— Հանի՛ր շորերդ, իջի՛ր լողացիր։

Կինը հանում է շորերը, իջնում ավազան, ջրի մեջ սկսում է թավալվել, վերև է նայում, տես-նում ալևորին, իսկույն դուրս է գալիս ավազանից։

Թագավորն ասում է.— Ինչու՞ շուտ դուրս եկար։

Կինն ասում է.— Մարդ կա այստեղ, մեզ է նայում։

— Ու՞ր է, ո՞վ է։

Կինն ասում է.— Ծառի վրա նայիր։

Թագավորը տեսնում է, որ այգեպանը ծառի վրա է, հրամայում է.— Այգեպանն անմիջապես պետք է կախվի։

Ժողովուրդն իմանում է, որ թագավորն այս այգեպանին էլ է կախում, հավաքվում է հրապա-րակում գիտելու, թե ինչպես են ալևորին կախե-լու։

Գուպիրին գնալիվուր, գուհանին դարաղաջէն լէրվան։

Թաքավոր ամրր զուտդու.— Ասու սօնդը կըրայցու։

Նալիվուր գուդաչինմըշ ըննու, գուտուխ.— Զարո՞ր չունա, թաքավոր արրուծ գինուս. էտր մը քը սըրան ա դուտկու։

Թաքավոր գուդաչինմըշ ըննու, գուտախ.— Միլիցէք դաս մօտրթ, թըզ տրթու արրու։

Էրգնաուց գուիննա ըրք խնձիրը հուդ. մէյը՝ հաթաղուդչն, մէյը՝ չօռէն, մէյն ալ՝ ջամլա ալամէն։ Անցանք, տարծանք՝ մեզա ասդրձու։

Բերում են ալևորին, տանում են կախաղանի մոտ։

Թագավորը հրամայում է.— Ասա՛ վերջին խոսքդ։

Ալևորը մտածում է, ասում.— Վնա՞ս չունի, խոգավորն ապրած կենա. մի օր էլ հերթը քեզ կգա։

Թագավորը մտածում է, ասում.— Թողե՛ք այս մարդուն, թող գնա ապրի։

Երկնքից ընկնում է երեք խնձոր. մեկը՝ պատմողին, մեկը՝ լսողին, մեկն էլ՝ ամբողջ աշխարհին։ Անցանք, դարձանք՝ մենդա ասածու։

14 (14). ՇՈՒՒԴ ԱԲՐԷՕՂ ՇՈՒՒԴ ՊՈՒՆ ԳԸԿԻՒԴԻ, ԹԸ՝ ՇՈՒՒԴ ԻՒՎԷՕՂ

Թաքավոր ու վեզիրը մյօջմթալլահ գուպտունըվէն։ Թաքավոր կուտսի.— Վաղէր, շուդ պարիք ունընէօղ շուդ պուն գըկիդի։

Վաղալր պուտսի.— Զէ՛լը, շուդ իլվէօղ շուդ պուն գըկիդանօ։

— Շո՛ւդ աղվէր,— գուտսի թաքավորը,— պիրընք դուսը հիկկա շուդ դարիք ունընէօղ, դուսը հիկկալա պիլինք շուդ իլվէօղ, իշինք ըմմու շուդ պուն կիդի։

Գուպիրիցընին յամըն թավըրի դուսը հիկկա։

Թաքավոր դուշինցընի ճըրը ուդիլան, գուսընէն մասէն լէրվան՝ հանկ հիկկէն յանուէն, հանկ հիկկէն յաստէն։

Թաքավոր շինցըցուծ գըննու տկալնա, ամիգը դըգ դուլանջ մը իրգնութան։

Մասէն լէրվան նադուծ գուննուն շուդ դարիք ունընէօղնէն։

Թաքավոր գուտսի.— Գիրիք համու։

Գուվիրցընին ղտկալնէն մարթօք բըր ուդին, միգէն տիկուլը միգալէն ճահրան գուտիրա։ Գուշին գըդիսնօն չտընու, գուտնէն գտկալնէն։

Թաքավոր գուտսի.— Գիրիք համու։ Զվա՞ չուդիք։

— Զէ՛լը, մինք չընք ուդի։

— Իլլիք տա՛ք,— գուտսի թաքավորը։

Գուտկուն շուդ դիդ իլվէօղնէն, գունըսլէն մասէն լէրվան։

Թաքավոր գուտսի.— Տա՛ք գիրիք համու։

Գուտոնին տկալնէն աղընք, գումըսին գուտ-

Բերում են ալևորին, տանում են կախաղանի մոտ։

Թագավորը հրամայում է.— Ասա՛ վերջին խոսքդ։

Ալևորը մտածում է, ասում.— Վնա՞ս չունի, խոգավորն ապրած կենա. մի օր էլ հերթը քեզ կգա։

Թագավորը մտածում է, ասում.— Թողե՛ք այս մարդուն, թող գնա ապրի։

Երկնքից ընկնում է երեք խնձոր. մեկը՝ պատմողին, մեկը՝ լսողին, մեկն էլ՝ ամբողջ աշխարհին։ Անցանք, դարձանք՝ մենդա ասածու։

14 (14). ՇԱՏ ԱՊՐԻ՞ՂԸ ՇԱՏ ԲԱՆ ԳԻՏՏ, ԹԷ՞ ՇԱՏ ՄԱՆ ԵԿՈՂԸ

Թագավորն ու վեզիրը վեճի են բռնվում։ Թագավորն ասում է.— Վեզի՛ր, շատ ուսուիք ունեցողը շատ բան կդիտենա։

Վեզիրն ասում է.— Զէ՛, շատ ման եկողը շատ բան կդիտենա։

— Շա՛տ լավ,— ասում է թագավորը,— բերեք տասը հոգի շատ ուսուիք ունեցող, տասը հոգի էլ որերք շատ ման եկած, տեսնենք ո՞ր մեկը շատ բան կիմանա։

Բերում են ամեն տեսակից տասը հոգի։

Թագավորը ջրիկ կեբակուր է պատրաստել ուտելիս, գնում են սեղանին՝ հինգ հոգուն այս կողմը, հինգ հոգուն այն կողմը։

Թագավորը գդալներ էր շինել ավել ամեն մեկի պոչը երկու թեերի բացվածքի չափ։

Սեղանի շուրջը նստում են շատ ասրիք ունեցողները։

Թագավորն ասում է.—Դե՛, կերե՛ք։

Մարդիկ գդալները վերցնում են, որ ուտեն, մեկի գդալը ղիպչում է մյուսի դեմքին։ Նայում տեսնում են՝ չի լինում, գդալները վայր են դնում։

Թագավորն ասում է.— Կերե՛ք։ Ինչու՞ չեք ուտում։

— Զէ՛, մենք չենք ուտի։

— Դուք վե՛ր կացեք,— ասում է թագավորը։

Գալիս են շատ տեղ ման եկած մարդիկ, նստում են սեղան։

Թագավորն ասում է.— Հիմա դուք կերեք։

Նրանք վերցնում են գդալները, մխրճում կեբակ-

դիլէն, տէլմ տիմուց մէլը մէգալան գուգերցընին։

Թաքավոր ղուանի վաղըրէն.— Տօն ունիրթ իս, շուտ դիղ իլվէօղնէն շուտ պուն կիդին։

15 (15). ՅԻԴԸ ԷՈՒՐ ՊԱՐԱ

Շուտ հարՕսդ մօուրթ մը գըգինու։ Ադ մօուրթ ըրգը դըղտ գունանու։ Իրիգաուն մը իրուզ գըղիա-նա, գուանին էր. «Ցիտ՞ը էուրըտ գուղիս, պարտ ըննու, թը՞ համաս»։

Ըրգը տդըղ գուկու լիրՕղ։ Իքինջը աղըղը գուանի գինգՕուն։ Գընալ գուանի.— Լաթ մն թը գուկու լիրՕղտ, ասու քի. «Հէնլըվըրուիթալնս գուղիմ ղաղվըրուիթտին»։

Նիքէ քընին իմնու, խաՕրուր գուուկու էր՝ քի ֆըլօն չըֆլիկտ վառիցու։

Սահաթ մը սօնղրա խաՕրուր գուուկու էր՝ բիթըն գալէրըտ վառիցուն։

Վէլ հասըլը նիքէ իրիգաուն հիչ պուն չըմնուր էր, չալրըր հարուսգուիթէն գունա տլալը գուուրթու։

Գուանի գինգուն.— Ղուլրը մի համուր յտդէյդ ապրիլը տՕռ չըմնուց. առնինք գչուճուինէչն, ընինք յտս մամլաքաթին։

Գուառնին ղըրգը չուճաուիս, գուընին յտդ քաղքին։

Շուտ գուուրթուն, թէ՝ քէչ, գուուրթուն, գուհանուիրքէն կէլղ մը։ Գուիչնէն յտդ դէլդ, գուհարցը. նին.— Ցաս կիղէն մըհաօր էո՞ւվ ի։

Գուցուցընին ղմըհաուարէն դաուն։

— Պանիլը պՕն մը ընծի տՕր,— գուանի մօուրթը,— յտս կէլղէն մէչ։

Մըհաօր գուիշի աս մուրթ հանկուձ ուղվիր ըռուխ, հարՕսդ ի, դյուշինմիշ գուունու, գուանի.— Ֆի համուր պուն չունէնք մընք։

Մօուրթը գուանի.— Զարըր գուուղի թըղ ըննու, գըպանէմ, բաս հուց ուդին էլմ չուճուինէն։

Մըհաօր գուանի. Շուտ-ուղվիր, հուվէլվ գընուս։

Գուանի.— Գընում։

Իլվուձ էուր մըհաօր դէլուլ գուդինչըցընի. «Ուվըր գուվ, մակա, տձ գունա թըղ պիրի ղր միդուն դէլղ»։

Սարախդան գուպիրին կիդացաք ղտսանք միդուն գէլղ։ Գուպիրին էր չունթուօմ հայց։ Գուառնի ղտսանք, գուուրթու կիղին տուրիցի։

Լուր մը, ըրգը էար, ըրք էար, դէվամ գուինի գէր պՕն։

Կիդին տուրիցի մինձ ճալար մը ու շուտ ճաոիր գուգինու, լուդ դէլղ գիսէուր ղըմտնղըղըցնի գհալվաննէն։

րի մեջ և դեմ դիմաց նստածները մեկր մյուսին կերցնում։

Թագավորն ասում է վեզիրին.— Դու ճիշտ ես, շատ տեղ ման եկածները շատ բան գիտեն։

15 (15). ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԸ ԲԱՐԻ

Շատ հարուստ մի մարգ է լինում։ Այգ մարգը երկու աղա է ունենում։ Մի գիշեր երազ է տեսնում, իրեն ասում են. «Վերջի՞ն օրգ ես ուղում բարի լինի, թե՞ հիմաս»։

Երկու անգամ երազ է գալիս։ Երկրորգ անգամ կնոջն է ասում։ Կինն ասում է մարդուն.— Մի անդամ էլ որ երազ գա, ասա, որ «ծերությանս եմ ուզում լավությունը»։

Մինչև քնից արթնանում է, լուր է գալիս, թե այսինչ ագարակդ վառվեց։

Մի ժամ հետո լուր է գալիս, թե բոլոր կալերգ վառվեցին։

Վերջապես մինչե իրիկուն ոչինչ չի մնում, ինչ հարստություն ուներ, բոլորը գնում է։

Կնոջն ասում է.— Էլ այստեղ ապրելու մեզ դուռ չմնաց. վերցնենք երեխաներին, այս երկրից հեռանանք։

Վերցնում են երկու երեխաներին, հեռանում այգ քաղաքից։

Շատ են գնում, թե՝ քիչ, գնում հանգիպում են մի գյուղ։ Իջնում են, հարցնում.— Ո՞վ է այդ գյուղի գյուղապետը։

Ցույց են տալիս գյուղապետի տունը։

Մարգն ասում է.— Մի գործ տուր ինձ, գյուղի մեջ անեմ։

Գյուղապետը տեսնում է այդ մարգը լավ շորեր է հագած, հարուստ է, մտածում է, ասում.— Քեզ համար գործ չունենք մենք։

Մարդն ասում է.— Ի՛նչ ուղում է լինի, կաշխատեմ, միայն երեխաներս հաց ուտեն։

Գյուղապետն ասում է.— Շատ լավ, հովիվ կլինե՞ս։

Ասում է.— Կլինե՛մ։

Հաջորդ օրը գյուղապետը մունետիկ է կանչել տալիս. «Ով որ կով, ոչխար, այծ ունի թող բերի հրապարակ»։

Առավոտյան գյուղացիները անասուններին բերում են հրապարակ։ Բերում են մի տոպրակ հաց։ Վերցնում է անասուններին, գնում է գյուղից դուրս։

Մի օր, երկու օր, երեք օր, իր ղործն է անում։

Գյուղից դուրս մի մեծ մարգագետին ու շատ ծառեր են լինում, այդտեղ կեսօրին բերում մակաղեցնում էր անասուններին։

Ադ դէյղ ջամիի իզիր գըննու։

Էուլ մա, բաղըդցօն մը գուտկու, բըրաւնու յայդ դիզին, գուդհնա քի ադ դէյղ շուդ աղվուր դէյղ ի, բաղըդգաւան գուանսի.— Էօր մը, ըրդը ար համչանք լասդէյղ։

Գուիչիցընին զպիռնալը, զանըսդէն ձաոիրէն շալկ։

Ադ հավալվ գամըղգընու քէվրանբաշէն, պէրծվ գուտդու, գուխատա հէյդ։ Գուխատա, ադ մարթ գուդըանա քի հավալվ իխլըք մարթ ի, ըմը հավվավվթէն գունին, գուանսի, էր.— Զվա՞ տօն հօվվավվթէն գունիս, տօն իխլըք մարթ իս։

Հավալվ գուանսի.— Իմ դարդէյը շուդ ի։

Բաղըդցօն գուանսի քի.— Շուդ աղվուր, լաս կիզէն մէչ չըգինուր մէյըմ գընամ, քի հանիմ զըռախինէս, ուդում, ըլվանու։

Հավալվ գուանսի.— Հանի զըռախնէտ, իս գըդանէմ, իս գուպիրիմ ըզ։

Գուառնի ըռախնէն մըթնա գուտրթու իդօն, զինգէուն գուանսի.— Զաս ըռախնէն ըլվուց, բաղըգանալն ի։

Գընալ իլվուձ էուր աղվուր մը գուլվանու զադ ըռախնէն, գուտուանլամիշ գինէ զը. գուձալի, գուտընա ըզ մէկ տէն։ Գուդուշինմիշ ըննօ. «Մարթս բըր ուկու աատրուձ-աատրուձ բըր դանա զաս ըռախնէն, անվիլա աղվուր ի իս գըդանէմ»։

Ցառանչ ըր գիսէուր ըննու գընա գուառնի զըռախինէն, գուտրթու ադ ճըրէն իդէյր, բագրգանէն խօչ։ Գուտդու զըռախնէն։ Բաղըդգաւան գուիչի գուդըանա ադ գընա շուդ աղվուր գընա մի, ամըր գունի.— Զուզվիցիք, զպիրնալր պարցիք։

Գուառնի զհավվըվէն գընա, գուփախա, գուտրթու։

Հավալվ գիսէուր գաւուկու հայվընէն բըր մանգըղցընի գուիչի նա բաղըգան գու, նա քարվանբաշը։

Հավալվ գուդուշինմիշ ըննու. «Աղուր ըռախինէն լծ՞ մընուց, ի թօզ կընուց»։

Մթնաք վախըա իդծն գուտրթու, գուիչի գուդըանա ըրգը դղէն նագուձ ըն տաուս, գուտլուն, գուհարցնի չուճրխնէն.— Զվա՞ գուտլաք, լօ՞ գու մտմօ։

Մինձ դղէն գուանսի.— Զըմ կիզի, լադա, զան ըռախնէլն ըլվուց, իդէօր զը, լիդ չի իգիք։ Հավալվ գուդուշինմիշ ըննու. «Ա կիզն ա աբրիլը դիզ չի ընծի համուր»։

Խարտը գուտդու մըհուարէն.— Իս գուտրթում, դէյրը հավէյվ ըզրըք։

Մըհտօր գուանսի.— Զըվ՞ գուտրթուս, տէօն աղվուր գուրիհիս զմիր կիզէն հայվանուաս։

— Գուտրթում,— գուանսի մօտրթ։

Այդ տեղը ճամփեզրին մոա է լինում։

Մի օր մի վաճառական է գալիս պիտի անցնի այդ տեղով, տեսնում է տյուր տեղը լավ տեղ է, վաճառականն ասում է.— Մի երկու օր տյստեղ հանդըստանանք։

Իջնցնում են բեռները, նստում ծառերի հովին։

Այդ հովիվը մոտենում է քարավանապետին, բարև տալիս, խոսում հետը։ Խոսում է, այդ մարդը տեսնում է, որ հովիվը խելոք մարդ է, բայց հովվությունն է անում, ասում է.— Ինչու՞ ես հովվություն անում, դու խելոք մարդ ես։

Հովիվն ասում է.— Իմ դարդերը շատ են։

Վաճառականն ասում է.— Շատ լավ, այս գյուղում չկա՞ մեկը, որ շորերս հանեմ, ասա, լվանա։

Հովիվն ասում է.— Հանիր շորերդ, ես կտանեմ, կբերեմ։

Վերցնում է շորերը, երեկոյան տուն, կնոջն ասում.— Այս շորերը լվա, վաճառականինն է։

Հաջորդ օրը կինն այդ շորերը լավ լվանում, արդուկում, ծալում, գնում է մի կողմ։ Մտածում է. «Մարդս պիտի գա, հոգնած-դադրած տանի այս հագուստները, ավելի լավ է ես տանեմ»։

Կեսօրից առաջ կինը վերցնում է շորերը, գնում է այդ ջրի եզրը, վաճառականի մոտ։ Տալիս է շորերը։ Վաճառականը նայում տեսնում է, այդ կինը շատ լավ կին է, հրամայում է.—Հավաքե՛ք, բեռները բարձեք։

Առնում է հովվի կնոջը, փախչում, գնում։

Հովիվը կեսօրին բերում է անասուններին մակաղելու, տեսնում է ո՛չ վաճառական կա, ո՛չ էլ քարավանապետ։

Հովիվը մտածում է. «Ա՛ստ իր շորերն ո՞ւր թողեց, գնաց»։

Երեկոյան տուն է գնում, տեսնում է երկու սպաները նստած են դռանը, լաց են լինում, հարցնում է երեխաներին.— Ինչու՞ եք լաց լինում, ո՞ւր է մայրիկը։

Մեծ տղան ասում է.— Գիտեմ, հայրի՛կ, այդ շորերը լվաց, տարավ, չվերադարձավ։ Հովիվը միտք է անում. «Այս գյուղն էլ ինձ համար ապրելու տեղ չէ»։

Իմաց է տալիս գյուղապետին.— Ես գնում եմ, ուրիշ հովիվ ճարեք։

Գյուղապետն ասում է.— Ինչու՞ ես գնում, դու լավ ես պահում մեր գյուղի անասուններըս։

— Գնում եմ,— ասում է մարդը։

Գուառնի զըրգը դղէն, մէյնձ դուքիլի, բղդագն ա յուսէն գուառնա, ճամպըք գուըննի։

Շուդ գուտրթու, քէչ գուտրթու, գուհանտիրա մինձ ճաուր մը։ Մօտրթ գուիչի գուգըռնա ճամպըք չըկու առնիլա հնմուր,ճըրէն միչին րըր առնուՄըգ չուճաուխ գուրթուղա ցամէք, միգալ չուճաուխ գուառնի, գուռնցնի ճըրին լռնտէն։ Գուտառնու միգալ չուճաուխն ալ րըր առնի, գուառնի գչուճաուխ գուհառնա գիս ճլրէն, լռնտին գուուկու ճռնավօուր մը ղադ ցամքէն կչուճաուխ րըր առնի, գուշումաթի ճրէն միչին, ճռնավօուր գուառնի գչուճաուխ, գուփախա։

Ադ րգդագ չուճաուխն ա յուսին գուիլնա ճըրէն մէչէ։ Զադ ա չուգառնու պըռնի, ճաուր կուդանս զը։ Մօտրթը էնք բռնա գուըննի ցամքը։ Ծօ ուր թու։ Զա՞ րըր ըննու. շաշմըշ իդուվ ճեուց. «Է՛,— գուռնսի,— հռրսդութայն կնռ՞ց, գնագս կնռ՞ց, չուճռւխնէն կացէն, իս չա՞ րըր շինիմ, լծ՞ րըր ուրթում հռմու»։

Գուառնի զկլատի, գուինա ջամպըք։ Շուդ գուտրթու, քէչ գուտրթու, առլ յիդ գուտառնու գուիչի, քի քռնի ցիրինը հռդայմ էրգըռնթայն կացէր իւ Գուհառնա մինձ մռմլռքռթ մը։ Գուխլվա ուդ մռմլռքռթէն մէչէ, գուտրթու ճռշարանայն ատաու, գուգայնա։ Սռհռթ մը, ըրգը սահռթ չումըննա նրքսի, չուտրթու յա՝ Գուառնի ճռշարանէն դօլր.— Ա՛յ մուրթ,— գուռնսի,— գայնտձ իս ուտաու, մուրացկա՞ն իս։

Մօտրթ ւյռնսի.— Գռն գուառղիմ, պռնէչմ խը գռնէս, ուկում պռնէմ խօչըռ։

— Զա՞ գառնուս պռնէս,— գուռնսի ճռշարանէն դօլր։

— Զռլրը գուառդի խըզ ըննու, գըպռնէմ,— գուռնսի։

— Ամուն գուլվռնճա։

— Գուլվռնռւմ, ախպէր,— գուռնսի։

— Շուդ աղվռր,— գուռնսի,— ռնցէ ամըննա ըլվռնըլ գէյդ։

Գուպիրի էր ամուն մը ուդիլա, գառուդի, գուրլիչա զամըննէն ըլվռնէլլ։

Գուպռնա յադ դէյդ ռմռյս մը, ըրգը ռմռյս, ուդ ճաշարանէն մու շղարաք ռվիլա շռդգուն, քռնէր աղ մօտրթ ըրլիշիցու յադ դիդ պռնիլ։ Ճռշարանէն դօլր սիրից ղադ մօտրթ, ուդվռր ագիլա իդօր էր, վարա յա իդօր էր։

Սդ մռմլռքռթէն թռնքռվիր գումիռնա։ Յառռնչ թռնքռվիր հընդրիլա հնմուր դօվլաթ գուշա գուսիրալլըն։ Ադ գուշը ռննռր կլխայն գունադիր, ռն րըը ըննիր թռնքռվիր։ Բիթըն էհալին գառուրթուն միդուն դէյդ։ Գուսիրին զծէկ կուպռնցրնա, գուիլվա դէյը գուուննու։ Գուպռսվէն գդուշ յասուէն-յռնտէն։ Ադ ճաշարանէն դօլր գուուկու, գուվերցնում է երկու ագռներին, մեծր քայլում է, փոքրին էլ ուսին է առնում ճամփա է ընկնում։

Շատ է գնում, քիչ է գնում, հանգիպում է մի մեծ ջրի։ Մարգը նայում, տեսնում է ճանապարհ չկա անցնելու, ջրի միջով պիտի անցնի։ Երեխաներից մեկին թողնում է ջրափին, մյուսին վերցնում, անցնում է ջրի այն կողմը։ Վերադառնում է մյուս երեխային վերցնում, հասնում է ջրի մեջտեղը, այն կողմից մի գաղան է գալիս, ջրափին գտնվող երեխային պիտի հափշտակի, սա գոռգոռում է ջրի միջից, գագանը հափշտակում է երեխային, փախչում։

Այդ փոքր երեխան էլ ուսի վրայից ջուրն է ընկնում։ Նրան էլ չի կարողանում րոնել, ջուրը առնում է։ Մարգը միայն ինքն է ցամաք դուրս գալիս։ Ո՞ւր գնա, ի՞նչ անի. շվարում մնում է. «Է՛,— ասում է,— հարսաությունս գնա՞ց, կինս գնա՞ց, երեխաներս գնա՞ցին, ես հիմա ի՞նչ պիտի անեմ, ո՞ւր պիտի գնամ»։

Առնում է գլուխը, ճամփա ընկնում։ Շատ է գնում, քիչ է գնում, հաս է դառնում տեսնում, որ մի ցորենի հասուկի չափ տարածութլուն է անցել։ Հասնում է մի մեծ երկիր։ Ման է գալիս այդ երկրում, գնում կանգնում մի ճաշարանի դռանը։ Մեկ ժամ, երկու ժամ՝ ներս չի մտնում, ոչ էլ դեռանում։ Դուրս է գալիս ճաշարանապետը.— Ա՛յ մարդ,— ասում է,— դռանը կանգնել ես, մուրացկա՞ն ես։

Մարդն ասում է.— Աշխատանք եմ ուզում, եթե աշխատանք ունես, գամ աշխատեմ մոտդ։

—Ի՞նչ կարող ես աշխատել,— ասում է ճաշարանի տերը։

— Ի՛նչ ուզում է լինի, կաշխատեմ,— ասում է։

— Ման կգվանա՞ս։

— Կգվանա՛մ, ախպեր,— ասում է։

— Շատ լավ,— ասում է,— անցիր ման լվանալու տեղը։

Նրան մի աման ճաշ է բերում ուտելիս, ուտում է, սկսում ամաններդ լվանալ։

Այգահեղ աշխատում է մի տարի, երկու տարի, այդ մարդու աշխատելու օրվանից ճաշարանի հաճախորդներն ավելի շատանում են։ Ճաշարանի տերը սիրում է մարդուն, լավ ուտելիք, փող է տալիս։

Այդ երկրի թագավորը մեռնում է։ Առաջներում թագավոր ընտրելու համար Դովլաթ ղուշ էին արձակում։ Այդ ղուշն ում գլխին նստեր, նա լինում էր թագավոր։ Ամբողջ ժողովուրդը դնում է հրապարակ։ Թռչունը բաց են թողնում։ Բարձրանում, պտտվում ու անհետանում է։ Դես ու դեն թռչուն են փնտրում։ Ճաշարանի տերը գալիս, տեսնում

իւի, զուշ նոդծուծ յաւ սմոն ըլվանուղէն ուսէն.
— Ձէ՞ր. տէ՞ր. ադ չիղուվ,— գուռսի էհալին։

Դուռոնին դղուշ, դադ սմուն ըլվանուղ մուրթ նա, գուդանէն դուշ մը գաբիհէն, քի հիչ դէղիմ ձէղ չունու թէ քրար գուսիրին ղդծվլաթ դաշէն։ Դուդանցըրնու ծէկ գուխլվա, գուխլվա, գաբրթու ուվա ադ մօրթ ըր բիհվուծ, ամդաբ դինայրք գուսիրջրդի, դուձագի գդինօյրք գուխշնա մուրթօյն ուսէյն գունսդու ավաւ իհուլին դուդիսնա զուշ ավա նոդծուծ յադ մաբթծուն յուսէն.— Ձէ՞, դույրը.— գուռսին,— ուս ի միր թէ՞ք՞ալիվ։

Ցուռոնէ ադ քաղքէն իհալին չաղվա՞ր գուռաբիյր, քան էր ադ մուրթ թէ՞ք՞ալիվր իղուվ, իհալին՝ զալրը շէ՞ղ ադվա՞ր զուռրրաւ։ Մինձ ան ծն հանիդ ադ թէ՞ք՞ալիվր։

Ուկընք չուճրինէն։ Զուռան ըր ճանաչօուր իդուբ, հուվրիսէն գուհանախրայնի, շամաթիկա ադ ճանաչօուրը գուխմուդա կչուճուսաւի գուսրթուս։ Հուվսիսէն միչէյն մ՚ւնձ գուռսի.— Զաս չուճաուխ րրր դանէմ միս դծն։

Իրգաուն գուդօնուսաչ հէյդ ի դօն, էր դաղէն գուռսի.— Զաս չուճաուխ կբսու ճանաչարէն պյուրնին աւէնք ըր։

Ադ հուվրվէն դէուդ դուռսի.— Շէ՞ղ ադվա՞ր, օղլո՛ւմ, սօն ախպար չունայրբս, ադ չուճաուխ իղու քի ախպար։

Բրդդաձ չուճաուխ, ճայր ըր գուդանայդ չաիուցուծ դունգբղլտուկ, ջագուցք գուգաննաւ։

Դաձբրմանջէյն գուռսի էր մշգօն,— Ի՛լ, իշի ավա մէյմը չա՞ գբդրից գճայր։

Մըշէ գուրննի, գուիշի չուճաուխ մը փագծուծ գճայր։

Դուգինչի վարբիդէն.— Արէ՞,— գուռսի,— չուճաուխ մը փագուծ գճաուր։

Դաձբրմանջէյն գուրննի, գուռսոն գչուճաուխ, գուիշի՝ ուսո հիկկա դու իրվուն, գուիչըցընի գչաղուցք, պամգու գուրբլբդէ կը, չո՞ղ չայ մը գուշինի, գուխմցընէ գը։

Ադ դաձբրմանջէյն ալ չուճաուխ չուսոնընու Իրգաուն զուսոնի դանուսզ իդօն, գինգլօուսը դուսսի.— Զուճաուխ չունայր ընք. ասդուծ չուճաուխ իդօր մի։

Ադ բսուօվ քանչան գուխրնդու, քան գան աղվա՞ր գուբիհի զադ չուճաուխ։

Ադ չուճբրինէն մինձցուն, ամէյ մէյը դէյլ ասկա՞ր կա՞ջէն։ Ըրգ ախպարն ալ առուն ց դմևզ դմիղալը կիդա՞նիլ ինգուն գաբրթայմ խօչ։ Ադ գաբրթ քանղան սիրից զադ ասկա՞րնէն։

Էուր մալէ թ՞ա՞քա՞վիր գինչից ղղաբբլմնէյն ասուց.— Ընծը ըրգը ասկար գուբիդա շէ՞ղ խիլըք, բըր ըննուն։

է, թոչունը նստել է այդ սման լվացողի ուսին.— Ջէ՛, չէ՛, այդ չեղավ,— ասում է ժողովուրդը։

Վերցնում են թոչունը, սման լվացող մարդուն էլ տանում պահում են մի տեղ, որը ոչ մի տեղից տնցք չունի։ Նորից են Դովլաթ ղուշին արձակում։ Ատ բարձրանում է, պատվում, դնում է նորից այդ մարդու պահված տեղի առնիքը քչփորում, ծակում է առնիքը, իջնում, նորից նստում այդ մարդու ուսին։ Ժողովուրդը տեսնում է, որ թոչունը նորից նստեց այդ մարդու ուսին, ասում է.— Ջէ՛, արդեն սա է մեր թագավորը։

Առաջ այդ քաղաքի ժողովուրդը վատ էր ապրում, իսկ այդ մարդու թագավոր դառնալով, ժողովուրդն արդեն սկսում է լավ ապրել։ Այդ թագավորը մեծ անուն է հանում։

Դառնանք երեխաներին։ Տեսան, որ դաղանը տարավ, հովիվներ են հանդիպում, սկսում են աղմկել, դաղանը վախից թողնում է երեխային, փախչում։ Հովիվների մեծն ասում է.— Այս երեխային պիտի տանեմ մեր տուն։

Իրիկունը նրան տանում է առն, հորն ասում.— Այս երեխային դաղանի բերանից խլեցինք։

Հովվի հայրն ասում է.— Շատ լավ, տղա՛ս, դու եորայր չունեիր, այս երեխան քեղ եղբայր կլինի։

Փոքր տղային, որ ջուրը առնում է ջրաղացի ջրատար խողովակին է հասցնում, ջրաղացը կանգ է առնում։

Ջրաղացպանն իր մշակին ասում է.—Ծ՛ւ, տես ջուրն ինչո՞ւ կտրվեց։

Մշակը ելնում, տեսնում է մի երեխա փակել է ջուրը։

Վարպետին կանչում է.— Արի՛,— ասում է,— մի երեխա փակել է ջուրը։

Ջրաղացպանը ելնում է, վերցնում է երեխային, տեսնում է՝ դեռ շունչ կա վրան, իջեցնում է ջրատացը, րամբակի մեջ փաթաթում, տուք թել է պատրաստում, խմցնում նրան։

Այս ջրաղացպանն էլ երեխա չի ունենում։ Երեկոյան վերցնում է երեխային, առնում տուն, կնոջն ասում.— Երեխա չունեինք, ասաված մեզ երեխա տվեց։

Պառավն այնքան է ուրախանում, այնքան լավ է պահում երեխային։

Այդ երեխանները մեծանում են, ամեն մեկը իր տեղում դինվոր է դնում։ Երկու եղբայրները առանց մեկը մյուսին ճանաչելու, րնկնում են մի սալայի մոտ։ Սպան շատ սիրեց այդ դինվորներին։

Մի օր էլ թագավորը կանչեց սպային ասաց.— Ինձ երկու դինվոր է պետք, որոնք շատ խելոք պետք է լինեն։

Զաբիթը ասաց.— Ես գունէմ ըրգը ծախէր, չափին տվիլա խիլիք։

— Էօյլա իսա, զաղ ծախէրնէն գուպիրիս խօչա։

Զաբիթ իդուր զծախէրնէյն թաքավիրը, եփըր գիսուվ զծախէրնէն, առչը դէօնիլէն քան զան ոիրից զիրինք, էլ չըդրսնըվուծ։ Ծախէրնէն գիրուն, խսիցէն թաքավիրէն խօչ, հիչ պուն չունէալրըն, չունքի թաքավիր շուդ սիրից զիրինք։

Ուրէն մէ բաղըրգօն մը գուացնիր լաղ մամլանքաթէն խիչին, լսից զաղ թաքավիրէն զանաուն, աղվիր թաքավիր ի դէյէ, ուզից մինձ հագիա մը դանա թաքավիրէն, իդուր թաքավիրէն շուդ դըլմաթլը հադիյինա։

Թաքավիր յէփըր դիսուվ զաղ հադիինէն, աչալիպ ասաց.— Շուդ ազվիր,— ասուց բաղըրգանէն,— իո քինէ շուդ մաճուն իզում, լագում ի,— ասուց,— իրիգաուն տօն խօչա մըսաֆըր բըր գինուս։

Բաղրգօն ասուց.— Շու՛դ ազվիր, զըգինում, ըմմը էմ գնայը չըմ գարա թուղու։ Էմ պանվօրնէն ըմիսաթ չըմ ինի։

Թաքավրն ասուց.— Շու՛դ ազվիր, իս գունէմ ըրգը ծախր, շուդ խիլըք ըն, գուրթուն քէ գինգունը րակչըլըկ գինին։

Գուրթուն, զաղ ըրգը ծախր գուդանէյն, դուանցրնին չագըրէն առչիվ, գունսին.— Տաք լացդէյղ բակչա բըր գինաք, մուրթ չըրըրթուղաք մրնա չադրրէն մէյչ։

Իրիգաուն ազ ծախրնէն գուխուսէն մէ միգալի հիդ, վախրտ առնա դէյը, չըբաուիգէն։ Մէյը գուասի տա միգօլ.— Զա՞ անցուձ կլխիս նիքէ համօ։

Մէյը գուբըլիշա զկլխէն անցօձ։ Միգալն ա գուբըլիշա։ Բաղըրգանէն գնայը գուլըսի չադրրէյն մէյչըն, գուասի. «Ես ծախրնէն էմ դզօքն ինձ։

Գուրննի տուրիցի, գուկըրգի դըրգը մրգնա, գուասի.— Տաք էմ դղօք ըք։

Գուառնի գիրինք, գուդանը չադրրէն մէյչը։

Քանդան գուսին-գուխօսին, աճե դդու միգ թիվէն գուրաուիդէն՝ մալն ալէ հիդվընէն բարաբուր։

Բաղրգան թաքավիրէն խօչ շուդ վախտ անցընիլէն սօնգ, գուրնի, գուուրթու։ Դուիշի քի չադրրէն առչիվ ծախր չըկու, գուհասնա չադրլէն իօչ, գուիշի նէքսի ամրն ծախր գինգծուն մէչ թիվէն բաոգուձ։ Քանդան գունիխըրքնու բանգրգան, գուքիշի գդաբանչալէն բըրնիդի գըրքը, ամմա գուդլուշընմըշըննու, գունսի. «Ուրթուս պիրիմ գիաքավիր, թըղ ուկու, անկ էր իչու թըզ դըսնա գէր խիլիք ասկարնէնա։

Սպան ասաց.— Ես ունեմ երկու գինվոր, չափից ավելի խելոք։

— Որ այդպես է, այդ գինվորներին կրերես մոտս։

Սպան գինվորներին տարավ թագավորի մոտ, երր տեսավ նրանց, առաջին տեսնելուն այնքան սիրեց նրանց, էլ չտեսնված։ Գինվորները կերան, խմեցին թագավորի մոտ, ոչ մի գործ չէին տնում, քանի որ թագավորը նրանց շատ էր սիրում։

Մի օր մի վաճառական էր անցնում այդ քաղաքի մոտով, լսել էր այդ թագավորի անուն, որպես լավ թագավորի ուղում է նրան մի մեծ նվեր տանել, տարավ շատ թանկագին նվերներ տվեց թագավորին։

Թագավորը երր տեսավ այդ նվերները, գարմացած մնաց.— Շատ լավ,— ասաց վաճառականին,— ես քեզանից շատ չնորհակալ եմ։ Պետք է երեկոյան ինձ մոտ հյուր լինես։

Վաճառականն ասաց.— Շա՛տ լավ, կմնամ, բայց կնոջս չեմ կարող թողնել։ Իմ բանվորներին չեմ վստահում։

Թագավորն ասաց.— Շա՛տ լավ, ես ունեմ երկու գինվոր, շատ խելոք են, կգնան քո կնոջը պահակություն կանեն։

Գնում են, այդ երկու գինվորներին առնում, կանգնեցնում են վրանի առաջ, ասում.— Դուք այստեղ պահակ պիտի կանգնեք, չպիտի թողնեք մարդ վրանից ներս մտնի։

Երեկոյան այդ գինվորներն իրար հետ զրուցում են, որպեսզի ժամանակն անցնի, չքնեն։ Մեկն ասում է մյուսին.— Գլխովդ ի՞նչ է անցել գարձել մինչև հիմա։

Մեկն սկսում է պատմել իր գլխով անցածը։ Մյուսն էլ է պատմում։ Վաճառականի կինը լսում է վրանի միջից, ասում. «Այս գինվորներն իմ տղաներն են»։

Դուրս է գալիս, գրկում է երկուսին էլ, ասում.— Դուք իմ տղաներն եք։

Վերցնում է նրանց, տանում վրանից ներս։

Այնքան են ասում-խոսում, որ ամեն մի աղան (մոր) թևերի վրա քնում է՝ մայրն էլ նրանց հետ միասին։

Վաճառականը թագավորի մոտ րավակուն ժամանակ անցկացնելուց հետո, վեր է կենում գնում։ Տեսնում է, որ վրանի առաջ գինվոր չկա, հասնում է վրանի մոտ, նայում ներս, տեսնում ամեն մի գինվորը կնոջ մեկ թեի վրա քնած է։ Վաճառականն այնքան է զայրանում, քաշում է սարճանակը, որ երեքի վրա էլ կրակի, բայց մտածում է, ասում. «Գնամ բերեմ թագավորին, թող գա, իր աչքով տեսնի իր խելոք գինվորներին»։

Դուռը թաղրգան գոպիրի վթաքավէլ.— Իշի՛,— գուռսի,— քէ խըվիք ասկարնէն, ասու համօ դռսինք չա՞ շինիմ իս։

Թաքավոր գուռսի.— Հա, հէտս ի, դռսընք դընիլ։

Նիքէ լադ վախըտը գընալը գոխտու։ Ասկարներն ալէ գոխտուն, գոխշին թաքավոր իրինց վիրիվ կլինէն գանծուծ. գուշաշմիշ ընտուն, գուխխմուն ասկարնէն, չա՞ չըղոպ ըրր ուդուն թաքավիրէն։ Ճէփըր գոդիսնուն բաղըրգանէն օօռ գու դաբանչալէն, գընա գուղդանու ասկարնէն վախտուն, դուռսի.— Իս լասդիդ իֆադա չըմ ուդու, դուրթունք թաքավիրէն իօչ։

Գուռրթուն թաքավիրէն իօչ, բաղրրգանն ալ հիդվընէն։ Գընա գուռսի.— Թաքավոր սրրուծ գինու, գոխընթրիմ լաղըմ ի փագիս զտաուռ մուրթ չընինի աուրիցի։

Ծադուր սօնդ, գընալ գուրիլիշա հանթաղիլ, դուռսի.— Աս ասկարնէն էմ չուճախնան ընւ վախըտ մը,— գուռսի,— էմ մուօրթ հովալվ ըր, իպիր ըռախնա ըլվացու, դարա գոդ ըռախնէն դրէօչ։ Ադ բաղրրգանէն իղէր ուդ ըռախնէն, ուռուվ գէս, փախռ կընուց։

Չամու թաքավոր շաշմըշ իղով. Ասաց. «Էօլլու իսա, աս էմ գընալն ի. ատ ասկարնէն ա՝ էմ դրղօքն ընս։

Գուիշի տալ բաղրրգան.— Իս չուց ջադու ուդում քի, տօն ղէմ գընա առիր փախուր։ Իս գրսբանօր գքի, ըմը ասդուծ թրլ ունկու հանիւտ։

Գաըննի բագրգօն գուգախի ղկլատխ, գուատնա ուրթու։

Թաքավիր, էր գընա իլան չուճուխնէն լադ դիզ օմըր գուտնցընին։

Իրդընաուց գիննա ըրք խնծիրը հուդ. մէ՝ հաթաղօգէն, մէ՝ լսօղէն, մէգն ալ՝ ջումլա ալամէն։

16 (16). ՋԱՅՐԸՐ ԳԸՑԱՆԻՍ, ՋԱՆ ԱԼԷ ԳԸՆԾԻՍ

Գուգինու, չուգինու թաքավիր մը, ադ գունունու վագէր մը։ Ադ թաքավիրը, գընալը իլան դղան գուրթուն պատվիլ, աշկէնը գութօդուն իդօն։ Թաքավիրը վագիրէն գնսէ.— Տօռը մանդլէ, գըրմըրթէն ճօր, հաց, ուդիլու գուդօս։

Վագիրը տօռը գուփագէ աշկընէն ըրվանւ։ Վագիրը ամըն ուր ադիր հաց, ճօր գուդօ։ Ուր մը չաղվիր մդքում գնսէ աշկինէն, քի տօռը պանօ։

Աշկէնը գնսէ.— Տօռը չըմ պանօ։

Վագէրը սօդ դիդը խարուր գուխարդէ թաքավըրէն, քի աս աշկէնը չաղվիր է, ճահլնէն ընուօդը-մընիւօզը բէլէսըգ է, ուրը, օռ աշկէնըտ։

Թաքավորը չա՞ բըր շինէ. դղան գուխուրդէ աշկընէն քուվը։ Գուկօ ախպարը գիշէ տօռը ուրրզան փագուձիր։

Վաճառականը գնում, բերում է թագավորին.— Տե՛ս,— ասում է,— քո խելսք դինվորներին, գու ասա, հիմա սրանց ի՞նչ անեմ։

Թագավորն ասում է.— Հա՛, արժի սրանց սպանել։

Մինչ այգ կինը զարթնում է։ Զինվորներն էլ են զարթնում, տեսնում են թագավորն իրենց գլխավերը կանգնած, շփոթվում, գժվում են, թե ի՞նչ պատասխան պիտի տան թագավորին։ Երբ տեսնում են վաճառականի ձեռքի սարճանակը, կինը հասկանում է, որ գինվորները վախեցան, ասում է.— Ես այստեղ բացատրություն չեմ տա, գնանք թագավորի մոտ։

Գնում են թագավորի մոտ, վաճառականն էլ հետները։ Կինն ասում է.—Թագավորն ապրած կենա, խնդրում եմ գուռը ծածկել աուր, որ մարդ գուրս չգա։

Դրանից հետո կինն սկսում է պատմել, ասում է.— Այս երեխաներն իմ զավակներն են։ Մի ժամանակ,— ասում է,— ամուսինս հովիվ էր, շորեր բերեց լվացի, տարա աիրոջը։ Այգ շորերը այս վաճառականինն էր, վերցրեց ինձ, փախավ գնաց։

Թագավորն ապշում է. «Որ այգպես է, այս կինն իմ կինն է, այս դինվորներն իմ տղաներն են».

Նայում է վաճառականին.— Ես ինչպի՞սի պատիժ պիտի տամ քեզ, որ գու իմ կնոջը վերցրիր փախար։ Ես քեզ կսպանեի, սակայն ասածդ թող քո պատիժը տա։

Վաճառականը վեր է թենում, գլուխը կախ հեռանում։

Թագավորն ու իր կինը, երեխաների հետ այդտեղ մնում են ու ապրում։

Երկնքից երեք խնձոր է ընկնում. մեկը՝ պատմողին, մեկը՝ լսողին, մեկն էլ՝ արար աշխարհին։

16 (16). ԻՆՉ ՈՐ ՅԱՆՆՍ, ԱՅՆ ԷԼ ԿՀՆՁԵՍ

Լինում է, չի լինում մի թագավոր, նա մի վեղիր է ունենում։ Այգ թագավորը, կինն ու տղան գնում են ճանապարհորգելու, աղջկան թողնում են սանը։ Թագավորը վեղիրին ասում է.— Դուռը փակիր, ջուր, հաց, ուտելիք կտուրից կասա։

Վեղիրը դուռը փակում է աղջկա վրա։ Ամեն օր նրան հաց ու ջուր է տալիս։ Մի օր էլ վաս մտքով ասում է աղջկան, որ գուռը բացի։

Աղջիկն ասում է.— Դուռը չե՛մ բացանի։

Վեղիրը սուտ լուր է ուղարկում թագավորին, թե աղջիկը վտա է պահում իրեն, ջահելների ելնողն ու մտնողն անհայտ է, ասի, ստ աղջկադ։

Թագավորն ի՞նչ պիտի անի. տղա՛յին է ուղարկում աղջկա մոտ։ Նրբայրը գալիս է տեսնում, որ դուռը փակ է առաջվա պես։

Գնաց.— Պուց ըղտօրը։

Ամմա աշկէյնը գնաց.— Ջըմ պանո։

Ախպարը մադնէն գըցըցընէ էր, քի իս քէ ախպարն իմ։ Աշկէնը սօրը գըպանու։ Գիշէ էր ախպարն է, գնաց.— Ախպար, չվա՞ իդուձ իս լաստէգը։

Ախպարը սօղ մըդքում գուխապըահ գէր քալրը.— Դադայը իլան մամայը գուկուն, բուրթունք ղարշա։

Գառնի ըզքայրը գուրթուն։ Գուրթուն լիուը, գիշին քէ աղբայր մը գօ, աղբայրէն քուվը մինձ ձաո մը գօ։ Ռայրը գուանաց.— Բըր րառգէմ։

Սիպարը գնաց.— Ջնգէս տէր կլօխտ, բառգէ։

Աշկէյնը գըրառղա խուրօ քօն։ Ախպարը գամուգ մը քուրը կըլօիւը գըհանէ ձնգին, գըանա քնրէ մը յէրվան։ Սիպարը գուխզօ քալրը, գըփախաւ։ Գիմաօ աշկէնը, գիշէ ախպարը չիգօ։ Գամըթնէ, աշկէնը գընէ ձառէն ձարքը, գըբառգա յանդէգը։

Սարաիկան գլննօ միգալ թաքավուրէն գգան ծիօն ըրվան հիձիր է, իգիւ է ճօր րըր իւմգըսէ ծիօն աղբըրին։ Ծէնը գուխըրաա, ճօր չուխըմէ։ Դղան գնաց. «Զվա՞ ճօր չուխըմէ ծէնը»։ Գիշէ, ճըրէն միչը թասֆիր մը գուրվուն օ, դգան գիշի, քի ձառէն ձուրքը աշկէն մը գօ։ Դղան էր մէղքը գնաց՝ ուղվիր է աշկէնը։ Աշկէնն ալէ ըսահը, շիդ ագվիր իւ։ արիվէն գաւսիր՝ իո ձիթիմ, տօն մը ձիթիր։

Դղան աշկընէն գնաց.—Արէ իճէ ձառէն ձըլքին։

Աշկէնը չուխուսէր։ Դղան գընէ ձառէն ձարքը, գուպոնու աշկընէն լիվը, գիշնէն ձառէն դուգը։ Աշկէնը դղէն հիդը չըլուսէր։ Դղան գըպոնէ ղադ աշկէնը, գըոնու ձիօն ըրվան, դղան ալ գըհիձնա ծիօն ըրվան։

Ջադ աշկէնը գաունէ, հուրս գըգանա ի գօն, լութ ար, լութ իրգօն թըմպինդ գըքիշուին։ Հուրը շիդ ագվիր իր, ամը հիչ մկգէն հիգը չըր խուսիր։ Ան ըլդը ղգօ գունիր, իվիր ալալը տուրուցէ գըգինու, մարը չուչըխնէն նէննի-նէննի գնաց.— Բալքըմ դադայը գըգանա մէ քունց։

Տուրուցունց գուլըսին հարսէն ծանը, հուրը ծան գունա գիլա, գուխընդուն։

Բաղդան մուրթը գնաց.— Գուգիս դանէմ գքէ ախպօրինց։

Գնալըն ալ գնաց.— Տը կիգիս ձառէ ղվղլ՞ն իմ իս։

Թաքավուրէն դղան, վաղիրէն հիդը գնալ իւան ըդը դգան, թաւիրը մը ասկալ ալէ գուղրգէ գինգունը մուրինց։ Ջամփունքը տալր մը գուդիսնուն, տուրէն միչը չադըր մը գուքիշուին, ադ իրգօնը հուդ գուբառգէն։

Ասում է.—Բաց դուռը։

Բայց աղջիկն ասում է.— Ջեմ բացանի։

Եղբայրը մաանին ցույց է տալիս, թե ես քո եղբայրն եմ։ Աղջիկը դուռը բաց է անում, տեսնում, որ եղբայրն է, ասում է.—Եղրա՛յր, ինչո՞ւ ես եկել այստեղ։

Եղբայրը խաբում է քրոջը.— Հայրիկն ու մայրիկը դալիս են, մենք դնալու ենք դիմավորելու։

Վերցնում է քրոջն ու գնում։ Գնում են սար, տեսնում են մի աղբյուր կա, աղբյուրի մոա մի մեծ ծառ կաւ։ Քույրն ասում է.— Պիսի՞ քնեմ։

Եղբայրն ասում է.— Գլուխդ ծնկիս դիր, քնի։

Աղջիկը խոր քուն է մանում։ Եղրայրը կամուցուկ քրոջ գլուխը ծնկի վրայից վերցնում, դնում է մի քարի վրա, քրոջը թողնում է ու փախչում։ Աղջիկը դարթնում է, տեսնում՝ եղրայրը չկաւ։ Մթնում է, աղջիկը բարձրանում է ծառի կատարին ու այնտեղ քնում։

Առավոտյան մի ուրիշ թագավորի տղա, ձի հեծած դալիս է աղբյուրի մոտ՝ ձին ջրելու։ Ձին խրտնում է, ջուր չի խմում։ Տղան ասում է. «Ինչու՞ ջուր չի խմում»։ Նայում է, տեսնում ջրի մեջ մի պատկեր է երեում։ Տղան նայում է, որ ծառի կատարին մի աղջիկ կաւ։ Տղան մտքում ասում է՝ սիրուն աղջիկ է։ Աղջիկն էլ, իրոք, շատ սիրուն էր. սրեին ասում էր՝ դու մի՛ ծաւթիր, ես սլիաի ծաթեմ։

Տղան աղջկան ասում է.—Արի՛ իջիր ծառի կատարից։

Աղջիկը չի խոսում։ Տղան բարձրանում է ծառի կատարը, բռնում աղջկա թևից, իջեցնում է ծառի տակ։ Աղջիկը տղայի հետ չի խոսում։ Տղան բռնում է աղջկան, դնում ձիու վրա, ինքն էլ հեծնում։

Այդ աղջկան առնում, հարս է տանում տուն, յոթ օր, յոթ գիշեր թմրուկ են ղարկում։ Հարսը շատ լավն է լինում, բայց ոչ մեկի հետ չի խոսում։ Նա երկու տղա է ունենում, երբ բոլորը դրսում էին լինում, մայրը երեխաներին օրոր էր ասում.— Երանի՛ հայրիկը մեզ տանի քեռանց։

Դրսից լսում են հարսի ձայնը, որ հարսը ձայն ունի, ուրախանում են։

Հեսո ամուսինն ասում է.— Ուզո՞ւմ ես առնեմ քեզ եղրորդ մոա։

Կինն ասում է.— Կարծում ես ծառի փչակի՞ց եմ եղել։

Թագավորի աղան, վեզիրի հետ կնոջը և երկու երեխաներին, մի դունդ ղինվորով ուղարկում է մորանց առնե։ Ճանապարհին մի դաշտ են տեսնում, մի վրան են խփում ու այնտեղ գիշերում։

Գըմբռնէ, վաճէրը գնաց.— Արի՛ հիդիս իղէ։
— Գնալը դնաց.— Ջըմբռնու։
— Դուռս գըգնիմ։
— Գըգնիս՝ գնէ։
— Միգալն ալէ գըգնիմ։
— Գըգնիս՝ գնէ։
Սունդը ըրդօքըն ալ գըգնէ։
Գնալը դուզէ տուրուցէ ընդիլ, վաղիրին դա-
սէ.— Դնդիս՝ բաքլուն մը գարէ մէշքիս։
Վաճիրը բաքլունը գոբից գինգուն մէշքը, գը-
նալու լիժող կնաց։ Միշքին բարունը գնալը քա-
կից, փախուվ գնաց, լնգուվ լու մը։ Անզիզ դի-
սուվ հավէվ մը։ Հանից էր ըլսախնէն հավուվէն
իլօ։ Ինքը հաքուվ հուվվէն ըրախը, ուվից մակը
գիշէլն մալէ, անցօց կլօխը, ուարցուվ քալ գղա,
կնաց։
Շատ գնաց, քէչ կընաց, լստուտ խիլիք գահվա
մը։ Մըգուվ գահվէն միչը, լանդիղը պանիցուվ
Ամէս մը պանիցուվ, իլից, էր գաղէն գահվան ի։
Էր դուդն իլան վաղիլը դաչմա գուշէրլա լագ
գիղր, գըռըդէրլին։ Աչկէնը պուն չտեսուց էր գա-
զէն։ Յանտեր սունկը իշից դիսուվ էր մուրթը
իլան վնդէրն ալէ լուէյն նագիցուն լագ գահվան։
Աչկէնը տախտըլից, չատուգ քէ ձդ էմ մուրթըն է։
Ուր մալէ թաքանվուրը դնաչ.— Ախչ, քալ
գղօ հանգաթէ։
Աչկէնըն ալ գնաչ.— Տօրը գըգրիցիք, տուն
պալէնքը դվիք ընծէ։
Տօրը վազիցէն, պալէնքը գվէն քալ դղէն։ Բալ
դդան կըլօխը չորրը իզուձ իր բաշլից հանգաթիլը։
Վաճիրը գուհասցնօ լիրվանը ալ հանգիստիլը, գնա-
սէ.— Հանիցիք զէ տուրիցէ։
Մուրթը գնաչ.— Բալ գղա, ասկոնր է հանգիս-
թիլու, հանգաչէ։
Վաճէրը գնաչ.— Ալ հանգիսթը աղվնր չէ։
Մուրթն ալ գնաչ.— Հանգաթէ։
Աչկէնը գնաչ.— Ջու հա՞վպաք ընծէ,— գըհոնէ
տանէն գըքյարէ կլխին, գըձձուքը գուքրքրվա գնա-
չէ.— Ը՛սօ էմ մուրթըն է, ըսօ ան վաճիրըն է,
որ խաբուր իգնր էմ դադէն՝ «Աչկէնըս չազվնր
է, ջամփունքը ձուռձ է», ըս ալ է ան վաճիրն ի,
քի զէմ չուջրինէն գնից։
Թաքանվուրը հասգըցուվ, քի էր աչկէնը միդք
չունա, դիղին գալնիցուվ, անուց.— Պունիցիք գվա-
գըրը, գաբիցիք չամբըշ ճըրէ մը լիդտէն, բա-
դուռ-բուդուռ թըղ ըննուն։
Մուրթը, գընալը գուրթուն իզօն։ Գնալը դուր-
թու խամամը, գըլվացվա, դրուխը գըփխէ։ Ցութ
Մթնում է, վեղիրն ասում է.— Արի՛ ինձ մոտ։
Կինն ասում է.— Ջե՛մ դաւ
— Տղայիդ կմորթեմ։
— Մորթում ես՝ մորթի՛։
— Մյուսին էլ կմորթեմ։
—Մորթում ես՝ մորթի՛։
Վերջը երկուսին էլ մորթում է։
Կինն ուզում է գուրս դնալ, վեղիրին ասում
է.— Ուզում ես մի պարան կապիր մեջքիցս։
Վեղիրը պարանը կապում է կնոջ մեջքին, կինը
թողնում դնում է։ Կինը պարանը մեջքից արձակում
է, փախչում դնում, ընկնում է լեռը։ Այնտեղ տես-
նում է մի հովիվ։ Կինը հանում է շորերը, տալիս
հովվին։ Ինքը հագնում է նրա շորերը, ուզում է մի
մաքուր մորթի, հագցնում է գլխին, գառնում քաշել
տղա, դնում։
Շատ է գնում, քիչ է դնում, հանդիպում է մի
սրճարան։ Մտնում է սրճարանը, աշխատում։ Մի
ամիս աշխատում է, տեսնում է, որ իր հոյ սրճա-
րատեր է։ Իր հայրն ու վեղիրը միշտ գալիս էին այդ-
տեղ նստում։ Աղջիկը բան չի ասում իր հորը։ Հի-
տո տեսնում է իր ամուսինն ու վեղիրն էլ գալիս
նստում են այդ սրճարանը։ Աղջիկը համբերում է,
չի ասում, որ դա իր ամուսինն է։
Մի օր էլ թագավորն ասում է.— Արի՛ քաշել
տղա, մի հեքիաթ պատմիր։
Աղջիկն ասում է.—Դուռը կողպեցեք, դաան բա-
նալին տվեք ինձ։
Դուռը փակում են, բանալին տալիս են քաշել
տղային։ Քաշել աղան ինչ որ գլխին եկել էր, սկը-
սում է պատմել։ Վեղիրը հասկանում է, որ պատ-
մությունն իր վրա է, ասում է.— Հանե՛ր որան
գուրս։
Ամուսինն ասում է.— Քաշո՛ւ տղա, պատմու-
թյունդ լա՛վն է, շարունակի՛ր։
Վեղիրն ասում է.— Այդ պատմությունը լավը
չէ։
Ամուսինն էլ ասում է.— Պատմի՛ր։
Աղջիկն ասում է.—Ձի՞ք հավատում ինձ,—դա-
կը գլխից հանում է, մազերը թափում ու ասում,—
Սա՛ իմ ամուսինն է, սա՛ էլ այն վեղիրն է, որ տաս
լուր ավեց հորս, թե «Աղջիկդ վատն է. ճանապար-
հը ծռել է», սա՛ էլ այն վեղիրն է, որ երեխաներիս
մորթեց։
Թագավորը հասկանում է, որ իր աղջիկը մեղք
չունի, աեղից վեր է կենում, ասում.— Բռնեցե՛ք
վեղիրներին, կապեցե՛ք կաաաղած ջորու ետեից,
թող կտոր-կտոր լինեն։
Մարդն ու կինը գնում են տուն։ Կինը գնում
է բաղնիք, լողանում, շորերը փոխում։ Յոթ օր, յոթ

ուր, լութ իրգօն թմպիւգ գըգքիշուին, քէֆ գինին, գըխընդուն։

Իրգընքին ինգուվ ըրք խընծիւր. մէյը՝ հաղթօգին, միգալ ըրգԸքը՝ մուրթ-գինգունը։

17 (17). ՂԸՍՄԱԹԻՆ ՋԸՋՓԱԽԷՐ

Գըգինօ, չըգինուր, թաքաւմուր մը, գընունօ դղա մը։ Ադ դղան ամըն իր ավչըլըղ գուրթօ լիոը։ Ուրմ ալէ գըդիսնօ դաւրվէշ մը։

Դաւրվէշը գաւսէ.— Թաքավուրը դղօ, քէ ղըսմաթը չադըրը գօ։

Դղան գուրթօ։ Շատ գուրթօ, քէչ գուրթօ, գըդիսնօ չտղըր մը, չուդըրէն միչը տիղնուած-քըսըֆըրուած, հիվանտ աշկէն մը բառգուած իր։ Ջադ աշկէնը չառնիլա համար, դղան քիշից դտանօլը, գլխից յաշկընէն փուրը, իթօղ փախուվ։ Ջամփուքը դյուշումիշ իղուվ. «Ախալիսից եմ տիղնուած ղսմաթէնօ»։

Անցուվ էփէլի վաղու մը, դղան գինա իգիք լադ դիդիրը լավչըլըղը։ Իշից, դիսուվ չադըրէն դիզը մինձ ղունաղ մը գօ։ Ցադ ղունաղէն յաւչիվը աշկէն մը ձաղգընէն գուճրիր։ Դղան համան աշըղլամըշ իղուվ յաշկընէն տիմը, ասուց.— Աշկէն, թուս մը ձոր գուղօս ընծէ, շուդ ձարուվ իմ։

— Գուղօմ, արէ նըքսէ,— ասուց աշկէնը։

Դղան նըքսէ անցուվ, ճորը խմից գութ-գութ, ամա չըգարցուվ ուրթիվ, քուր գըդրից, գալնիցուվ ճուց։

Աշկէնը ասուց.— Զվա՞ գալնուձ իս, չա՞ գուգիս։

Դղան ասուց.— Գառնի՞ղէս։

Աշկէնը առչը աղըղին չըգարցուվ ջադուբ ուդիր, տուղիգա մը գալնիլին սօնդրա, ասուց.— Գառնիմ։

Ցադ վաղըալը դղան գառնէ դաշկէնը, բարաբուր գուրթուն լէր դուդէն ղօնաղը։

Դղան աշկընէն գուհաղաթէ չարըր անցուձ իր կլխին, ձիձաղիլում գուաւսէ դէրվիշէն ղրէլցը՝ «Քէ ղսմաթը չադըրը գօ»։

Ցան վտղըալը աշկէնը գուաւսէ.— Ի՛ս իմ ան չադըրէն հիվունս, տիղնուձ աշկէնը, լէփր տօն աւնօլը քիշիցիր, խիթիցիր փուրիս, տիղնուձ ճորը ֆիտիցուվ, իս ադվուրցու։ Տանդէն դուգն ալէ ջահիր իր՝ ձախիցունք, գիրունք ղէ։ Ագար թը չըր ավղօ, իշի տանգօն դիզը։

գիշեր թմբուկ են վարկում, քեֆ անում, ուրախանում։

Երկնքից երեք խնձոր ընկավ. մեկը՝ պատմողին, մյուս երկուսը՝ մարդ ու կնկան։

17 (17). ԲԱԽՏԻՑ ՉԵՍ ՓԱԽՉԻ

Լինում է, չի լինում, մի թագավոր է լինում, ունենում է մի տղա։ Այդ տղան ամեն օր գնում էր սարը՝ որսի։ Մի օր էլ մի դերվիշ է տեսնում։

Դերվիշն ասում է.— Թագավորի՛ տղա, քո բախտը վրանի մեջ է։

Տղան գնում է։ Շատ է գնում, քիչ է գնում, տեսնում է մի վրան, վրանի մեջ խիստ գեղնած մի հիվանդ աղջիկ է պառկած։ Որ այդ աղջկան չառնի, տղան քաշում է գանակը, կոխում աղջկա փորը, թողնում փախչում։ Ճամփին մտքի մեջ ասում է. «Ազատվեցի իմ գեղնած բախտի՛ց»։

Անցնում է բավական ժամանակ, տղան գարձյալ գալիս է այդ տեղերը որսի։ Նայում, տեսնում է վրանի տեղը մի մեծ պալատ կա։ Այդ պալատի առջև մի աղջիկ ծաղիկներն է ջրում։ Տղան իսկույն սիրահարվում է նրան, ասում.— Աղջի՛կ, մի թաս ջուր կաո՞ս ինձ, շատ ծարավ եմ։

— Կտա՛մ, արի ներս,— ասում է աղջիկը։

Տղան ներս է մտնում, ջուրը կաթ-կաթ խմում, բայց չի կարողանում գնալ, քար կտրում, կանգնում մնում է։

Աղջիկն ասում է.— Ինչու՞ ես կանգնել, ի՞նչ ես ուզում։

Տղան ասում է.— Ինձ կառնե՞ս։

Աղջիկը միանգամից չի կարողանում պատասխան տալ, մի պահ սպասելուց հետո, ասում է.— Կառնե՛մ։

Այդ ժամանակ սղան վերցնում է աղջկան, միասին գնում են իր հոր պալատը։

Տղան աղջկան պատմում է իր գլխի եկածը և ծիծաղելով հիշում դերվիշի խոսքերը՝ «Քո բախտը վրանի մեջ է»։

Այդ ժամանակ աղջիկն ասում է.— Ե՛ս եմ այդ վրանի հիվանդ, գեղնած աղջիկը, երբ դու դանակը քաշեցիր, փորս խրեցիր, գեղնած ջրերը թափվեցին, ես լավացա։ Դանակի կոթն էլ ազամանդից էր՝ ծախեցինք կերանք։ Եթե չես հավատում, նայիր դանակի տեղը։

Դղան գուդուջըմըշ ընօ, քի գինա ադ աշկէնը էր դոմաթըն իր։

Ծադ վախլսաը լութը ուլ, լութը կիշիր թմպԾգ, դուանօ փիշիցէն, հարանակ իրէն։

Իրինք հասուն իրինց մըրազէն, մինք ալէ հաանինք միր մըրազէն։

Տղան մտածում է, որ դարձյալ ա՛յդ աղչիկն էր իր բախտը։

Այդ ժամանակ յոթ օր, յոթ գիշեր թմբուկ, փուռնա են ղարկում, հարսանիք անում։

Նրանք հասան իրենց մուրաղին, մենք էլ հասնենք մեր մուրաղին։

18 (18). ՈՒՂԻՐԹ ԽՈՒՍՈՒՂ ՄՕՐԹ

Ուգիրթ խուսուկ մարթաուս գնաւ մարթօն գնաը.— Մուրթ, կնը, փարա կաղամըշիդէյր։

Մօրթ Ծր մը, ըրգանք չարշայն գուրթը. գիլվա, տարտըդ գուկը. մաթանիք մա չըգար պիրիր, չունքի սէդ չըգեր իուսիր։

Գնա գընիխիքընօ, մարթօն գնաը.— կնը, հանյամուրթէն իրէյր, սէդ իուսը, փարա պիր։

Մօուրթ գուգքանմըշգընը, գուրթը ցիրիգը լուսաու, իրինց հարէյադ տրանէն դաւն հարամաթէն ինէյր, տոօն իդըսա դըրուգդա։ ԴԾնդայր գիսԾր գուկը ուդիլա ուդէյր, տունին նըգաը մընիլ իքան, գիշը տոօն իդըսաա մօուրթ մը գը, գնաը.— Ջա՞ գաննէյս հուս։

Մօուրթ գնաը.— Իգա հարամաթէն ինէյր։

— Դղօ,— գնաը դԾնդայր,— արղադ հարամաթէն չընուր Արը թգէնգ մը իլան ծայն մը ուդում, կնը չամփըգ գդրը, մուրթ սումըշիրէյր, դօն բադը։

Մարթօն ծայն միլան թգէնգ մը գուդը, գըիուրգիէգը։

Մօուրթ գուրթը ըրգ-չաք սաալ թաուլան գիլվա։ Ցադ դիղանք քաուսօն հարամա գիցէյն։ Ցադ դիդին ա մինձ չամփիէմ գասնա. գըպիԾնըվա, ըրգը չամփըգ գընը։ Հարամաթէց ղէյս մըգ չամփիէ դըրի՞ը, միգալ գէյս՝ միգալ չամփիէ գըբիհը. փուսաան յըմմը չամփըգ ըր ըրը ասնա՝ ըրը սումըշգինայնըը։

Ադ հարամաք ուդիրթ խուսուդ մօրթ ըոասդ գուկուն, գնաին.— Թնալիմ իղէյր։

Մուրթ գնաը.— Թնալէյմ թգէնգէյս ձուալք գը։

Գիշնա ձիԾն, գծայն մաթանէյս գաունը։ Հարամաք սլդիդ գըգոնաուն կը, գնաին.— Զաս մօուրթ միչվընէյս ունինք, րնգաուձ ինդըրէյն դիէդ գըպոնը։

Ջինըդ փուսաան յաուն չ քարվուան մը գասնա, յարօն-քաուսօն ճիրըսդունքուվ։ Ադ թուչարը ըրգըգ գընը։ Հարամաք, նիր ղարէյլ էդուձ մօուրթ գըդուրգին քարվուան գայնըգընիլա համու։

Տղան մտածում է, որ դարձյալ ա՛յդ աղչիկն էր իր բախտը։

Այդ ժամանակ յոթ օր, յոթ գիշեր թմբուկ, փուռնա են ղարկում, հարսանիք անում։

Նրանք հասան իրենց մուրաղին, մենք էլ հասնենք մեր մուրաղին։

18 (18). ՃՇՄԱՐՏԱՒՈՍ ՄԱՐԴԸ

Ճշմարտախոս մի մարդու կնիկ մարդուն ասում է.—Մա՛րդ, դնա՛, փող վտստակիր։

Մարդը մեկ-երկու օր դնում է շուկա, մանը գալիս, դատարկ վերադառնում. րան չի կարողանում բերել, որովհետև սուտ խոսել չդիաեր։

Կնիկը սրանեղում է, մարդուն ասում.— Գնա՛, սուտ խոսիր, գողություն արա, փող բեր։

Մարդը չղայնանում, դնում է օրը ցերեկով, իրենց հարուսա հարևանի տունն է մտնում, դռան եաևը թաքնվում։ Տանտերը կեսօրին դալիս է հաց ուաելու, դռնից ներս մանելուն պես, տեսնում է դռան ետեը մի մարդ կա։ Ասում է.— Ի՞նչ ես կանգնել այստեղ։

Մարդն ասում է.— Եկել եմ գողության։

— Տգա՛,— ասում է տանտերը,— այդպես գողություն չի լինի։ Արի՛ քեղ տամ ձի ու հրացան, գնա՛ ճանապարհ կարիր, մարդ կողոպտիր, աուն թալանիր։

Մարդուն մի ձի ու հրացան է աալիս, ուղարկում։

Մարդը դնում է երեք-չորս ժամ դաշտում մանե դալիս։ Այդտեղ քառասուն ավազակներ են լինում։ Այդտեղից մի մեծ ճանապարհ է անցնում, բաժանվում երկու ճամփա է դաունում։ Ավազակների կեսը մի ճանապարհն է բռնած լինում, մյուս կեսը՝ մյուս ճանապարհը, որպեսզի փոսաը որ ճամփից որ անցնի՝ կողոպաեն։

Ավազակները հանդիպում են ճիշտ խոսող մարդուն, ասում.— Հանձնվի՛ր։

Մարդն ասում է.— Հանձնվելը հրացանիս ծայրին է։

Ձիուց իջնում է, ձին ղարձնում է դիրք։ Ավազակները նրան շաս սրտոա են կարծում ու ասում.— Այս մարդուն մեղ հեա վերցնենք, մեր բացակա ընկերոջ տեղը կրռնի։

Փոսաի դալուց առաջ մի քարավան է անցնում, եբեսուն-քառասուն ջորիներով բեռնվածե Դա վաճառականի ապրանք է լինում։ Ավազակները նոր ընդունած մարդուն ուղարկում են, որ քարավանը կանդնեցնի։

Ադ մօուրթ գուրթը։

— Գանը,—գաւսը տալ քարվանրաշալն,— միք քառոօն հիկուալիք ոգծիղ բըր սումըշգինինք։

— Տծն,— գաւսլը քարվանրաշալն,— ուղիրթ խուսուղ մուրթ գուրիշուս, Իս թանսքինուվ գէհիրլը միղր գունէլմ, ոծն լադ միգուին մուդիր։

Հարամաք գուկուն ղադ քարվուան գլսումըշգինին, ղաթըրջալց ծաո ու վըդդը գըգաբին։ Միղրը գըդանօն, գընսդէլն զադ միէղրը ուդիլաւ։ Ուգիրթ խուսուդ մօուրթ գաւսը.— Ինգրվունք, ադ միէղրը ղէհրլուալը, մուդաքզը։

Հարամաք գաւսին.— Տծն տաո նիր իգիր, ղըմիղ բըր խաիէլու։ Արգըք, դղաք, ղաւսիր ծուաո ու վըդդը գաբիք, զադ միղրն ա միք ուդիք։

Տրղադ ոլ գինին։ Դօս-դանըհէլնկ դաղիղա սունղա ալուա հարամաք գրսադրդէլն։ Նիր իգաղ մօրթ չալըր գինը, վըդր, ծուաո գըքագը, գադ ըսդիէ ղալուա գրպաունը ճիրըսդծնց իրվան, իղծն գըդանաւ կիշիլուս ղաաւտո գըգարգր։

— Ո՞ւվ իս,— գաւսը,— գնաւ

— Գուց գտաուս, գնադ, էիս իմ,— գաւսը։

Տաուս գըգանը, գիշը, գըդանա, քի մօուրթ ճիրըսդիրուս ըսգըդ պիրծձիր։ Ինդալուվ գպիունայր իդծն գըմցցընին, ծալ ու ղթճրնգն ալը գըդանէլն, հարէսդ սրանէլն լիդ գադուն, իրիք ալը հանկէյադ տմրր մը գանցընին։

Այդ մարդը գնում է։

— Կանդնի՛ր,— ասում է քարավանապետին.— մենք քառասուն հոգի ենք, ձեղ պիտի կողոպտենք։

— Դու,— ասում է քարավանապետը,— ճըշմարտախոս մարդ ես երեում։ Ես թիթեղյա ամաններով թունավորված մեղր ունեմ, դու այդ մեղրից չո՛ւտեսիր

Ավաղակները դալիս, կողոպտում են քարավանը, ջորեպանների ձեռ ու ոտը կապում։ Մեզրը տեսնում են, նսաում են այդ մեղրը ուտելու ճշմարտախոս մարդն ասում է.— Ընկերնե՛ր, այդ մեղրը թունավորված է, մի՛ ուտեք։

Ավաղակներն ասում են.—Դու դեռ նոր ես եկել, մեղ պիտի խաբե՞ս։ Եկե՛ք, տղաներ, սրա ձեռ ու ոտը կապենք, մեղրն էլ մենք ուտենք։

Այդպես էլ անում են։—Տաո-տասնհինգ րոպե հետո բոլոր ավաղակները մեռնում են։ Նորեկ մարդը մի կերպ ձեռ ու ոտն արձակում է, այդ ամբողջ ունեցվածքը րարձում է ջորիների վրա, ուսնում աուն։ Դիշերով գալիս դուռը խփում է։

— Ո՞վ ես,— ասում է կնիկը։

— Դուռը բաց, կնի՛կ, ես եմ,— ասում է։

Կնիկը դուռը բաց է անում, տեսնում, որ մարդը ջորիներով հարստություն է բերել։ Ուրախությամբ բեռները ներս են տանում, ձին ու հրացանն էլ տանում, հարուստ հարևանին են վերադարձնում, իրենք էլ հանդիսա կյանք վայելում։

19 (19). ՀՈՒՐ ՓԻՐՈՒՆԸ, ՀԻՐԷՆ ՄԻՋԸ ԳԻՑՆԱ

Գօ, չըգօ, մուրթ մը։ Ան շուլար գըձախէր։ Ամին ուր գիլվիր գրգինչիր.— Շարաբէս իրի՛սը, ուվ ըր գըպանու հուրը, ան գիլնա հիրէն միչը։

Ամըն ուր աըրղադ գըգինչիր, շարաբ գըձախիր։ Ուր մը հասուվ թաքավիրէն գունագէն ախմը, գինչից.— Շարաբէս իրի՛սը, ուվ ըր գըպանու հուրը, ան գիլնա հիրէն միչը։

Թաքավուրը ադ ծանը լսից, ասուց.— Հուս արէ, շարար ձախուղ։

Թաքավուրլ հանից րախշէշ իդըր էր, ասուց.— Ուր՞դ աբրէս, դղաս աղվիր գօսիս, կնօ, գինչէ՞։

Վաղիրը գադ դիսուվ, հոըր րախշէշ իդըր շարաբ ձախօղէն, հիչ պուն չունուց։ Լեր մըդքէն միչը գըսկանմըշ իղուվ, ասաց էնքլէնքը. «Զուց գընօ, իս վաղիր ընօմ, թաքավուրը ընծէ բախշէշ չուգօ, ադ շարաբ ձախուղէն ուգօ, իշի, չա՞ պիրիմ յանուր գլծիրը»։

Վաղիրը կնուց թաքավուրէն քսվը, ասուց.— Թաքավուր աբրէս, աօն ադ շարաբ ձախուղ մար-

(19 (19). ՀՈՐ ՓՈՐՈՂԸ, ՀՈՐԸ ԿԸՆԿՆԻ

Կար, չկար, մի մարդ կար։ Նա օշարակ էր ծախում։ Ամեն օր ման էր գալիս ու կանչում.— Օշարակիս երե՞սը, ով որ բացի հորը, նա էլ կընկնի մեջը։

Ամեն օր այդպես կանչում, օշարակ էր ծախում։ Մի օր էլ հասավ թագավորի պալատի դեմը, կանչեց.— Օշարակիս երե՞սը, ով որ բացի հորը, նա էլ կընկնի մեջը։

Թագավորն այդ ձայնը լսեց, ասաց.— Այսաե՛ղ արի, օշարակ ծախող։

Թագավորը հանեց նրան նվեր ավեց, ասաց.— Շա՞տ ապրե՛ս, աղաս, լավ ես ասում, դնա՛ կանչի։

Վեղիրը տեսավ, որ թագավորը նվեր տվեց, օշարակ ծախողին, ոչ մի բան չասաց, բայց մըտքում նախանձեց, ինքնի՛րեն ասաց. «Ո՞նց կլինի, ես վեղիր լինեմ, թագավորն ինձ նվեր չտա, այդ օշարակ վաճառողին տա, տես, ի՞նչ բերեմ նրա դլուխը»։

Վեզիրը դնաց թագավորի մոտ, ասաց.— Թագավորն ապրի՛, դու այդ օշարակ ծախող մարդուն

թօն փալա դվէր, ըմմօ ան ասուց՝ թաքաւիւրէն պիրանը հիդում է։

Իլվուձ ուրը շարաբ ձախուղ մուրթը լգիք, թաքաւիրը դինչից զէ, ասուց.— Գունէք յադ պիղը, քէ մակասար բըլ ադամ։ Զաս մակարբըլ պլդանէս մամանա, գջուդարը դըպիրիս։

Շարաբ ձախուղ մուրթը մակասրը առուվ, գամաց-գամաց քիլիլը բաշլից, վաձիրը հառուվ զէ, ասուց.— Թաքաւիւրը չա՞ իդօր քէ։

Շարաբ ձախուղ մուրթը ասուց.— Թաքաւիրը մակասար իդօր ընձէ։

Վաձիրը ասուց.— Զա՝ դլրաք։

— Մասամանէչն մինձօն իրմինը մինձ բախչէշ բըր առնիմ, ադնր համուր։

Վաձիրը ասուց.— Տօն կիդիս դրդը։

Շարաբ ձախուղ մուրթը ասուց.— Չէ։

Վաձիրը ասուց.— Տծ՛ր ընձէ զմաքարբըլ, իս ուրթում առնիմ գբախչէշը, պիրիմ քէ։

Շարաբ ձախուղ մուրթը մակասրը իդէր վաղրէն։ Վաձիրը կնաց մասմանան, մասմանէն մինձօն իդօր զմակարբը, ան զարթում զէ։ Համան, պռնիցէն վաձիրը, ուրինէն քիրթում բըզընձէն միչը քարիցէն։ Վաձիրը սաբին ուարծուվ։

Շարաբ ձախուղ մուրթը գոհիլիր, քէ վաձէրը բախչէշ բըր պիրէ։ Վաձէրը չիգիք։ Շարաբ ձախուղ մուրթը շուդ հիլիլին սարաի դօն կնաց։

Իլվուձ ուրը գինա շարաբ ձախուղ մուրթը թաքաւիրէն գունաղէն ախմին գօնցնիր, պատրնչիր. — Շարարէս իրի՞նը, տվըր դրպանա հնրը, ան գիրնա հիրէն միչը։

Թաքաւուրը լսից դծանը, շուդ ուչէդ գինչից զէ։ Շարաբ ձախուղ մուրթը կնաց թաքաւիրէն քաւը. ասուց.— Շուդ աբրէս, թաքաւի՛ր. չա՞ զօսիս։

Թաքաւուրը ասուց.— Իրէկ մակարբ մը դվա քէ, չա՝ չինիցիր զէ։

Շարաբ ձախուղ մուրթը ասուց.— Թաքաւի՛րն աբրաձ, վաձէրը մակասրը լիրմինիս առուվ, ասուց ընձէ. «Իս գուրթում, բախչէշը գըպիրիմ քէ, հաս գունէ, իս համա գոկում». կնաց, չիգիկ։ Իս ալէ շուդ հիլիցօ. քէչ հիլիցօ, դիսօ վաձէրը չիգիկ, կացա իդօն։ Քանզուդ պուն իդուվ։

Թաքաւուրը զալաք պունը հասըցուվ, ասուց.— Շուդ աբրէս, շարաբ ձախուղ, քէ ծմըրը էրգան թըզ ըննօ, էէ խուսած խուսքիրը շուդ ուղուրթ ին։

Թաքաւուրը հանից շուդ մինձ բախչէշ իդօր շարաբ ձախուզէն։

փող տվեցիր, բայց նա ասաց՝ թագավորի բերանը դուռած է։

Հաջորգ օրը օշարակ ծախող մայրը եկավ, թագավորը կանչեց նրան, ասաց.— Կանգնի՛ր այդտեղ, քեզ մի նամակ պիտի տամ։ Այս նամակը կտանես օճառի գործարան, պատասխանը կբերես։

Օշարակ ծախող մարգը նամակը վերցրեց, կամաց-կամաց սկսեց քայլել։ Վեզիրը հասավ նրան, ասաց.— Թագավորը քեզ ի՞նչ տվեց։

Օշարակ ծախող մարդն ասաց.— Թագավորը նամակ տվեց ինձ։

Վեզիրն ասաց.— Ի՞նչի համար։

— Օճառի գործարանի մեծից խոշոր նվեր պիտի ստանամ, դրա համար։

Վեզիրն ասաց.— Դու տեղը դիտե՞ս։

Օշարակ ծախող մարդն ասաց.— Չէ՛։

Վեզիրն ասաց.— Տո՛ւր ինձ նամակը, ես գնամ նվերը սաանամ, բերեմ ամմ քեզ։

Օշարակ ծախող մարգը նամակը տվեց վեզիրին։ Վեզիրը գնաց օճառի գործարան, նամակը տվեց գործարանի մեծին, նա կարդաց։ Անմիջապես բռնեցին վեզիրին, օճառի եռացող պղնձի մեջ ղցեցին։ Վեզիրն օճառ դարձավ։

Օշարակ ծախող մարգը սպասում էր, որ վեզիրը նվերը պիտի բերի։ Վեզիրը չեկավ։ Օշարակ ծախող մարգը շատ սպասելուց հետո, թողեց աուն գնաց։

Հաջորգ օրը օշարակ ծախող մարգը նորից է անցնում թագավորի պալատի առաջից ու կանչում. — Օշարակիս երե՞սը, ով որ բացի հորը, նա էլ կընկնի հորի մեջը։

Թագավորը ձայնը լսեց, շտապ կանչեց նրան։ Օշարակ ծախող մարգը գնաց թագավորի մոտ ու հարցրեց.— Շտա ապրես, թագավո՛ր, ի՞նչ ես ուզում։

Թագավորն ասաց.— Նրեկ քեզ մի նամակ տվեցի, ի՞նչ արեցիր։

Օշարակ ծախող մարգն ասաց.— Թագավորն ապրած կենա, վեզիրը նամակը վերցրեց ինձնից, ասաց. «Ես կգնամ, նվերը կբերեմ քեզ, գու այստեղ կանգնիր, ես հիմա կգամ». գնաց ու չեկավ։ Ես էլ շատ սպասեցի, քիչ սպասեցի, տեսա վեզիրը չի գալիս, գնացի տուն։ Այդքան բան եղավ։

Թագավորն ամեն ինչ հասկացավ, ասաց.— Շա՛տ ապրես, օշարակ ծախող, թող կյանքդ նրկար լինի, քո ասած խոսքերը շատ ճիշտ են։

Թագավորը հանեց շատ մեծ նվեր տվեց օշարակ ծախողին։

Գըգինու, չըգինուր, ըրք դղը ղըգինուն։ Ա՛ն՛ունք գուրթուն դյար ղուրրաթ, յանդիէղ գըպա՛նալ։ Ցանդիէղ մէյդօն մը գիր, ամ՛ըն ուր քէյֆ գինալներըր։ Անից միէ գաւը.— Մ՛ինք իլան ուրթունք քէյֆ ինէյլ։

Ցանդիէղ թա՛քա՛վէյրը գուկը։ Ադ դգան գուա՛ւը.— Թաքա՛վէյր գա՛շկէյն թը գուդիր ընծը, շիդ ուղվիր գընիր։

Միգալն ա գա՛ւը.— Էյէր թա՛քա՛վէրէյն խաւկնան թը գըմընսյմիր, նաաղո՛ւր գա՛րայմ գդիր շալգայմ, ուրթայիր, սվիլա աղվո՛ւր գընիր։

Ո՛չյունջէյն էյը գա՛ւը.— Ասդուձ թըղ ուդը։

Թա՛քա՛վէյր ղադ ալուս գըլըսը, գուրթը իդօն, ղըրքմընն է գըղինչը, գա՛ւէ.— Տա՛ք յանդիէգ չա՞ գուխուսալքիր։

— Իս գուա՛սալմ, թա՛քա՛վէյր ղէյր ա՛շկալն ընծր թը գուդը, շիդ աղվիր գընընը,— գա՛ւը ասէյր դղա՛.ը

Իքընջը դգան գաւը.— Իս էյը գուասալմ թա՛քավիրէյն խաղնուն, թը գըմընննէյմ, նաաղո՛ւր գըշա՛լգիմ գդիր թը գըգանէյմ, դրհա աղվիր գընընը,

— Իս ա՛յը ա՛ցա,— գա՛ւը իչընջը դգան,— Ասդուձ թըղ ուդը։

Թա՛քա՛վէյր գա՛շկէյն առչը դղայն գուդը։ Իքընջէյն ա՛յը նաաղո՛ւր գարը դանա քանղան գդիր, գուդը։ Իչընջէյն ա՛յը սիլլուամ գըզարդը։

Ադ ըրքմընն ա՛ ջամպըք ինգուն։

Թա՛քա՛վէր էյր մալթուց կա՛ղաաք ղըրընդը, գա՛ւը, քի ուրթուն աարդըգ ուրթուղ մարթօուն կյաուխ թըռոցընին։

Ճամփիէ գդիր շա՛լգօղ գըսաարինը, գա՛ւը տայ աարդըգ ուրթօղը.— Մ՛ըշղմա՛ աօն շալգը. իս տա՛արիցա։

Ախպօր յարդըմիլա համուր ըչընջը դգան ղպալո գառնը յէյր գոնիէ, էյնքա՛լը աարդըգ գուրթը։ Թա՛քա՛վիրէն մարթուաք գյո՛ասնէյն. աարդըգ ուրթուղ մարթօն կյաուխ գըթռոցնին, փարան մնից շալգուղէյն։

Շիդ գաւրթու. քէյէ գուրթուն. Ճայր մը գըհուսնէյն։ Ցա՛չկնէյն ծաոը պոնօգ դ՛ա՛ւը,— Պոնը՛ յըսը աշկընէյն ծաոօց, իս ուրթում ջամպըք պա՛ւվէյմ։ Գուրթը ջամպըք պա՛ւվէյլը Ճայր գիննա. գըխահուա։ Յադ րիչըմ՛ը, ա՛շկալն ու փարան զըմընը իչընջը՝ բզդագ դղայն։

Ան դգան կնից հիոօ քաղիէք մը, յոնդիէղ իւսն մը իպաց, ուկ՛ագ-ուրթ՛ՕՂ բալէյշ գըգիրցընիր, խըմցընիր, գըրաագըցընիր։

Ուր մ՛ալէ թա՛քա՛վէյր թա՛րդիլը ղըլա՛ֆթաու

լինում է, չի լինում, երեք տղա է լինում։ Գնում են օտար աշխարհ աշխատելու։ Այնտեղ մի հրաշալաբակ կար, որտեղ ամեն օր քեֆ էին անում։ Նրանցից մեկն ասում է.— Մենք էլ գնանք այնտեղ քեֆ անենք։

Թագավորը գալիս, նստում է այգտեղ։ Այգ նույն տղան ասում է.— Եթե թագավորն իր աղջիկն ինձ տար, շատ լավ կլիներ։

Մյուսն ասում է.— Եթե թագավորի գանձատունը մանեմ, ինչքան փող կարողանամ վերցնեմ, գնամ, ավելի լավ կլիներ։

Երրորդն ասում է.— Աստվա՜ծ թող տա։

Թագավորն այդ բոլորը լսում է, գնում է տուն, երեքին էլ կանչում է, ասում.— Դուք այնտեղ ի՞նչ էիք խոսում։

— Ես ասում էի, եթե թագավորն իր աղջիկն ինձ տար, շատ լավ կլիներ,— ասում է առաջին տղան։

Երկրորդ տղան ասում է.— Ես էլ ասում էի, թե մտնեի թագավորի գանձատունը, ինչքան կարողանայի շալակել, փող առնել, ավելի լավ կլիներ։

— Ես էլ ասացի,— ասում է երրորդը,— Աստվա՜ծ թող տա։

Թագավորն աղջիկը տալիս է առաջին աղային, երկրորդին էլ ինչքան փող կարողանում է վերցնել, տալիս է։ Երրորդին էլ մի ապտակ է տալիս։

Այդ երեքն էլ ճանապարհ են ընկնում։

Թագավորն իր մարգկանց գաղանի կարգադրում է, ասում, որ գնան գտտարկ գնացող մարդու գլուխը թոցնեն։

Ճանապարհին, փող շալակողը հոգնում է, գտարկ գնացողին ասում.— Ես հոգնեցի, մի քիչ էլ դու շալակիր։

Եղբորն օգնելու համար երրորդ աղան երկրորդի բեռն է վերցնում, իր թիկունքին, ինքն էլ գտարկ գնում։ Թագավորի մարգիկ հասնում են, դաատարկ գնացողի գլուխը կտրում, փողը մնում է շալակողին։

Շատ են գնում, քիչ են գնում, մի ջրի են հասնում։ Աղչկա ձեռքը բռնած աղան ասում է.— Աղջկա ձեռքից բռնի, ես գնամ ճամփա դանեմ։

Գնում է ճամփան փնարելու, ընկնում է ջուրը, խեղդվում։ Այդպես, փողն ու աղջիկը մնում են երրորդ՝ փոքր աղային։

Այս աղան գնում է մի հեռու քաղաք, մի իշխանատուն է բաց անում, եկող-գնացողին ձրի կերցնում, խմցնում ու քնացնում է։

Մի օր էլ թագավորը ծպտված գալիս է այգ

իզիք յադ իսանր, զիրու, խրմից. րառզիցա, իլու. ասուց.— Զա՞ րըր ուզմ։

— Իս փարա չՅզիմ խՅնիս րալալշը.— ասուց աղ դղան։

— Զվա՞ համար րալալշը.— հարցայց թաքավէլր։

Դղան ասուց.— Մինք ըրք միէյաիքիր. կացուք թաքավիրէլն քՅվ. միէս՝ զաշկալն ուզիցուք. միդասալիս՝ իազնա վիրրըցուք, իս ալը ացա՝ ասդած գուդր։ Թաքավէր զաշկալն միր մինձ ախալօր իդէլր. ուրթանջալն ալը խազնա իդէլր, ընծ ալը սիլլուտմ զարգից։ Ինգաք չամպըք փարան շալզՅղ ասորիցա, շալիէ ընծը իզէլր։ Թաքավիրէլն մարթաւաք իզէլն. տարդըզ ուրթող ընրանիցէլն։ Շիդ կացուք. քէլէ կացուք. ճայր մը իգուք։ Մինձ ախպասարիս ասուց. «Պռնլր լաշկրնէլն ծառօդ, ուրթում զաչըզ պասավէլմ»։ Կնից ճայր ինզա, խախդիցու։ Իս ալը զաշկալն ու զիարան առու, իզա լասդիէղ. բալէլշ խուն պացա։

Թաքավէլր ասուց.— Դիմաք աս փարան թաքավիրը՞ փարուալը, ալար զայր փալա, իմը գըրիդա քիզ, ասը, զուրգիմ։

— ՏՅՆ կիդիս,— ասուց դղան։

Ցադ վաղըմը թաքավէլր լօթ ուր, լօթ իրգՅն թասՅզ, զուռնա քիշդըցէլց. հարսնաք իրէլն։

Դարոսը մահրումնալն ալէ։

21 (21). ԹԱԳԱՎՈՐԷՆ ԸՐՔ ԽԼՈՒՔ ԴՂԱՔԸ

Թաքավուր մը զռնա ըրք դղո։ Դղաքը մինձուռ ին։ Թաքավուրը գաշիմըշ իլսավ էնքլէնք, զինչից մինձ դղան ասուց.— Օղում, իս հալվուրիցա. զուգիմ տՅն լէմ դիզը թաքավուր լննուա։

— Շո՛դ աբրէս. թաքավուր յադա,— ասուց դղան, իս ավիլս լա՛զ զուգհանօմ լէմ օրթանջը ախպարը։

Թաքավուրը նիղացուվ, աննր համուր քէ դղան չըլսից զէ, ասուց.— Վ.իրցէ տիմիս, կնօ։

Դղան կնաց։

Համօ թաքավուրը զինչից օրթանջը դղան։ Իկիք օրթանջը դղան, ասուց.— Շո՛դ աբրէս. թաքավուր յադա, խաղէր իմ։

Թաքավուրը չուցըր մինձ ախպուրը ասուձ իր, օրթանջը դզէն ալէ ասուց։

Օրթանջը դղան ջուղուր իգՅր.— Շո՛դ աբրէս, թաքավուր յադա. էմ րզզազ ախպարր լալըղ դուդիսնօմ։

Թաքավուրը նիղացուվ, զրըզդազ դղան զինչից, չուցըր ասուձ իր էր սրնձ ախպըրդացը, բզգուն ալէ ասուց։

Բզդնզ դղան ալէ լալըղ դիսուվ զէր մինձ ախպըրդաքը։

իշևանատունը ուռում, խմում, քնում և ասում.— Ի՞նչ պեաք է տամ։

— Ես փող չեմ ուզում, իշետնս ձրի է,— ասում է ազան։

— Ինչի՞ համար է ձրի,— հարցնում է թագավորը։

Տղան ասում է.— Մենք երեք եղբայր էինք, զնացինք թագավորի մոտ. մեկը՝ աղչիկն ուղեց, մյուսը՝ գանձը վերցրեց, ես էլ ասացի՝ աստված թող տա։ Թագավորն ագչկան մեր մեծ եղբորը տվեց, միջնեկին էլ գանձ ավեց, ինձ էլ մի ագտակ տվեց։ Ընկանք ճանապարհ։ Փող շալակողը հոգնեց, բեռը հանձնեց ինձ։ Թագավորի մարգիկ հասան, գաաարկ գնացողին տպանեցին։ Շատ գնացինք, քիչ գնացինք, մի ջրի հանգիպեցինք։ Մեծ եղբայրս ասաց. «Աղչկա ձեռքից րոնի, ես գնամ ճանապարհ փնտրեմ»։ Գնաց, ջուրն ընկավ, խեղդվեց։ Ես էլ փողն ու աղչկան վերցրեցի, եկա այստեղ, ձրի իշեանատուն րացեցի։

Թագավորն ասաց.— Ուրեմն այս փողը թագավորի՞ փող է, եթե ուրիշ փողի կարիք ունենաս, ասա, ուղարկեմ։

— Դու գիտես,— ասաց աղան։

Այդ ժամանակ թագավորը յոթ օր, յոթ գիշեր թմբուկ, զուռնա ղարկել տվեց, հարսանիք արեց։

Տարոսը զրկվածներին ես։

21 (21). ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԵՐԵՔ ՏՂԱՆԵՐԸ

Մի թագավոր երեք տղա ուներ։ Տղաները մեծացել էին։ Թագավորն ինքն իրեն մտածեց, կտնչեց մեծ տղային, ասաց.— Տղա՛ս, ես ծերացա, ուզում եմ ղու իմ տեղը թագավոր լինես։

— Շա՛տ ապրես, թագավոր հայր,— ասաց տղան,— ես ավելի արժանի եմ գտնում իմ միջնեկ եղբորը։

Թագավորը նեղացավ, որ տղան իրեն չլսեց, ասաց.— Վե՛ր կաց ղեմիցս, հեռացի՛ր։

Տղան գնաց։

Հիմա թագավորը կանչեց միջնեկ աղային։ Միջնեկ տղան եկավ, ասաց.— Շա՛ա ապրես, թագավոր հայր, պատրա՛ստ եմ։

Թագավորն ինչրո մեծ եղբորն ասել էր, նույնը միջնեկ աղային ասաց։

Միջնեկ տղան պատասխանեց.— Շա՛ա ապրես, թագավոր հայր, իմ փոքր եղբորն եմ արժանի տեսնում։

Թագավորը նեղացավ, փոքր աղային կանչեց, ինչ ասել էր մեծ եղբայրներին, կրտսերին էլ նույնն ասաց։

Փոքր աղան էլ արժանի գաավ իր մեծ եղբայրներին։

Թագավորը ղզդագ դղան ալէ ղուրգից։

Ըրք ախպալը գիշիմրշ իդուն.— Աս չա՞ պուն է, միր դուդը միլ իրվան նէխիկիցուվ. ուրթուն-ք դաղէն քուվը. աֆրլըղ ուդինք։

Ըրք ախպարը բարաբուր կայէն թաքավիրէն քուվը, ացէն.— Շո՞ւ արրէս, թաքավիր յադա, մէ աֆիրծ։

Թաքավիրը ասուց տալ դղաքը.— Մէ աֆ իրա, ամա տօք չէմ խուղին րըր հիռվընաք։

Ըրք դղան ացէն.— Յաղա, մէ նասահատ դօր։

Թաքավիրը ասուց տալ դղաքը.— Վիլուծ ջամպընէտ մըղալ ուրրիք. միմալէ՝ ատունց ծէ մուրթ պուն ասիլ մըխուսաք։

Դղաքը բաքէն դաղէն գծաւը, իլուն կացէն։ Ըրք ախպարը բարաբուր ինգուն ջամպուն-ք. Ջամպուքը գուրթէրլն մինձ ախպարը ասուց.— Օղդ մը անցուծ է յասիլ՝ թուխալ է։

Օրթանջը ախպարը ասուց.— Ղղէն պիռը մուգ աչն ըռոպ է, միգ աչն՝ իդ։

Բղջիգ ախպարը ասուց.— Ղղէն միգ աշքը գայր է, ըրգը ագռաքը չիգա։

Շատ կացէն. քէչ կացէն, արապ մարթ մը դիասուն։ Արապը ասուց.— Ախպըրդա-ք, Օղդիս գուրասուվուծ է. դիսա՞ք վէ։

Մինձ ախպարը ասուց.— Օղդիս թուխա՞լ իր։

Ալապը ասուց.— հա՛։

Օրթանջը ախպարը ասուց.— Վէ Օղդէն պիռը ըոսպ իլան ֆգ իր։

— Հա՛, հա՛։

Բղջիգ ախպարը ասուց.— Վէ Օղդէն միգ աշքը դա՞լր իր, ըրգը ագռաքը չիգո՞։

Ալապը շատ խընդուց, ասուց.— Հա՛, հա՛, հա՛, յո՞ գո էմ Օղդը։

Ըրք ախպարը ացէն.— Մինք իչում չիդիսունք գէ։

Արապը նիղացավ, ասուց.— ՏՕք հաբամանք իք, զէմ Օղդը գուգիմ ծինէ։

— Մինք հաբամանք չինք,— ացէն ախպըրդաքը։

Ալապը իլուն կացէն քաղալ։ Արապը կընաց հՕքամասը, խամպից զիրինք։

Ջըրք ախպարն ալէ հՕքամատը պոնից, ինգուն մըհանքամանն։

Մըհանքամէն ռալիգը հարցՕց ըրք ախպարը.— ՏՕք չա՞ պիտուք. չուց դուկիդանուք դաղ Օղդը։

Մինձ ախպարը ասուց.— Մինք իչում Օղդ չիդիսունք. ամմա Օղդը քիլոն վախատ իղին բալա իր թուխալ ընհիլը։

Օրթանջա ախպարը ասուց.— Ջամպէն միգ աչն ջանջ դուպանիր, միգալ ուչն՝ մրճամ, ծաթաքավորը փոքր աղային էլ դուրս արեց։

Երեք եղրայրները մտածեցին.— Սա ի՞նչ բան է, մեր Հայրը մեզանից նեղացավ, գնանք Հայրիկի մոտ, ներողություն խնդրենք։

Երեք եղրայրները միասին գնացին թագավորի մոտ, ասացին.— Շո՞տ ապրես, թագավոր Հայր, մեզ ներիր։

Թագավորն ասաց ուղտաներին.— Ձեզ ներեցի, բայց դուք իմ հողից պիտի հեռանաք։

Երեք ուղտաներն ասացին.— Հա՛յր, մեզ խորտուրդ առիր։

Թագավորն ասաց ուղտաներին.— Գնացած ճամփաներիդ ուշադիր նայեք, մեկ էլ՝ առանց ձեզ բան հարցնելու մի՛ խոսեք։

Տղաները համրուրեցին հոր ձեռքը, ելան գնացին։ Երեք եղրայրներն իրար հետ ընկան ճանապարհ։ Ճանապարհին մեծ եղրայրն ասաց.— Մի ուղտ է անցել այստեղից՝ կաղ է։

Միջնեկ եղրայրն ասաց.— Ուղտի մի կողմի բեռը մեղր է, մյուսը՝ յուղ։

Փոքր եղրայրն ասաց.— Ուղտի մի աչքը կույր է, երկու ատամները չկան։

Շատ գնացին, քիչ գնացին, մի արար մարդ տեսան։ Արարն ասաց.— Եղրայրնե՛ր, ուղտս կորել է, չե՞ք տեսել։

Մեծ եղրայրն ասաց.— Ուղտդ կա՞ղ էր։

Արարն ասաց.— Այո՛։

Միջնեկ եղրայրն ասաց.— Ուղտիդ բեռը մեղր ու յո՞ւղ էր։

— Այո՛, այո՛։

Փոքր եղրայրն ասաց.— Քո ուղտի մի աչքը կո՞ւյր էր, երկու ատամները չկա՞ն։

Արարը շատ ուրախացավ, ասաց.—Այո՛, այո՛, այո՛, ո՞ւր է իմ ուլտը։

Երեք եղրայրներն ասացին.— Մենք մեր աչքով չենք տեսել։

Արարը նեղացավ, ասաց.— Դուք ավազակներ եք, իմ ուղտը ձեղանից եմ ուզում։

— Մենք ավազակ չենք,— ասացին եղրայրները։

Բոլորն ելան գնացին քաղաք։ Արարը գնաց իշխանության մոտ, մատնեց նրանց։

Երեք եղբորն էլ իշխանությունը բռնեց, ընկան դատարան։

Դատավորը հարցրեց երեք եղբորը.— Դուք ի՞նչ տեսաք, որտե՞ղից գիտեք այդ ուղտը։

Մեծ եղրայրն ասաց.— Մենք աչքով ուղտ չենք տեսել, բայց ուղտի քայլելու հետքից հայտնի էր կաղ լինելը։

Միջնեկ եղրայրն ասաց.— Ճամփի մի կողմը ճանճ էր բռնում, մյուս կողմը՝ մրջյուն։ Այդտե-

դալ կուգիդանում, քէ ըղդէն պիտը միդ տէն ըոօպ իր, միպ տէն՝ իղ։

Բղջաղ ախպարը ասաց.— Օղդը ջամպօն միգ տէն դալմա զաքիլիր։ Յուդալ դակիդանում, քէ միպ աշքը գալը իր։ Ամդ ալթոռ վախըտալ աղոնցը դիղը խուդը դայնուռ իր, լաղալ դուկիդանում քէ ըրգը ապռան չիգօ։

Մըհաքամէն ռալիղը ասաց.— Արլանք դղաք, նսղէցիք, համճրցիք։

Մըհաքամէն ռալիղը ամըր լրւօց կընիլ-պիրիլ զադ օղդը։ Կացէն, զօղդը շուդ պասուիցուն, կդան, առէն, իպէն ղէ։ Մըհաքամէն ռալիղը իշից օղդը՝ ըսահ է։ Իզօր զօղդը արապէն, արապը առալ ղէ իլալ կնաց։

Ըրք ախպարը ադ մամլաքասէն թաքավուրէն քուվը գինչիցէն։ Ըրք ախպարը կացէն։

Թաքավուրը ասաց ասլ ըրք ախպարը,— Ըղաք, յէմ քուվը ազսաֆըր իք։

Ադ թաքավուրը թարջըրից պիրինք թավըր-թավըր։ Իշից շուդ խիլուք դղաք ըն։ Ըրք դղաքը թաքավուրէն քուվը կիրուն-լումիցէն. ամսընում ճնացէն։ Թաքավուրը ամըն դալ հիդվէն բալա-բուր ուդիլա գուդիր։

Ուր մալէ ասուց.— Իս խադիր չըրըլլնում իրինց հիդը ուդիլէն վախըտը. իշիմ չո՞ւց ըրրուդին»։ Թաքավուրը բիհվըդիցուվ տըրդան գիղ մը, քէ գառնօ հասգլնօ, չա՞ գօսին ուդիլա ուդիլը վախըտը։

Իրգօն իղուվ. ուդիլէն պիրէն դղուցը։

Մինձ ախպարը ասուց.— Ախպըրդնք. աս միր թաքավուրը, լա ասուր դուդը, աշչա իղուձ է, լա էնք աշխանան պանուձ է, չունքի միր թաքավուրը դալմա ուդիլէն իրվան գուխուսա։

Օրթանչը ախպարը խմից կինէն.— Ո՛ւֆ,— ասուց.— աս չուց հադաւին տուրիցէ հադ մր գունա կինէն։

Բղջաղ ախպարը սիկուլը աւուվ, մէս գերուվ, ասուց.— Հադաւին տուրիցէ ինա հադ մլ գունէ մրսին։

Թաքավուրը բիհվըդուձ դիղին զադ ալալ ասուձնէն լսից. չափին տուրուցէ նիղացուվ, ուշէդ գնուց մուրը քուվը. ասուց.— Ցամա, էմ դուդը չո՞ լիր. էմ դուդը չո՞ գուպանիր։

Մարը ասուց.— Ինա դուդը ուշչա էր։ Տօն ալէ րզդագէրիր, գուրթէր-գուկէրիր քու դաղէն քուվը. «Ըսօ պանը անօշ է, ընօ պանը չանօշ ը» գուասէ-րիր, բադուռ-բադուռ գուղէրիր։

Թաքավուրէն սիրդը հանճիցուվ։

Իլվուձ սարախդան շուդ ուշէդ գինչից կինա ձախսնդը։ Կինա ձախսնդ մուրթը իդիք թաքավուրէն քուվը, բաշլից տուղիլը։ Կինա ձախսնդը բաշլից միգ դունց խուսիլը՝ միգ դունց դըլդղիլը։

ղից հասկանում եմ, որ ուղտի մի կողմի բևռը մեղր էր, մյուս կողմում՝ յուղ։

Փոքր եղբայրն ասաց.— Ուղտը միշտ ճամփի մի կողմից էր քայլել, դրանից իմացա, որ մի աչքը կույր էր։ Նաև սրածելու ժամանակ (պակասող) ատամների տեղը, իսոտ կանգուն էր մնացել, այդտեղից իմացա, որ երկու ատամները չկան։

Դատավորն ասաց.— Ապրե՛ք տղաներ, նստեցեք, հանգստացեք։

Դատավորը հրամայեց գանել-բերել այդ ուղևին։ Գնացին, շատ փնտրեցին ուղտին, գտան, առան, եկան։ Դատավորը նայեց ուղտին, տեսավ որ ճիշտ է։ Ուղտը տվեց արարին, արարն առավ, ելավ գնաց։

Օրեք եղբայրներին այդ երկրի թագավորի մոտ կանչեցին։ Օրեքն էլ գնացին։

Թագավորը այդ երեք եղբայրներին ասաց.— Տղանե՛ր, գուք իմ հյուրն եք։

Այդ թագավորը նրանց տեսակ-տեսակ փորձեց։ Տեսավ շատ խելոք աղաներ են։ Օրեք աղաները թագավորի մոտ կերան-խմեցին, ամիսներով մնացին։ Թագավորն ամեն անգամ նրանց հետ ճաշում էր։

Մի օր էլ ասաց. «Այս անգամ ուտելիս ես իրենց հետ չպրսի լրսեմ, տեսնեմ ի՞նչպես են ուտում»։ Թագավորը թաքնվեց այնպիսի մի տեղ, որ կարողանա լսել, թե ուտելիս ի՞նչ են խոսում։

Րրիկուն եղավ, աղաներն ուտելիք բերեցին։

Մեծ եղբայրն ասաց.— Եղբայրնե՛ր, այս մեր թագավորը, կամ նրա հայրը, խոհարար է եղել կամ էլ խոհանոցում է աշխատել, որովհետև մեր թագավորը մրշտ ճաշից է խոսում։

Միջնեկ եղբայրը գինին խմեց.— Ո՛ւֆ,— ասաց,— այս ի՞նչ արտակարգ հոտ է գալիս գինուց։

Փոքր եղբայրը գդալն առավ, միս կերավ, ասաց.— Արտասովոր վաս հոտ է գալիս մսից։

Թագավորը թաքնված տեղից այդ բոլոր ասածները լսեց, չափից դուրս նեղացավ, շտապ գնաց մոր մոտ, ասաց.— Մայրի՛կ, իմ հայրը ո՞վ էր, իմ հայրը ի՞նչ էր աշխատում։

Նայրն ասաց.— Քո հայրը խոհարար էր։ Դու էլ փոքր էրր, գնում-գալիս էրր հորդ մոտ. «էս բանը անուշ է, էն բանը անուշ չէ» ասում էիր, պատառ-պատառ ուտում։

Թագավորի սրրտը հանդստացավ։

Հաջորդ առավոտ շատ շուտ կանչեց գինեվաճառին։ Գինեվաճառն եկավ թագավորի մոտ, սկսեց գողալ։ Գինեվաճառն սկսեց մի կողմից խոսել, մի կողմից՝ վախից բաց թողնել։

Թագաւորն ասաց.— Մի՛ վախենա, տղա՛ո րան չկայ։ Այս գիւղին ինչի՞ց ես շինել։

Գինի օախողն ասաց.— Ապրե՛ս թագաւոր, խաղողից եմ շինել։

— Այդու տեղն առաջ ի՞նչ է եղել,— ասաց թագաւորը։

— Այս այգին առաջ գերեզմանատեղի է եղել, վարելու ժամանակ հողից մարդու ոսկոր է դուրս եկել։

Թագաւորն ասաց.— Ապրե՛ս, աղաս, գնա՛։

Թագաւորը կանչեց մսագործին։

Մսագործը եկավ թագաւորի մոտ, թագաւորը հարցրեց.— Այս միսն ի՞նչի միս էր։

Մսագործն ասաց.— Ոչխարի միս էր։

— Այս ոչխարն ո՞վ էր պահել,— հարցրեց թագաւորը։

— Այս ոչխարը մի գյուղացի մարդուց եմ գնել։

Թագաւորը հրամայեց այդ գյուղացի մարդուն կանչել։ Ոչխար պահող գյուղացին եկավ թագաւորի մոտ։ Թագաւորն ասաց.— Այս ոչխարն ինչպե՞ս ես պահել, ճիշտն ասա։

— Այս ոչխարի մայրը սատկեց, ինքը փոքր էր, գառը մեր շան կաթը ծծեց։

— Ապրե՛ս, գնա՛,— ասաց թագաւորը։

Այդ ժամանակ հասկացավ այդ երեք տղտնեբի մտքերը և շատ գոհ մնաց։

Կտնչեցին տղաներին։

Մեծ տղային իր փոխարեն թագավոր ղարձրեց իր տեղը, մյուս երկու աղաներին էլ՝ նրա մոտ վեղիր։

Խոսքը՝ քեղ, բլիթը՝ ինձ։ Երկնքից երեք հատ խնձոր ընկավ. մեկը՝ ինձ, մեկը՝ հեքիաթ ասողին, մեկն էլ՝ ուտողին։

22 (22). ԽԼՈՒԻՔ ԴՂԱՆ

Մարթոն մէյը դղա մը գոնիր։ Ադ դղան ումըն ուր մակդաբը գործիր։ Ուր մալէ վազէրն իլան թագավորը իզէն մակդաբը, իշիցէն չուճախնէն գոխտուն։ Ադ դղէյն լալընղող նադաւ գուգարթիր. թագավորը հարցէր էր.— Դամս, չվա՞ ալաք չուճախնէն գոխաղան, տօն չուխագուս։

Դղան ասաց.— Թագավոր սրբէս, չուճախնէն դաբսիրը սուրմաւ լին, գոխտուն, իս ալ դարսիրիս սուրվէմ՝ բըրխագում։

Թագավորէն իօշէն իգիք, հանից փարա իդօր էր, ղդան չառավ ղը, ասաց.— Չաս փարան, թը գառնիմ, դանիմ էմ դագէն՝ ղէս գըձիձէ։

Թագավորը հարցաց.— Չվէն համուր։

Դղան ասաց.— Փարան քէչ է, ուրիշ համուր ղէս գըձիձէ էմ դուդը. չուվդուր քի փարան քէչ էր,

Թագավորն ասաց.— Մի՛ վախենա, տղա՛ո րան չկայ։ Այս գիւղին ինչի՞ց ես շինել։

Գինի օախողն ասաց.— Ապրե՛ս թագավոր, խաղողից եմ շինել։

— Այդու տեղն առաջ ի՞նչ է եղել,— ասաց թագավորը։

— Այս այգին առաջ գերեզմանատեղի է եղել, վարելու ժամանակ հողից մարդու ոսկոր է դուրս եկել։

Թագավորն ասաց.— Ապրե՛ս, աղաս, գնա՛։

Թագավորը կանչեց մսագործին։

Մսագործը եկավ թագավորի մոտ, թագավորը հարցրեց.— Այս միսն ի՞նչի միս էր։

Մսագործն ասաց.— Ոչխարի միս էր։

— Այս ոչխարն ո՞վ էր պահել,— հարցրեց թագավորը։

— Այս ոչխարը մի գյուղացի մարդուց եմ գնել։

Թագավորը հրամայեց այդ գյուղացի մարդուն կանչել։ Ոչխար պահող գյուղացին եկավ թագավորի մոտ։ Թագավորն ասաց.— Այս ոչխարն ինչպե՞ս ես պահել, ճիշտն ասա։

— Այս ոչխարի մայրը սատկեց, ինքը փոքր էր, գառը մեր շան կաթը ծծեց։

— Ապրե՛ս, գնա՛,— ասաց թագավորը։

Այդ ժամանակ հասկացավ այդ երեք տղտնեբի մտքերը և շատ գոհ մնաց։

Կտնչեցին տղաներին։

Մեծ տղային իր փոխարեն թագավոր ղարձրեց իր տեղը, մյուս երկու աղաներին էլ՝ նրա մոտ վեղիր։

Խոսքը՝ քեղ, բլիթը՝ ինձ։ Երկնքից երեք հատ խնձոր ընկավ. մեկը՝ ինձ, մեկը՝ հեքիաթ ասողին, մեկն էլ՝ ուտողին։

22 (22). ԽԵԼՈՔ ՏՂԱՆ

Մի մարդ մի սղա ուներ։ Այդ ազան ամեն օր գալրոց էր գնում։ Մի օր էլ թագավորն ու վեզիրը այդ ղպրոցն եկան, տեսան, որ երեխաները խաղում են։ Այս տղան միայնակ նստած կարդում էր։

Թագավորը հարցրեց.—Տղա՛, ինչու՞ բոլոր երեխաները խաղում են, դու չե՛ս խաղում։

Տղան ասաց.— Թագավորն ապրի՛, երեխաները գասերը սովորել են, խաղում են, ես էլ գասերս սովորեմ՝ կխաղամ։

Թագավորին գուր եկան այս խոսքերը, հտնեց փող տվեց աղային, տղան չվերցրեց, ասաց.— Եթե այս փողը վերցնեմ, տանեմ հորս, նա ինձ կծեծի։

Թագավորը հարցրեց.— Ինչի՞ համար։

Տղան ասաց.— Փողը քիչ է, գրա համար ինձ կծեծի. հայրս չի հավատա, թե փողը քիչ է, ինձ

րըրնաէ ընծէ. յա՛ կօղուձ իս դը. յա՛ դուձ իս ղը, թ՛ալքավո՛ւրը քէչ փարա չուդար մարթու։

Թ՛ալքավո՛ւրը հանից ափկէց մը փարա իդծր դըղէն, Դղէն ասաց.— Հա՛, հա՛, դիտո՛ւր, համօ էմ դուդը գավդօ, վարան շո՛ւդ է։

Թ՛ալքավո՛ւրը շո՛ւդ լոնդաց յուդ դղէն սիմը. կըննա՛ց վարժարըդին քուվը տասւց.— Ջաս դղան աղվո՛ւր մը բըրբրո՛ւիք, բըրգարթմացնի՛ք, ղասա՛ր մաստրիֆը իս բըրաւգօմ, դըքըր կ՛ալքդարը խալխա բաւդը մ՛ալքդարը խալխա, ընծէ խարաբ գաւդաք.

Թ՛ալքավո՛ւրը իլան վաչէրը իլան կացէն լիրինց դիդը։ Շո՛ւդ վախըտ անցավ, քէչ վախըտ անցավ, ադ դղան խալխից ղմալքդարը, թօխթ տասւվ։

Թ՛ալքավո՛ւրէն խարաւր դվէն, քէ դղան խալխից ղմալքդարը։ Թ՛ալքավո՛ւրը վինչից դղան իլան ղէր դուդը։ Դուդը լիփըր լսից թ՛ալքավո՛ւրը գինչուձ է ղիրինք, բաշլից աօղիւը. ասուց աայ դղան.— Մ՛ինք չա՞ ղարահադ գունէնք թ՛ալքավո՛ւրէն սխմը. քի մ՛ի գինչուձի։

Դղան ասուց.— Յադա՛, մ՛ըվախնօ, դուրթունք թ՛ալքավո՛ւրէն քուվը իս ու տօն, իս չուցըր պարիվ դուդօմ, տօն ա՛լէ սըրդադ պարիվ դուդօա, չամ՛ըշնուս, չըվախնուս։

Կացէն թ՛ալքավո՛ւրէն քուվը։ Նիրս մ՛դան, դղան ասուց.— Արրէս, թ՛ալքավո՛ւր յադա։

Թ՛ալքավո՛ւրն ասուց.— Աբրէս, դղաս, նէսդ։

Դղէն դուդը ամ՛ընչըթթունը պարիվ չիդօր, խիվ գիմ՛ը չուքդէն գահ՛չէ։

Թ՛ալքավո՛ւրը ասուց աայ դղան.— Տօն թ՛արրիալա իս, քու դուդը թ՛արրիասլդ ի։

Դղան չուղուբ իդծր. աայ թ՛ալքավո՛ւրը.— Շո՛ւդ արրէս, թ՛ալքավո՛ւր. իմ դուդը թ՛արրիալա ի, քէ դէս ղրգուձ է մ՛ալքդարը։ Ա՛խ, չա՞ ասիմ իմ բարգօն. քէ գիմ դուդը մ՛ալքդար ղուրգուձ չէ։

Թ՛ալքավո՛ւրը ասուձ.— Շո՛ւդ արրէս, դղաս, տօն շո՛ւդ խիլուք իս, տօն չէմ քուվը գընադէս, էմ վաչիրը բըրընաս։

23 (23). ԽԼՈՒԽ ԴՂԱՆ ԻԼԱՆ ԹԱՄՊԱԼ Ա.ՇԿԷՅՆԸ

Գուգինօ բառուվ մը. գունընօ դղա մը։ Ադ դըղան չըֆչա գընօ։ Նիդը գըմնուն, ուդիլա՛ չըր ունընուն. ադ բառուվը գունիդանու. գուռսի.— Արէ՛ բախրուցը մէլը ձախինք, ծմ՛ոտը արրէնք։

— Թը գըձախինք,— գռսի դղան.— կարունքը չո՞ւց բըր խնինք։

Կիշիր-ցիրիկ բառուվը դվէն հիդը գատ՛իծվաւ։ Դղան ա՛լէ գըբըղմ՛ըշընօ, գռսի.— Գուձախիմ բախրին. ամ՛մա ագար կարնունցը ղէյր բախրը չըմ ղընօ, գքի բըր լձիմ լձէք բախրի հիդը։

պիտի ասի. կա՛մ դողացել ես, կա՛մ էլ դոել ես, թագավորը քիչ փող չի սա մարդու։

Թագավորը հանեց մի բուռ փող տվեց աղային։ Տղան ասաց.— Այո՛, այո՛ հիմա, աե՛ս, հայրս կհավատա. փողը շատ է։

Թագավորը շատ ուրախացավ այդ աղայի համար, գնաց վարժապետի մոտ, ասաց.— Այս աղային լավ պիտի պահեք, սովորեցնեք, սրա ծախսերը ես կհոգամ, մինչև պղրոցն ավարտի, երբ դըպրոցն ավարտի, ինձ իմաց կաաք։

Թագավորն ու վեզիրը գնացին իրենց տեղը։ Շատ ժամանակ անցավ, թե քիչ ժամանակ անցավ, այդ տղան պղրոցն ավարտեց, վկայական ստացավ։

Թագավորին իմաց տվեցին, թե տղան դպրոցն ավարտեց։ Թագավորը կանչեց աղային և նրա հորը՝ Հայրը, երբ լսեց, որ թագավորը կանչել է իրենց, սկսեց դողալ, աղային ասաց.—Մենք ի՞նչ հանցանք եսք կտտարևլ թագավորի դեմ, որ մեղ կանչել է։

Տղան ասաց.— Հայրի՛կ, մի՛ վախենա, ես ու դու կդնանք թագավորի մոտ, ինչպես որ ես կբարևեմ, այնպես էլ դու կբարևես, չամաչես, չվախենաս։

Գնացին թագավորի մոտ։ Ներս մտան, աղան ասաց, թագավոր հայր, ապրած կենաս։

Թագավորն ասաց.— Ապրե՛ս, տղաս, նսաի՛բ։

Տղայի հայրն ամոթից չըարեեց, խենթի նման չորս կողմն էր նայում։

Թագավորը աղային ասաց.— Դու կրթված ես, քո հայրն անկիրթ է։

Տղան պատասխանեց, թագավորին.— Շա՛տ ապրես, թագավո՛ր, իմ հայրը կրթված է, որ ինձ դպրոց է ուղարկել։ Ախ, ի՞նչ ասեմ պապիս, որ հորս դպրոց չի ուղարկել։

Թագավորն ասաց.— Շա՛տ ապրես, աղա՛ս, դու շա՛տ խելոք ես, դու ինձ մոտ կնստես, իմ վեզիրը կդառնաս։

23 (23). ԽԵԼՈՔ ՏՂԱՆ ԵՎ ՇՈՒՅԼ ԱՂՋԻԿԸ

Լինում է մի պառավ, ունենում է մի աղա։ Այգ տղան հողագործ է լինում։ Նեղն են ընկնում, ուտելիք չեն ունենում, այդ պառավը սրանեղում է, ասում.— Արի՛ եկներից մեկը ծախենք, ձմռանն ապրենք։

— Եթե ծախենք,— ասում է տղան,— գարնան ի՞նչ պիտի անենք։

Գիշեր-ցերեկ պառավը աղայի հետ կռվում է։ Տղան էլ ձանձրանում է, ասում.— Ես կծախեմ, բայց գարնանը եթե ուրիշ եղ չգտնեմ, քեզ կլծեմ կենա եզի հետ։

— Լձի՛, չահաննա՞մ,— կանչեց պառավը։

Գարնանը աղան եղ չի գտնում, նեղն է ընկնում, պառավին է լծում։

Թագավորը ծպտված ման գալու ժամանակ տեսնում է մի տղա պառավ է լծել։

— Ա՛յս ի՞նչ գրութիւն է,— ասում է թագավորը։

— Մեր պայմանն այսպես է,— ասում է տղան։

— Ո՞վ է այդ պառավը, ի՞նչ է ձեր պայմանը։

— Սա իմ մայրն է։ Նա ձմռանն ասաց. «Եղը ծախիր, եթե մինչև գարուն եղ չգտնես, ինձ կը-ծախես»։

— Լավ,— ասում է թագավորը,— դու քո մորը թող, ես քեզ եղ կուղարկեմ։ Դու ընտանիք ունե՞ս։

Տղան ասում է.— Չէ՛։

— Մի աղջիկ ունեմ, սակայն քեզ՝ կառնե՞ս,— ասում է թագավորը։

— Հա՛, կառնեմ,— ասում է աղան։

Թագավորն աղջկան ուղարկում է։ Այդ աղջիկը շատ ծուլ է լինում։ Երբ ճաշ պիտի ուտեն, մարդը կանչում է.— Աղջի՛, արի, ճաշ ուտենք։

Աղջիկը ծուլութիւնից չի մոտենում սեղանին։ Մարդը հասկանում է, որ նա ծուլութիւնից չի դա-լիս, ասում է.— Ով սրան մի պատառ հաց տա՝ կսպանեմ։

Աղջիկը երկու օր այդպես մնում է քաղցած, տեսնում է քաղցած պիտի մեռնի, իր սիրտի տե-ղըն ավլում է։

— Երկու մատնաչափ հաց տվեք սրան,— ա-սում է մարդը։

Երրորդ օրը, երբ նրանք սեղանը հավաքում են, աղջիկը սեղանի ջուրջն էլ է ավլում։ Նա նա-յում տեսնում է, որ ամաններ են լվանում, մտա-նում է, ամեն ինչ սկսում է սովորել ու անել։

— Տվեք նրան իր բաժինը, թող ուտի՝ կշտա-նա,— ասում է մարդը։

Դրա վրա աղջիկն ասում է.— Դուք դրսի գործն արեք, ես՝ տան գործը։

Մի ժամանակից հետո, թագավորն ասում է. «Իմ ծուլ աղջկա դրութիւնն ի՞նչ եղավ, գնամ, տեսնեմ նրան»։

Թագավորը գալիս է աղջկա մոտ, սեղանի առաջ նստում։ Աղջիկը երեք գլուխ սխտոր է դնում հոր առաջ, ասում.— Հայրի՛կ, ա՛ռ սրանք մաքրիր, փեսան կգա, կտեսնի քեզ պարապ նստած, քաղ-ցած մեռնելիս էլ լինես՝ մի պատառ հաց չի առ քեզ։

— Ապրի՛ փեսան,— ասում է թագավորը,— որ դաստիարակել է իմ ծուլ աղջկան։

— Լձի՛, չահաննա՞մ,— կանչեց պառավը։

Գարնանը աղան եղ չի գտնում, նեղն է ընկնում, պառավին է լծում։

Թագավորը ծպտված ման գալու ժամանակ տեսնում է մի տղա պառավ է լծել։

— Ա՛յս ի՞նչ գրութիւն է,— ասում է թագավորը։

— Մեր պայմանն այսպես է,— ասում է տղան։

— Ո՞վ է այդ պառավը, ի՞նչ է ձեր պայմանը։

— Սա իմ մայրն է։ Նա ձմռանն ասաց. «Եղը ծախիր, եթե մինչև գարուն եղ չգտնես, ինձ կը-ծախես»։

— Լավ,— ասում է թագավորը,— դու քո մորը թող, ես քեզ եղ կուղարկեմ։ Դու ընտանիք ունե՞ս։

Տղան ասում է.— Չէ՛։

— Մի աղջիկ ունեմ, սակայն քեզ՝ կառնե՞ս,— ա-սում է թագավորը։

— Հա՛, կառնեմ,— ասում է աղան։

Թագավորն աղջկան ուղարկում է։ Այդ աղջիկը շատ ծուլ է լինում։ Երբ ճաշ պիտի ուտեն, մարդը կանչում է.— Աղջի՛, արի, ճաշ ուտենք։

Աղջիկը ծուլութիւնից չի մոտենում սեղանին։ Մարդը հասկանում է, որ նա ծուլութիւնից չի դա-լիս, ասում է.— Ով սրան մի պատառ հաց տա՝ կսպանեմ։

Աղջիկը երկու օր այդպես մնում է քաղցած, տեսնում է քաղցած պիտի մեռնի, իր սիրտի տե-ղըն ավլում է։

— Երկու մատնաչափ հաց տվեք սրան,— ա-սում է մարդը։

Երրորդ օրը, երբ նրանք սեղանը հավաքում են, աղջիկը սեղանի ջուրջն էլ է ավլում։ Նա նա-յում տեսնում է, որ ամաններ են լվանում, մտա-նում է, ամեն ինչ սկսում է սովորել ու անել։

— Տվեք նրան իր բաժինը, թող ուտի՝ կշտա-նա,— ասում է մարդը։

Դրա վրա աղջիկն ասում է.— Դուք դրսի գործն արեք, ես՝ տան գործը։

Մի ժամանակից հետո, թագավորն ասում է. «Իմ ծուլ աղջկա դրութիւնն ի՞նչ եղավ, գնամ, տեսնեմ նրան»։

Թագավորը գալիս է աղջկա մոտ, սեղանի առաջ նստում։ Աղջիկը երեք գլուխ սխտոր է դնում հոր առաջ, ասում.— Հայրի՛կ, ա՛ռ սրանք մաքրիր, փեսան կգա, կտեսնի քեզ պարապ նստած, քաղ-ցած մեռնելիս էլ լինես՝ մի պատառ հաց չի առ քեզ։

— Ապրի՛ փեսան,— ասում է թագավորը,— որ դաստիարակել է իմ ծուլ աղջկան։

24 (24). ԲԱԼ ԴՂԱՆ ԻԼԱՆ ՓՈՒՍԱՆ

Մարթ մը պրպինա, զպատմ գանուներ, զլաաի՝ քալ գլիներ։ Իպիչ իլայր ղըթթըմմաւ Բալ դղան ճաղատցք իրր տրթթը, պօդ պնսը էլլ.— Վանակն ճաղօցք մաւրթաւր, ան տղվիւր մաւրթ չը։

Յանդէպիդ իրք ճաղատցք գիր։ Բալ կղան կնից վիրը ճաղօցքը, իշիչ Փնաէն հաւն դիր։ Տալծաւ, կնիչ զիսպիկը ճաղօցքը, իշիչ Փնաէն լանդիդն ալ դիր։ Տարծաւ կնիչ նըրքը ճաղօցքը, իշիչ դիսաւ Փնաէն հաւդ ալ դիր։

— Ես չա՞ իրր չլինիմ դալիր, չօ՝ իրր աւրթաւմ,— ասաց էնք չէնք,— հաւս իրր ապաւմ, չայր գաւղը թթղ ընար։

Իշշօն վիրվին զպալս իճղցըցէչն. լըցէչն ղդիրէչն լամպօր, իլլիցէչն ղքօտր, ապծն րըլըշիցա աղվէլլ։

Փնաան ասաց.— Պաղարճ հաց իփիք, ադիք։

Իպիր լագուան մը, իլէչց ճէչր, իլէչց իլէչր, շաղիցէչն։

Փնաան ասաց.— Ըչնա իղաւ, պէր ճէչր։

Ճէչր լցցէչն։ Սա աղըղն է ճրա իգաւ Իլէչր լցցէչն, ճէչր լցցէչն, իլէչր լցցէչն։ Իլայր թըմմիցաւ։ Ալուա իլայր անջուղ ղպադաւրճ մը իղաւվ։ Ադվիր գրէչգ մը վաւիցալն, իփիցէչն պաղաւարճ, Փնաէն ասաց.— Ան ըր չլավաճ ոայդ մը գրնաւսա, ան ալէ գաւնը ղպաղաւարճ։

Բալ դղան ասաց.— Մէնճ լսանանճ ղրնաւսա, սանղա՝ բղդա։

Փնաան ասաց.— Միր պիէ ճ'ասրլսամ գիր Յոզ թճաղան ծմիրաք ցանիցաք։ Ծմիրամ իղծվիլը, մինճաւ, մինճա՜ւ, մինճաւ, իղաւ քան ղդաանչէմ ղծդ աաւ ղջէկասւր. գիփից մէչմ. ըրգաք, ձմիրա չլաքիցաւ. չիգաւր մէչչ ինգաւ, ղէչր իղաւ էչմ գօդ ծմիրգէչն մէչչ մըդաւ չիգաւր պաւալէչլ։ Դիհաւ մօրթ մը լանդիէդը։ Մօրթ հարցալց.— Ջա՞ գաւ պաւալէչա։

— Չիգաւրիս մէչչ ինգաւ, գաւպաւվայմ ղը-

Մօրթ ասաց.— Սիք ըրք ար իղաւ միր քարվաւան գաւպաավէչք. չագարիք ղննաաւղը։

Փնաէն հաղիցօթ խալիսիցաւ։

Բալ դղան րլիշիցաւ հալաճէչլ.— Միք գաննալքիր լօթ գաչըզ միղծ։ Էչմ գօդ օմըն սաբաճադան գըհամբրէչրգը, գըսիբիր գաւրթիր, ախրղծոք գաւկիր, գըճաբըրէչրղը, նըքաը գաննալչրղը։ Ունցէչք սաղարագ-թօսիալագ միղաւսմ։ Ուր մաւչը գաւիշի, քի ադ միղօն չլիգօ։ Էչմ գօդ գահիղնա խաւրըզալն իրվան, գաւրթը միղօն պաավէչլ։ Ախրըզալն գանիճ ցաւվ գրնը։ Դիանին, քի ադ ցաւվ գրճաւգնչօ, էչէր հնգաանղ.ալ քաճէլիւը։ Էչմ գօդ շիդ պաավիցաւ, չըգարրցաւ ղննիր։ Մօրթ մը հրնչաւսնղալգ

24 (24). ՔԱՋԱԼՆ ՈՒ ՔՅՈՍԱՆ

Մի մարդ է լինում, ունենում է մի տղա, գլուխը՝ քաչալ։ Նրանց ալյուրը վերջանում է։ Քաչալն ուղում է ջրաղաց դնալ, հայրն ասում է.—Քյոսալի ջրաղացը չգնաս, նա լավ մարդ չէ։

Այնտեղ երեք ջրաղաց է լինում։ Քաչալ աղան դնում է վերին ջրաղացը, տեսնում է Քյոսան այնտեղ է։ Դառնում, գնում է մեջտեղի ջրաղացը, տեսնում է, որ Քյոսան էլ է այնտեղ։

— Ես էլ ի՞նչ անեմ, ո՞ւր դնամ,— ասաց ինքն իրեն,— այ՜տեղ կաղամ, ինչ ուղում է թող լինի։

Էջի վրայից բեռն իջեցրին, ցորենը լցրեցին ամբարը, քարը պտտեցրեցին, աղունն սկսեց աղալ։

Քյոսան ասաց.—Բաղարջ հաց եփենք, ուտե՜նք։

Մի կոնք բերեց, ջուր լցրեց, ալյուր դրեց, շաղեցին։

Քյոսան ասաց.— Պինդ եղավ, ջուր բեր։

Ջուր լցրեցին։ Սյս անդամ էլ ջրիկ եղավ։ Ալյուր լցրեցին, ջուր լցրեցին, ալյուր լցրեցին։ Ալյուրը վերջացավ։ Ամբողջ ալյուրը հաղիվ մի բաղարջ եղավ։ Թեժ կրակ վառեցին, բաղարջը եփեցին, Քյոսան ասաց.— Ով որ մի չլսված սուտ ասի, նա էլ բաղարջը կուտի։

Քաչալն ասաց.— Առաջ մեծը կխոսի, հետո՝ փոքրը։

Քյոսան ասաց.— Մեր բակում մի դաշտ կար։ Այդ դաշտում ձմերուկ ցանեցինք։ Մի ձմերուկ աճեց, մեծացա՜վ, մեծացա՜վ, մեծացա՜վ, եղավ այս սան չափ։ Հայրս վերցրեց կացինը, գարկեց մեկ, երկու, ձմերուկը ճեղքվեց, կացինը մեջն ընկավ, կորավ։ Հայրս ձմերուկի մեջը մտավ, կադինը փնտրելու, տեսավ՝ մի մարդ կա այնտեղ։ Մարդը հարցրեց.— Ի՞նչ ես մանգալիս։

— Կացինս մեջն ընկավ, փնտրում եմ։

Մարգն ասաց.— Մենք երեք օր եղավ մեր քարավանն ենք փնտրում ու չենք դտնում։

Քյոսայի պատմությունը վերջացավ։

Քաչալն սկսեց պատմել.— Մենք ունեինք յոթ փեթակ մեղու, հայրս առավոտյան հաշվում էր մեղուներին ու աղատ արձակում, իսկ երեկոյան դալիս, հաշվում էր, նեբս ընգունում։ Ունեինք նաև մի չալ ու կաղ մեղու։ Մի օր էլ տեսնում է, որ այդ մեղուն չկա։ Հայրս հեծնում է աքլորն ու գնում մեղուն փնտրելու։ Աքլորի թիկունքին վերք է բացվում։ Ասում են, որ այդ վերքը կլավանա, եթե հնդկընկույզ քսեն վրան։ Հայրս շատ մանգալիս, հնդկընկույզ չի դտնում։ Մի մարդ

գիրէլր, բադռուամ մընացէլր յագուցլը փյուրէլք։ Պիրէլն զադ բադռուա, քսէլն խուրուդայն յարան, ցՕ ճուդցէլր։ Խուրաուդ կացէլր յաղպընէց թաբըլվէլլ։ Ցաղպընէց պուռէլր ունՊզը ձօո մը։ Ադ ձօո մինցէլր. ունՊալդ իդէլրիլը։ Օմըն ուր էյմ դՕդ զադ ունՊալդ ղըհամբըրիր. ղըքըր թուԹվիլէլն վաՊլտը էգըք։ ԹուԹվիցէն ղունՊալդ, հՕդ մը բաղսից։ Իչիցէլն. իչիցէլն, ղըքըր չըՊզօնզը։ Շիդ մուրթ իղըք։ Օմմիէ պատն մը քուր, խուղը կլլաղ, վադ քարիցէլն. ղըքըր զադ հուդ ունՊալդ իսկիցէլն։ Զաւռ կրլուդին մրշիէմ խուղ Ճացէլր ձաուալն իրվան։ Ադ խՕդ իղու թաուլուամ, էյմ դՕդ լադդիէդ ցիրին ցանիցւ։ Ցիրէլն չիդ մղվիր իղու, ընձիլէլն վաՊզըտը իղըք։ Ըրք ախպրու բըլըչիցուք ընձէլլ։ Ո՞ւր ցո՞ւք, ընձիցուք, մընից բադօո մը ղիվ։ Ցադ դիուին խէլղ մը իլու։ Զադ խէլղ կուդդըդիցուք, չըղարցուք պոՃալըղը։ Էյմ մինձ ախպաւռ քարէց զմանՃՕղ լիդըդասա, մանկՕդ կընից մըղու խիղդՕն լիդիվը, խէլղ ինզու։ Պոնիցուք, ղընիցուքը, ճղքիցուք գփէլր, փիրին իլու սընդամ։ Պիցուք ղսընդա, սընդէլն միչին իլու թաուղթ մը, ադ թաուղթ դՕրուք խօջալն քՕու զարթիլու։ Խոջան զարթուղ ղԹաուղթ, մէլչ կրՕձիր, «Ցրք մուդիր, Ցիսա, աս պադուարճ Ցալ դզալնլը»։

Ցասդիէզ Ցիսան ասուց.— Ցը սալդ քան ղալմ ՑաղլուալՐ։

Պիրէլն ղպադաարճ. պարծոն լիչՕն, Ցալ դղան իսկիցը լարչալվ, կնից իղՕն։

Ժիլըք Ցալ դղան ՊաղանմըշՀ իղուվ։

25 (25). ՔՈՒՍԱ ԲԱԲՕՑԸ

Գըղինօ, չըզինօ, Ցիսա բաբօլ մը։ Աս Ցիսա բաբօլը զունընօ իշ մը։ Գօոնէ ղլիշօլը զուրԹու թաուլան՝ հիլկիլա, վասկիլա, ցանիլա, հիդն ալ զունընօ իսկը փարա։

Ջամփունքը ոատու զալօ քաոսուն հանրամա զուվախնու քի հաՐամանքը զաունէն զիալէլն լիրմինը, զուխիթի զէ իչօն լիդիվը։ Իչը զուրԹու, զուրԹու, զուԹըրքէ իսկա։ Հանրամանքը զուդըսնօն, քի էչը իսկը փարա զուԹըրքէ, գուանին.— Ցիսա բաբՕն, զաս իշը միդ չը՞ր ձախէ։

Ցիսա բաբօլը զուասէ·— Իս ղաս իշը չՀուց ձախէմ, իսկա զուԹըրքէ։

— Մինք շիդ փարա զուզօնք. Թանքի միզ ձախի ղէ։

— Ռուձախիմ, ամմա չարըր զանիմ, զադ իդիք։ Գուրթաք ախըռ մը, լախըռը իրտ զըլլընաք, իշն ալէ զախկիլիք միչը, գրէզ գուդուք, իրաը զըվառիք, զրէզ իլան մուխը գըշաւղընին զախըռը գըփանգիք զտօոը, իշը ասբանխդան իսկա զըԹըրքի։

հնղկընկուլղ էր կերել, մի կտոր ատամների արանքն էր մնացել։ Այդ կտորը բերեցին, քաշեցին աքլորի վերքին, վերքը լավացավ։ Աքլորը գընաց աղբանոց թավալվելու։ Այդ աղբանոցում բուսնում է մի ընկուզենի։ Այդ ծառը մեծանում է, ընկուլղ է տալիս։ Ամեն օր հայրս այդ ընկուլղները հաշվում էր, մինչև թաի տալու օրը հասավ։ Ընկուլղը թաի ավեցինք, մի հատ պակասեց։ Նայեցի՜ն, նայեցի՜ն, լդտան։ Շատ մարդ հավաքվեց։ Ամեն մեկը մի բան՝ քար, հողի կտոր, փայտ դցում էին, մինչև ընկուլղի հատիկն ընկավ։ Հողակտորից մի քիչ մնաց ծառի վրա։ Այդ հողը մի դաշա դարձավ, հայրս այդ արտում ցորեն ցանեց։ Ցորենը շատ լավ եղավ, հնձելու ժամանակն հասավ։ Երեք եղբայրով սկսեցինք հնձել։ Հնձեցի՜նք, հնձեցի՜նք, մի կտոր տեղ էր մնացել։ Այդ տեղից մի խոզ դուրս եկավ։ Վաղեցինք այդ խոզի հետից, չկարողացանք բռնել։ Մեծ եղբայրս մանդաղը հետևից շպրտեց, մանդաղը դնաց մտավ խոզի ետեը, խոզն ընկավ։ Բռնեցինք, մոբթեցինք, փորը ճղեցինք, փորիցը մի սնդուկ դուրս եկավ։ Սնդուկը բացեցինք, միջից մի թուղթ դուրս եկավ։ Այդ թուղթը տաբանք խոջալի (վարժապետի) մոտ կարդալու։ Խոջան կարդաց թուղթը, մեջը գրված էր. «Ք... մի ուտիր, Քյոսա՛, այս բաղարջը Քաչալինն է»։

Այդտեղ Քյոսան ասաց.— Քո սատան իմ ստին ղերազանցեց։

Բերեցին բաղարջը, բարձեցին էշին, Քաչալն առաջը դցեց, դնաց առան։

Խելոք Քաչալ տղան հաղթեց։

25 (25). ՔՅՈՍԱ ՊԱՊԻԿԸ

Լինում է, չի լինում, մի Քյոսա ղաւղի է լինում։ Այդ Քյոսա պապն ունենում է մի էշ։ Վերցնում է էշն ու դնում արտ՝ հերկելու, վարելու, ցանելու, հետն էլ ունենում է ոսկի փողւ

Ճանապարհին հանդիպում է քառասուն ավազակների, վախենում է, որ նրանք իր փողերը կըվերցնեն, դրանք խոթում է էշի քամակը։ Էշը դընում է, գնում, ոսկի է թրքում։ Ավազակները տեսնում են, որ այդ էշը ոսկի է թրքում, ասում են.— Քյոսա՛ պապի, այդ էշը մեղ չե՞ս ծախի։

Քյոսա պապն տսում է.— Ես սյս էշն ինչպե՞ս ծախեմ, ոսկի է թրքում։

— Մենք քեզ շատ փող կտանք, միայն թե ծախիը մեղ։

— Կծախե՛մ, բայց ինչ ասեմ, այդպես էլ կանեք։ Կտտանեք մի ախոռ, ախոռում հարդ կլցնեք, էշն էլ մեջը կփակեք, կրակ կտաք, հարդը կվառեք, կրակն ու ծուխը ախոռը կտաքացնեն, կփակեք դուռը, էշը առավոյան ոսկի թրքած կլինի։

Տըլդադ ալէ հարիմէքը գուլինին։

Սարայխանէն դուկան, զուդիսնուն իսկա թրքմէն ի, իմը՝ չէ։ Տօղը բըր պէնան՝ չըպացվէր։ Իշը իդած ի ալըսունը լիդիվը, վըդվէն լարած ի, նալէյին ալէ գարըսօն։

Հարիմէքը գուխընդօն, քի իսկա ի Դուպէնուն կաօղը, կուիշին իշը սադգած ի Հարիմէքը գուսին.— Վայ, Քիւսա բարօք, վայ, ուօն ադվար օյին խադցիր մեր կլիխէն։

Համօ ուկունք Քիւսա բարօլը։

Բարօլը գինգունը գուհաղաթէ.— Ինա՛դ, իս էմ իշը ձախիցա հարիմօդը, հարիմօքը գուկուն իդօն, դէս գըպատվէն, մեր ըրգը դաշվաննէն մէլը հիգս դուդանէմ մէլը իդօն գըթուգամ, լիփըր գուկուն հարիմէքը գըպատվէն ղէս, ասն դանիս՝ կացած ի թարլան հէրկիլ. գուդուրգիս դիրինք քուվիս ուօն ալ գիփիս ուդիլա՝ փիլավ։

Քիւսան դաշվանէն մէլը իդօն գթուգօ, մէլը դաունի, գուրթս։

Հարիմէքը գուկօն Քիւսա բարկօն տունը։ Դըննալը դիրինք գուխուրդի թարլան. չացըր մուրթը թամբրիհ իրած իր։ Հարիմէքը գուրթուն թարլան, դանսին.— Քիւսա բարօկ, իշը սադրիցավ. զփարան գէ՛ր,— զդաշվունը դուդիանան բարգէն քավը։

Բարօլը գուանսի.— Համօ իս փարա չունիմ, իդօն ուրթունք, փարան դուգամ։

Գուկրի մաքդուբ մը գինգունը, քի կէփէս փիլավ։ Մաքդուբը դաշվանէն վէզը գուգուրի, քի դանա գինգունը։ Դաշվունը գուրթու սալ մաշան։ Հարիմէքը գուհարցընէն.— Բարօյ. ո՞ւ գուրթու դաշվունը։

Բարօլը գանսի.— Ադ էմ փոսդաջին ի. քանար ջամփէն գուրթու։

Հարիմէքը գուանսին մէլը միգալին.— Զիշօն փարէն չըր առնինք, զդաշվունը զուառնինք։

Իրգօն գընսօ հարիմէքը գուրթուն Քիւսա բարկօն հիդը իրինց տօնը, գաիշին չաորը ադիլէն գրուծ իր մաքդուրի միչը. ադ ուդիլէն խադիր, սուֆրան գրուծ իր, դաշվուն ալէ իդօն գար։

Հարիմէքը գըխընդուն. քի զդաշվունը գաառնին, գուդին, գուխմին, Քիւսա բարօլը գուպէրի իշշօն փարան բըր ուզօ, հարիմէքը, չուդին գփարան առնին, զդաշվունը գուուդին առնին, Քիւսա բարօլը զաշվունը գուզօ, իշուն փարան չուզօ։ Կառնին զդաշվունը գուրթուն։

Հարիմէքէն մինձը գուվրի մաքդուր, գըգախէ դաշվանէն վէզը, գուխարգի ղէ գինգունը։ Դաշվունը գուրթու չուկօ։ Ան գուրթու ընդըրդօցը քուվը, դուանսի.— Աս գաթը գինէ Քիւսա բարօլը խաւիրդից գըմէ, ուրթունք աղվար մը ձիձինք ղէ, առնունք դփարան։

Հարիմէքը դուրթուն Քիւսա լուլկօն քուվը։ Քիւսա բարօլը գուանսի գինգունը.— Հարիմէքը

Ավազակներն այդպես էլ անում են։

Առավոտյան գալիս, ուզում են տեսնել էշը ոսկի թրքե՞լ է, թե՝ ոչ։ Դուռը պիտի բացեն՝ չի բացվում, էշը եկել կոան եսեն ընկել, ոտները անկել է, պայտերն էլ փայլում են։

Ավազակներն ուրախանում են, թե ոսկի է։ Բաց են անում դուռը, տեսնում են, էշը ստոկած է, ասում են.—Վա՛յ, քյոսա՛ պապի, վա՛յ, դու լա՛վ խադ խաղացիր մեր գլխին։

Հիմա դնանք Քյոսա պապին։

Պապը կնոջը պատմում է.— Կնի՛կ, էշը ծախեցի ավազակներին, ավազակները հիմա կգան, ինձ կփնարեն, մեր երկու ճագարներից մեկը հետս կվերցնեմ, կաանեմ, մյուսը՝ կթողնեմ տանը, երբ որ նրանք կգան ինձ կփնարեն, գու կասես՝ գնացել է արտ հերկելու, կուղարկես նրանց ինձ մոտ, գու էլ կեփես կերակուր՝ փլավ։

Քյոսան ճագարներից մեկր տանն է թողնում, մյուսը վերցնում է, գնում։

Ավազակները գալիս են Քյոսա պապի տունը։ Կինը նրանց ուղարկում է արա, ինչպես մարգը պատվիրել էր։ Ավազակները դնում են արտը, ասում.—Քյոսա պապի, էշը սատկեց, փողը տու՛ր,— պապի մոտի ճադարը տեսնում են։

Պապն ասում է.— Նա իմ փոստատարն է, գնանք, փողը կտամ։

Կնոջը նամակ է գրում, որ փլավ ղատրաստաի։ Նամակը կապում է ճագարի վզից, որ տանի կնոջը։ Ճագարը գնում է դեպի անտառ։ Ավազակները հարցնում են.— Պապի՛, ճագարն ո՞ր է գնում։

Պապն ասում է.—Նա իմ փոստատարն է, կարճ ճամփով է գնում.

Ավազակներն իրար ասում են.— Էշի փողը չենք վերցնի, ճագարը կվերցնենք։

Եւեկոյան ավազակները Քյոսա պապի հետ գնում են տուն։ Նայում, տեսնում են, որ նամակի մեջ ինչ ուտելիք որ գրված էր, պատրաստ դրված է սեղանին, ճագարն էլ տանը։

Ավազակներն ուրախանում են, որ ճադարը կառնեն։ Ուտում, խմում են, Քյոսա պապից էշի փողը չեն վերցնում, ճագարն են ուղում։ Քյոսա պապը ճագարն է տալիս, էշի փողը չի տալիս։ Առնում են ճագարն ու գնում։

Ավազակապետը նամակ է գրում, կախում ճագարի վզից, ուղարկում կնոջ մոտ։ Ճագարը գնում է, ետ չի գալիս։ Ավազակապետը գնում է ընկերների մոտ, ասում.— Այս անդամ էլ Քյոսա պապը մեզ խաբեց, գնանք նրան մի լավ ծեծենք, փողն առնենք։

Ավազակները գնում են Քյոսա պապի մոտ։ Քյոսա պապը կնոջն ասում է.— Ավազակները հի-

բըր ուկուն համօ քուվիս, լիդ գփարան բըր ա՞ինս Աս ղաթէն էս մումբարէն միչը վիրէն գըլըցըգիմ, գըղաբիմ վէղիտ, դուշսիմ քէ. «Դընա՛դ, տէր ուդիլա»։ Տօն չըր ընէ դէ, իս ա՛լէ գընըխըբընում քէ, գըղինիմ դքէ. զմումբար ղըղդրիմ։ Սօնրա գըսըլվըլում՝ դռւ-դռ-դռւ, տօն գրննիս, գըխաղտուս Գրնալը գուսըրվըցնէ, էնք դուրթու թարլան, հաբշմանքը դուրճոն Բարլան Քիսա բարշօն քսւվը, գուդին գփարան։ Քիսա բաբօլը գուսան.— Ի տօն ուրթունք, ուդօմ գփարան։

Հաբշմանքը գուրթուս իղօն, գինդունը չուգըր սուրվըցուցուձ իր, տըրզանա դունի։ Դասի. «Սուֆրան տէր»։ Գնալը չունի։ Քիսա բարշօլը դօռնէ գտանօլը. գըմինգըվըրընի ոը. ղըղընի դը։ Զընիլէն լէղը հաբշմանքը գուսին.— Քիսա բաբօկ, չվաղինիցիր գբաուվը։

Քիսա բաբօլը գուսի.— Ասուձիս չըգաղարից, անուր գընիցա դը, թը գուգիմ. գըսաղգընիմ դը Գուսունի զդուդուգլ՝ դռ՛ւ—դռ՛ւ—դռ՛ւ, բաուվը գըզաննա, գուբաշլըի խագիլը։

Հաբշմանքը ադ գուդիննօն, գուսին զադ ղաթէն.— Ադ դուդօգ դուդօ՞ս մէ։

Էնք ալ չուզի ուդօ դէ, լմմը դուդօ դը։ Գօռնին, գուլթուն։

Հաբշմիգը մինձը գուգրնի դէր գընալը. գաուռնի ծառը գուդուգը՝ դռ՛ւ—դռւ—դռ՛ւ, գնալը չուսաղնօ։ Գուրթու ընգրգօցը քուվը, չուսնէ՝ գընալը միռուվ, դադուգը չըսաղցօղ գընալը։ Մէլը մէգալին գուդու զդուդուգը. ամէն մէլը գուսինի դէլ՛ գընալը. քառսուն հաբշմանն գննիաքը տըրզադ-գումիունէն

Հաբշմանքը ղարար գուինին. գուսին.— Քիսա բաբօլին գառնինք գըտընինք չըլթէն միչը, գըզաբինք զպիրունը. ձուվը ղըքաբինք։

Գուրթուն զչըլթան գուգանին. Քիսա բաբօլը գուտընին չըլթէն միչը, զպիրունը գուգաբին. բըր իակին ղը ձուվը։ Զամփուքը ուրթիլը վաղըտը. չալղը ծան գուունէ. Քիսա բաբօլը գուսոէ հաբշմօցը.— Ա՛յ ջահիլնա, լայցիք, ոօք հարունաք ֆարչըգիք, սօնրա դէս յօր գուսուգիք գարիք։

Հաբշմանքը չըլթան ղուգախին ձուռը, գուրթուն գաֆարչէն հարանաքը։

Քիսա բաբօլըն ա՛լէ ձաոին ւսախվուձ գուղինչի. — Վ.ալա՛-բիլլա՛, իս դէմ ամմէչն ա՛շկէչնը չըմ առնի. վալլա՛-բիլլա՛, չըմ առնի։

Հուվէվ մի գուկօ էր մակաւցը հիդը, գաւլըսի զադ ծանը, գաւնսի.— Իս գառնիմ քէ ամմէչն ա՛շկէչնը։

Քիսա բաբօլը գաւնսի.— Ա՛րէ, ոօն մօդ չըլթէն միչը, գախիմ դքէ, ըմը ծան չըր հանի։

մա գալու են ինձ մոտ, փողը ետ պիտի ուղեն։ Այս անգամ այս հաստ աղիքի մեջ արյուն կլցնեմ, կապեմ վզիցդ, քեզ կասեմ. «Կնի՛կ, ուտելիք տուր»։ Դու չես տա, ես էլ քեզ վրա կբարկանամ, կմորթեմ քեզ, վզիդ կապած հասա աղիքը կկտրեմ, հետո կսկսեմ՝ գո՛ւ- գո՛ւ-գո՛ւ, դու կվերկենաս, կպարես, Կնոջը սովորեցնում է ու ինքը գնում արտ։ Ավազակները գնում են արտ Քյոսա պապի մոտ, փողն ուզում։ Քյոսա պապն ասում է.— Գնանք տուն, փողը տամ։

Ավազակները գնում են տուն։ Կնոջն ինչպես որ սովորեցրել էր, այդպես էլ անում է։ Ասում է.— «Սեզան բա՛ց։ Կինը չի բացում։ Քյոսա պապը վերցնում է դանակը, կնոջը պառկեցնում է գետնին և մորթում։ Մորթելուց հետո ավազակները ասում են.— Քյոսա պապիկ, ինչո՞ւ պատռվին մորթեցիր։

Քյոսա պապը ասում է.— Ասածս չարեց, դրա համար էլ մորթեցի, եթե ուզենամ՝ կողջացնեմ։ Ասում է սրինգը՝ գու՛-գու՛-գու՛, պատռվը ողջանում է, սկսում է պարել։

Ավազակները տեսնում են, ասում.— Այդ սրինգը մեզ կտա՞ս։

Նա էլ իբր չի ուզում տալ, բայց տալիս է։ Վերցնում են, գնում։

Ավազակապետը մորթում է կնոջը, վերցնում սրինգը՝ գո՛ւ-գո՛ւ-գո՛ւ. կինը չի ողջանում։ Գնում է ընկերների մոտ, չի ասում, թե կինս մեռավ, սրինգը չողջացրեց։ Սրինգը մեկը մյուսին է տալիս, ամեն մեկը մորթում է իր կնոջը, քառասուն ավազակների կանայք այդպես մեռնում են։

Ավազակները հավաքվում են, ասում.— Քյոսա պապին գցենք տոպրակը, բերանը կապենք, գցենք ծովը։

Առնում են տոպրակը, գնում Քյոսա պապին դընում են տոպրակը, բերանը կապում, որ ծովը գցեն։ Ճամփին գնալիս՝ նվագի ձայն է գալիս, Քյոսա պապն ասում է ավազակներին.— Ա՛յ ջահելներ, գնացե՛ք հարսանիք նայեք, հետո ինձ ուր ուզում եք տարեք։

Ավազակները տոպրակը կախում են ծառից, գնում են հարսանիք դիտելու։

Քյոսա պապն էլ ծառից կախված կանչում է.— Աստված վկա, ես իմ հորեղբոր աղջկան չե՛մ առնի, աստված վկա, չե՛մ առնի։

Մի հովիվ է գալիս իր ոչխարների հետ, լսում է այդ ձայնն ասում.— Ես կառնեմ քո հորեղբոր աղջկան։

Քյոսա պապն ասում է.— Արի՛ մոտիր տոպրակը, քեզ կախեմ, բայց ձայն չհանես։

Գուտընա դէ չըլթէն միչը, զուգախի զհուվէվը, էնք գօռնի գմակնակը, դուրթու։

Հարամմաքը գուկուն, գչըլթէն գառնուն գըքա-րին ձուվը, իդ ուսունիլը վաղուտը գուղխոնուն գրիա-սա բարօլը, գսուշամիշ ըննուն, գուհարցնին.— Աս չա՞լ ի, Քոնսթ բարօկ։

Ան ալ գուռնի.— Ձուվը քարիցաք գէս, ձուվին հանիկա դաս մակնակը, թը գահա խուրօն թը գը-քարէք խէ, գահա մինձ սուրա գլպիրէր է։

Հարամմաքը գուռնին.— Ակար գմի ռլէ թը գլտընխս չըլթէն միչը, գլքարիս ձուվը, մինք ռլէ գլպիրի՞նք։

Բարօլը գուռսի.— Հա, գահա մինձը գլպիրիք, չըլթէնիր պիրիք, տընիմ գձի միչը, գռրիմ պի-րունը, քարիմ գձուվը, տօ՛ք ալ գլպիրիք։

Գուրթուն գլպիրին ամէն մէլը չըլթա մը, բա-բօլը գուտընա պիրինք չըլթէն միչը, գուգէրի գպի-րունը, գուքարի ձուվը։

Քառասուն հարամմաքը ալալը տըրպագ քարից ձուվը, խալխսիցուվ։

Կընձից բառվուն քուվը, մուրթ, գնալ մուհարա-թում աբրիցուն։ Հարամծցը լիրմինը խալխսիցուն։

Միր հաղալօթն ալ խալխսիցուվ։

Դնում է նրան տոպրակի մեջ, կախում ծառից, ինքը վերցնում է ոչխարները, գնում։

Ավազակները դալիս են, վերցնում տոպրակը, գցում են ծովը, ետ դառնալիս տեսնում են Քյոսա պապին, ղարմանում են, հարցնում.— Քյոսա՛ պապի, սա ի՞նչ բան է։

Նա էլ ասում է.— Դուք ինձ ծովը գցեցիք, ես էլ այս ոչխարները ծովից հանեցի, եթե ավելի իորը գցնիք, ավելի մեծ հոտ կբերեի։

Ավազակներն ասում են.— Եթե մեզ էլ առպրա-կի մեջ դնես, ծովը գցես, մենք էլ կբերե՞նք։

Պապն ասում է.— Այո՛, ավելի մեծերը կբե-րեք, տոպրակներ բերեք, դնեմ ձեզ մեջը, կապեմ բերանը, գցեմ ծովը, դուք էլ կրերեք։

Ամեն մեկը դնում բերում է մի-մի տոպրակ, Քյոսա պապը նրանց դնում է տոպրակների մեջ, բերանները կապում, գցում ծովը։

Քառասուն ավազակներին րոլորին այդպիսով գցում է ծովը, վերջացնում։

Գնում է պատավի մոտ, մարդ ու կնիկ սիրով սպրում են։ Ավազակների ձեռքից ազատվում։

Մեր հեքիաթն էլ վերջացավ։

26 (26). ՄՈՒՍԱ. ՔՅԻՍԱ. ԲԱԲԱՅՈՆ ՍՕՍՂԸ

Դիպինօ, չըգինաւր մարթ մը իլան ըրք դպօ։ Դուդը գըհիվընտնու, գանի աալ դպաքը.— Իս ըրր միռնիմ, Մուսա-Քյոսա անունում մարթու հիպ ճամփունկ մուրթուք, քուվը մը պանալ։

Ադ ըրք դղէն դուդը գըմիռնա, մինձ ախ-պարը գանէ.— գուրթում պանիլ։

Շանդ գուրթօ, քէչ գարթօ գիշի ջամփօն իգէրը Մուսա-Քյոսա անունում մարթմը նստուձ է, պարիվ չուդօր էր։ Դադէն անուձնէն գինինա մէղքը, ամմա Քոնսան ղրննէ աիմը, գանէ.— Ցօ՞ գուրթում։

Դգան չըխուսէր։

Ցաուղէն, լանտէն շանդ գուռ գինէ, դղան գը-խաապըտէ, գուրթուն ի դօն, գանէ.— Ըաքօ քէ լօսկ մը, իլան շօն մը, կնրը հուցը տօն գուդիս, ցիրինը հուցը շունը գուդուս. շօնը լօրը գընտդա, գան դիզը գըվանակէս։ Ցամէսը քէ հադուր ւիարա գուդօմ, ածար թը գընէխկընուս իսա, ագանճա գըգդրիմ, գսուրթուս. աս ի էմ շարթը գաբօլ գի-նիմ։

Դղան անուց.— Ղաբօլ գինիմ։

Բաշլից պունը։ Շօնը լօրը նսդուվ, գանդիզը վասկիցուվ, շօնը կնուց քարիրէն լէրվան, դգան վասկիցուվ, հարուրը գդրիցուվ, շուդ նէխկիցուվ։ Քոնսան իգիք անուց դգէն.— Նէխկիցու։

Գնում է նրան տոպրակի մեջ, կախում ծառից, ինքը վերցնում է ոչխարները, գնում։

Ավազակները գալիս են, վերցնում տոպրակը, գցում են ծովը, ետ դառնալիս տեսնում են Քյոսա պապին, զարմանում են, հարցնում.— Քյոսա՛ պապի, սա ի՞նչ բան է։

Նա էլ ասում է.— Դուք ինձ ծովը գցեցիք, ես էլ այս ոչխարները ծովից հանեցի, եթե ավելի իորը գցնիք, ավելի մեծ հոտ կբերեի։

Ավազակներն ասում են.— Եթե մեզ էլ առպրա-կի մեջ դնես, ծովը գցես, մենք էլ կբերե՞նք։

Պապն ասում է.— Այո՛, ավելի մեծերը կբե-րեք, տոպրակներ բերեք, դնեմ ձեզ մեջը, կապեմ բերանը, գցեմ ծովը, դուք էլ կրերեք։

Ամեն մեկը դնում բերում է մի-մի տոպրակ, Քյոսա պապը նրանց դնում է տոպրակների մեջ, բերանները կապում, գցում ծովը։

Քառասուն ավազակներին րոլորին այդպիսով գցում է ծովը, վերջացնում։

Գնում է պատավի մոտ, մարդ ու կնիկ սիրով սպրում են։ Ավազակների ձեռքից ազատվում։

Մեր հեքիաթն էլ վերջացավ։

26 (26). ՄՈՒՍԱ-ՔՅՈՍԱ. ՊԱՊԻԿԻ ՎԵՐՋԸ

Լինում է, չի լինում, մի մարդ իր երեք տղա-ներով։ Հայրը հիվանդանում է ու տղաներին ա-սում.— Ես մեռնելու եմ, Մուսա-Քյոսա անունով մարդու հետ ճանապարհ չգնաք, մոտը չաշխատեք։

Այդ երեք տղաների հայրը մեռնում է, մեծ եղ-բայրն ասում է.— Ես գնում եմ աշխատելու։

Շատ է գնում, քիչ է գնում, տեսնում ճամփի եզրին Մուսա-Քյոսա անունով մի մարդ է նստած, բարև չի տալիս նրան, իր հոր տված խրատը միտքն է ընկնում, բայց Քյոսան նրա դեմն է ելնում, ա-սում.— Ո՞ր ես գնում։

Տղան չի խոսում։

Դես, դեն շատ է սաիպում, տղային խաբում, տանում տուն, ասում.— Ահա քեզ մի լուծք ե մի շուն, դարի հացը դու կուտես, ցորեն հացը շանը կտաս, շունը որաեղ նսաի, այնաեղ կվարես։ Ամի-սը քեզ հաղար փարա կտամ, եթե նեղանաս՝ ա-կանջդ կկտրեմ, կգնաս. սա է իմ պայմանը, համա-ձա՞յն ես։

Տղան ասաց.— Համաձայն եմ։

Ակսեց աշխատել։ Շունը որտեղ նսաեց, այնաեղ վարեց, շունը գնաց նստեց քարերի վրա, աղան վա-րեց, արորը կոտրվեց, աղան շատ զայրացավ։ Քյոսան եկավ, ասաց.— Նեղանո՞ւմ ես։

Դղան ասաց.— Դնգըլ նէխիկընիլ, հիկկէս ալէ իլուվ։

Քուսան պունից ղդղան, ղագանճը գդրից, ասաց.— Գնօ համօ, շարթը իսալխացավ։

Դղան լալը-լալը ընից յախպըրդացը քավը։ Ախպըրդաքը ացէն.— Ա՞ս չո՞ է քէ խալը։

Դղան ասաց.— Քուսան գաս իրօց։

Ուրթանջը ախպարը ասաց.— Իս գուրթում, հախին գուկում։

Կնաց Քուսէն քավը։ Մինձ ախպարը չուցըր պոն իչօր, գինա ադուր ադ պոնը իզօր։

Բաշլից պունը։ Մինձ ախպար քիմը ադ ալէ նիղացավ։ Քուսան զադուր ագանճն ալէ գդրից, ղուրգից ղախբըրդացը քավը։

Բգդաթ ախպարը ասաց.— Քէ ագանճն ալէ գդրից Քուսան, Տօնք պոն չըպանըք, իս ըրը արթում լադ Քուսէն քավը, ղագանճն ալէ ըրը գըդրիմ, ձամգըգին պիպուր մը ըրը հանիմ, սարըր ըրիք, իչիցիք չա ըրը պիրիմ ադուր կլօխը։

Իլուվ կնաց, Հասավ լան դիդը, քէ Քուսան կընըսդիր, Քուսէն ադանան իր։ Դիտավ ղՔուսան, ձիձաղէլում, ասաց.— Մուսա-Քուսա բարօկ, պուն չունէս, ուլում քավէտ պանէմ։

Քուսան ասաց.— Հայ, պարուվ, էմ դղան, պոն ալ շո՞դ գօ, հաց ալ շո՞դ գօ, փարա ալ շո՞դ գօ։

Ըրգը միգում իլան, կացէն իդան։ Զէր մինձ ախպըրդացը պանում պունը իզօր ըգդաղ ախպուրը, ասաց.— Ա՛ս ի էմ շարթը, ղարօլ ղինիմ։

Բգդաթ դղան ասաց.— Ղարօլ գինիմ, ումմա իս ալէ շարթ մը գունէլմ, ասն թը կընիխոքընաս՝ իս ալէ քէ ագանճը ըրը գդրիս՞ ու ձամդազիտ ալէ փիգուր մը ըրը հանիմ։

Մուսա-Քուսա բարօլը ղարօլ իրօց, չունքի էնք գուկիդանաւր քի չըրըր նիխընքընաւ։

Դղան առուվ գլօսկը ծառը, կօշդ-ղօշդ ղիրուվ ցիրինում հացը, կարը հացը իգօր շունը։ Շանը չըգիրուվ ղէ՝ քահրիցավ։ Շօնը կնաց նուկով պօլը, քարէ մը լերվան։ Դղան առուվ դմասուան, գիխուձը քիմէն՝ շանը ոագդիցավ։

Քուսան իղիք ասաց.— Զվա՞ շօնը սբանիցիր։

Դղան ասաց.— Մուսա-Քուսա բարօկ, կարը հացը չուգօղ շօնը արգաս ուչէդ գըսագդա,— Դղան ասաց.— Նէխըլկըցո՛ւր, Բաբօկ։

Քուսան ասաց.— Զէ՛, չէ՛, չընէխըլկըցու։

Իլվուձ ասը դղէն ասաց.— Բախրիքը թաբախէն ձագին բըր անցնիս լախըտը, բըր ուկում իշիմ՝ խանդ գուդին։

Դղան ասաց.—Շուդ աղվուր, Քուսա բաբօկ, համօ-համօ գըդանէմ, թաբախէն ձագին գանցնիմ դիրինք։

Քուսան իլուվ կնաց։ Դղան առուվ ղբախրիքը, Տղան ասաց.— Միայն նեղա՞ցա, հոգիս էլ ղուրս եկավ։

Քյոսան բռնեց տղայի ականջը կտրեց, ասաց.— Հիմա գնա, մեր պայմանը վերջացավ։

Տղան լաց լինելով գնաց եգբայրների մոտ։ Եղբայրներն ասացին.— Այս ի՞նչ է քո վիճակը։

Տղան ասաց.— Քյոսան արեց։

Միջնեկ եղբայրն ասաց.— Ես կգնամ, նրա հախից կգամ։

Գնաց Քյոսայի մոտ։ Մեծ եղբոր նման սրան էլ նույն գործը տվեց։

Սկսեց աշխատել։ Մեծ եղբոր պես սա էլ ղտյբացավ։ Քյոսան սրա ականջն էլ կտրեց, ուղարկեց եղբայրների մոտ։

Փոքր եղբայրն ասաց.— Քո ականջն էլ Քյոսան կտրե՞ց։ Դուք գործ չեք կարող անել, ես պիտի գնամ այդ Քյոսայի մոտ, ականջն էլ պիտի կտրեմ, ծոծրակից մի կաոր կաշի էլ պիտի հանեմ, սպասեք տեսեք՝ ի՛նչ եմ բերելու նրա գլխին։

Երբ գնաց։ Հասավ այնտեղ, ուր Քյոսան էր նստում։ Տեսավ Քյոսան ծիծաղում է.—Մուսա-Քյոսա պապիկ, գործ չունե՞ս, գամ մոտդ տշխատեմ։

Քյոսան ասաց.— Հա՛յ, բարև, իմ աղա, գործ էլ շա՛տ կա, հաց էլ շա՛տ կա, փող էլ շա՛տ կա։

Երկուսը մեկ եղան, գնացին տուն։ Նա էլ մեծ եղբայրների անելիք գործը ավեց փոքր տղային, ասաց.— Սա է իմ պայմանը, համաձա՞յն ես։

Փոքր տղան ասաց.— Համաձայն եմ, բայց ես էլ մի պայման ունեմ, եթե դու նեղանաս՝ ես էլ քո ականջը պիտի կտրեմ և ծոծրակից մի կտոր կաշի պիտի հանեմ։

Մուսա-Քյոսա պապիկը համաձայնվեց, քանի որ գիտեր, որ ինքը չի նեղանա։

Տղան ձեռքն առավ լուծը, կուշա-կուշտ կերավ ցորենի հացը, դարի հացը ավեց շանը։ Շունը չկերավ՝ խռովեց։ Շունը գնաց նստեց բակում, մի քարի վրա։ Տղան վերցրեց խթանիչը, խփելուն պես՝ շունը սատկեց։

Քյոսան եկավ ասաց.— Ինչու՞ շանը սպանեցիր։

— Մուսա-Քյոսա պապիկ, գարի հաց չուտող շունը այսպես շուտ կսատկի,— ասաց տղան,— նեղացա՞ր, պապիկ։

Քյոսան ասաց.— Չէ՛, չէ՛, չե՛մ նեղանում։

Հաջորդ օրը տղային ասաց.— Եղնեերը լուսամուտի տնցքից պիտի հանես ախորը, պիտի գամ տեսնեմ՝ խոտ են ուտում։

Տղան ասաց.— Շատ լավ, Քյոսա պապիկ, հենց հիմա կտանեմ, լուսամուտի անցքից կանցկացնեմ իրենց։

Քյոսան երավ գնաց։ Տղան վերցրեց ղույդ եղ-

ղրկօքն ալէ ղնից, ղաթ մը զգիշէն, ղաթ մը վըդվէն, ղաթ մը կլօխը, միդ-միգ անցօց թաբախէն ծաղին, կլօխը իւէր մաօրը իրվան, ուշէդ-ուշէդ կնաց ղՓաստան ղինչից.— Մուսա-Փաստա յարօկ, արէ իշէ. լսախրէքը չո՞ղ անօշ-անօշ զադին։

Փաստան իգիք, իշից գրախրացը կլօխը խիդէն լիլվան սրուձ, լիգիլընէն սրուցը հանուձ ին։

Դղան ասուց.— Մուսա-քաստա բարօկ, իշէ, լսախրիքը լիզօն հանուձ ին, իսաղը զըրըլիցընին-զըրըլիցընին զադին։

Փաստան ասաց.— Էյ, աս չա՞ պուն ի լէմ կլօխը պիրիր,— շուդ նէխիկիցուվ։

Դղան ասուց.— Մուսա-Փաստա բարօկ, նէխիկիցուր։

Փաստան ասուց.— Չէ, դղաս, չընէխիկիցու,— ամմա Փաստան քանդան նէխիկիցուձ իր, քէնիմը թըղ պոնէր, հիկկէն գընիր։

Փաստան իլվուձ ուրը սարէ մը իձիր իտօր դըղէն, ասուց էր.— Ջամփին սարիցէ ած չըրըրընի, Անուքա բըր ուրթուն, զօշդ բըր ուկուն։

Դղան ասուց.— Շատ աղվար, Մուսա-Փաստա բարօկ, իրդօնը ըձըրէն փիրիրը թմպուդ քիմը գընօ, քանդան դուդին, նըքըր չիթին։

Սարախդան դղան իլավ ղնաց թամգ գաղնը հատդ վարաց մը դդրից՝ ամըն գիխիլէն իձօն մէլը ատգիցընիլա համար։ Առավ գիձիրը կնաց, դրքըր լսանդօլը հասնա, լիդ ի գօն ասունօ, զալաք լձիրը ջամփուն միչը փսից։ Մթնօլը ուշէդուշէդ իգիք իգօն, լսարսար իպիր Մուսա-Փաստա բարկօն.— Լալսը աչիկս, Մուսա-Փաստա բարօկ, քի ուղուձը իղուվ, իձըրէն փաւրը թմպուդ քիմը իղուվ, քան դան գօշդ ին։

Մուսա-Փաստա լարօլը կնաց իշից, չա՞ դրսնա. ալայ իձիրը սադգուձ ին։

— Իշշի քուռուդ, ատ չա՞ չինիր իս, դօնս կըլսէս գրըլէր իս։

Դղան ասուց.— Մուսա-Փաստա բարօկ, նէխիկիցուր։

— Հա, նէխիկիցու։

— Շարթը՝ շարթ է։

Մուսա-Փաստա բարօլը չուղից շարթը ղարօլ ինիր, ամմա բգղաձ դղան գդրէճ իր, գարից զձէռվէն, վիդվէն, գդրից դանգանճը, հանից փիգուր մը ձամդագին, փարան ալէ աուվ կնաց։

նէրն էլ մորթից, մի անգամ կաշին, մի անգամ ոտքերը, մի անգամ էլ՝ գլուխը, մեկ-մեկ անցկացրից լուստմուտի անցքից։ Գլուխները դրից մսուրի խոտի վրա, շուտ-շուտ գնաց Քյոսային կանչից.— Մուստ-Քյոսա պապիկ, արի տե՛ս, եզները ի՞նչ անուշ-անուշ ուտում են։

Քյոսան եկավ, տեսավ եզների գլուխները խոտի վրա դրված, լեզուները դուրս հանած են։

Տղան տսաց.— Մուսա-Քյոստ պապիկ, նայի՛ր, եզներն ինչպես լեզուներով խոտը փաթաթում-փաթաթում ուտում են։

Քյոսան ասաց.— Վա՛յ, էս ի՞նչ բան էր բերեցիր ղմխիս,— շաա նեղացավ։

Տղան ասաց.— Մուսա-Քյոսա պապիկ, նեղացա՞ր։

Քյոսան ասաց.— Չէ՛, տղաս, չնեղացա,— Քյոսան այնքան էր նեղացել, որ քիթը բոնեիր՝ հոսին կուար։

Քյոսան հաջորդ օրր մի հոտ այծ տվեց տղային, ասաց նրան.— Այծ՝ ճամփից չպիաի գուրս գաս Աովտծ պիտի գնտն, կուշտ պիտի գան։

Տղան ասաց.— Շատ լավ, Մուսա-Քյոսա պապիկ, իրիկունն այծերի փորերը թմբուկի պես կուռեն, այնքան կուտեն, մինչև պայթեն։

Առավոտյան աղան ելավ ղնաց գուտ կաղնուց մի հաստ ճիպոտ կտրեց, որ ամեն խփելիս մի այծ սատկեր։ Այծերն առաջ գնաց, մինչև ձոր գնալն ու գառնալը, բոլոր այծերին ճամփի մեջը փռեց։ Մբթանը շուտ-շուտ եկավ տուն, հայտնեց Մուսա-Քյոսա պապիկին.— Աչքդ լույս, Մուսա-Քյոսա պապիկ, քո ուզածը եղավ, այծերի փորը թմբուկի նման դարձավ, այնքան որ կուշտ են։

Մուսա-Քյոսա պապիկը գնաց տեսավ, ի՞նչ տեսնի. բոլոր այծերը սատկել են։

— Էշի քուռա՛կ, այս ի՞նչ ես սրել, տունս ղըլխիս ես քանդել։

Տղան ասաց.— Մուսա-Քյոսա պապիկ, նեղացա՞ր։

— Հա՛, նեղացա։

— Պայմանը՝ պայման է։

Մուսա-Քյոսա պապիկը չուզեց պայմանն ընդունել, բայց փոքր տղան կտրիճ էր, նրա ձեռն ու ոտը կապեց, ականջը կտրեց, հանեց ծոծրակից մի կտոր կաշի, փողն էլ առավ ու գնաց։

Դըզինը, չըզինար. աղքատ մօտրթ մը ղըզինը, գոնըն ա՛շկէյն մը։ Ադ ա՛շկընէն մարը ղըմխոնա, ա՛շկույն ղընար դըսնըվէննը դարը։ Ուր մալը գնը դադէն.— Ցադա՛, ղըքըր յ՛ինի մի՛ք առուց խուղ ըրը մընաք. կո՛ղ. ան ը թա՛քավիրէն մէղ ալը թըղ ադը լո՛ղմաամը խուղ, մի՛ք ալը առնի՛ք պիուղէն հ՛ծաամ։

Դընար գ՛ուդ, դուրթը թա՛քավիրէյն քօու Տըոօն բանկէյն գնը. —Ջանու դուղիա։

Ադ մօուրթ գնը.— Թա՛քավէյր ղուղիմ ղընօմ։

Ասբուր դուդուն թաքավիրէյն.— Ադ՛ղուդ մօուրթ մը իգ՛ուածը, կ՛ուզը ղքիդ ղընաա։

Թա՛քավէյր դնը— Թուղը՛ք, յ՛ըղ ուկր։

Ա՛ղքատ մարթ ղընը թա՛քավիրէյն քօու, պարիվ դուղը, ծատու ղըբանկը, ղըղա՛ննա։

Թաքավէյրը դնը.— Ջանու դուդիա։

— Թա՛քավիր ա՛ըրուձ,— դնը,— իս աս ղարիվքէս մէյը խուղը ըոադ գ՛ըրուձ չ՛եմ, գաղչիմ, ղէր մ՛ւկ ծուփ մը խուղ, մի՛ք ա ղ՛ուղէն հ՛ծաամ առնի՛ք։

— Ա՛ղվէ՛յր,— դնը թաքավէյր,—կ՛ընը իղօն. իս գնասիմ, քի՛չ դուդուն բադօռ մը խուղ։

Գանկը իրի՛ց կ՛իէղ. ղուդուն էյր բադօռ մը խուղ էյնք ու ա՛շկէյն ղըրաշ՛ին գադ խէուղ դաքնէյլ Դաքնիլ իբան իանկին հավուան մը խուղին աուրիցը ղուկր։

Ա՛շկուն դնը.— Փաուք ասլձր, աուդուձ մ՛ըր ղամատաթ խդէր։

Դծդ դնը.— Աս հավուան ըրը դանըմ թա՛քավիրէն։

Ի՛շկէյն դնը.— Ցադա՛, ուրը ձախի՛ք դտա ու արյէ՛ք։

— Ջ՛ի՛է, յ՛ավրուա՛մ,— դնը,— աղար թա՛քավէյր դաս խօուղ մէղ թ՛ըզգ չ՛ուդիր, գաս հավուան չ՛ըր ղ՛ընուա՛ղիր։

— Ա՛՛խ, յ՛ադա՛, տօն գէուխալղընաս, տօն գաս հավուան թա՛քավիրէն բըր դանէս, ամմա թա՛քավէյր քինը դասիր ծատն ա՛յր ըրը ուղը։

Դծուդ չ՛ըգդըրվէյր։ Մ՛իգանծուլ գառնը դ՛ավուան, գուչ՛թը թա՛քավիրէն քօու

Թա՛քավէյր դնը.— Հաւբը ասկր ծուաու յա՛՛յրը։

— Թա՛քավիր աբրո՛՛ձ,— գնը,— գաս մին ղ՛ընդուք, գաս պիրա։

— Ջ՛ի՛է,— գնը թա՛քավիր,— ուաք գծուաու բիհծուձաք։

Ջայր թը գնը ադ մօուրթ, թա՛քավէյր չավ-

լինում է, չի լինում, մի աղքատ մարդ է լինում. ունենում է մի աղջիկ։ Այդ աղջկա մայրը մեռնում է, աղջիկը տասնինը տարեկան է լինում։ Մի օր էլ հորն ասում է.— Հայրի՛կ, մինչև ե՞րբ մենք առանց հողի սիրտ մնանք, գնա՛, ասա թագավորին, որ մեզ էլ մի կտոր հող տա, մենք էլ հողի հետն առնենք։

Հայրը վեր է կենում, գնում թագավորի մոտ։ Դռնապանն ասում է.— Ի՞նչ ես ուզում։

Մարգն ասում է.— Թագավորին եմ ուզում տեսնել։

Լուր են տալիս թագավորին, թե մի աղքատ մարդ է եկել, ուզում է քեզ տեսնել։

Թագավորն ասում է.— Թողե՛ք, թող գա։

Աղքատ մարգը բարձրանում է թագավորի մոտ, բարևում, ձեռքը համբուրում, կանգնում։

Թագավորն ասում է.— Ի՞նչ ես ուզում։

— Թագավորն ապրած,— ասում է մարդը,— ես այս տարիքիս մեջ դեռ հողի բերք չեմ կերել, խնդրում եմ՝ մեզ էլ մի բուռ հող տուր, մենք էլ հողի հետն առնենք։

— Շա՛տ լավ,— ասում է թագավորը,— գնա՛ տուն, ես կասեմ, քեզ մի կառ հող կտան։

Գալիս է իրենց գյուղը, նրան մի կտոր հող են տալիս։ Ինքն ու աղջիկը սկսում են այդ հողը հերկել։ Հերկելիս հողից ոսկե սանդ է գուրս գալիս։ Աղջիկն ասում է.— Փա՛ռք աստծո, աստված մեր բախտը տվեց։

Հայրն ասում է.— Այս սանդը պիտի տանեմ թագավորին։

Աղջիկն ասում է.— Հայրի՛կ, տրի ծախենք տյն, ապրենք։

— Չէ՛, լավակս, եթե թագավորն այս հողը մեզ տված չլիներ, այս սանդը չէինք գտնի։

— Ա՛խ, հայրի՛կ, դու սխալվում ես, դու այս սանդր որ թագավորին տանես, նա սրա ձեռքն էլ է ուղելու։

Հետը չի գիջում։ Հաջորդ օրը վերցնում է սանդը, գնում թագավորի մոտ։

Թագավորն ասում է.— Հապա սրտ ձևքն ու՞ր է։

— Թագավորն ապրա՛ծ,— ասում է,— միայն այս գտանք, սա էլ բերեցի։

— Չէ՛,— ասում է թագավորը,— դուք ձեռքը պահել եք։

Մարդն ինչ որ ասում է, թագավորը չի հավա-

դուր։ Ըզգինչը ղէյրէ՝ անակընկէր. ըսաւ.— Ախկիլըցըք դաս մօտրթ, հուց ալ մուդաք էյր։

Միգան օուր գինա գըզգինչը ղմօտրթ, գաւսը.— Ագար հալանէն ծուտո թը չըր պիրիր, շիդ դըչարչարիք գքիզ։

— Թաքավիր ուրտ՞ւձ,— գաւսը,— աղուր ծուտո ղդուձ թը գընայքիր, հէյդ բարարուր ղըպիրայմ պիր։

Թաքավէյր նիղացավ.— Արըք, դորըք, ձիձիցէյք կը, դըքըր ղըլարը։

Ըզդանէն գմօտրթ, աղվէյր մը գըձիձկէն։

Մօտրթ ղըթաշլը ճըղէյլ. «Բայշքը դաշկայնիս թըղ լըռայմ»։

Թաքավէյր գըզգինչը ղէյր մարթուաք, գաւսը.— Զա՞, ասուձ լիփըր ձիձիցաք գը։

— Հաս ասուց. «Բայշքը դաշկայնիս թըղ լըսայմ»։

— Պիրիք գմօտրթ հուս։

Դուկը մօտրթ, Թաքավէյր դաւսը.— Զվա՞ ոՕն գաւսայր· «Բայշքը գաշկայնիս թըղ լսայմ»։ Բը աշկէյն չա՞ ասուձ։

Աչկէյնիս ասուձ. «Ըրը յադա, զադ հավատն մը դանէյր, Թաքավէյր քինը զասիր զծաւն ալը բըր ուղը»։

Թաքավիր ասուց.— Բանզա՞դ խելքը աշկէ՞ն զանէյս ոՕուն, քա՞նը դարը գլննը։

— Մուդ քսան դարը։

Թաքավէյր գաւսը.— Ցէփր սըրղսուդը, գաւսիս աշկընէյս ընծը, էմ էլվան սաղըմ մը թըղ դարը՝ աւսունց թթիլ, աւսունց ասիղ։

ԴՕուդ գուրթը, աշկընէյն զաւլը, չալըր Թաքավէյր ացուձ իր։

— Ցաւդա, իս չաքա՞ քիզ՝ մը դանէյր զհավուան, լալսաւ գինէս, համը չա՞ իղու։

— Ա՛խ, աշկայնիս,— ասուց դՕուդ,— համը աւվէլս բալան ինղօուձ իք։ Համը Թաքավէյր քինը զօուղը սաղըմ մը դարիս էր՝ աւսունց թթիլ, աւսունց ասիղ։

— Շէդ աղվիր,— գաւսը աչկէյն,— գուրթաւս գաւսիս Թաքավիրէյն՝ լիրգնալց ամրիրէն ըմմը ըսանգ ըր գՕուգը, թըղ ղուրգը բալօու մը, գարեմ էր տաղըմը։

Միգան օուր դՕուդ գուրթը Թաքավիրէյն գաւսը.— Թաքավէյր ար՞ուձ, աշկայնիս գաւնսը քէս. «Ցիրգընալց ամրիրին ըմմը ըսանգ ըր գՕուղը, թըղ ղուրգը բաղօու մը, գարիմ էր աւկըմ մը»։

Թաքավէյր գըզըսնա քի ըսհախ իւիլըք աշկայնը, գաւսը.— Բաբա՛, վսուղ դաշկայնիս գըպիրիս հուս, ամմա նա քիլիլու րըր ակը, նա դա՝ հիձուձ, նա միրգագ րըր ուկը. նա դա՝ հակուձ։

ԴՕուդ գաւկը, աշկընէյն քօու գաւսը.— Վօուդ րըր ուրթուք Թաքավիրէյն քՕու, ամմա ան ասուց. աուս, կանչում է իր ղինվորներին, ասում.— Բանտարկեցի՛ք այս մարդուն, հաց էլ մի ավեք։

Մյուս օրը ղարձյալ կանչում է այդ մարդուն և ասում.— Եթե սանդլի ձեռքը չդերես, շատ պիտի չարչարենք քեզ։

— Թագավորն սպրա՜ծ, ևթե ձեռքը դաւծ լինեինք, սանդլի հետ կդերեի։

Թագավորը ղայրանում է.— Վերցրե՛ք, տարե՛ք, ծեծե՛ք, մինչև խոստովանի։

Տանում են մարդուն, մի լավ ծեծում։

Մարդն սկսում է դոռալ. «Ըրանի աղջկաս լսած լինեի»։

Թագավորը կանչում է իր մարդկանց, հարցնում.— Ի՞նչ ասաց, երբ նրան ծեծում էիք։

— Միայն ասաց. «Ըրանի աղջկաս լսած լինեի»։

— Բերե՛ք մարդուն այստեղ։

Մարդը դալիս է, թագավորն ասում է.— Ինչու՞ էիր դու ասում. «Ըրանի աղջկաս լսած լինեի»։ Աղջիկդ ի՛նչ ասաց որ։

— Աղջիկս ասաց. «Արի՛, հայրիկ, այդ սանդը մի՛ տանի, թագավորը քեզանից սրա ձեռքն էլ է ուղելոտ»։

Թագավորն ասաց.— Այգքա՞ն խելոք աղջիկ ունես դու, քանի՞ տարեկան կլինի։

— Մոտ քսան տարեկան։

Թագավորն ասում է.— Եթե այղպես է, աղջկագ կասես, որ ինձ մի ձեռք հագուստ կարի՝ առանց թել ու ասեղի։

Հայրը դնում է, աղջկան ասում այն, ինչ թագավորն ասել էր։

— Հայրի՛կ, ես չասացի՞ քեզ՝ մի՛ տանի սանդը, փսլձանքի ես հանդիպելու, հիմա ի՞նչ եղավ։

— Ա՛խ, աղջի՛կս,— ասաց հայրը,— հիմա ավելի մեծ փորձանքի մեջ ընկանք։ Հիմա թագավորը քեզնից պահանջում է, որ դու նրան մի ձեռք հագուստ կարես՝ առանց թել ու ասեղի։

— Շա՜տ լավ,— ասում է աղջիկը,— կդնաս թագավորին կասես՝ երկնքի ամպերի որ գույնը, որ ուղում է, թող մի կտոր ուղարկի, որ նրա հագուստը կարեմ։

Հաջորդ օրը հայրը թագավորի մոտ է դնում, ասում.— Թագավորն ապրա՜ծ,— աղջիկս ասում է. «Երկնքի ամպերի որ գույնը որ ուղում է, թող մի կտոր ուղարկի, իրեն մի ձեռք հագուստ կարեմ»։

Թագավորը տեսնում է, որ իրոք, աղջիկը խելոք է.— Հայրի՛կ, վաղն աղջկագ կրելես այստեղ, բայց ո՛չ քայլելով է գալու, ո՛չ էլ՝ հեծած, ո՛չ մերկ է լինելու, ո՛չ էլ՝ հագնվածն։

Հայրը գալիս, աղջկան ասում է.— Վաղը դնալու ենք թագավորի մոտ, բայց նա ասաց. «Աղջիկդ

«Ա՛շկալնիտ նա՛ քիլիլու բըր ուկը, նա՝ հիձձուձ, նա՛ ըռահու բըր ուկը, նա՝ միրգագ»։

--Աղվէյրը,— գա՛սը,— կնը՛, տրասնէն գէյրը պիր, կնը՛ ինը շըրըկաչէյն ա՛լը ա՛սը՝ րագըռդուձ շըրըկէյմ թըդ ուդը։

Դ՛ուդ դուրթը գիշն ա՛լ գըպիրը, շըրըկին ա՛լ։

Ա՛շկալն գըմիրգընը, գըրըլվա շըրըկին, գըպռնը իշօն զակէյն, էյշ գըքիշը, գուրթուն թա՛քա՛վիրէն քօ՛ւ։

Թա՛քա՛վիր գըդլուշինմիշընն օ. «Ըսա՛խ, խիլըք աշկէյնը ի. ղաս գընագ գառնիմ»։

Գա՛սը.— Ա՛շկէյն, իս գքիդ բըր առնիմ գընագ, բըր տառնուս սուլթան, ամմա, իս քիդ պօ՛ւն մը բըր ա՛սիմ, առունց ընծը՝ մարթա խրուդ շըրըր ուդուս, ագար կադղագ խըրուդ թը գուդուս մարթա, իս ղքիդ գըթարգիմ»։

— Շէ՛դ ադվիր,— գա՛սը աշկալնը։

Տրղադ սիրուվ գաբրէն հէնկ-վից ամէյ։ Ուր մա ըրգը կիղացա արաբանու փադ գըպիրին քաղըք ձախիլա։ Կիշիրու հալվանալն գրդանէյն իօ-ուն գըգարին, իրիք դուրթուն լութալը։ Միգէյն ալաբանան մադրգ ծալն մը լձուձ դընը՛ն, միգալ արաբանան՝ ըրգը բախիրը։ Ա՛ձաքախդա՛ն գուկը բախիրօ՛ւց դալը, գիշը ըրգը բախիրօ՛ն արասալն ծիլը քուռէմ գը, գըխընդը.— Օ՛՛,— գա՛սը,— բախիրէ՛քիս ծիլը քուռէմ ձընանէյն։

Ֆալչ մը սօնդրա գուկը ձիօն դալը.— Փա՛ռք ասըձը,— գա՛սը,— ծալնիս ձընանէյը, շիդ պիռ գըպառնում։

Ի՛սխրօց դալը գասնա, գրկըրգը գքուռէյը, գա՛սը.— Զա՞ հուի գունէյս լէմ քուռէյ։

— Զո՛ւց,— գա՛սը ձիօն դալը,— աս էմ ձիօն քուռէյնը։

Ա՛դիկ գըբաշլին մո՛ջադալան, լա՛նաին գուկը փուլիլա։ Աօնդրա դագվան գըհասնա թա՛քա՛վիրէն քօ՛ւ։

Ի՛սխրուց դալը գա՛սը.— Թա՛քա՛վիր արրո՛ւձ, սաբա՛խդա՛ն կացա խօ՛ւն, դիսա բախրէ՛քիս ծիը քուռէմ ձընանէյն, համը աս մօուրթ գուա՛սը՝ ծիլ քուռէյ ալ՛ա՛ը։

Ծիօն դալը գա՛սը.— Թա՛քա՛վիր արրո՛ւձ, էմ ձալն ձանդրցօձ իր, կիշիրու ձնանէյը, քուռէյ կուլրվէյը, կացէյը հասէյը բախիրօ՛ւց գիսդիէդ ճնացէյը, համը աս մօուրթ էյմ ծիը քուռգալն գիր գուգաննա։

Թա՛քա՛վէյը գա՛սը.— Ծիյը քուռէյը յայրըը գիր, անիր գը՛ասնա։

Բախրօ՛ւց դալը գըխընդըդը. գըտընա զքուռիէ յարաբալնան, գուրթը ի դօ՛ն։

Ծիօ՛ն դալը գընիդանը լալը-լալը գընագա յարաբանան։

Ուրթիլն իկան քաղքէյն մէյյ գըդըսնուագ բաօզ մը, գըհարցնը.— Զա՞ գօ՛ւլուս։

ո՛չ քայլելով է դալու, ո՛չ էլ՝ հեծած, ո՛չ հագնված պիտի գա, ո՛չ էլ՝ մերկ»։

— Շա՛տ լավ,— տսում է աղջիկը,— գնա՛, հարեանից հշը բեր, գնա՛, ձկնորսին էլ ասա՝ մի պատառոտված ուռկան տա։

Հայրը գնում է հշն էլ է բերում, ուռկանն էլ։ Աղջիկը մերկանում է. ուռկանով փաթաթվում, րոնում է հշի պոչից, հշը քարշ է տալիս, գնում են թագավորի մոտ։

Թագավորը մտածում է. «Իրո՛ք, այս աղջիկը խելոք է, ես նրան կին կառնեմ»։

Ասում է.— Աղջի՛կ, ես քեզ կին կառնեմ, գառնալու ես թագուհի, բայց քեզ մի բան եմ ասելու,— առանց ինձ՝ մարգու խրատ չպիտի տաս, եթե ինձանից գաղտնի խրատ առաս, ես քեզ կթողնեմ։

— Շա՛տ լավ,— ասում է աղջիկը։

Այդպես սիրով հինգ-վեց ամիս ապրում են։ Մի օր էլ երկու գյուղացի սայլերով փայտ են բերում քաղաք ծախելու։ Գիշերով անասուններին առնում են իջևանատուն, կապում, իսկ իրենք գնում են հյուրանոց։ Մեկի սայլին լծված է լինում մի մատակ ձի, մյուսի սայլին՝ մի ղույգ եղ։ Առավոտյան վաղ եզների տերը գալիս տեսնում՝ եզների արանքում մի ձիու քուռակ, ուրախանում է.— Օ՛՛,— ասում է,— եղներս մի քուռակ են ծնել։

Քիչ հետո ձիու տերն է գալիս.— Փա՛ռք աստծո,— ասում է,— ձիս ծնել է, հիմա շատ բեռ կբառնամ։

Եզների տերն անցնում գրկում է քուռակին, ասում.— Ի՞նչ իրավունք ունես իմ քուռակի վրա։

— Ինչպե՞ս,— ասում է ձիու տերը,— սա ի՛մ ձիու քուռակն է։

Նրանք սկսում են վիճել, այնտեղից մի ոստիկան է դուլիս։ Վերջը բանը հասնում է թագավորին։

Եզների տերն ասում է.— Թագավորն ապրա՛ծ, առավոտյան վեր կացա, գնացի իջևանատուն, տեսա, որ եղներս ձիու քուռակ են ծնել։ Հիմա այս մարգն ասում է՝ ձիու քուռակն իմն է։

Ձիու տերն ասում է.— Թագավորն ապրա՛ծ, իմ ձին հղի էր, գիշերով ծնել է, քուռակը գլորվելով գնացել, եզների արանքն է ընկել, հիմա այս մարգն իմ ձիու քուռակին տեր է կանգնել։

Թագավորն ասում է.— Ձիու քուռակը որտեղ որ գտնվում էր, նրան է հասնում։

Եզների տերն ուրախանում է, գնում վերցնում է քուռակին, գնում սայլի մեջ ու տանում տուն։

Ձիու տերը չատ է վշտանում, լաց լինելով նըսստում է սայլին։

Գնալու ժամանակ, քաղաքի միջով անցնելիս մի պառավի է հանդիպում, հարցնում է.—Ինչու՞ ես լաց լինում։

— Ա՛խ, դադիմա՛յ,— գնաց,— իս չուլամ, ու՞վ թըզ ուլու Միր թա՛քա՛վէյր ուղիրթ շա՛ուտաա չըպիուս, էյմ ծիր քուռիէյ բախրօց դրէյչ իդէյր։

— Օղլըմ,— ասաց բաուօվ,— սուլթուան քան գլթա՛քա՛վէյր ուղվիր, խիլըք շա՛ուտաա գըդըսնա, կնը՛ սուլթանէյն քօու։

Ադ մուրթ գուրթը սուլթանէյն թարաղա՛յն վըրքը գըգաննա սըհաթ մը ղադալը, իչաց զարացուանք սրփիլու։

Սուլթուան թաւրաղին գըդըսնուա ղը, գնաց իւրգմէթքարիրէյն.— Ինչիցըք դիդը մօուրթ, թըզ ակը հաս, իչիմ չա՞ուզը։

Մօուրթ դուրթը սուլթանէյն քօու.— Զվա՞ գնուլուս, ախպա՛ր,— գնաց սուլթուան։

— Թա՛քա՛վէյր,— դնաց,— էյմ ծիօն քուռիէյ բախրօց դրէյչ հուխ դիուու Հիչ դիսէ՛յզ, խանաւ սուլթուան, բախրին գըձընանա, ծիր քուռըգ պիրէ։

Սուլթուան ասաց.— Մա՛լաւր, ախպա՛ր, իս քիզ պօուն մը գըշուռիմ, ամմա չըբըր ասիս. քէ ուալթուան սուրվըցէյց ղէս վօուդ—, գնաց, — թա՛քա՛վէյր իլան վազալը ծիօն նսդուձ ինը քաղիէ՛ք բըր ուրթուն, աօն ալը զրո՛ընօա շըբըկէյմ, չանթուաւ գըզարիս յուսիա, լիփըր գիչիս գնա՛կուն, գըքարիս գչըբըկին չամիսն իկէյր գըքիշիս, ղը՛անիս միչին իւր ծազ, գըանէյա ի չանթուան։ Իւկուն ադիք գըհարցնին քիզ՝ չա՞ու չինիս։ Տօն ա զուսիս՝ չաու՛ դըսնաք ծազ գնուպըռնիմ։

Միգանօուրը ծիուն քուռգալն դալը զառնը գչըբըկին, չանթուամա գըզախը լալս, գըհիլա ի չամիսիկ, ղիշը յանաին գնուկուն թա՛քա՛վէյր իլան վազալը, գըրիւլիչա չըբըկը քարէյլ, թա՛քա՛վէյր գնաց.— Սդ մօուրթ չաչը՛ընը՞, չա՞լ ը,— գըմուդգընուն, գնասին,— ադ չաու՛ չինիս։

Մօուրթ գնաց.— Զաու՛ դըսնաք, ծազ գնուպըռնիմ։

— Շաչը՛ընը,— գնաց թա՛քա՛վէյր, ցամիէ՛ք ծա՞գ գըգինը։

— Իւը չիմ շաչը՛ընը, բախրին րազըգ ծիը քուռնօգ ձընանա, չվա՞ ցամիէ՛ք ծագ չի գինուր։

Թա՛քա՛վէյր ավըլ-մավըլ կլխը գիլնա.— Վօուդ, — գնաց,— հէր հալ քնվիս գուկուս։

— Միգան օուրը ծիօն դալր գուրթը թա՛քա՛վիրէյն քէուվ։

— Ուղէյրթ ասը,—գնաց,— ուվ սուրվըցէյց գքիդ։

— Հիչ մօուրթ,— գնաց։

Թա՛քա՛վէյր գըգինչըցընը ղրակչաք, գնաց.— Աղվէյր մը ձիձիցըք, թփփըռըցիէյք գը, դըքըր ղըրարը։

Ֆանզան գըձիձէյն ղը, քի մաժբուր գընը, գնաց.— Սուլթուան սուրվըցէյց գէյս։

—Ա՛խ, տատի՛,— ասում է,— ես լաց չլինեմ, ո՞վ լաց լինի։ Ձեր թագավորն արգար գատ չարեց, իմ ձիու քուռակը եգների աիրոջը տվեց։

— Տղա՛ս,— ասաց պառավը,— թագուհին թագավորից ավելի լավ, խելոք գատ կանի, գնա՛ նրա մոտ։

Այգ մարգը գնում է թագուհու լուսամուտի առակ կանգնում է մի ժամի չափ, աչքերի արտասուքը սրբելով։

Թագուհին պատուհանից նկատում է նրան ու ասում իր աղախիններին.— Կանչեցե՛ք այդ մարդուն, թող գա այստեղ, տեսնեմ ի՞նչ է ուզում։

Մարդը գնում է թագուհու մոտ.— Ինչո՞ւ ես լաց լինում, եղբա՛յր,— հարցնում է թագուհին։

— Թագավորը,— ասում է նա,— իմ ձիու քուռակը եգների տիրոջը հանձնեց։ Իսկի տեսե՞լ ես, տեր թագուհի, եղը ծնի, ձիու քուռակ բերի։

Թագուհին ասաց.— Մի՛ լար, եգբա՛յր, ես քիչ մի խորհուրգ կատմ, բայց ոչ մեկին չասես, որ թագուհին է սովորեցրել։ Վաղը թագավորն ու վեզիրը ձի նստած քաղաք են գնալու, գու էլ դաիր մի ուռկան ե մի առպրակ, կախիր ուսիցդ, երբ տեսնես, որ նրանք գալիս են, ուռկանը գցիր ճամփի եզրին, քաշիր իբր միչից ձկներ ես հանում, լցնում առպրակի մեջ։ Նրանք կգան, քեզ կհարցնեն, թե ի՞նչ ես անում։ Դու էլ կասես՝ չի՞ք տեսնում, ձուկ եմ բռնում։

Հաջորդ օրը ձիու քուռակի աերը վերցնում է ուռկանը, ուսից մի տոպրակ կախում ճամփին ըսպասում։ Տեսնում է՝ այն կողմից թագավորն ու վեզիրը գալիս են, սկսում է ուռկանը գցել և քաշել։ Թագավորն ասում է.— Այդ մարգը ղժվե՞լ է, ի՞նչ է,— մոտենում են, հարցնում,— այգ ի՞նչ ես անում։

Մարգն ասում է.— Չե՞ք տեսնում, ձուկ եմ բռնում։

— Շշմած,— ասում է թագավորը,— ցամաքում ձո՞ւկ կլինի։

— Ես չեմ շշմածը, եթե եղը քուռակ կծնի, ինչու՞ ցամաքում ձուկ չի լինի։

Թագավորն անմիջապես գլխի է ընկնում.— Վաղը,— ասում է,— մոտս կգաս։

Մյուս օրը ձիու աերը գնում է թագավորի մոտ։

— Ճի՛շտն ասա,— ասում է թագավորը,— ո՞վ քեզ սովորեցրեց։

— Ո՛չ մեկը,— պատասխանում է մարգը։

Թագավորը կանչում է պահակներին, ասում.— Մի լավ ծեծեք սրան, փեսարահան արեք մինչև խոստովանի։

Այնքան են ծեծում, որ սաիպվածէ լինում, ասում է.— Թագուհին ինձ սովորեցրեց։

Թաքաւէլը ավել-մաւել րըտուանք գըխաձձը. «Դիմակ ան ընծը տավաջանէց, խափից ղէս»։

Իրգուան թաքաւէլը մէյթ իրիս գուրթը ի պօն։ Սուլթօուն տղղ առչընը ձուղրիրիս գընընը յառչալվ, գաւսը.— Ջվա՝ մայթ ը ջահրատու։

— Ծուանիտ գըդրլ.— գաւսը.— չաց՞ քիղ, ղայը մարթա խրուդ չըբըր ուդուս առունց ընծը։ ԾՕն չվա՞ ալամէչն խրուդ դվՕուձ իս։

Յառանչ սուլթօուան գիւքըրը.— Իս մարթա խրուդ ղվուձ չիմ։— գաւսը։

Սիդ զուռիլին ասնղրա, գաւսը.— Շուդ ղահրիցա ղադ մօուրթ. չուռիցուաղը։

— Յըփրը ուըրղաաը,— ասուց թաքաւէլը.— իս էյմ ինջըմայն լիդ չըմ առնիր. իս ըրվանէն էյմ գընա չլիս, ամմա տու վրց ամայս, քի միք շիդ մուհաբաթու արրիցաք. ադիր բադուալ աս աարալէն միչին քանղալօլը սիրուձ պօունիս, բադօռ մը գառնիս. գըդանէյս հէլդիս։

Սուլթօուան գաւսը.— Թաքաւէլը արրո՞ւձ, քը ացէուձ թըղ ընընը, իս ալ ասիմ ացօուն մը, պիժընվիլ ա՝ գուպիժընվէնք, ադրը ՕմէյՕ ղապտիս մը կինա խրիք, պիժնըվէնք։

— Ադվէյրը,— ասուց թաքաւէլը։

Սուլթօուան անցուվ մուդպասախ, իւէյց ըրգը ղապտիս կինա, միգէն մէյչ բաւըլուՕշ ընիլը իւաջ իսէր, իդէրվը թաքաւիրէյն։ Ըրդը մէչ թօզա ինիւս ասուձ սուլթօուան.— Պա՞րը մընուս, թաքաւէլը,— ասաց, խմից։

Թաքաւիրն ալը,— Միղ պարը չամփըք,— ասիլու, խմից ղէյը ղադախը։

Թաքաւէչը խմէուձ քիմը, խէյլք անցու, միուձ քիմը իգու։

Կիչիրն ալը սահաթը աօս իղու։ Ավըլ—մաւըլ սուլթօուան գինչից ֆալտօնչուաս, բըլլից ղչթաքաւէլը խալուալ միչ։ տրուն զը ֆալտօն, ուդիրթ էյը զադէն զաուն։ Սահաթ ըրգաքէյն կիչիրու թաքաւէլը գիմալը, գիչը ձարվիցՕուձը, զըգինչը խըզէչքարիրէն անօուն, գաւսը.— Ճալը մը պիրըք ընծը։

Ավըլ-մաւըլ սուլթօուան զըլընննա խալօուա* մը ճէր, գըմինընը թաքաւիրէյն։

Թաքաւէլը խալօուա պունօուձ քիմը կայըղլամըշգինընը, գաւսը. — Իս յո՞ զաւմ։

Սուլթօուան գաւսը.— Միր զաուն,

— Զաուս չինիմ լասդիէգ,— գաւսը թաքաւէլը։

— Ջուց,— գաւսը գնայը,— ուՕն չացիր՝ քան գալուա ղըլմաթըը պօուն զուր հէլդիս։ Իս ձայը զքիղ ղըլմաթըը պուն չունէյմ յաս աշխուր, զքիղ ալ հիդիս պիրա։

Ցան վախըտը թաքաւէլը գընընը գըկըրգը, զըպաքնը գգընայը։

Թագավորն իսկույն շրթունքն է կծում. «Ուրիմըն նա ինձ գավաճանեց, խարեց ինձ»։

Թագավորը երեկոյան տխուր գեմքով աուն է գնում։ Թագուհին առաջվա նման խնգումերես դիմավորում է նրան ու ասում.— Ինչո՞ւ ես տխուր։

— Ջայնգ կարի՛ր,— ասում է թագավորը,— ես քեզ չե՞մ ասել, որ ոչ ոքի խրատ չտաս առանց իմ գիտութեյան։ Դու ինչո՞ւ ես ուրիշին խրատ ավել։

Սկզբում թագուհին ուրանում է.— Ես մարգու խրատ չեմ ավել,— ասում է։

Շատ ստիպելուց հետո ասում է.— Շատ խըղճացի այդ մարգուն, խորհուրդ սվեցի։

— Որ այդպես է,— ասաց թագավորը,— ես իմ խոսքից ետ չեմ կանգնի. այս օրվանից իմ կինը չես, բայց այս հինգ-վեց ամիսը, որ միասին սիրով ապրեցինք, ղրա փոխարեն այս պալատից քո ամենասիրած բանից մի կտոր կվեցնես, քեզ հետ կառնես։

Թագուհին ասում է.— Թագավորն ազրա՞ծ, քո ասածը թող լինի, ես էլ մի բան ասեմ, բաժանվելը՝ կբաժանվենք. արի մի-մի թաս գինի խմենք, հետո բաժանվենք։

— Լա՛վ,— ասաց թագավորը։

Թագուհին գնաց խոհանոց, լցրեց երկու բաժակ գինի, մեկի մեջ քնաբեր դեղ լցրեց, մատուցեց թագավորին։ Երկուսը բաժակները փոխեցին, թագուհին ասաց.— Սնաս բարո՛վ, թաղավոր,— ասաց ու խմեց։

Թագավորն էլ.— Քեզ բարի ճանապարհ,— ասելով խմեց իր բաժակը։

Թագավորը խմելուն պես ուշաթափվեց, մեռելի նման եղավ։

Գիշերվա ժամը աասը եղավ։ Թագուհին շապ կանչեց մի կառապան, փաթաթեց թագավորին մի գորգի մեջ, գրեցին կառքի մեջ, քշեցին ուղիղ գեպի իր հոր աունը։ Գիշերվա ժամը երկուսին թագավորը զարթնեց, տեսավ ծարավ է, կանչեց իր սպասավորի անունն ու ասաց.— Մի ջուր տվեք ինձ։

Թագուհին իսկույն լցրեց մի խալում* ջուր, տվեց թագավորին։

Թագավորը խալումը բռնելուն պես զգաստացավ ու ասաց.— Այս ու՞ր եմ։

Թագուհին ասաց.—Մեր աանը։

—Ի՞նչ եմ անում այստեղ,— հարցրեց թագավորը։

— Ինչպե՞ս,— ասաց կինը,— դու չասացի՞ր ինձ՝ սամենաթանկ բանը վերցնեմ, ինձ հետ առնեմ։ Ես էլ քեզանից ավելի թանկ բան չունեմ այս աշխարհում, քեզ վերցրեցի հետս, բերեցի։

Այն ժամանակ թագավորը վեր է կենում, ըղրկում, համբուրում է կնոջը։

* Ջորացած դդումից պատրաստված ջրաման.

— Ամեն,— գաւը,— գմիդ մօտրթ թըդ չըդըսնա յաւղիէդ։

Կիշիրու գընինին, գըղընօն ըրգը ձէյն, յառանչ ըր արիվը ձիթը գըհանէյն սաւրայան։ Ցան ուրվանից իրից մուհարաթ գըշաղնը. ջան գաւյն, ջան գլլսէյն։

— Բիդիմ էյէր, բիդիմ էյէր,
Հաքիօթ իսդէր չէրէգյէր։
Դանղիրն ալ գաւը.
— Օթծդէն ըիր յէլ էսաի,
Բա աղաթի բիդէն քէսաի։

— Ի սեր ասածո՛,— ասում է,—մեզ մարդ թող չտեսնի այստեղ։

Գիշերով վեր են կենում, դռնում երկու ձի, արեւածագից առաջ հասնում պալատ։ Այն օրվանից իրենց սերը շատանում է. ջան են ասում, ջան՝ լսում։

— Մեր ձեռքերը, մեր ձեռքերը,
Հեքիաթն ուզում է աղանդեր։
Տանտերն էլ պատասխանում է.
— Մի կողմից փչեց քամին,
Այդ սովորույթն էլ վերացավ մեղնից։

28 (28). ԱՇԿՆԵՑՆ ՅԱՒԱՖԸ

Մօրթ մը գանընը ըրք դղը իլան աշկաչն մը։ Ջաշկաչնը հուրս գուգս։

Ախպըրդուաք գիշին գըղընօնն, քի իրինց պօդը գիրինց փիսան ավիլա շիդ գուսիրը. գուղըսիանմըշ ըննուն, ամմա չուգարին ծան հանէր։

Ուր գընին, ուր գըմընին, ար մալ ըզգաշ ախպուար գաւը մէգալ ախպըրդօց.— Էյէր թը գուղէք՝ իս գըխուսէմ դաղէչն հէյգ։

Ախպըրդուաք ղանահաթ գուկան։

Ուր մալը ըզգաշ դղան դաղէչն գաւը.— Ցադա, յառանչ ըղմիդ շիդ գըսիրայրիր, միր քուայր հուրս ըննելին սօնրա, ըղմիր փիսան ավիլա շիդ գուսիրիս, քան ըմմիդ։ Ախպըրդուաքըն ալէ գուղարխինէուննիր։ Ծան չա՞ դաւիս, չա՞ ճուղուր ուդաւմ իրինց։

— Շիդ աղվիր, դղա, վծդն իրգաուն իս ճուղուր գուդում ծիդ։

Միգաննօր սաբանխդան դօուդ գըգինչը ըմմինձ դղան, գաւը.— Դղա, իրգաուն միսաֆըր ըրը ունընուք, կընը չարչալն, չայրըր գըբիաա՝ մէյս, մալվը, ըսաը կընը պիր, դէյր մամալն, հարսնէրաա, սուֆրը թըղ խադրինն։

Դղան գուրթը, գուպիրի չայրըր գուբիդա գաւը մօր.— Ցամա, դադալը ասուց քի, իրգաուն ղըլմաթլը միսաֆըր ըրը ունընուք, աղվիր սուֆրա մը իսադրիցըք։

Իրգօննը դօուդ գըգինչը ըգրգդաձ դգան, գաւը էյր.—Դղա, լէփր ինսան ըրը ուկը, կընը գքուբրիա ու ըղփիսաա ալը կինչը։

Իրգօն գընը ալուա գըճուղվէն, սաա միսաֆըրը ուկուճ չընուր։ Էպպիյս հիլըլին սօնրա դօուդ մինձ դղալն գաւը.— Դղա, գուլիրվընը քի միր միսաֆըրը չըբըր ուկը գալը, ասը՝ մամալն, հարսնիրաչն ըղսիղօան թըղ պանուն դա, ճուղվիցըք նըսդըք։

Գըշարվէչն սէգնէչն չուկտա՝ հարսնայր դղայց ղուլտըղը, աշկաչն՝ փիսէչն ղուլաըղը։

28 (28). ԱՂՋԿԱ ՊԱՏԻՎԸ

Մի մարդ ունենում է երեք տղա և մի տղչիկ։ Աղջկան ամուսնացնում է։

Եղբայրները նկատում են, որ իրենց հայրը փեսային ավելի շատ է սիրում, նախանձում են, բայց չեն կարողանում ձայն հանել։

Օր է գալիս, օր է անցնում, մի օր էլ փոքր եղբայրն ասում է մյուս եղբայրներին.— Եթե կուզեք՝ ես կխոսեմ հայրիկի հետ։

Եղբայրները համաձայնվում են։

Մի օր էլ փոքր աղան հորն ասում է.— Հայրի՛կ, առաջ դու մեզ շատ էիր սիրում, մեր քրոջը հարս տալուց հետո, մեր փեսային ավելի շատ ես սիրում, քան մեզ։ Եղբայրները վշտանում են։ Դու ի՞նչ կասես, ի՞նչ պատասխան տամ նրանց։

—Շա՛տ լավ, տղա՛ս,— ասում է հայրը,— վաղն իրիկուն ես կպատասխանեմ ձեզ։

Հաջորդ օրն առավոտյան կանչում է ավագ որդուն, ասում.— Տղա՛ս, այս երեկո հյուր ենք ուսեսալու, դնա շուկա, իսչ որ պետքն է՝ միս, միրգ ու բան-ման բսլ, տուր մայրիկին, հարսներին, խոզ սեղան սլատրաստես։

Տղան գնում, բերում է ինչ որ պետք է և տալիս նորը.— Սալրի կ, հայրիկն ասաց, որ երեկոյան հարդսրտան հյուր ենք ուսեսալու, շատ սեղան սլատրաստաք։

Սրեկոյան հայրը կանչում է փոքր որդուն, ասում նրան.— Տղա՛ս, քանի որ մարդ է գալու, գնա քրոջդ ու փեսայիդ էլ կանչիր։

Սրեկոյան բոլորը հավաքվում են, բայց գեռ հյուրը չի երևում։ Իրավական սպասելուց հետո, հայրն ավագ որդուն ասում է.— Տղա՛ս, երևի մեր հյուրն այլևս չի գալու, մայրիկին, հարսներին ասա՝ խոզ սեղան բացեն, հավաքվեցեք, նստեցեք։

Շարվում են սեղանի չորս կողմը՝ հարսները աղաների կողքին, իսկ աղջիկը՝ ամուսնու կողքին։

Ծիփըր գիաղահնէչն գըլընոօն, դӧուդ ամր գինր ա՛շկընէչն վիդուց գանհիլ.— Հանը՛ ղըռհտ,— գա՛սը։

Աշկէչն խաաճաւր գինը, գա՛սը.— Զվա՞ բըր հանիմ գըռուհս։

— Հա՛նը, գուա՛սիմ քիզ։

Աշկալն ամընչուխծուն գրւիչա լӧուց։

— Հանը՛, գուա՛սիմ քիզ։

Աշկալն գուհանը ըղճըստօանս։

— Շաբա՛նն ա հանը՛։

Ծիփըր աշկալն չը՛տանիր, դէուդ գուա՛սը.— Ղըղ-գըմ, ասիք քս ախպըրդօաքն ին ու քը հարանայր, աս ալէ մӧրթիւ նը, միք ալը՛ քը դӧուդ-մӧուրն իք։ Ամընչիւ չըրիդէր, լաբանչա չիկը միչվընկա։

Աշկալն չա՛ւրայնն ալ գըհանը։

— Վարդօաքիւ ալը հանը՛։

Աշկալն գինա գըրըւիչա լӧուց։

— Հանը՛, գուա՛սիմ քիզ.— գուա՛սը դӧուդ։

Ցան վախըսը, աշկալն մաժբուր գընընը, մարթօն իդըսա գաունա, գըրըւիչա իչըցընէյլ գվարդօաք։

— Հիրա՛ք ը, չըբիդէր ղայր, հակէր գուհրտ, արը նէսա մարթӧա ղուլտրըը, իւիւչիցը ուդէյլ։

Դուդին, գըխըմին, սիգէան գըվըրցընին, դӧուդ գուա՛սը սալ դյօուք.— Ծիր հարցմանքէն ըզճուդօաւր աաւա՞ք։

Ւդուաք գըշաշմըշ ընանան, միգմիգը իրիս գիչին, պան չըր հաւգընրն։

Ան ադէյն դӧուդ գուա՛սը.— Տաք ծիր քօր ախ-պըրդօք էք, միք ա՛լը էր դӧուդ-մӧուր։ Միր իդըսա-սա չիգրկ գվայդօաք հանէյլ, կնիչ էր մարթօն իդըսա գանիգու։ Ւիմակ՝ ծիր քօր չաուաֆ իհնӧզ միր փիսունը։ Ւիմակ՝ ծիր քուայր ղէյր չաուաֆ դվէուձը մարթօն բիհիլս։ Տաք էլ էյմ ավլադնայն էք ամմա, ղան ավիլա բըր իսաուարիմ, քան ըղծիգ։

Իրբ բաժակները լցնում են, հայրը կարդադրում է աղջկան ոտքի կանգնել.— Հանի՛ր շորերդ,— ասում է հայրը։

Աղջիկը զարմանում է, ասում.— Ինչու՞ սիխտի շորերս հանեմ։

— Հանի՛ր, ասում եմ քեզ։

Աղջիկը ամոթից սկսում է լաց լինել։

— Հանի՛ր, ասում եմ քեզ։

Աղջիկը հանում է շրջազգեստը։

— Ծասլիկդ էլ հանի՛ր։

Երբ աղջիկը չի հանում, հայրն ասում է.— Աղջի՛կս, սրանք քո եղբայրն ու քո հարսներն են, սա էլ ամուսինդ է, մենք էլ՝ ծնողներդ, ամաչել պետք չէ, օտար չկա մեջներս։

Աղջիկը շապիկն էլ է հանում։

— Վարսիքդ էլ հանի՛ր։

Աղջիկը նորից է լաց լինում։

— Հանի՛ր, քեզ ասում եմ,— ասում է հայրը։

Այն ժամանակ աղջիկն ստիպված անցնում է ամուսնու թիկունքն ու սկսում է վարտիքն իջեցնել։

— Բավակա՛ն է, այլևս պետք չէ, շորերդ հագիր, արի՛ նսիր ամուսնուդ կողքին, սկսի՛ր ուտել։

Ուտում, խմում, սեղանը հավաքում են, հայրը ասում է տղաներին.— Ձեր հարցի պատասխանն սատցա՞ք։

Ծղաներն ապշած մեկը մյուսի երեսին են նայում, ոչինչ չեն հասկանում։

Այն ժամանակ հայրն ասում է.— Դուք ձեր քրոջ եղբայրներն եք, մենք էլ նրա ծնողները։ Մեր խիկունքին չեկավ վարտիքը հանելու, դնաց իր ամուսնու մոտ։ Ուրեմն՝ ձեր քրոջ պատիվ պահողը մեր փեսան է։ Նշանակում է՝ ձեր քույրն իր պատիվն իր ամուսնուն է պահ տվել։ Դուք բոլորդ իմ դավակներն եք, բայց ես նրան ավելի սիրտ պատվեմ, քան ձեզ։

29 (29). ԳԻՆԳՈՒՆ Վ.ԱՐԲԻԴՈՒԹԷՆԸ

Գըգինու, չըգինար ախքուդ արրիղ մուրթ մը իլան գնա՛ մը։

Ադ գնա՛յը գուձիձվա մարթօն հիդը ադքուդ արրիւչէն համառ։

Մարթը դա՛սէ.— Զա՛ բըր չինիմ։

Գնալը գա՛սէ.— Կնո՛, չամփա՛ք դդրէ։

Մարթը դփիդուգը գըսնա լուսէն, գարթօ համփա՛քը գուփիրէ։

Ճանդունց գուկու ադվա՛ր ըռահնէն հակուձ ծիավո՛ր մը, գուհարցընէ.— Հարցընիւը ալըր չընո՛ չա՞ գուչինիս։

— Չամփա՛ք գուղդրիմ, էմ չուճըրնէն հա-մար իգալըւըղ բըր դա՛նէմ։

29 (29), ԿՆՈՋ ՎԱՐՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լինում է, չի լինում, մի աղքատ ապրող մարդ ու կին են լինում։

Այդ կինն ամեն օր իրենց աղքատ ապրելու համար մարդու հետ կռիվ է անում։

Մարդն ասում է.— Ի՞նչ անեմ։

Կինն ասում է.— Գնա՛, ճամփա կտրիր։

Մարդը վերցնում է քլունգը, դնում ուսին, դնում է ճամփաները փորում։

Այն կողմից լավ հագուստ հագնված մի ձիավոր է գալիս, հարցնում.— Հարցնելն ամոթ չինի, ի՞նչ ես անում։

— Ճամփա եմ կտրում, որ իմ երեխաներին ապրուստ տանեմ։

Միավորը գուշաշըմիշ ըննօ, գաւսէ.— Տրզադ ջամփուք չըր գդրինս

— Հարօ չուց ինիմ,— գաւսէ մուրթը։

— Մուրթ զըսբանիս, փարան զըսօլմըշ ինիս, զըհարսդընօս։

— Քանգքէ հարէսդ չըմ գարէ ղընօ,— փիդաղր գուվիրցընէ գուգիւէ մարթօն կլխէն։

Մուրթը կումիռնա, ան փարան զաունէ. գուրթօ չէր գօն, դուհաղթի դինդունը չարըր իրօձ իր։

Գնաչը չաւդ վարբիդ գընննօ, գուգաւ շինմիշ ընննօ, քէ էր մուրթը րըր ուրթօ, րըր հաղթէ հէրքէսէն, չուց լինէ, քէ մարթօն ասուձը սօդ ընննօ, ուշէդ գունէ հաւրթը գըզրնըզնէ, գլար գըշինէ։ Մուրթը գուրաոգըսընէ իւրսուլը, լիւրը մուրթը գուրաոգա, քօն գասնա լաշքը, գնաչը կաղգօկ գուննէ իւրսիկէն զամը ձաղի մը գլար գուֆիթէ մարթօն կլխէն։

Մուրթը սաքաւխգաւն գընէ, մըհալլան չարըր մուրթ գօ, ալալնէն գուհաղթէ, քի չուց աս իրօն սբանից գհարէսդ մուրթը, տրղադ հարսկցուվ։

Ադ խարուրը պիրնը-պիրուն գուհասնա հուքիմաթէն։

Ադ մուրթը դուգինչին, կուհարցընին.— Յ՞ւի սրանիցիր զադ մուրթը։

— Գլար մաղիւը իրգօնը,— գաոէ մուրթը։

Ալալը գուբաշլըին ձիձաղիւ լադ մարթօն լիրվան։

Ղադին գաւսէ.—Ջաս խիվը հանիցըք լաս դիղին։

Ինլքից բաղուս մարթօն սաբաբուն, վարբիդ գնաչը հարսդցուվ։

30 (30). ԳԻՆԳՈՒՆ ՇԱՌԻՆ ՀԻՌՕ ԳԻՅՀ

Ուր մը գինգունը մէլը գուգալը գաունէ գուրթօ ախպալրը ճօր պիրիլա։ Գուրթօ լախպալրը, գիշէ գաննակը մէլը միգալէն գձձաքը գուփիդին։ Ադ գնաչը վաւինիլում լադ գանուցը չաուին՝ չըմուգընուր տալ լանիննք, գըհիյա նըքը անիննք լըլօն ճօր, ընննին ուրթուն։ Տրղադում գնաչը գուշըլղա։ Գուգալը լըլիլին սօնրա, գուրթօ ի դօն։ Մուրթը գուհարցնէ.— Զվա՞ իմիցիր։

Գնաչը ղաւսէ.— Զըրկիդէօ, գանուցը շաուը մինձ գընննօ։ մէլը միգալէն գձձաքը գուփիոջէլին, գուրթ մը ճօր դանիլէն համուր։

Մուրթը գաւսէ գինգունը.— Գինգունը շաուը չա գընննօ. գնաչը չալէ դա, գինգունը շաուը չա՞ րըր ընննօ։

Ցադաւր լէրվան գնայը գընիւիկինօ, ըգմուրթը գըջուղաբէ։

Մուրթը նիխիկիցուձ գաունի ըգվարաւցը, աղվուր մը գըձիձէ ղգնաչը։

Զիավորը ղարմանում է, ասում.— Այդպես համփա չեն կարի։

— Հապա ինչպե՞ս անեմ,— ասում է մարդը։

— Մարդ կսպանես, փողը կթալանես, կհարըստանաս։

—Քեզնից հարուստը չեմ կարող գտնել,— վերցնում է քլունգն ու խփում մարդու գլխին։

Մարդը մեռնում է, ինքը փոգերն առնում, գնում է տուն, ինչ որ արել էր կնոջը պատմում։

Կինը շատ վարպետ է լինում, մտածում է, որ իր ամուսինը պիտի դնա բոլորին պատմի, ի՞նչ անի, որ մարդու ասածը ստի տեղ անցնի, իսկույն ելնում է, հորթը մորթում, քյուֆթա շինում։ Մարգուն պառկեցնում է հոլիկում, երբ մարդը պառկում է, քնով անցնում, կինը դաղտնի հոլիկի կտուրի մի անցքից քուֆթան թափում է մարդու գլխին։

Մարդն առավոտյան ելնում գնում է, թաղում ինչքան մարդ կա, բոլորին պատմում է, թե ինչպես երեկոյան սպանել է մի հարուստ մարդու և տյդպես հարստացել։

Այդ լուրը բերնեբերան հասնում է կառավարութչյանը։

Այդ մարդուն կանչում են, հարցնում.— Երբ սպանեցիր այդ մարդուն։

— Քուֆթա մաղելու երեկոյան,— ասում է մարդը։

Բոլորն սկսում են ծիծաղել այդ մարդու վրա։

Դատավորն ասում է.— Այս խենթին աարեք այստեղից։

Խելքից պակաս մարդու շնորհիվ, ճարպիկ կինը հարստանում է։

30 (30). ԿՆՈՋ ՇԱՌԻՑ ՀԵՌՈՒ ՄՆԱ

Օրերից մի օր մի կին վերցնում է սափորը, գնում աղբյուր ջուր բերելու։ Գնում է աղբյուր, տեսնում, որ կանայք իրար մաղ են պոկում։ Վախենալով այդ կտնանց շառից՝ չի մոտենում. սպասում է, որ բոլորը ջուր լցնեն, թողնեն գնան։ Այդ պատճառով էլ կինը ուշանում է։ Սափորը լցնում, հետո վերադառնում է տուն, ամուսինը հարցնում է.— Ինչու՞ ուշացար։

Կինն ասում է.— Չգիտե՞ս, կանանց շառը մեծ է, մի կաթիլ ջրի համար իրար մաղ էին պոկում։

Մարգն ասում է.— Կնոջ շառն ի՞նչ պիտի լինի. կինն ի՞նչ է, որ նրա շառն ի՞նչ լինի։

Դրա վրա կինը վիրավորվում է, մարգուն խիստ պատասխան է տալիս։

Մարդը չղայնացած վերցնում է ճիպոտը, կնոջը մի լավ ծեծում։

Գնալը յոգնր չէրվան գըգահրինս, վէ գուգէ գանացը շառը չուց գընես հասգըցընի մարդծոն։

Սաբահիդան առվըգոն մուրթը գառնէ լծակը, գուրծս թալլան հիրգիլե։ Դահա թալլան չըհասած, գաթը գնալը չուշըլուէ մը հիդը գուգս հավ մը, գանէ. «Ուշէդ կնս միր մուրթը ըր գունիրգէ, չըհիրգված դիդը թագէ գաս հավը, առանց էր ըրվինիլա, արէ ի գոն, հիչ միգէն պուն չըրսանէ»։

Դրան գուրծս մարթօն չըհիրգած դիդը գաղ հավը գըթագէ։

Մուրթը գըհասնա թալլան, գըրւիչա աչակիլը։ Ադղ մը, ըրգօք ուրթիլ ուկիլին սօնրա, հավը հաւգէն միչին գընէ լահպէն պիրանը։ Մուրթը գիշէ հավ մը իլալ իհպէն պիրանը։ Դրգայնէցընէ լծակը, գառնի գհավը, գիշէ չուդ է, շատ գըխընգս, գանէ. «Ավ իսար չուվանակեմ, ասգուձ իդծր գէմ ղամաթը»։

Գառնէ դրահրիքը իլան հավը, գուրծս ի գոն, գինգոնը գանէ.— Գնա՛գ, իսար ասգուձ միր դըսամաթը իդծր, գաս գըհուդըրիս, իրգոնը բարաւրա գուդինք։

Միամէդ մուրթը գընէ գուրծս արացնիրէն քաւվը, նըգըր գնալը լուգըրէ գհավը։ Գնալը չուսըր լագըմ է, գրհուգըրվա, մարթը իրգոնը գուկս իշտահում գընագա մասուչէն չէրվան, գանէ.— Գընա՛գ, պէ, իշինք չորլը իսուրուձ իս, ուդինք։

Գնալը գըպիրէ բակուռ մը չուր հուց, ըրկը կլծհս սահս իլան քէչ մը ած, գրանա մարթօն ոհմը, կըգայնա միգ ոէն։

Մուրթը գիշէ գինգոնը յոշգը.— Օօ գօ պիրուձ հավիս։

Գնալը գանէ.— Զվա՞ հավ, յոնա՞ պիրիր գա, լիրմինիս գուգիս հավ։

Մուրթը գանէ.— Զա՞ քի վանգիլը կացուձ էր է, պիրա թալլին։

Տրգուգում մուրթ իլան գնադ գուձիձվըգէն։

Գնալը գաննէ տուրիւչէ, գադինչըրվէ. «Հա՞ սանք, սրացնիր, միր մուրթը խիվցուձ է»։

Տրացինիրը գուսկան կըոլքվին, գանարցընին.— Զա՞չէ աս ծիր ծանը։

Գնալը գանէ.— Ասսըձր խախրը համուր թրել ընես, հարցըցիք միր մարթօն, չա՞ գագէ լիրմինիս։

Իհալին գուհարցնէ մարթօն,— Զվա՞ ըղգնալիա գուձիձիս, ղաբահատը չա՞լ է։

Մուրթը գանէ.— Վանկիլ կացուձ էր է, վասկիլը վախըս հավ մը իլալ հաւգէն միչին, ասա իգա պէ, գվա էր, քի իրիգվում ուդիլա խադրի գէ, համիկ ինքնր գունէ գէ։

Գնալը յոգ դիդը գըղավաալամըշ ընես՝ իհալէն գանը.— Տրացնիր, ասսըձր խախրը համուր թրգ ընես, գաւղնըրսը ացիք. համիկ միր մուրթը խիվցուձ չէ՞։

Կինն է՛լ ավելի է վիրավորվում, մտադրվում մարգուն հասկացնել, թե ինչ բան է կնոջ շարը։

Վաղ առավոտյան մարդը վերցնում է լուծքր, դնում արտը հերկելու։ Դեռ արտին չհասած, կինը մի երեխայի հավ է տալիս ու ասում. «Շուտ դնա, մեր մարդր որտեղ որ հերկում է, չհերկված տեղում թագիր այս հավը, առանց իրեն երևալու, արի տուն, ոչ մեկին բան չասես»։

Օրեիան դնում է չհերկված տեղում հավը թաղում։

Մարդը հասնում է արաը, սկսում է վարել։ Մեկերկու անդամ դնալ-դալուց հետո, հավր հողի միջից խոփի բերանն է դուրս գալիս։ Կանդնեցնում է եզներին, վերցնում հավը, տեսնում, որ դեռ տաք է, շատ է ուրախանում ու ասում. «Այսօր էլ վար չեմ անի, աստված ղամաթս տվեց»։

Վերցնում է հավն ու եզները, գնում տուն, կնոջն ասում.— Կնի՛կ, այսօր աստված մեր ղըսամաթը տվեց, այս հավր կպատրաստես, իրիկունը միասին կուտենք։

Միամիտ մարդը ելնում գնում է հարևաննների մոտ, մինչև կինր հավը պատրաստի։ Կինն ինչ որ պետք է, պատրաստում է։ Մարդր երեկոյան գալիս, ախորժակով նստում է սեղանի մոտ ու ասում.— Կնի՛կ, բեր տեսնենք ինչ որ պատրաստել ես, ուտենք։

Կնիկը բերում է մի պատառ չոր հաց, երկու դլուխ սոխ ու մի քիչ աղ, դնում է մարդու առաջ, կանդնում մի կողմ։

Մարդը նայում է կնոջ աչքերին.— Ո՞ր է բերածս հավը։

Կինն ասում է.— Ի՞նչ հավ, որտեղի՞ց ես բերել, որ ինձնից պահանջում ես։

Մարդն ասում է.— Չէ՞ որ վար անելու էի դնացել, արտից բերեցի։

Դրա վրա մարդ ու կնիկ կռվում են։ Կինը դուրս է գալիս, կանչում. «Հասե՛ք, հարեաննե՛ր մեր մարդը դժվել է»։

Հարևաննները դալիս հավաքվում են ու հարցնում.— Այս ի՞նչ է ձեր ձայնը։

Կինն ասում է.— Աստծու սիրուն, հարցրեք մեր մարդուն, ի՞նչ է ուղում ինձանից։

Մարդիկ հարցնում են.— Ինչու՞ ես կնոջդ ծեծում, հանցանքն ի՞նչ է։

Մարդն ասում է.— Վարելու էի դնացել, վարելիս մի հավ դուրս ևկավ հողից, բերեցի, ավեցի նրան, որ իրիկվան ճաշ պատրաստի, հիմա ուրանում է այդ։

Կինը հարեաննների ներկայությունից քաջալերված՝ ասում է.— Դրացինե՛ր, աստծու սիրուն, ճիշտն ասեք, հիմա մեր մարդը չի՞ դժվել։

Ցանկալի լէրվան իւալին մէժբուր գընաս մարթան ասելա.— Տան ձո՞ւ իս. խօզէն միչը հավ չըպարիր ընտուր, հէր հալ ատն գաս ասուձնէա լիրսպիա պլատձ պընտաս։

Տրդատում մարթը պուդունմըշ ընաս, ծանր պագլդրէ։

Ցիփրը մարթը պլմիամըկնա, դնալը պինա դուխորդէ ծծդ դարթատցնէ խաղէն միչը։ Մարթը պարթա վանկիլ, դէնա դադ ծդիրը պըհանէ լանպէն պիրան, դանէ էնքլկնք, «Դնա՛պ, իշիմ համա չա՞ րըր շինիս»։

Դատնի պլծակը լլան ծգիրը լթալլան պլթպալս, պահս իգան։ Ջամփանքը ակիլը վախտ ատատ դուկս ըրդը-ըրդ հիկկա, գաւսէ.— Ջէյիք լդրգնը մէր գօնը մի սաֆըր, ըսկս մէր սադիլաքը հիդվնէս գօ։

Մարթակը ինգան չիֆթչէն խիլտացր, կացէն հիգը, մդան ի գօն։

Մարթը դինգանը գաւսէ.— Ուշէդ դսօ իրէ։

Գանադա միսաֆըրնէն հիդը, գըհատաս, Գրնաչը էնքզէր հաղըրըվը դադիսնօ, նրքըր լադ վախըտը ուրը գըմթն ծ։Մարթակը քախցած գանտան, գաւսին.— Զարըր լատդրած իս, պէ, ուդինք։

Նըքըր լադ վախըտը գնալը գաղալէն ճծրը ֆիտած գաննօ, գաւսէ.— Մ՛ուրթ, նրքըր իս սաքրան խադըրիմ իչէ, ճծր մը պէ, ճծր չիկօ իմիլա։

Մարթն ալէ միսաֆըրնա գանա ասիլում չգնշիլմըշ ընտուր, քէ գնալը ուլան մը գըհատօ էր, գաննի ղգուգալը գուրթու ճծրը։ Գնալը գաննը տանդրնէն գրըլշա սրիլը։ Մարթակը դընարցնին.— Ջա՞ րըր շինիս, դադանք գասրիս։

Գնալը գաւսէ,— Մուրթս ասաց, քէ չուիդան բարը ծառիս ավ անցած չէ. ատանգրնէն աղվէր սրէ, ուկում ղադ մարթակը րըր դընիմ։

Մարթակը դաս լսիլում գաննին, ամէլը սալ գաւփախէն։

Մուրթը գանօ ճոին, գաւիշի մարթակը չիկան գնալը նագած գանը միչ քաշան ջահրան մօթ է։ Մուրթը գաւարցնէ.— Ա՛ս չա՛լ է։

Գնալը գաւսէ.— Գի պիրած միսաֆըրնէն ըղքէ գուլմանէն։

Մուրթը ամօդը դրգդրէ, ծան չընանիր, գուրթու ըգմարթաքը գըպատվա, չըդրատնօ, ամ՛օլ գչրած գանա իգօն, գաւսի գինգանը.— Գիր համիկ բալաւա մը չուր հաց ուդինք դա բատգինք։

Գնալը ձիձաղդիլում գընէնէ սաֆրը թատարրըք գըդիսնօ, գուպիրի հավը, ծրգիրը կրանա մասէն լէրվան։

Մարթը գաւսէ.— Աս չա՞լ ճ, կնա՛պ։

Գնալը գաւսէ.— Դիսուր, մ՛ուրթ, ատաձ պլնագանը շաուին հէտօ թրդ րիհէ. իլար ածիր պինգանը շաուը շա՞ գընաս, ձիձիցիր դէս։ Ճնգը իլա՛ք գնալը իս իմ, դիսաւր չուց սէլըն խաղցա կլխէա, ըսկօ, ղէ գինգանը շաուը։

Ժաղովուրդն սաիպված ասում է մարդուն.— Դու սխալ ես, հողի միչից հավ չի կարող դուրս գալ, այդ բոլոր ասածներդ երազումդ տեսած կլինես։

Այգպիսով մարդը համոզվում է, ձայնը կըտրում։

Երբ մարդը միամտվում է, կինը նորից է ուղարկում այն երեխային, մի ձուկ թաղել է ասլիս արտում։ Մարդը դնում է արաը վարելու, այս անդամ էլ խոփի բերանը ձուկ է դուրս դալիս։ Մարդն ինքն իրեն ասում է. «Կնի՛կ, հիմա տեսնենք ի՞նչ ես անելու»։

Վերցնում է ձուկն ու եկները, արաը թողնում, գալիս է տուն։ Ճանապարհին հանդիպում է երկու-երեք հոգու, ասում.— Այս երեկո մեղ հյուր եկեք, ահա մեր ուտելիքը։

Մարդիկ ընկնում են մշակի խելքին, գնում են միասին մտնում տուն։

Մարդը կնոջն ասում է.— Աա շուտ եփիր։

Ինքը նստում է հյուրերի հետ, զրույց անում. Կինն իր պատրաստությունն է տեսնում մինչև օրը մթնում է։ Մարդիկ քաղցածանում են, ասում.— Ինչ որ պատրաստել ես բե՛ր, ուտենք։

Մինչ այդ կինր սափորի ջուրը թափում է, մարդուն ասում.— Մա՛րդ, մինչև սեդանը կպատրաստեմ, դու գնա մի սափոր ջուր բեր, խմելու ջուր չկա։

Մարդը հյուրերի ներկայությունից չի կասկածում, որ կինը կարող է խաղ խաղալ, վերցնում է սափորը, դնում ջրի։ Կինը վերցնում է դանակներն ու սկսում սրել։ Հյուրերը հարցնում են.—Ի՞նչ ես անելու, որ դրանք սրում ես։

Կինը պատասխանում է.—Մարդս ասաց, որ վաղուց ձեռքս որս չի ընկել. դանակները լավ սրի, որ դամ սրանց մորթեմ։

Այդ մարդիկ հենց որ դա լսում են, ամեն մեկը մի կողմ է փախչում։

Մարդը ջրից վերադառնում, տեսնում է՝ հյուրերը չկան, կինր նոթերը կախ՝ մի անկյունում նստած։ Հարցնում է.—Էս ի՞նչ բան է։

Կինն ասում է—Բերածդ հյուրերը քեզ են նման։

Մարդը հույսը կտրում, ձայն չի հանում, գնում է փնտրում դրանց, չի գտնում, հույսը կտրած դընում, ¸ կնոջն ասում.— Բե՛ր հիմա մի պատառ չոր հաց ուտենք ու քնենք։

Կինը ծիծաղելով վեր է կենում, սեղանի պատրաստություն է տեսնում, բերում է հավը, ձուկը դնում սեղանին։

Մարդն ասում է.— Կնի՛կ, էս ի՞նչ բան է։

Կինր պատասխանում է.— Տեսա՞ր, մա՛րդ, աստված կնոջ շաոից հեռու պահի, վեր կացար ասացիր, թե կնկա շաոն ի՞նչ պիտի լինի, ինձ էլ ծեծեցիր։ Ամենախելոք կինը ես եմ, տեսա՞ր ինչ խաղեր խաղացի գլխիդ, այսպես է կնկա շաոը։

31 (31). ԸՐՔ ԱՎԷՐ ԽԱՆԸՄԼԸՂԸ

Մօուրթը գնաց բարբչիցայն խանըմըլըղը՝ առչը նէուբ գինգէունը ինգուվ — Մօ՛ւրթ, ղընը, հէուվ մը, իփը, ուդիմ։

Մօուրթ հէուվ մը ղնից, փակլամիշ իրէյց իտօր ղը թանջարան, գրիէգ վառից.— Գնա՛գ, իս կացա, գիւխա-չիւխա՝ տէօն կիդիս։

— Մօւրթ, իս ըրք ավէր խանըմ իմ, իփը, պիր ուդիմ։

Մօուրթ ուրթիլէն վախըտ մը սունդրա մուրագէօն մը իգիք, հուց ուզից։

— Մուրագուն, իս ըրք ավէր խանըմ իմ, հէուց դուլէօբ գը, օո գհէուց, թանջարան հէուվ մը գը, իշը խիշուձ ը, թը՝ չիէ, թը չիէ՝ գրիէգ վառը։

Մուրագէօնը գուիշի՝ հուվը իւիուձ է։ Հէուվը գուառնը, չառաօգ գուտը՝ա մէյչ, գուանը.— Ծանըմ, հէուվ չիւիօձ է. գրիէգ վառիցա, պաղօոչ մը առա, իս գուրթում։

Մուրագէօնը գուրթը մարթօն դուկօն, գուիշը մօուրթ հուն գը, գուավչի.

— Ծանըմը գուլը ղվարդցը,
Իս ալ գուդիմ գհուվը։

Մօուրթը գուկը ի ղօն, գուանսէ.— Գնա՛գ, հէուվ չա՞ իղուվ, իւիօ՞ձ ը, թը՝ չիէ։

— Մօւրթ, քանըը կացօձ իս ճէյդ ա իւմուձ չիմ։ Մօւրթ, ադըգ իգիր, դէյր ճէյր իւրմիմ, պիր ուդինք ուդիլան։

Մօուրթ գուիշը ղանջարան՝ գուիշը հաավէն ղիէպ չառաղ մը գը։

— Գնա՛գ, հավօն ղիէպ չառաղ մը գը, հէուվը չա՞ իղուվ։

— Ջա՞ կիդիմ, մօւրթ, մուրագէօն մը իղըք, իս ացա՝ իշի ղանջարան հէուվ իւիօ՞ձ է, թը՝ չիէ, ացուձ ընծը՝ քէչ ճնացօձ իւիլա, ղայր չա՞ իգուվ, չըմ գիդիր։

— Ա՞սը քը խանըմլըղը, տրղադ չըննուր, սուսինէնց գընընը,— գացը, գառնը վարդցը գըրըլիշա գնալ ձիձէչ։

32 (32). ԳԻՆԳՈՒՆԸ ԻՐՈՒՉ ՊՈՒՆԸ ՉԸՐՎՆՈՒՐ

Դուգինօ, չուգինուր մուրթ մը գուգինօ։ Ադ գուրթը ամըն ուր գուձիձվըդա գինդունը հիդը, տալ գընալը գացէ.— Իս սաբաքդոն գուրթում իրգօնը գուկում, շուդ գուչարչարվիմ, ացն չա՞ գուշինիս ի դօն։

31 (31). ԵՐԵՔ ՕՐՎԱ ԽԱՆՄՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդ ու կին որոշեցին խանմութլյուն անել. առաջինը հերթը կնոջն ընկավ.— Մա՛րդ, մի հավ մորթիր, եփիր, ուտեմ։

Մարդը մի հավ մորթեց, փետրահան արեց, դրեց կաթսան, կրակը վառեց.— Կնի՛կ, ես գնացի, կեփվի-չեփվի՝ դու դիտես։

— Մա՛րդ, ես երեք օրվա խանում իմ, եփիր, րեբ ուտեմ։

Մարդու դնալուց մի քիչ անց մի մուրացկան է գալիս, հաց ուզում։

— Մուրացկա՛ն, ես երեք օրվա խանում եմ, հացը պահարանումն է. ա՛ռ հացը, կաթսայում հավ կա, տե՛ս եփել է, թե՝ չէ, թե չի եփել՝ կրակը վառիր։

Մուրացկանը նայում է՝ եփել է։ Հավը վերցնում է, տրեխը դցում մեջը, ասում.— Խանո՛ւմ, հավը չի եփել. կրակը վառեցի, մի բադարջ վերցրեցի, ես գնում եմ։

Մուրացկանը գնում է մարդու խանութը, տեսնում մարդն այնտեղ է, երդում է.

— Խանումը կուտի դավաղանը,
Ես էլ կուտեմ այդ հավը։

Մարդը գալիս է տուն, ասում.— Կնի՛կ, հավն ի՞նչ եղավ, եփե՞լ է, թե՝ չէ։

— Մա՛րդ, ոնց որ դնացել ես, ջուր էլ չեմ խմել։ Մա՛րդ, լավ է եկաը, ջուր տուր խմեմ, ճաշն էլ բեր, ուտենք։

Մարդը նայում է կաթսայի մեջ, տեսնում հավի փոխարեն մի տրեխ կա։

— Կնի՛կ, հավի տեղ մի տրեխ կա, հավն ի՞նչ եղավ։

— Ի՞նչ իմանամ, մա՛րդ, մի մուրացկան եկավ, ես ասացի՝ նայիր տես կաթսայի հավը եփե՞լ է, թե՝ չէ. ասաց՝ քիչ է մնացել եփելու, հնաո ի՞նչ եղավ, չգիտեմ։

— Ա՞յս է քո իանմութլյունը, այդպե՛ս չի լինի, այսպե՛ս կլինի,— ասում է. առնում դավաչանն ու սկսում կնոջը ծեծել։

32 (32). ԿՆՈՋ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՉԻ ՆԵՎՈՒՄ

Լինում է, չի լինում, մի մարդ է լինում։ Այդ մարդն ամեն օր ծեծկռտվում է կնոջ հետ, ասում.— Ես առավոտյան դնում եմ, երեկոյան դալիս, շատ եմ չարչարվում, դու ի՞նչ ես անում տանը։

Գրնա՛յը զըսրդիդա պաէ.— Շո՛դ ադվա՛ր, վա՛ղը աօն պրդհնօս ի գոն, իս գալթամ քէ դիդը պանիլ, ըմմը իրդօնը ակամ ի գոն, ալակ պունը դիդը-կիւր իրած ընննա։

Գրնա՛յը գարթամ պանիլ, մարթը զըլրլըշա գոն պունը։ Հալա գոնը չավիլած՝ չաճռիլ գուա՛լ։ Մարթը գնա՛ծ՝ չո՛ հինիմ։ Զուշըխէն պիրնէն պարդը գլորնա, գրդա՛հինմիշ լննօ՝ թըդ ծանը քիշկիլմ մը գլդրէ, նըգըր իմ՛որ չաղիմ։

Ըմմը չո՛դ շահարած ընկլան գոդա՛հինմիշ ընննօ՝ գարտաը միշքիս գարիմ, նրգըր հացը շաղիմ, իդն ա՛լէ գայտէն միչը գրննա, պունիս ա՛հէդ գըսա՛լիսէմ։

Շագիլէն վահար իմ՛որ, գարտար գաճիթէ պաւը, գարտաը գագըդա, ալյանը իրվան գաճիթա, իմ՛որ գահ՛ըրչա, էնդ ըրթըն գաթ՛ըրչա, չո՛ հինէ, գաշընգէ մը գոնի դէ։ Գաէ՝ իշիմ չաճօրու Զա գուդիանօ, չաճռիը միռած է, իմ՛որ չիգաւ, էնք ա՛լէ ըրթըն թ՛ըչըլած է։ Գամիրգընօ յարիվը գալաւոդա, յանդունդ դա՛ձօ մը գակա, ադա՛ր խոշդընէն գուդանա։ Ջավալը մարթը աօը գաղըդրէ, գահիւա նըգըր գընա՛յը ակօ պա՛նիլինա։

Գրնա՛յը գակօ, կաւիչէ աօը նըգըտնդ դդրած է, դըգինչէ մարթօն.— Մա՛րթ, աօը պաց։

— Ջըմ պա՛նօ,— գա՛ոէ մարթը,— գաբահաթ մը իրած իմ։

— Զարար չունա, պուն չիկօ, ա՛ռա իշիմ չա՛ է.

— Գընա՛ղ, չաջօխը խըխդած իմ։

— Զարար չունա, ղերը գանընտնաք,— գա՛սի գընա՛յը։

— Գընա՛ղ, իմ՛որ խարաքած իմ։

— Զա՛րար չանա, ադ ա՛լէ պուն մը չէ։

— Գնա՛ղ, գարտաը գդրած իմ։

— Զարար չունա, ադ հիչ պուն չիդիլ է։

— Գընա՛ղ, պուն մա՛լէ բըր ասիմ, գավա՛խնում

— Աաւ, աառ՛ւ իշիմ՝ չա՛ է։

— Ա՛խ, չո՛ւց ասիմ, գավախնում. գա՛ղօն խաշդընէա գարտած է։

— Մա՛ուրդ, ալալը թը իգավ, ադ մէլը չիդավ։

Կնիկը սրանեղում է, ասում.— Շա՛տ լավ, վտը դու կմնաս տանը, ես կդնամ քո փոխարեն տշխատելու, բայց երեկոյան տուն դամ, բոլոր դռծերը տեղը-տեղին արած լինես։

Կնիկը դնում է աշխատելու, մարդը սկսում է տան դործն անել։ Դեռ տուր չավլած՝ երեխան լաց է լինում։ Մարդն ասում է՝ ի՞նչ անեմ։ Երեխայի բերնին րտրձ է դնում, մտածում՝ թող ձայնը մի քիչ կտրի, մինչև իշոլը շաղեմ։

Ւայդ, քանի որ շատ ճարպիկ էը, մտածում է՝ կարասը մեջքիս կապեմ, մինչև խմորը շտղեմ, կարադն էլ կարասի մեջ կհարվի, դործս շուտ կվերջացնեմ։

Խմորը շաղելու ժամանակ, կարասը պատին է խփվում, կոտրվում, թանը թափվում է վրան։ Խմորը թրջվում է, ինքը լրիվ թրջվում, ի՞նչ անի. մտածմունքի մեջ է ընկնում։ Ասում է՝ երեխային տևսնեմ։ Նայում է, ի՞նչ, տեսնի, երեխան մեռած է, խմորը փչացած, ինքն էլ լրիվ թրջված։ Մերկանում է, պառկում արեի տակ։ Այն կողմից մի կատու է գալիս, դրա ունեցած-չունեցածը տանում։ Տեղ մարդը դուռը փակում է, սպասում, մինչև կնիկը գա աշխատանքից։

Կնիկը դալիս է, տեսնում դուռը նեըսից փակված է, կանչում է մարդուն.— Մա՛րդ, դուռը բաց։

— Ջե՛մ բացի,— ասում է մարդը,— հանցանք եմ կատարել։

— Վնաս չունի, բան չկա, ասա՛, տեսնեմ՝ ի՞նչ է։

— Կնի՛կ, երեխային եմ խեղդել։

— Վնաս չունի, ուրիշը կունենանք,— ասում է կինը։

— Կնի՛կ, խմորը փչացրել եմ։

— Վնաս չունի, էդ էլ մի բան չէ։

— Կնի՛կ, կարասը կոտրել եմ։

— Վնաս չունի, էդ էլ դատարկ բան է։

— Կնի՛կ, մի բան էլ պիտի ասեմ, վախենում եմ։

— Ասա՛, ասա՛, տեսնեմ՝ ի՞նչ է։

— Ա՛խ, ո՞նց ասեմ, վախենում եմ. կատուն ունեցած-չունեցածս տարել է։

— Մա՛րդ, բոլորը թե եղավ, այդ մեկը՝ չեղավ։

ԱՌԱԿՆԵՐ ԵՎ ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ

1 (33). ԼԻՉՕՆ ՅՈՒՎՂ

Դըգինօ, չըգինաւր, փադ ձախուգ մուրթ մը։ Ադ մուրթը ամըն ուր քաղքին գուրթիս ըրք սըհաթի չամպուքը լիոը, փադ գըգդրիր, գըշալօիր գոնօյը, գըդանիր քաղուք, գըձախիր։ Ամըն ուր տըրկուդ դուաբրիր։ Շուդ անցուվ, քէչ անցուվ, ուր մալէ լիոը ուրչ ալը դիւուվ, շուդ վախցուվ։ Իշից տալ ուրչը, քիւրը ուրչը քիւրլ է, իչվէն ուրչը իչվա է, ըմմը իւսուիլը՝ լինանը խուսիլ է։

— Աս չա՞ պուն է,— ասուց, վախցուվ։

Յառանչ թը կուուրթօ՝ արչէն մինի գուվախնօ, լիդ թը գուուրթօ առունց փադ իդօն գուուրթօ։ Շաշմըշ իդուվ. չա՞ բըր չինէ։

Ուրչը լիդացուվ, քի մուրթը գուվախնու, ասուց.

— Մ՛լ մուրթ, տօն աւի ամըն ուր լասդիգը, իս փադ գըխաղրիմ քէ, գըդանէս, գըձախիս։ Ամըն ուր ղաթ մը գուուրթէր իս, համօ ըրք ղաթ գուուրթուս Փարա գավիլցընիս իշօ մը գառնիս, պունիս աղվէր գընէս։

Տըրկադ ալէ պանիցուվ։ Դարէ մը անցուվ, փադ ձախուգ մարթօն պուէնը շուդ ագվէր իդուվ։ Ուր մալէ դուշընմըշ իդուվ. «Իս աս ուրչէն չո՞ շինիմ, դանէմ իդօն, մըսում ուդիլա գիրցընիմ էր»։

Դինդուէնը ասուց.— Կնօ դուկունին իսկրում մէս օտ, ուդիլա իւիէ, իրգօնը միասֆըր գուունէմ։

Մուրթը կնաց լիոը, սիսուվ ուրչը, ասուց.— Գիլէ, ուրթունք իդօն՝ իս ու ասն։

Ուրչը չուդից, ասուց.— Թը գուուրթունք ի դօն՝ իս ու տօն, դուշմուն գընունք։

Մուրթը ասուց.— Հա՛, չէ՛, բըր ուրթունք։

Իգէն իդօն։

Կիշերը մնթ իր, դիրինք մուրթ չըդիսուվ չամպուքը, հասան իդօն, մուրթը գինչից գինգունը։ Գնալը տօսը իպուց, դիսուվ ուրչը վախցուվ, ասուց.— Աս՞ ի քէ միասֆըրը, նայհլութ թըզ ուկօ քէ ալէ, քէ միասֆըրէն ալէ։

Ուրչը հանգըցուվ։ Անցուն նըքցէ, գիրուն ուդիլա, խալխիցան, ուրչը տարծուվ լիոը։ Միդալ ուրը մուրթը կնաց լիոը փադ պիրիլա։ Ուրչը իլուվ տիմը, ասուց.— Ղ աթ մալէ տօն յաս լիոը փադ գդրիլ չըրուկօ. զաքէ բադուռ-բադուռ գինիմ։

Մուրթը իչից. հիչ փադ թուդուձ չէ, զալայը քարուձ է։ Մուրթը ի դօն կնաձ, հանչիցուվ ամէս

1 (33). ԻՆՁՎԻ ՎԵՐՔԸ

Լինում է, չի լինում, փայտ ծախող մի մարդ է լինում։ Այդ մարդն ամեն օր քաղաքից երեք ժամվա ճանապարհի հեռավորութեամբ սարն էր դնում, փայտ կտրում, շալակում, տանում քաղաք, ծախում։ Ամեն օր այդպես էր ապրում։ Շատ անցավ, քիչ անցավ, մի օր էլ սարում մի արջ տեսավ, շատ վախեցավ։ Նայեց արջին՝ քայլվածքըն արջի էր, աչքը՝ արջի աչք, բայց խոսելը մարդու խոսվածք։

— Սա ի՞նչ բան է,— ասաց, վախեցավ։

Առաջ դնար՝ արջից էր վախենում, ետ դնար՝ առանց փայտի պիտի տուն դնար։ Շվարեց մնաց, ի՞նչ անի։

Արջը հասկացավ, որ մարդը վախենում է, ասաց.— Ա՛յ մարդ, դու ամեն օր այստեղ արի, ես քեզ համար փայտ կպատրաստեմ, կտանես, կծախես։ Ամեն օր մի անդամ էիր գնում, հիմա երեք անդամ կդնաս։ Փող կսվելացնես, էշ կունենաս, գործերդ կլավանան։

Այդպես էլ աշխատեց։ Մի տարի անցավ, փայտ ծախող մարդու գործը շատ լավ գնաց։ Մի օր էլ մտածեց. «Ես այս արջին ի՞նչ անեմ, տունեմ տուն, մսով կերակուր ուտեցնեմ»։

Կնոջն ասաց.— Գնա՛ խանութից ոսկորով միս առ, ճաշ եփիր, այս երեկո հյուր ունեմ։

Մարդը դնաց սար, արջին տեսավ, տասաց.— Արի, միասին դնանք տուն։

Արջը չուղեց, ասաց.— Եթե միասին տուն դնանք, կթշնամանանք։

Մարդն ասաց.— Հա՛, չէ՛, պիտի դնանք։

Եկան տուն։

Գիշերը մութ էր, ճանապարհին նրանց մարդ չտեսավ, հասան տուն, մարդը կնոջը կանչեց։ Կենը դուռը բացեց, արջին տեսավ, վախեցավ, ասաց.— Այս է՞ք հյուրը, անիծվես դու էլ, քո հյուրն էլ։

Արջը հասկացավ։ Ներս մտան, ճաշեցին, վերջացրին, արջը վերադարձավ ասր։ Հաջորդ օրը մարդը դնաց սար, փայտ բերելու։ Արջը նրա գեմն ելավ, ասաց.— Մեկ էլ դու այս սարը փայտ կտրելու չդաս. քեզ պատառ-պատառ կանեմ։

Մարդը տեսավ, բնավ փայտ չի թողել, բոլորը ցրել է։ Մարդն եկավ տուն մի ամիս

մը։ Ամէն մը ոնդրա կինա կնայ լիոը։ Ուրյը գինա տիմը իլուվ, ասուց.— Զոլա՞ իկէր լիոը։

— Զա՞ չինիմ ավարօ իմ։

— Սրանի՛ ղէս,— ասուց արչը, բառգիցուվ կկղէնը։

Մարթը դյուշինմըշ իսուվ. «Թո աբանիմ գէ, փադ դդրիլ լիդ դակամա։ Չիփօրը առուվ ծառը, վերցօց գնեից արչէն, իմոդ չիպօրը փախուվ, ըմը կկոլիր արչը ապդիցուվ։ Ամէն մը օօրա, գինա փադ ձախապը լէր պանաձիին վադ չիգնք. աս ղաթէն լիոանը միպալ չօնդը կնայց, կինա արչը տիմը իլուվ, ասուց.— Ի՞ս չացա՞ք էն, յաս լիոը չըրրը տկաս ջոթ մանէ՝ պըսթանիմ գքէ։ Չիդըրէն ցուվը ճաղցուվ, ամա քէ գինդունը իսաքէն ցուվը չանցուվ։

Մարթը վաձախուծունը լէր դանահուծը փխխից։

Դինգունը էն աղվորը աս է։

2 (31). ԳՈՒՐՅՕՇ ԻԼԱՆ ԿԻՂԱՑԷՆ

Դիցէլր, չըգիցէլր, գուրյօշ մը իլան կիղացալմ գիցէլր։

Ակ գուրյօշ իլան կկղացէն միգ-միգը հիդ շիդ մինձ աուալըդ գոնէրին ա. միդմիդ չուդ լարդըմ գինէրին։

Ուր մը իշանք, ցանիլը վաղլսալ կիղացէն պըմաոնը կրիշարը աունլալ։ Գըգինչը ղգուրյաշը, գանէ.— Իշէ, պարյուշ ախպար, իսար ոձրանխանն մաոցօ կրիշար աունլլն, ասոնց ա. կիլա կրքըր տիրպոսկ չըմ գձրէ ցանէ, կնօ, ընձէ րիշար պիր։

— Իչացիս, կլիէս լիրվան, կիղացը ախպար, ուրխում քիզ րիշար պիրիմ,— ասուց գաբյօշը, կնիցւ

Գուրյօշ կնից իղօն, առա. ղրիշօր, աարծու։ Ցաոնիլը վաղըտը ասրդղ ցիրէչն ընձիլը վաղըտն իր ու խաոլինայն մըզ ղըսրմմը ընձըլուա իր։

Գուրյօշ հոսաս լան վաղըտը լէյիրը մըզ տին կիղացէն ու ղղուաք գաբընձաննիր, հարսնալը ու ձշկընէլր պոնաւ գաջուղվայն, իսօթ գուզաբայն, միգալ աչն ալը ձշակչաք գաբաձ իրցայր գծլ գաղանտյն. մըզ ղըրըցաւ՝ աշխօր գաւքըպըրմիր։

Գուրյօշ ղրիշօր շալգաձ մըղաւ ի խաոլան. ուչէյա-աշէյտ գօրմիր, գրիշուր վաղըտը հասցընընիլա համաւր, չոնքի կիդիր քի կկղացէն քաղցօձիլը։ Աջալա ուրթիլիքան խիդգօն մը լուաշքը մըղաւ

— Հը՛,— ասուց,— չը՞մ ասիր, քի աջալա պօն ընծը չուկօր։ Ցտլրըր աջալա պուն մա գըգինը, գէյա գաջիննա։

հանգստացավ։ Մի ամիս հետո նորից գնաց սար։ Արչը նորից գեմն ելավ, ասաց.— Ինչո՞ւ եկար սար։

— Ի՞նչ անեմ, անգործ եմ։

— Սպանի՛ր ինձ,— ասաց արչը և պառկեց գետնին։

Մարդը մտածեց. «Եթե սպանեմ նրան, նորից կգամ փայտ կտրելուց։ Կացինը ձեռքն առավ, ղարկից արչին, գցեց կացինն ու փախավ. կարծում էր թե արչը սատկեց։ Մի ամիս հետո, փայտ ծախողը նորից իր արհեստից ձեռք չքաշեց. այս անգամ ուրի մյուս կողմը գնաց, նորից արչը գեմն ելավ, ասաց.— Ես քեզ չասա՞ցի, որ մեկ էլ այս սարը չգաս, թե չէ կսպանեմ քեզ։ Կացնի վերքը լավացավ, բայց կնոջդ խոսքի վերքը չանցավ։

Մարդը վախից իր արհեստը փոխեց։

Կնոջ ամենալավն այս է։

2 (34). ԿՐԻԱՆ ԵՎ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆ

Լինում է, չի լինում, մի կրիա և մի գյուղացի էլ լինում։

Այդ կրիան ու գյուղացին իրար շատ մեծ բարեկամությամբ են կապված լինում և իրար շատ են օգնում։

Աշնան մի օր, ցանքի ժամանակ, գյուղացին մոռանում է հետը պաշար վերցնել։ Կանչում է կրիային և ասում.— Լսի՛ր, կրիա՛ եղբայր, այս առավոտ ես մոռացա պաշար վերցնել, առանց ուտելու էլ մինչև երեկո չեմ կարող ցանել, գնա՛, ինձ համար պաշար բեր։

— Աչքիս ու գլխիս վրա, գյուղացի եղբայր, գնամ քեզ պաշար բերեմ,— ասում է կրիան, գնում։

Կրիան գնում է աուն, պաշարը վերցնում ու վերադառնում։ Վերուգարձին, արգեն ցորենը հնձելու ժամանակն է լինում և արուերի մի մասն էլ արգեն հնձված էր։

Կրիան հասնում է այն ժամանակ, երբ մի կողմից գյուղացին ու տղաները հունձ են անում, հարսներն ու աղջիկները հնձված ցորենն են հավաքում ու խուրձ կապում, մյուս կողմից էլ իշապանները կապված խուրձը կալ են տեղափոխում. մի խոսքով՝ աշխատանքը եռում է։

Կրիան պաշարը շալակած, մանում է արտ և շապ-շտապ գնում, որ պաշարը ժամանակին հասցնի, քանի որ գիտեր, որ գյուղացին շատ քաղցած է։ Շատախելուց մի խողան է աչքը մտնում։

— Հը՛,— ասում է,— ես չե՞մ ասել, որ շատախելը իմ գործը չէ։ Ուր շատախ մի գործ կա, ինձ է գտնում։

3 (35). ԲԱՌՎՈՒՆ ՕՋԸ ԻԼԱՆ ԻՐԻՑԷՑՆ ՄՈՒՐԱՖԸ

Բառով մը ունցէր է Ծձ մը, գուվանաջաքը ադ Ծձն իղէր իր, ամմա ադ Ծձ սադզէր իր։

Օր մը կայիր է ի ժուվ, իրէյց բայարէքը բըլիշէյր. լիւիը ավիդարուն գուգարթիր, մուրաք գաիժկըդվիր, բառովը գուբըլիշա լԸց։ Իրէյց դէսէյր ղը, չայց ըր դյուշինմիշ իղէյր չըլարցէյր կիդանիր սարաթ, չվա՞ գաուլիր։

Մայք տրեր բադարչքը խայլիսա, գինչի ղրառով, հասգընու գդարդ չա՞ իւ։

Բայարէքը խուլխէյր, իրէյց գրառով գինչէյր, հարցուցէյր.— Օրչնուձ, չվա՞ իս ավիդայտն գուգարթար, ասն գուլայրըզ։

— Ա՜խ, իրկ՛ոց,— գուասի բառով,— էմ ցավ մէյնձ իւ։

— Աաու, չա՞ իւ։

— Ծձ մը դանար, ալիվ ըննու քի, սադդավ, մուրաք ադարթմ քը մուրաք գըլմանիր, հայըր ավիդարունը գուգարթայրըզ, մուրաքըս ցաժդըդվիր, էմ Ծձ ինգաս մայքս, անուր Նամար լացա։

— Վայ, անիձուձ, գիմաք քը Ծձ ըլմանցաւիր ղէս։

Գուխուդդի ղէ գիգիսին սարթիցի։

3 (35). ՊԱՌԱՎԻ ԱՅՏՆ ՈՒ ԵՐՑՅԻ ՄՈՐՈՒՔԸ

Մի պառավ ունեցել է մի այծ, իր միակ հույսն այդ այծն է եղել, բայց այդ այծը սատկել էր։

Մի օր պառավը դնում է եկեղեցի, երեցն արդեն պատարագն սկսել էր. երբ սկսում է ավետարանը կարդալ, մորուքը շարժվում է. պառավն սկսում է լաց լինել։ Երեցը տեսնում է նրան. ինչքան մտածում է չի կարողանում հասկանալ լացի պատճառը։

Միտքն է դնում պատարագի վերջում կանչել պառավին, իմանալ ի՞նչ է նրա դարդը։

Պատարագը վերջանում է, երեցը պառավին կանչում է, հարցնում.— Օրհնա՛ծ, ես որ ավետարան էի կարդում, դու ինչո՞ւ էիր լաց լինում։

— Ա՜խ, երե՛ց,— ասում է պառավը,— իմ ցավը մեծ է։

— Ասա՛, ի՞նչ է։

— Մի այծ ունեի, արևը բեղ լինի, սատկեց, մորուքը ճիշտ քո մորուքին էր նման, երբ ավետարան էիր կարդում, մորուքը շարժվում էր, իմ այծը միտքս ընկավ, դրա համար էլ լաց եղա։

— Վա՛յ, անիծվա՛ծ, ուրեմն ինձ քո այծի՞ն նմանեցրիր։

Պառավին եկեղեցուց դուրս է քշում։

4 (36). ՄՕԼԼԱՆ ԻԼԱՆ ԲՕԲ

Օուր մը մօլլան իլան բՕր բալաբաւր գուրթուն լիլվէլ։ Գըհաանէլն քուփլէլն դէլա, մօլլան գաւի տալ ի բՕր։— Բուբ, իս օղր ավիդաբՕն գաբթացՕձ իմ, ադվիր ա մայքիս լիհՕձ իմ։

—Է՛,—գաւսը բՕբ,—չա՞ կրՕձը միր ավիդաբՕնը։

— ԿրՕձը, քի մըլ իրիսէյա քը գըղարգին, միգալն ա իլլը։ Ես ալը գՕղիմ կիդանուր ըսահը, քը՝ սալդը։ Ադիր համուր բըր գարգիմ քիլ սիլսամ։

— Ընդ ադվիր քաջրբը,— գաւսը բՕբը։

Շաղ, մօլլան գըշըղը սիլան բաբՕն իրիսէյն, բՕբ գիւլը գմիգալ իրէյա։ Միգալ իրիսէյն ա գըշըղը սիլան, բաբՕն իրիսվՕնք գըգարմըրին։

Ցադ վաղըաը բՕբ բիրդան մը գըցավնը, դըպըռնը մօլլայն ըրգը վիդօց, գաւսը.— Մօլլա՛, միր ավիդաբնայն միգալ իրիան ա ըսիէնց կրՕձը,— գաւսը, գմօլան գիսկը ճայր։

4 (36). ՄՈԼԼԱՆ ՈՒ ՏԵՐՏԵՐԸ

Մի օր մոլլան ու աներտերը դնում են զբոսանքի։ Հասնում են կամրջին, մոլլան տերաևրյին ասում է.— Տերտե՛ր, ես ձեր ավետարանը կարգացել, լավ էլ մի տես պահել եմ։

— Է՛,— ասում է տերտերը,— ի՞նչ է գրված մեր ավետարանում։

— Գրված է, որ եթե մի երեսիդ խփեն, մյուսն էլ դեմ արա։ Ես էլ ուզում եմ իմանալ՝ ճի՞շտ է, թե՝ սուտ։ Դրա համար էլ քեզ մի ապտակ եմ տալու։

— Շա՛տ լավ, փորձիր,— ասում է տերտերը։

Մոլլան՝ շրթիկ, մի ապտակ է քաշում տերտերի երեսին, տերտերը մյուս երեսն է շուռ տալիս։ Մյուս երեսին էլ է ապտակ քաշում, տերտերի երեսները կարմրում են։

Այդ ժամանակ աներտերն խոհույն կռանում է, բռնում մոլլայի ղույգ ոտքից, ասում.— Մոլլա՛, մեր ավետարանի մյուս երեսին էլ այսպես է գրված,— ասում է, մոլլային շուրը դցում։

5 (37). ԽԼՒԻՒՔ ԽԶՄԱԹԿԱՐԸ

Դըղինօ, չըղինօ, ըրդը հարՕսդ մուրթ, ա՛ղունք դունանուն իրինց իզմաթկարիրը։

Միգ հարըսդէն խզմաթկարը շո՛ւդ խիլա՛ք ղըննօ, միդալէնը՝ չէ։

Ուր մը միդ հարՕսդը ղըդուվադէ միգալ հարՕսդը իսՕն։ Մաւա ղրպանօն, թուվըր-թուվըր ա-դըլվիրէն հիդը, աղվո՛ր մանօն ա՛լէ ղըղինօ մա-սէն։ Դուդին, ղըմին, խիլա՛ք խզմաթկարէն ալ-բա՛ն չը մարլուգը մանօն ղըֆիտա։

Խլա՛ք խզմաթկարը զա՛սի տալ դիրը.— Աղա, աղո՛, Մուսա լիռը ծալն իչա՛ծ ի։

Աղան ուսուլըմ գըհանէ գուսուդըսօլը, գըսըրիէ ղմարաքը, շո՛ւդ գըխընդօ, քի էր իզմաթկարը աղվո՛ր խուսքիրա՛մ հասկացրցո՛ծ էր։

Վաղըա մը սօնրա միդալ հարՕսդն ա՛լէ գըզալ-վադէ։ Ան գէր իզմաթկարը գըդանա ի քանաֆը, դիրինք մարթ շըլըսիլա՛ համար, գա՛սը էր.— Դի-սա՛ւր, չո՛ւց խիլաք իր ան իզմաթկարը, լէվր լէմ մալվուգը մանօն գըֆիտա, ասօն ա՛լէ գա՛սէս. «Ա-ղա՛, աղո՛, Մուսա լիռը ծալն իչա՛ծ ի»։

Դադվադը գըննօ, հարՕսդը մասա գըպանօ, էնք ա՛լէ մանօն գըսընա, քէ էր իզմաթկարն ա՛լէ սրդաղ աղվո՛ր խուսքիր ասի էր։

Ուդիլը վաղըսը մախսուս մանօն ղըֆիտէ մալվուգը, իրդմակարը գըդիսնօ ղէ, ղըմասնօ գէր ա՛սիլա՛քը.— Աղո՛,— քանաֆէնը՝ մալվուգիտ։

Աղան կիդէնը գըսո՛ւօ, գըխ՛ուղօ գալրթօ։

6 (38). ՋԱՆԱՂԻՆՑ ԽՋԻՐԸ

Միր կէղը մարթ մը գար անՕնը Ջանաղինց Խչիր իր։ Ան նշանած իր։ Ուր մը ըրդը ֆըստան գառնէ, գըդանա նշանածվէն, ըմմա անո՛ր մարը չուհաչնա գէ։

Ջանաղինց Խիչիրը գալրթու էր մարքարէն քալը, գուսախ.— Ըրգը ֆըստան դարա ղէ՝ մէյը գո՛ւթնօ, միգալը՝ սավալի, ըմմը խալնանաս չու-հաչնա գը։ Խչիր իղիր դա գիր ղը։

Ղաբադալը խաքան ղադ դիրիվը չուդիր։

7 (39). ՄԻՍԱՖԸՐ ԶԸՊՈՆԻՐ

Սվիդիցէն ուր մը գուրթօ Քասա՛պ, գրո՛ւօ յանդիղը միսաֆըրըղը։

Սա՛րախդա՛ն գընննէ խարաղին գիշէ՝ անծրիվ գուկօ, տունը դիրուչը գա՛սէ.— Շրչէն, անծրիվ գուիշնա, տուրիցէ ընննիլը ուր չէ.— յէդ գուրառգա յաթաղէն միչը։

5 (37). ԽԵԼՈՔ ԾԱՌԱՆ

Լինում է, չի լինում, երկու հարուստ մարդ, նրանք իրենց ծառաներն են ունենում։

Մեկի ծառան շատ խելացի է լինում, մյուսինը՝ ոչ։

Մի օր հարուստներից մեկը հրավիրում է մյուս հարուստին իր տունը։ Սեղան են բացում, տեսակ-տեսակ ուտելիքների հետ լավ մածուն էլ է լինում սեղանին։ Ուտում, խմում են, խելոք ծառայի տիրոջ մորուքին մածուն է թուխվում։

Խելոք ծառան ասում է տիրոջը.— Աղա՛, աղա՛, Սուսա լեռը ձյուն է իջել։

Աղան աննկատ հանում է թաշկինակը, սրբում մորուքը և շատ ուրախանում, որ իր ծառան խելացի խոսքերով հասկացրեց։

Ժամանակ անց մյուս հարուստն էլ է հրավիրում։ Նա իր ծառային տանում է ղուպարան, որպեսզի մարդ չլսի, ասում է.— Տեսա՞ր, ի՞նչ խելոք էր այդ ծառան, երբ իմ մորուքին մածուն կթափվեր, դու էլ կասես. «Աղա՛, աղա՛, Մուսա լեռը ձյուն է իջել»։

Հրավերքը լինում է, հարուստը սեղան է բացում, ինքն էլ է մածուն դնում, որպեսզի իր ծառան էլ իրեն այդպիսի լավ խոսքեր ասի։

Ուտելու ժամանակ պիտոմբը մածուն է թափում մորուքին, ծառան տեսնում է, բայց մոռանում է ասելիքը,— Աղա՛,— ասում է,— պուպարանինը՝ մորուքիդ։

Աղան գետինն է մտնում, թողնում հեռանում։

6 (38). ՋԱՆԱՂԵՆՑ ԽԱՉԸՐԸ

Մեր դյուղում մի մարդ կար, անունը Ջանաղենց Խաչեր էր։ Նա նշանված էր։ Մի օր երկու հազուստ առնում, տանում է նշանածին, բայց նշանածը մայրը չի հավանում։

Ջանաղենց Խաչերը ընում է իր մորաքրոջ մոտ, ասում.— Երկու հադուստ տարա նրան՝ մեկը ընտիր կտորից, մյուսը՝ հասարակ, բայց հարսնացուի մայրը չհավանեց։ Խաչեր եղիր ու կուլ առիր։

Հայարտ ոսիսաղն այս տերևը չի ուտի։

7 (39). ՉՅՈՒՐ ՁԻ ՊԱՀԻ

Մի օր սվեդացին Քեսաբ է դնում, մնում է այնտեղ հյուր։

Առավոտյան վեր է կենում, լուսամուտից նայում՝ անձրև է դալիս։ տանտիրոջն ասում է.— Բարեկա՛մ, անձրև է դալիս, դուրս ելնելու օր չէ,— ու նորից պառկում է անկողնում։

Դունըդիրը տուրիցէ գըննէ, յիդ գըտառնօ, գա-
սէ.— Շբէն, Սվիդիան ալոդ է, աս անծրիվը մի-
ստֆըր չըպռնիր։

8 (40). ԽԼՈՒԻՔ ԴԻՆԳՈՒԻՆ ՋՈՒՂՈՒԲԸ

Գինգուն մը ացուձ ին.— Ծինէ մի մը րըր
գաւխինք՝ քը ախպարը. մուրթիս, յտ՝ դղուս, զմա
գըթատզօս գաւխին։

Գնալը չատուբ գուդս.— Դղուս թը գըզախիք՝
նաիրը գառնունում, մուրթիս թը գըգախիք՝ դէրը
գառնիմ, ախպար քիսը աշխատր չիգօ։

9 (41). ԽՈՒՐՋԷՑՆ ԹԱԲՒՕԹ

— Խուրծղ,— գասին խուրըզայն,— իլ լիդը քա-
մէլն ձուարք, գիր Նադուր գարիս, բաս չըրըր
քրքըրիս զկարէլն։

— Շկնդ ադվիր,— գասը խուլտուղ,— գլխուս-
դանում։

Գուրթը, գըննը քումէլն ի ձուարք, գուդը,
գըգիշդանը, գրրլիշա ի փիրդըդալլ։

— Խուրծղ,— գաւխին էլր,— չվա դուփիրգիս,
թամամն խուսդացօր։

— Զա շինիմ,— ճուդուբ դուդը խուրտուղ,—
թարիօթթիսնր։

10 (42). ՕԾ ԻԼԱՆ ՃԸՐԸ ԳՈՒՐՅՕՇ

Օծ իլան ճըրը գարյօշը իրգան ջամփըգ ար-
թիլ իքան, գըհատնէլն մինձ ճայր մը։

— Է՜,— գասը Օծ,— Գուրյուշ ախպար, չո՞ց
րըր տսնտլք դուս ճայր։

— Հիչ մը վաիիր, Օծ ախպար,— գասը Գուր-
յօշ,— իս գքիզ գանցընիմ։ Իլը գռնիէս։

Օծ գրվարադվա, գընսդտ գուրյօշէն գռնա-
գալն։ Գիշնէլն ի ճայրը։ Գրհատնէլն դիքըր ի ճը-
րէլն գիսգիէգ։ Օծ գրիաձը գԳուրյուշէլն զձամ-
գիէ։

— Ա՛խ, Օծ ախպար,— գասը Գուրյօշ,— չվա՞
գուիաձիս։

— Թաբիուաթթիսնը։

— Էյմ թաբիաթթն ալէ տըրգադը,— գասը Գուր-
յօշ, գիշնա ճրէլն յադիէ։

Տանտերը դուրս է դալիս, նայում, ևտ է դա-
լիս, ասում.— Բարեկա՜մ, Սվեդիան անամպ է,
այս անձրևը Ֆյուր չի պահի։

8 (40). ԽՆԼՈՔ ԿՆՈՋ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Մի կնոջ հարցնում են.— Ձևկանից մեկին պի-
տի կախենք՝ եղբորդ, ամուսնուդ կամ տղայիդ
ո՞ր մեկին կթողնես, որ կախենք։

— Եթե տղայիս կախեք՝ նորը կունենամ, ևրև
ամուսնուս կախեք՝ ուրիշը կառնեմ. եղբոր նմանը
աշխարհում չկա։

9 (41). ԱՔԼՈՐԻ ԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

— Աքլո՜ր,— ասում են աքլորին,— բարձրա-
ցիր այդ դարու շեղջի վրա, կե՜ր, ինչքան սիրտդ
կուզե, միայն թե դարին չքցչես։

— Շա՜տ լավ,— ասում է աքլորը,— խոստա-
նում եմ։

Գնում, բարձրանում է գարու շեղջի վրա, ու-
ւտում, կշտանում է. սկսում է քցուչ անել։

— Աքլո՜ր,— ասում են նրան,— ինչո՞ւ ես
քցչում, չէ՞ որ խոստացար։

— Ի՞նչ անեմ,— պատասխանում է աքլորը,—
բնավորությունս է։

10 (42). ՕՁՆ ՈՒ ՋՐԻ ԿՐԻԱՆ

Օձն ու ջրի կրիան երկար ճանապարհ են
գնում, հասնում են մի մեծ գետի։

— Է՜,— ասում է Օձը,— Կրիա՛ եղբայր, ինչ-
պե՞ս պիտի անցնենք գետը։

— Մի՛ վախենա, Օձ եղբայր,— ասում է
կրիան,— ես քեզ կանցկացնեմ։ Բարձրացիր շա-
լակս։

Օձը դալարվում, նստում է կրիայի թիկունքին։
Իջնում են ջուրը։ Հասնում են ջրի մեջտեղը, օձը
կծում է կրիայի ծոծրակը։

— Ա՛խ. Օձ եղբայր,— ասում է կրիան, ին-
չո՞ւ կծեցիր։

— Բնավորությունս է։

— Իմ բնավորությունն էլ այս է,— ասում է
կրիան ու իջնում ջրի հատակը։

11 (43). ԿԱՒԸ ԻԼԱՆ ՕՂԴԸ

Օուր մը կալը դիսուվ քարվուան գաանալը չօ-լէն։

Կնիկց, պարիվ իդօր ասուց.— Ծղդ ախպար լօ՞ գուրթուս։

Օղդը ասուց.— Իս Հալուբ գուրթում, տօն լօ՞ գուրթուս։

Կալը ասուց.— Իս ալէ քի հիդ գուկում։ Զունքի դիսօ բրօօնգաս գախվուծ ի, բալքա իլնա դա՝ իս ուդիմ։

11 (43). ԳԱՅԼԸ ԵՎ ՈՒՂՏԸ

Մի օր գայլը սեսավ քարավանն անցնում է անապատով։

Գնաց ասաց.— Բարև՛, Ուղտ եղբայր, ո՞ւր ես գնում։

Ուղտն ասաց.— Ես Հալեպ եմ գնում, դու ո՞ւր ես գնում։

Գայլն ասաց.— Ես էլ քեզ հետ կգամ։ Տեսա որ շրթունքդ կախված է, գուցե ընկնի՝ ես ուտեմ։

12 (44). ՅԻՐԷՅՆ ԻԼԱՆ ԳԻՐԻԿ

Յիրէլն գուսրթը դուլր աշխուր՝ դիար դուրբաթ։

Գուգինչը գգիրիէյ գաւը.— Գիրըգ ախպար, իս գուսրթում դիար դուրբաթ։ Մուգաթ էդիր, թը գարիս, դէդիս պոնը։

— Մը վախնուր, ցիրին ախպար, դըքըր ուրուրուդ իլա գընումա։

— Գիրըգ ախպար, շի՞դ մը պացվէլր, գըքըրքըրվէլս։

12 (44). ՅՈՐԵՆՆ ՈՒ ԿՈՐԵԿԸ

Յորենը գնում է օտար աշխարհ պանգիսութեյան։

Կանչում է կորեկին, ասում.— Կորե՛կ եղբայր, ես գնում եմ օտար աշխարհ։ Ուշադի՛ր եղիր, եթե կտրող ես, ինձ փոխարինիր։

— Մի՛ վախենար, յորե՛ն եղբայր, մինչևիսկ իմ որեղենի բարակ շերտ կդառնամ։

— Կորե՛կ եղբայր, շա՛տ մի բացվիր, կքրքրվես։

Գ

ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՒ ՄՆԱՀԱՎԱՏԱԿԱՆ ՋՐՈՒՅՑՆԵՐ

1 (45). ՄՈՒՍԱ. ԼԻՈՒԸ

Թուրքերը հաշտում դանին, գումարիին գ՚ալիլը։ Մուսա մարգարէն գուռրիու ասսրձա, նգիվը գաարթու էհալին։ Ջուվը իգիք լառանչը։

Ադամ ասաց.— Գիխէ վարիցան ձավան։

Մուսա մարգարէն գիխիկ, գջամփունքը պացվիցուվ, էրկը քուվը ձուվ իղուվ, իհալին անցուվ։

Թուրքը իգիք, ճՓրը համան ժողվիցուվ, թուրքը խըխղվիցուվ։

Հալիրը իւուն տալը գիւղը։ Մուսա մարգարէն ասաց ասսրձա.— Աման, դէր, չա՞ րըր շինիմ, քաղցած ի դաս իհալին, մաք ըրք հաց գանէնք, գամրիլը հունը գո։

Ադամ ասաց.— Ըրք հացը բադաս-բադաս իրիվ, սաֆրա տրիք, թող ուղի իհալին։

Իհալին գիրուվ, գիշղացուվ, քառասն գամրիկ ալէ լիվցուվ։

Յանայր սօնրա Մուսա մարգարէն ասաց.— Ադամ, չա՞ րըր շինիմ, գաս իհալին ճարաւ իւ։

Ադամ ասաց.— Գիխէ վարիցան, ճՓրը թող ուկո, թըղ խըմի իհալին։

Մուսա մարգարէն գիխիկ վարացը, ճարաչալը ֆիտիկաւ, հալիրը խնդացէն, շուդ ճՓր իմիցէն, ըլվասաք իրէն, փաքլամիշ ըղան, ան դիղը արրիցան, Ադ դիղը Մուսա լիռը իղուվ։

1 (45). ՄՈՎՍԵՍԻ ԼԵՌԸ

Թուրքերը հարձակվում, մորթում են հայերին։ Մովսես մարգարեն գնում է աստծո մոտ, նրա ետևից ժողովուրդն է գնում։ Ծովը կտրում է նրանց առաջը։

Աստված ասաց.— Խփի՛ր գավազանը ծովին։

Մովսես մարգարեն խփեց, ճանապարհ բացվեց, ծովը երկփեղկվեց, ժողովուրդն անցավ։

Թուրքերը եկան, ջուրն իսկույն միացավ, թուրքերը խեղդվեցին։

Հայերը դուրս եկան մի հարթ տեղ։ Մովսես մարգարեն ասաց աստծուն.— Ո՛վ, տե՛ր, ի՞նչ ասեմ, ժողովուրդը քաղցած է, միայն երեք հաց ունենք զամբյուղի մեջ։

Աստված ասաց.— Երեք հացը տատան-պատան արեք, սեղան ղցեք, թող ժողովուրդն ուտի։

Ժողովուրդը կերավ, կշտացավ, քառասուն զամբյուղ էլ ավելացավ։

Դրանից հետո Մովսես մարգարեն ասաց.— Աստվա՛ծ, ի՞նչ անեմ, ժողովուրդը ծարավ է։

Աստված ասաց.— Գավազանդ խփի՛ր, թող ջուր գա, թող ժողովուրդր խմի։

Մովսես մարգարեն գավազանը խփեց, կարտչայ գետր հոսեց, հայերն ուրախացան, շատ ջուր խմեցին, լվացք արեցին, մաքրվեցին, այդտեղ էլ բնակվեցին։ Այդ տեղր կոչվեց Մովսեսի լեռ՝ Մուսա լեռ։

2 (46). ՄՈՒՍԱ. ՔԵՀԻԱՆ

I

Ոմր մը Մուսա քէհիէյն քովը լուրանջը մօտրիմ մը գակը, դնաը.— Ջէլա րըր րինիս, բըր դիրցընիս, խմցընիս, հիչ մարթի չըբըր կիդանը։

Մուսա քէհիան գնդ մօտրիմը դարեէլլ գինը, գըգիրցընը, գըհըմցընը, հիչ մարթա պանն չանիր։

Ադ մօտրիմը Մուսա քէհիէյն գնաը.— Անդիտք քանըզք մարթի դուրգր, լանիր խաբուր պիրիկա համուր։

Քանըզք ուրթօդ գակը գնաը, չի քանքէյն գալմանիւսւմ սիանիէյր, թը գըգընասն կը, բըր գանէյն կը։

2(46). ՄՈՒՍԱ. ՔԵՀԻԱՆ

I

Մի օր Մուսա քեհիայի մոտ մի մարդ է գալիս, ասում.— Ինձ պիտի պահես, կերցնես, խմցնես, ոչ ոք չպիտի իմանա։

Մուսա քեհիան այդ մարդուն ընդունում է. կերցընում-խմեցնում, ոչ ոքի ոչինչ չի ասում։

Այդ մարդը Մուսա քեհիային ասում է.—Անտիոք քաղաք մարդ ուղարկիր, այնտեղից ղուրեր բերեն։

Քաղաք գնացողը գալիս, ասում է, թե քաղաքապետր փախել է, եթե դանեն նրան, պիտի կախեն։

Երբ պարտ ու մուրթ Մուսա քէհյէն քծուվը բուվուած դըմբնը։

Երբ դարին առնդըրա փախուղ դալամաղամայն ագիւղ գակը։

Հարամաթ դալլալ կըզկնչըցընը, քի հէյն դալամաղաամ թըղ ակը, յէր քարսէյն թըզ նըսպաւ։

Մուսա քէհիէյն քծո բուվուած մօուրթ փախաած դալամաղաամ դընը, ան դաւը էյր.— Կընը քաղըք, խալալ ւծր վ. Հալամաղամ էյմ դաւն պը։

Մուսա քէհիան զուրթը քաղրք խաչուր դադը։

Քանգվին զուկաւն, ասլթանաթմա պղայմաղաամ գըզկանէյն։ Սալթանաթմա քարսէն նպըզյնիլը վաղըսը, մուրթ գըզուրդը Մուսա քէհիէյն ձիով պիրիւա համաւր։ Երքըր չադ վաղրաը՝ արմանաք, հախ չանանայնիր ձիով քաղըք մըննիլաւ։

Պէրիւին ասնրա գալամաղաամ գընպըզնը սապ գալթըղր, միպայնէյն ալը՝ սալտի գալթըղը, դաւը.— Ախ էմ ձինձ ախպարընը, իս երք դարա բուվիցա, ընձը չըհարցալց, քի իս ծուվ իմ, գալր մուրթ գադ չէր ինիր։

Գրաւանը աալ Մուսա քէհիան, գաւը.— Իս քի պէյլըքը հիչ չըմ մանանար, ապը՝ չաւըրըր գուղիս։

— Սաղլըղընա գուղիմ, գալամաղամ էֆէնդի,— դաւը Մուսա քէհիւն,— չվա՞ մինք չըրըրդարինք ջամփան իպրրին տրթիլ, երր տրթանք հալվանանայն ջամփին՝ դիսփիկին։ Միմանէ չվա՞ միք խտաներ չըրըր անընաք միր գիպըցեցց մէյչ։

Գալամաղաամը ասաց.— Կլնաչա, իչայնիս լիրվան, լաախր առնդա ջամփան իպրրին ալը երր տրթաք, խտաներնա ալը երր անընաք միր գիպըցէյց մէյչ, միր լնան ալը երր պինչըվա Մուսա լիս։

3 (47). ՄՈՒՍԱ ՔԷՀԻԱՆ

II

Վաղահիլէ Մուսա քէհիա անանանավ մարթ մի կիցիրի։ Ադ մուրթը իհալէյն շիդ էյլըք գաինիր Ուր մանէ չըֆլթչէյմը էքիղ քուիրէյն* քավը թաւրլան գուվանկիր։ Զաղմանէ խիխը քար մը գուպաղնվա։ Հիրէյն գափտխը գանիլուղ քար մը ղըշըրճա, հիրէյն պիրանը գապացվա։ Ցադ հլաորը իսկա գուղինօ։ Ադ չըֆլթչէյն գաչաշմըշ ընանօ, չա բըրշինէ դէյը։

Գուրթօ, իաւրաւր գուդօ Մուսա քէհիէյն։

Մուսա քէհիան գուկը զադ իսկէյն ըրք պիժէյն գինէ։ Պիժէյն մը գուդօ թաւրլալն դրյուչը, պիժէյն մը գուդօ չըֆթչէյն, պիժէյն մանէ էյնք գաանը։

Երեք տարի այդ մարդը Մուսա քեհիայի մոտ թաքնված է մնում։

Երեք տարի հետո, փախչող քաղաքապետին ներում է շնորհվում։

Կառավարությունը մտնեփիկ է կանչել տալիս, որ նախկին քաղաքապետը թող դա, իր աթոռը դրավի։

Մուսա քեհիայի մոտ թաքնված մարդը փախած քաղաքապետն է լինում, նա ասում է.— Գնա քաղաք, հայտնիր, որ քաղաքապետն իմ տանն է։

Մուսա քեհիան գնում, իմաց է տալիս։

Քաղաքից դալիս են, քաղաքապետին հանդիսավոր կերպով առնում։ Հանդիսավոր կերպով իր աթոռին բարձրացնելուց առաջ, քաղաքապետը մարդ է ուղարկում՝ Մուսա քեհիային ձիով իր մոտ բերելու։ Մինչ այդ՝ հայերն իրավունք չունեին ձիով քաղաք մտնելու։

Բերելուց հետո քաղաքապետը նրան նստեցնում է աջ կողմը, իսկ մյուսներին՝ ձախ կողմը և ասում.— Սա իմ մեծ եղբայրն է, ես երեք տարի մոտը թաքնվեցի, բայց նա չհարցրեց, թե ես ո՛վ եմ, ուրիշ մարդ այդ չէր անի։

Ապա դառնում է դեպի Մուսա քեհիան, ասում.— Ես քո լավությունը երեք չեմ մոռանա, պահանջիր ինչ որ ցանկանում ես։

— Ողջույ՛ն եմ ուղում, քաղաքապետ աեր,— ասում է Մուսա քեհիան,— ինչու՞ մենք քաղաքի մայթերով իրավունք չունենք քայլելու, որ փողոցի մեջտեղով՝ անասունների ճամփով պիտի քայլենք։ Մեկ էլ՝ ինչո՞ւ մեր եկեղեցիներում թաղիք չպիտի ունենանք։

Քաղաքապետն ասում է.— Գլխի՛ս, աչքի՛ս վրա, սրանից հետո մայթով կղնաք, ձեր եկեղեցիներում էլ թաղիք կունենաք, ձեր լեռն էլ պիտի կոչվի Մուսա լեռ։

3(47). ՄՈՒՍԱ ՔԵՀԻԱՆ

II

Ժամանակին Մուսա քեհիա անունով մի մարդ է լինում։ Այդ մարդը ժողովրդին շատ բարիք է անում։

Օրերից մի օր մի հողագործ էքիզ քուփրեին* մերձակա արտում վար էր անում։ Մեկ էլ խոփը մի քարի է դեմ անում։ Հորի բերանը մի տափակ քար է ըրջվում, հորի բերանը բացվում է։ Այդ հորի մեջ ոսկի է լինում։ Հողագործը շվարում է, թե ինչ անի։

Գնում է, Մուսա քեհիային իմաց է տալիս։

Ե՛ուսա քեհիան դալիս է, այդ ոսկին երեք բաժին է անում։ Մի բաժինը աալիս է արտի աիրոջը, մի բաժինը՝ հողագործին, մի բաժին էլ ինքն է վերցնում։

* Գյուղակ Բէթխաոէց գեպի հյուսիս-արևելք։

Դուխուրգէ խաբար հուքումաթէչին, քի հէյր մը պացվուձ ի, միճն ալէ իւկա ձըդնվուձ է։ Հուքումաթը գուկը. Մուսա քէհիան զէյր պիժայնը հուքումաթէչին գոդո։ Ջունքի խուղէչն միճին ընդուձ խաղինան հուքումաթէչնէ։ Միպալ տըհին ալէ թարլէն դրէյէ ամըր ղինը, քի զէյր աչկէչնը չըճթըչէչն ուդո, չունքի անուր սաքաթում հարսդցու։

Ցադիր իրվան հուքումաթը պադ դիղէչն անօն գըսընա Մուսա լիո, Մուսա քհհիչէն անունօվ. Հուքումաթէչն աղվիր խոմաթ ինիլէչն համուր։

4 (48). ԹԻԳՂՂԻԱ ԻԼԱՆ ՎԱՐՎԱՌԱՆ

Վաղըահլա գիցէյր փուխփայնաթ թաքավէր մը, ունցէյր ըրգը աչկէչն՝ Թիգղիէ իլան Վարվառան։

Ըրգը աչկայնն ա իդէչն շիդ խիլըք, առուձ բաշդուղ, Պրըսդէյս սիրուլ։ Դահմա ղըքարուղին առաըձը պանիր՝ առաըձը իրմէչն վահնիլ, Պրհսդէյս սիրիլ, Պրհսդիսէչն ուրէնքնէչն պոնիլ։

Ամդիր համար ալը իրից գօվ՝ թաքավէր չըր սիրիր դիրինք։ Ամ ըրգը աչկայն գըփահիչէն գանին։ Թաքավէր ամըր դինը ղնանիլ պիրիլ դիրինք, այար թը չըր ուկոն, կուդղուիլ, սրանիլ դիրինք։ Ցադ վաղըսը ամըն քայր դահմ դըփահա։

Թիգղիէ գըփահա գորթը տալ սըպ Սարկէյա։ Ցանդիէղ գը մինձ, մէլթ մաղարուամ։ Ցառանճ ըր մընա ի մաղարան՝ դուշմօն գընահանա։ Ավըլմալըլ գրփոը զծիովալն, գըվհրցընը ղհչվէչն տալ իրգանք, գրհրընարը ասըձա. «Ցա, զէյր առգուձ, սու՛ս ղհհկէյս, միսկիր ղէյս զուշմանուալս ծուառա»։

Միմալը գըառուղը կիպալն, շայս մը գինընա, գըփագը զմաղարէչն առաու։ Ամմա լառանճըր նըքսը մընա՝ կլառհս գըմընը ըրգը շոէչն արասալն։ Ղալր շայս գիննա, Թիգղիէ գըմընը լըրգը շոէչն արասալն, գըչարալամըշ ընը քարիրէչն լարասին փրթիլա համուր, ամմա չըգար։ Ցառանճ ցավին արցունք գըծոա լիչօց, լանիր առնդա քրդուանք մը փայդահ գինը, դիքըր առնդա վիրընննէչնը գուղգը։

Դիքըր համը արցընքը, քրդընքը, վիրընը խառինվուձ գաթըննիր գըճիթէչն շըոէչն բանդէչն իրվան տալ մաղարէչն տաուա գըրըսառն դրղ ալմասաը հադընիր։

Վարվառան գըփահա տալ մէլթ խանդիէ, սուլուղ աա գաձը ջըկնավիրը մաղարիէմ՝ շոհն պացուձ։ Մաղարիգօն մէլչ առնգը ըրք բադհհնըգ, ուրգ խուրուն։ Վարվառան գըննա լադ մաղարիէ, գաղնը թփէյր գըքիշը լառճալվ։

Դուշմօն ղրղննա Զվարվառան, գըդանա դառնալ իրվան, ամ ինչ ղրղնվուձ է, ամ ինչ ղրղնվուձ է։

Կառավարութեանը հայտնում է, թէ մի հոր է բացվել, մեջն էլ ոսկի է գտնվում։ Կառավարութիւնը գալիս է, Մուսա քհհիան իր վերցրած բաժինը պետութեանն է հանձնում, որովհետև հողի մեջ գանվող գանձը պետութեանն է պատկանում։ Մյուս կողմից էլ կարգագրում է արտի աիրոջը, որ իր աղջիկը հողագործին տա, որովհետև նրա շնորհիվ ինքը հարստացավ։

Այդ պատճառով կառավարութիւնն այդ աեղի անունը դնում է Մուսա լեռ, Մուսա քհհիայի անունով, կառավարութեանը լավ ծառայելու համար։

4(48). ԹԵԿՂԵՆ ՈՒ ՎԱՐՎԱՌԱՆ

Ժամանակին լինում է մի կուսակալ թագավոր, ունենում է երկու աղջիկ՝ Թեկղեն ու Վարվառան։

Երկու աղջիկներն էլ լինում են շատ խելոք, ասսվածապաշտ, քրիստոսասեր։ Նրանք միշտ ասսվածային բաներ կին քարոզում՝ աստծուց վախենալ, Քրիստոսին սիրել, Քրիստոսի օրէնքները պահել։

Դրա համար էլ իրենց հայր թագավորը նրանց չէր սիրում։ Այդ երկու աղջիկները տանից փախչում էին։ Թագավորը հրամայում է նրանց գտնել, բերել, իսկ եթե չգան, նրանց հալածել, անդամ սպանել։ Այդ ժամանակ ամէն մի քուրը մի կողմ է փախչում։

Թեկղեն փախչում գնում է դեպի սուրբ Սարգիս։ Այնտեղ մի մեծ, մութ քարայր կար, նախքան քարայր մտնելը՝ թշնամին հասնում է։ Աղջիկն անմիջապես ձեռքերը սարածում, աչքերը երկինք հառում, աստծուց խնդրում է. «Ո՜վ, տեր աստված, հոգիս ա՛ռ, մի գցիր ինձ թշնամու ձեռքը»։

Հանկարծ դետինը ցնցվում է, մի ժայռ է ընկնում, փակում քարայրի դուռը, բայց մինչև նրան մտնելը՝ ղլուխը մնում է երկու ժայռի արանքը։ Երբ ժայռն ընկնում է, Թեկղեն մնում է երկու ժայռի արանքը, չանում այդ արանքից դուրս պրծնել, բայց չի կարողանում։ Յավից, նախ արցունքներն են ժայթքում աչքերից, հետո մի քանի կաթիլ էլ դուրս տալիս, վերջում արյունն է հոսում։

Մինչև հիմա էլ արցունքի, քրտինքի և արյան խառնուրդի կաթիլները քարացել, մնացել են դեպի քարայրի դուռը ասնող ժայռի պատին ու պսպղում են ալմաստի հատիկների նման։

Վարվառան փախչում է մի մութ ձոր, որի ձախ կողմում կար մի ճղնավորի քարայր՝ ժայռի մեջ բացված։ Քարայրում կար երեք գմբեթավոր պատրհան, իսրանի նման։ Վարվառան մանում է այդ քարայրը, (մուտքի առաջ) քաջում կաղնու թփեր։

Թշնամին դանում է Վարվառային, տանում հոր

դէյն քօ։ Դօդ չալրըր գինը, ֆայտա չինիր, քրիս-դյանլըղին վաղ չուկուր։

Ցան վաղըտը զըպոնալն ը զըձձէյց, գըխըրը-դալն ը չամփըննալն, քաւրիրէյն իրվան։ Ան գի-նաւ գնաը.— Ըրք խուրուն գը. ըրք աստուձ գը՝ հայր աստուձ, վօրդի աստուձ, հոգին սուրբ։

Ագիէնց ա գընընը հիկկէյն,

Ամըն աղըզ, լէլփըր զանննաք ցօխ գուրթայն, ղընննալն լաղ մաղարիէ, լումըն խուրընը լառճիվ խուաչ մը զըհանալն, գուրթայն լիրից պօն։

5 (49). ՄԻՐ ԽԱՒԼԱԴԸ

Միր դիղը հաչի հաբիբ անօն մուրթ մը գու-աբրիր։

Ադ մուրթը էվլադ-օվլաթ չունցիրը, ամա գուաունը ղալրը չուճախնա, ղումինձընը։ Ցաղաւր սօնրա գուչադնը միր կլէղը։

Ուր մը ադաւր բաուվը գուրթօ մաչէն ուլի-րէյն համուր ընձրոգա գդրիլա համուր, գուդիսնօ մէչէյն միչը ճախցուց քօր մը գօ։ Գուուկու կլէղը, գուհաւթիր։

Մարթաքը գուրթուն, գուդնին, գութամըղին ղադ ճաղուցքը՝ իրինց գընննու շաղսիր։

Ցադ Բիթիասը միգ յանը՝ Ուհան Օսկէն պէր-նը* մուդը։ Ցադ դիղը Շըբըլղէյն** իլուն գօ։

6 (50). ՁՈՒՎԷՑՆ Ա.ՇԿԱՑՆ

Թաքաւվէյր մը ունցէյր ըրք դղը ու ըրք ման-դուլ պաղլը ձուվէն իղգէյր։ Ադ պաղլին գուկուղ-նըվա։ Թաքաւվէր ամըր գուինը դղուց՝ ուրթիլա բիհիլա ղպաղլին։

Մինձ դղան գուրթը բակլըլըդը, ամա անջաղ դըկր գիսկիշէյր գըաիմանը, սունդրա քաւն գաու-նիէկը, գըրաոգա դիկըր լայու Աաբաիդան գիմը, գիշը, քի մըգ մանդուլ պաղլին կուղցըվծաը։

Միգաննօր ուրթանչը դղան գուրթը բակլըլը-դը։ Ան ալը, տրըղ էյր մինձ ախպուար, ղըբաոգա Աաբաիդան գիշը, գըդանա՝ միգալ մանդուլ բաղ-լին ա կուղցըվծաը։

Նօբ գուվը բաղաձ դղայն։ Աս դղան, չըրաոգիլա համուր չիգաձ մադա գըգդրը, գըսնուայր ացղ բաղօո մը։ Մադէյն ցավին դղան չըրաոգայր։

Գիսկիշիրին սունդրա ձուվին գընննին ըրք աշկէյն գուկուն ղպաղլին կուղնէյլ։

* Բիթիասի մուտ Հովհան Ոսկեբերանի մենաստանը։

** Շըբըլղէյն աղբյուրը։

5(49). ՄԵՐ ՀԱՋԻ-ՀԱԲԻԲԼԻՆ

Մեր տեղում Հաջի Հարիբ անունով մի մարդ էր կենում։

Այդ մարդը երեխա չէր ունեցել, բայց ուրիշ երե-խաներ էր վերցրել ու մեծացրել։ Դրանից հետո մեր գյուղը բազմացավ։

Մի օր նրա պատավը գնում է անասո ուլերի համար անձակտ կտրելու, տեսնում է անտառում մի ջրաղացքար կա։ Գալիս է գյուղ, պատմում։

Մարգիկ դնում, գտնում, մաքրում են այդ ջրա-ղացը՝ գարձնում իրենց սեփականը։

Այդ (ջրաղացը) Բիթիասի մի կողմն է Հովհան Ոսկեբերանի* մոտ։ Այդ տեղը կա և Շըբըլղեյնը**։

6(50). ԾՈՎԻ ԱՂՋԻԿԸ

Մի թագավոր ունեցել է երեք տղա, և ծովեղերին երեք ածու բակլա։ Բակլան գողանում են։ Թագա-վորը հրամայում է տղաներին, որ դնան բակլան պահպանեն։

Մեծ տղան գնում է պահակության, բայց մինչև կես գիշեր հալիվ է գիմանում, հետո քունը տա-նում է, քնում մինչև լույս։ Առավոտյան ղարթնում, տեսնում է, որ մի ածուի բակլան գողացել են։

Մյուս օրը միջնեկ տղան է գնում պահակու-թյան։ Նա էլ մեծ եգրոր նման քնով է ընկնում։ Առավոտյան նայում, տեսնում է, որ մյուս ածուի բակլան էլ են գողացել։

Հերթը հասնում է փոքր աղային։ Այս աղան, որպեսզի չքնի, ճկույթ մատը կտրում է, վրան մի կտոր աղ ցանում։ Մատի ցավից տղան չի քնում։

Կեսգիշերն տնց ծովից դուրս են գալիս երեք աղջիկ, դալիս են բակլան դողանալու։

Ադ աշկընէլր գըննուն իրգան րօլլա, գձձըս-
դնք քըրքըրօաձայնըր գուվդինէլն իրվան, գը-
հասնէլն դիկըր թուփըզնայն։

Բըղդագ դղան գընուջըմը աշկընիրէն իրվան, գըքնթը ղմիէ գձձէլց։ Միգալնէլն գըփախէլն, գինննէլն ի ձնվ։

Ադ դղան ղադ աշկայն գըգանա իգնն, գաղը մարէլն գնսը, քի ղադ աշկէլն էլր գնագ բըր առնը։

Հարսնաք ղինին։

Ադ աշկայն չխուսէլր։ Գասնա էփիլէ վաղըա, գունընը ըրք դղըք։ Ջալըր գինը մօրթ խուսըցնիլա ղգնա, ֆայդա չինիր։ Գրպգընը գչուջըղնայն միէ, գըտնա մօրը ձնգէլն, գըկընէլղը։ Գընա չբխուսէլր։ Միգալ չուջօղ ալը գըպռնը, գըտնա ձնգէլն բըր գընը, գինգծն սայրու չըտիմանուր, մաղդան գչիլգը, իսգին թէօա մը գլքաւլա պիռնին։

— Ա՜խ, մուրթ,— գնսը գնա,— չվա՞ զադ իրիր։ Իս տուս բըր ուրթուալմ ձն, լէլմ գադէլն-մօր քն, շիդ պուն բըր պիրալմ, գանի բըր ինալմ գքիզ։ Արը գուր զէլս ի ձնվ։

Մօրթ գաունը գչուջաուղ, գգնա, գուրթուն ի ձուվիգիր։

Գնալը գնալ.— Համօ իս գուրթում, ալար քալչ մը սունղրա ձն, թը գըփըրփըրը հիլը ընծը, իս գուկում։ Ջիէ, ալար քանը գօլ մը իղ ձօ թը գըգարմըրը, կիգայէլր քի էլմ գնդ, էլմ մուար ղէլս գընօձին։ Օ՛ո գչուջաուղ, իլ կնօ ի գնն։

Գնալը գիշնա ի ձնվ, գուրթը։ Գալչ մը սունղըրա ձն քանը գօլ մը դիղ գուգարմըրը։ Մօրթ գընաագընը, քի աշկընէլն գնդ-մուար գընօձէլնզլ, քի չվա սօն սուրիցը ճնայիր։

Մօրթ գաունը գչուջաուղ, գուրթօ ի գնն։

7 (51). ՋՈՒՎԸ ՄՕՐԹ

Վաղաիլա միր տա՝ ձուվըղիր գուրթուն իղէլր խէլր ինէլլ։ Օր մը գուրթուն միգ քանը օր գըմընուն, լիդ գըտառնուն։

Ակըզ մալը գուրթուն ի խէլր։ Բուխըն իհալին ձօվ գիշնա։ Տիրգուակ վաղլստ ըրք գանննաք գըգագվէլն, գուրթուն մաղարալմ լառաիվը գըրըդ գըվառին։ Ջուղ մալը ձուվին գընուր գըրըլդուղ մօրթ մը, բուխըն մագիրու ձաձալըվուձ, ամմա բուխըն միրգագ, անատան դուղմա։ Ադ մօրթ գուկը, գըձնգը լագ գրաիգէլն լառճալվ։

Ադ գանննաք գրըգ գաունին, գըքարին յագ մարխօուն իրվան։ Էլնք ալլը աուսի գաունը ղղրէգ, գըլընննա էլնք լէր իրվան։ Գանննաք ղըվաիիին, օմ սիէ իսանձօգ մը գաունը, գընննին գուրթուն իհալսլն քօու։ Ադ ձուվը մալրվն ալը գաունը իսանձօգ մը, իժգըգիլը—իժգըգիլը գուրթը գանննէլց լիղըսաս։

Այդ աղջիկները բարձրահասակ էին, մարմնի վրա թողած արձակ վարսերով, որոնց ծայրերը հասնում էին մինչև կրունկները։

Փոքր տղան հարձակվում է աղջիկների վրա, նրանցից մեկի մազերից բռնում։ Մյուսները փախչում, ընկնում են ծովը։

Այդ տղան աղջկան ասնում է տուն, հորն ու մորն ասում, որ այդ աղջկան պիտի առնի։

Հարսանիք են անում։

Ադջիկը չի խոսում։ Բավական ժամանակ է անցնում, այդ աղջիկն ունենում է երկու տղա։ Ամուսինը ինչ անում է, որ կինը խոսի, բան չի դուրս գալիս։ Երեխաներից մեկին բռնում է, դնում մոր ծնկների վրա, մորթում։ Կինը չի խոսում։ Մյուս երեխային էլ է բռնում, դնում ծնկներին, որ մորթի, կնոջ սիրտը չի դիմանում, սիրտը խառնում, ետ է տալիս, մի ոսկի թաս է բերնից ընկնում։

— Ա՜խ, մարդ, – ասում է կինը,— ինչո՞ւ այդ արեցիր, ես դեռ պիտի դնայի ծով, իմ հոր ու մոր մոտ, շատ բան պիտի բերեի, քեզ հարբուսացնեի։ Արի՜ ինձ տար ծով։

Մարդը վերցնում է երեխային ու կնոջը, դնում նավեղը։

Կինն ասում է.— Հիմա ես դնում եմ, եթե քիչ հետո ծովը փրփրի, սպասիր ինձ, ես կգամ։ Իսկ եթե մի կալի չափ տեղ կարմրի, իմացիր, որ հայրս ու մայրս ինձ մորթեցին։ Վերցրու երեխային և դնա առուն։

Կինն իջնում է ծովը, սուզվում։ Քիչ անց ծովը մի կալի չափ տեղ կարմրում է։ Մարդն իմանում է, որ ծնողները մորթեցին աղջկան, թե՝ ինչու ես դու դուրսը մնացել։

Մարդը վերցնում է երեխային, դնում առուն։

7(51). ԾՈՎԻ ՄԱՐԴԸ

Ժամանակին մեր կողմերը ծովափ էին դնում մատաղ անելու։ Մի օր գնում էին, մի քանի օր մնում, վերադառնում։

Մի օր էլ դնում են մատաղի։ Ամբողջ ժողովուրդը ծով է իջնում։ Երեկոյան կողմ երեք կին բաժանվում, գնում են մի քարայրի առաջ կրակ վառում։ Հանկարծ ծովից մի սարօրինակ մարդ է դուրս դալիս, ամբողջովին մաղով ծածկված, մորից՝ մերկ։ Այդ մարդը դալիս չոքում է կրակի առաջ։

Կանայք կրակ են վերցնում, լցնում այդ մարդու վրա։ Մարդն ինքն էլ է բռով կրակը վերցնում, լցնում իր գլխին։ Կանայք վախենում են, ամեն մեկը մի խանծող է վերցնում, ելնում գնում ժողովրդի մոտ։ Այդ ծովի մարդն էլ է վերցնում մի խանծող, թափահարելով գնում է կանանց հետեից։

Դանդաղ գըփախչէին գուրթուն բաքճն քօու ան ալը գուրթը լիլիտվըներէն։ Բօր գըդըռնա դադ գանդաղ ու դադ գըրըլդուահ, գնաը — Ջա՞ բըր չինիմ իս համը, օշնուձնա, լսադիէդ դուն դանդաղ, հարոնիր, աշկընիր, չուշըղնա, չո՞ւյ բըր ինիք համը։

Մանգարէն լուճալվ թիղընալմ գիցուձ իղէլը։ Բօր գըպիրըցընը գամպը բարօն մը, գադ ձուվը ժօուրթ գըգաբըցընը լադ թիկընէչն։

Սարախդան իհալին գընը գիշը, գըդըռնա, քի բարօն աա տրգան ի՞ատարաօձ, գարօձը, ձուվը մօրթ չիգը, թուղալը կանգէլը։

8 (52). ՊՕ ԱՇԿԷՆԸ

Գուգինօ, չուգինուր՝ անալըղ մար մը։ Ալ գունընօ դդա մը իլան աշկէն մը։ Ադունք գունունուն ուլգընիր։

Ադ աշկէնը իլան դդան ամըն աւր ուլգընիրը էրգուքում արծիլ դուդանէրին։

Ուր մալէ ուլգիգունը մէլը գուգուրավա։ Անալըղ մարը գուաաէ.— Ցօ՞ գօ ուլգիգունը մէլը։

Աշկէնը իլան դդան գուաահին.— Դաւրսըվիցուվ։

Մարը գուաէ.— Ի՞ը աըրգադ է, քալր իլան ախպար ուշէդ կացիք, պաավիցուք ուլալը, գըքըր չըվընաք գէ՝ չըմընաք ի գօն։

Քալրը իլան ախպարը գուրթուն ուլալը պաավիլ

Մօթը ինդուվ, աշկէնը Ցուից մաշէն միչը։ Ուլալը չվընդուվ, բաշլից լուցը։ Ախպարը գինչից.

— Ուլալը վընդո՞ւր, քուրօ՛կ։

Քալրը չըգարցուվ խուսիլ, անճախ.— Վո՜ւ, վո՜ւ, վո՜ւ,— գունիր։

Ախպարը բաշլից քալրը պաուվիլ, ամմա ան պօ մը ուարծուձ իր։

9 (53). ՂԱԹԸՐՋԸ ՆԻՋԱՄԸ

Ղաթըրջը Նիգամը փաս պիրիլ կլացէլը, ճիրէն գուկուդրվա ասալ խանդէկ։

Նիղամը ըրգը ծօռ պացէլը աղութէլը, ացէլը.— Ցա՜, սուրփ Սարքէս, պունիր ճիրէն, թըզ չիննա։

Ըմը ճիրէն գուուրթու։ Աուրի Աարքէս չըպրունէգը, չունքի սուրի Սարքէս չիկօ, աւրի Սարքէս հանքալօթ ի։

Ղաթըրջը Նիգամը լէփըր գաիշի ճիրէն դըկըլդըրվա, սուրի Սարքէս չըպըռնէ, չիգլարով գուաահ.— Փախէ՛, սուրի Աարքէս, համը գուհնուս ճիրէն վըրքը, գուբըխշէս։

Կանայք փախչում, գնում են քահանայի մոտ, նա էլ հեռևներից քահանան տեսնելով այդ կանանց ու այդ մերկ (մարգուն), ասում է.— Ես հիմա ի՞նչ անեմ, օրհնածնե՛ր, այստեղ կանայք, հարսներ, աղջիկներ, երեխաներ կան, ի՞նչ անենք հիմա։

Քարայրի առջև մի թղենի է լինում։ Քահանան կանեփի պարան է բերել տալիս ու այդ ծովի մարգուն թղենուց կապում։

Առավոտյան վեր են կենում, տեսնում, որ պարանն առաջվա պես փաթաթված, կապված է, իսկ ծովի մարգը չկա, թողել գնացել է։

8(52). ԲՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

Լինում է, չի լինում՝ մի խորթ մայր։ Նա ունենում է մի տղա և մի աղջիկ։ Նրանք ունենում են ուլիկներ։

Այդ աղան ու աղջիկը ամեն օր երկուսով ուլիկներին տանում էին արածեցնելու։

Մի օր էլ ուլիկներից մեկը կորչում է։ Խորթ մայրն ասում է.— Որտե՞ղ է մի ուլիկը։

Աղջիկն ու աղան ասում են.— Կորավ։

Մայրն ասում է.— Ը՛ը որ այդպես է, քույր ու եղբայր շուտ գնացեք, փնտրեք ուլիկը, մինչև չգտնեք՝ տուն չմտնեք։

Քույրն ու եղբայրը գնում են ուլիկը փնտրելու։ Մուտն ընկնում է, աղջիկը մնում է անտառի մեջ։ Ուլիկը չի գտնում, սկսում է լաց լինել։ Եղբայրը կանչում է.— Ուլիկը գտա՞ր, քույրի՛կ։

Քույրը խոսել չի կարողանում, հաղիվ.— Վո՜ւ, վո՜ւ, վո՜ւ,— է անում։

Եղբայրն սկսում է քրոջը փնտրել, բայց նա բու էր դարձել։

9(53). ՋՈՐԵՊԱՆ ՆԻՋԱՄԸ

Ջորեպան Նիղամը գնում է փայտ բերելու, ջորին գլորվում է գեպի ձորը։

Նիղամը երկու ձեռքը պարզում է, աղոթում.— Ա՛յ, սուրբ Սարգիս, բռնիր ջորին, թող չընկնի։

Բայց ջորին գնում է։ Սուրբ Սարգիսը չի բռնում նրան, քանի որ սուրբ Սարգիս չկա, այն հեքիաթ է։

Ջորեպան Նիղամը, երբ տեսնում է, որ ջորին գլորվում է, սուրբ Սարգիսն էլ չի բռնում, բացականչում է.— Փախի՛ր, սուրբ Սարգիս, հիմա կմնաս ջորու ասակ, կճղմվես։

Ուր մը ասդուձ գուանսէ Քրիսդուսէն.— Կնձ իշէ յոն մամլաքաթը չա՞ գո։

Քրիսդուսը գուրթու գիշէ՝ գաննաքը իլուք ին, քան ղմարթաքը։

Գուկու գուանսէ.— Գաննաքը իլուք ին, քան ղմարթաքը։

Ասդուձ գուանսէ.— Տօն բըր ուրթուս հուն, լարսօն ղարտ բըր ծուս, բըր գարքըվէս, բըր հասդընուս ձավ իլուք ի, սօնրա լիդ գուկուս։

Քրիսդուսը կնուց, գարքըվիցուվ։

Էր գնալը ամըն ուր գուանսէր.— Պանիլ կնօ։

Քրիսդուսը դուպանիր, գուկիր պանիլին, գնալը գուանսէր.— Կնօ, ճՕր պէ։

Քրիսդուսը գուրթիր, ճՕր գուպիրիր։

Գնալը գուանէր.— Կնօ, գուղպը ֆիւէ։

Քրիսդուսը գուրթիր, ղուղպը գուֆիտիր։

Ուր մալէ Քրիսդուսը աչիզ ծնաց, լարսօն գարէն չրևալիուձ տղից ուրթիլ ասդըձու քուվը, ամմա Քրիսդուսը ադ գինգանը լիրմինը դղա մը դունիր։ Ձադ դղան մաքդաբը դուդուրգիր։ Ադ դղան գօկտօր գուսուրվիր։

Քրիսդուսը ասուց էր դղէն.— Թը հիվանա մը գըզկոնուս, ասար իս կ՚իսէն գալնուձ իմ, հուն արէ, չա՞բըր գուղիս իլլաձ գօր՝ գըճուղնօ։ Ագար իս վդուցը լիրվան գալնուձ իմ՝ չըճուդնուր։

Դղան իշից դադէն խասքիրը, իլավ կնաց։ Տլդադ շուդ մարթ ճուղցՕց։

Ուր մալէ թաքավուրէն աշկէլնը հիվանա իր։ Թաքավուրը գինչից տլալ գօկտօրնէն, հիչ մէլը պան մը չըգալցավ հասգընիլ։ Գինչիցէն Քրիսդուսէն դղան։ Դղան ասուվ պչանթան, կնաց իշից, թաքավուրէն աշկէլնը բասդուձ ի, սմմա էր գուդը վդուցը լիրվան գալնուձ ի։

Դղան ասուց.— Հիվընտէն կլօխը լանտէն իլիդիք։

Ըրք դդրէձ ուշէդ իգէն, իլլիցէն թաքավուրէն աշկընէն կլօխը Քրիսդուսէն տէն։

Դղան իշից աս ղուրգը լիդ վդուցը ուէն գալնուձ ի, չա՞ բըր չինի, կնուց Քրիսդուսէն լանգաճը ասուց.— Էմ մարը գուկօ, ուշէդ փախէ։

Քրիսդուսը փախուվ, թաքավուրէն աշկէլնը ճուղցուվ։

Թաքավուրը ասուց.— Տօն ագվար հասգընող գօկտօր իս, լասկէ ոօրա օմբրօտ նահկուտը բըր աբրէս էմ սալան, ղէմ աշկէնն ալէ քիդ բըր ադամ։

Մի օր աստված ասում է Քրիստոսին.— Գնա՛, տես այն աշխարհում ի՞նչ կա։

Քրիստոսը գնում, տեսնում է, որ կանայք խելոք են, քան տղամարդիկ։

Գալիս ասում է.— Կանայք խելոք են, քան տղամարդիկ։

Աստված ասում է.— Դու պիտի գնաս այնտեղ, երեսուն տարի պիտի մնաս, պիտի ամուսնանաս, պիտի հասկանաս ո՞վ է խելոք, հետո վերադառնաս։

Քրիստոսը գնաց, ամուսնացավ։

Իր կինն ամեն օր ասում էր.— Գնա՛ աշխատիր։

Քրիստոսն աշրատում էր, գալիս աշխատանքից, կինն ասում էր.— Գնա՛, ջուր բեր։

Քրիստոսը գնում էր, ջուր էր բերում։

Կինն ասում էր.— Գնա՛, ադրը թափիր։

Քրիստոսը գնում էր, աղրը թափում։

Մի օր էլ Քրիստոսը դժգոհից, երեսուն տարին լրացած, ուզեց գնալ աստծո մոտ, բայց Քրիստոսն այդ կնոջից մի տղա ուներ։ Այդ տղային դրպրոց էր ուղարկում։ Տղան բժշկություն էր սովորում։

Քրիստոսն ասաց իր տղային.— Եթե մի հիվանդ տեսնես, ու ես գլխին կանգնած լինեմ, այնտեղ արի, ի՛նչ դեղ ուղում ես տուր՝ կլավանա։ Բայց եթե ես ոտքերի կողմը կանգնած լինեմ՝ չի լավանա։

Տղան լսեց հոր խոսքերը, վեր կացավ գնաց։ Այդպիսով շատ մարդկանց բուժեց։

Մի օր էլ թագավորի աղջիկը հիվանդ էր, թագավորը կանչեց բոլոր բժիշկներին, ոչ մեկը ոչ մի բան չկարողացավ հասկանալ։ Կանչեցին Քրիստոսի տղային։ Տղան վերցրեց պայուսակը, գնաց, տեսավ. թագավորի աղջիկը պառկած է, բայց իր հոյրը կանգնած է ոտքերի կողմը։

Տղան ասաց.— Հիվանդի գլուխը մյուս կողմը շրջեցեք։

Երեք կորիճներ շտապ եկան, շրջեցին թագավորի աղջկա գլուխը Քրիստոսի կողմը։

Տղան տեսավ, որ այս անգամ էլ հայրը ոտքերի կողմն է կանգնել։ Ի՞նչ անի։ Քրիստոսի ականջին ասաց.— Էմ մայրը դալիս է, շո՛ւտ փախիր։

Քրիստոսը փախավ, թագավորի աղջիկն առողջացավ։

Թագավորն ասաց.— Դու լավ հասկացող բժիշկ ես, սրանից հետո ողջ կյանքդ իմ պալատում կապրես, իմ աղջիկն էլ քեզ կտամ։

11 (55). ԼՕՐՃ ԲԱԲԴՕՆ ԽԱՉԱՆԻԼԸ

Ուր մը նպուճ իր լօրճ բաբդոնը սաղմոսը քովը տրուած դուղնէջմըշընէր։

Մթնօղ վախնալու կիղացէ մը լոիք քովը, լդնօր էր պարիվ. վէ ասուց.— Կնվո՛րկ աղա, խաչանէ մէր խձձօն, ան դուրսըվուճ է։

Բարօյը ասունց նիխիկընիլ սաղմոսը առուվ խպուց, ասուց ադ մարխօն.— Տանոզ գունէ՞ս։

Մուրթը ասուց.— Հա՛։

— Դօ՛ր, լշխիմ տանօյիտ։

Տանօյը առնիլին սունդնա խպուց ղէ, սաղմոսէն լըրվան խոէր, րըլէշխուվ գարթիլը։ Դիրիվ մը սաղմէցին գարթիլին սունգրա, փագից գտաննօյը, իդնօր դըրուչը։

Ասուց.— Զըպանուս ղէ, դըքըր ածը չըղընուք։

Աս մուրթը տանօյը առնիլէն սունգրա, մամնունյատ բալան ուրնց, կնուց։

Միղալ սաբախդան հուվըվէն հիդը բարտըուր լիոը կացէն։ Շուդ, քէչ իլվիլէն սունդրա, դիսուն տիմվընէն շըրէն լէրվան նպուճ է թիթի մը։ Քէչ մը մըդգըցուն, լադ շրէն դուգը, դիսուն իրինց պատվուճ ածը, նպուճ է էր ձնանուճ ուլէն քուվը։ Օյը գըթաբըլվա մուրը քուվը։

Ինդութունը ադ մուրթը տանօյը իպուց։ Թիբէյը համան վիրունց իվար վնդից։

Հուվէվը սըվըլուց, թիբէյը վախութունը փախուվ։ Երկուքում կացէն, դօյը վիրցըցէն։ Իձձօն դիրը խալվաթլըգ իդնօր հուվըվէն։

Մէյը միգալին մանունյաթում պիժնըվիցուն Դիրը օյը առուվ կնուց։

Հուվէվը ունցուճ հայվաննէն մախիլաթ իդուվ։

Աս մասալան լավիլին սունդրա, ինդէն մէյը իհալին լօրճ բայդօն քուվը գուկիր՝ խաչանըցընիլ։

11(55). ԼՈՒՐԹ (ԿԱՊՈՒՏԱՋ) ՊԱՊԻԿԻ ԽԱՋԱԿՆՔԵԼԸ

Մի օր Լուրթ պապիկը սաղմոսն իր մոտ դրած մտածում էր։

Երեկոյան մի դյուղացի է դալիս մուտը, բարև տալիս ու ասում.—Գեո՛րդ աղա, խաչակնքիր (աղոթիր) մեր կորած այծին։

Պապիկն առանց նեղանալու սաղմոսը վերցնում է, բաց անում, ասում այդ մարդուն.— Դանակ ունե՞ս։

Մարդն ասում է.— Այո՛։

— Տո՛ւր տեսնեմ դանակդ։

Դանակը վերցնում է, բաց անում, դնում սաղմոսի վրա, սկսում կարդալ։ Մի էջ կարդալուց հետո, փակում է դանակը, տալիս տիրոջը։

Ասում է.— Բաց չտնես, մինչև այծը չգտնեք։

Այս մարդը դանակն առնում է, շնորհակալ լինում ու դնում։

Հաջորդ առավոտյան հովվի հետ միասին դնում են։ Շատ, քիչ փնտրելուց հետո, տեսնում են դիմացի ժայռի վրա նստել է մի շնագայլ։ Մի քիչ մոտենում են այդ ժայռի տակ, տեսնում են իրանց փնտրած այծը նստած է, նոր ծնած ուլիկն էլ թավալվում է նրա մոտ։

Այդ մարդն ուրախությունից դանակը բաց է անում։ Շնագայլն իսկույն վերևից ցած է վազում։

Հովիվը սուլում է, շնագայլը վախից փախչում է։ Երկուսով դնում են ուլիկին վերցնում։ Այծի տերը աչքալուսանք է տալիս հովվին։

Մեկը մյուսից շնորհակալությամբ բաժանվում են։

Տերն ուլն առնում է, գնում։

Հովիվն իր մոտ եղած կենդանիներին ուշադիր է լինում։

Այս պատմությունը լավելուց հետո, գյուղի մեջ ժողովուրդը Լուրթ պապիկի մոտ գալիս էր՝ աղոթել տալու։

II

ՔՆԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ա

ԽԱՂԻԿՆԵՐ

1 (56).

Գունդր ամբՕնք ալուղ է,*
Աշկէնը խար-խար բառնուձ է։

2 (57).

Գարմէր ֆըսատան հակուձ է,
Ջուց ալ ադլՕւր վիլլուձ է։

3 (58).

Գաքուչէնէն գանցնէն դաֆլում,
Տիղծը դուքաղին դալում։

4 (59).

Ջիթիր ի լուսն լալսր,
Սիրիմ ղիչոցիա լալսը։

5 (60).

Դիլլէն խաղՕղը սիվգուձ է,
Աշկընէն սիմը խիվլգուձ է։

6 (61).

Թինտրէն պՕլը նրպՕ է,
Իմ ուղուձը վրպՕ է։

7 (62).

Նոնինաքը նօո չիղօ,
Բըթըն Քաստ** ճՕր չիգօ։

8 (63).

Քաստչէն լանօէն գար Ուրդէն,***
Քաֆիան ղըղաբին բիրդէն։

9 (64).

Քաստչէն լանաէն Լաստակը,****
Ծմիոը դուկու դաղաղը։

10 (65).

Իս դուպանէր է իղար,
Իղիք իճուվ վիրունց իվար։

1 (56).

Բարձր ամպերը պալծաո են*,
Աղջիկը խոր-խոր քնած է։

2 (57).

Կարմիր հադուստ հագած է,
Ինչ լավ էլ վալիլած է։

3 (58).

Կաքաչներն անցնում են երամով,
Դեղձը քաղում են ճյուղերով։

4 (59).

Ծաթել է լուսնի լույսը,
Սիրեմ աչքերիդ լույսը։

5 (60).

Որմի խաղողն է սեցել,
Աղջկա համար է խնցել։

6 (61).

Թոնրի բակը նեղլիկ է,
Իմ ուղածը որրիկ է։

7 (62).

Նռնենիներին նուռ չկա,
Ողջ Քէսարը** ջուր չկա։

8 (63).

Քեսարից դեն կա Ուրդը,***
Քամարը կապում են պորտը։

9 (64).

Քեսարից դեն Լաստակիան է,****
Ջաուիկը դալիս է ձմռանը։

10 (65).

Ես գործում էի շղարշ,
Նկավ իջավ վերից վար։

---

* Ցուրաքանչյուր տողից հետո կրկնվում է «Հայլա, հալա, հայլա նիննա էօ» կրկներգը։

Եղել է այն կարծիքը, թե մուսալեռցիները րացի տարածված այս պարերգից ուրիշ երգեր գրեթե չեն ունեցել, իսկ մեզեդինները օտարամուտ են։ Սակայն մեր րազմամյա ջրպատումները րերել են այն համոզման, որ մարտաշունչ մուսալեռցին ունեցել է նաև քնքուշ ու րանաստեղծական հոգի, նա երգել է և՛ մանկան օրորոցի մոտ, և՛ ուրախության ու ախրության պահին, և՛ կովի ժամանակ, և՛ տարաջրության ճամփաներին։

Մուսալեռցիների երգերի և՛ բառերը, և՛ մեզեդինները նրբահյուս են, նրանցից շատերի մեջ զարմանալիորեն պահպանված են մեր հնագույն երգերի րանաստեղծական ու երգային կառույցը։

** Հայաբնակ գավառ Մուսա լեռան հարավարևմտյան կողմում։

*** Թուրքական րնակավայր Քեսաբի մոտ։

**** Միջերկրական ծովի ափին նավահանգիստ Սիրիայում։

11 (66).

Աշկէն, անօնիա Շուշան,
Արէ ուրթունք միր քուշան։

12 (67).

Աշկէն, անծնիա Վէկտոր,
Արէ ընում քէ դոկտոր։

13 (68).

Աշկէն, անծնիտ Շուշան,
Մադնէս ուդում քի նըշան։

14 (69).

Աշկէն, անծնիա Մարիամ,
Դօր ընծէ թուս մը ալրուն։

15 (70).

Ուղուն չարշէն գուլգըդէն,
Էմ սաղմալէն բուլկըդէն։

16 (71).

Թարլան գըննօ ծմէրծլը,
Աշկընէն իրիսը գարմըրծլ ը։

17 (72).

Ցասար անցավ, ահւր կնաց,
Աչքս լիդիտէն ճնաց։

18 (73).

Ջառը գառնի հիլիլա,
Իչվէն քիշուձ ձիրիրա։

19 (74).

Աշկէն, ասոը մանդալէ,
Տծն ղէմ սիրդը մը վառէ։

20 (75).

Գդրուձ ունգալգա փծդ իր,
Ալակ ասուձնէա սօդ իր։

21 (76).

Բարունը գախիցէն ծրըրվիցուն,
Ամվունը փոխցէն թափըլվիցուն։

22 (77).

Աշկէն, անօնիա Ջաղիր,
Արէ ուրթունք բըլդուր աղիլ։

23 (78).

Միաղունէն* սազիրը,
Պունցր զանցնէն գազիրը։

24 (79).

Թինդըրէն պօլը սալգննիր,
Արգիք վազինք, աշկընիր։

25 (80).

Գուզէ, լավրում, զադ գուզէ,
Ալալը կիդին. զադ գուզէ։

26 (81).

Էմ չակման բաշլըգ չունա,
Նշանածս դաշլըդ չունա։

11 (66).

Աղջի, անունդ Շուշան,
Արի գնանք անկյունը ասան։

12 (67).

Աղջի, անունդ Վիկտոր,
Արի լինեմ քեզ դոկտոր։

13 (68)

Աղջի, անունդ Շուշան,
Մատանիս տամ քեզ նշան։

14 (69).

Աղջի, անունդ Մարիամ,
Ծուր ընձա մի թաս թան։

15 (70).

Երկար շուկալի սափորները.
Իմ սիրածի հյուսկեննները։

16 (71).

Դաշտում հասնում է ձմերուկ,
Ազգկա աչաերն են կարմրուկ։

17 (72).

Դեսից անցավ, ո՞ւր գնաց,
Աչքս ետեից ճնաց։

18 (73).

Ջեռքին ասել է հալելի,
Աչքին քաշել է ծարիր։

19 (74).

Աղջի, դռնակը փակիր,
Դու իմ սիրաը մի վառիր։

20 (75).

Ջարդած ընկուզդ փուչ էր,
Բոլոր ասածներդ սուտ էր։

21 (76).

Պարանը կախեցին օրորվեցին,
Ասվանը փռնցին թավալվեցին։

22 (77).

Աղջի, անունդ Ծաղիկ,
Արի գնանք բլդուրի։

23 (78).

Միասանի* ճահիճները,
Բարձր կանցնեն սազերը։

24 (79).

Թռնրի շուրջը ոալիկներ,
Նկեք վազենք, աղջիկներ։

25 (80).

Կուզի, հոգիս, ալդ կուզի,
Բոլորը գիտեն. ալդ կուզի։

26 (81).

Ճակակոշիկս երես չունի,
Նշանածս դրամ չունի։

* Դաշտ Որոնաեսի ափին։

27 (82).

Աշկէն, ածն զէմ սիրդը մը՛ վառէ,
Բրգը հուդ մլաքաս շուդ քարէ։

28 (83).

Թթվինց* դօնը սինօլ է,
Նուրիցէն ծառը հինօլ է։

29 (84).

Աշկէն, անծնիա Եէղիսա,
Իս բըր ընում քի վիսա։

30 (85).

Աշկէն, անծնիա Սիմա,
Դծր ընծէ թուս մը կինա։

31 (86).

Ձալրը զուրթու շիշէրուն,
Հուօրս զապիրին կիշիրուն։

32 (87).

Լիոնին զըպիրին ղչալամը,
Հուս զըխազօ ալամը։

33 (88).

Աշկընէն անծնը Սուէլ իր,
Դարզուձ հավը վառէլ լիր։

34 (89).

Սառէլը կնայց մոնդըրասէն,
Պարիվ իրիք Ընօրլասէն։

35 (90).

Սիվ ու զաւրմէր հակած ի,
Ջիղլարս պոնզուձ ի։

36 (91).

Պունցր լիոնընէն ըղդըրինէն,
Խուրը խանդրնէն մրդընինէն։

37 (92).

Հոկը, զաւրը, ձիրըրվը,
Գամլոը բարուն, աւրըրվը։

38 (93).

Հօպէնց* սոօը սալր ի,
Բարզօն աշքը զալր ի։

39 (94).

Հօպէնց շունը բունջրինէն,
Դինզիրիզունը* ջընջրինէն։

40 (95).

Քաղքէն չամփիէ չաղըլ ը,
Տօօն իղէլվ աղըլ ը։

41 (96).

Միք զուրթուալնքիր ձուվիղիր,
Դիսունք գաֆլա մը խիղիր։

42 (97).

Գուց զարազալն զամանջան,
Ուղում քիզ զէլմ զարանչան։

27 (82).

Ազջի, զու իմ սիրտը մի վառիր,
Երկու նշով շաքարս շուտ զցիր։

28 (83).

Թվինց* աունը ալն կողմն է,
Նուրիցալի ձեռքը հինալոտ է։

29 (84).

Ազջի, անունդ Եղիսա,
Ես քեզի լինելու եմ սիսա։

30 (85).

Ազջի, անունդ Սիմա,
Տուր ինձ զինի մի թաս։

31 (86).

Ջուր կաանեն շշերով,
Հարս կրերեն զիշերով։

32 (87).

Սարից բերում են շազդամը,
Սլստեղ պարում է ամրոխը։

33 (88).

Ազջկա անունը Սառա էր,
Տապկած հավը վառոտկ էր։

34 (89).

Սաւան զնաց կազինի,
Բարև տարեք Սնդրեասինն։

35 (00).

Սև ու կարմիր հագել է,
Իմ չիզլարը վառել է։

36 (01).

Բաձր լեռների սումախենինները,
Ծորը ձորերի մրդենինները։

37 (92).

Հագել, կապել, ծարիրվել է,
Պարանը կախել, օրորվել է։

38 (93).

Հորենց* դուռը դար է,
Պապիկի աչքը կուլր է։

39 (94).

Հորենց շտն ուլունքները,
Դինզիրիզի* սուա աչքերը։

40 (95).

Բազաքի ճամփան քարոտ է,
Դուան հտել փարախ է։

41 (96).

Մենք գնում էինք ծովեզեր,
Տեսանք մի երամակ խոզեր։

42 (97).

Բաց արա օզու սրվակը,
Տամ քեզ իմ ատրճանակը։

** Մաչանուն է։

43 (98).

Ա՛րը ուրթունք տալ Զարլա,*
Դիքըր խիլքիա չես իլվա։

44 (99).

Ա՛րը ուրթուք լանար Ամուաջ։**
Ուղում քիզ գէմ իսկը խուաչ։

45 (100).

Ա՛րը ուրթանք մէր իկէչն,
Սիրէմ քը սիրօն գիչէկէն։

46 (101).

Ուրթունք տալ լիռօն սըրթը,
Իչինք մէդ մըզու սալրդը։

47 (102).

Ա՛րը ուրթուք տալ մէր գծլ,
Իչիք չա՞ րըր ընը մէր խօլ։

48 (103).

Գարիցու քօր մը պանցըրցա,
Նշանաձ գուշկընիլէ փախցյցա։

49 (104).

Իլունք կացանր շըն յարաչէն,
Շուլը դարիցունք րիրդչէն։

50 (105).

Իճանք կացունք տալ մինան,
Հինան շաղիցունք ոինան։

51 (106).

Աշկէչն, հիձար թիարան,
Ա՛րը ճուղեչր զէմ յարան։

52 (107).

Դօ՛, անծնիտ Ռորչն,
Ծչնիտ գակու յախըռչն։

53 (108).

Փըրթըղալ կիղվի, իաչի,
Ադ դղան տիտէտ չիշիր։

54 (109).

Շամպը չամփօչն մինարան,
Ա՛րը ճուղեչր գէմ յարան։

55 (110).

Դօ՛, անծնիտ Թումաս,
Զվա՞ կիրուր գիմ ղուլմաս։

56 (111).

Աշկէչն, անծնիտ Աիմա,
Ա՛րէ ուրթունք սինէմա։

57 (112).

Աշկէչն, անծնիտ Արշալույս,
Ա՛րէ իլվինք նըքը լալ։

43 (98).

Արի գնանք գնպի Զելիկ*,
Մինչև իւլքդ առնեմ քեղնից։

44 (99).

Արի գնանք գնպի Ամուաջ**,
Տամ քեզ իմ ոսկե խաչը։

45 (100).

Արի գնանք մեր ալկին,
Սիրեմ քո սիրուն աչվին։

46 (101).

Գնանք գնպի սարի լանջը,
Տեսնենք մեկ մեկիս սիրտը։

47 (102).

Արի գնանք գնպի մեր լճակը,
Տեսնենք ինչ է մեր վիճակը։

48 (103).

Թևքվեցի մի քար վերցրեցի,
Նշանած աղջկան փախցրեցի։

49 (104).

Նլանք գնացինք շելխի լուրջը,
Պորտից կապեցինք շալը։

50 (105).

Իշանք գնացինք նավահանգիստ,
Հինուն շաղեցինք սինու միջին։

51 (106).

Աղջի, նստիր ինքնաթիռ,
Դու իմ վերքը դարմանիր։

52 (107).

Տղա, անունդ Ռորեն,
Ջալնդ գալիս է ախորեն։

53 (108).

Նարինջը կեղևում է, խաշում,
Ալդ տղան քեզ չի նայում։

54 (109).

Շամրի ճամփի մինարեն,
Արի բուժիր իմ յարեն։

55 (110).

Տղա, անունդ Թոմաս,
Ինչու՞ կերար իմ ստյմաս։

56 (111).

Աղջի, անունդ Աիմա,
Արի գնանք սինեմա։

57 (112).

Աղջի, անունդ Արշալույս,
Արի մանք գանք մինչև լույս։

* Գարուսախ գյուղին մերձակա ագարակ։
** Թաղամաս Ծողուն-Օլուկ գյուղում։

58 (113).

Աշկէն, անծնիու Արատքի,
Ալրէ նոդինք միք թաքսի։

59 (114).

Իս դուպինէր ի հայրը,
Հիսդից Խաֆտանի փայրը։

60 (115).

Աշկէն, անունիդ Շաքէ,
Արէ ընինք անդաժէ։

61 (116).

Ձծրը ինդու առվընէն,
Աէլլը դարաւ բառվընէն։

62 (117).

Մաքարոնը րիլակ-րիլակ,
Աշկենը տրած է ֆիլակ։

63 (118).

Մաքարոնը րիլակ-րիլակ,
Աշկենը հակած ի շապդու։

64 (119).

Մարարոնը րիլակ-րիլակ,
Դզեկը կաբած ի կրսվաու։

65 (120).

Ինդը խար-խար բաւդած ի,
Աշկէնը դիմիշ-դիմիշ փախած ի։

66 (121).

Վ.իրի կիղէն իլած ի,
Բըը նիշանվէլմ ասած ի։

67 (122).

Փիղիլէն պէյը կացած ի,
Բըը նիշանվէլմ ասած ի։

68 (123).

Փարած ի դքաւրոան նոդած ի,
Վ.ըդը վիդուց տրած ի։

69 (124).

Դաղար, աշկէն, ոծն քալաշ,
Մանվէլ դդան քիդ բալաշ։

70 (125).

Տաուռը պացէլն շիշիրուվ,
Ջաշկէն դարէլն կիշիրուվ։

71 (126).

Մավի ֆիշօն քաւրծած ի,
Զոց ալ աղվնր վիլօած ի։

72 (127).

Կաւցուք հասաք փըոժդիէ,
Աալնքը դիսուք դհրըշդիէ։

58 (113).

Ալչկի, անանդ Արաքսի,
Արի նստենք մենք տաքսի։

59 (114).

Նո փսրում էի հարը,
Յուիսյ Ախմունի փորը։

60 (115).

Աղչկի, անանդ Շաքի,
Արի թեանգսիկ լինենք։

61 (116).

Ջուրը հոսից մուջ առվին,
Հեղեղը սարավ պառավին։

62 (117).

Մակարոնը թեւլիկ-թեւլիկ.
Աղչիկը դրել է ցանց ղլիին։

63 (118).

Մակարոնը թեւլիկ-թեւլիկ,
Աղչիկը հադել է ղլիարկ։

64 (119).

Մակարոնը թեւլիկ-թեւլիկ,
Տղան կապել է փողկապ։

65 (120).

Հալրը խոր-խոր քնել է,
Աղչիկը կամաց-կամաց փոսխել է։

66 (121).

Վ.երին ղյուղից եկել է,
Պիտ նշանվեմ ասել է։

67 (122).

Ժամի րակը գնացել է,
Պիտ պսակվեմ ասել է։

68 (123).

Աթոռը դրել նստել է,
Ոաքը ոաքին դցել է։

69 (124).

Կաւսար, աղչիկ, դու փերի,
Մանվել ողան քեզ ձրի։

70 (125).

Դուռը բացին շշերով,
Աղչկան տարան ղիշերով։

71 (126).

Կապուլտ վղնոցը ղցել է,
Ինչ էլ սիրուն վալելել է։

72 (127).

Գնացինք մինչև փոնջենին,
Կարծես տեսանք հրեշտակին։

73 (128).

Ջիթիր ի լուն լալսը,
Թազօ ի արդէս պալսը,
Մուռ լօ, հիկկէդիս, մուռ լօ,
Սիրիմ գիչուցիա լալսը։

74 (129).

Ասը՛, հէյ, ախպար, ասը՛,
Ջֆչէն գունա մնասուսը,
Ջալրը գունալր ձախիցիր,
Աչկնէն լիրվան խարչիցիր։

75 (130).

Դարընջալէն միչքը գախած,
Աշկընէն չալլամ ձախած,
Ցաւեր անցուվ, սաե՞ր կնաց,
Աշքիս լիդիսաէն ճնաց։

76 (131).

Աշկէն, խանդօյը անցօր գէս,
Աղվէր պանիր ունցօր գէս,
Գուդամ քէ անծշ բակ մը,
Կրգիլ-բառգիլ ունցծր գէս։

77 (132).

Աշկէն, չվա՞ հիովըցուր,
Ցէմ գանձուրը կըրվիցուր,
Ցաւեր անցուվ, տաե՞ր կնուց,
Աշքիս լիդիսաէն ճնաց։

78 (133).

Վէգը արած իր հընիր,
Ջէս թը գուգէր՝ չա՞ գընիր,
Ջէս թը գուգէր, չա գընիր,
Բըսրըսըն իսկա գընիր։

79 (134).

Իս գուրթէր ի սալ աուր վար,
Իգիք իճուվ վիրունց իվար,
Թամըզ մըդաք տրագէ,
Ընծի համար առա գէ։

80 (135).

Շաղ ուղիցա գը րէչարան,
Ջըդվէն գը, չա՞ իր չարան,
Գնթիլ վախիլն իր չարան,
Վրքին լննիլն իր դաղվան։

81 (136).

Ճաղցուց չամպէն չաղըլ իր,
Տօօն լաոչիվը ագըլ իր,
Գարիցա քուր մը, պանցըրցա,
Նշանուձ աշկէնը վախցըցա։

82 (137).

Դգան գալնուձ իր քաւիրէն,
Միշքը գախուձ իր դաբընջէն,
Ցաւեր անցուվ, յա՞ կնաց,
Աշքիս լիդիսաէն ճնաց։

73 (128).

Ծաթիլ է լուսնի լայսը,
Թարմ է արտիս բալսը,
Մի լաց, հոգլակս, մի լաց,
Սիրեմ աչքերիդ լալսը։

74 (129).

Սաա, աղլայը, ասա ինձ,
Մահկալն ունի խթանիչ,
Ինչ ունեիր ծախուցիր,
Աղջկա վրա ծախուեցիր։

75 (130).

Աարճանակը գոտուց կախել է,
Աղջիկներին պարծևցել է,
Դեսից անցավ, ո՞ւր գնաց,
Աչքս հանից ճաց։

76 (131).

Աղջի, ձորակն ինձ անցկացրու,
Լավ բաներ ինձ սովորեցրա,
Նաամ քեզ ամուշ մի պապ,
Գրկել-պառկել սովորեցրու։

77 (132).

Աղջի, ինչո՞ւ հեռացար,
Իմ մասալտնում դրվեցար,
Դեսից անցավ, ո՞ւր գնաց,
Աչքս հանից ճաց։

78 (133).

Վկին դրել էր հուսանքներ,
Թե ինձ ուզի՝ ինչ կլիներ,
Թե ինձ ուզեր, ի՞նչ կլիներ,
Ոսից զլուխ ոսկի կլիներ։

79 (134).

Ես գնում էի դեպի վար,
Նկավ իջավ վերից վար,
Մի լավ մտիկ արեցի,
Ինձ համար վերցրեցի։

80 (135).

Շատ ուզեցի այդ անճարին,
Պատճառն ինչ էր, որ չավին,
Առնել վախչելն էր ճարը,
Տակից դուրս գալն էր հարցը։

81 (136).

Ջաղցի ճամփան քարոտ էր,
Դոտն առաջ փարախ էր,
Գցեցի մի քար, վեր կացա,
Նշանված աղջկան առա փախար։

82 (137).

Տգան կանգնած էր կամրջին,
Աարճանակը կապած մեջքին,
Ալսահեղից անցավ, ուր գնաց,
Աչքս հանից ճաց։

83 (138).

Շարձալիր ղարրա աւարնաւ,
Աշկընէն չալըմ ձախտաւ,
Ուղիցա ղը, էնք չաղից,
Դարբըվիլու վախտն անցաւ։

84 (139).

Իս դաւկեր ի լանձնըլ,
Ըրկը նօս ղար լեր ձայը,
Ուղիցա ղէ, չադօր ղէ,
Պաւմ քշղից գրձնըը։

85 (140).

Դամը պընէնք, գըթընդօ,
Մախդաւր դաւնը, ղըխնդօ,
Աշկէչն աղաղէն դվիք,
Սադդա ալթօ, ղըխնդօ։

83 (138).

Ալեվլյան քամին հակառակ դարձավ,
Աղչիկն բին ձև ծախից,
Ուզեցի նրան, ինքը չուզից,
Պատկվելս ժամանակն անցավ։

84 (139).

Ես դալիս լի ածանելից,
Նրկա նաւս կար իր ծոցը,
Ուզեցի դրանք չտվից ինձ,
Խոով խփից ղալգ կրծքին։

85 (140).

Տանիքը կելնի, կիմնդա,
Նամակ կաւնի, կխնդա,
Աղչիկն աղողին տվիք,
Մեռնի գնա, կխնդա։

Բ

ԾԻՍԱԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ

ԱՆԱՄԷՆ ԻՐՔ

1 (141).

Հէյ, Թրէրշ* վիսօ քալաշ,
Ջուց ապանք պԱվսաւիթիմը քէ բալաշ։

2 (142).

Հէյ, Ճուսկ* ախալըրպէյն,
Դօր ըղհէնդէյն բզդալը,
Հէնդէյն բզդալը՝ Սաուէլը,
Դաբգաձ հուվը՝ վաուէլը,
Ճուսէլը ինգավ գըղրիցուվ,
Անծշ հուզը ֆիլթիցավ։

3 (143).

Հէյ, խնամա, խնամա,
Սրիդուզ գձաք, խնամա,
Ալալը դվէն, աճն չըդվիր,
Լիզօա թըզ վըդրա, խնամա։

4 (144).

Հէյ, Ալլակ* լոնամա,
Յաւան գլցանինք քամա,
Ալլակէնց հաւսէն փիշէն,
Մանաւլ գըխաճըդի զգիշէն։

5 (145).

Խաւր գիրնդէլը,
Բաբան խուշ-խուշէլը,
Նիդը, ախպար, նիդը,
Հաւսօն դումաշը գդըրը։

6 (146).

Ինամունք իգէն կիշիրամ,
Տծօը պացէյն շշիրամ,
Աբծր իփին, իղ չիկօ,
Փիսան իգիդ, դիղ չիկօ։

ԱՆԱՄԻՒ ԵՐԳ

1 (141).

Հէյ, Թըթըշ* մնաս պաավական,
Եղիսաբեթը ինչպես քիչ ծրր տանք։

2 (142).

Հե՛յ, Կարճլիկ* հորեղբոր կին,
Տուր հնդից փոքրիկը,
Հնդից փոքրը՝ Սուսան է,
Տապկած հավը՝ վառնկ է,
Սրվակն ընկավ կոտրվեց,
Անուշ հոտը աւրածվեց։

3 (143).

Հե՛յ, իննամի, խնամի,
Ձերմակ մաղով, խնամի,
Բոլորը տվին, դու չտվիր,
Լեզուդ կտրվի, խնամի։

4 (144).

Հէյ, Ալլակ* իննամի,
Դաշտը ցանում ենք կարտոֆիլ,
Ալլակենց հարսի փոշին,
Մանասը կրծում է իր կաշին։

5 (145).

Ալսօր կիրակի է,
Պապին ուրախ-ղվարթ է,
Կրակիր, եղբա՛յր, կրակիր,
Հարսի օժիտը կարի՛ր։

6 (146).

Ինամիք եկան գիշերով,
Դուռը բացեցին շշերով,
Փլավն եփվեց, լուղ չկա,
Փենան եկավ, տեղ չկա։

* Մականուն է։

ՀԻՆԱ ԱՎԱԶԸ

7 (147).

Ուրբաթ գուկը թըմպզընալն,
Շապըթ ուրն ալ՝ գուսնինալն,
Հինավ, աշկա՞նս, հինավ,
Դըքըր գուկը քե ուզիդ դզան։

8 (148).

Իսկը թասէն միչը
Հինօն գուշագինք,
Արգուխը սանդրում
Գձձաքը գուսանդրինք։

ՀԱՐՍԷՆ ՊԱՐԸՄՆԱՔԸ

9 (149).

Էմ յամա, էմ հիկկէս յամա,
Պարը մնաս, շին գինաս, յամա,
Ցիլէլը պանիա ճացիր, յամա,
Կիշիրը քնիա ճացիր, յամա,
Անծշ քօնիա գդրիցիր, յամա,
Ֆէ աշկընէն խաթրը խօշ իրիր, յամա։
Էմ յադա, էմ հիկկէս յադա,
Պարը ճաս, շին գինաս, յադա,
Էրգար ջամխուք ջարճ գդրիցիր, յադա,
Կիշիրը, ցիրէլը միկ իրիր,
Ֆէ աշկընէն խաթրը խօշ իրիր, յադա։
Էմ ախպար, էմ հիկկէս ախպար,
Պարը ճաս, շին գինաս, ախպար,
Շապխթ մը յառանճ Սուլթան բազուրը իճար,
Ֆէ սէվգյուլի քարը խաթրը խօշ ինիլը համար։
Էմ քարճ, էմ հիկկէս քարճ,
Պարը ճաս, շին կինաս, քարճ,
Զալկըր ինք, թաք ճացիր, քարճ,
Սա ընծի չըր վիլլիր, էմ քաւվըղէն գուվիլլիր

ՀՈՒՐՍ ԱՌՆԻԼԸ ԻՐՔ

10 (150).

Աշխար աշկէյնը սազվաճ, նադաճ է,
Գարմէր ծէն ալարաճ, գարաճ նոնինէն,
Մուլար, հալ մար, մուլար,
Առէն, գարէն զէ,
Շաքրում, միգրում մինճաճ աշկէյնը,
Առէն, գարէն զէ։

11 (151).

Ա՞խ, Մալրում, հիկկա Մալրում,
Դունյա գյուզէլի, Մալրում,
Հուրս իզար, ծէն նադար,
Ծէովէտ հինալը, Մալրում։

ՀԻՆԱՑԻ ԵՐԳ

7 (147).

Ուրբաթ կգաս թմրուկը,
Շաբաթ օրն էլ՝ դաոնան,
Հինավվէր, ազջի՜կս, հինավվէր,
Մինչև կգա քնզ ուզող ադան։

8 (148).

Ոսկի թասի մեջ
Հինան ենք շաղում,
Աչ֊ձախեն սանրով
Մամերն ենք սանրում։

ՀԱՐՍԻ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

9 (149).

Իմ մալրի՜կ, իմ հոգիս մալրի՜կ,
Բարի ճաս, շեն կենաս, մալրի՜կ,
Ցևրևկը զարմից ճացիր, մալրի՜կ,
Գիշերը քնից ճացիր, մալրի՜կ,
Անուշ քունդ կտրեցիր, մալրի՜կ,
Գո աղջկա սիրտը շահեցիր, մալրի՜կ։
Իմ հալրի՜կ, իմ հոգիս հալրի՜կ,
Բարի ճաս, շեն կենաս, հալրի՜կ,
Երկար ճամփուդ կարճ կտրեցիր, հալրի՜կ,
Գիշերն ու ցևրևկը մեկ արեցիր,
Գո աղջկա սիրտը շահեցիր, հալրի՜կ։
Իմ եղբայր, իմ հոգիս եղբայր,
Բարի ճաս, շեն կենաս, եղբայր,
Մի շարաթ առաջ մեծ չուկան ընջար,
Գո սիրելի քրոջ սիրտը շահելու համար։
Իմ քալրի՜կ, իմ հոգիս քալրի՜կ,
Բարի ճաս, շեն կենաս, քալրի՜կ,
Զուգ էինք, նոնատ ճացիր, քալրի՜կ,
Սա ինձ ցնալ չէր, իմ քրոջն էր վալիլ։

ՀԱՐՍԻՆ ՏԱՆԵԼՈՒ ԵՐԳ

10 (150).

Շնկ աղջիկը զարգվել, նստել է.
Կարմիր ձին թամրած, կապված նոնենց,
Մի լաց, մալրի՜կ, մի լաց,
Առան, տարան նրան,
Շաքարով, մեղրով մեծացրած աղջկադ,
Առան, տարան նրան։

11 (151).

Ա՞խ, Մարիամ, հոգիս Մարիամ,
Աշխարհի սիրուն, Մարիամ,
Հարս էգար, ձի նստեցիր,
Զևոներդ հինալոտ, Մարիամ։

ՄԷՐՍ.Ղ.ԼԸ ԱՎԱՋԸ

12 (152).

Էյմ բալան իսկը բալա էր,
Ջան բալա, ջան բալա,
Է՛, Է, էյմ բալան,
Մէոնէմ Կիւլիւրիկիս,
Թուխպը բալալիս,
Գուգինչիմ Կիւլիւրիկիս,
Ծան չուդուս, Կիւլիւրիկ,
Օ՛ֆ, օ՛ֆ, չիպլարս, օ՛ֆ,
Դիւրդերիս մինձն իս, օ՛ֆ,
Կիշեր-ցիրկիկ մալքիս գաս,
Էյմ բալաս, քուխպը բալաս,
Ա՛խ, չիղլարըմ, ախ Կիւլիւրիկս,
Յօ՞ բըր գալղիմ դիլատխիս,
Չիպլարըմ, սիր ուրխատ,
Դարդերիս օ՞մ տլուս,
Մէյմը չունէյմ դաֆադոնդա,
Մէյմ չըլմանէյր լէմ ղղան,
Ձքու մուար լո՞ խոդիր, կնացիր,
Ին ղէղ վքու մուար խրղ խադալն,
Տու մար լաս կրիէդ խըղ չըվաուիր,
Ըրք դիպլոմը դիր իրա ղքիզ,
Տծն չուրա չգոլցուր ղընիր քղի,
Ա՛խ սիր, ուրխատ, սիր տկատ,
Տուշը քօուր մը դը սրդալս,
Աւրցունք կուդրցնիս լիչուցիս, Կիւլիւրիկ,
Գրդմանէտ իրվան դուգինչիմ Կիւլիւրիկ,
Ծան չուսուդուս, Կիւլիւրիկ չվա խուռվտձիս,
Շուդ գիպտնք կնացիր իլվիցուր,
Հալաստանը խոդէյն համչիցուր։

ԱԳՈՒԵՐԳ

12 (152).

Իմ բալան ոսկի բալա էր,
Ջան բալա, ջան բալա,
Է՛, Է, իմ բալան,
Մհանեմ Գևորգիս,
Դադգր բալալիս,
Կանչում եմ Գևո՛րգիս,
Ձայն չես տալիս, Գևո՛րգ,
Օ՛ֆ, օ՛ֆ, հոգիս, օ՛ֆ,
Վ.շտերիս մեծն ես, օ՛ֆ,
Փիշեր-ցիրեկ մաքիս ես,
Իմ բալաս, քադգր բալաս,
Ա՛խ, հոգիս, ա՛խ Գևորգս,
Ո՞րտեղ դալիկիմ գլուխս,
Հոգի՛ս, ուր գնամ,
Վ.իշաս ունի պատանեմ,
Մեկը չանեմ որտակից,
Մեկը նման չէ իմ աղալին,
Ին մորը որտեղ խոդացիր, ղնացիր,
Ռո տեղ քո մորը խոդ խադնին,
Ին մալրն ալս կրակով չվառվիր,
Երևք դիպլոմի տեր դարձրի քեզ,
Դու քեզ ճար չկարողացար գտնել,
Ա՛խ, ուր գնամ, ո՞ւր գամ,
Մի մեծ քար կա սրտիս վրա,
Աւրցունք եմ խատում աչքերիցս, Գևորգ.
Գնրևդմանիդ վրա կանչում եմ, Գևո՛րգ,
Ձայն չես տալիս, Գևո՛րգ, ինչո՞ւ խոռվել ես,
Շատ տեղեր դու շրջեցիր,
Հալաստանի հողում հանգչեցիր։

ՈՒՐԻՍՓԸ ԻՐՓ

13 (153).

Նանի՛, յավրում նանի՛...
Ասլօ իսնգպէյն մրդինայն,
Գյուլ-բահչասրն վորթինայն։
Նանի՛ յավրում, նանի՛...
Մամօլը կնից անձրոգէյն,
Դադալը կպիրի մինձ իսկէյն։
Նանի՛, յավրում, նանի՛...
Միր բադդաձէյն դիխխնէյն,
Դալիխը հանը զըկէյն։
Նանի՛, յավրում, նանի՛...
Բաքոն ցանուձ խնծրինէյն,
Ինծիր գուդը էյմ ծակէյն։
Նանի՛, յավրում, նանի՛...
Վիրը բագչայն մշմուշէյն,
Մինձէյր, քագը դմշմուշնէյն։

ՕՐՈՐՈՑԻ ԵՐԳ

13 (153).

Նանի՛, բալա՛ս, նանի՛...
Ասր ձորերի մրտենին,
Գյուլ-բահչալի վարդենին։
Նանի՛, բալա՛ս, նանի՛...
Մալրը գնաց անձակի,
Հալրը րեբեց մեծ ոսկի։
Նանի՛, բալա՛ս, նանի՛...
Պատի տակի ափխենին,
կարիր հանիր ճլուղերից։
Նանի՛, բալա՛ս նանի՛...
Պապի տնկած խնձորենին,
Միրգ է տալիս իմ ձագին։
Նանի՛, բալա՛ս, նանի՛...
Վերի ալգու ծիրանին,
Մեծանա, քագի իմ որդին։

14 (154).

Նանիկ կինիմ իմ բալին,
Նանի՜կ, նանի՜կ, նանի՜կ,
Նանիկ կասիմ իմ փուշին,
Նանի՜կ, նանի՜կ, նանի՜կ

15 (155).

Ջէյմ քուխցը բալան զաբուրիմ,
Ջէյմ քալաշ լալան ղըբառզըցնիմ,
Սուլթանը վարթում ղըճաձղիմ,
Անէյչ իյքիրում ղըմինձցընիմ։

16 (156).

Նանէ՛, նազլը դղաս, նանէ՛,
Նանէ՛ գանիմ քէ,
Գըբառզըցընիմ քէ անօշ քօն,
Համօ դաղալը դուկօ
Գըպիրէ քէ ղալիմ թօր։

ՋՈՒՋՕԽ ԽԱՂՑԸՆԻԼԸ ԻՐՔ

17 (157).

Ջամբըր-չումբըր գաբաչէն,
Խորը խանդըղէն մրդինէն,
Պունցր լիոնէն ադղըրինէն,
Մամալը կնուց սընձըսկէյն,
Բաբան իպիր մինձ իսկէյն։

14 (154).

Նանիկ կանիմ բալիկիս,
Նանի՜կ, նանի՜կ, նանի՜կ,
Նանիկ կասիմ փաշալիս,
Նանի՜կ, նանի՜կ, նանի՜կ

15 (155).

Իմ քաղցր բալուիս կօրորիմ,
Իմ սիրտն բալուիս կքնացնիմ,
Կարմիր վարդով կծաւկիմ,
Անուշ երդով կմեծացնիմ։

16 (156),

Նանի՛, քնքուշ աղաս, նանի՛,
Նանի՛, կասիմ քեզ,
Կքնացնիմ քեզ անուշ քնով,
Շուտով հալըիկը կղա,
Կբերի քեզ ամար թութ։

ՄԱՆԿԱԽԱՂԱՑԻ ԵՐԳ.

17 (157).

Ջամրըր-չումբըր կարաչէն,
Ասր ձորերի մրդինին,
Բարձր լեռների ամամխանին,
Մայրը գնաց անձակի,
Հայրը բերից մնաց ոսկի։

Շ Ո Ւ Տ Ա Ս Ե Լ Ի Կ

18 (158).

Ծօլը՝ ձուվը,
Զուխը՝ գրադէն,
Ղաւիաղիցէն խուփը,
Թըղ չառնի ղբաղը,
Դըքըր ուկօ վաղը,
Պաբը ուկու ադաղը։

18 (158).

Ջուկը՝ ծովը,
Տապակը՝ կաակին,
Փակիցին խուփը,
Թող չառնի պաղը,
Մինչև դա վաղը,
Բարով դա ասաղը։

19 (159).

Հաղալութ, հաղալութ հէյկ մը ղղա,
Կացա բանչան վէյկ մը ղղա,
Վէյկ ձագիցա, իշիցա,
Թըմբլիկ-մըմբլիկ նօուրս մը ղղա,
Հօուրս դարա փիսէն դվա,
Փիսան ընծը դրըգ իդէյր,
Դրէյգ դարա փիդէյն դվա,
Փուսդ ընծը մաչսէր իդէյր,
Մաչսայր դարա թարլայն դվա,
Թարլան ընծը ցիբլին իդէյր,
Ցիրէյն դարա հաւէօն դվա,
Հէուլ ընծը հավգալթ իդէյր,
Հավգալթ դարա չարշէյն դվա,
Չարշայն ընծը փարա իդէյր,
Փարան դարա բաբգօն դվա,
Բաբա ընծը թօղ մը իդէյր։

19 (159).

Հէքլաթ, հէքլաթ մի հոգս դատա,
Գնացի պտըտիդ, մի վնգ պատա,
Վնդը ծակեցի ու տեսա,
Թմբլիկ-մըմբլիկ մի հարս դատա,
Հարսին տարա փեսին տվի,
Փեսան ինձ կրակ տվեց,
Կրակը տարա գալտին տվի,
Գալտն ինձ մոխիր տվեց.
Մոխիրը տարա արտին տվի,
Արտն ինձ ցորեն տվեց,
Ցորենը տարա հավին տվի,
Հավն ինձ հավկիթ տվեց,
Հավկիթը տարա շուկան տվի,
Շուկան ինձ փող տվեց,
Փողը տարա հորս տվի,
Հայրս ինձ գնդակ տվեց։

ԳԱՎԱՌՈՒ ԻՐՔ*

20 (160).

Հէ՛յ, հէ՛յ, Բըլլուն Վանիս,
Թինէլը բաղող Մալիճճ Օհանիս,
Ջահիլ լիդող Ախո Վանիս,
Դուրյաշ շրճող Ղրղից Վանիս,
Թմպնգ ղարդող Ղըրըս Օհանիս,
Ցանցօր վանկող Ղավէս Օհանիս,
Իմանա փիդրնգ Կնապուշ Օհանիս,
Տօն բաղնդ Ցաալըկ Վանիս,
Բաշինա դիփող Քնչիո Օհանիս,
Ղուղաք սրճնդ Բաշըկ Փանիս,
Տիզճ բնդրուանդ Ախո Գիրագիս,
Ակռաք քիշնդ Աբթիտ Վանիս,
Ջաս իրքն ավչնդ Ախո Գիրագիս։

ԿԱՏԱԿԵՐԳ*

20 (160).

Հե՛յ, հե՛յ, Բըլլուն Վաննս,
Թունիր շուրող Մալղըչ Հովհաննես,
Միտ որացող Ախչ Վաննս,
Կրիա շրջող Ղրղից Վաննս,
Թմլուչ պարկող Ղըրըս Օհաննես,
Նոսր վարպ Ղավես Օհաննես,
Կոշիկ կարկատող Կապպուշ Օհաննես,
Պատ ձափող Ցաալկ Վաննես,
Բարևը կովող Բաջից Օհաննես,
Գատ արտծող Բաշըկ Փանիս,
Դեղձ պատվաստող Ախո Կիրակոս,
Աստմ քաշող Ալաստ Վաննես,
Ալա երգն երդող Ախո Կիրակոս։

Գ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՋԻՆՎՈՐԻ ՈՒ ՏԱՐԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՐԳԵՐ

ՀԱԶՈՒՐ ԷՆՔ ՀԱՐԷՐ ԴԸՄՆԸՀԻՆԿ ԴԱՐԻՆ

1 (161).

Էնվէր վէ Թալաաթ աիժգը փաշինէն
Սարաք իզուն մըհաճըրլըկէն,
Բըթըն մաֆ իրէն էրմանը միլլութէն,
Լիզվընէն թըղ չիրնիր՝ չվա՞ դադ ացէն,
Հազուր էնը հարէր ղըռնըչէնկ ղարէն,
Իզուվ փրթրվիլը կիլիկը էրմանէն,
Զա՞ միզք զունիր էն մախսըմ չուճըրնէն,
Զաուվընէն թըղ զըդրիր կըլլընճ կիխուդնէն,
Զո՞ւց մինք բըրմառնունք էրմանը չուջխնէն,
Ճ՚ըրը քարվիցուն հիդվէն քուրվըդէն,
Դիր գալնուդ չիզուվ էրմանը միլլութէն,
Զո՞ւց մինք բըր մառնունք կիլիկը բալէն,
Ձէրմանէն հասուվ միր լութը կէդէն՝
Մըհաճըր բըր ըննուն բըթըն կէզնդէն,
Զա՞ իր միր միզքը՝ միր Զարալ Մուսէն,
Զո՞ւց մինք բըր մառնունք իհալէն հալէն,
Ասուքը լավիցուվ Ցաղուրինց Նսալէն.
«Վէրը թըղ ըննին,— ասուց կիզնդէն,—
Վէզ չըրըր ձունք մինք միր դուշմանէն,
Նիդինք, նիդըդվէնք, միռնէնք միր խուդէն»։

***

2 (162).

Ցութը ուր բալմանում ֆէրման կրվիցուվ,
Մէճլըսէն իարարնէն կիզնդէն հասուվ,
Մուսա լիռուն իհալին փարթիզան իզուվ,
Դուշմուն իլուքմըթէն կարշա գնիցավ։

ՀԱՋԱՐ ԻՆՆ ՀԱՐՅՈՒՐ ՏԱՍՆՀԻՆԳ ՏԱՐԻՆ

1 (161).

Էնվիր և Թալիաթ Թուրք փաշաները
Պատճառ դուրձան պաղեստինացիյան,
Ջնջելին համայն հայ ժողովրդին,
Լեգեոնները չուրանար՝ ինչո՞ւ ասացին։
Հապար ինն հարյուր տասնհինգ թվին,
Եղավ կոտորածը կիլիկիո հայութեյան,
Ինչ մեղք ունեին մատաղ մանուկները,
Կոտրվեր ձեռքը սուր խփողներին։
Ինչպե՞ս մոռանանք հայ մանուկներին,
Ջուրը նետվեցին քուրերով միասին,
Տևրութեյուն անող չեղավ հայ ժողովրդին,
Ինչպե՞ս մոռանանք կիլիկիո ոդբերգութեյունը։
Հրամանը հասավ մեր լոթ գյուղերը՝
Գաղթական պիտ լինեն բոլոր գյուղացիները,
Ո՞րն էր մեր մեղքը՝ մեր Մուսա լեռան,
Ինչպե՞ս մոռանանք վիճակը հայութեյան,
Նսալի Ցաղուբյանի խոսքերը հնչեցին.
«Թող լեռ բարձրանան,— ասաց բոլորին,—
Թշնամու առաջ մենք վիզ չենք ծոի,
Զարկենք, զարկվենք, մեր հողում մեռնենք»։

***

2 (162).

Յոթ օր պայմանով հրամանը գրեցին,
Ժողովի որոշումը հասավ մեր գյուղերին,
Մուսա լեռան ժողովուրդը պարտիզան դարձավ,
Թշնամու կառավարության դեմ ելավ, կանգնավ։

* Հրատարակված է համագյուղացիների մականուններով շարքը։

Ջազուդ բևհիցունք մ՚իրաւմ, քուրվըդում,
Ֆառսօն ուր ձիձվիցունք սրդում հավադում,
Հազրնում ասկարնէն հո՛ջըմնա իրէն,
Իհալէն մըլգըդում խանդո՛զ չսիրիցէն։
Մուսա լիոը իղուվ լութը կիղէն խալա,
Դուշմուն խուքրմաթէն իթ՚օղ մինձ լարա,
Թուփիրում, մավզէրնում հո՛ջըմնա իրէն,
Հարըրնում սադ՚ըլը թուղէն վէ կ՚ացէն,
Ֆրոնսըզը փափօրնէն թէսսուո՛ֆ իգէն,
Տմլակլան, Դումանլան, Աքաջլան կ՚ացէն.
Պօղօս-Նուպար փաշէն թէլգըրաֆ դըվէն,
Հէնկ հազուր իհալէն նո՛ր ծ՚ըը պիրէն։

Ճակատ պահեցինք մալրով, քուլրերով,
Ֆուտաստն օր կռվեցինք սրտով, հավատով,
Հարձակվեցին զինվորներ հաղարավոր,
Լցվեցին ձորեր ժողովրդի արկերով։
Մուռա լեռը դարձավ յոթ գլուխգլուի բերդ,
Թշնամի կառավարութեան մեծ ցավ պատճառեց,
Թնդանոթով, մատւդերով վրա ավեցին,
Հարյուրով գիակներ թողին, գնացին,
Ֆրանսիական նավերը պատահմամբ եկան,
Տմլակլան, Դումանլան, Աքաջլան գնացին,
Պողոս-Նուպար փաշային հեռագիր ավեցին,
Հինգ հազար ժողովրդին նոր կյանք բերեցին։

ԳԴՐԻՋ ՎԱՐԹՈՒԻՀԻՆ*

3 (163).

Բալունը միշքը գարուձ իր,
Թըվունդը լուսէն չ՚ալգուձ իր,
Ձիգօրը ծառը պոնուձ իր,
Մինձ-մինձ քարիր գուշրճիր։
Դուշմանը ճամպունք դուփաքիր,
Արդէն միչը գուռսիր՝
Մըլլէլս բուշ թըղ չսանիր,
Դուշմանէս գօրաքը թըղ ձագիր։
Գ՚ծ՚ը լուսէն դրուձ իր,
Դուշմանը մըլգին չըը վախիր,
Ալմիլը ճ՚ըր գուղանիր,
Գէնճիրէն լարդըմ գուխնիր։
Սարպին անցնուդ Վարթուհէն,
Կուղալը դրուձ էր լուսէն,
Հիովին ուգուդ մըլգըդէն
Սարաք իղուվ էր գըժէն։
Ջահիլ, հալվուր ձիձվիցէն,
Սրդում հավադում նիդիցէն,
Շուդ ասկարնա շրճիցէն,
Աղաղլը՚ը բիհիցէն,

Ձակատ պահեցինք մալրով, քուլրերով,
Ֆուտաստն օր կռվեցինք սրտով, հավատով,
Հարձակվեցին զինվորներ հաղարավոր,
Լցվեցին ձորեր ժողովրդի արկերով։
Մուռա լեռը դարձավ յոթ գլուխգլուի բերդ,
Թշնամի կառավարութեան մեծ ցավ պատճառեց,
Թնդանոթով, մատւդերով վրա ավեցին,
Հարյուրով գիակներ թողին, գնացին,
Ֆրանսիական նավերը պատահմամբ եկան,
Տմլակլան, Դումանլան, Աքաջլան գնացին,
Պողոս-Նուպար փաշային հեռագիր ավեցին,
Հինգ հազար ժողովրդին նոր կյանք բերեցին։

ՓԱՋ ՎԱՐԴՈՒԻՀԻՆ*

3 (163).

Պարտնը մեջքին կապել էր,
Հրացանը ուսից կախել էր,
Կացինը ձեռքը բռնել էր,
Մեծ-մեծ քարեր շրջում է ր։
Թշնամու ճանապարհը փակում է ր,
Սրաի խորքից ասում էր՝
Գնդակս զուր թող չանցնի,
Թշնամու կուրծքը թող ծակի։
Կուժը ուսին դրել էր,
Թշնամու արկից վախ չուներ,
Ամելու ջուր տանում էր,
Ջահելներին օդնում էր։
Բարձրից անցնող Վարդուհին,
Ասփոքը դրել էք ուսին,
Հեռվից եկող գնդակը
Կուրեց նրա սափորը։
Ջահել, ահել կռվեցին,
Սրտով, հավատով խփեցին,
Շատ զինվորներ գլորեցին,
Աղատութիւնը պահեցին։

ՄՈՒՍԱ ԼԻՒՐ ԹՈՒՂՈՒՂՆՆՆ

4 (164).

Դնվընէս դէղվընէս թօղունք հէռվըցունք,
Բասխթը հուդէն լէրվան վըդ տըրունք,
Մուսա լիոուն սրթունքը տիմվէս դուդիանօնք,
Ացի՛ք, իշիմ, ո՞ւվ չուլօ, միրի՛ր, քուրվըդա՛ք։
Թլուրքէրէն քամիօնում ջամփունքը իլունք,
Էժնաքի միլաթին էմիէթ իրունք,
Դնվընէս, թալընէս, խարաբա թուդունք,
Ացի՛ք, իշիմ, ո՞ւվ չուլօ դադի՛ր, սխբըրդա՛ք։
Վիպնանը հուղէն լէրվան մինք րըր հասնէնք,
Ցան դիղը նո՛ւր-նո՛ւր օրէնք բըր սուրվէնք,

Մեր տունն ու տեսը թողինք հեռացանք,
Ոտք դրեցինք Պասիտի հողի վրա,
Երևում են դեմից գագաթները Մուսա լեռան,
Ասեք, ասենեմ, ով չի լացում, մայրե՛ր, քուլրե՛ր։
Թուրքի ավատով ճանապարհ ընկանք,
Եվրոպային ընծա՛ցինք հավատք,
Ամոլի թողինք մեր տունն ու արտ,
Ասեք, ասենեմ, ո՞վ չի լացում հայրե՛ր, եղբայրնե՛ր։
Լիբանանի հողին մենք պիտի հասնենք,
Ալնտեղ նոր օրենք պիտի սովորենք,

* Նվիրված է հերոսամարտում իր քաջութ՚յամբ աչքի ընկած Վարդուհի Նաշալյանին։

Ջա՞ իր աչաբ միղքիրըտ յաթը կէղանդէն,
Ա՛յգ՛ր, իշիմ, ո՞ւվ չուլօ, այկ՛ք, բաբդլղա՛ք։

Հայաստանը ջամվլընէն յիւի պուց գըլխանանը,
Ալալիս բաղաբար յանդիղը բըր ուրթանդէնք,
Ջաբալ Մուսէն անօղ հիղվէս ղըդանդէնք,
Մինք միր Հայաստանը քէ ֆլա գըթօղանք։

ՅԱՇԱՍԸՆ ԷՐՄԷՆԻԼԷՐ ՀԷՐ ՋԱՄԱՆ*

5 (165).

Մուսա դաղըն քօլէրի,
Հէփհսի ղէ էրմէնի,
Էրմէնիլէր ալմըշլար
Էլէրինդէ ֆէրմանի։

Ցաշասըն էրմէնիլէր,
Ցաշասընլար հէր ղէման,
Հէր բիրի օրդա բուղան,
Օլմուշլար բիր ղահրիմանա։**

Ցէմին էթիք բու լօյա,
Դաղըլդըք սաղդան սօյա,
Էրմէնի ամլյաբլարը
Ալլահ լարդըմջա օյա։

Օլանդըրդը Փալասը,***
Չէքդիրդի թաւրքէ լասը,
Չէլթունդա բաշ զօմանդան
Օլդա բիղիմ Աղասի։

Էրմանի ունվանըմդղ,
Ծէղա սլաւն ջանըմդղ,
Դէսթանը լաղան ջահիլ՝
Ալդըր Գէվոլդ գուլունըդ։

ՄՈՒՍԱ ԴԱՂԸՆ ԴԷՍՏԱՆԸ

6 (166).

Ա՛խ, ամանն-լամանն, հալըմդղ լամանն,
Մուսա դաղընդա վէրիլօր դումանն։

Աարաիդնն չըղդըմ, չանթամա բաղդըմ,
Աղլալա-սըղլալա բօլըմա դաղդըմ։

Սարաիդնն ղալղդըմ, ղավու ղաիալը,
Բինբաշի դէլիլօր էլի զօիալը։

Սարախդնն ղալղդըմ, ղյունէշ փաուլըլօր,
Օթուրմուշ չէթէլէր մարթին լաղլըլօր։

Բու գյունա օլաշմըշ քօռ վէ թօփալը,
Դինը րին ուղըրընա գիդէն էրմէնի։

Ղունամ, բյուլբյուլ, ղունամ, դալըմ լօկ րլնիմ,
Սէլալա դծնմէյէ լօլըմ լօկ բէնիմ։

ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՂ ՄԻՇՏ Ա.ՊՐԵՆ*

5 (165).

Մուսա լեռան ղլուղերում,
Ջուա հալեր են բնակվում,
Հալ քաջերն են վերցրել
Կարդ ու կանոն, իրավունք։

Հայերը թող միշտ ապրեն,
Կեցցեն նրանք հավիտյան,
Բոլորն էլ բանակ խեղդող,
Դարձել են քաջ ու հերոս։**

Երդվեցինք այս ճամփին,
Աչ ու ձախ դրվեցինք,
Հալ դինվորներին
Ասված օղնական լինի,

Արմնացրին Փալասը,***
Սուզ կապեցին թուրքերը,
Չելթունում մեծ զեկավար
Դարձավ հերոս Աղասին։

Հալ հումրավին ու ունվան,
Մեր սրյունը յոդող մաուաղ,
Վիպերդ զրող ջահելն այս՝
Ալդըր Դևորդը ձեր ծաուան։

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՎԻՊԵՐԳ

6 (166).

Ա՛խ, ամանն-լամանն, ինչ է մեր վիճակը,
Մշուշն է իջել վեր Մուսա լեռան։

Աասվոտ ղարթնեցի, պալուսակս նայեցի,
Լալով, ողբալով վղիցս կախեցի։

Աասվոտը վեր կացա, դուռը փակ գտա,
Հաղարապետն եկավ, ձեռքին կար մահակ։

Աասվոտը վեր կացա, սրեն էր փայլում,
Զենքերը նսաած դենքերն են լուդում։

Այս օրին հասան կուլրն ու կաղերը,
Հավատի ճամփով գնացող հալերը։

Մի թաուիր, սոխակ, մի, ճյուղեր ես չունեմ,
Հայրենիք դառնալու ճամփա ես չունեմ։

---

* Գայլերը հոլինվել է Մուսա լեռան 1893 թ. ապստամբության ժամանակ։
** Ցուրաքանչյուր քառյակից հետո կրկնվում է այս կրկներդը։
*** Նովեզրյա քաղաք Կիլիկիայում։

Ղըշլանըն իչինդէ դէլիկլի դաշա,
Օնիքի գալմաղամ, լեզիրմի փաշա։

Ղըշլանըն իչինդէ օգանդըմ, լաթդըմ,
Մուլըմ-մայըմի դօվլաթա սաթդըմ։

Ղըշլանըն ծնունդէ ալնալի չարշը,
Անա, բէն գիդիյօրըմ դուշմանա գարշը։

ՋԱԲՐԷՆ ԻՐՔԸ*

7 (167).

Դլուման չըքդը Զաղլը գօղը** բլուրըդը,
Ցէթմիշ անակար արքում սրա յուրըդը։
Նա՞նալիմ, դաղլարը բա՞ը դար իդը,
Բէնիմ ալնալը մարթինըմ վար իդը։
Մարթինըմ չադըրդա սալը կալդը,
Ճէհիդըմ սանդըկդա բասալը կալդը։
Զի լումըրտա լեդիմ դլուշումդէ,
Նախըլ էդտիմ ալամ շաշդը իչիմէ։
Ալըմծըմ յապտը բու գէհիրլի աքմալը,
Ցէդիրդիլար բանա, հա՜յ սէֆիլ բաչըմ։
Բէն բիլմազ դըմ բու զալըմջակ բաշըմա,
Շահան իդիմ, գըլմաթըմը բիլմադըմ։
Իքի անակար բէնիմ գուրշընդան զէբէյդի,
Աօղրա՝ սըրա բանտ լէթիշդի։

ԱՆԱ՛, ՕՑԱՆԴԸՐ ԲԷՆԻ

8 (168).

Անա, օլանդըր բէնի, գիդամ թալիմէ,
Ալնալի մարթինը ալամ էլիմէ,
Գիթմէլէ դօղրու վաթան յօլընա,
Բունա Ծլամ յօլու դէրլէր, ալլահ սակլասըն,
Էրմէնիլէր չօկ դըր դէրլէր, ալլահ կուրթարան։

ՂԸՑՄԱ Ա.ԴԱՆՆԱ***

9 (169).

Հա՜յ, չամլա՛ր, չամլա՛ր, ալ-ա՜ճըխ չամլար,
Հէր գլունաշ բաւրընջա՝ սակըզ դամլար,
Օ՜ֆ, Ադանա ըրմադը լէշ իլան գանլար,
Ի՛շդա գյօրգիմ սիգի, գըլմա չօջուքլար,
Օ՜ֆ, օ՜ֆ, իշդա գէլդիմ սէնի՝ գըլմա Ադանա։

Զորանոցի մեջ ծակ քարի վրա,
Տասներկու քաղաքացիա և քոռն փաշա։

Զորանոցի մեջ ձվվեցի ու պաոկեցի,
Ուռնցվածքո սերուքյանը հանձնեցի։

Զորանոցի մոա հալվլապատո շուկա,
Մալրի՛կ, դնում եմ թշնամու դիմաց։

ՋԱԲՐԱՑԻ ԵՐԳԸ*

7 (167).

Մառավառըն ելավ Զաղլը գօղը** պարուրեց,
Ցօթանասուն զինվոր իմ եաեից շարժվեց։
Ի՞նչ կարող էի անել, լեռան զազաթը նեղ էր,
Հալվլիով հլացան ունեի եաս
Հրացանս վրանում կախված մնաց,
Օժիաս անդուկում դարսած մնաց։
Երազում՝ ես հում ձու կերա,
Պատմեցի մարդկանց, նրանք զարմացան։
Ալըմծըմը պատրաստեց թունավոր հացը,
կերցրին ինձ, հա՛յ իմ իսկզ քույր։
Ես չգիտեի զլխիս ալս պիտի զար,
Բազե էի, արժանիքս չիմացա։
Երկու զինվոր իմ զնդակից սասկեցին,
Վերջում՝ հեյթը նաե ինձ հասցրեցին։

ՄԱ՛ՑՐ, ԱՐԹՆԱՑՐՈՒ ԻՆՁ

8 (168).

Մա՛յր, արթնացրու ինձ, գնամ վարժանքի,
Ձեռքս վերցնեմ հալվլիով մարախն,
Գնալու եմ ուղիղ ճամփով հայրենի,
Ալան մահվան ճամփա կասեն, սատված պահպանի,
Հայ քաջերը շատ ու շատ են, սատված մեզ փրկի։

ԱԴԱՆԱՑԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ***

9 (169).

Հե՜յ մայրիններ, մայրիններ, գուն-գուն մայրիներ,
Ամեն արև դիպչելիս՝ խեժը ծորում է կաթ-կաթ,
Օ՜ֆ, Ադանալի կնստում դիակներ ու արյուն,
Մորթված մանուկներ, ահա ձեզ տեսա,
Օ՜ֆ, օ՜ֆ, գալիս եմ քեզ՝ ջարդված Ադանա։

---

* XIX դարի վերջին ազգային-ազատագրական մարտերում իր հերոսությամբ աշքի ընկած ֆեդայի Ջորջային (Գարբիել) թուրքերը թունավորել, գլխատել և գլուխը տարել են Ինեհոբ։ Հերոսի զառամյալ մայրը երկար ճանապարհ կտրելով, գիշերով գազանի գնացել, գտել բերել է որդու գլուխը և թաղել Մուսա լեռում։

** Սար Մուսա լեռան շրջակայքում։

*** Երգը հյուսված է Ադանայի 1909 թ. գնդքերի շուրջ։

ՍՈՒՐԳՅՈՒՆ ԱՎԱԶԸ

10 (170).

Տէր-Զօր չօլընա նէլէր...
Ամանըմ, լամա՜ն, հալըմըղ լաման,
Ալահդան բաշխա քիմսա յօկ դըր...
Աւրախդա՜ն չըխըրմ, գինաշ փառըլօր,
Ձէրիմէ բախդըմ, խաշլըդըմ թլուքանմըշ,
Մէջբար օղըմ, էվլագըմ սաղըմ,

11 (171).

Մինք իլիր ինք գօնէն դիլէն,
Պաժանվէլ ինք ընդանիքէն,
Դարօդ ճացինք միր կէղանդէն,
Դուլում գարօդօվ-գարօդօվ,

Լիռնիրուն միջ գութափառինք,
Միր բիշուրը միր հիդ գառնինք,
Միր գիրուձը կարը հադ ի,
Գանաչ խանդ ի ու լիզը ճօր,

Սուրվ կըքը միչ գանէնք կրվուձ.
«Շանդը կնաց, քէչը ճուաց»,
Համպէրութին շատ լավ պան ի,
Համպի՜րէ, հիկկէս, համպի՜րէ,

ՕՅԱ՛Ն, ՄՈՒՍԱ ԴԱՂԼԸ, ՕՅԱ՛Ն

12 (172).

Զէքդիմ քըլըջը վուրդում դաշա,
Դաշ լաբըլդը բաշդան բաշա,
Մուսա դաղլը բինլէր լաշա,
Օյան, մուսադաղլը, օյան,
Նամ կալդրդըն ջումլէ ջիհան,

Օսմանլընըն ասկըրլարը,
Մուսա դաղըն իգիալարը,
Բին-բինլէրջէ մարթինլարը,
Օյան, մուսադաղլը, օյան,
Նամ կալդրդըն ջումլէ ջիհան,

Օսմանլընըն վափօրլարը,
Մուսա դաղըն դէ թօփլարը,
Բին-բինլէրջէ բոմբալարը,
Օյան, մուսադաղլը, օյան,
Նամ կալդըրդըն ջումլէ ջիհան,

Ֆրանսըղըն վափօրլարը
Մուսա դաղըն դուվալարը,
Բին-բինլէրջէ չօճուքլարը,
Օյան, մուսադաղլը, օյան,
Նամ կալդըրդըն ջումլէ ջիհան,

ԱՐՍՈՐԻ ԵՐԳ

10 (170).

Դևր-Զօրի անապատում, ինչե՜ր...
Ամա՛ն, լամա՛ն, վիճակներս լամա՛ն,
Աստծուց բացի ոչ ոք էլ չկա...
Առավոտը զարթնեցի, արևը ծագել էր,
Դրպանս նայեցի, վաղս հաւաել էր,
Ճարահատ եղա, որպէս ծախեցի։

11 (171).

Մենք հլել ենք անից, տեղից,
Բաժանվել ենք ընտանիքից,
Կարոտ միացինք մեր գլուխերին,
Կուլամ կարոտով-կարոտով։

Լեռների մեջ կթափառենք,
Մեր պաշարը մեղ հետ կառնենք,
Մեր կերածը դարի հաց է,
Կանաչ խոտ է ու լեզի ջար։

Սուրբ գրքի մեջ ունենք գրված.
«Շատը գնաց, քիչը միացա»,
Համբերութիւնը շատ լավ բան է,
Համբերի՜ր, հոգիս, համբերի՜ր։

ՋԱՐԹՆԻ՛Ր, ՄՈՒՍԱԼԵՌՑԻ, ՋԱՐԹՆԻ՛Ր

12 (172).

Քաշեցի սուրս, զարկեցի քարին,
Քարը ճեղքվեց գլխից գլուխ,
Մուսալեռցին հաղար սպրի,
Ջարթնիր, մուսալեռցի, զարթնիր,
Ոգջ աշխարհում հռչակվեցիր։

Օսմանական զինվորները,
Մուսա լեռան կարիճները,
Հաղար-հաղար մարտիկները,
Ջարթնիր, մուսալեռցի, զարթնիր,
Ոգջ աշխարհում հռչակվեցիր։

Օսմանական նավերը,
Մուսա լեռան արկերը,
Հաղար-հաղար զնդակները,
Ջարթնիր ,մուսալեռցի, զարթնիր,
Ոգջ աշխարհում հռչակվեցիր։

Ֆրանսիական մեծ նավերը,
Մուսալեռցոց աղոթքները,
Հաղար-հաղար մանուկները,
Ջարթնիր, մուսալեռցի, զարթնիր,
Ոգջ աշխարհում հռչակվեցիր։

ՂԱՐԻԲԸ ԻՐՔ

I

13 (173).

Ծառը զառնի հիլիլա՛,
Իչվէն քիշուձ ձիրիրա՛,
Ցասրձա խնթրիցա՛.
Ալարում ծիօն հիղնիլա՛,
Ջէրէլ Մուսա ուրթիլա՛,
Թիղինէն լծՕղ քաղիլա՛,
Ուենդաղինէն ունդալկ քաղիլա՛։

II

Ցասրձա խնթրիցա՛.
Ալարում ծիօն հիղնիլա՛,
Հայաստան ուրթիլա՛,
Մակոտաբ ուրթիլա՛,
Խիլք ու շնո՛րք սուրվիլա՛,
Մէր վաթանը շինցընիլա՛։

ԽՆԴՈՒՄԸ ԻՐՔ

14 (174).

Դուղմըշ իրէք ղմասսինէն.
Արաղ լցէք դադղնէն.
Հաղօր անծշ թըղ ընսօ
Հայաստան ուրթօղ գէնջիրէն։

ՊԱՆԴԻԽՏԻ ԵՐԳ

I

13 (173).

Զեռքին վերցրել է հալիլէ,
Աչքին քաշել է ծարիր,
Ասածուց խնդրեցի.
Թամբած ձի հեծնել,
Գնալ Մուսա լեռ,
Թղենուց թաղ քաղել,
Ընկուզնուց ընկուզ քաղել։

II

Ասածուց խնդրեցի.
Թամբած ձի հեծնել,
Հայաստան մեկնել,
Դպրոց հաճախել,
Խելք ու շնորհք սովորել,
Մեր հայրենիքը շինցնել։

ՈՒՐԱԽՈՒԹՅԱՆ ԵՐԳ

14 (174).

Լցրիք լիքը սեղաննները,
Օղին լցրիք բաժակները,
Հաղար անուշ թող լինի
Հայաստան գնացող ջահելներին։

ԵՐԳԵՐԻ ՆՈՏԱԳՐՎԱԾ ՆՄՈՒՇՆԵՐ*

1. ՊԱՐԵՐԳ

Գ՚արմէր ֆրւատաճ— Կարմիր ճագուսու
(Մուսա լեռ, Քաբուսիե>էջմիածին)
Երգասաց՝ Եվանդ և Օննիկ Վսոուզյաններ

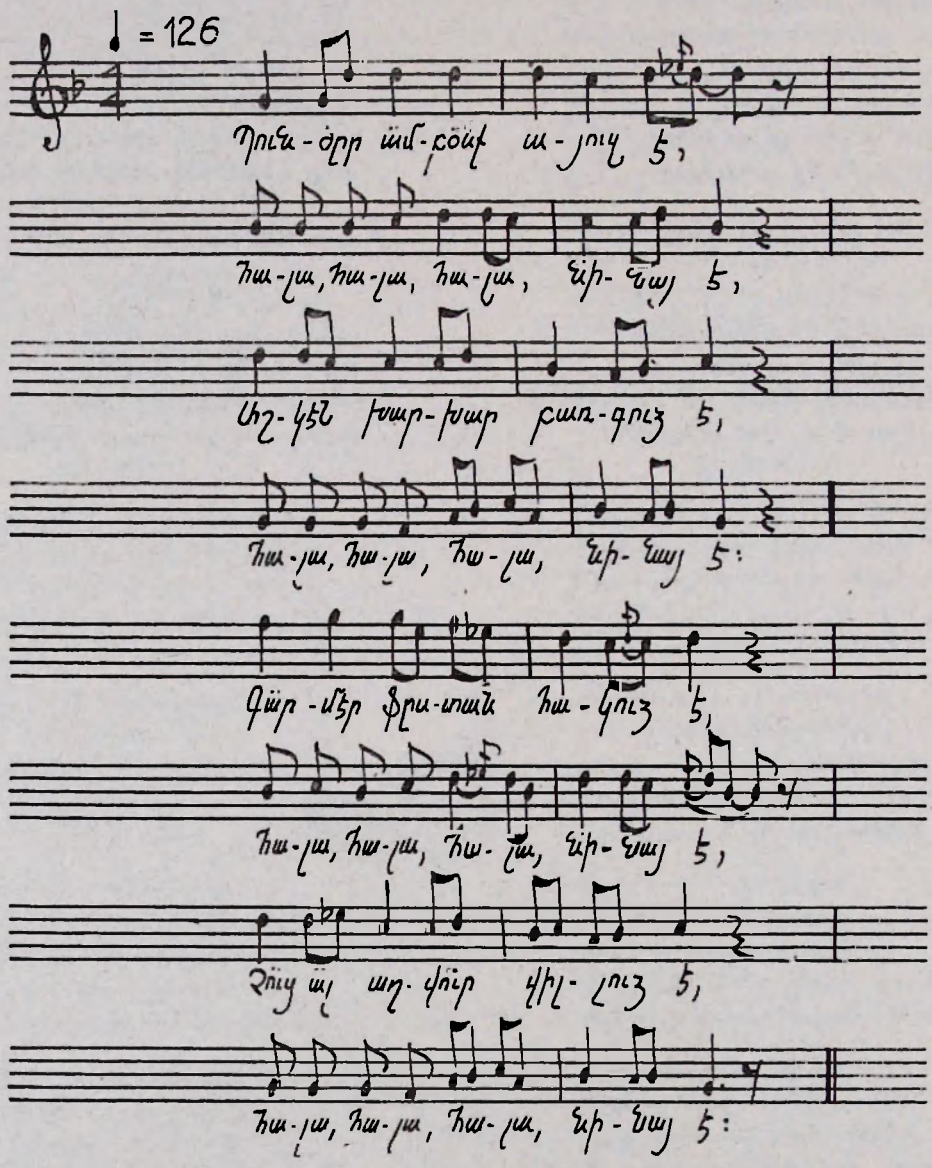

* Ձայնաժապավենի վրա գրանցված երգերի վերծանումները կատարել է երաժշտագետ Կարո Ջալիկյանը:

2. ՍԻՐԻՍՔԸ ԻՐՔ–ՕՐՈՐՈՑԱՅԻՆ

(Մուսա լեռ, Հայչի—Հաբիբլի>Բևևան)

Երգասաց՝ Սիմա Դոպանյան

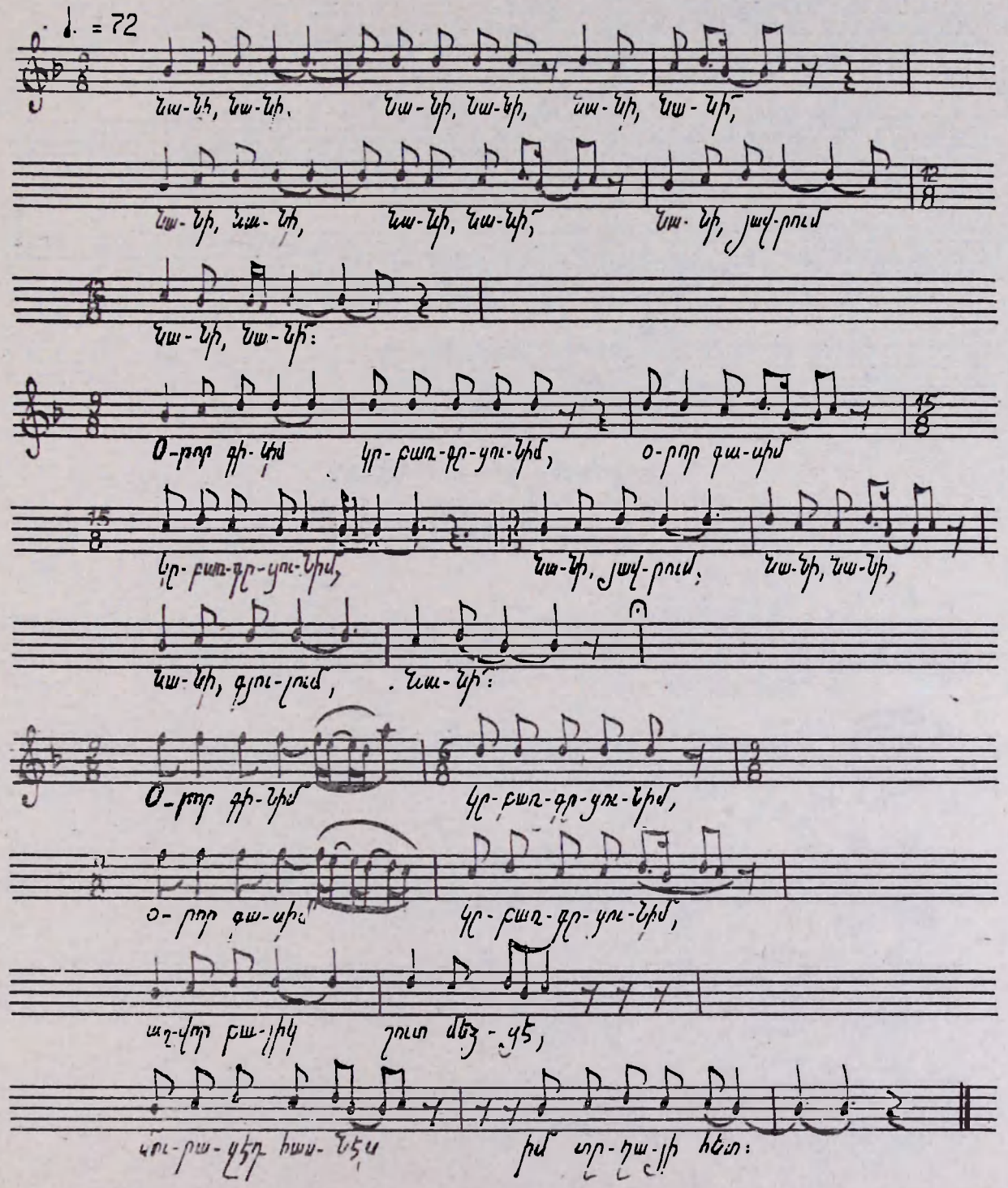

3. Ի ԻՐԻՍՔԸ ԻՐՔ-ՕՐՈՐՈՑԱՑԻՆ

(Մուսա լեռ, Հաջի—Հաբիբլի > Կիբռվական)

Երգասաց՝ Սառա Ճուղուրյան

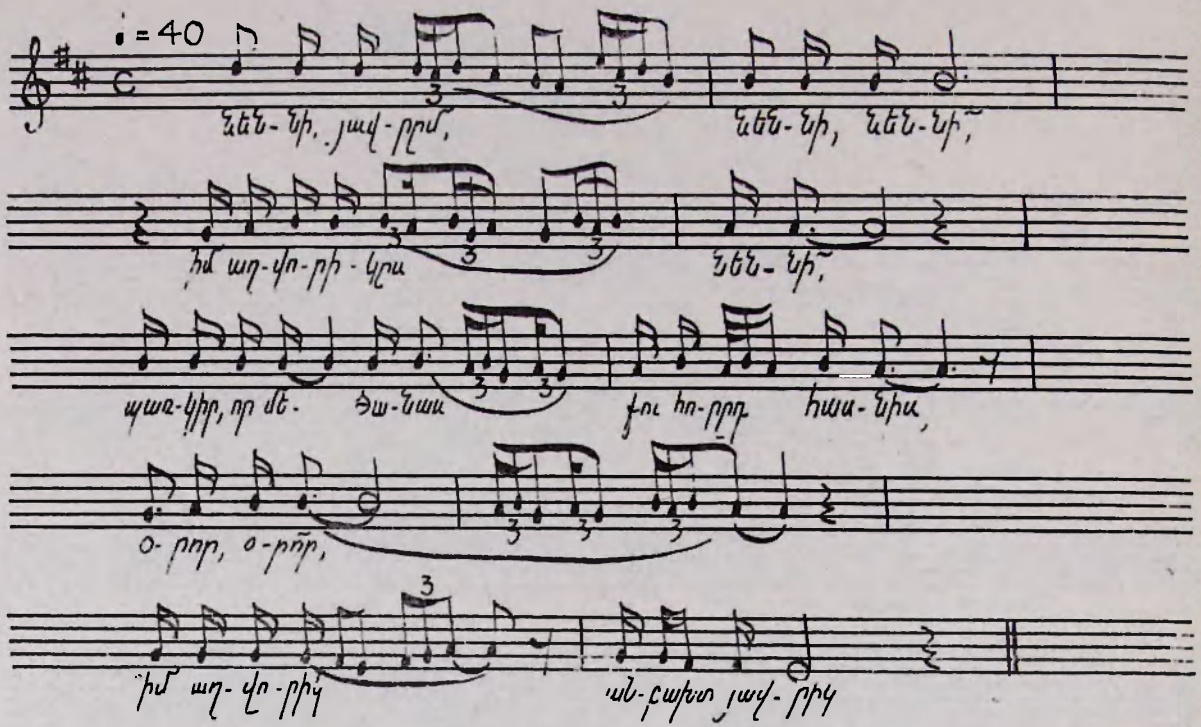

4. ՈՒՐԻՍՔԸ ԻՐՔ-ՕՐՈՐՈՑԱՑԻՆ

(Մուսա լեռ, Հաջի—Հաբիբլի > Լենինական)

Երգասաց՝ Էլիսա Ջերազյան

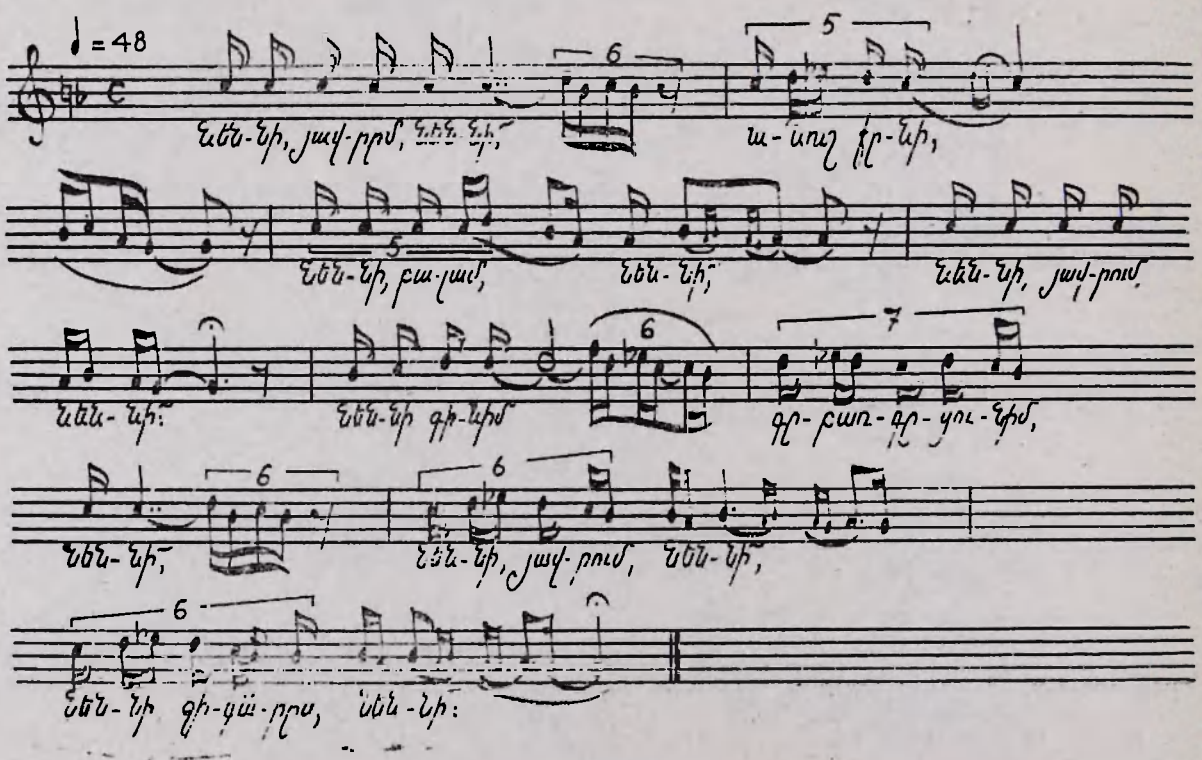

5. ՀԱՐՍԻ ՀՐԱԺԵՇՏ

Պարբ մճուս— Մեռաս թաղով
(Մուսա լեռ, Քարոսախ>էջմիածին)
Երգասաց՝ Վարդուճի Բալոյան

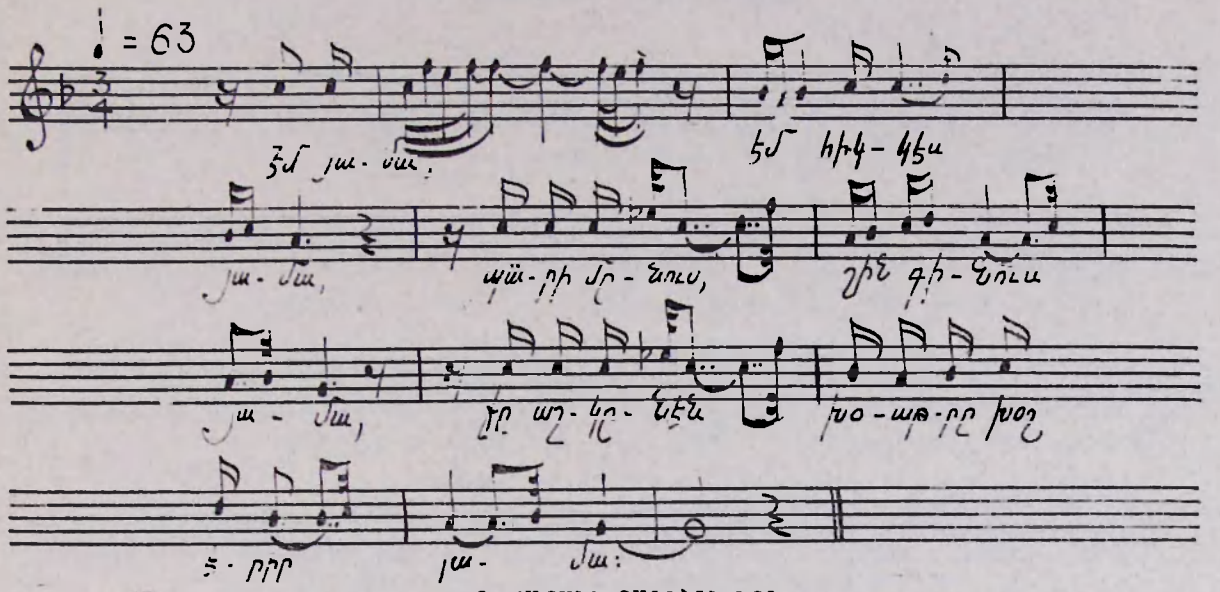

6. ՀԱՐՍԻՆ ՏԱՆԵԼՈՒ ԵՐԳ

Մո՛ւ լու, հա՛յ մար — Մի՛ լաց, ա՛յ մայր
(Մուսա լեռ, Քարոսախ>էջմիածին)
Երգասաց՝ Հովհաննես Հաճիսյան և Հովհաննես Թումանյան

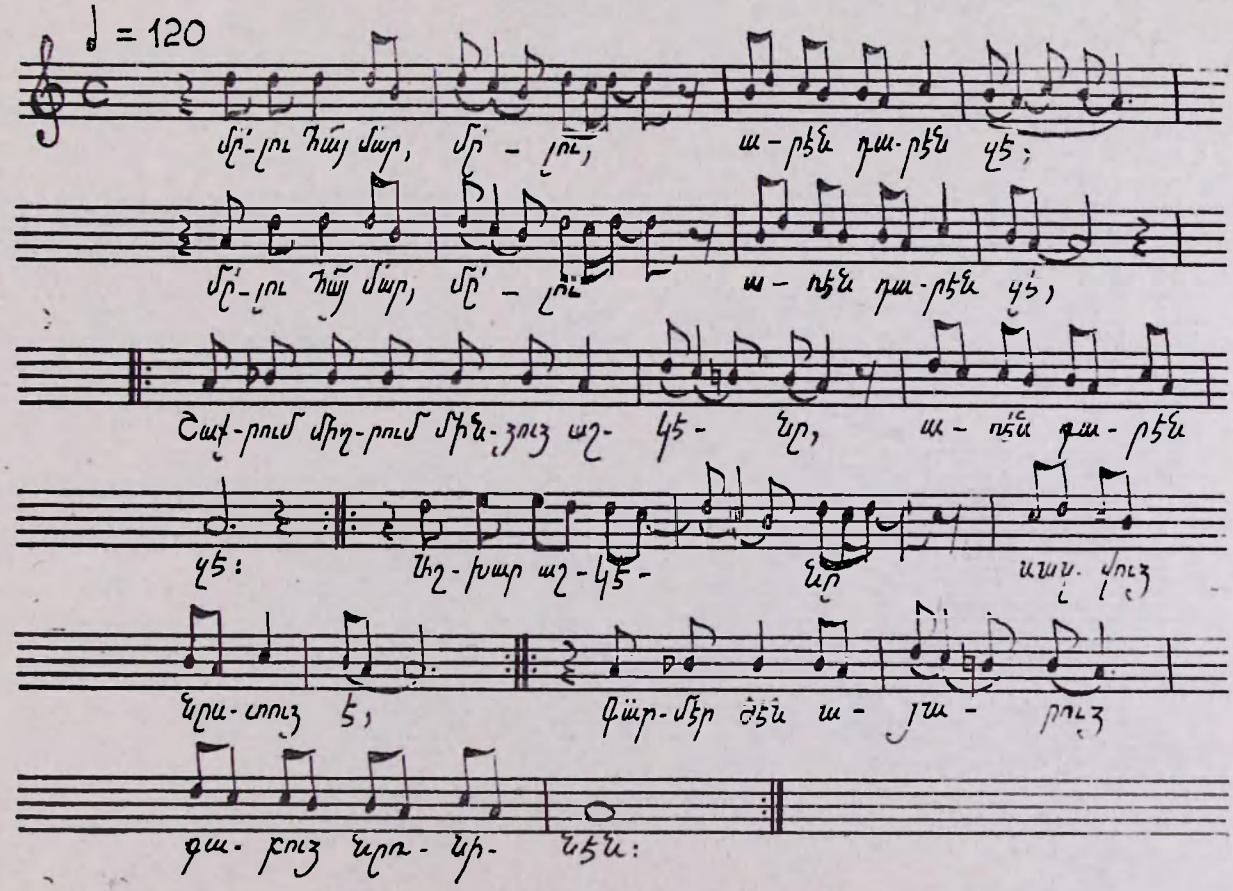

7. ԿԱՏԱԿԵՐԳ

(Մուսա լեռ, Քարուսիե > Հոկտեմբերյան)

երգասաց՝ Կարապետ Ախոյան

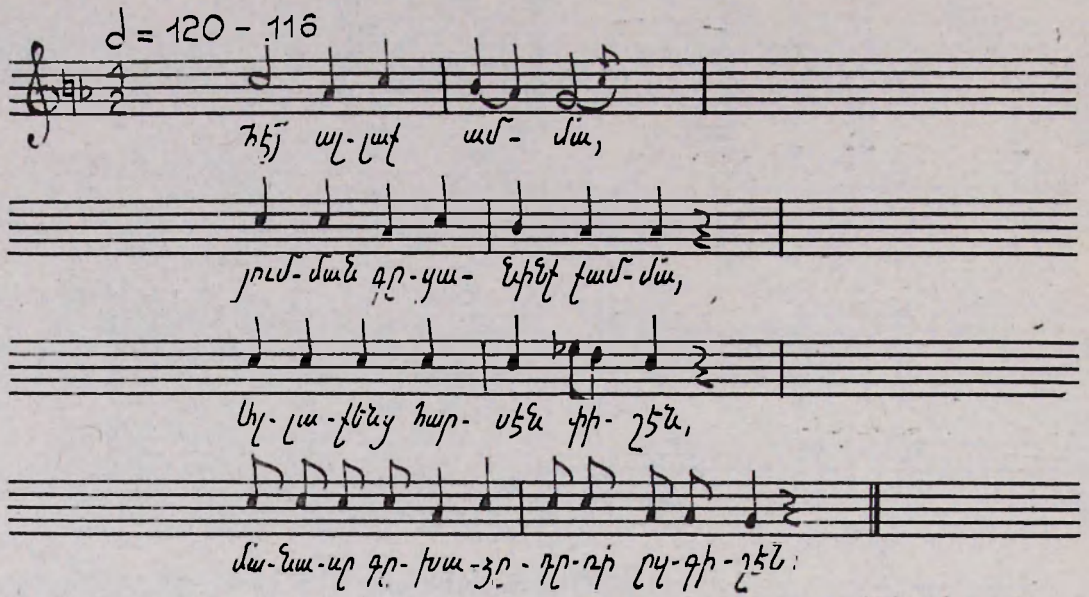

8. ԼԱՂԻԿ

(Մուսա լեռ, Հայլի—Հաբիբլի > Կիրովական)

երգասաց՝ Մարիցա Ճուղուրյան

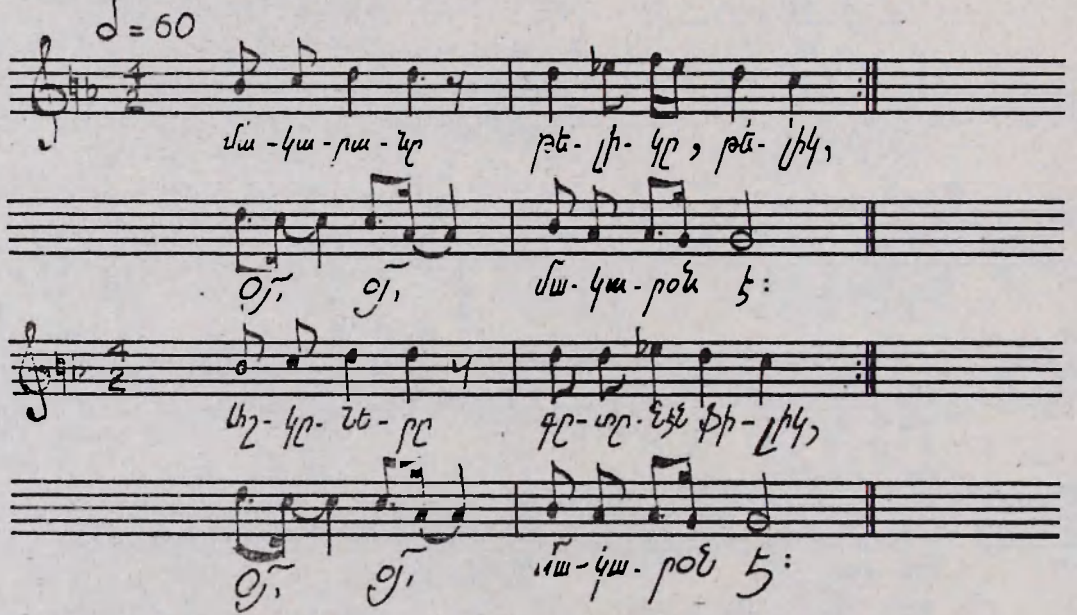

9. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԳ

Մամաճ կնիւց սրնծրսկէյն— Մայրդ գնաց սնձի
(Մուսա լեռ, Հաջի—Հաբիլի > Աշաարակ)
Երգասաց՝ Մարիամ Ղազիյան

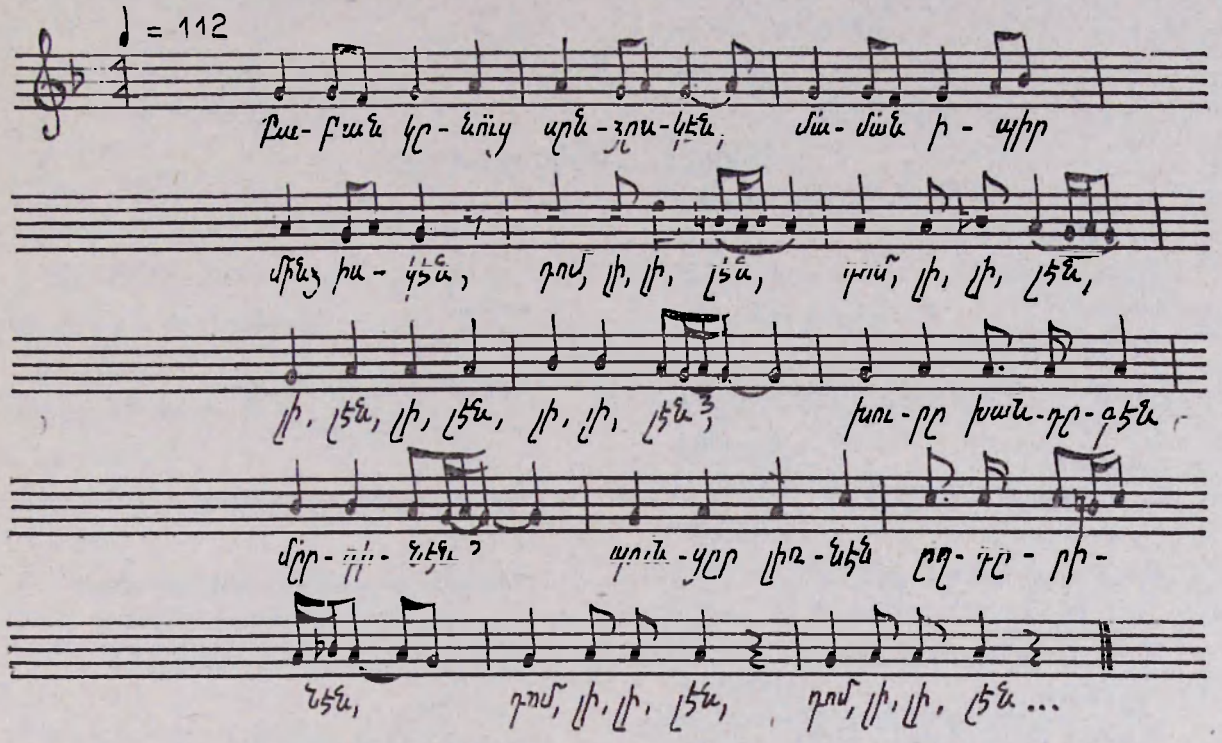

10. ՌԱՋՄԻ ԵՐԳ

(Մուսա լեռ, Հաջի—Հաբիրլի > Կիրովական)
Երգասաց՝ Կարապետ Ճուղուրյան

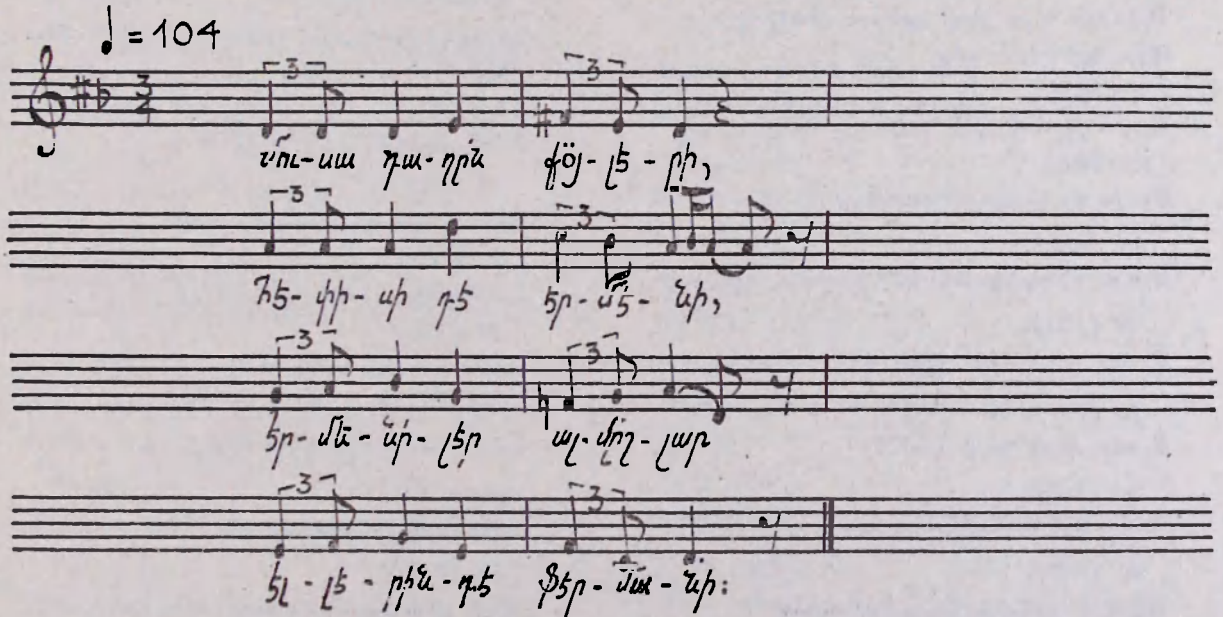
♩ = 104
3
3
3

III

ԲԱՆԱՁԵՎԵՐ

Ա

ԱՈԱԾ — ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ

1 (175).
Աբուղէյն՝ ա՛րլընք, միանուղայն՝ րա՛դընք։

2 (176).
Աղ խիլքու ճէլր ա՛ չըր կա՛րէ խմիր։

3 (177).
Աղ մուրքէյն՝ ադ ա՛Օնդրը։

4 (178).
Աթի՛ղ չալդ ղընձին գիննա։

5 (179).
Ալա՛մէյն րարնու հէ՛յր մի՛շնէլր։

6 (180).
Ալա՛մէյն ծուռու իչՕկ՝ սնուլմա գըմլընը։

7 (181).
Ալա՛մէն պիրՕն իւընչՕնիանը չը, քի քիշիմ, գա՛բէլմ ղը։

8 (182).
Ալիմէյն հէլդ քուր գըդբը, խա՛շիմէյն հէլդ կլուր մ'ուդիր։

9 (183).
Ալուա բըսակ պՕն իակա չընննուր։

10 (184).
Ալուա ծա՛կը մէյա չուդվէլր։

11 (185).
Ալաա մրդանք ունընՕղ՝ մուրթ չընննուր։

12 (186).
Ալուա պուն գէլր դիէղ գունա։

13 (187).
Ալուա պուն չուի գունա։

14 (188).
Ալուա պան վաղըա գունա։

15 (189).
Ախփէն լըրվան փուսուվ, ըմմը վուբթ փուսուվ։

1 (175).
Ապրուկն՝ ապրուստ, մեռնուկն՝ պատանք։

2 (176).
Ալդ իւելքով ջուր էլ չես կարող խմել։

3 (177).
Ալդ մուրքին՝ ալդ սանրը։

4 (178).
Ճալպիկ թռչունը կատցից կբռնվի։

5 (179).
Ուրիշի պարանով հորը մի իջնիր։

6 (180).
Ուրիշի ձեռքին նայողը՝ սոված կմնա։

7 (181).
Աշխարհի բերանը խոնջանս չէ, որ քաշեմ, կապեմ։

8 (182).
Գիտունի հետ քաք ջարդի, անգետի հետ քուֆթա մի ուտի։

9 (183).
Ամեն փայլող բան ոսկի չէ։

10 (184).
Ամեն թռչունի միս չի ուտվի։

11 (185).
Ամեն բեզ ունեցող՝ մարդ չի լինի։

12 (186).
Ամեն ինչ իր տեղն ունի։

13 (187).
Ամեն ինչ իր չափն ունի։

14 (188).
Ամեն ինչ իր ժամանակն ունի։

15 (189).
Ագբի վրա բուսավ, բալց վարդ բուսավ։

16 (190).
Ախշար դալար միր, իրնիէզ
ատրծընուղէն։

17 (191).
Ածը լէր վըդուցը գըգախին,
մակէն՝ լէր վըդացր։

18 (192),
Աձաուղ հծվ ղիղրան ղընընը։

19 (193).
Աղվէլր՝ աղվըրաթծն համուր,
չըրքընն ա՝ ասրձձը համուր։

20 (194).
Աղվէլր գաղվէլր գըղընննա։

21 (195).
Աղվըրթէն իրէլր, ձուվը քարէ։

22 (196).
Աղվըրաթալն չատվէլր։

23 (197).
Աղվիրըզ աչկընիէ աղվիրըզ հարսնադ
ղընր, ւնղվիրըզ հարսնաա աղվիրրդ
չուճախ գունանը։

24 (198).
Աղվար ծակմատար դծաձկիր չըսիրիր։

25 (199).
Աղքադէլն իրէլս բաւղ գընննը։

26 (200).
Աղքադէլն հաւլին աղքօդ ղրհասղրնր։

27 (201).
Աղքադաթալն ալրը չը,
ինթըլըքը՝ ալր ը։

28 (202).
Ամաադ լիռնանք ղըշրճը։

29 (203).
Ամովուն անծրվէն իլան
ծմոանը արիվէն մալդօ։

30 (204).
Ամօուռ թը չըր քըրդընիր,
ծմալո չըր կիշդանաը։

31 (205).
Ալրտ քուալննը, իրաընալց՝ ալմը։

32 (206).
Ալրուն ունցէլր, ջուանջ Բադդադին գուկը։

16 (190).
Աշխարհն անիվ է, երանի
դարձնողին։

17 (191).
Ալծն իր ուրից ևն կախում,
ոչխարն՝ իր ուրից։

18 (192).
Ածող հավը կչկչան կլինի։

19 (193).
Գեղեցիկը՝ գեղեցկութեան համար,
ապեղն էլ՝ առուծո համար։

20 (194).
Լավը լավին կգտնի։

21 (195).
Լավութեւն արտ, ծովը դցի։

22 (196).
Սիրունութեւնը չի ուավի։

23 (197).
Սիրուն աղչիկը սիրուն հարս կլինի,
սիրուն հարսը սիրուն մանուկ
կծնի։

24 (198).
Լավ թխականը ճառերին չի թողնի։

25 (199).
Աղքատի երեսը պաղ կլինի։

26 (200).
Աղքատն հալից աղքատը կհատկանա։

27 (201).
Աղքատութեւնն ամոթ չէ,
կեղտոտութեւնն է ամոթ։

28 (202).
Աչխատանքը լեռներ շուռ կուա։

29 (203).
Ամառվա անձրևին և ձմեռվա
արևին մի հավատա։

30 (204).
Ամառը թեև չքրտնես, ձմեռը՝
չես լիանաս։

31 (205).
Հարդը քոնն է, հարդանոցը՝ իմը։

32 (206).
Թան ունեցիր, ճանճը Բաղդադից կգա։

33 (207).

Անասուն ղը, էլնք՝ չիկլը։

34 (208).

Անծրվէլդ էար հէտվ ճէլր չուղիր։

35 (209).

Անծրվին փախուք, դարդալդ ինդաք։

36 (210).

Անկուն ուգծլ չայր զլղընննա, դան դուդը։

37 (211).

Անցուձ պանէն՝ վախ չըր ասին։

38 (212).

Անցուձ՝ մառցուձ։

39 (213).

«Անո՞շ խմիցիր» ասս էր, գուգալ մը չծր դրխմէ։

40 (214).

Աշխուրը՝ լան, ղունդուրուս՝ նիգ, չա՞ հասգըցու։

41 (215).

Աշխուր խըլ վատու, մարթիէմ չուռուալը։

42 (216).

Աշխուր մանդա ձազնուձը։

43 (217).

Աշխուրը ձավ, իս՝ ձարուվ։

44 (218).

Աշխուրը քանը մծղ միլը։

45 (219).

Աշկէյն իլէյց գծն ջրէյքնը։

46 (220).

Աշկէյնը ասոն իդտրաէն տրուձ գընննու։

47 (221).

— Ուջնջ. սիգծուն աէյր։
— Կլաուխս գուցավու։
— Աշկէյն, ար՛ը դիր։
— Ձալըր՞ը մինձ տիկծալ։

48 (222).

Աշկէյնը ացիր է, դաթ մալէ հուրս թը զլննուա, ձէն հիգնիլը բալլիցա։

49 (223).

Աշկէյն, քիզ գուանիմ, հուրս՝ տծն հասգցէյր։

50 (224).

Աշկէյնը նադուր թը զըրիհիս, գինա ալամէն գամաթծն է։

51 (225).

Աշք հանուդէյն գուաշք բըր հանիս։

33 (207).

Անուևը կա, ինքը՝ չկա։

34 (208).

Անձևոտ օրը հավը չար չի ուզում։

35 (209).

Անձրևից փախանք, կորկուտի տակ ընկանք

36 (210).

Ուշ եկողն ինչ գոնի, ալն կուտի։

37 (211).

Անդած բանին՝ վճիռ չինն ասի։

38 (212).

Անցած՝ մոռցած։

39 (213).

«Անո՞ւշ խմեցիր» ասա նրան, մի կաժ ջուր կխմի։

40 (214).

Աշխարհը՝ լալն, կոշիկս՝ նեղ, ինչ հասկացա։

41 (215).

Աշխարհը վասվի, մեջը մի մարդուկ չունի։

42 (216).

Աշխարհը մախաթով է ծակված։

43 (217).

Աշխարհը ծով, ևս՝ ծարավ։

44 (218).

Աշխարհը մադի չափ է։

45 (219).

Աղջիկն ալլոց տան ճրագն է։

46 (220).

Աղջիկը դռան եսեսում կլինի։

47 (221).

— Աղջի, սեղան դիր։
— Դլուխս է ցավում։
— Աղջի, արի կնր։
— Ո՞ւր է մեծ դդալը։

48 (222).

Աղջիկն ասել է, ևթե մի անդամ էլ հարս դառնամ, ձի հեծնելը սովորեցի։

49 (223).

Աղջիկ, քեզ եմ ասում, հարս՝ դու հասկացիր։

50 (224).

Աղջիկն ինչքան պահես, դարձյալ ուրիշի բախտն է։

51 (225).

Աչք հանողի աչքը պիաի հանեա։

52 (226).
Աչալա նիդ՚ոզ, ուղիւրթ չընիդիւ։
53 (227).
Աչալա ուրթ՚սուզ, ուչէկզ զըտատրինս։
54 (228).
Աչալա ք... նօսուզ, բրակը աղըզ կըք...նը։
55 (229).
Առչը թ՚ծուս, տոչչը համուամ։
56 (230).
Առունց շօն կիզ չընննաբ։
57 (231).
Առունց քրդանք գաւարրաս։
58 (232).
Ասդուձ զիչը զլայո, զրթիւլը գծուալնը։
59 (233).
Ասդուձ ըրզը ազանճ զվ՚ուձ, պիլուն մը,
քի քէյէ խուսէյս, շիդ լսիս։
60 (234).
Ասդուձ ունի՚ալզ գաւդը, ազոը չուդաւ,
ազոը գուդը. ունի՚ալզ չուդաւ։
61 (235).
Ասդուձ միկէն զտդս խիլք՝ միզա-
լէն՝ փարաս։
62 (236).
Ասդուձ կիզի զէյ շարզաթը։
63 (237).
Ասէլլ հէյշզը, ինէլլ՝ ախժուր։
64 (238).
Ասրձը չվ՚ախնադէյն իրմէյն վախցէլր։
65 (239).
Ասիզ քաւրը, կիզալն չիննէլր։
66 (240).
Ասիզէյն ձաձին Հնդսդուն ղրզանա։
67 (241).
Ասիմ զալզունը, թըզ հասզրնս հարանօյը։
68 (242).
Ասիս՝ կէյշ իս, չ՚սիսո՝ էշ իս։
69 (243).
Աս իմէյր շիդ ճէյր գըվիրցնը։
70 (244).
Աս ճազուրցքը ցիրին ա՚յէ զ՚ազս, զիրիզ ա՚յէ։
71 (245).
Աս պօունը վիրայն մը զիժը։
72 (246).
Ավչէն առունց թրվ՚ունզ չընննուր։
73 (247).
Արը, զղիվունը ցիրընին զաձը։
74 (248).
Ա՚րիվ թը զընննօ, աշխարա չըձիթիր։

52 (226).
Շատ-պով կրակողը, ուզիզ չի կրակի։
53 (227).
Արաղ զնացողը, չուտ կհոզնի։
54 (228).
Շուտպ կեզուուտողը, երկու անգամ կկեզուտաի։
55 (229).
Նախկին թաասը, նախկին բազնիքը։
56 (230).
Առանց շան գ՚ազ չի լինի։
57 (231).
Առանց քրտինքի է ապրամ։
58 (232).
Ասաված նայում է սարին, ձլունը զնամ։
59 (233).
Ասաված երկու ականջ է ավել, մեկ բերան,
որ քիչ խոսես, շատ լսես։
60 (234).
Ասուված ընկուլզ կուս, սատամ չի սա,
սատամ կատ, լընկուլզ չի սաս։
61 (235).
Ասուված մեկին կատ խելք, մյուսին՝ փող.
62 (236).
Ասուված զիսի իր դառասաանր։
63 (237).
Ասելլ հեշտ է, անելը՝ դժվար։
64 (238).
Ասածոց չվախեցողից վախեցիր։
65 (239).
Ասեղ զցես, զեսին չի ընկնի։
66 (240).
Ասեզի անցքից Հնդկասաանը կտեսնի։
67 (241).
Ասեմ տալոչը, թող հասկանա հարանուկը։
68 (242).
Ասես՝ գնչ ես, չասես՝ էշ ես։
69 (243).
Այս իմորը շատ չուր կվերցնի։
70 (244).
Այս չլսուզացը ցորեն էլ կազա, կորեկ էլ։
71 (245).
Այս գործը մի կլանք արժե։
72 (246).
Որսորդն առանց հրացանի չի լինի։
73 (247).
Արի, ոլոմը ցորենից չոկի։
74 (248).
Թե արև դաունա, աշխարհի վրա չի ծաթի։

75 (249).
Արիվ մըննուձ դաւուն, հաքէմ չըմնէր։
76 (250).
Արադ դիտու, դմարաւաղ մասցու։
77 (251).
Աւուդ «քը՛շ-քը՛շ» ասելին չաունըցընիր։
78 (252).
Բանդ ճալը չըրպղիւա, ծուգ չըպրոնըվտլը։
79 (253).
Բանդ ասդուձ չուղը, ինսուտն չուդտը։
80 (254).
Բանըրին բանդողը իննա, տանըգ քիշօդ՝ շիդ։
81 (255).
Բանըրին ղէր դանգ չըդընօր։
82 (256).
Բաղդուդ ա ղաւրմու չիդ գը։
83 (257).
Բաս ուծէլն բղդալը չըսիրվէլը։
84 (258).
Բարդքում կաւրքըվածդը չուճուխնէն գուդո տիմը։
85 (259).
Բօլը՝ իրգան, խիլքը՝ գալջ։
86 (260).
Բուղդաղան համուր իդէվ չալթալց գուդը։
87 (261).
Բուրդքը ըղդը ծանկ է, նադուր ուրթու գըմիղնօ։
88 (262).
Բաւրսը բերիսէլմը հարէը դաւրա բիհէ, գինա գէր ղիլմութը չըգուրանիր։
89 (263).
Բօդ՝ կացէլր, էլղ՝ մընացէլր։
90 (264).
Բուրք գրացը շարալը։
91 (265).
Գադվէլն ացիր ին՝ քանքիա իլլաջ է. դահա խուրօն թաղիր է գը։
92 (266).
Գանձ չըգիցուձ դիղ, մգնիրը չըրըդ գըիւղունը։
93 (267).
Գադծ գիմը վըդուցը գիլնա։
94 (268).
Գանձն դինըրքին քարը, գինա չուք վըդուցը գըգանննա։
95 (269).
Գալթ՝ գէլթ չը։
96 (270).
Գալշդ լանութէլն հալին չըկիդիր։

75 (249).
Արև մտած տունը, բժիշկ չի մտնի։
76 (250).
Օղին տեսավ, վիշտը մոռացավ։
77 (251).
Ուղտը «քը՛շ-քը՛շ» ասելուց չի տգղվի։
78 (252).
Մինչև ջուրը չպղտորվի, ձուկ չի բռնվի։
79 (253).
Լծից աստված չտվից, մարդը չի տա։
80 (254).
Եղը սր ընկնի. դանակ քաշող՝ շատ։
81 (255).
Եգն իր լծկանը չի գտնի։
82 (256).
Բաղդադում էլ խուրմա շատ կա։
83 (257).
Մխալն օձի փսքրը չի սիրվում։
84 (258).
Պարտքով սմսունացողը երեխաներին կտա դեմը։
85 (259).
Բոլը՝ ելկաւր, խելքը՝ կարճ։
86 (260).
Ուտելու համար հետաւքը փշերին կտաւ։
87 (261).
Պարտքը ուգաի ձագ է, ինչքան գնա կմեծանա։
88 (262).
Բուրսալի մետաքսը հարյուր տարի էլ պահես, էլի իր արժեքը չի կորցնի։
89 (263).
Փտածը գնացել է, ամուրը՝ մնացել։
90 (264).
Պարտքը կրտակե շապիկ է։
91 (265).
Կատվին ասել են՝ կեղտոդ դեղ է, ավելի խորն է թագել։
92 (266).
Կատու չեղած աեղը, մկները պար կիւագտն։
93 (267).
Կատվի պես ոտքերի վրա կընկնի։
94 (268).
Կատվին տանիքից դցես, դարձյալ չորս ոտքերին կկանգնի։
95 (269).
Կաթը՝ կաթ չի։
96 (270).
Կուշտը ոտված վիճակը չի հասկանա։

97 (271).
Գալը իդէալը. քան ըզխիվ ընտուս։
98 (272).
Գալը ուաշքը խէլլ գիննաս։
99 (273).
Գալլ գու ձարիք։
100 (274).
Գաննաքը նիրզուած հավզաթի ղըլմանէն. ալալնէն հումը մէլ է։
101 (275).
Գաննէլց շառին հիոս։
102 (276).
Գաննուած ճրին վախցէլը, ուղաղ ճրին մը վախիր։
103 (277).
Գարթացող ինսան գընընը։
104 (278).
Գարճ ինսանէն լիրվան ուրը լութը թաքավուրութէն, լութ ալէ ըռազըլը գուկո։
105 (279).
Գղըրջէն մարը ուչէդ գուլո։
106 (280).
Գէլթ ուդուզ բուդա չըր գդրին։
107 (281).
Գէլշդ նսդունք, քաղցուած իլունք։
108 (282).
Գէշդ փէլր լանութին չըհաճոզնաս։
109 (283).
Գդրուած գալժ չըշինվէլը։
110 (284).
Գըդրուած մաղէլն չըշսիր։
111 (285).
Գըձաք րաբուբ դիէդ չիաբգծուց։
112 (286).
Գըգննա ղկուուր, գըգափաղը ղտաուս։
113 (287).
Գիխուած դիէդ խիդ չըպուսնէլը։
114 (288).
Գինգճն լճց քնթէլն ձաուրքն ը։
115 (289).
— Գիրանդիրէն կլխէն լալս իչիր է, ձավ դիսիր է ղէ։
— Հավութը։
116 (290).
Գիցուած խաչծտ շուքըր իրէլը։
117 (291).
Գիվուած քօր կիդալն չըճնաւր։
118 (292).
Գննազ գը գօն գըշինը, գնաղ գը գօն գը փըլլը։

97 (271).
Կալը եղիր, քան՝ հիմար։
98 (272).
Կալը աչքը չլուդ կընկնի։
99 (273).
Կալը ենք պահում։
100 (274).
Կանալք ներկած հավկթի են նման, բոլորի հոճն էլ նալնն է։
101 (275).
Կանանց շառից հեռու։
102 (276).
Կանգնած ջրից վախեցիր, հոսող ջրից մի վախեցիր։
103 (277).
Կարդացողը մարդ կդառնաս։
104 (278).
Կարճահասակ մարդու մոքով օրական լոթ անգամ թագավորութլուն կանցնի, լոթ անգամ էլ կխալտառակվի։
105 (279).
Կարիճի մալրը շուտ լաց կլինի։
106 (280).
Կաթնատու պտուկը չեն կարի։
107 (281).
Կուշտ նսատեցինք, քաղցած վեր կացանք։
108 (282).
Կուշտ փորը սովածին չի հասկանաս։
109 (283).
Կոարած կուժը չի նորոգվի։
110 (284).
Կարուծ մաահին չի մխդի։
111 (285).
Մազերը ղուր աեզը չեն սպիտակել։
112 (286).
Գանում է աթոռը, փակում է դուռը։
113 (287).
Կոխած աեզը խոտ չի բուսնի։
114 (288).
Կնկա լացը քթի ծալրին է։
115 (289).
— Գլուզպեսի գլխին լուլա է իջնել, ձվ է աեսել։
— Գղիրը։
116 (290).
Վիճակիդ համար փառք աուր։
117 (291).
Տաշած քարը գետնին չի ճնաս։
118 (292).
Կին կա տուն կշինի, կին էլ կա աուն կքանդի։

119 (293).
Գնաք՝ շիտ, առմա մալ՝ մէլմը։
120 (294).
Գնա մարթօան ումըրնը։
121 (295).
Գրաւէլէն իրվան դուղ չըր լըննօն։
122 (296).
Գրէլդ ու պամպիէ մըդ դիդ չըննաւր։
123 (297).
Գաղալը ճրէն ջամպոնքը գըգդրա։
124 (298).
Գադը միղծ դա. ձարիմ։
125 (299).
Գալ դաճուղ հալվանալն պիրօն չըր դաբին։
126 (300).
Գաւած օմ մուրթ լէր քումրէլն* ղըքիշը։
127 (301).
Գաւալը զէլր գաբուլմաւալն չըդանօր։
128 (302).
Գաբալն պաւովծած ուաշք միլը, ասդաձ իղիր ըրդը աչք։
129 (303).
Գուրին իլան լմուխալին վաիսցէ։
130 (304).
Գաբմաւմրշէլն դըղր իղէլր, քիշէլր ջուջա փիղէլր։
131 (305).
Դաղէլն անաւան զաշկալն դըձախը։
132 (306).
Դալավիրաջալն ջաննաւալթ չաւրմալ։
133 (307).
Դահա չակման ճծր անցած չէ։
134 (308).
Դէղիտ կիդացուղ չիդը։
135 (309).
Դէղիա ձունդր դիցէլր։
136 (310).
Դըմահէլն լիլմինը հավդալքը դառնիս, տիղ-նծցը միչը չըդինաւր։
137 (311).
Դըմմահէլն քաւէն սադանան դուդը։
138 (312).
Դըքըր զառաւս չղարգիս, պայցուղ չըննաւր։
139 (313).
Դըքըր կարանքը չուկը, ծօաւս չըձաղդիր։
140 (314).
Դըքըր նէլր չուկը, հընէլն դէլմծթ չըկիդացվիր։

119 (293).
Կին՝ շաս, բալց մալր՝ մկկ հատ։
120 (294).
Կինը ամաանա կլանքն է։
121 (295).
Կլաակի վրա հավթ չէն լցնի։
122 (296).
Հրակն ա. բամբակը մկկ տեղ չէն լինի։
123 (297).
Կուժը ջրի ճամփին կկոտրվի։
124 (298).
Բոռ եմ պահում։
125 (299).
Կալ անոդ անասունի բևրանը չեն կապի։
126 (300).
Ամեն մալդ կալծն իր քումրալի* տակ կքաշի։
127 (301).
Կալրն իր կոտրվքանը չի անանում։
128 (302).
Կուլրի փնտլածը մի աչք էր, ասաված տվեց երկա. աչք։
129 (303).
Կուլրից և կաղից վախեցիր։
130 (304).
Ջանսին տղա է ծնվել, քաշել ճուճն է պոկել։
131 (305).
Հոր անունը աղչկան կծսիլ։
132 (306).
Մարդախը դլսիտ չի գնա։
133 (307).
Դևս ոանամանը ջար չի անցել։
134 (308).
Տեղդ իմացող չկա։
135 (309).
Տեղդ ծանր ճնա։
136 (310).
Ժլատից որ ձա. առնես, դեղնուցը մեջը չի լինի։
137 (311).
Ժլատի քսակից սատանան կուտի։
138 (312).
Մինչև դուռը չթակես, բացող չի լինի։
139 (313).
Մինչև դարուն չդա, ծառ չի ծաղկի։
140 (314).
Մինչև նորը չդա, հնի արժանքը չի իմացվի։

* Ս. Սարգսի առնին եփվող թխվածք։

141 (315).
Ընքըր չուջաուի չուլը, ձէյձ չըր ուդուն էր։
142 (316).
Դիլլէն րըր ուլո, քէ դիրը
խնդո։
143 (317).
Դինսըղէյն հախին իմանսըղը գուկը։
144 (318).
Դիղ գո բըր աղճիս, դիղ դո րըր ձիւձիս։
145 (319).
Դիս դմուսը, օտ պաշկալն։
146 (320).
Դխուր՝ խուրանթը, չըդխուր՝ զուրանթը։
147 (321).
Դիրանկէյն մէջ բաղծսը։
148 (322).
Դիքր ասծն ճէյր ուկը, կիրդօն ուսուշք դընընը։
149 (323).
Դիքր կիսծր չըհանդծղ, գիւսուրին ոանկու
չըհինդուր։
150 (324).
Դիքր հօնսդ պարզընը, պարիէ լաստիկ
զասնու։
151 (325).
Դգան բղդալը՝ ալին ը. պաղօջախցու՝ տրա-
ցալն ը։
152 (326).
Դգան դծդ գըքիշը։
153 (327).
Դգաս խիլ՝ փարան չա շինիմ, դգաս
խիլըք՝ վարան չա շինիմ։
154 (328).
Դուդը գիրուվ զաղնխը, դգօն ագուսքը
ավրըգից։
155 (329).
Դուլ գինգծն ակակ էր դուշմօնը։
156 (330).
Դուն մը քուշան արրէ, քան զսարալէն միչը
խալրսըղ գինգուն մը հիւը։
157 (331).
Դուսը փարը մուրթ մը թը գունտնուս,
քսուն փարը շառաֆ գունտնուս։
158 (332).
Դծն հարամէչն ջուր չըննու։
159 (333).
Դծն մը կընը, տրացէչն կընը։
160 (334).
Դօուս չափը, մէյմ գդրը։
161 (335).
Զադալը առունց հավգալթ չըննուր։
141 (315).
Մինչև երևնան լաց չլինի, ծիծ չեն աս։
142 (316).
Որթատունկը պիտի լաց լինի, որ աերն ու-
լսախանա։
143 (317).
Անխզճի հախից անհավատը կգա։
144 (318).
Տեղ կա պիտի աղաչես, տեղ կա պիտի կովես։
145 (319).
Մորը տես, ազջկան առ։
146 (320).
Տեսար՝ կատակ էր, չտեսար՝ իրոգութլուն։
147 (321).
Տախտակնելից մեկը պակաս է։
148 (322).
Մինչև առուն ջուր գա, գորտի աչքը դուրս կգա։
149 (323).
Մինչև կեսօր չտրախացդը, կեսօրից հետո էլ
չի տրախանա։
150 (324).
Մինչև հատատը բարակի, բարակը ասեղից
կանցնի։
151 (325).
Տգան փոքր է՝ իմն է, ամուսնացավ՝ հարևանինը։
152 (326).
Տգան հորը կքաշի։
153 (327).
Տգաս գիժ՝ փողն քինչ անեմ, աղաս խելոք՝
փողն քինչ անեմ։
154 (328).
Հալրը կերավ աղոխը, տղալի ատամները
փչացան։
155 (329).
Որբևալրու փեշն իր թշնամին է։
156 (330).
Տան անկլունում ապրիր, քան պալատում
անպատակատ կնոջ հետ։
157 (331).
Տասը փարալի մարդ ունենաս, քսան փա-
րալի պատիվ կունենաս։
158 (332).
Ծանու գոգին ճար չկա։
159 (333).
Տուն մի գնիր, հարևան գնիր։
160 (334).
Տասը չափիր, մեկ կարիր։
161 (335).
Զատիկն առանց հավկթի չի լինի։

162 (336).
Ջաղնուխ ունըննողը նրբքը գիսուր քաղցած գըՙնօ, ղաղնուխ չանըննողը՝ նրքը մթնէ։
163 (337).
Ջանաղաթը խոկում մաղնա է, լՙր ըր գուրխուս, հիդիտ ղուրխօ։
164 (338).
Ջանգընննը ղազՙձ գուդը, ալքՙդ՝ ղղՙձ։
165 (339).
Ջամբաւրէն լիդիվը միդը մ՚ը պաւվի։
166 (340).
Ջաւվը ցա՝ գրաւգը շաբաղ։
167 (341).
Ջէլս չըխաձձուղ Ծաց հաղուր դարա թրղ աբլաւ։
168 (342).
Ջէլշ չըհասնէլր, գուրթընգալն գրղարղը։
169 (343).
Ջէլր իճՙաց ղաւգընննը չըղանՙր, տրաանէլն իճՙուց խալլ կըդնաւ։
170 (344).
Ջէլր մՙօտր մանՙուձ՝ հալլրը չաւրշալն ձաւխՙուձ։
171 (345).
Ջէլր պՙն շիդ դիուա, հաւրքաշէլն ղղտրղ գաւքիշը։
172 (346).
Ջէնքը չըր հասնէլր, շըքէլն ըրր ղաւրդիա։
173 (347).
Ջըլլա՝ գուդը, գրօուշ՝ գըդէփըքը։
174 (348).
Ջըմմըր մուդ գդրը, վիրէլն ղընննը։
175 (349).
Ջըրըցը վըրքը չըՙնաւր, ղըվախնաւ գըւրըթիա։
176 (350).
Ջխաղօդ չըհասնէլր, թթաւսը ացէլր։
177 (351).
Ջրաւց քէլփէաէննա րըր քիշիս պիրնինա։
178 (352).
Ջըրցաւ ըոօղաքէլր թը գիւիւր, քաՙն ղձՙվ իրմէնիս իգ։
179 (353).
Ջաւոնՙղը ղմաւրաք չըբհհիր։
180 (354).
Ջոՙւրթը չաէփաըանաւս, գաւրթընթՙցն ՙալէ չաէփաըանաւս։
181 (355).
Էլւըք իրէլր, ձՙվ քարը։

162 (336).
Արհաւս ունեցողը մինչև կիսօր քաղցած կրՙնա, արհաւս չունեցողը՝ մինչև իրիկուն։
163 (337).
Աւրհաւսը ոսկի մատանի է. ուր որ դնաս, հետդ կգա։
164 (338).
Հարուստը ուղածը կուտի, աղքաւսը դաւժը։
165 (339).
Իշամեղվի հետևը մեգր մի փնտրիր։
166 (340).
Ձավակի ցավ՝ կրակի շապիկ։
167 (341).
Ինձ չկծող օձը հազար տարի լող ապրի։
168 (342).
Էշին չի հասնում, փալանին է խփում։
169 (343).
Իր աչքի գերանը չի տեսնում, հարևանի աչքի շյուղն է տեսնում։
170 (344).
Իր մոր մանածը՝ Հալիպի շակալում է ծախած։
171 (345).
Իր դորձը գաւտ տեսավ, ուրիշի գարոյն է քաշում։
172 (346).
Իրենն չհասնիս, տովնրին պիտի խփիս։
173 (347).
Լիքը՝ կուտի, դատարկը՝ կշպրտի։
174 (348).
Որ մտաը կտրես, արյուն կկա։
175 (349).
Խոսքի տակ չի ՙնա, ճղմվելոց կվախենա։
176 (350).
Աաղողին չի հասել, թթու է տվել։
177 (351).
Խոսքը բերանից աքցանով պիտի քաշ՚ես։
178 (352).
Թև իսոքով բրինձի փլավ եփվի, ինձնից ծոյի չափ յուղ։
179 (353).
Ջոռնացին մորուք չի պահի։
180 (354).
Հարդը չես ափսոսում, հարդանոցն էլ չես ափսոսում։
181 (355).
Լավութլուն արա, ծովը գցիր։

182 (356).
Էյնք էլր չըքին դլսլախը։
183 (357).
Էլշ ան էշն լ, զարլժատնք՝ փխխվծձ։
184 (358).
Էլշ լատատնք չլստրլվծձ։
185 (359).
Էլշ լինգած դլդին չատնտլր։
186 (360).
Էլշ կատղչէն, զգարլթատնք գատպատվա։
187 (361).
Էլշ հիձձէլր, իշ գատպատվա։
188 (362).
Էլշ պատնտ, ծալն ուդը։
189 (363),
Էլշ պիտնօն վըրքը չըգաննիր։
190 (364).
Էլշ չաքմըշխլուձ դիդին գալթ մալը չատնալր։
191 (365).
Էլշ ցոալը, ցրցքվալր։
192 (366).
Էլշ քիշծղ ցուին չըվախիր։
193 (367).
Էյնք խիլք չատնա, հարքաձէչն խիլք գուդը։
194 (368).
Ըմմըն Յուրուսաղիմ ուրթուդը խաջջա չընատնուր։
195 (369).
Ըմմըն գրեցա մրգօնք չըր իլլին։
196 (370).
Ընգըլըզը կատց, չաքման հատց։
197 (371),
Ընդանէչն նիզ ուրէչն համօր ը։
198 (372).
Ընդանէչն հէդ քէլգ իրէլր, ուշշ-վիրըշ մինիր,
199 (373).
Ընտուզ վիրաչն դամօր չըմատր։
200 (374).
Ըստւդ մէյս իդ չատնատնտր։
201 (375).
Ըսբռնդաձգ շծնը պամպըխջէն զարտր գուդօ։
202 (376).
Ըրգը խիվ զանճալր գդրէչն, խէլվ մը խիլիէք մը տիրծօտն մը չըգդրէչն։
203 (377).
Ըրգը բախրէչն արատաչն թը ղըմըննա, վիւկօսւր մը գրհանը։

182 (356).
Ինքն իր սավերից է վախենում։
183 (357).
Էշն էն էշն է, փալանն է փոխված։
184 (358).
Էշը պայախ սովոր չէ։
185 (359).
Էշն ընկած տեղից չի անցնի։
186 (360).
Էշը գողացել են, փալանն է վնտրում։
187 (361).
Էշը նսահել, էշն է փնարում։
188(362).
Էշը դասի, ձրն ուտի։
189 (363).
Էշը բեռան տակ չի կանգնի։
190 (364).
Էշն իր չոքած տեղից մի անգամ էլ չի անցնի։
191 (365).
Էշը ց...ել, ցրցքվել է։
192 (366).
Էշը քշողը ց...-ից չի վախենա։
193 (367).
Ինքը խելք չունի, ուրիշին է խելք սալիս
194 (368).
Ամեն Երուսաղեմ գնացողը հաջի չի լինի։
195 (369).
Ամեն խոսքին բեզ չեն ոլորի։
196 (370).
Անգլիացին գնաց, կոշիկը հետս։
197 (371).
Բարեկամը նեզ օրվա համար է։
198 (372).
Բարեկամի հետ քնաք արա, առուտուր մի անի։
199 (373).
Թափվոզ արլունը երակում չի հետս։
200 (374).
Էժան միսը լուզ չի ունենա։
201 (375).
Ապիսակ շանը բամբակագործին ճնաս կտա։
202 (376).
Երկու խենթ շղթա են կարել, մի խենթ, մի խելոք դերձան չեն կտրել։
203 (377).
Երկու եզան սրանքը սր մանի, մի կասր կաշի կհանի։

204 (378).

Թախաից կիսախնուս, ըմլը բախտխա չըրդարիր սինխէ։

205 (379).

Թակավիրէլն աշկալն րիւն ղաուըլ գունընը։

206 (380).

Թանջարան ըրք քարէն պընսդա։

207 (381).

Թանջարան կուլլվիր է, ղապաղը կդիր է։

208 (382).

Թանջարա մը ուդիլան միչը գուխ մը գասլըծիթ թը գըսնէս, գուդվա։

209 (383).

Թէլլ մը քիշը, հաղուր գաւրգըգօուն գիննա։

210 (384).

Թը գուուգիս ղղուշմունիա թահրդիլ, գանուր լիղօն սուրվէ։

211 (385).

Թըմղէլն ծուան հիւվունց անէլշ գուկը։

212 (386).

Թը չըր ցանիր, չըր ընձիր։

213 (387).

Թօք չօսիխս, խշխիմ լիրէլսխա։

214 (388).

Իլալրս մաղվէլր, մծղիս գիխվէլր։

215 (389).

Իլվիղ դլքէն աղվուր է, քան ղրսուգիղ սալանը։

216 (390).

Իհալին լիս գըշրճը։

217 (391).

Իհալին չըղարթընուր։

218 (392).

Իլնադ մարթօն հուդն ա չուդվէլր։

219 (393).

Իննուղ խշօն՝ քան ղդալր գուվաթվա չընուր։

220 (394).

Ինսանայն ալուջան նքցճունցը, հալվանայն՝ սուրըցունց։

221 (395).

Ինսանայն նա՛ մալս գադվա, նա՛ գա գլուշէլն գընուքվա, բան շնուրքը գըմսօ։

222 (396).

Ինսանայն ուսշք թըգ ընընը, անուան թըղ չընընը։

223 (397).

Ինուան ինսանու շին գընընը։

224 (398).

Ինսուան լիղվում գըգաքվա, հալվուան՝ բախըծուվ։

204 (378).

Թախաից կխախուչես, բայց բախտիցդ չես կարող փախչել։

205 (379).

Թագավորի աղջիկն անգամ թևրսթլուն կսունենա։

206 (380).

Կախսան երնը քարի վրա կնոսի։

207 (381).

Կաթսան գլորվել է, խսւիը՝ գտնլ։

208 (382).

Մի կաթսա ճաշի մեջ մի կաթիլ դաւինու ձեվ որ դնես, կհաւավի։

209 (383).

Մի թել քաշի, հազար կարկատան կվժսվվի։

210 (384).

Եթե կուգես թշնամդ հագթել, նրա լեզան սովորիր։

211 (385).

Թմբուկի ձայնը հեռվից անուշ կգա։

212 (386).

Ջցանես, չես հնձի։

213 (387).

Թքիր ափիս, քսեմ երեսիդ։

214 (388).

Ալլուրս մաղվել է, մալս էլ՝ կախվել։

215 (389).

Ման եկոդ ագվեսն ավելի լավ է, քան քնած առյուծը։

216 (390).

Ժողովուրդը սար շառ կաա։

217 (391).

Ժողովուրդը չի դավվի։

218 (392).

Համառ մարդու հացն էլ չի ուավվի։

219 (393).

Ընկած էշի համար սիլոջից ուժեղը չկա։

220 (394).

Մարդու րիծը ներսից է, անասունինը՝ դրսից։

221 (395).

Մալդու ոչ միսլ կուավվի, ոչ էլ կաշին կըհագնվի, միայն շնորհքը կմնա։

222 (396).

Մարդու աչքը դուրս գու, անունը դուրս չգա։

223 (397).

Մարդը մարդով է շեն։

224 (398).

Մարդը լեզվով կբռնվի, անասունը՝ սանձով։

225 (399).
Ինսուան հծմ գէլթ ձձծձը, չավդըվէլր։
226 (400).
Ինսուան չալրըր դինը. էյնք էլր դինը։
227 (401).
Ինսուան չալրըր ղըքիշը, էյր խիլըս. ղըքիշը։
228 (402).
Ինսուան չունցծձ գազը։
229 (403).
Ինսղունց՝ գննուգունց։
230 (404).
Ի՛շ իղէլր, իշ բոր ուրթը։
231 (405).
Ի՛շը հաբէլր քաոօգ անէ թը գունունօ, ձունդըլր պիոը էլր գըմընօ։
232 (406).
Ի՛շը պիոուն վըրքը գըգոօ։
233 (407).
Ի՛շ, մը սաղգէլր. կաբանկ գծկը։
234 (408).
Ի՛շը ակուալը. նա՛ գիրգաննը, նա գըգիժգընը։
235 (409).
Ի՛շծ՛ն ալար չըվիւլիր։
236 (410).
Ի՛շօն աֆարրմ ացուք. խալալն ցոիդ։
237 (411),
Ի՛շօն կլծխն անէ մինձ գըննօ։
238 (412).
Ի՛շօն վէղը չանթա մը իսկա թը գըգախիս անէ, գինա գասին՝ իշ ադա։
239 (413).
Ի՛չվէնը՝ ձառալր. վիդվէնը՝ քարէլր։
240 (414).
Ի՛չաց հիօ, սրդին հիօ։
241 (415).
Իս՝ աղա, ուծն՝ ադա, միր ացծն ու՞վ անդր։
242 (416).
Իսկէլն ըղդալը, կալն՝ մինձ։
243 (417).
Իսկէլն թէլւի մահթաչ գըննը։
244 (418)
Իս իմիցու. ասն հաբպիցուր։
245 (419).
Իս գուանիմ, իս գու լսիմ։
246 (420).
Իս պանիլ գասիմ, էյնք ապիլ գըհաս-գընը։

225 (399).
Մարդը հում կաթ է ծծել, հալոտաալ չի լինի։
226 (400).
Մարդ ինչ անի, իրեն կանի։
227 (401).
Մարդն ինչ որ քաշի, իր խելքից կքաշի։
228 (402).
Մարդ չանհյացծն է ուզում։
229 (403).
Անոգաց՝ գանոգաց։
230 (404).
Էշ ակռլ է, էշ էլ գնալու է։
231 (405).
Էշը հարյուր քուռակ էլ ունենա, ծանր բեռն իրեն կենա։
232 (406).
Էշը բեռան տակ կղոա։
233 (407).
Է՛շ, մի սաակիր, գարուն կգա։
234 (408).
Էշի պոչ է. ոչ կերկարի, ոչ կկարճանա։
235 (409).
Էշին թամբ չի վայելի։
236 (410).
Էշին ապրևս ասացինք, գոլգին ց...ևց։
237 (411).
Էշի գլուխն էլ մեծ կլինի։
238 (412).
Էշի վրից թե մի առպրակ ոսկի էլ կախես, նորից կասեն՝ էշ ագա։
239 (413).
Աչքը՝ ծառին, ոտքը՝ քարին։
240 (414).
Աչքից հեռու, սրտից հեռու։
241 (415).
Ես՝ աղա, դու՝ աղա, մեր ագռնը ով սղա։
242 (416).
Ոսկին փոքր է, գինը՝ մեծ։
243 (417).
Ոսկին անդամ թևւիի կարիք անի։
244 (418).
Ես խմեցի, դու հարբեցիր։
245 (419).
Ես ասում եմ, ես լսում եմ։
246 (420).
Ես աշխատել եմ ասում, ինքն ուռել է հասկանում։

247 (421).
Խաւր գիրուվ՝ աղվէյր իս, վ՚ողը չըղիրուվ՝ չաղվէյր իս։
248 (422).
Խաւր գուդը, վ՚ող չըդուշընմըչ ըննուր։
249 (423).
Խաւրվէլն պ՚ն վաղվէլն մը թուղօր։
250 (424).
Խճուր վուղ ա դունա։
251 (425).
Իվիր՝ ադուձ, իվար՝ փալա։
252 (426).
Ի վիր՝ մրդանք, ի վար՝ մուրա՚ք։
253 (427).
Իրգանք գուպ՚թվալք, կիդալն ի՚դուք։
254 (428).
Իրկ՚թ շ՚ուղ-շ՚ուղ գըձիձին։
255 (429).
Իրըսալց իննա՚ղ չուանչ, քաուօն րադուո գըննը։
256 (430).
Իրըսէլն գուրա սիլը գըղարղին։
257 (431).
Իրխ գվուք, ասսուու ա գըրիդա։
258 (432).
Իրխէլն գիշէլն քասալա սարծալր։
259 (433).
Իրէյս իշճղ շ՚ապ՚թ մը ուդիլա չուդիր։
260 (434).
Իփուձ ա՚րրէլն մէյչ ճէյր չըր լըննօուն։
261 (435).
Լ՚ազլ՚ազէլն վըդը սմուռն ա հինէօուձ, ծմիռն ա՚։
262 (436).
Լ՚աղլ՚ազէլն ծուր լ՚ա՚ղ-լ՚ա՚ղու գասնա։
263 (437).
Լալո լիռնօն գըննը, դասն դ՚ն իրվան չըննուր։
264 (438).
Լ՚անթըզ գիր, ղիրգը հուց գիր, ըմը սա՚լրդիա ան՚ծչ թըզ ընննօ։
265 (439).
Լէդաւ ձառէն մալվան լիղա գըննօ։
266 (440).
Լէու իղուվ, լանգաճը ինգուվ։
267 (441).
Լըհիֆէլտ գուրա վըդիա իրգա՚ցէլր։
268 (442).
Լիղուն թը չիր, քա՚րքա՚գնէլն գիչվէլն գըհա՚նալն։
247 (421).
Ալսօր կերավ՝ լավ ես, վաղը չկերավ՝ վատ ես։
248 (422).
Ալսօր կատի, վաղվա մասին չի մտածի։
249 (423).
Ալսօրվա գործը վաղվան մի թող։
250 (424).
Ալսօրլե վաղն էլ ունի։
251 (425).
Վերևը՝ ասպվածծ, ներքևը՝ դրամ։
252 (426).
Վերևի՝ բեդ, ներքևը՝ մորուք։
253 (427).
Երկնքում էինք փնարում, երկրում գտանք։
254 (428).
Երկաթը տաք-տաք կծեծեն։
255 (429).
Երեսից ընկնող ճանճը, քառատուն պատառ կլինի։
256 (430).
Երեսի համեմատ տպռուկ են դարկում։
257 (431).
Երես տվեցինք, ատատո էլ ուզեց։
258 (432).
Երեսի կաշին արեխացու է դարձել։
259 (433).
Երեսին նայողը մի շաբաթ հաց չի ուտի։
260 (434).
Եփած ապուրի մեջ ջուր չեն լցնի։
261 (435).
Ալագիլի ոտն ամառն էլ է հինալած, ձմեռն էլ։
262 (436).
Ալագիլի օրը լաղ-լաղով է անցնում։
263 (437).
Լեռը լեռան վրա կլինի, առնը ատն վրա չի լինի։
264 (438).
Ալրապուր կեր, կորեկ հաց կեր, բայց սիրած թող անուշ լինի։
265 (439).
Դառը ծառի պտուղը դառը կլինի։
266 (440).
Լու դարձավ, ականջն ընկավ։
267 (441).
Վերմակիդ չափ ոտքդ մեկնիր։
268 (442).
Լեզուն չլիներ, ատամներն աչքերը կհանեին։

269 (443).

Լիզոցն քաղցր, սալրդ՝ սիվ։

270 (444).

Լիզօս թէ զնաս, ոսկրդիս չե՛չէր։

271 (445).

Լիշէս զըթագցնիմ, իրիսէս չիմ թուգցնը։

272 (446).

Լվալմ հնամուր լհէյֆ մը չըբ վաոինս։

273 (447).

Լծն ծոռ կուշինը։

274 (448),

Լծուց՝ լոց կըպիրը։

275 (449).

Լծուց ու խընդաում քալր-ախպուար ին։

276 (450).

Խնբաուր չուչըգին օս։

277 (451).

Խալդընիւզ քաբվանը Բադդադին րիւա լիդ զըտառնօ։

278 (452).

Խէյզ ըլվուց, տէյր ասխզէյն, զըսիֆա, զիննա ախպէյն։

279 (453),

Խէյզը խրօմ բըր քիշդիս։

280 (454).

Խէլլք՝ թանջարան, մայը՝ փանջարան։

281 (455).

Խէլլք խիլքին ֆուարզը։

282 (456).

Խէլլք դէրիքէյն մէյէ չը, կլխայն մէյէնը։

283 (457).

Խէլվ զըհանա մուրազս, խիլիէք զըհիյա ժամանգս։

284 (458).

Խէլվ գիսկը քօր մը, գօս խիւլք չըր գէրին վիրցընայր զը։

285 (459).

Խէյր ուզը տրանէյտ, խէյր ախրա կլաուխիս։

286 (460).

Խլյուրը ձուռ պուտուճ է։

287 (461).

Խըս-խըսայն դաիրքը մինձ զընը։

288 (462).

Խիզ չընուր, խրծում չուկուր։

289 (463).

Խիզին մօզ մը փիդիլն ա պծուն մը։

290 (464).

Խիզծն քնթէյն ալմասդ չվիւլիր։

269 (443).

Լեզուն, քաղցր, սիրուը՝ սև։

270 (444).

Լեզուս թեև ոսկի, սիրաս չի ասիր։

271 (445).

Դիակիս թքել կուտամ, երեսիս թքել չեմ սա։

272 (446).

Մի լվի համալ վերմակ չհին վաոիս։

273 (447).

Լսեն ուզա չ դարձնամ։

274 (448).

Լացը՝ լաց կրերի։

275 (449).

Լացն ու ծիծաղը քուլր-եզբայր են։

276 (450).

Լուրը երևխալից աս։

277 (451).

Սխալված քարտվանը Բադդադից էլ ետ կդառնա։

278 (452).

Խոզին լվա դիր թախտին, կոահի, կընկնի ազրին։

279 (453).

Խոզին խրամատ պիտի խփես։

280 (454).

Խելքը՝ կաթսալին, միտքը՝ պոտուհանին։

281 (455).

Խելքը խելքից սարրեր է։

282 (456).

Խելքը սարիքի մեջը չէ, գլխի մեջն է։

283 (457).

Խելը կհասնի մուլազին, խելոքը կսպասի ժամանակին։

284 (458).

Խեը մի քար գցնց, ոսոը խելոք չկարողացան այն վերցնել։

285 (459).

Բարիք կամեցիր հարևանիդ, բարիք գա, պիպչի գլխիդ։

286 (460).

Վարունգը ծուռ չ բոսել։

287 (461).

Սուսիկ-փուսիկի քոցին ոժիզ կլինի։

288 (462).

Խոզ չկա, որ խրամ չգա։

289 (463).

Խոզից մի մազ պոկելն էլ մի բան է։

290 (464).

Խոզի քթին ադամանդ չի սազի։

291 (465).
Ախլք դը՝ փարա չիդը, փարա դը՝ խիլք չիգը։
292 (466).
Ախլքիա թը գըղդրէ, թաքին թա լսամօ գը-
քիչդիս։
293 (467).
Ախլք ադաղ՝ չիդ, փարա ադաղ՝ քէյչ։
294 (468).
Ախչըքս. անդամալդ մը չտղվէլլ ծիռսուց։
295 (469).
Ախասծձ յօր գտլան։
296 (470).
Ախասօձ ալիլամ չըսագնար։
297 (471).
Ախվը ասաց, խլաքը հավդաց։
298 (472).
Ախիծն օմընար հալոնատքը։
299 (473),
Ախվօն բաչիէդի ադիրթ դըգաննա։
300 (474).
Ախվօն բարնա հէյր չիշնըվէլլ։
301 (475).
Անամա, քաղցը-քաղցը սրլ։
302 (476).
Անծէլլ ձաւին հիւս չիննէլլ։
303 (477).
Աւրատաղ լէլլ ախպընէյց գըգինչը։
304 (478).
Աւլըզալն ացկյն.— Օ՛ռ քիղ օվ մը կարա,
բաս կիդալն մը վիրգիր։
Աւրատաղ ացէլլ.— Օվ մը կաբը համալ
թարխալթիս չըմ վիխիր։
305 (479).
Աւրօղլ կիղէն սդալծն է։
306 (480).
Աճուվի քօր ախըլվիցաւ։
307 (481),
Ծա ատանց վէչ չըննաւր։
308 (482).
Ծա կլխին գըհիդը։
309 (483).
Ծակմաբը ծիէկ մրքաբէն վըրքը չըճնար։
310 (484).
Ծակէլլ իշնօնց գըհամբրին։
311 (485).
Ծոկը լիգէյց բիլա գըղնըվա քէու։

291 (465).
Ախլք կա՝ փող չկա, փող կա՝ խլք չկա։
292 (466).
Եթե խլքդ կկտրի, նոխաղից էլ դալամա
(պանիր) կատանաս։
293 (467).
Ախլք ավող՝ շատ, փող ավող՝ քիչ։
294 (468).
Կեղեով ընկույզն անգամ ձևքից չի տալվի։
295 (469).
Մեռածին նույն օրն են ողբում։
296 (470).
Մեռելը լալով չի կենդանանա։
297 (471).
Ասն ասաց, խելոքը հավատաց։
298 (472).
Անին ամեն օր հարսանիք է։
299 (473).
Աեի վեղը ադիդ կկանգնի։
300 (474).
Անի պարանով հոր չեն իջնի։
301 (475).
Անամի, քաղցը-քաղցր սրի։
302 (476).
Անձուրը ծառից հեռու չի ընկնի։
303 (477).
Աքլորն իր աղբանոցամ կկանչի։
304 (478).
Աքադագին ասել են.— Ա՛ռ քեզ մի ափ գարի,
միայն թե գեաինը մի փորիր։
Աքադաղն ասել է.— Մի ափ գարու համար
բնավորությունս չեմ փոխի։
305 (479).
Աքլորը գյուղի ժամացույցն է։
306 (480).
Ասպը քարին դեմ ուռավ։
307 (481).
Ջոկն ուռանց փշի չի լինի։
308 (482).
Ջուկը գլխից կհոսի։
309 (483).
Թխկանի ծագը քթոցի տակ չի մնա։
310 (484).
Ճաներն աշնանն են հաշվում։
311 (485).
Թռչունի լեզի անգամ կգանվի մոտը։

312 (486).
Ծա ձի դրմինձնը։
313 (487).
Ծալն ու ճիրէյն ձիձվիցուն, էյշ ինչու վիղաց վըրք։
314 (488).
Ծղօն ացէյն.— Ջուվին չա խաշլու։
Ացէյր.— Ախ պան կիղիմ, ամա պիրօնիս ճէյր դըլըվա։
315 (489).
Ծէյթ ճրէյն վըրքը չըմնաս։
316 (490).
Ծէյն չունա, լուսանք դուպատվա։
317 (491).
Ծէնիս գաղօմ, գինաչիս չըմաղօ։
318 (492).
Ծիավորը յալան ուրթաղէն ինգիր չըննաս։
319 (493).
Ծիթ իղավ, ճրէն իրիսը իլավ։
320 (494).
Ծիին իճա. իշօն հիձձա։
321 (495).
Ծիօցց պան չըննիր, լուղպ դուչըկը։
322 (496).
Ծիօն սաղիլէ կաղրին թըղ ըննը։
323 (497).
Ծնղէյն գընադա, մուսաք գըվիրջը։
324 (498).
Ծաստ ծառ գըլվանը, ծիովային ա՝ իրիս։
325 (499).
Ծօգ պլունաղէն իդիվը բըր թըրճա։
326 (500).
Ծծլը ձավը, բաղաս մի ընիր։
327 (501).
Ծծլը՝ ձավը. ձաստը՝ պլագէն։
328 (502).
Կալը իշիր է ըղդէն բաօնդը գախվաձ է, հիլիր է, քէ իչնա՝ էնք ալէ ուղի ղէ։
329 (503).
կընը՝ միռալը, ալը՝ ուլամ։
330 (504).
կիղայաքը թը գըճաղվըվէն, գաղ գիրնդուրը թուի գըքալըգընին։
331 (505).
կինա խմծղ գրհաբպինը, չըխմծղ՝ չըձարպինաւ։
332 (506).
կիշըրու գաւայթվիր, ցիրըգաս ղղաս։
312 (486).
Ջուկը ծովում է մեծանում։
313 (487).
Ջին ու ջրին կռվեցին, էշն ընկավ ոտի տակ։
314 (488).
Ջկան հարցրին.— Ծովից ինչ լուր։
Ասաց.—Շատ բան դիտեմ, բայց բերանս ջուր կլցվի։
315 (489).
Ձեթը ջրի տակ չի մնա։
316 (490).
Ձի չունի, պալտ է փնտրում։
317 (491).
Ձիս կտամ, կինո չեմ տա։
318 (492).
Ձիավորը հետիոտին ընկեր չի լինի։
319 (493).
Ձեթ գարձավ, ջրի երեսն ելավ։
320 (494).
Ձիուց իջավ, էշին հեծավ։
321 (495).
Ձեռքից բան չի գալիս, կոկորդ է պատռում։
322 (496).
Ձիու սատկելը պարսից թող լինի։
323 (497).
Ծնկին կնսած, մորուքը կրեհատի։
324 (498).
Ձեռքը ձեռք կլվանա, ձեռքերն էլ՝ երես։
325 (499).
Ջուկը լռնողի հետևը սկսի թրջվի։
326 (500).
Ջուկը ծովում, մի ոսկորկիր։
327 (501).
Ջուկը՝ ծովը, տապտակը՝ կրսակին։
328 (502).
Գտլը տեսել է ուղտի շրթունքը կախված է, սպասել է, որ ընկնի, ինքն էլ ատի։
329 (503).
Գնա՝ մեռի, արի՝ լաց լինեմ։
330 (504).
Գյուղացիները ևթե հավաքվեն, գյուղապետին կանանկացնեն։
331 (505).
Գինի խմողը կհարբի, չխմողը՝ չի հարբի։
332 (506).
Գիշերով էր փնտրում, ցերեկով գտավ։

333 (507).
Կլաուխ՝ մինձ, խելլք՝ բզդաձ։
334 (408).
Կլաուխ նիղ դիէղ չըխիթիր։
335 (509).
Կլաուխս սլիդլըդ դիսար, դաղմանջա լալ-լիցէլր։
336 (510).
Կլիալս ուգծած խիտճ հաճվէօան կլաուխ լիլա չակար։
337 (511).
Կլուրը առունց շարբօ չուլվէր։
338 (512).
Կուալ ամրէլդ օր գըպաթվա։
339 (513).
Կուայ բաաղ հաճիվիրը, թիրըգնէն ա մաւիտրա գընընը։
340 (514).
Հաձագ-հաձագ գըջուլվը, ուի-ուի գըցանը։
341 (515).
Հա դծն վլլէլս, հա՝ գիղիցա։
342 (516).
Հաճլուպ թը հուն գօ, ղանգօնը հուս գա։
343 (317).
Հալալ ըուղիէ գրխնդաձընընը, հաբծամ՝ գրհալը։
344 (518).
Հաճլուլ ըուգիէ չըգտանվալր։
345 (519).
Համր իլըվիս իլա, ընծը գուաւրվըգընը։
346 (520).
Հա՛մ լուսանքալն, հա՛մ պիվրուալն։
347 (521).
Հա՛մ շաղ, հա՛մ բուգ։
348 (522).
Հալվանալն, առգօձ գալրն ը։
349 (523).
Հալվաւան՝ հիդըգիլուվ, ինսաւան՝ խօսիլուվ։
350 (524),
Հավգալթ կաղնօղ հավ ա գրկուղնը։
351 (525).
Հավգուխալն մէյչ մաւղ գրպատվա։
352 (526).
Հնագընաւղէն՝ մըգ, չըհագընաւղէն՝ հաղաւր։
353 (527).
Հնլամէլն հէյդ աբրօղ՝ հաբամա գընընը։

333 (507).
Գլուխը՝ մեծ, խելքը՝ փոքր։
334 (508).
Գլուխը նեղ աեղ չի խոթի։
335 (509).
Գլուխս սպիտակ սեսար, օրաղացպա՞ն կարծեցիր։
336 (510).
Գլխիս եկածը եփած հավի ղլուխն էլ չի գաւ։
337 (511).
Քուֆթան առանց արդանակի չի ուավի։
338 (512).
Գայլը ամպոս օր է փնաբում։
339 (513).
Գայլը որ ծեբանա, շնագայլերի ծաղրի առարկան կգառնաւ։
340 (514).
Հատիկ-հատիկ կհավաքի, բուռ-բուռ կբաժանի։
341 (515).
Կամ տուն ես քանդել, կամ՝ եկեղեցի։
342 (516).
Հալեպը թե այնտեղ է, կանդունն այստեղ է։
343 (517).
Հալալ ունեցվածքը կուրախացնի, հարամը՝ կհալեցնի։
344 (518).
Հալալ ունեցվածքը չի կորչի։
345 (519).
Նոր է եսեիցս ելել, ինձ է սովորեցնում։
346 (520).
Ե՛վ պաւտին, և՛ մեխին։
347 (521).
Ե՛վ տաք, և՛ պաղ։
348 (522).
Կենգանու աստվածը տերն է։
349 (523).
Անասունը՝ հոտոտելով, մարդը՝ խոսելով։
350 (524).
Հավկիթ գողացողը հավ էլ կգողանաւ։
351 (525).
Հավկիթի մեջ մազ է փնտրում։
352 (526).
Հասկացողին՝ մեկ, չհասկացողին՝ հաղար։
353 (527).
Գողի հետ ապրողը՝ գող կլինի։

354 (528).
Հարամէլն ալէ դասդած գըդինչը, քէրվանջայն ալէ, ամմա ըրդաքնէ լիրինց սիլահը գըդա-վամը ըննուն։

355 (529).
Հարամէլն լէլը չքին գըվախը։

356 (530).
Հարկաչէլն ծիուավ բան ուծ պըռնը։

357 (531).
Հարսդէլն՝ հինըֆիր, աղքադէլն՝ շան պիր։

358 (532).
Հարցընող դասդած ղդայր։

359 (533).
Հարքանէլն պօտը չադ՚ողը, գէր պօտը իրգութ գըրալի։

360 (534).
Հարսնալց դիէղ ըըր խաղօտս։

361 (535).
Հալսօն աղվըրաէնը սկըսըռին պըրվլնօ։

362 (536).
Հարօմ՝ ղիղ չըպռնիր։

363 (537).
Հիդիլով փիր չըլըվէլր։

364 (538).
Հիդիա թը ախրաւին րիլա էմիաթ մինր։

365 (539).
Հիչչտղ շատն չըխլածձիր։

366 (540).
Հիվանտը գուիշին նըքըր աղվըրնօ, դարէրը գըհիլէն նըքըր ուկօ։

367 (541).
Հիր փիրծաղ, հէլր ղինա։

368 (542).
Հէն ինգիրը, հէն կինէն։

369 (543).
Հուքումաթէլն գդրած մօդ չըցաւէլր։

370 (544).
Հօու իրծղ մանդր գիրըգ գըդրանա։

371 (545).
Հծուց դիսու, լծց մաոցու։

372 (546).
Հօրս ծիծն գընընը, չըր կիդիր օ՞մ ղամաթ գընընը։

373 (547).
Ձաղալը ձաղգէն գըվիլլէ, քաքիդ մարթօն չա՞ գըվիլլի։

374 (548).
Ձաոին իննճղ՝ իննուղէլն հալին գըհաագընը,

354 (528).
Ավաղակն էլ է աստված կանչում, քարավանապետն չէ, բայց երկուսն էլ իրենց գենքերին են ապավինում։

355 (529).
Գողն իր սովերից է վախենում։

356 (530).
Ուրիշի ձեռով միայն օձ բռնի։

357 (531).
Հարուստին՝ շնորհավոր, աղքատին՝ շան բոր։

358 (532).
Հարցնողն աստծուն է դաել։

359 (533).
Ուրիշից բռունցք չուտողը, իր բռունցքը երկաթ է կարծում։

360 (534).
Հարսանքատա՞նը պիտի պարես։

361 (535).
Հարսի լավությունը սկեսրոջից կերևա։

362 (536).
Հարամը՝տեղ չի բռնի։

363 (537).
Հոա քաշելով փոր չի կշտանա։

364 (538).
Ինկերոջդ անգամ մի՛ վստահիր։

365 (539).
Հաչան շունը չի կծի։

366 (540).
Հիվանդին խնամում են մինչև լավտնա, պանդխտին ուզասում են մինչև գա։

367 (541).
Հոր փորողը, հորը կընկնի։

368 (542).
Հին ընկերը, հին գինին։

369 (543).
Իշխանության կտրած մատը չի ցավի։

370 (544).
Հավը երազում մանր կորեկ է տեսնում։

371 (545).
Հացը տեսավ, լացը մոռցավ։

372 (546).
Հարսը ձի կնստի, չգիտես ո՞ւմ բաժին կլինի։

373 (547).
Ծաղիկը ծաղկին է վայելում, կեղտոտ մարդուն ի՞նչ կվայելի։

374 (548).
Ծառից ընկնողը՝ ընկնողի վիճակից կհասկանա։

375 (549).
Զիզ հընձնծն գիդայն չըմեաւր։
376 (550).
Զիչ՝ մինձ, գաւրգրգծն՝ լգդաւդ։
377 (551).
Զիչկ իսկամ ղաֆօտակ արչյն, «Ա՜խ վաթանս» ացէլր։
378 (552).
Զաւոը՝ պունցլր, բղծլը՝ քախցլր, ծառը չըհատներ պէ, ֆայդան չայ է։
379 (553).
Զուվն ալէ ճծր չաղ զօ, մէ չա՞ ֆայդա։
380 (554).
Զծվ իննծդ յծծ րևլա գըփաթթըվա։
381 (555).
Զծվ գըդանս, ձաւրս գըպիրը։
382 (556).
Զօվ գարթը, ձաւրս գակը։
383 (557).
Զօս նոդէլք, ացգիրթ խատէլք։
384 (558).
Ղարադալը թաւքան ըմըն դիրիվ չապիր։
385 (559).
Ղահրաճ խա՝ մանուածիս իդպադ աէր։
386 (560).
Ղայլդէն մինձը չաղ խր գըննս, ան բաթմըշ գըննս։
387 (561).
Ղալիր խիլք պիժնիյէչն՝ իշծն լագաննճ բուսգսճ իր։
388 (562).
Ղանգ մսին չըգաւդվէլր։
389 (563).
Ղաշմար ինուգէչն կլսուխ գըսիրա։
390 (564).
Ղայր կըհալիվիրիս, հալիվիրէչն ղըւմօթ գըկիդանուս։
391 (565).
Ղարաչէն չըդիսաճ մը միլգընօ։
392 (566).
Ղըթըթվուգէչն քաւան ըլլա գընը։
393 (567).
Ղնգէն իլան մսէն յարաւէն պան չըգինու։
394 (568).
Ղսմաթին ավիլա չուդվէլր։
395 (569).
Ղուզայն թըսըդիցու, ած դիսու, ացուց.
—Իշիցըք, իշիցըք, ղուզայն իդէլվ պացվիցու։

375 (549).
Մակ ուլունքը գետնին չի մնա։
376 (550).
Մակը՝ մեծ, կարկատանը՝ փոքր։
377 (551).
Մահն ասկե վանդակ են դրել. «Ա՜խ հայրենիք» է ասել։
378 (552).
Մառը՝ բարձր, պտուղը՝ քաղցր, որ ձեռք չի հասնում, օգուտն ինչ։
379 (553).
Մովն էլ շատ ջուր կա, մեզ ի՞նչ օգուտ։
380 (554).
Մովն ընկնողն օձին անգամ կփաթաթվի։
381 (555).
Մովը կատնի, ծարավ կբերի։
382 (556).
Մով կգնա, ծարավ կգա։
383 (557).
Մուռ նստենք, շիտակ խոսենք։
384 (558).
Հպարտ նոխազը ամեն տեղ չի ուտի։
385 (559).
Խոով ես՝ մանածդ ատանձին ղիր։
386 (560).
Մտկուլկի գնկավար եթե շատերը լինեն, այն կիտրտակվի։
387 (561).
Եթե բաժանելիս՝ էշի տկանջում քնած էր։
388 (562).
Եղունգը մսից չի բաժանվի։
389 (563).
Մաղրողի գլխին կգա։
390 (564).
Որ ծերանաս, ծերի հարգը կիմանաս։
391 (565).
Կարաչայ (գետը) չտեսած՝ մի՛ մերկացիր։
392 (566).
Խնայողի քսակը լիքը կլինի։
393 (567).
Եղունգի և մսի սրանքը բան չի մնում։
394 (568).
Խամաթից ավելի չի ուտվի։
395 (569).
Ոչխարը ցատկոտեց, այծը տեսավ, ասաց.
— Տեսե՛ք, տեսե՛ք, ոչխարի քամակն երևաց։

396 (570).
Ղամալն լիրվան ղօն չըր շինին։
397 (571).
Ղավաթիա պունցր քուր մը վէրցընիր։
398 (572).
Ղօլթըղը ծմիրաց տրէլն։
399 (573).
Ճահիլան ուաշքը կալր ղընընը։
400 (574).
Ճաղուցքը կացիր է, թըխթըխգօլը ճնացիր է։
401 (575).
Ճաղուցքը ուրթօղ գիսբըդգը։
402 (576).
Ճալր՝ բղգծն, զրալց՝ մինձէլն։
403 (577).
Ճալր ղճաղօուսք դարէլր, չախչուախ գուպատուվա։
404 (578).
Ճալր իննօղ անծրվին չըվախիր։
405 (579).
Ճալր լաքին բղդէլր ը։
406 (580).
Ճալր լաքին գըգդրին։
407 (581).
Ճալր ղէլր ջամփիէ գրղընննա։
408 (582).
Ճալր չլդիսուճ, իմանէլն պահանր։
409 (583).
Ճրէն պիրուճը, ճծրը գրդանա։
410 (584).
Մալանքիս միմ թը զլուալծնիմ, ավա լէն չունա։
411 (585).
Մաղը լէրվա շրանղը չր։
412 (586).
Մամսըր ավիլ տրնէնք, աչչըք բըր ուդինք։
413 (587).
Մալվալը ձօուս գրքաբչիչվա։
414 (588).
Մալս առունց խզնըր չրննուր։
415 (589).
Մէսիս գըձամիմ, ղասաբալն մրննոթ չըմ իններ։
416 (590).
Մանուղ ղախբան իշչը հաջաթով ա գըմանը։
417 (591).
Մաչէն առունց դըլքա չընննուր։
418 (592).
Մարթօն նամըսը տանղան ը, գինգծնը՝ տասդըռէն։

396 (570).
Ավաղի վրա տուն չեն շինի։
397 (571).
Ուժիցդ վեր քար մի՛ վերցնի։
398 (572).
Խաստակին ամերուկ ղրեցին։
399 (573).
Ջահելի աչքը կույր կլինի։
400 (574).
Ջրաղացը դնացել է, թխթիկոցը մնացել է։
401 (575).
Ջաղացք գնացողը կապիտակի։
402 (576).
Ջուրը՝ փոքրին, խոսքը՝ մեծին։
403 (577).
Ջուրը ջրագացը աարել է, չախչախն է փընաբում։
404 (578).
Ջուրն ընկնողը, անձրևից չի վախենա։
405 (579).
Ջուրը ակից է ղղաար։
406 (580).
Ջուրը ակից կկտրվե։
407 (581).
Ջուրն իր ճամփան կդանի։
408 (582).
Ջուրը չտեսած, ոտնամանն է հանում։
409 (583).
Ջրի բևրածը, ջուրը կտանի։
410 (584).
Մատնեքս թե մամ դարձնեմ, նորից դին չունի։
411 (585).
Մաահ վրա շոող չէ։
412 (586).
Երր ավել դնենք*, ձվածեղ պիտի ուտենք։
413 (587).
Պղատու ծառը կքարկոծվի։
414 (588).
Միսն առանց ոսկորի չի լինի։
415 (589).
Միսս կծամեմ, մսավաճառին չեմ խնդրի։
416 (590).
Մանող լիրքը էշի հաջաթով էլ կմանի։
417 (591).
Անատոն առանց աղվեսի չի լինի։
418 (592).
Տղամարդու սլաահվը դլխարկն է, կնկանը՝ դասատոակը։

* Շերամապահության մեջ ընդունված է ասվել դնել, որպեսզի հատունացած շերամը ճյուղերի արանքում ոտոտ հյուսի։

419 (593).
Մարթօն գաշըը ուփ մը խուզը ղըղիշդացընը։
420 (594).
Մարթօ ադվըրտէն իրուձ չիմ, քէ չադվըրէն ղընօմ։
421 (595).
Մըգ ագուանճիտ՝ խէլլ, մըդ ուաշքիտ՝ դալլ։
422 (596).
Մըգ ձգընճին գըմնա, միգալին՝ գընը։
423 (597).
Մըդ ձագդում կաթօն չակուր։
424 (598).
Մըգ ծուառ չըձափդիր։
425 (599).
Մըգ ծիուս ըրդը ծմիրձգ չառնըվալը։
426 (600).
Մըգըրդուալէ կլուր չուդիր։
427 (601).
Մըդ ուաշք միգալէլն ֆալդա չունա։
428 (602).
Մգծն ձիէ լիրաում գառնը։
429 (603).
Մգծն շալո ճաղցուց ճրէլն ֆալլուալ ը։
430 (604).
Մէդավէլը իս՝ գաղծն ալնձ ը, ուէղավէլը չիս, ալնձ՝ ղաղաու։
431 (605).
Մէլթ դիէղ լալս դուդը։
432 (606).
Մէլը գուրթօ, դիգը ղըմընօ, էրգծքէն՝ մէլը գըմընօ։
433 (607).
Մէլմ էլը վըրքը լալս չուդուր։
434 (608).
Մէլնձ մինձուլթալն ըրը ինը։
435 (609).
Մըղրաղը դըբըրգէն միչը չըրիվէր։
436 (610).
Մշմաշ միգ գմիգուալ գանիլավ գիղլըը։
437 (611).
Միգը դհաղըրալն անտուն գրհանը։
438 (612).
Միղնաղ չուջաուղ բաղէլց գիրվընը։
439 (613).
Միղր ձախաղը մուգը գրլիգը։
440 (614).
Միղրէլն շէլդ ւն անհում ղընը։

419 (593).
Մարդու աչքը մի ափ հողը կկշտացնի։
420 (594).
Մարդու լավութիւնն չեմ արել, որ վատութիւն պտնեմ։
421 (595).
Մեկ ականշդ՝ խուլ, մեկ աչքդ՝ կույր։
422 (596).
Մի ականջից մանում է, մյուսից՝ ելնում։
423 (597).
Մեկ ծաղկով դարուն չի դա։
424 (598).
Մեկ ձեռքը ծափ չի տա։
425 (599).
Մի ձեռքով երկու ձմերուկ չի վերցվի։
426 (600).
Մկրտիչը կոլոլակ չի ուտի։
427 (601).
Մեկ աչքը մյուսին օգուտ չի տա։
428 (602).
Մկան ծակը մեկ ոսկիով է առնում։
429 (603).
Մկան շեռը չրուղացի չրին օգուտ է։
430 (604).
Մեղավո՞ր ես՝ կատուն ինձ է, մեղավոր չես, ինձը՝ կատու։
431 (605).
Մութ տեղը լույս կտա։
432 (606).
Մեկը գնաց, տեղը մնաց, երկուսից՝ մեկը մնաց։
433 (607).
Մոմն իր տակը լույս չի տա։
434 (608).
Մեծը մեծութիւն պետք է անի։
435 (609).
Նիզակը առպրակի մեջ չի պահվի։
436 (610).
Միրանը մեկը մյուսին տեսնելով կհասունանա։
437 (611).
Մեկը հաղարի անունն է գցում։
438 (612).
Մեծացող երեխան փոքրուց է երևում։
439 (613).
Մեղր ծախողը մատը կլիզի։
440 (614).
Անդամ մեղրի շատն էլ անհամ է լինում։

441 (615).
Մինձ ամունը բղդալը միչը գառնէ։
442 (616).
Մինձը իճուվ ճշկէչն օռ, ճահիլը իճուվ՝ ծէչն։
443 (617).
Մինձ չգիցուձ դիղը, մինձ քուր մը ուէր։
444 (618).
Մինձ պիռը՝ մինձ իշօն։
445 (619).
Մինձը չըլըսուղը չունդ թարչիբա գիլնա։
446 (620).
Մինձ քուր առնուղը չըգարնուր քիշդէ։
447 (621).
Մունօղայն ղընա գըղապախնին, կուչուգէչն՝ զդաուն։
448 (622).
Միր կէղէն կարէն դահա աղվուր է, քան գխէրը դիղէն ալարալիր ցիրինը։
449 (623).
Մուդ արացայն ավելա աղվուր ը, քան գհիռոու ընդանէչն։
450 (624).
Մուրգնէչն չէնթին մէուր գուդը։
451 (625).
Մուրթ գը հագուր գիժը, հագուր գը մուրթ մը չիժիր։
452 (626).
Մուրթ էլը ալրունէչն թթօ չասիր։
453 (627).
Մուրթը գինգուն չավըրման ը։
454 (628).
Մուրթ իմ, պուռ մալէ վուրթ իմ։
455 (629).
Մուրթ չը, մարտիէ ը։
456 (630).
Մօրթ ըրմագ, գնա՝ կուլ։
457 (631).
Մօր մանձձ հալըը չարշալն ձախձձ ը։
458 (632).
Մուրթ էլը դօն հա՛մ պարիլինը, հա՛մ խըզմաթքուարը։
459 (633).
Մօլը ձձլը չըդանէր, ավիլն ալէ հիդը դըխըռէ։
460 (634).
Մօլը լէը ձուգէն միչը ասլան գըաառնօ։
461 (635).
Մօր սալրդ չիգլարէչն, չիգլարէչն սալրդը՝ քարէչն։

441 (615).
Մեծ ամանը փոքրին մեջը կառնի։
442 (616).
Ահելի աչքով աղջիկ առ, չահելի աչքով՝ ձի։
443 (617).
Մեծ չեղած աեղը, մի մեծ քար դիր։
444 (618).
Մեծ բեռը՝ մեծ էշին։
445 (619).
Մեծին լսողը չատ փորձանքի կդա։
446 (620).
Մեծ քար վերցնողը չի կարող գիպուկ խփել։
447 (621).
Մեռնողի կնոջն են ղավթում, քոչողի՝ տունը։
448 (622).
Մեր գյուղի գարին ավելի լավն է, քան ուրիշ տեղի լավագույն ցորենը։
449 (623).
Մոտ հարևանն ավելի լավ է, քան հեռու բարեկամը։
450 (624).
Անդամ մուրացկանի տոպրակից կուաի։
451 (625).
Մարդ կա հաղար արժե, հաղար կա մի մարդ չարժե։
452 (626).
Մարդ իր թանին թթու չի ասի։
453 (627).
Մարդը կնոջ ցանկապատն է։
454 (628).
Մարդ եմ, մի փունջ վարդ եմ։
455 (629).
Մարդ չէ, մարդակ է։
456 (630).
Տղամարդը՝ դեա, կինը՝ լիճ։
457 (631).
Մորը մանածը Հալեպի շուկայումն է ծախել։
458 (632).
Մարդն իր տան և՛ տերն է, և՛ ծառան։
459 (633).
Մուկը ծակը չի մանում, ավելն էլ հետն է քարշ տալիս։
460 (634).
Մուկն իր ծակի մեջ առյուծ կդառնա։
461 (635).
Մոր սիրտը զավակին, զավկի սիրտը՝ քարին։

462 (636).
Ցաթուխը ինսանէն սաղ կրդմունն է։

463 (637).
Ցալանդըզ հուվ մը ունընիլը շուդ ուղվեր է, քան դշրքըթում գուվ մը։

464 (638).
Ցալընըզլըդը սորձա գըվիւլը։

465 (639).
Ցալուա քաղրէյն վըրքին գընընը։

466 (640).
Ցալր գուդը, հուն գաձը։

467 (641).
Ցալր գուդը, հուն գավչը։

468 (642).
Ցառանչ մինաբէն դիդը խադրէ, սունրա գոլընըցօր ղէ։

469 (643).
Ցիփըր լէրվադ գուկո. սիլտհում, տօն դտրշէն իլ հացու։

470 (644).
Ցիփըր կիդիս քէ հաց դվեզ չըբըր ընսօ, քաղցած ընսիլիս մըկիդացըցընէ։

471 (645).
Ցիփըր տադուձ գուգը միգէյն դաուն փիլլիլ, յառանճ ղխէլքը գառնը։

472 (646).
Ցիփըր մէյը սասի քէ կլօխիս ֆաս չիգօ, ծաոիս կըլօխիս դուբ, իշի՝ ձօ՞. թը՝ չիգօ։

473 (647).
Ցոթը կիդը բալբուղ գըլարէ։

474 (648).
Ցուխը կէղ իօրօղուալմ դըտընա, էնը ա լիըվան զրհիզնա, գուրթը։

475 (649).
Ցուխը մըգ՝ ձուվին, մէյմը՝ գուվին։

476 (650).
Ցուլու չիղա, ղուռու գընընը։

477 (651).
Ցուփը գիփէ, գընգէն գըթաւփէ։

478 (652).
Ցճրըը գուրթուս, ըխրալիս հիդիս գուրթօ։

479 (653).
Նա՛ գըթուքնվա, նա՛ գըըղլըվա։

480 (654).
Նա՛ գըմնէյմ գըլտգում, նա՛ դա գընևիմ՝ գըտուգում։

462 (636).
Անկողինը մարդու ողջ գերեզմանն է։

463 (637).
Սեփական հավն ավելի լավ է, քան ընկերովը կովը։

464 (638).
Առանձնությունն աստծուն է վայել։

465 (639).
Ամեն քարի սակից դուրս է գալիս։

466 (640).
Ուր ուտի, այնտեղ էլ կածի։

467 (641).
Ուր ուտի, այնտեղ կերգի։

468 (642).
Առաջ մինարեի տեղը պատրաստիր, հետո կառուցիր։

469 (643).
Երբ քո դեմ է ելնում ղենքով, դու իր դեմ ել հացով։

470 (644).
Երբ գիտես քեզ հաց ավող չպիտի լինի, քաղցած լինելդ մի ղգացնի։

471 (645).
Երբ աստված ուղի մեկի աունը քանդել, առաջ խելքն է առնում։

472 (646).
Երբ մեկը քեզ ասի՝ դլխիդ քոս չկա, ձեռքդ դլուխդ տար, տես՝ կա՞, թե՝ չկա։

473 (647).
Ցոթը գյուղում դրոշակ կպարդի։

474 (648).
Ցոթը գյուղ մի աքլորի կբարձի, ինքն էլ վրան կհեծնի, կգնա։

475 (649).
Ցոթը՝ ծովից, մեկը՝ կովից։

476 (650).
Սիրով չեղավ, ղոռով կլինի։

477 (651).
Ափի մեջ կեփի, եղունգի մեջ կլցնի։

478 (652).
Ուր որ դնաս, բախագ հետդ կղնա։

479 (653).
Ո՛չ կթքնվի, ո՛չ կուլ կղնա։

480 (654).
Ո՛չ կմտնեմ կլողամ, ո՛չ կելնեմ՝ կդողամ։

481 (655).
Նա՛ գուդը, նա՛ գըգիրցընը։
482 (656).
Նադուր աօն գքէ պանցըրցնիս, քանգան ցուձը գիննէս։
483 (657).
Նադ ինուգ, հազ գինը։
484 (658).
Նա՛ ընծը, նա՛ քըզ։
485 (659).
Նամըսը բալրուգայն ձուարքնը։
486 (660).
Նա՛ Շամին շաքուրը, նա՛ արարէն իրիսը։
487 (661).
Նաջարէն տօռը խիշլում գաբուձ գըննօ։
488 (662).
Նրքըր յաոօն ճօր սաունօ, կիրդէն աշքը գընննէ։
489 (663).
Նըքցը՝ ասլան, տուրիցը՝ գադծ։
490 (664).
Նըքցիս գէյս գուվաոը, արուցիս՝ գէլլ։
491 (665).
Նիր հծու, նիր հավգալմ գուձը։
492 (666).
Շաբա գուգին՝ վարդաքն ա գուդը։
493 (667).
Շաբա ձնգին ի վար չիշնէլլ։
494 (668).
Շիդէյն իդըտա ուրթուղայն ծուաո ջուցն ա չաանալը։
495 (669).
Շաուն գէր ակէյն չըխաձիր։
496 (670).
Շաուն գդալը կիդը։
497 (671).
Շաուն թը գամընչիլ, վարդաք գըհակնիր։
498 (672).
Շաուն թըթը լաէյն չըքաքնիր։
499 (673).
Շաուն հիսաըքթիթ չունընուր։
500 (674).
Շաուն չօն գըխիզտըցընինն։
501 (675).
Շաուն չօն մէյա չուդիր։

481 (655).
Ո՛չ կուտի, ո՛չ կկերցնի։
482 (656).
Ինչքան դու քեզ բարձրացնես, այնքան ցածր կընկնես։
483 (657).
Նազ անողը, հազ կանի։
484 (658).
Ո՛չ ինձ, ո՛չ քեզ։
485 (659).
Պատիվը դրոշակի ծայրին է։
486 (660).
Ո՛չ Շամի շաքարը, ո՛չ էլ արաբի երեսը։
487 (661).
Ատազձազործի դուռը թթենու չիվի կեզևով կապված կլինի։
488 (662).
Մինչև տուն չուր լինի, դռբտի այքը դուրս կդա։
489 (663).
Սերսը՝ առյուծ, դուբսը՝ կաուս։
490 (664).
Ներսը ինձ է վաուում, դուրսը՝ ուրիշին։
491 (665).
Նոր հավ է, նոր հավկիթ է ածում։
492 (666).
Շապիկն ուզեն՝ վարտիքն էլ կտա։
493 (667).
Շապիկը ծնկից վար չի իջնում։
494 (668).
Շատի եաեից վազողի ձեռքը քիչն էլ չի ընկնի։
495 (669).
Շունն իր պոչը չի կծի։
496 (670).
Շունը աիրոջը գիաի։
497 (671).
Շունը եթե ամաչեր, վարտիք կհագներ։
498 (672).
Շունը թթու լիմոն չի ք...քի։
499 (673).
Շունը խմորի սփոոց չի ուենենա։
500 (674).
Շունը շանն են խեզդել տալիս։
501 (675).
Շունը շան միս չի ուտի։

502 (676).
Շաուն ուչէլր՝ րաբրինէլա չուչըղնալն թըղ շաղնուն, օմմիէ լժաուշ մը լծը գուդը՝ փէլրիս գըլըվա։

503 (677).
Շաուն չըր դալդին՝ դրէլճ խաթրէլն։

504 (678).
Շէլդ կնից, քալչ ճնից։

505 (679).
Շէլդ՝ շիդէլն։

506 (680).
Շիդ պանը, քէլչ խուսը։

507 (681).
Շիդ կիդիս՝ քէլչ խուսը։

508 (682).
Շիդ հիչաւղ շաուն կալ գըպիրը։

509 (683).
Շիդ ձիձաղէլլ լաց գըպիրը։

510 (684).
Շիդ մը նիղանուր, ուչէդ գըհաւլիվիրիս։

511 (685).
Շիդ մարմը միչ իշը ակա չըր գըդրին։

512 (686).
Շիդ՝ տաղաղունց, քէլչ՝ ղըննաւղանց։

513 (687).
Շիդ ուղուղ քանին ղուդը, քէլչ ուղանդ՝ սրդին։

514 (688).
Շանդ հարծադ է, ըմմը քընթը քուք ուղանդ է։

515 (689).
Շանդ խաւանդը, շուդ ղըխալդընօ։

516 (690).
Շանդ չարչարվիլը չէ, չաղդէլն կիրն է։

517 (691).
Շանդ տաղուղը՝ քէչ ղըղնօ։

518 (692).
Շանդ հացա ժըմիկ։

519 (693).
Շօուն անէլն մանղանան չուղըրթիր։

520 (694).
Շօնն ան կիր գընընը, ամմա մալս չուդվէլր։

521 (695).
Շօուն ըսպիդըղն ան շաունը, սիմն ա։

522 (696).
Շօուն սաղիէ դուկը, դուրթը չամալն ղըքանքնը։

523 (697).
Շօուն «քիուա» բըր ղինչիս, դըքըր պծնիտ պուանա։

502 (676).
Շունն ասել չ՝ տիրոջս երեխաները թող շատանան, ամեն մեկը մի պատառ բերե տա՝ փորս կլցվի։

503 (677).
Շանը չեն խփի՝ տիրոջ խաթրին։

504 (678).
Շատը դնաց, քիչը մնաց։

505 (679).
Շատը՝ շատին։

506 (680).
Շատ աշխատիր, քիչ խոսիր։

507 (681).
Շատ դիտես՝ քիչ խոսիր։

508 (682).
Շատ հաչող շունը գալլ կըերի։

509 (683).
Շատ ծիծաղելը լաց կըերի։

510 (684).
Շատ մի նեղացիր, շուտ կծերանաս։

511 (685).
Շատ մարգկանց մոտ էշը պոչ չեն կտրի։

512 (686).
Շատ՝ գատողաց, քիչ՝ դանողաց։

513 (687).
Շատ տվողը քսակից կտա, քիչ տվողը՝ սրտից։

514 (688).
Շատ հարուստ չ, բայց քթի կեղտն ուտող է։

515 (689).
Շատ խոսողը, շատ կսխալվի։

516 (690).
Շատ չարչարվելը չէ, ճակատի գիրն է։

517 (691).
Շատ գատողը՝ քիչ կգտնի։

518 (692).
Տաք (թարմ) հացի վրա հասավ։

519 (693).
Շան պոչը մտմլակը չի ուղղի։

520 (694).
Շունն էլ գեր կլինի, բայց միսը չի ուտվի։

521 (695).
Շան սպիտակն էլ շուն է, սևն էլ։

522 (696).
Շան սատկելը, որ գալիս է, գնում մղկիթումն է կեղտոտում։

523 (697).
Շանը «քեռի» պիտի կանչես, մինչև դործդ գլուխ գա։

524 (698).
Զա՞ կըհաւգընում դագրմունջա ընիլիս, թը ղէմ աղունը առունց հրուռՕկ չըրըր ադում։
525 (699).
Զաթթուլ ջաուղ կիդալն չըմիննէլր։
526 (700).
Զադրըրութէլն լինօղ, չաղլըրութէլն գըղննաւ։
527 (701).
Զո՞ իրէ, չա՞ իղու, դահու չա՞ բըր լննում։
528 (702).
Զալթը թփին արադան չընննար։
529 (703).
Զաղվիր ղրայց դրէլլ քասէլն գըմընը։
530 (704).
Զաղվուր խաթուրը ուչէդ գըհասնաւ։
531 (705).
Զամընցուածէլն իրէս թուղալն, ացէլր՝ անծրիվ գուկո։
532 (706).
Զալդ ացէլր.— Օմըն գիրդիլա ղանթօր* մը իղ գըհալլա լիրմէլնիս։
— Տօն չո՞լիս, քի քանղադ իդ բըր հալլա քինը,— ացէլն էր։
— Իս ալը գէլմ ղանթօր գունէլմ,— ացէլր։
533 (707).
Զալդ չա՞լը, ծիէկ չա՞ բըր ընննը։
534 (708).
Զաքման պատվիլ իքան, ղալըբը ղդու։
535 (709).
Զըհաւսուձ դուալիու ծաո մը միննիր։
536 (710).
Զըհաքնուձ քօսւրիու կլօուխ գըբադոը։
537 (711).
Զըսիրուձ ձաղալը կըլօխիս պուսուվ։
538 (712).
Զը ք...նիր. քի չըքաղցինը։
539 (713).
Զինգաՙնը լիգօն բիլա սաւլվէ, լաղըմ գընննօ։
540 (714).
Զուդուղէլն ըոկիէ՝ ուդըղէլն հալուլը։
541 (715).
Զուջաուգ լալու գըմիկնը։
542 (716).
Զուջաուգ մահանը՝ մուար գըգիշդաՙնը։
543 (717).
Զսւրըք դալա չըդիւիր։
544 (718).
Զուրւիը մօուր էվլադնալն շնըրքլա գընննուն, շնըրքլա մօուր էվլադնալն չուրւիա գընննուն։

524 (698).
Ի՞նչ եմ հասկանում ջրաղացպան լինելուս, եթե իմ աղունն առանց շահարաժնի չպիտի աղամ։
525 (699).
Երկճյուղը կետին չի մտնի։
526 (700).
Վատություն անողը, վատություն կգտնի։
527 (701).
Ի՞նչ էի, ի՞նչ դարձա և դեռ ի՞նչ պիտի դառնամ։
528 (702).
Մորմենու թփից մաճ չի լինի։
529 (703).
Վատ խոսքը տիրոջ քսակն է մտնում։
530 (704).
Վատ լուրը շուտ կհասնի։
531 (705).
Անամոթի երեսին թքել են, ասել է՝ անձրև է գալիս։
532 (706).
Միտն ասել է.— Ամեն որոտալիս մեկ ղանթար* ճարպ է հալվում ինձնից։
— Դու ի՞նչ ես, որ այդքան ճարպ պիտի հալվի քեզնից,— ասել են նրան։
— Ես էլ իմ ղանթարն ունեմ,— ասել է։
533 (707).
Միտն ի՞նչ է, որ ձադն ի՞նչ լինի։
534 (708).
Ճտքակոշիկը փնտրելիս, կաղապարը դտավ։
535 (709).
Չհասած ճյուղին ձեռք մի՛ մեկնիր։
536 (710).
Չհավանածդ քարը դլուխ կչարդի։
537 (711).
Չսիրած ծաղիկը դլխիս բուսավ։
538 (712).
Չրք...ի, որ չսովածանա։
539 (713).
Դնչուի լեզուն անկամ սովորիր, պետք կդա։
540 (714).
Չուտողի մալը՝ ուտողին հալալ է։
541 (715).
Երեխան լալով գմեծանա։
542 (716).
Երեխան պատճառ՝ մայրը կշտանա։
543 (717).
Փտած ճյուղին ոտք չի դնի։
544 (718).
Անշնորհք մոր զավակները շնորհքով կլինեն, շնորհքով մոր զավակները անշնորհք կլինեն։

* Ծանրության միավոր։

545 (719).
Ջեմ ուզում՝ դրպանս դիր։
546 (720).
Բաղարջի ետևից վաղողը, պատառից էլ կը-ղրկվի։
547 (721).
Աշխատողն իր ձեռքին է տեսնում, չաշխատո-ղը՝ ուրիշի։
548 (722).
Լանող խոփը կփայլի։
549 (723).
Բանող ձեռքը սոված չի մնաւ
550 (724).
Բարձի տակը չեն կեղտոտի։
551 (725).
Մեխերը քաշել է, տեղը մնացել է։
552 (726).
Բերան կա՝ հաց չկա, հաց կա՝ բերան չկա, եր-կուսն էլ կա՝ ուտող չկա։
553 (727).
Բերանը ետ֊ից վառվել, թանն է փչում։
554 (728).
Գործը՝ անելով, ճամփան՝ դնալով։
555 (729).
Դժոխք էլ որ դնաս՝ ընկեր ունեցիր։
556 (730).
Ջուրը ջաղացը տարել է, ինքը լուր չունի։
557 (731).
Ջիդյարդ ցիցից ես կախել։
558 (732).
Ջիգյարի հեա խաղ չեն անի։
559 (733).
Կացինը քարին կպավ։
560 (734).
Գնչուն մաղ է սարքել, գլխին ծաղիկ են դրել։
561 (735).
Ճանճի աղիքում ոսկոր է փնտրում։
562 (736).
Ճնճղուկներից վախեցողը կորեկ չի ցանի։
563 (737).
Սպասողը նպաստակին կհասնի։
564 (738).
Սատանային դուլպա կհագցնի։
565 (739).
Սաստանան միշտ պատրաստ է։
566 (740).
Սատեծած էշի պայտ է փնտրում։
567 (741).
Սանդուղքն առաջին աստիճանից կրարձրանան։

545 (719).
Ջեմ ուզում՝ դրպանս դիր։
546 (720).
Բաղարջի ետևից վաղողը, պատառից էլ կը-ղրկվի։
547 (721).
Աշխատողն իր ձեռքին է տեսնում, չաշխատո-ղը՝ ուրիշի։
548 (722).
Լանող խոփը կփայլի։
549 (723).
Բանող ձեռքը սոված չի մնաւ
550 (724).
Բարձի տակը չեն կեղտոտի։
551 (725).
Մեխերը քաշել է, տեղը մնացել է։
552 (726).
Բերան կա՝ հաց չկա, հաց կա՝ բերան չկա, եր-կուսն էլ կա՝ ուտող չկա։
553 (727).
Բերանը ետ֊ից վառվել, թանն է փչում։
554 (728).
Գործը՝ անելով, ճամփան՝ դնալով։
555 (729).
Դժոխք էլ որ դնաս՝ ընկեր ունեցիր։
556 (730).
Ջուրը ջաղացը տարել է, ինքը լուր չունի։
557 (731).
Ջիդյարդ ցիցից ես կախել։
558 (732).
Ջիգյարի հեա խաղ չեն անի։
559 (733).
Կացինը քարին կպավ։
560 (734).
Գնչուն մաղ է սարքել, գլխին ծաղիկ են դրել։
561 (735).
Ճանճի աղիքում ոսկոր է փնտրում։
562 (736).
Ճնճղուկներից վախեցողը կորեկ չի ցանի։
563 (737).
Սպասողը նպաստակին կհասնի։
564 (738).
Սատանային դուլպա կհագցնի։
565 (739).
Սաստանան միշտ պատրաստ է։
566 (740).
Սատեծած էշի պայտ է փնտրում։
567 (741).
Սանդուղքն առաջին աստիճանից կրարձրանան։

568 (742).

Սրիղըգ իդէլվ, սիվ իդէլվ գաչըդը բալան գինը։

569 (743).

Սէյդ գը՝ բադարիէկ մը գիժը։

570 (744).

Սէյդ ասուղէյն ճամփիէ գարջ գըննը։

571 (745).

Սէվ գսարայն չա՛ ինը, խէլվ՝ գլսրօուդ։

572 (746).

Սընծլսգին մաասսը չընննսւր։

573 (747).

Սիլը գսւրթօ, դիլը գընհօ։

574 (748).

Սիլէյն պիրօճ, սէլլ գըգանա։

575 (749).

Սիլլան իրըսէյն գսւրա գլգարգին։

576 (750).

Սիրդը բօխչա չի, քի լալինալն լառչիվը պանսւս գէ։

577 (751).

Սիրը գէլս, սիրիմ՝ գքիզ։

578 (752).

Սսխ չըմ ուդիր, հիդ չընննը դէլը։

579 (753).

Սուրի է, ըմմը թաւրի է։

580 (754).

Սուրի խաչը իգիք, լիհիֆը առիք, նըքցի փախիք։

581 (755).

Վառէլը գօսէ՝ ագաը թը իս ուր մը խսւրօզ գընննւմ, գաս հավիրէն հճնդը գանգընիմ։

582 (756).

Վառւծ սրդալն մանխ մը ցանիր։

583 (757).

Վաըրրիդ դլկէյն ըրդը վիդու գիննա ֆրիա։

584 (758).

Վաըրրիդ հարամէյն դօուն գդալլ հաըրամա գըհանը։

585 (759).

Վալբիդէյն մըգ չակալ՝ լիրսւսմիը։

586 (760).

Վսրէյց ջաննաթին լյճճ ը։

587 (761).

Վարթը թըփին ուսւրն չընննիր։

588 (762).

Վ.ըդդը աչըզ իլսւվ, գասդսւճ մաւցսւվ։

589 (763).

Վ.ըդդը, կլաւսւխ, ջիգնար հէնկ փարա չիժիր։

568 (742).

Սպիաակ հետեն ու սև հետը (ոչխարի) անցումն անընելիս կերեա։

569 (743).

Սուտ կա՝ մի պատարագ արժի։

570 (744).

Սուտասանի ճամփան կարճ կլինի։

571 (745).

Սևին օճաուն ի՛նչ կանի, խևին՝ խրատար։

572 (746).

Սընճըսկու թփից գավազան չի լինի։

573 (747).

Հեգեզը կդնա, տիլմը կմնա։

574 (748).

Հեղեղի բերածը, հեզեզը կտանի։

575 (749).

Ապտակր երեսի համեմատ են խփում։

576 (750).

Սիրտը բոխչա չէ, որ րոլորի առաջ րաց անես։

577 (751).

Սիրիր ինձ, սիրեմ՝ քեզ։

578 (752).

Սոխ չեմ ուտում, որ հոտ չգա։

579 (753).

Սուրբ է, բայց բողկ է։

580 (754).

Սուրր խաչը եկավ, վերմակն առնք, նեբա փախնք։

581 (755).

Վառեկն ասում է՝ եթե ես մի օր աքլոր դառնամ, այս հավերի սերունդը կկարեմ։

582 (756).

Ալրված սրտին մանանեխ մի՛ ցանիր։

583 (757).

Խորամանկ աղվեսր երկու ոտով կընկնի թակարդը։

584 (758).

Վարպետ զոգը տանտիրոջը դոզ կհանի։

585 (759).

Վարպետի մուրճի մի հարվածը՝ մի ոսկի արժե։

586 (760).

Գավազանը դրսախտից է ելել։

587 (761).

Վարդի թփից հեծան չի լինի։

588 (762).

Ոտքը դուրս ելավ, առուվաձ մոռացավ։

589 (763).

Ոտքը, գլուխը, թոքերը հինգ փարա չարժեն։

590 (764).

Վըրծ իշօն իդըտա քուրդ դիլլին։

591 (765).

Վիրէյն ճէյր չըտաւնուր։

592 (766).

Վիրէյն ֆիթծդ, վիրընու գուլմը։

593 (767).

Վօուրտ սիրծդ՝ ղիէյշն ա գըսիրը։

594 (768).

Տանգը յարան գըճուգնը, ձունդր ղրայց չը-մառնվայր։

595 (769).

Տաուռիտ ամղվիր գդրը, տրածայնիտ հայրա-մա մըհանիր։

596 (770).

Տանիէ գէյր գէյթ չըգիփիր։

597 (771).

Տանիէ լիսզէյր հասաու։

598 (772).

Տարդըգ ձառայն քուր քարուղ չընուր։

599 (773).

Տէօուն թը դկա իս, իս ալը՝ ակայն իմ։

600 (774).

Տըղ ասիղ կըմրննա, տրզ հրծուա գընը։

601 (775).

Տռնին կուդը, թարաձին գըննա։

602 (776).

Տտում իրմէյնիս նիղացէյր, իս խարուր չիմ։

603 (777).

Տրանէյն սիղօն փիր չըլընօր, թը գըլըն-նտ ալէ, վաղըթը չընուր։

604 (778).

Տրանէյն հարանուա ղտիմա աղլիր գընը։

605 (779).

Տրանէյս գաշշուքը ուդիցէյր, հէյք-թասան ընծը մընացէյր։

606 (780).

Տուրիցը՝ չըրըկ, նքցը՝ գըրըգ։

607 (781).

Տօն գքիղ մը կուվիր, հարքասը թըղ կուվին։

608 (782).

Տծր ընծէ ասնղըզը հիւդ մը, ան ալէ փծդ թըզ ընօ։

609 (783).

Ցանօձիտ գընձիս։

610 (784).

Ցօուրդ մըգընուա րիլա գռնագին չուդուր։

590 (764).

Որձ էշի հետից քուռակ են ման ածում։

591 (765).

Արյունը շուր չի դառնա։

592 (766).

Արյուն թափողը, արյունով կդնա։

593 (767).

Վարդ սիրողը՝ փուշն էլ կսիրի։

594 (768).

Դանակի վերքը կլավանա, ծանր խոսքը չի մո-ռացվի։

595 (769).

Դուռդ լավ կողպիր, հարևանիդ դող մի հանիր։

596 (770).

Դանակն իր կոթը չի աաշի։

597 (771).

Դանակը ոսկորին է հասել։

598 (772).

Դատարկ ծառին քար դցող չի լինի։

599 (773).

Թև դու աղվես ես, ես էլ՝ պոչը։

600 (774).

Ասեղի սես կմանի, հեծանի սես դուրս կդա։

601 (775).

Դոնից վռնդես, պատուհանից կմտնի։

602 (776).

Դդումը ինձնից նեղացել է, ես լուր չունեմ։

603 (777).

Հարևանի հացը փոր չի լցնի, թե լցնի էլ, ժա-մանակին չի լինի։

604 (778).

Հարևանի հարսը միշտ սիրուն կլինի։

605 (779).

Հարևանիս ամորձիքն է ուռել, հոգն ու ցավը ինձ է մնացել։

606 (780).

Դրսում՝ ճրագ, ներսում՝ կրակ։

607 (781).

Դու քեղ մի դովիր, թող ուրիշները դովեն։

608 (782).

Տուր ինձ ընկույզի մի հատիկ, այն էլ թող փուչ լինի։

609 (783).

Ցանածդ կհնձես։

610 (784).

Դողէրոցքն անգամ ուրիշին չի տա։

611 (785).
Ծուձ նէլոդ, քի ի վիր դանէլն զքիզ։
612 (786).
Ծուձ նադուձ, պունցր մը խուսէլր։
613 (787).
Ուաձ յէլր հիվկէլն դարզ, վատօսթ՝ յէլր խղէլն։
614 (788).
Ուաձ յէր վիդօց զըզաւլվա, դաւլալն՝ յէր վիդօց։
615 (789).
Ուաշք անջաղ խօզ գըգիշդաձնը։
616 (790).
Ուդծղ իլան հաւմպիրծգ մըդ չը։
617 (791).
Ուզուղ պիրօուն գթօուն գօվը։
618 (792).
Ուգէ չադուձիտ, ասդուձ թաղա սիրուձիտ։
619 (793).
Ուդօձիտ՝ ըուդ, ուծն՝ սծղ։
620 (794).
Ուլըմմը մինձ-բգղաղ չունտ։
621 (795).
Ուծծէլն խիթուձը ղըրաուգտ, անտթմը վէլր չըբաուգալր։
622 (796).
Ուծծէլն խիթուձը րարնէն չըքին գըվախնօ։
623 (797).
Ուծծէլն պիրօն թը գըթուքնա, ուծը գըսադգա։
624 (798).
Ուծծէլն պիրօն քամիգէ, ուծը գըսադգա։
625 (799).
Ուգիրթ խուսօդ դիղ չունա։
626 (800).
Ուգ-հուց, սալդդիա պուց։
627 (801).
Ունցօձ գաւրգըղօն մը. գունա քառսօն ձըգ։
628 (802).
Ունքվա չինիլը դիղ, ուաշք հանից։
629 (803).
Ուռսպէլն դըսվըրդը շաբաղ ղունընօ, հա՛մ գըհակնա, հա՛մ գրհակցնէ։
630 (804).
Ուր գը՝ դարա գըբիհը, դարա գը՝ ուր չը-բիհիր։
631 (805).
Ուրէյսքիտ ապուրօձիէ։
632 (806).
Ուրը գըննէ, չուրը չըննիր։

611 (785).
Յածր նստիր, որ քեղ վերև տանեն։
612 (786).
Յածր նստած, բարձր մի խոսիր։
613 (787).
Այծն իր հոգու դարդն է, մսագործը՝ ճարպի։
614 (788).
Այծն իր ոտից են կախում, ոչխարը՝ իր ոտից։

615 (789).
Աչքը հաղիվ հողը կկշտացնի։
616 (790).
Ուտողն ու համբերողը՝ մեկ չէ։
617 (791).
Ուզող բերանը կթան կով է։
618 (792).
Սիրիր չափածիդ, աստված կտա սիրածիդ։
619 (793).
Ուղածդ՝ էժան, դու՝ թանկ։
620 (794).
Մահը մեծ-փոքր չի հարցնում։
621 (795).
Օձի իայթածը կքնի, սուված փորը չի քնի։

622 (796).
Օձից խայթվածը պտրանի շուքից կվախենա։
623 (797).
Օձի բերանը որ թքի, օձը կսատկի։
624 (798).
Օձի բերտնը քամես, օձը կսատկի։
625 (799).
Ճիշտ խոսողը տեղ չունի։
626 (800).
Ագ ու հաց, սիրտդ բաց։
627 (801).
Ունեցածը մեկ կարկատան է. ունի քառասուն ծակ։
628 (802).
Ունքը չինելու տեղ, տչքը հանեց։
629 (803).
Լիրքը տասներկու շապիկ կունենա, և՛ կհադնի, և՛ կհադցնի։
630 (804).
Օր կա՝ տարի կպահի, տարի կա՝ օր չի պահի։

631 (805).
Նտ օրորո՞ցդ է օրորել։
632 (806).
Օրը վերջանում է, չարութլունը չի վերջանում։

633 (807).
Ու քսըզը չըխնդուր։
634 (808).
Փարա դունէլս, հիկկա գունէլս։
635 (809).
Փարան ծիուց ծղդը։
636 (810).
Փէլր զըբադոա, ուաշք չըլվէլր։
637 (811).
Փէլրը, հիր չը։
638 (812).
Փլլա՛զ դօն՝ գարգալթ մահանաս։
639 (813).
Փուրիս քա՛ւքը իչաղա՞ գուլա՛լիս։
640 (814).
Ռալ կլխալն՝ թուսըղը սունդր։
641 (815).
Ռա՛զգուձ մըթուզօր՝ հա՛րա՛մա զըննօ, շիդ մըխուսէլր՝ իրէլս զընընը։
642 (816).
Ռան զսադանան լրք ուր լառանճ ձնօձը։
643 (817).
Ռա՛ն զէշլշ լառանճ լախրոը չըր մընընէլն։
644 (818).
Ռա՛ն զսաուղ ըոուդ չըղը։
645 (819).
Ռա՛նը լիզօ կլդնս, քանպան մօրթ իս։
646 (820).
Ռաչան ճրին զըհանը։
647 (821).
Ռաոսընօց հա՛սքա՛ղ իլէլր։
648 (822).
Ռա՛սքըն քա՛ցօուխ էլր աճէլն զարօուրը։
649 (623).
Ռարէն իզտա աղէլը, քա՛ս զքարէն վըրքը։
650 (824).
Ռարթուփ լա՛րէ, հախին ա՛րէ։
651 (825).
Ռա՛րքա՛զէլն պուալն զախմա հիատծձը։
652 (826).
Ռա՛րծձ զըրք քօուր։
653 (827).
Ռա՛ֆիլէլն լա՛՛ քասան, լա՛՛ մուրաք։
654 (828).
Ռէլլ գիր, իզմտթքար պոնը։
655 (829).
Ռէչը գուդին՝ նըքըր լըմմա, շուդը գուդին՝ նըքըր գիշդանուն։

633 (807).
Որրը չի ուրախանաս։
634 (808).
Փող ունես, հոգի ունես։
635 (809).
Փողը ձեռքի կեղտ է։
636 (810).
Փորը կպաւոովի, աչքը չի լիանաս։
637 (811).
Փոր է, հոր չէ։
638 (812).
Փլվող տուն՝ կարկուտը պատճառ։
639 (813).
Փորիդ կեղտը ճա՞րպ ես կարծում։
640 (814).
Ճաղատ գլխին՝ առատիճ սանր։
641 (815).
Սոված մի թող՝ դող կդառնա, շատ մի խոսիր՝ պնդերես կդառնաս։
642 (816).
Սատանայից եոթք օր առաջ է ծնվել։
643 (817).
Էշից առաջ ախոռ չեն մանի։
644 (818).
Թանկից էժանը չկա։
645 (819).
Քանի լեղու գիտես, այնքան մարդ ես։
646 (820).
Թաղիքը ջրից կհանի։
647 (821).
Քառասունքին հասկաքաղի է դուրս ելել։
648 (822).
Թունդ քացախն իր ամանին է վնաս։
649 (823).
Քաըի եաեը սւվելի լավ է, քան թե քարի տակը։
650 (824).
Թակարդ լարի, հախից արի։
651 (825).
Անգղի բունը միշտ հոտած է։
652 (826).
Երեք քարն էլ է դցած։
653 (827).
Երաշխավորի կա՛մ քսակը, կա՛մ մորուքը։
654 (828).
Քիչ կեր, ծառա պահիր։
655 (829).
Քիչը կուտեն՝ մինչև վերշանա, շատը կուտեն՝ մինչև կշտանան։

656 (830).
Ջէլլ խոսուղէյն լիրմէյն վախցէլր։
657 (831).
Ջէլլ դաբէլլ իրէլր, չիդ խլդ ասնա ծուսախա։
658 (832).
Ջէ ծուսա դաբին, գէլմ՝ վլդը։
659 (833).
Ջըրփէն փծըլը դարղէն* նախըշ գլուսառնու։
660 (834).
Ջը ցիրիէ կացած դիէդ, իս կիշէլլր խլվօձ լմ։
661 (335).
Ջուզգր պառչսղալն խրմէյն վախցէլր։
662 (836).
Ջուգգր լեզօն օձը ձաղին գըհանը։
663 (837).
Ջուրը խը գըբըպցէ ճօր ղրհանէ։
664 (838).
Ջուշը քօսր կիսդիէդ չըր տնէյն։
665 (839).
Ջուշկէօսր սիրսձ գիշէյն մէյմ՝ գըձիձը, մէյմ՝ գըխաձձը։
666 (840).
Ջու մարը քէ համուր լո՞նթձգ գիրսձը։
667 (841).
Ջուրը ղիղը ձսնդր գրնու։
668 (842).
Ջուրը դդրէ, լմմը հսգ մ՚ասղէ։
669 (843).
Ջսք ֆիսիլ րիլսս սուլվէ։
670 (844).
Օձ գգիշէյն գըփիխը, խասիաթ չըփիխիր։
671 (845).
Օձ կլխին գըպռնին։
672 (846).
Օղդ գըրզլին, մուչօուդ՝ գըպծուվէյն։
673 (847).
Օմմըգ գարդ մը գունա։
674 (848).
Օմմըն աչք մէյմ գիժը։
675 (849).
Օմմըն գիգզըդիլա անծրիվ չիշնէլր։
676 (850).
Օմմուրթ զէլր խէյլք գըհաֆեա։
677 (851).
Օմմուրթ էլր կլխայն դալրն ը։
678 (852).
Ցըրթանը բաաղ չըննը, դիրիվ չիժգըդվէլր։

656 (830).
Քիլ խոսոզից վախեցիր։
657 (831).
Քչով գոհացիր, որ շատ ստանաս։
658 (832).
Քո ձեռքը կապեն, իմ էլ՝ ոտքը։
659 (833).
Ոչնու փուշը դարլուզի* զարդ կդառնա։
660 (834).
Ցերեկը ման եկած տեղդ, ես գիշերն եմ ման եկել։
661 (835).
Քաղցր բառսլողից վախեցիր։
662 (836).
Քաղցր լեզուն օձը ծակից կհանի։
663 (837).
Քարը որ ճզմի, չուր կհանի։
664 (838).
Անկյունաքարը միջնապատին չեն դնի։
665 (839).
Կոշկակարը իր կիրած կաշին մեկ՝ կծեծի, մեկ՝ եկծի։
666 (840).
Քո մայրը քեզ համար լո՞նդակ կերած է։
667 (841).
Քարն իր ուղում ծանր կլինի։
668 (842).
Քար կոտրիր, բայց հաց մի խնդրիր։
669 (843).
Ք... խափել անդամ սովորիր։
670 (844).
Օձը կաշին կփոխի, բնությունը չի փոխի։
671 (845).
Օձը գլխից են բռնում։
672 (846).
Ուզած կուլ են տալիս, մոծակը՝ փնարում։
673 (847).
Ամեն մեկը մի ցավ ունի։
674 (848).
Ամեն աչքը մի մարդ արժե։
675 (849).
Ամեն կալծակ անձրև չի բերի։
676 (850).
Ամեն մարդ իր խելքն է հավանում։
677 (851).
Ամեն մարդ իր գլխի տերն է։
678 (852).
Եթե քամի չլինի, տերև չի շարժվի։

* Ուռենու չիվերից հյուսված ափսե։

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

1 (853).
Կանչում եմ՝ ձայն է տալիս,
Ինչ ասում եմ, այն է ասում,
Այդ ի՞նչն է։

(Արձագանք)

2 (854).
Սլանք լեռը,
Բարձանք բեռը,
Կուրվեց պարանը,
Թափվեց սիսեռը,
Այդ ի՞նչն է։

(Կարկուտ)

3 (855).
Հոգի ունի,
Մարմին չունի,
Այդ ի՞նչն է։

(Քամի)

4 (856).
Շերտ-շերտ ներքնակ,
Չիմացողը՝ ավանակ։

(Կաղամբ)

5 (857).
Տերտերն իջել է հորը,
Մորուքը րուսել է փորը,
Այդ ի՞նչն է։

(Շաղգամ)

6 (858).
Վրան մաքուր ջուր թափվեց,
Բոլոր-բոլոր րոլորվեց,
Բոլորվեց արծաթ դարձավ,
Գետին ընկավ, ջուր դարձավ,
Այդ ի՞նչն է։

(Գուլգուսի տերե)

7 (859).
Մանր-մանր տղաներ,
Հաձել են կարմիր շալվարներ։
Այդ ի՞նչն է։

(Սոխ)

1 (853).
Գըգինչիմ՝ ծան պուդօ,
Ջարըը զանիմ, կան զանէ,
Ադ չալ է։

(Անկօ)

2 (854).
Իլուք լայո,
Պարծուք զպալու,
Դդրիւցու բաւրօն,
Ծիթիցու սիսալու,
Ադ չալ է։

(Դարզէթ)

3 (855).
Հիկկա զունա,
Գուվդա չունա,
Ադ չա՞լ է։

(Ցըրթանօ)

4 (856).
Ղաթ-զաթ դուշակ,
Ջըկիդանուղը՝ աշշակ։

(Լըխանօ)

5 (857).
Դէրդալր իճէլրը հէլրը,
Մուրաք պուսէլրը փէլրը,
Ադ չա՞լ է։

(Զալամ)

6 (858).
Իրվան ճալրը ֆիթիցու,
Պուլիր-պուլիր պուլըրցու,
Պուլըրցու, արճուխ տարծու,
Կիդալն ինզուվ. ճէլր տարծու,
Ադ չա՞լ է։

(Գուլգասը դիրիվ)

7 (859).
Մունդր-մունդր չուճուխնալն,
Հակօճ ին գաւրմէլր շալվարնալն։
Ադ չալ է։

(Սաւխ)

8 (860).
Սարիը ձուս մը գօ,
Յիրվան պան մը գօ,
Ամէն ալը ղըքըր ըլլալը
Ղավուրմա գօ,
Ադ չա՞լ է։ (Նօռ)

9 (861).
Վըրքը դախդուկ,
Ցէրվան դախդուկ,
Մէյը նստաղը՝ սիվ աշկէյն։
Ադ չա՞լ է։ (Գուրլուշ)

10 (862).
Վդվէն տուլ վիր,
Կլօխլը տուր վար,
Ցիրէյը բառգուճ է,
Թիվիր գունա,
Փիդօր չունա,
Միրգալ է,
Հիկկա գունա,
Կիշիրը քօն չունա,
Ադ չա՞լ է։ (Կիշիրվուն ծակօլն)

11 (863).
Իչվա գունա,
Վդվա չունտ,
Ջուրը գըննէ,
Ծառ չունա,
Ադ չա՞լ է։ (Ուծ)

12 (864).
Պիլնին տարդըգ գըթըրա,
Վիդօց պարցուճ գըտուռնը,
Ադ չա՞լ է։ (Միգօ)

13 (865).
Գուգը գանաչ դիրվաձ,
Գըթուգնա պարըգ թիլլաք,
Ադ չա՞լ է։ (Ջիջա)

14 (866).
Սիվ դումը հաղաձ,
Նուր իլուճ՝ մըճնագ,
Գըմինձնը՝ վիրաբնաձ,
Բադանքվից՝ փալուղագ,
Գըճընը՝ թիթիկնագ,
Ադ չա՞լ է։ (Ջիջա)

15 (867).
Կիդնէն գուգը պալն գունա,
Տուրուցունց նաֆաս չունա,
Ագանճ գունա, աչք չունա,
Վըդվա գունա, ակա չունա,
Ադ չա՞լ է։ (Խլօրա)

8 (860).
Բարձունքում մի ծառ կտ,
Վրան մի բան կա,
Մեջն էլ լիքը
Ղավուրմա կա,
Այդ ի՞նչն է։ (Նուռ)

9 (861).
Մեջը սախտակ,
Վրան տախտակ,
Մեջը նստողը՝ սև աղջիկ,
Այդ ի՞նչն է։ (Կրիա)

10 (862).
Ոտքերը դեպի վեր,
Գլուխը դեպի վար,
Ցերեկը պառկած է,
Թեեր ունի,
Փետուր չունի,
Սերկ է,
Հոդի ունի,
Գիշերը քուն չունի,
Այդ ի՞նչն է։ (Ձղջիկ)

11 (863).
Աչքեր ունի,
Ունքեր չունի,
Ծառն է ելնում,
Ջեռք չունի,
Այդ ի՞նչն է։ (Օձ)

12 (864).
Բնից դասարկ է թռչում,
Ոտքին րարձած է դառնում,
Այդ ի՞նչն է։ (Մեղու)

13 (865).
Կուտի կանաչ տևրե,
Կթքի բարակ թելեր,
Այդ ի՞նչն է։ (Շերամ)

14 (866).
Ամպե հատիկ,
Նորածին՝ մրջնիկ,
Մեծացավ՝ որդիկ,
Պատանքվեց՝ հարսիկ,
Ծնվեց՝ թիթեռնիկ,
Այդ ի՞նչն է։ (Շերամ)

15 (867).
Գետնի տակը րույն ունի,
Դրսից շունչ առնել չունի,
Ականջ ունի, աչք չունի,
Ոտքեր ունի, պոչ չունի,
Այդ ի՞նչն է։ (Խլուրդ)

16 (868).
Ցարիվը գընսդա, գըշուղնօ,
Համ գըսուղօ, համ գըլուղօ,
Ադ չա՞լ է՝ (Ճըրը ութ)

17 (869).
Պուն մը կիդիմ, պաւ չէ,
Ծուդ գուդէ, գուվ չէ,
Հավգաթի գանձէ, հուվ չէ,
Ադ չա՞լ է՝ (Գուրկուշ)

18 (870).
Նա մալ անցնձը,
Նա ալը դուդ,
Ան օ՞վն է՝ (Ադամ)

19 (871).
Տծոը պացա՝ լալա իղալվ,
Տծոը փուգիցա՝ մնթ իղալվ,
Ադ չա՞լ է՝ (Աչք)

20 (872).
Լիղօ չունա, ծան չունա,
Ջղիաւձ գիղը էնք գըկիդանօ,
Ադ չա՞լ է՝ (Ագանճ)

21 (873).
Մաղարա մը կիտիմ,
Միչը լաւսօնըրգօ հարւմօ,
Ադ չա՞լ է՝ (Պիրուն-ագռաք)

22 (874).
Հօրը գանիմ՝ ար՛է, ար՛է. չուկօր,
Հնրը գանիմ՝ մո՛ւկօ. մուկօ. գակօ,
Ադ չա՞լ է՝ (Բանգնէն)

23 (875).
Իս մանչինա մը կիդիմ,
Ադ կէն չունա,
Ըմը հաւրօդ, աղքուդ
Ալալը գունէն ղը,
Ադ չա՞լ է՝ (Աէրդ)

24 (876).
Էշը ճալուցք գուրթը,
Պօլո գըֆխթը. լիդ գըսաւռնը,
Ադ չա՞լ է՝ (Տիկուլ)

25 (877).
Իս պան մը կիդիմ,
Դօնը ուգան ղ-ուրթանղէն
«Պանրվիգիր» գանը,
Ադ չա՞լ է՝ (Տօռ)

16 (868).
Արևին նսաւում, սաքանում է,
Ծ՛վ սողում է, և՛ լողում է,
Այգ ի՞նչն է՝ (Ջրի օձ)

17 (869).
Մի բան գիտեմ, բան չէ,
Խոտ կուտե, կով չէ,
Հավկիթ կուծե, հավ չէ,
Այդ ի՞նչն է՝ (Կրիա)

18 (870).
Ո՛չ մայր է ունեցել,
Ո՛չ էլ հայր,
Այն ո՞վ է՝ (Ադամ)

19 (871).
Դուռը բացեցի՝ լույս եկավ,
Դուռը փակեցի՝ մութ եգավ,
Այգ ի՞նչն է՝ (Աչք)

20 (872).
Լեզու չունի, ձայն չունի,
Ջսեսած տեղն իմանում է,
Այդ ի՞նչն է՝ (Ականջ)

21 (873).
Մի քարայր գիտեմ,
Մեջը երեսուներկու ավազակ,
Այդ ի՞նչն է՝ (Բերան-ատամներ)

22 (874).
Ծրը ասում եմ՝ արի՛, արի՛. չի դա,
Նրը ասում եմ՝ մի՛ գա, մի՛ գա. կգա,
Այդ ի՞նչն է՝ (Շուրթեր)

23 (875).
Ես մի գործիք դիտեմ,
Դա գին չունի,
Բայց հարուստ, աղքատ
Բոլորն ունեն այդ,
Այգ ի՞նչն է՝ (Սիրտ)

24 (876).
Էշը ջաղացքն է գնում,
Բեռը թափում, ետ դառնում,
Այդ ի՞նչն է՝ (Գդալ)

25 (877).
Ես մի բան դիտեմ,
Տունը եկող-գնացողին
«Բարի գալուստ» է ասում,
Այդ ի՞նչն է՝ (Դուռ)

26 (878).
Գուգինօ հայր մը,
Հյրէն միչը ուծ մը,
Ուժէն պիրունը՝ վուրթ,
Ադ չա՞լ է։ (Լամբա)

27 (879).
Իս պուն մը կիդիմ.
Սաքախիդան գուրթօ,
Գըլվացվա, գուկօ,
Ադ չա՞լ է։ (Գուդալ)

28 (880).
Սիվ գուդէ,
Գաղմէր գըթըրքէ,
Ադ չա՞լ է։ (Թվունգ)

29 (881).
Ակա գունա,
Հիկկա չունա,
Ադ չա՞լ է։ (Ջափըգ)

30 (882).
Դղաք կունէլմ՝
Ջիձվըդիլուվ չայը գաանայն,
Ադ չա՞լ է։ (Մգրուդ)

31 (883).
Իս պուն մը կիտիմ՝ ակա գունա,
Դաբնգը կլխէն, դալըմա գիլվա,
Ադ չա՞լ է։ (Մանէչ)

32 (884).
Բառուվ մանէլէ գումանը,
Հալիվէլը տիրցուն գուփաթթը,
Ադ չա՞լ է։ (Ջուհրըդ)

33 (885).
Փուր գունա,
Աղաք չունա,
Պիրուն գունա,
Հիկկա չունա,
Ադ չա՞լ է։ (Ճուռէլ)

26 (878).
Մի հոր կա,
Հորի մեչ օձ կա,
Օձի բերանում՝ վարդ։
Այդ ի՞նչն է։ (Լամպ)

27 (879).
Ես մի բան դիտեմ.
Առավոտյան դնում,
Լվացվում, դալիս,
Այդ ի՞նչն է։ (Կուժ)

28 (880).
Սև է ուտում,
Կարմիր թրքում,
Այդ ի՞նչն է։ (Հրացան)

29 (881).
Ադի ունի,
Հոդի չունի,
Այդ ի՞նչն է։ (Տապակ)

30 (882).
Տղաներ ունեմ՝
Կռվշտելով դետն են անցնում,
Այդ ի՞նչն է։ (Մկրատ)

31 (883).
Մի բան դիտեմ՝ պոչ ունի,
Մատուցարանը դլխին միշտ կպտավի,
Այդ ի՞նչն է։ (Մանիչ)

32 (884).
Պատավը մանիչ է մանում,
Հալիվորը դերձան փաթաթում,
Այդ ի՞նչն է։ (Ճախարակ)

33 (885).
Փոր ունի,
Ադիք չունի,
Բերան ունի
Հոդի չունի,
Այդ ի՞նչն է։ (Սրվակ)

Գ

ԱՆԵԾՔՆԵՐ, ՕՐՀՆԱՆՔՆԵՐ, ԵՐԴՈՒՄՆԵՐ

Ա Ն Ե Ծ Ք Ն Ե Ր

1 (886).
Ագուռնճիտ թըղ բադռա, թըղ սաղրնուս։
2 (887).
Ագուաքիտ պիրնիտ թըզ ֆիթա։
3 (888).
Ախրուս թըղ տռռնուս։
4 (889).
Անութա թըղ սաղդէյ։
5 (890).
Ադուձ ղձիռվէյն թըղ գդրդի։
6 (891).
Ադուձ թըղ ունցընի կքէ։
7 (892).
Ադուձ էրգան ծմըր թըղ ուդօ քէ, չանրչա-
րանքին ալէ թըղ չըխալիսէս։
8 (893).
Ադուձ հիչ թըղ չըխընդացընը գքիզ։
9 (894).
Ադուձ սարրիտ թըղ թըմմը։
10 (895).
Ասիլաքիտ թըղ ասվու։
11 (896).
Գիշէյտ թըղ աղվու մունդր օուղու։
12 (897).
Գիրուձիտ հարում թըղ ըննօ։
13 (898).
Գիրուձիտ ծիռվալս, վիգվէյտ թըղ պռնը։
14 (899).
Իմ տմագը հարում թըղ ըննօ քէ։
15 (900).
Ըրգը իչվէս թըղ ֆիթա, թըղ գուրնուս։
16 (901).
Ըռուխիտ ծնգիտ ի վոր թըղ չիշնա։
17 (902).
Թըղ բտթմըշ ընննուս։
18 (903).
Թըզ գաւրդմվէս։
19 (904).
Թըղ գուրնուս։
20 (905).
Թըղ չըբաւշաւրիս ասրբէր։

1 (886).
Ականջդ թող պատռվի, խլանաս։
2 (887).
Ատամներդ բերանումդ թող թափվեն։
3 (888).
Թող համրանաս։
4 (889).
Քաղցած թող սատկես։
5 (890).
Աստված ձեռքերդ թող կարատի։
6 (891).
Աստված թող քեզ չնչի։
7 (892).
Աստված թող երկար կյանք սա քեզ, չարչա-
րանքից չազատվես։
8 (893).
Աստված քեզ երրեք թող չուրախացնի։
9 (894).
Աստված համրերությունդ թող սպառի։
10 (895).
Վերջին խոսքդ (դամբանական) թող ասվի։
11 (896).
Կաշիդ մանր աղով թող աղվի։
12 (897).
Կերածդ հարամ թող լինի։
13 (898).
Կերածդ ձեռք ու ոտքդ թող րոնի։
14 (899).
Իմ երախտիքը թող հարամ լինի քեզ։
15 (900).
Երկու աչքդ թող թափվի, թող կուրանաս։
16 (901).
Հաղուստդ ծնկիցդ ներքև թող չիշնի։
17 (902).
Թող խորտակվես։
18 (903).
Թող կարկամվես։
19 (904).
Թող կուրանաս։
20 (905).
Թող չկարողանաս ապրել։

21 (906).

Թըղ չըթաշարիս ըննուս։
22 (907).

Թըղ չըդիշղանուս։
23 (908).

Թըղ չըթուրամըշ ըննուս։
24 (909).

Թըղ չըխնդուս, իլօհիմ։
25 (910).

Թըղ չըտառնուս։
26 (911).

Թըղ չըմիգնուս, լէմ դաբէլք թըղ չըհասնէլս։
27 (912).

Թըղ չուլաղնուս։
28 (913).

Թըղ սաղրնուս։
29 (914).

Թըղ քութրումուս, վիդվէլտ թըղ դէրդաս։
30 (915).

Թըղ քըփըրթուս տըզ գըրդիդ աբէլը։
31 (916).

Իչճիտ լուալս թըղ ֆիթաս։
32 (917).

Լիղօտ թըղ չիրնը։
33 (918).

Ճանանէտ հիկկէն թըղ քըրքըրվաս։
34 (919).

Ծիռվալտ թըղ դէրա, մադանքիտ փշրվէլնս։
35 (920).

Կրղմանէլտ մէլէ թըղ ղըբըլդուս։
36 (921).

Կիշիրու թըղ բառզալս, սանթախդան թըղ չիմնուս։
37 (922).

Համպալս թըղ իփխոզէ։
38 (923).

Հիկկէլտ թըղ ընննէ։
39 (924).

Հիկկէլտ գրէլդ թըղ վաովաս։
40 (925).

Հիկկէլտ մարմանքիտ թըղ դաբվաս։
41 (926).

Հիկկէլտ քըֆըլ-քըֆըլ թըղ ընննը։
42 (927).

«Հո՞ւց, հո՞ւց» ասիլուվ հիկկէտ թըղ ընննը։
43 (928).

Հուցը լալան, տօն ծիավոր.
Ուրթո՞ւս, ուրթո՞ւս չըհասնէս զէ։
44 (929).

Չընդիտ թըղ չիրնը։
45 (930).

Հօուց, ղաբալը աիրուր թըղ չըղընննօս։

21 (906).

Թող ապրելու չնորհք չունենաս։
22 (907).

Թող չկշտանաս։
23 (908).

Թող չմեծանաս։
24 (909).

Տտ աստված, թող չուրախանաս։
25 (910).

Թող չվերադառնաս։
26 (911).

Թող չմեծանաս, իմ տարիքին թող չհասնես։
27 (912).

Թող կոնատվես։
28 (913).

Թող խլանաս։
29 (914).

Թող անդամալույծ լինես, ոտքերդ կտրուվեն։
30 (915).

Կորկոտապուրի պես թող եռաս։
31 (916).

Աչքերդ լուսը թող թափվի։
32 (917).

Լեղուդ թող չորանա։
33 (918).

Սկեսրոջդ հոդին թող քրքրվի։
34 (919).

Ձեռքդ թող կտրվի, մատներդ թող փշրվեն։
35 (920).

Գերեզմանիդ մեջ թող եռաս։
36 (921).

Գիշերը թող քնես, առավոտը թող չզարթնես։
37 (922).

Մեռելաճաշ եփես այն։
38 (923).

Հոդիդ թող դուրս դա։
39 (924).

Հոդիդ կրակի մեջ թող վառվի։
40 (925).

Հոդիդ մարմնիդ թող կապվի։
41 (926).

Հոդիդ կաթիլ-կաթիլ թող դուրս դա։
42 (927).

«Հա՜ց, հա՜ց» ասելով հոդիդ թող ելնի։
43 (928).

Հացը ոսավոր, դու ձիավոր.
Գնա՜ս, դնտ՜ս չհասնես նրան։
44 (929).

Սերմդ թող չորանա։
45 (930).

Հացն ու ապուրն իրար հետ թող չդանես։

46 (931).

Զարմն թըզ խախտալս։
47 (932).

Ղաբըռիտ թըզ քըփըրթօ։
48 (933).

Մահրում թըզ մընաս։
49 (934).

Մըրտզէտ թըզ չըհնանէս։
50 (935).

Ցադ բօլն թըզ ուրթուս։
51 (936).

Ցաննը ղարան թըզ պըռնի գքի։
52 (937).

Ցէլփըր դանին րըր ըննիս, ուփ ւը մախէլր բըր քարիմ լիդըդալտ։
53 (938).

Ցտթը ղաթ կիդէլն թըզ մդնէս։
54 (939).

Զըտառնիլը չամփէլը թըզ ուրթուս։
55 (940).

Պալսիտ տուր վիր թըզ չընընը։
56 (941).

Զըհաննամէն դունգը ուրթուս, լիտ չուկուս։
57 (942).

Զըհաննամը պիժեն թըզ ընտաս։
58 (943).

Զըհաննուամ թըզ ուրթուս։
59 (944).

Զիգյարէտ բտդռնէն թըզ ֆիթա։
60 (945).

Սարաբ ընուղէն դննը թըզ փըլլտ։
61 (946).

Սարաբ ընուղէն չիղօր քարար թըզ ընընը։
62 (947).

Սադանը պիժէլն տառնուս։
63 (948).

Սիվ խաբուրիտ թըզ ուկօ։
64 (949).

Սմէլմ թըզ ընընը քիզ։
65 (950).

Սծնդը կլաուխիտ թըզ ձիձվա։
66 (951).

Տըգ միղծ թըզ ասնտլս։
67 (952).

Ուր-արիվ թըզ չըդխանօս։
68 (953).

Փէրիտ հացու թըզ չըլվա։
69 (954).

Փուրիտ թըզ դխանօս, կէրղիտ՝ չըդխանօս։
70 (955).

Քան գալուա աղվիր Նուրիտ աս թըզ ընընը։
71 (956).

Քսուն դարէ թըզ չըտառնուս։

46 (931).

Ծարավ թող խեղդվես։
47 (932).

Գերեզմանգ թող եռա։
48 (933).

Ջրկված թող մնաս։
49 (934).

Մուրազիդ թող չհասնես։
50 (935).

Այդ հասակիդ թող մեռնես։
51 (936).

Անբուժելի հիվանդությունը թող քեզ բռնի։
52 (937).

Երբ տանից դուրս գաս, մի բուռ մոխիր պիտի ցանեմ ետեիցդ։
53 (938).

Ցոթ սակ գետինը թող մտնես։
54 (939).

Անգարձ ճանապարհով թող գնաս։
55 (940).

Բույսդ թող չաճի։
56 (941).

Դժոխքի հատակը գնաս, ետ չգաս։
57 (942).

Դժոխքի բաժին թող լինես։
58 (943).

Դժոխք թող գնաս։
59 (944).

Ջիդյարիդ պատառները թող թափվեն։
60 (945).

Պատճառ եղողի տունը թող փլվի։
61 (946).

Պատճառ եղողի սիրտը թող իորովվի։
62 (947).

Սատանի բաժին դառնաս։
63 (948).

Սև չուրդ թող գա։
64 (949).

Թույն թող դառնա քեղ։
65 (950).

Սանդը դլխիդ թող խփվի։
66 (951).

Մեղվի պես թող ոչնչանաս։
67 (952).

Օր-արև թող չտեսնես։
68 (953).

Փորդ հացով թող չցվի։
69 (954).

Փորումդ թող տեսնես, դրկումդ՝ չտեսնես։
70 (955).

Քո ամենալավ օրդ այս թող լինի։
71 (956).

Քսան տարեկան թող չդառնաս։

72 (957).
Աղվնր վաղըս թըղ անցընիս։
73 (958).
Աղվնր ուրիր թըղ դիանօս։
74 (959).
Անձը ուղիք զը։
75 (960).
Ասղըձուց ղըխնտրիմ, ղրսմաթիա բուլ թըղ ուղօ։
76 (961).
Ասդուձ աղվնլ նշանձօ մը թըղ ուղօ քէ։
77 (962).
Ասդուձ բիհէ զքէ։
78 (963).
Ասդուձ բիհէ ղնիշանձօս։
79 (964).
Ասդուձ բիհէ քէ լավրաքը։
80 (965).
Ասդուձ ղպնրէն թըղ ղաղնրը։
81 (966).
Ասդուձ ըմմընէն ղսմաթը թըղ ուղօ, ղէմ չօճըխնէն ալէ։
82 (967).
Ասդուձ թըղ իչէ քէ լիրիսը։
83 (968).
Ասդուձ թըղ խալխի ղքէ լաղ րալին։
84 (969).
Ասդուձ իրդան ճմըր թըղ ուղօ քէ։
85 (970).
Ասդուձ խիլք ու չնորք թըղ ուղօ քէ։
86 (971).
Ասդուձ ղնրծլ թըղ ինէ։
87 (972).
Ասդուձ լարդըմջա ընի քէ։
88 (973).
Ասդուձ ոըրդէս գծրա թըղ ուղօ։
89 (974).
Ասդուձ վըդից-ծառուց թըղ չիսկէ։
90 (975).
Ասդուձ ուղուրմա քու դնդէն, քու մուրը հուկէն։
91 (976).
Արիվ ընսօ քէ չուճըխնալն։
92 (977).
Գալթիս հալալ թըղ ընը քիզ։
93 (978).
Գիխուձ դիզիա վուրթ թըղ պուանօ։
74 (979).
Թըղ ձլիս, ձնղդիս։

72 (957).
Լավ ժամանակ թող անցկացնես։
73 (958).
Լավ օրեր թող տեսնես։
74 (959).
Անուշ ուտեք։
75 (960).
Աստծուց խնդրեմ, րաժինդ առատ թող տա։
76 (961).
Աստված մի լավ նշանած թող տա քեզ ։
77 (962).
Աստված պահի քեզ։
78 (963).
Աստված պահի նշանածդ։
79 (964).
Աստված պահի քո ղավակները։
80 (965).
Աստված բարին թող կատարի։
81 (966).
Աստված բոլորի րաժինը թող տա նաև իմ ղտվակներին։
82 (967).
Աստված երեսդ թող նայի։
83 (968).
Աստված թող քեզ տղտտի այդ փորձտնքից։
84 (969).
Աստված քեզ երկար կյանք թող տա։
85 (970).
Աստված խելք ու շնորհք թող ատ քեզ։
86 (971).
Աստված ընդունելի թող անի։
87 (972).
Աստված օգնական լինի քեզ։
88 (973).
Աստված սրտիդ համեմատ թող տա։
89 (974).
Աստված ոտքից-ձեռքից թող չդցի։
90 (975).
Աստված ողորմի քու հոր ու մոր հողուն։
91 (976).
Արեը լինի քո ղտվակներին։
92 (977).
Կաթս հալալ թող լինի քեզ։
93 (978).
Կոխած աեղդ վարդ թող բուանի։
94 (979).
Թող ծլես, ծտղկես։

95 (980).

Իդտի ուրիտ պաՙրա թըղ ըննու։
96 (981).

Իրդան ումըր քիղ։
97 (982).

Խիլք ու շնաՙրք թըղ ունունաս, թըղ դահ-
նաս, բաՙրօգ դաունաս։
98 (983).

Խիլք ու շնաՙրք ունունաս, ղմինձիրը
լսաղ ըննաս։
99 (984).

Խոդ թըղ պռնիս, իսկա թըղ աւռնու։
100 (985).

Ծառուցիտ-վըդուցիտ թըղ չիյնէս։
101 (986).

Ծիթինէն նաՙդուր դիրիվ գօ, քանղան դա-
րա թըզգ աՙրրէս։
102 (987).

Ծիր ղաՙրըբնէն աչէ թըղ ուկուն իշալլա։
103 (988).

Հայր Աբրահամ բաՙրաքաթր մէչը թըղ ըննու։
104 (989).

Հիկկէլտ արքաւթէն։
105 (990).

Հիկկէլտ սաղ թըղ ընընը։
106 (991).

Հիկկէյս քիղ ղուրբուն։
107 (992).

Շընունքաՙր գաղունտ։
108 (993).

Շընունքաՙր գաղաՙլիս։
109 (994).

Շնունքաՙր թըղ ըննու։
110 (995).

Ջօր թըղ պռնիս, գանաչ թըղ տաւնու։
111 (996).

Պաՙրը էվլադ թըղ ընընը։
112 (997).

Պաՙրավ վիլլիս։
113 (998).

Ջամփօլիտ լաւս թըղ ձիթէ։
114 (999).

Ջաննաթ ուրթաս։
115 (1000).

Սունքիտ պարա թըղ ընընը։
116 (1001).

Աւդլըղիտ թըղ ընընը։
117 (1002).

Սիրաքօնիտ սաղ թըղ գինու։
118 (1003).

Վ.ըդիտ քուրը թըղ չըքիշդըվտ։

95 (980).

Հեաին օրդ թող բարի լինի։
96 (981).

Քեղ երկար կյանք։
97 (982).

Խելք ու շնորհք թող ունենաս, թող ծերանաս,
պապիկ դառնաս։
98 (983).

Խելք ու շնորհք ունենաս, մեծերին լսող
լինես։
99 (984).

Հող թող րոնես, ոսկի թող դառնա։
100 (985).

Ջեռքիդ-ոտքիդ թող չընկնես։
101 (986).

Ջիթենու վրա ինչքան աերե կա, այդքան աարի
թող ապրես։
102 (987).

Սրանի ձեր պանդուխաներն էլ վերադառնան։
103 (988).

Հայր Աբրահամի բարաքյաթը մեջը թող լինի։
104 (989).

Հոդիդ արքայությունդ դնա։
105 (990).

Հոդիդ ողջ թող լինի։
106 (991).

Հոդիս քեղ ղուրբան։
107 (992).

Շնորհավոր կաղանդ։
108 (993).

Շնորհավոր ղաաիկ։
109 (994).

Շնորհավոր թող լինի։
110 (995).

Ջոր թող րոնես, կանաչ թող դառնա։
111 (996).

Բարի ղավակ թող լինի։
112 (997).

Բարով վայելես։
113 (998).

Ճանապարհիդ թող լույս ծաթի։
114 (999).

Դրախա դնաս։
115 (1000).

Վերջդ բարի թող լինի։
116 (1001).

Ողջույնդ թող լինի։
117 (1002).

Սիրեցյալդ ողջ թող մնա։
118 (1003).

Ոաքդ քաբի թող չդիպչի։

119 (1004).
Ուաշքիդ լայս։
120 (1005).
Ումըրը քիզ, քը լավրայց։
121 (1006).
Ինձ դկլուէա մուկը աղաձ խիլք ա շնորք խլդ ադօ քէ։
122 (1007).
Վիլաձ դիդիա դանանչ թըդ պանօ։
123 (1008).
Օմըրիտ էրգան թըդ ընօ։

119 (1004).
Աչքդ լայս։
120 (1005).
Կյանքը քեզ ու քո դավակներին։
121 (1006).
Գլխիդ մազերի չափ ասոված խելք ու շնորհք տա քեզ։
122 (1007).
Քայլած անդդ կանաչ թող բուսնի։
123 (1008).
Կյանքդ երկար թող լինի։

ԵՐԴՈՒՄՆԵՐ

124 (1009).
Ասդուձ շահատ։
125 (1010).
Ալամը թըդ թուքնօ լիրխախ։
126 (1011).
Գդրջաւթօնիս խալլ թըդ չըդանօմ։
127 (1012).
Թըդ դուանօմ։
128 (1013).
Թըդ մուրաղէս չըհանանչէմ։
129 (1014).
Իրվաս ձրիվ թըդ չըձիթի։
130 (1015).
Իրվաս թըդ չըլուանօ։
131 (1016).
Ջուչըհանէս խէրը թըդ չըդիսնօմ։
132 (1017).
Վալլահ բիլլահ։
133 (1018).
Ոդ-հաց թըդ ընօ յարաւհանէ։
134 (1019).
Քրըսդոս։

124 (1009).
Ասսված վկա։
125 (1010).
Աչխարհը թող թքի երեսիս։
126 (1011).
Կարիճությունս թող չտեսնեմ։
127 (1012).
Թող կուրանամ։
128 (1013).
Թող մուրաղիս չհասնեմ։
129 (1014).
Վրաս արև թող չծաթի։
130 (1015).
Թող չլուսացնեմ։
131 (1016).
Ջավակներիս լավը թող չտեսնեմ։
132 (1017).
Աստված վկա։
133 (1018).
Աղ ու հաց թող լինի մեր միջև։
134 (1019).
Քրիստոս վկա։

Դ

ԴԱՐՁՎԱԾՆԵՐ

1 (1020).
Ագանճ գախիլ՝
2 (1021).
Ագանճ անիլ՝
3 (1022).
Ագանճ փագիլ՝
4 (1023).
Ագընճէլն իղըտա քաշրիլ՝
5 (1024).
Ագոը ցըցընիլ՝
6 (1025).
Ագուանճ խսկիլ՝
7 (1026).
Ագուանճ չըդսնիլ՝
8 (1027).
Ագուանճ պանիլ՝
9 (1028).
Ագուանճ տիրիլ՝
10 (1029).
Ախպաը քիմը՝
11 (1030).
Ակէլն լարիլ՝
12 (1031).
Ագընճալը՝
13 (1032).
Աշխարէլն աուՆղալն՝
14 (1033).
Աշխօսւր կլխալն փլլիլ՝
15 (1034).
ԱռուՆց վարդակ՝
16 (1035).
Աստւմ Ցեվալէն՝
17 (1036).
Բաըը փէր՝
18 (1037).
ԲաՆխլը՝
19 (1038).
Բալն թոցնիլ՝
20 (1039).
Բալն ճնիլ՝
21 (1040).
Բալն չու պանա՝

1 (1020).
Ականջ կախել (լլսելու տալ)՝
2 (1021).
Ականջ դնել (գողունի)՝
3 1022).
Ականջ փակել (լլսելու տալ)՝
4 (1023).
Ականջի ետև գցել՝
5 (1024).
Աստւմ ցուլց տալ (սպառնալ)՝
6 (1025).
Ականջը գցել՝
7 (1026).
Ականջ չտեսնել (ձեռք չբերել)՝
8 (1027).
Ականջ բացել (գլխի ընկնել, գցել)՝
9 (1028).
Ականջին դիպչել (լսել)՝
10 (1029).
Եղրոր պես (մտերիմ)՝
11 (1030).
Պոչը տնկել (խռովել, հավակնել)՝
12 (1031).
Եղինջ է (կծու խոսք ունի)՝
13 (1032).
Աչխարհի վերջը (տեգնապալի)՝
14 (1033).
Աշխարհը գլխին փուլ գալ՝
15 (1034).
Առանց վարտիքի (սլքաստ)՝
16 (1035).
Ադամ Եվալից (չատ հնուց)՝
17 (1036).
Տերտերի փոր (ագահ)՝
18 (1037).
Եղ (անմիտ)՝
19 (1038).
Խելքից հանել՝
20 (1039).
Խելքը մտնել՝
21 (1040).
Խելքը չի աշխատում՝

22 (1041).
Բան քնթէչն ձուարք դանիլ՝
23 (1042).
Բացվիցու իխպուալ՝
24 (1043).
Բէլնդ ագանճ՝
25 (1044).
Բըրրը գաղե՝
26 (1045).
Բըլրը հաւխմ՝
27 (1046).
Բօզազին գդրել՝
28 (1047).
Բրիսէլմ տարցու՝
29 (1048).
Բուլ չինզան՝
30 (1049).
Բուղ աբէլլ՝
31 (1050).
Բուղօղ թրչիլ՝
32 (1051).
Բուղուղ չըզգիլ՝
33 (1052).
Գաքօղ սիրդ՝
34 (1053).
Գաղե տառնիլ՝
35 (1054).
Գախվուձ ագանճ՝
36 (1055).
Գաննուձ շըռուղ՝
37 (1056).
Գաբրզէլդ իշնիլ կլխալն՝
38 (1057).
Գարմէլը րախրին իգէօձը՝
39 (1058).
Գդրվուձ իճէլլ՝
40 (1059).
Գդրուձ սիրդ՝
41 (1060).
Գիձձօն գիխուձ՝
42 (1061).
Գիս հիկկա՝
43 (1062).
Գռնագալն փիշէլն թուխվիլ՝
44 (1063).
Գռնըգ՝
45 (1064).
Գռնըգ-գռնըգ ուդիլ՝
46 (1065).
Գռնըգ քիրիլ՝
22 (1041).
Միայն քթի ծայրը տեսնել՝
23 (1042).
Բախաը բացվեց՝
24 (1043).
Պինդ սկանջ (անուշադիր)՝
25 (1044).
Վայրի կատու (կատաւլի)՝
26 (1045).
Կծու տաքդեղ (դաժան)՝
27 (1046).
Բերանից կտրել (զրկվել)՝
28 (1047).
Մեռաքս դարձավ (փափկեց)՝
29 (1048).
Հարուստ դնչու (շռայլ)՝
30 (1049).
Պաղ ապուր (անհամ մարդ)՝
31 (1050).
Կոկորդ թրչել (ըմպելիքով)՝
32 (1051).
Կոկորդ պատռել՝
33 (1052).
Փափուկ սիրտ (բարի)՝
34 (1053).
Կատու դառնալ (խեղճանալ)՝
35 (1054).
Կախականջ (ուրիշին լսող)՝
36 (1055).
Կանդնած միզող (տղամարդ)՝
37 (1056).
Գլխին կարկուտ տեղալ (տուժել)՝
38 (1057).
Կարմիր եզն է եկել (դժվել)՝
39 (1058).
Ջարդված ոչիլ (դանդաղաշարժ)՝
40 (1059).
Կոտրված սիրտ (սրտարեկ)՝
41 (1060).
Կայծին կոխած (անհանգիստ)՝
42 (1061).
Կես հոգի (վտիտ)՝
43 (1062).
Կոնակի փոշին թափ տալ (ծեծել)՝
44 (1063).
Թիկունք (հովանավորություն)՝
45 (1064).
Մեջք-մեջքի տալ (օդնել)՝
46 (1065).
Թիկունք քորել (հարվածել)՝

47 (1066).
Գրըգ տառնիլ։
48 (1067).
Դախդիէ րտգուս։
49 (1068).
Դամօր ձնիլ։
50 (1069).
Դարս ուդիլ։
51 (1070).
Դաւփրկնդ։
52 (1071).
Դուշմօուն խնդացնիլ։
53 (1072).
Դուշմօուն չիթըցնիլ։
54 (1073).
Դճն չինուդ։
55 (1074).
Դճն փլլուդ։
56 (1075)
Դօս մօուդ միմ շինիլ։
57 (1076).
Զրալց գդրիլ։
58 (1077).
Զրալց պանիլ։
59 (1078).
Զուլըմը լուաջը առնիլ։
60 (1079).
Զուռնան փչել։
61 (1080).
Էլշ չուքմըշ իղճձ։
62 (1081).
Ըլլաձգ աշք։
63 (1082).
Ըրդը գըաձը միչ։
64 (1083).
Ըրդը տանղէլն արաասլն։
65 (1084).
Ըրգը քարճլն արաասլն։
66 (1085).
Թալլ պիըուն։
67 (1086).
Թէլլ աիպիլ։
68 (1087).
Թէլդ ու քէլլ։
69 (1088).
Թիբըկը քճն։
70 (1089).
Թիթիվ վըդ

47 (1066).
Կրակ դառնալ (կաաաղել)։
48 (1067).
Տախտակը պակաս։
49 (1068).
Երակը դտնել (թույլ տեղը գտնել)։
50 (1069).
Դաս տալ (մշակել)։
51 (1070).
Քացի տվող։
52 (1071).
Թշնամուն ուրախացնել։
53 (1072).
Թշնամի տրաքացնել։
54 (1073).
Տուն շինող։
55 (1074).
Տուն քանդող։
56 (1075).
Տաս մաաը մոմ դարձնել։
57 (1076).
Խոսքը կարել (ընդհատել)։
58 (1077).
Խոսք բացել։
59 (1078).
Մահը ալրն առնել։
60 (1079).
Զուռնա փչել (խոսք առաջ տանել)։
61 (1080).
Էշը չոքել է (անել վիճակ)։
62 (1081).
Կուշտ աչք։
63 (1082).
Երկու կրակի միշև։
64 (1083).
Երկու դանակի արանքում։
65 (1084).
Երկու քարի արանքում։
66 (1085).
Թույլ բերան։
67 (1086).
Թելին կպնել (քեֆին կպնել)։
68 (1087).
Թիզ ու քիլ (թզուկ)։
69 (1088).
Շնադայլի քուն (թեթև քուն)։
70 (1089).
Թեթե ուռք (հաջողակ)։

71 (1090).

Թիօն չավուքիլ՝
72 (1091).

Թուխվիլ ղիարդան՝
73 (1092).

Թաղդին իննիլ՝
74 (1093).

Թումաո տուարչուալ՝
75 (1094).

Իղէլվ հիդուձ՝
76 (1095).

Իդըվէլն չընսղիլ՝
77 (1096).

Իդըտա իննիլ՝
78 (1097).

Իհալը ցէց՝
79 (1098).

Իղլուձ մշմէլշ՝
80 (1099).

Ինգուձ-խլուձ՝
81 (1100).

Իղում-ծիթում՝
82 (1101).

Իշ քիրտուղ՝
83 (1102).

Իշշլ մուղամ՝
84 (1103).

Իշշօն յագուանձ բաոդօձ՝
85 (1104).

Իշշը գադգէլն՝
86 (1105).

Իշվա սրձուդ՝
87 (1106).

Իշուձը պաբէն՝
88 (1107).

Իչուց փէլշ՝
89 (1108).

Իպուց իդիվ՝
90 (1109).

Իսկը մադանք՝
91 1110).

Իրգան ագանճ՝
92 (1111).

Իրգան ծառ՝
93 (1112).

Երգընալց իչուձ՝
94 (1113).

Իրիս իլլիլ՝

71 (1090).

Թիակի վրա չմնալ (հարաշարժ)՝
72 (1091).

Թափ տալ աստրակը (դաղանիրն իմանալ)՝
73 (1092).

Դահից ընկնել (պաշտոնապրկվել)՝
74 (1093).

Բոլմաս աոարչալ (չհավատացող)՝
75 (1094)

Քամակը հոտաց (մեղքերը շատ)՝
76 (1095).

Քամակին չնստել (հարաշարժ)՝
77 (1096).

Ստեից ընկնել՝
78 (1097).

Ժողովրդի ցեց (մակարուծ)՝
79 (1098).

Հաստած ծիրան՝
80 (1099).

Ընկած-ելած (փորձառու)՝
81 (1100).

Յուղով-ձեթով (հաջողակ)՝
82 (1101).

Էշ կրտուլ (անշնորհք)՝
83 (1102).

Էշի եղանակ (անիմաստ)՝
84 (1103).

Էշի ոկանջում քնած՝
85 (1104).

Էշի դատկին (անժամկետ)՝
86 (1105).

Էշեր արածեցնող (ապաշնորհ)՝
87 (1106).

Հիշաստակը բարի՝
88 (1107).

Աչքի փուշ՝
89 (1108).

Բաց քամակ (ապքաո)՝
90 (1109).

Ոսկե մատներ՝
91 (1110).

Երկար ականջ (էշ)՝
92 (1111).

Երկար ձեռք (գող)՝
93 (1112).

Երկնքից իջած (անբասիր)՝
94 (1113).

Հրես դարձնել՝

95 (1114).
Իլըսը մխին։
96 (1115).
Իրվան դիզկըդիլ։
97 (1116).
Իրտ ուդ՚ղ։
98 (1117).
Իրուզ դանիլ։
99 (1118).
Լիղը մալվը։
100 (1119).
Լիոուն ուրճ։
101 (1120).
Լուալս ընդիլ։
102 (1121).
Ա՚ղիր ուդու։
103 (1122).
Ա՚նղգը սաղանօ։
104 (1123).
Ա՚էլլ ագանճ։
105 (1124).
Ա՚իլքը կլաուխ։
106 (1125).
Ա՚իլքը ֆ՚ըղը։
107 (1126).
Ա՚իդվուձ տասդըորգ։
108 (1127).
Ծաո պռնիլ։
109 (1128).
Ծաո ուդիլ։
110 (1129).
Ծաո ըլվանիլ։
111 (1130).
Ծաւօցը՝ պիրօն։
112 (1131).
Ծէլթ ը։
113 (1132).
Ծիուօց տաւդըորդ։
114 (1133).
Ծիուծց փրթիլ։
115 (1134).
Կիդնէլն յ՚ադիէ մընդիլ։
116 (1135).
Կիշէլը դարուալը։
117 (1136).
Կիշրվուն ծիեք։
118 (1137).
Կլխը բ՚ալը։

95 (1114).
Սրեսի մեռոն (նամուս)։
96 (1115).
Վրան փայլատակել (վայրանալ)։
97 (1116).
Խոտակեր։
98 (1117).
Սրաղ տեսնել (իզուր հուսալ)։
99 (1118).
Դառը պտուղ։
100 (1119).
Լեռան արջ (կոպիտ)։
101 (1120).
Լույս ընկնել (րախտավորվել)։
102 (1121).
Պաարաստ ուտող։
103 (1122).
Խանդակի սատանա (սե, մրոտ մարդ)։
104 (1123).
Խուլ ականջ։
105 (1124).
Խելքը գլխին։
106 (1125).
Խելքի տոպրակ։
107 (1126).
Նախշած դասատուակ (սիրականչ)։
108 (1127).
Ձեռք րռնել (օգնել)։
109 (1128).
Ձեռք աալ (նպաստել)։
110 (1129).
Ձեռք լվանալ (հրաժարվել)։
111 (1130).
Ձեռքից՝ բերան (ծայրը ծայրին)։
112 (1131).
Ձեթ է (չրի երես ելնող)։
113 (1132).
Ձեռքի թաշկինակ (ամեն տեղ օգտագործվող)։
114 (1133).
Ձեռքից ազատվել։
115 (1134).
Գետնի հատակը մտնել (խորը թաքնվել)։
116 (1135).
Գիշերը տարի է։
117 (1136).
Ջղչիկ (գիշերը ման եկող)։
118 (1137).
Գլխի փորձանք։

119 (1138).

Գլխայն ղըրղ մաղիլ։

120 (1139).

Գլխայն դինգըվուձ։

121 (1140).

Գլխայն նսդօձ։

122 (1141).

Գլխայն ջՕուր դոնիլ։

123 (1142).

Գլխայն քուր ձղիլ։

124 (1143).

Գլաուխ քալիլ։

125 (1144).

Գլխը իրվա դիդ ունընիլ։

126 (1145).

Գլխը ձաղձգ տառնիլ։

127 (1146).

Գլխըցու։

128 (1147).

Գլխին հաՕնիլ։

129 (1148).

ԳլՕխ խալխիլ։

130 (1149).

ՀաՕլուձ իղ։

131 (1150).

Հայր Աղլահամը բաՕրաքը։

132 (1151).

ՀաՕրէլը մար ձրձիլ։

133 (1152).

Հարսնից դիէղ խաղիլ։

134 (1153).

ՀաՕցին ըննիլ։

135 (1154).

Հէլդ ըննիլ։

136 (1155).

Հէլն իրտ իրնիլ։

137 (1156).

Հիդ առնիլ։

138 (1157).

Հիկկէլն առնիլ։

139 (1158).

Հիկկէլն սադանէլն ձախուձ։

140 (1159).

Հինվիլ։

141 1160).

Հինուձ իդիվ։

142 (1161).

Հուց-ՕւղՈ։

119 (1138).

Գլխին կրակ Թափել (չափաղանց նեղել)։

120 (1139).

Գլխին տնկված (կործանված)։

121 (1140).

Գլխին նստած։

122 (1141).

Գլխի ճարը տեսնել։

123 (1142).

Գլխին քար աղալ (շատ նեղել)։

124 (1143).

Գլուխ քորել (տակից դուրս դալ)։

125 (1144).

Գլխի վրա տեղ ունենալ (սիրով ընդունել)։

126 (1145).

Գլխի ծաղիկ դառնալ (հարդանքի արժանանալ)։

127 (1146).

Գլխացավանք։

128 (1147).

Գլխտհան անել։

129 (1148).

Գլուխ աղատևլ։

130 (1149).

Հալած յուղ (հեշտ անցնող)։

131 (1150).

Հայր Աբրահամի բարիքը (առատություն)։

132 (1151).

Հսրյուր մալր ծծել։

133 (1152).

Հարսանյաց տեղը պարել (հապաղել)։

134 (1153).

Հացից զրկվել։

135 (1154).

Հոտր դուրս ելել (դաղտնիքր բացվել)։

136 (1155).

Հին հարդը երնել (հինը հիշեցնել)։

137 (1156).

Հոսս առնել (կոտհել)։

138 (1157).

Հոդին առնել (չարչարել)։

139 (1158).

Հոդին սատանային ծախած։

140 (1159).

Հինա դնել (ուրախանալ)։

141 (1160).

Հինայած քամակ (հանրաճանաչ)։

142 (1161).

Աղուհաց (երախտիք)։

143 (11162).

Հօցը ձնդէլ։
144 (1163).

Զրպ աչք։
145 (1164).

Զաւաս պարդըզ։
146 (1165).

Զաւառ իրվան տնիլ։
147 (1166).

Զանդր ծառ։
148 (1167).

Զաւվը ծաձ։
149 (1168).

Զուվին իլուձ։
150 (1169).

Զօո իչում իշիլ։
151 (1170).

Զօռ վէլգ։
152 (1171).

Ղապահը լըվիլ։
153 (1172).

Ղազազլըկ ինիլ։
154 (1173).

Ղանդ չիժիլ։
155 (1174).

Ղաշմաւրը լէլօք հակնի։
156 (1175).

Ղբրըսը իշ։
157 (1176).

Ղնղէյն կրիլ։
158 (1177).

Ղսմուաթ գդրիլ։
159 (1178).

Ճէլը ձիձիլ։
160 (1179).

Մագօւրթը։
161 (1180).

Մանդը իրվան իաւսաքիլ։
162 (1181).

Մանդը թիլէյն քիլըցընիլ։
163 (1182).

Մախրէյն նսդիլ։
164 (1183).

Մէյղծն ընիլ։
165 (1184).

Մէլթ իրիս։
166 (1185).

Մէս-իսկանր։

143 (1162).

Հացը ծնկին (ապերախտ)։
144 (1163).

Նակաչք։
145 (1164).

Չնոնունայն։
146 (1165).

Վնոքր վրան դնել (հալանաւորել)։
147 (1166).

Սանր ձնոք (հարվածող)։
148 (1167).

Ծովի ձուկ (սահմանափակ)։
149 (1168).

Նովից ելած (սովալլուկ)։
150 (1169).

Նուռ աչքով նայել։
151 (1170).

Յուռ վիգ (խեղճ)։
152 (1171).

Բաժակը լցվել (համբերութիւնը հատնել)։
153 (1172).

Նոպ հյուսել (գրաղվել)։
154 (1173).

Նղունգը չարժել (անարժեք)։
155 (1174).

Նաղրածուի գլխարկ հագնել (ծաղրանքի ենթարկվել)։
156 (1175).

Կիպրոսի էշ (հիմարագույն)։
157 (1176).

Նղունգին գրել (չկատարել)։
158 (1177).

Բախտը կտրել։
159 (1178).

Ջուր ծեծել (գաւառկախոս)։
160 (1179).

Մակարգ է (իաոնակիչ)։
161 (1180).

Մաոնների վրա հաշվել (քիչ)։
162 (1181).

Մաղե թելից անցկացնել (նեղել)։
163 (1182).

Մոխրի վրա նստել (սնանկանալ)։
164 (1183).

Հրապարակ գալ (մեջտեղ ելնել)։
165 (1184).

Կախ երես։
166 (1185).

Միս ու ոսկոր (1. անրաժան, 2. վտիտ)։

167 (1186).

Մըգ գրէլց, մըգ սիրդ՝
168 (1187).

Մըգրդըչնըգ՝
169 (1188).

Մըդան ձըգ՝
170 (1189).

Մըսըրը լասէլ՝
171 (1190).

Մխէղքը վալդ՝
172 (1191).

Մխէղք առնիլ՝
173 (1192).

Մխղքը ֆաշրդը՝
174 (1193).

Մխգքը քիշիլ՝
175 (1194).

Մխղուց դիր ընննիլ՝
176 (1195).

Մուդ լիղիլ՝
177 (1196).

Մուղ չըննայ կլատախ՝
178 (1197).

Մուրաք գդրիլ՝
179 (1198).

Մուրաք համբըրիլ՝
180 (1199).

Մուրաք փիրջաղ՝
181 (1200).

Մուրթ ընիլ՝
182 (1201).

Յակաացը չըգաւվիլ՝
183 (1202)

Յուխը ամսըվին՝
184 (1203).

Յօթ քարէլն խղըսաւ՝
185 (1204).

Նիղ աշք՝
186 (1205).

Նուաղ քիշիլ՝
187 (1206).

Շաք նադիլ՝
188 (1207).

Շաքուր քիմը՝
189 (1208).

Շօն ղդուած՝
190 (1209).

Շուն հիչչիլ՝

167 (1186).

Մեկ խոսք, մեկ սիրտ՝
168 (1187).

Մկրտիչի պես (ապաշնորհ)՝
169 (1188).

Մկան ծակ (դաղտնարան)՝
170 (1189).

Նոհպատական ստրուկ՝
171 (1190).

Մեղքը վղին՝
172 (1191).

Մեղքն առնել (մեղադրել)՝
173 (1192).

Մևղքի տոպրտկ՝
174 (1193).

Մեղքը քավել՝
175 (1194).

Մեղքի տեր դառնալ՝
176 (1195).

Մատը լիղել (օգտվել)՝
177 (1196).

Մտղ չմնաց դլխին՝
178 (1197).

Մորուքը կտրել (ամպատվիլ)՝
179 (1198).

Մորուքը հաշվիլ՝
180 (1199).

Մորուք փետտող (անշնորհակալ)՝
181 (1200).

Մարդ դառնալ՝
182 (1201).

Փուշից (մոտից) չհեռանալ՝
183 (1202)

Յոթ տմսական (անհամրեր)՝
184 (1203).

Յոթը քարի եռևում՝
185 (1204).

Նեղ աչք (ժլատ)՝
186 (1205).

Նաղը տանել՝
187 (1206).

Ստվերին նստել (հովանավորվել)՝
188 (1207).

Շաքարի պես (բարի)՝
189 (1208).

Շուն դարձած (կատաղած)՝
190 (1209).

Շան հաչոց՝

191 (1210).

Զանգաստրգ՝
192 (1211).

Զաթուլ հիկկա՝
193 (1212)

Զուարխ լիդ տառնիլ՝
194 (1213).

Զուրփը Ծաածուն՝
195 (1214).

Պամբըգ գդրիլ՝
196 (1215).

Պամգու գնիլ՝
197 (1216).

Պամգռիլ՝
198 (1217).

Պալու պառնիլ՝
199 (1218).

Պաղրըգ մանուղ
200 (1219).

Պիրնալին ղարգիլ՝
201 (1220).

Պիրնին ը...ը ուգղիլ՝
202 (1221).

Պիրնին փախցնիլ՝
203 (1222).

Պիրնուն ձալթ՝
204 (1223).

Պիրուն փաղիլ՝
205 (1224).

Պիրուն իննիլ՝
206 (1225).

Պիրուն ձոիլ՝
207 (1226).

Պիլուն պանիլ՝
208 (1227).

Պիրծն քախօրծ տնիլ՝
209 (1228).

Պիրծն գէլթ հիդդիլ՝
210 (1229).

Պիրծն լծ չըթրչիլ՝
211 (1230).

Պիրծն խիփում պաղնիլ՝
212 (1231).

Պիրծն ձիփիլ՝
213 (1232).

Պիրծն պաւտվիլ՝
214 (1233).

Պիրծն ֆրթանան պաղնիլ՝

191 (1210).

Շաաախոս՝
192 (1211).

Սրկեյուղ հոգի (աուկուն)՝
193 (1212)

Բախաանիվը եա շրջվել՝
194 (1213).

Ապաշնորհ Հասան՝
195 (1214).

Բամրակ կտրել (րոնկուն)՝
196 (1215).

Բամրակով մորթել (համողել)՝
197 (1216).

Բամբակ դառնալ (փափկել)՝
198 (1217).

Բեռը բարձել (հարսաանալ)՝
199 (1218).

Բարակ մանող (րծաիւնդիր)՝
200 (1219).

Բերնին ղարկել (շշպռել)՝
201 (1220).

Բերանից կեղտ հոսել (վաաարանել)
202 (1221).

Բերանից փախցնել (դաղանիք դուրս տալ)՝
203 (1222).

Բերանի ծամոն (շատ խոսվել)՝
204 (1223).

Բերան փակել (լռեցնել)՝
205 (1224).

Բերան ընկնել՝
206 (1225).

Բերան ծռել (խնդրել)՝
207 (1226).

Բերան բացել՝
208 (1227).

Բերնին սանձ դնել (խոսել չթողնել)՝
209 (1228).

Բերանը կաթ հոտել (դեռահաս)՝
210 (1229).

Բերանումը լու չթրշել (բերանբացուքյուն)՝
211 (1230).

Բերանը խոփով բացել (դոռալով խոսել)՝
212 (1231).

Բերանը ծեփել (լռեցնել)՝
213 (1232).

Բերանը փնարել (խոսք քաշել)՝
214 (1233).

Բերանը քամուն բացել (սովի ենթարկվել)՝

215 (1234).

Պիրծն քրա դուգը։
216 (1235).

Պոնգուձ ակակ։
217 (1236).

Պուց պիրուն։
218 (1237).

Պծն պուսնիլ։
219 (1238).

Պծն կլծի պիրիլ։
220 (1239).

Պօուռ ցցնիլ։
221 (1240).

Ջաղդէյն դամօր չիմիլ։
222 (1241).

Ջաւպդը քրդանք։
223 (1242).

Ջագծդ բակնիլ։
224 (1243).

Ջագծդ պուց։
225 (1244).

Ջամպիէը իշիլ։
226 (1245).

Ջամպըք գդրիլ։
227 (1246).

Ջամպըք ցըցընիլ։
228 (1247).

Ջամպին աարբիցլ։
229 (1248).

Ջամպօն գէյս ճիլ։
230 (1249).

Ջինջըղալ ը։
231 (1250).

Ջաննուաթ ուրթիլ։
232 (1251).

Ջէյբ տարդըդ։
233 (1252).

Ջըրըկ քիմը։
234 (1253).

Սալդդ առնիլ։
235 (1254).

Սաղանալն ծիծն հիձնիլ։
236 (1255).

Սաֆի սիրդ։
237 (1256).

Սրիդըդ իրիս։
238 (1257).

Սէյդ Քրըսդնա։

215 (1234).

Բերանը վարձք է ուղում (քչախոս)։
216 (1235).

Բոնկված քղանցք (անհանգիստ մարդ)։
217 (1236).

Բաց բերան։
218 (1237).

Գործը հաջողվել։
219 (1238).

Գործը գլուխ բերել։
220 (1239).

Բոունցք ցույց տալ։
221 (1240).

Ճակատի երակը պայթել (ամոթը կորցնել)։
222 (1241).

Ճակատի քրտինք (երախտիք)։
223 (1242).

Ճտկատը համրուրել (հավանություն տալ)։
224 (1243).

Բաց ճակատ (արդար)։
225 (1244).

Ճամփան նայել (սպասել)։
226 (1245).

Ճամփան կտրել (խանգարել)։
227 (1246).

Ճամփան ցույց տալ (հնար ցույց տալ)։
228 (1247).

Ճամփից դուրս (շեղված)։
229 (1248).

Կես ճամփին մնալ (չհաջողվել)։
230 (1249).

Ճնճղուկ է (շատ փոքր)։
231 (1250).

Դրախտ գնալ (հրճվել)։
232 (1251).

Կրպանը գատարկ։
233 (1252).

Ճրագի պես (արդարամիտ)։
234 (1253).

Սիրտն առնել։
235 (1254).

Սատանի ձին հեծնել (կատաղել)։
236 (1255).

Մաքուր սիրա։
237 (1256).

Սպիտակ երես (արդար)։
238 (1257).

Սուտ Քրիստոս (խարեբա)։

239 (1258).

Սըդում չաղուձ,
240 (1259).

Սըդլը ֆաըդը,
241 (1260).

Սըմդըք Մալըում,
242 (1261).

Սըպ Սալկիսը մախէլը:
243 (1262).

Սըպ Մարդիրիսը ճէլը,
244 (1263).

Սիրծձ զրաւլօն,
245 (1264).

Սիխը կլօխ,
246 (1265).

Սիջը հաց,
247 (1266).

Սիվ հաւկնիլ,
248 (1267).

Սիվ ճէլը,
249 (1268).

Սիվ ուր,
250 (1269).

Սիվ զնդօ անցնիլ,
251 (1270).

Սիվ սիրդ,
252 (1271).

Սիվ իրիս,
253 (1272).

Սունդալ ուկի,
254 (1273).

Սալօղ ը,
255 (1274).

Սօղ նադիլ,
256 (1275).

Վազ ուկիլ,
257 (1276).

Վաուիլ թուղիլ,
258 (1277).

Վղէլն նսգիլ,
259 (1278).

Վըդը բէլնդ գիխիլ,
260 (1279).

Վըդը իննիլ,
261 (1280).

Վըդը, ծուառ գաւրիլ,
262 (1281).

Վըսբուն իճէլը,

239 (1258).

Ստով շաղած (հունցված),
240 (1259).

Սաի տոպրակ,
241 (1260).

Բկլիկ Մալրամ (որկրամոլ),
242 (1261).

Սուրը Սարդսի մոխիր (հադվադյուտ),
243 (1262).

Սուրը Մարաիրոսի ջուր (օրհնված),
244 (1263).

Կապը կտրած (սանձարձակ),
245 (1264).

Սոխի գլուխ (անարժեք),
246 (1265).

Սաչի հաց (երկերևանի),
247 (1266).

Սև հադնել (սգավոր պառնալ),
248 (1267).

Սև ջուր (սուրճ),
249 (1268).

Սև օր,
250 (1269).

Սև կաուռ անցնել (խռովել),
251 (1270).

Սև սիրտ,
252 (1271).

Սևերես,
253 (1272).

Վերջը դալ (օրհաս),
254 (1273).

Ձախ է (անհաջողակ),
255 (1274).

Թանկ նստել,
256 (1275).

Վաղ անցնել (հրաժարվել),
257 (1276).

Վասոել թողել,
258 (1277).

Վդին նստել (բեռ դառնալ),
259 (1278).

Ոաքր պինդ դնել (համառել),
260 (1279).

Ոտն ընկնել (խնդրել),
261 (1280).

Ոան ու ձեռը կապել (կաշկանդել),
262 (1281).

Ոսպի ոշիլ (տակից դուրս եկող),

263 (1282).

Վըլըքին ըննիլ։
264 (1283).

Վ.իղուց գանիլ։
265 (1284).

Վ.իպՑց դիղ ինիլ։
266 (1285).

Վ.իրալն մը խժիլ։
267 (1286).

Տաղէլն ծուիլ։
268 (1287).

Տանղը պիրուն։
269 (1288).

Տուրդըգ թմանաքը։
270 (1289).

Տարդըգ վիրնագուն։
271 (1290).

ՏիկՕլ մէլլք։
272 (1291).

Տաաում կլՕխ։
273 (1292).

Տաօմ աբէլը։
274 (1293).

Տօաւ պացվիլ։
275 (1294).

Ցաուրդ գարգուձ։
276 (1295).

Ցէլց ինղուձ։
277 (1296).

Ցուվ սիրդ։
278 (1297).

Ցօուրդ մըղըրնակ։
279 (1298).

Ուաշք տուրբցը։
280 (1299).

Ուդուղ-ինկըրուղ։
281 (1300).

Ուծը լիղԾ։
282 (1301).

Ուր սրտնիլ։
283 (1302).

Ուրիոք աբաւրիլ։
284 (1303).

Փանչան խակիլ։
285 (1304).

Փըգ պիրուն։
286 (1305).

Փխտրտանք իւնիլ։

263 (1282).

Տակից գուրս գալ։
264 (1283).

Ոտքի կանգնել։
265 (1284).

Ոտքին աեղ անել (աեղավորվել)։
266 (1285).

Մի արյուն (կյանք) արժել։
267 (1286).

Գլխարկը թեք գնել (հոխորտալ)։
268 (1287).

Դանակի բերան (շատ քիչ)։
269 (1288).

Դաաարկ մետաղաւան (գլուխ)։
270 (1289).

Դատարկ վերնատուն։
271 (1290).

Դռտլը գոտկին (ուտելու պաարաատ)։
272 (1291).

Ժդում գլուխ։
273 (1292).

Դգմապուր (անհամ)։
274 (1293).

Դուռ բացվել (ելք գտնել)։
275 (1294).

Ցուրաը աարած։
276 (1295).

Ցեց ընկած (տնհանգիստ)։
277 (1296).

Սրտացավ։
278 (1297).

Դողէրոցք, չերմախտ (չկամութլյուն)։
279 (1298).

Աչքը դուրս։
280 (1299).

Ուտող-ուրացող։
281 (1300).

Օձի լեզու (քաղցրարարրաո)։
282 (1301).

Օր սպանել (ժամավաճառութլյուն)։
283 (1302).

Օրորոց օրորել (երախաիք ունենալ)։
284 (1303).

Ճանկը գցել։
285 (1304).

Փակ բերան (քչախոս)։
286 (1305).

Փեաուրները քամուն տալ։

287 (1306).

Փիրը ցուվ։

288 (1307).

Ֆալնթ ձիձաղիլ։

289 (1308).

Ֆաչան ճայր քաՙրիլ։

290 (1309).

Ֆասան պուց։

291 (1310).

Ֆաՙրիլ ղլանզուար։

292 (1311).

Ֆաՙքը չիրիպ։

293 (1312).

Ֆալնթ-քալնթ ուդիլ։

294 (1313).

Ֆնթէչն մանուղ։

295 (1314).

Ֆնթին ինգուձ։

296 (1315).

Ֆուր դդրիլ։

297 (1316).

Ֆուր քարիլ։

298 (1317).

Ֆօր քարէչն սնիլ։

299 (1318).

Օղղ գդրօձ։

300 (1319).

Ֆարֆարըգ։

287 (1306).

Փորացավ։

288 (1307).

Քթին խնդալ (ծաղրել)։

289 (1308).

Թաղիքը շուրր գցել (ձեռք քաշել)։

290 1309).

Քսակը րաց (առատաձեռն)։

291 (1310).

Խարիսխ գցել (հիմնավորվել)։

292 (1311).

Ք...քի շերեփ (խառնակիչ)։

293 (1312).

Քիթ-քթի աալ (գաղանի խոսել)։

294 (1313).

Քթից մանող (արանշացող)։

295 (1314).

Քթից ընկած (նմանակ)։

296 (1315).

Քար կտրել (աաժանակիր աշխատանք)։

297 (1316).

Քար գցել (խոսք գցել)։

298 (1317).

Քարը քարին դնել (կատուցել)։

299 (1318).

Ուղա գարձած (ծանրացած)։

300 (1319).

Խենթ ու խելաո։

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա՛բա՛վանիլ — տպավիրնել, վատահել
Ագաո — խորտոց
Ագոը — տաւամ
Ա՛ղա՛ք — աւվորուլք
Ագա — կղզի
Ագարիլ — հանդիմանել, կշտամբել, քշնել (անասուն)
Ա՛ք՛քուր — շորի կտոր, ծվեն
Ա՛ք՛իղ — խորամանկ, ճարպիկ
Ա՛ք՛ո՛մ — հաստնացած, չորացած ձիքապտուղ
Ալայը, ալուա — ամենը, բոլորը
Ալաֆ — րոց
Ալի՛ խնիլ — հաղթնել
Ալլա — անալի, տոանց ազ
Ա՛խրըրգէյն — հորնղրոր կին
Ախա — ուխտ
Ախրուս — համր
Ա՛կակ — քղանցք
Ա՛ձձո՛ք — այգի, պարտեզ
Աղղա — 1. քուլն, 2. աղի, 3. հղի
Աղվըրնա — ազավնի
Ամակ — աշխատանք, երախտիք
Ամըր — հրաման
Այնի — նուլնը
Անալըզ — խորթ մայր
Ա՛նկաւն — ուշ, անուգան
Անքիշիլ — անիծնելը մարրել
Աշլա, աշլը — խոհարար
Աշը — ալք
Ապլաիլ — շոշափնել
Աչալա — շտապ
Աչայիպ — զարմանալի
Աուզ — օղի
Ասախ, ըսասխ — իրար
Ասգուձ — ասասված
Ա՛ակյա՛ր — դինվոր, զորք
Ավ — որս
Ավա, ավալը — նորից, կրկին
Ավիր — կատաղած, լար
Ավլազ — սրդի, զավակ
Ա՛վվիլ — ոռնալ
Աբա՛ակ — կաշևէյուս պարան
Արագուն — մաճ, արորի հեռանամասը մինչև խոփը
Արասա — արանք
Արլու — փափագ, իղձ
Արգուն — եղեգնյա փող, սրինգ
Արսրզ — աներես, լկտի
Ա՛ֆլըղ — նեբուլմ

Բազալ — փոխհատուցում
Բ՛աղրկան — վաճառական
Բազարլըղ ինիլ — սակարկել
Բաղուր — շուկա
Բաթմըշ ինիլ — վնասել, կործանել
Բալլա — հայտնի, նշանավոր
Բա՛լքը— թերես
Բա՛խշէյշ — նվերը, պարգև
Բա՛խրա — ևզ
Բա՛ղքիշիլ— սատել, մրսել
Բ՛ա՛կչա— պահակ
Բ՛ա՛հլէյշ — 1 ծանրաշարժ, 2 անզգուշ
Բաղդան — 1 այնուհետև, 2 երբեմն
Բ՛աղրըը քուս — սլընձև քաս
Բաոզիլ — պաոկել, քնել
Բաս — միայն
Բարխանա — ունեցվածք
Բաուչիլ — բաուչել
Բըթխիլ — ճզմել, ճզմվել
Բըլիշիլ — սկսել
Բըլլիլ — պլլել, փաթաթել
Բըլլուն — 1. փոքր փշաթուփ, 2. ցախավել
Բըղխլ — կուլ տալ
Բըսսօ — պապղուն, փայլուն
Բ՛իքըն, բուքըն — ամրողջ, լրիվ
Բիքուր — վտոթար
Բ՛ըլ՛ա՛ — անգամ, նույնիսկ
Բիշուր — պաշար
Բ՛իչըմ — ձև, կերպարանք
Բիղա՛նիլ — ալիասնի զառնալ
Բչղղիլ — ճանկոել
Բչէյղ, բչիղ — ճանկ
Բոօնկ — ոզոունկ, շուրթ
Բուր — 1. հայր, 2. քահանա, 3. կնքահայր
Բուզմուձ — կնճռոտվածք
Բուղաղա — փականքով ոտքի շղթա, ոանակապ
Բուշ — դատարկ
Բուֆըղիլ — պահվտել, թաքնվել
Բօ՛րք — գդակ, հովիվների գլխարկ

Գ՛ա՛ըրընդա— ատաիճան
Գ՛ա՛ղըկ— բլուր
Գ՛ա՛մ — սանձ
Գանչ — երիտասարդ
Գարզա — ձիզ
Գ՛ա՛ըղաղաչ— մեծ խաչափայտ, գելարան

Գարդաֆ — աւեղնապործելու փայտե շրջանակ
Գդօնձ — կտուց
Գըղղիլ — կռանալ
Գըձա՛ճաք — մազ
Գիգվիշ — տատմները քաւփած
Գիղգըղիլ — կայծկլլալ, փայլատակել
Գիպիլ — տաքել, կոփել
Գիշ — մեղվի խայթոց
Գիրղիլ — որոտալ
Դղրաք — կողպէք, փակոն
Գսրիլ — 1. տաքից լորանալ, 2. խիստ քաղց զգալ
Գրձուն — կրծոն, կաշառ
Գչըվնիլ — կճեպից, կեղևից հանել
Գուդտլ — կուժ, սափոր
Գուդը միղօ — 1. բսո, 2. ձրիակեր
Գո՛ւգըկ — վերնաշապիկ
Գուլդուս — լայնաւերև բույս, որի մաղաբմաաներով ծածկված կծու պալարները քիվահյութով ճաշ են եփում
Գուլէյշ — ըմրշամարա
Գուլո՛ւկ— 1. կտ, 2. ցորենի չափ (երկու փութ) 3. Հոլվալի տուփ
Գուշըդ — 1. փեթակ, 2. կոճակ
Գուման — տարակույս
Գուվա՛նա՛ջ ա՛կ— հույս, ապավեն
Գուրյուշ — կրիա
Գուրա — չափ, համապատասխան
Գուրթանք — համեմ, փալան

Դարանջա — ատրճանակ
Դո՛ւրգըղիլ — 1. տապակել, 2. փլավի վրա յուղ քաշել
Դո՛ւրուխա— մրտենու, ուռենու շիվերից և ծաղից հյուսված մատուցարան
Դո՛ւգըրմանջա — չրաղացպան
Դո՛ւզմէյզ — արմատ
Դալավիրա — խարերայություն
Դալդը — քամուց պատսպարված վայր
Դո՛ւլլուլ — մունետիկ
Դալդը — ալիք
Դահաբվիլ — ըմրշամարտել
Դո՛ղքո՛ղա — բոպե
Դակմը — աքացի
Դո՛ւգվո՛տիլ — հրավիրել
Դաղո՛ր — արդելք, խանդարիչ
Դամրղլրղ — 1. սկզրնահիմք, 2. հոգեպահուստ
Դամդը — 1. խարան, 2. կնիք
Դայանմըշ ընիլ — դեմ առնել, դիմանալ
Դայմա — միշտ
Դաշվուն — նապաստակ, ճագար
Դո՛ւպկը — շուրջպտր

Դապրկ — 1. աքացի, 2. տափարակ
Դտպխոխիլ — լորել, նստել
Դո՛ւքնիլ — տակն ու վրա անել, խորը փորել
Դրբքո՛ւք — տոպրակ
Դըգ, դո՛ւգ — տակ
Դըղրղիլ — ձեռք տալ, կպչել
Դրնա — 1. ավելի, 2. դեռ
Դրնին — կողմից
Ըրք — գործիքի կոթ
Դրքրր — մինչև որ
Դիար — երկիր, աշխարհ
Դիլ — տիղմ
Դիլահ — խնդրանք, աղաչանք
Դին — 1. ցող, 2. հավատք
Դիշղափա — դարպաս
Դիրաղ — սյուն
Դլկա — ատվես
Դու՛ա — աղոթք
Դուգան — խանութ
Դու՛գու՛ղ — ծուղակ
Դուխա — հյուղակ՝ ծառի ընի վրա
Դուհ — ղահ, դախաճած, քարմուքյունը կորցրած
Դուննգըզլօգ — չրաղացի չրի անկման վերին մնացքը
Դուշընդա — մտածմունք
Դուշընմշընիլ — միտք անել

Զարիթ — սպա
Զարօն — նիհար
Զաթր — արդեն
Զալըմ — անխիղճ
Զախրը — 1. հացահատիկ, 2. ձմեռվա պաշար
Զահար — երեի, հավանարար
Զա՛նա՛ուք — արհեստ
Զա՛նդըն — հարուստ
Զա՛նջէյր, ղընջէյր — շղթա
Զարդիլ — զարկել,
Զըմղղղիլ — խթել, խթանել
Զիդակ — ճանճի ձու, որդ
Զիվուն — որոմ
Զրղըրրիլ — շաաւղեցնել
Զուղուղ — փողոց
Ղուրանքը — իսկական, իրական

էխրար — րնկեր, բարեկամ
էհալի — ժողովուրդ
էնք — նա, ինքը
էնքտիտէնք — ինքնիրեն, ինքնըստինքյան
էյղղ — սեր
էվալլահ — շնորհակալություն
էվլադ — տե՛ս ավլաղ

Ըլլայր — լիքր
Ըլլաղ — տե՛ս րլլայը
Ըռուդ — լժան
Ըղդրինա — սումախի ծառ
Ընդ — եղրաշերտ
Ըմմիր — որտեղից
Ըմյաթ — վսասհություն
Ըռաղ — րերք
Ըսահ — իսկապես, իրավ
Ըրդը իկակ — հղի
Ըոօդ — բրինձ
Ըորմիլ — 1. կողքով անցնել, 2. արորով արաի եղերքը հերկելով անցնել
Ըռուխ — հաղուստ
Ըսկօ — ահա
Ըրղադ — բանվոր, աշխատավոր
Ըրկըրիլ — երթևեկել, կոշկակարի ասեղի կարճ թևը նոր թևլին միահյուսել
Ըրմաղ — դետ

Թաաջուբ — ղարմանք
Թարիֆ ինիլ — նկարագրել, բացատրել
Թարաղը — պատուհան
Թարլվիլ — թավալվել
Թաղարըք — պատրաստություն
Թայամօ — չհասած թզի հյութով մակարդված կաթ
Թալդրդիլ — երհրալ, ձեքծեքել
Թալլա — արտ, դաշտ
Թահսիլդար — հարկահավաք
Թաղաթ — ուժ, կորով
Թամբրայիլ — հանձնարարել, պատվիրել
Թաղըմ — սահման
Թամըննիլ — կարծել, ենթադրել
Թայրն — ճաշարաժին
Թանթրրրշ — կախ ընկած այտ, ղնմբ
Թանթուխ — փափուկ, կարմիր մխ
Թաչ — թաղ
Թասլըմիլ — հանձնել, հոգին ավանդել
Թասլըմ ընիլ — հանձնվել
Թավրր — տեսակ
Թարաֆ — կողմ
Թարաֆ, էթրաֆ — շրջապատ
Թաըրիա — կրթություն
Թարդը — դերձակ
Թարլը — տե՛ս թալլա
Թարկիլ — թողնել, հաղթել
Թարշըիլ — փսրձել
Թարրը — ղավսակ
Թաքա — նոխազ, արու այծ
Թաքմը — աքացի
Թաքնը — 1. տաշտ, 2. փոս

Թէքրար — դարձյալ, կրկին
Թըմմիլ — վերջանալ, սպառվել
Թխիդ — շնաղայլ
Թիլլիլ — քել-քել դարձնել, ձյուն աեղալ
Թիմարիլ — երկաթե խողանակով ձիու մարմինը շփել
Թինէյր — քոնիր
Թոընդաղ — մաքրասեր
Թոիլ — ցաակել
Թոխիլ — վիժել (անասունի)
Թուաֆ — աարօրինակ
Թուջար — վաճառական
Թումար — տե՛ս Թիմար
Թուռ — 1. անփորձ, 2. քաո
Թուրանմըշ ընիլ — ծնվել, բուսնել
Թուփրդըդ — դնդասեղ
Թուփօդ — 1. կծիկ, 2. բրդում, 3. ծովափում աճող փշաաերև քուփ
Թօշ — 1. քուշ, 2. պատառ

Ժըմնիլ — ժամանել, ժամանակին վրա հասնել

Իբրըդ — փարչ, օրսման
Իդարալըդ — ապրուսա
Իդ — հետք
Իդար — քող, շղարշ
Իդդուտ — առանձին
Իդըն — քույլատրություն, իրավունք
Իժդըդիլ — շարժել, ցնցել
Իլան ինիլ — հայտարարել
Իլէյր — ալյուր
Իլլիլ — պտտացնել
Իհալի — տե՛ս էհալի
Իխբալ — բախտ
Իզլրլիլ — հասունանալ
Իճէյլ — ոշիլ
Իմնիլ — զարթնել
Ինաղ — համաուոություն
Ինդ — տե՛ս ընդ
Ինդիդ — կանթ
Ինջըմէյն — զրուցք, խոսք
Ինջըմնիլ — զրուցել
Ինքըրիլ — ուրանալ, հրաժարվել
Իշքահ — ախորժակ
Ішիլ — նայել
Իշիլք — հիշնլիք, եկեղեցու զանձանակում գցված փող
Իշխընիլ — համարձակվել
Իշկընիլ — անասունի առաջին ոտներից կապել
Իշվուդ — շվոա, դև,
Իշփիլ — շփել, րսել
Իտնիլ — երնել, քամուն տալ, ցրել
Իսկընիլ — մաքրվել, պարզվել
Իսկիլ — գցել

Իսպաթ — ապացույց
Իրըժգըդիլ — հորանջել
Իրա — հարդ
Իֆադա — հարցաքննություն

Լարլարու — բոված սիսեռ
Լադան — կոնք
Լակլակ — արագիլ
Լանդաո — աման, սկուառդ
Լա՛նթըդ — ալյուրից պատրաստված չրալի ճաշ
Լարպուտիլ — քերթել, կլպել
Լիդիլ — կրակել
Լորճ — կապույա
Լվիլ — լցվել
Լուսանք — պայտ
Լուսֆըդ — փարչ
Լուտուտ — կակազ

Խադիը — պատրաստ
Խաղնը — զանձ, դանձատուն
Խազ ինիլ — ախորժել
Խա՛լապանիլ — խանդարել, փչացնել
Խալդ — սխալ
Խա՛լդընիլ — սխալվել
Խա՛լիսիլ — վերջացնել, ավարտել. աղատել
Խամազիլ — մատնել
Խամըլ խըշ — բերքով ծանրաբեռնված
Խալին — դավաճան
Խայր — ուրիշ, երր որ
Խա՛նդըդ — խանդակ, ձոր
Խանթըրուշ — ակիշ, անթրոց
Խանձըմուճ — ճաշի խանձվածք
Խանճուր — խանձված փայտ
Խանչուր — դաշույն
Խաշլըդ — ծախսադրամ
Խաշ — 1. խաշ, 2. մոար
Խապըավիլ — խարվել
Խասար — հաշիվ
Խարդուն — խարազան, մտրակ
Խա՛րիլ — խարանել, դաղել
Խարթլօր — կոկորդ
Խարջ — ժանյակ
Խա՛րքէյդ — հավի վզի տակից կախ ընկած կաշի
Խզմաթ — ծառայություն
Խըրխը — քուրձ, ցնցոտի
Խժանք — հալած կարագի նստվածք
Խիո — 1. խուտ, 2. վառոդ
Խիդմըդա՛կ — խառուափիկ, նախշուն
Խիշէլ — թթենու դալար ճյուղի կեղև
Խիսսիլ — 1. մեռնել, 2. փչանալ
Խիրվիլ — խորովել
Խըլլաջադ — վիճակ

Խըլլէյդ — տե՛ս Խըլլաջադ
Խըձձացուճ — կիսահաս, տհաս
Խըձձուճ — տես Խըձձացուճ
Խըձձէյդ — խծիպ
Խըմխըռիլ — Քրշվել, չուր դառնալ
Խոֆուճ — դառամած
Խուլ կամ խո՛ւլ — վիճակ
Խուլէսա — 1. մի խոսքով, 2. խառցվածք
Խուն — իշևան
Խունքուր — հետանաքար
Խուրանը — կատակ
Խուրդա — մանրոն
Խո՛ւթ — սվազան

Ծակմար — ձագերի մայր, թխսկան
Ծաղդիլ — ձագկել, ճիպոտահարել
Ծգդիլ — ձգաել, ելկարել
Ծգդըցընիլ — երկարացնել
Ծըմծըկվիլ — 1. բերնի շրերը վազել, 2. ցանկանալ
Ծուզրիրիս — ծիծղուն, ժպտուն

Կա՛դդա՛գ — դաղտնի, դողտուկ
Կզրայթ — չանչ (ոզկույզ առանց խաղողի)
Կըզդիլ — զզզել, պատատուռել
Կիմիշ — դոմեզ
Կրնաիլէյր — խմորր դնդելու ալյուր
Կուժվարդիլ — կիսաքուն նընչել
Կուտուտիլ — 1. վունդել, 2. հալածել
Կսուր — գոմագրից պատրաստված կլորավուն տափարակ աման, որի մեջ շերամորդ են պահում

Հա՛ըը — ապա
Հա՛դադ — 1. հատիկ, 2. ակուհատիկ՝ ցորենով և այլ ընդեղեններով պատրաստված ծխական ուտելիք, որ լցնում են երեխայի դլխին առաջր նոր դուրս դալու առիթով
Հադիյա — նվեր
Հալրաթ — անշուշտ, հարկավ
Հալրուրի — միևնդեռ
Հա՛լիվիր — ալևոր, ծերունի
Համ — թե, թեև
Համամ — բաղնիք
Հա՛մը — հիմա, այժմ
Հա՛մըվէյդ — այժմվանից
Հա՛նկճիլ — հանդստանալ
Հապըս — բանտ
Հայս — խմոր, խյուս
Հաս — ա՛ե՛ս հայս
Հա՛ասէյը — խսիր, փսխաթ
Հասրաթ — կարոտ
Հավան — ազնձե սանդ
Հա՛բուբը — արոր
Հա՛քէյմ — բժիշկ

Հավըղ — ավազան
Հէյնդ — հունտ
Հէսար ուղրթիլ — հաշիվ մաքրել
Հըրշդիլ — հափշտակել
Հըլհըլուձ — ուշըց ընկած
Հիասէյնըքթիթ — խմորի սփոռց
Հիրօ — հերու, տնեցյալ սարի
Հուվ — հավ
Հուղը — այդտեղ
Հունը — այնտեղ
Հուսը — ալստեղ
Հուխ — իրավունք
Հուշըմիլ — հարձակվել
Հիւսկ — հասկ
Հուքըմաթ — կառավարություն, իշխանություն
Հօրը — երբ

Ջամաղ — խարախակալած վելոքի ծայրը
Ջամղըղ — ծամոտուկ, ծոծրակ
Ջարիլ — պահել, անել

Ղաբաճաթ — մեղք, հանցանք
Ղաբէյլ ինիլ — ընդունել
Ղաբրըղդ — գերեզմանատուն
Ղաղաճ — բաժակ
Ղաղը — պատուավոր
Ղաղընմըղ ընընիլ — շահել
Ղաղանչ — շահ, վաստակ
Ղազուր — պատուհաս, փորձանք
Ղալի — շերտ, տոկ, անդամ
Ղաքիլ — ոճիր
Ղաքմալէ — մեկ էլ
Ղալարալըղ — աղմուկ, աղաղակ, գլխացավանք
Ղալը — կեղծ
Ղալէմ — մատիտ
Ղալրպ — կաղապար
Ղտլին — ծիսամորճ
Ղահվը — սուրճ
Ղահրինիլ — 1. խռովել, 2. խղճալ
Ղաղ — ժայռափոսիկ
Ղամա — դաշույն
Ղայրը — ուրիշ, այլ
Ղայմաղամ — գավառապետ, քաղաքապետ
Ղանսահաթ ինիլ — բավարարվել, համաձայնվել
Ղանի ինիլ — համաձայնվել
Ղա·շէյմ — անփորձ
Ղապուղ — կափարիչ

Ղասաֆաթ — հոգս, ցավ
Ղանուղ — դիտավորություն, նպատակ
Ղասսուբ — մսագործ
Ղաբաղա — կեռագլխիկով ձող
Ղաբաղվիլ — կռանալ, ոլորվել
Ղարաղ ուլ — պահակ
Ղարրա — արևմուտք
Ղարթուլ — արծիվ
Ղամբէյշ — 1. չորացրած հաց, 2. նիհար, վտիտ
Ղաֆլօ — խումբ, երամ,
Ղաֆուս — վանդակ
Ղէյր — կորուստ
Ղէյր ինիլ — կորցնել
Ղէյթուն — երիզ
Ղէյրը — ուր՛ս ղայրը
Ղըրըժդիլ — ճանկոել
Ղըղդանջ — նախանձ (մարդ)
Ղըթըթվիլ — խնայել
Ղըլիլ — հանել
Ղըլլաղիլ — 1. կծիկ անել, 2. հեռապնդել
Ղըյմաթլը — արժեքավոր
Ղըրըթիլ — մեծ ոմպերով խմել
Ղըրըշաղ — անասունների ոչիլ
Ղըլաղ — կոշտուն. հոգսակոտոր
Ղըլըղ — արտաբին հագուստ
Ղըջըղ ստանիլ — վիրավորվիլ
Ղըսըմ — մաս, բաժին
Ղըսղանմըշ ընընիլ — նախանձել
Ղըվըղ — փչակ
Ղըթիլ — կտրել, ձևել
Ղէղ — մեծ ասեղ
Ղյամութ — 1. սառնամանիք, 2. աշխարհի վերջը
Ղամաթ — վիճակված բախտ
Ղըրաբիլ — խոստովանել
Ղըրաջ — մտրակ
Ղրկիլա — փայտածուխ
Ղուղա — գաո, ոչխար
Ղուքը — աուի
Ղուլանջ — թևերի հորիզոնտական բացվածք
Ղուլթըղ — 1. կաղը, շ. անուք
Ղումաշ — ւ. օժիտ, 2. քանկարժեք կևրպաս
Ղուշումջա — ոսկևրիչ
Ղունաղ — պալատ, կացարան
Ղունդաղ — 1. բարեր, խանձարուր, 2. խզակոթ
Ղունդըրը — կոշիկ
Ղուչաղ — ճարպիկ, աչքարաց
Ղուրբաթ — պանդխտություն
Ղուջ — սոսինձ. մրգատու ծառի խեժ
Ղուրբուաթ — գնչու
Ղուրբուն — մատաղ, զոհ
Ղուրդ — թխկյան հավ
Ղուրդա — վիճակ

Ճ՛ահրը — երես, դեմք
Ճաղջէյի — քիներու մաղաշ ճյուղ
Ճ՛օր— չուր
Ճիրա — չորի
Ճիրիկ — րոբենի

Մադիժնիլ — լաստել. մատով ուտել
Մադղա — ագանդեր, ակոաա
Մածրուր — սաիպվաճ, հարկաղրվաճ
Մալուլ — տխուր, վշատա
Մախսուա — միտումնավոր, դիտավորյալ
Մակիկ — մագոդ
Մախէյը — մոխիր
Մահանա — պատրվակ, աւոիք
Մահքաչ — կաւրոտ
Մահրում — ընչաղուրկ, դուրկ, կարոտյալ
Մաղժրը — քարայը
Մամսըը — 1. հենց որ, ևքե, երբ որ, 2. խոսաում
Մայվա — պատուպ, միրդ
Մանգանա — մամլակ, մամուլ
Մաննգաը — խուրջին
Մանդուլ — 1. գոտն աղենակ, 2. հողահարթակ, ածու
Մանտըրօր — քոչոն որսալու համար հարմարեցված էլուդ
Մ՛ունտրասա — մանրատերև կաղնի
Մաշա — ունելի
Մաջո — անտառ
Մապատղ — խոհանոց
Մասա — սեղան
Մասալ — զրույց
Մասմանա — օճառի գործարան
Մասուսա — երկար ձող օձայրը խթանով
Մասուրը — եղեգ, որի վրա չուլհակները քեզ են փաթութում
Մաշրաղ — հոգս
Մաքրամ — նպատակ
Մարաբդ — մարդակ, բարակ գերան
Մարքաբան — պղնձյա ափսե
Մարիֆաթ — շնորհք, ձիրք
Մաքքուզ — նամակ
Մգաթ ընել — մոիկ անել, նայել, դիտել
Մգրաղ — նիդակ
Մղրնակ — չերմախատ, դողէրոցք
Մէյղուն — հրապարակ
Մէչրուր — սոիպվաճ
Մըխխիլ — ամանը խորասուզելով չուր վերցնել
Մըհարարա — կոիվ, պատերազմ
Մընուք ինիլ — խնդրել
Մրրարա — գալվաօատիրոշ մոտ կվարարությամբ աշխատող
Մինարա — մղկիթի աշտարակ
Միսաֆըը — հյուր
Միքդադ — մերկ
Մլայըմ — մեղմ
Մխրէյմ — մրջյուն
Մհ՛օյր — կնիք

Մյուշգալլահ — վեճ
Մրաղ — մուրաղ, իղձ, նպատակ
Մրգօնք — րեղ
Մրքարա — ուսենու կամ մրտենու շիվերից հյուսված քիոց
Մուգդամ — ժամկետ, պայմանաժամ
Մուժդա — ավետիս, ալքալուսանք
Մուհաբ՛աթ — սեր, համերաշխություն
Մուհաջամա — դատ, դատաստան
Մուհքաչ — տե՛ս մահքաչ
Մուհլուտ — տե՛ս մուգդամ
Մուհք՛ամ — ամուր, պինդ
Մուղ՛այաթ ընդել — հոգ տանել
Մումրար — հասա աղի
Մուշտարա — հաճախորդ, գնորդ
Մուջօուղ — մոծակ, մժեղ
Մուդուուռ — կեղտոտ
Մուր՛աքյուն — մուրացկան
Մուրալը — կեղծավոր
Մուրուղ — ցեխ
Մուղ-մուրուտ — ցեխոտ (փողոց)

Ց՛աքիէ — հատակում
Ցաքօուք — անկողին
Ցալընըղ — մենակ
Ցալվարմըշ ընել — խնդրել, աղաչել
Ցախուղ — և կամ
Ցախա — օձիք
Ցամըն — 1. աման, պաապան, 2. ամեն
Ցայան — հեւոիոտն
Ցարալա — վիրավոր
Ցարալըղ — մեջաեղ
Ցարը — վերք
Ցէքըմ — որր
Ցէմանի, իմանա — ոտնաման, կոշիկ
Ցէպըր — երբ որ
Ց՛ումմ՛ուր — որտեղից

Նսուղ-մաղ — նաղանք
Նամուքըր — երանի
Նասուր — հյուան
Նաոմ՛հատ — խրատ, խորհուրդ
Նաֆաա — շունչ
Նըգըր — մինչև
Նիշ՛անձօ — նշանած
Նուր — հերթ

Շաքանիլ — բարձրից գլխիվայր սուղվել
Շալալան — անփույթ, շշմած
Շ՛ալըղ — շալակ, բեռ
Շալըղ — շալակ, բեռ
Շահադ — վկա
Շահան — րաղե
Շահբաղ — ճարպիկ

Նամաքիլ — տղմկել
Շաշղըն — մոլորված, շշմած
Շարաբ — գլուխ
Շարաֆ — պատիվ
Շարթ — պայման
Շտֆաղ — շափաղ, շող, լույս
Շէյր — ժայռ
Շըրրկը — ուսկան
Շրբվիլ — չհաշտակի նետվել, մտնել
Նինիֆիրիլ — շնորհավորել
Շինլլիկ — մայրկ, ժողովուրդ, շեսություն
Շրլիքքիլ — շփումից կարմրել (մաշկը), բորբոքվել,
Շաւղ — ատոք
Նուսիլ — խորհուրդ, ցուցմունք տալ
Շուվղիլ — վազել, շտապել
Նուբր — փոսոր

Ջաղր — վրան
Ջաթըն — չար
Ջաթուղ — խաչմերուկ
Ջալիմ — մորմ, մորմենի (փշաթուփ)
Ջայրլ — մանր բար
Ջաղիլ — խփել, հարվածել
Ջամրըշ — կաւաղած (շարի)
Ջամրըղիլ — կոխկրտել
Ջանդ — տնկյուն
Ջտրտ — հար, հնար
Ջարըղ — արիւ
Ջարըր — ինչ որ, ինչքան որ
Ջարշը — շուկա
Ջկկիլ — պատռել
Ջէյլ — սեղ
Ջըվա — ինչու
Ջրրքըն — տզիլ
Ջրֆրլի — հողաղործ, մոնկալ
Ջիշմիր — տուտախ
Ջուղըր — փոս
Ջուկտա — լորո կոլմ
Ջումըգ — առանց եղբյուրի այծ
Ջուջուխա — երեխա

Պաավիլ — 1. ինարել, 2. գրոռնել
Պարըմընիլ — հրաժեշա տալ, բարի ճամբ
Պատնիլ — բարձել, բեռնավորել
Պըտրն — բոլոր
Պիկաղ — բորբիկ
Պանուղ — մի բուռ հնձված ցորեն
Պրթօջ — պատառ
Պրտիլ — մանր-մանր կտրատել, փրքել
Պօռ — բուռ

Ջարղիլ — ետպտղել, ցրել
Ջտղը — վհուկ, կախարդ, չագու
Ջաղտ — տուգանք
Ջահաննամ — գժոխք
Ջամիաթ — ժողովուրդ
Ջանավուր — գլուխն
Ջանիմա — կանացի շուրչպար
Ջաննաթ — դրախտ
Ջնսաբաթ — համաբաձակութիւն
Ջըրուր — պատասխան

Ջըդր — մկանուտ
Ջըլլաղ — խարդախ
Ջըկկուր — շղրու, ի հեճուկ
Ջըկրիլ — 1. հակառակվել, 2. կատակով նեղացնել
Ջըրիլ — շահել
Ջըհնդ — հրեա
Ջըղուր — տե՛ս չըրուր
Ջըղրիլ — փայտանալ
Ջըրմըքիլ — պոկել
Ջըֆթ — աղացած ձիքապտղի փափուկ մասը, ձիքայուղից անչատված, որից պատրաստում են չըֆթե հաց
Ջիր — դրպան
Ջիկոր — կացին
Ջիժդիլ — արտախառնուք ունենալ
Ջիշդգիրրուձ — որդնոտած
Ջիրիլ — երգել (հավի), երեխայի (քնի ժամանակ)
Ջուղլուն — քմրկահարելու փայտ
Ջումլա ալամ — համայն մարդկութիւն
Ջուշմըշ ընիլ — հորդել
Ջօուր — աղղր, ճուռ

Ոայիս — ոնս, պեա

Սարար — պատճառ
Սարր — համբերութիւն
Սաղղիլ — դարդարել
Սալըդիլ — խորհուրդ տալ, կողմնորոշել
Սալթանաթ — հանդիսութիւն
Սուկս — կարճ վերարկու, բաճկոն
Սաղ — 1. աչ, 2. ողջ
Սաղարըղ — պիսակավոր
Սադրր — խուլ
Սանջլ — խիթ, փորացավ
Սաչ — մեսուղյա բարակ կլոր քիքնդ լավաշ թխելու համար
Սայսոյա — պալտա
Սարըսաթ — աղատ, համարձակ
Սարգա — փովածք
Սարխոշ — հարրած, դինովցած
Սարփ — 1. անդունդ, 2. դժվարանցանելի տեղ 3. հաղվադյուտ
Սաքու — առաւոյին հարկի բաց պատշգամբ
Սրաթ — ժամ
Սրպ — սուրբ
Սրրա — հերթ, չարք
Սրրթ — 1. քիկունք, 2. դադաթ
Սրնձրսկա — դյուրավառ թուփ
Սրդրդվիրիլ — նեղսրտել, վրդովվել
Սիրիլ — քողնել
Սիլահ — զենք
Սլաքըգ — լեզվակ
Սլաք — սուր ականչ, շուտ լսող
Սլքուն — աե՛ս սլաք
Սուրիլ — 1. հղկել, 2. շոյել
Սունդր — սանր
Սուրա — հսա, նախիր
Սուրրդ — համեմունքներով պատրաստված ժաժիկի գունդ

Վաղրթ — ժամանակ
Վաճակիլ — հերկել, վարել
Վարժէց — գավազան
Վըրջը — տակը

Վըզրդիլ — վխտալ
Վիլլիլ — վայելել
Վիրէն — արյուն
Վիրկա — տուրք, հարկ

Տաղ — կողմ
Տաղա— գլխարկ
Տամպուրա — փոքր սաղ
Տամշիլ — գլխապտույտ ունենալ
Տաշմիլ — տե՛ս տամշիլ
Տաղըրըգ — դասատուն, թաշկինակ
Տասվիդիլ — փսխել
Տար — դեռ, ասկավին
Տղրիլ— 1. խորհել, 2. ըսրիլ
Տիր — որ կողմ, գեպի ուր
Տիրգուսաք — երեկո
Տրզան — այնպես
Տրզաա — այդպես
Տրըսու — այսպես
Տուտօզ — փսքրիկ, գունդ ու կլոր
Տուտրզվիլ — կծկվել
Տ՚ար — տե՛ս աչք

Ճամիրիլ — հովանալ, հանգստանալ
Ճանիլ— սերմել, ցանել

Ուդիցիլ — ուռչել
Ուղիրք — ճիշտ, ուղիղ
Ուղղիլ — հոսել
ՈւղՕրք— տե՛ս ուղիրք
Ումր — կյանք
Ուշադ— ապաստավոր
Ուսուլում — գանդաղ, կարգ ու կանոնով
Ուրուրուղ — խմորնղենի բարակ շերտ

Փաղղիլ — պատռել
Փաՙլըշդվիլ— փաթաթվել
Փալուղա — շերամի թրթուր
Փայթախտ — աթոռանիստ քաղաք, մայրաքաղաք
Փայտահ ինիլ — 1. հայտնվել, լույս ընկնել
Փանջՙարը — լուսամուտ
Փարդաճ— վաթսունչյոր
Փաք — մաքուր
Փաքլամըշ ինիլ — մաքրել
Փըրրիլ — փռել
Փլըղուն — քայքայված, փլփլված
Փիդուր — կարկատան (կաշվից)
Փիդուգ — քլունգ, փորիկ
Փիրկիլ — փորել, փորփորել
Փիրշ — փարչ
Փիրշիլ — փետրել
Փշխէյդ — ոտքերի լայն բացվածք
Փոընչդիէ — փոնչի ծառ
Փուրդ — կենտ
Փուրըկ — փչակ

Քաղիլ— քանդել
Քամա — կարտոֆիլ, գետնախնձոր
Քաոսանաք — երեխայի ծնունդից մինչև քահասունքը բաշխված աչքալուսանք
Քաւսօ— քահակ, դրպան
Քաբիլ— դցել
Քարմաւն— փայտյա խաչաձև իլիկ
Քարՙիդիլ— քարկոծել
Քաըքաղ — անգղ
Քալփաՙքին— աքցան
Քաֆէյլ— երաշխավոր
Քէյնք — քիթ
Քըզմրդիլ — քմծիծաղել
Քըլցիլ — սեղմել
Քըփրքիլ — եռալ
Քիշքիլ — 1. դարկել, 2. գործնել (ձեռագործ)
Քիշիլ — 1. նկարել, 2. քաշել
Քիսսըգ — երեխայի տակի շոր
Քնքաղըգ— դռնչակալ
Քնքիլ — խլել, հափշտակել
Քուքվիլ — րթվել մաքրել (ոշիլ, լու, անեծ)
Քուլ — լիճ
Քումբը — աուրբ Սարգսի հաց
Քումօ — դեզ, կույտ
Քումաքիլ — դիզել, կուտակել
Քուշա — անկյուն
Քուրսը — աթոռակ, քուրսի

Օմ — ոմ
Օմրը— կյանք
Օր — ուռ, շիվ

Ֆալչա — գրքաց
Ֆայդա— օդուտ
Ֆարդը — տոպրակ
Ֆարշիլ — դիտել
Ֆըխաղ— թակարդ
Ֆընչան — բաժակ, դավաթ
Ֆընգէյլ — փայտե մղլակ, արգելակ
Ֆրսֆսել — փսփսալ
Ֆիշօ— գլխաշոր, լաչակ
Ֆրթանը — քամի, փոթորիկ
Ֆուրիլ — 1. եռալու ժամանակ փրփրել, 2. մաշկի բորբոքում
Ֆտշկիլ — փնտրել, որոնել

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԷԱԺ—Էմինյան ազգագրական ժողովածու, հ. I, Մոսկվա-Ալեքսանդրապոլ, 1901։

ԷԱԺ—Էմինյան ազգագրական ժողովածու, հ. II, Մոսկվա-Վաղարշապատ, 1901։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. I, (Այրարատ), Երևան, 1959։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. II, (Այրարատ), Երևան, 1959։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. III, (Այրարատ), Երևան, 1963։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. IV, (Բասեն), Երևան, 1963։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. V, (Արցախ), Երևան, 1966։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. VI, (Արցախ-Ուտիք), Երևան, 1973։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. VII, (Արցախ-Սյունիք), Երևան, 1979։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. VIII, (Հոռի), Երևան, 1977։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. IX, (Ալաշկերտ), Երևան, 1968։

ՀԺՀ—Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. X, (Մուշ-Բուլանըխ), Երևան, 1967։

ՍՋ—Մուսա լեռան ժողովրդական հեքիաթներ, (մշակեց Ս. Զևիքյան), Բևյրութ, 1973։

ԼՏ ՀՍՍՀ ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի հայ ժողովրդական բանահյուսության արխիվ, (Վ. Սվազլյանի ֆոնդ)։

АБС—Абхазские народные сказки, Сухумн, 1959.

АС—Армянские народные сказки, состав. М. Шагинян, М., 1933.

АТС—Азербайджанские-тюркские сказки, состав. Багрия, М., 1935.

БНС—Болгарские народные сказки, М., 1959.

ВНС—Венгерские народные сказки, состав. А. Гидаш М., 1953.

ГНС—Грузинские народные сказки, состав. Н. Долидзе, Тбилиси, 1971.

СНД—Сказки народов Дагестана, состав. Х. Халилов, М., 1965.

ТС—Турецкие народные сказки, состав. Цветниович, Грюнберг. М., 1967.

КС—Курдские сказки, состав. И. Фаризов, Руденко, М., 1959.

ОНС—Осетинские народные сказки, М., 1959.

AaTh— The types of the folktale. A classification and Bibliography Antti Aarnes, Translated and Elarged by Stith Thompson, second revision, Helsinki, 1961.

Աղյուսակ 4

Նյութի համարը	Ձոնգի համարը և մուխվային դուրսհանները	Նյութի գրառման վայրը և ծագումը	Գրառման տարեթիվը	Բանաստացը
1	2	3	4	5
I				
Ա 1(1).	FS:0047—0090	երևան<Հաչի-Հաբիբլի	1955	Դուդակլյան Հովհաննես
2(2).	FS:0001—0046 ՀԺՀ IV 274, V490, VI 398, VIII 532, ATC 145, AaTh 449	— » —	1956	— » —
3(3).	FS:0091—0112	— » —	1957	— » —
4(4).	FS:0113—0156 ՀԺՀ VI 285, VIII 20, ГНС 175, ТС 6, CHD 68, AaTh 465	— » —	— » —	— » —
5(5).	FS:0193—0224 ՀԺՀ II 23,501, VI 244, ՍՋ 3, ТС 1, ATC 101, БНС 44, CHD 51, ГНС 21,42, AaTh 301	— » —	— » —	— » —
6(6).	FS:0157—0184 ՀԺՀ II 23,501, VI 244, ՍՋ 5, ТС 1, ATC 101, БНС 44, CHD 51, ГНС 21,42, AaTh 301	— » —	— » —	Մխիտոնյան Խաչիկ
7(7).	FS:0275—0288 ՍՋ 7,	— » —	— » —	Դուդակլյան Հովհաննես
8(8).	FS:0383—0398 ՀԺՀ I 216, ГНС 52, CHD 66,72, AaTh 706	էջմիածին<Թղթ-Բեկ	1976	Բաղչյան Սեդրակ

1	2	3	4	5
9(9).	FS.0631—0634 ՀԺՀ VI 274, V 490, VI 398, VII 532, ՍՀ, 4, ATC 145, AaTh 449	Լևինեական<Հայի-Հարիրլի	1977	Ջերազյան Էլրիսա
10(10).	FS:0257—0266 ՀԺՀ III 335, VI 271, X 80, ՍՀ 17, ATC 243, AaTh 670	Երևան<Հայի-Հարիրլի	1957	Ղազիյան Նաշիկ
11(11).	FS:0583—0594	Երևան<Քարուսիև	1977	Դյոզալյան Գրիգոր
12(12).	FS:0489—0496 ՍՀ 80,	— » —	1958	Դյոզալյան Սերոր
13(13).	FS:0427—0434	Երևան<Խղոր-Ռևկ	1976	Ցարալյան Միսակ
14(14).	FS:0497—0504	— » —	— » —	— » —
15(15).	FS.0349—0382 ՀԺՀ II 295, XII 74, ՍՀ 23	— » —	— » —	— » —
16(16).	FS:0473—0488 ՀԺՀ I 216, ՍՀ 13, ГНС 52, CHD 66,72 AaTh 706	Երևան<Հայի-Հարիրլի	1957	Քերքիկյան Սիմա
17(17).	FS:0535—0542 ՀԺՀ XII 44, ՍՀ 39	— » —	— » —	Գյումրեցյան Էլմաստ
18(18).	FS.0543—0550	Աշտարակ<Հայի-Հարիրլի	1977	Ղազիյան Մարիամ
19(19).	FS.0225—0236	Երևան<Հայի-Հարիրլի	1958	Դուդակյան Հովհաննես
20(20).	FS:0419—0426	Երևան<Քարուսիև	— » —	Դյոզալյան Սերոբ
21(21).	FS:0289—0310	Երևան<Հայի-Հարիրլի	— » —	Դուդակյան Հովհաննես
22(22).	FS:0185—0192	— » —	— » —	— » —
23(23).	FS:0341—0348	— » —	1977	Բախդիչյան Դևորդ
24(24).	FS.0505—0516 ՍՀ 65	— » —	1958	Դուդակյան Հովհաննես
25(25).	FS:0237—0256 ՀԱԺ II 337, ՍՀ 74, ATC 551, AaTh 1539	Երևան<Այնճար	1976	Ղազիյան Ալմաստ
26(26).	FS:0517—0534 ՍՀ 59	Երևան<Հայի-Հարիրլի	1959	Խարիկյան Սոֆիս
27(27).	FS:0311—0340	Էջմիածին<Քարուսիև	1977	Քեսաբյան Պետրոս
28(28).	FS.0399—0410	Էջմիածին<Քարուսիև	— » —	Դյոզալյան Գրիգոր
29(29).	FS:0667—0670	Աշտարակ<Հայի-Հարիրլի	— » —	Ղազիյան Մարիամ

1	2	3	4	5
30(30).	FS:0457—0472 ՀԺՀ V 443, VI 541, VII 645. ՍՀ 99(2) ГНС 178	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	1957	Միլիոնյան Եղիսաբեթ
31(31).	FS:0411—0418	Աշտարակ<Հաշի-Հարիրլի	1977	Ղազիյան Մարիամ
32(32).	FS:0551—0558 ՍՀ 99(1)	Երևան<Այնճար	1978	Ղազիյան Ալմաստ
Բ 1(33).	FS:0267—0274 ՍՀ 90	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	1959	Խարիկյան Սարգիս
2(34).	FS:0607--0610	Երևան<Քարուսիե	1977	Գյոզալյան Դրիդոր
3(35).	FS:0619--0622	Երևան<Խրդր-Բեկ	1976	Դյուքենջյան Խաչուն
4(36).	FS:0603--0606	Երևան<Քարուսիե	1977	Գյոզալյան Գրիգոր
5(37).	FS:0595--0598	Երևան<Այնճար	1978	Ղազիյան Ալմաստ
6(38).	FS:0611--0612	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	1978	Խարիկյան Սարգիս
7(39).	FS:0613--0614	— » —	1958	Փանոսյան Մովսես
8(40).	FS:0435--04444	Երևան<Այնճար	1978	Ղազիյան Ալմաստ
9(41).	FS.0623--0626	Երևան<Քարուսիե	1959	Գյոզալյան Սերոր
10(42).	FS:0615—0618	— » —	— » —	— » —
11(43).	FS:0627—0630	— » —	— » —	— » —
12(44).	FS:0599—0602	— » —	— » —	— » —
Գ 1(45).	FS:0663—0666	— » —	— » —	— » —
2(46).	FS:0571—0578	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	1977	Փաշայան Առզոմե
3(47).	FS:0579—0582	— » —	— » —	Փանոսյան Մովսես
4(48).	FS:0449—0554	Էջմիածին<Քարուսիե	— » —	Դավթյան Աննա
5(49).	FS:0655—0658	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	— » —	Փանոսյան Մովսես
6(50).	FS.0559—0566	Էջմիածին<Քարուսիե	— » —	Դավթյան Աննա
7(51).	FS:0567—0570	— » —	— » —	— » —
8(52).	FS:0445--0448	Երևան<Այնճար	1957	Դուզակլյան Աստղիկ
9(53).	FS.0639--0642	Երևան<Ճողուն-Օլուկ	1976	Հայլյան Հովհաննես
10(54).	FS:0675--0678	Աշտարակ<Հաշի-Հարիրլի	1977	Բասանբեկյան Իսայի
11(55).	FS:0643--0646	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	1978	Սուգկուկյան Պողոս
II				
Ա 1(56)—	FS:2585—2702	Երևան<Հաշի-Հարիրլի	1955	Դուզակլյան Հովհաննես
— 85(140).		— » —	— » —	Դուզակլյան Ակիմ
		— » —	1956	Միլիոնյան Եղիսաբեթ
		— » —	1957	Բրգոտյան Օվսաննա
		— » —	1958	Խարիկյան Սարգիս
		— » —	1959	Ղազիյան Խաչիկ
		Հոկտեմբերյան<Քարուսիե	— » —	Մալքոյան Գրիգոր
		Երևան<Քարուսիե	1960	Գյոզալյան Տիրուհի
		Երևան<Բիքիտս	— » —	Ղալարանյան Մարիամ
		Երևան<Խրդր-Բեկ	1976	Դյուքենջյան Խաչուն
		Էջմիածին<Քարուսիե	1977	Վարուժյան Երվանդ

1	2	3	4	5
		Էչմիածին<Քաթուսիկ	1977	Վարուժյան Օնիկ
		Էչմիածին<Խըդր-Բեկ	— » —	Մովսիսյան Գյուլինա
		Երևան<Քարուսիկ	1978	Ջիֆչյան Վարդուհի
		— » —	— » —	Անեչյան Հովհաննես
		— » —	— » —	Գյոզալյան Աբուսյակ
		— » —	— » —	Հովհաննիսյան Սրբիկ
		Հոկտեմբերյան<Քաթուսիկ	— » —	Անեչյան Իսկուհի
		— » —	— » —	Ախոյան Կարապետ
		— » —	— » —	Բայրամյան Իսկուհի
		— » —	— » —	Ղասամանյան Մաքրուհի
		— » —	— » —	Ղազարյան Վարդուհի
		— » —	— » —	Ղազարյան Կարո
		Հոկտեմբերյան<Այնճաք	— » —	Ղասամանյան Գոհարիկ
		Աշտարակ<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Բասանբեկյան Ռոզա
		Լենինական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ջերազյան Էլբիսա
		Կիրովական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ճուղուրյան Սաոա
		Ղափան<Քաթուսիկ	— » —	Թոսունյան Միլիկ
Բ 1(141)—	I·S:0689—0752	Երևան<Հաջի-Հաբիբլի	1956	Դուդակլյան Սիմա
— 20(160).		— » —	— » —	Դուդակլյան Աստղիկ
		— » —	1957	Ղազիյան Մարիամ
		— » —	1958	Քերթիկյան Ախմա
		Երևան<Խըդր-Բեկ	1960	Դյուքենջյան Խաչուն
		Երևան<Քաթուսիկ	1974	Անեչյան Հովհաննես
		— » —	— » —	Թումանյան Հովհաննես
		Երևան<Ցողուն-Օլուկ	1975	Տեր-Պետրոսյան Ազատուհի
		Հոկտեմբերյան<Քաթուսիկ	1978	Ախոյան Կարապետ
		— » —	— » —	Անեչյան Իսկուհի
		— » —	— » —	Ղասամանյան Մաքրուհի
		Էչմիածին<Քաթուսիկ	— » —	Բալչյան Վարդուհի
		Աշտարակ<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Բասանբեկյան Ռոզա
		Լենինական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ջերապյան Էլբիսա
		Կիրովական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ճուղուրյան Մարիգա
		— » —	— » —	Ճուղուրյան Սաոա
		Ղափան<Քաթուսիկ	— » —	Թոսունյան Միլիկ
Դ 1(161)—	FS:0671—0674	Երևան<Հաջի-Հաբիբլի	1977	Սուպկուկյան Պողոս
— 14(174).		Երևան<Քաթուսիկ	— » —	Գյոզալյան Գրիգոր
		Երևան<Ցողուն-Օլուկ	1978	Կրիկյան Սվնիկե
		— » —	— » —	Փանոսյան Սեդրակ
		Հոկտեմբերյան<Քաթուսիկ	— » —	Ախոյան Կարապետ
		Աշտարակ<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Բասանբեկյան Իսայի
		Կիրովական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ճուղուրյան Կարապետ
		— » —	— » —	Ճուղուրյան Սաոա
		Լենինական<Ցողուն-Օլուկ	— » —	Ղաբիրյան Մուրադ
		Երևան<Հաջի-Հաբիբլի	1960	Դուդակլյան Հովհաննես

1	2	3	4	5
III				
Ա 1(175)—	FS.0753—2258	Երևան<Հաջի-Հարիրլի	1955	Դուդակլյան Հովհաննես
—678(852).		— » —	1956	Դուդակլյան Սիմա
		Երևան<Քարուսիե	1957	Գյոզալլյան Սերոր
		Երևան<Բիթիկա	1958	Յերանկյան Հայկ
		Երևան<Հաջի-Հարիրլի	1959	Խաբիկյան Սարգիս
		— » —	1960	Դուդակլյան Հովսեփ
		Երևան<Խըդր-Բեկ	1972	Դյուքենջյան Օնիկ
		— » —	1973	Հարկալյան Սարգիս
		Երևան<Հաջի-Հարիրլի	1974	Դուդակլյան Մարիամ
		Երևան<Ցողուն-Օլուկ	1975	Արամալիայան Աբրահամ
		— » —	1976	Հաչյան Հովհաննես
		— » —	— » —	Տեր-Պետրոսյան Հակոբ
		Երևան<Խըդր-Բեկ	— » —	Յարալյան Միխակ
		Երևան<Քարուսիե	1977	Գյոզալյան Գրիգոր
		— » —	1978	— » —
		— » —	— » —	Գյոզալյան Աբուսյակ
		— » —	— » —	Գիֆչյան Վարդուհի
		— » —	— » —	Ղազարյան Մովսես
		— » —	— » —	Ղազարյան Անդրե
		Էջմիածին<Քարուսիե	— » —	Դավթյան Աննա
		Սրևաս<Հաջի-Հարիրլի	— » —	Դուդակլյան Դշխուհի
		— » —	— » —	Մարտիրյան Իշնատիոս
		— » —	— » —	Հալուլյան Կարապետ
		Աչտարակ<Հաջի-Հարիրլի	— » —	Բասանբեկյան Խայի
		Հոկտեմբերյան<Քարուսիե	— » —	Ղասամանյան Հակոբ
		— » —	— » —	Սխոյան Կարապետ
		Լենինական<Ցողուն-Օլուկ	— » —	Ղարիբյան Մուրադ
		Կիրովական<Ցողուն-Օլուկ	— » —	Ճուղուրյան Կարապետ
		Ղափան<Քարուսիե	— » —	Թոսունյան Միլիկ
Բ 1(853)—	FS:2259—2324	Երևան<Հաջի-Հարիրլի	1955	Դուդակլյան Հովհաննես
— 33(885).		— » —	— » —	Դուդակլյան Սիմա
		— » —	1957	Խաբիկյան Սարգիս
		Երևան<Քարուսիե	1958	Գյոզալյան Սերոր
		Հոկտեմբերյան<Քարուսիե	1959	Մալքոյան Գրիգոր
		Երևան<Խըդր-Բեկ	1972	Հարկալյան Սարգիս
		Երևան<Քարուսիե	1976	Գյոզալյան Սրուսյակ
		— » —	1977	Գյոզալյան Գրիգոր
		— » —	1978	— » —
		— » —	— » —	Գիֆչյան Վարդուհի

1	2	3	4	5
		էջմիածին<Քաբուսիե	1978	Դավթյան Աննա
		Լենինական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ջերաղյան Էլբիսա
Դ 1(886)—	FS:2325—2584	Երևան<Հաջի-Հարիբլի	1955	Դուդակլյան Հովհաննես
—134(1019).		— » —	— » —	Դուդակլյան Սիմա
		— » —	1956	Քերթիկյան Սիմա
		— » —	1957	Փաշայան Սողոմե
		Երևան<Քաբուսիե	1977	Գյոդալլյան Գրիդոր
		— » —	1978	— » —
		— » —	— » —	Ջիֆլյան Վարդուհի
		Երևան<Խրդր-Բեկ	— » —	Դյուքենջյան Խաչուն
		Երևան<Յողուն-Օլուկ	— » —	Հաջյան Նվարդ
		Հոկտեմբերյան<Քաբուսիե	— » —	Աննեջյան Իսկուհի
		— » —	— » —	Ղասամանյան Մաքրուհի
		Լենինական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ջերաղյան Էլբիսա
		Կիրովական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ճուղուրյան Սառա
		Ղափան<Քաբուսիե	— » —	Թոսունյան Միլիկ
Դ 1(1020)—	FS.2703—3309	Երևան<Հաջի-Հաբիբլի	1955	Դուդակլյան Հովհաննես
—300(1319).		— » —	— » —	Դուդակլյան Սիմա
		Երևան<Քաբուսիե	1956	Գյոդալլյան Սերոբ
		Երևան<Խրդր-Բեկ	1975	Հարկալյան Արդիս
		— » —	1976	Յարալյան Միսակ
		Երևան<Յողուն-Օլուկ	— » —	Հաջյան Հովհաննես
		— » —	1977	Փանոսյան Սեդրակ
		Երևան<Քաբուսիե	— » —	Գյոդալլյան Գրիդոր
		— » —	1978	— » —
		— » —	— » —	Տոնիկյան Տոնիկ
		— » —	— » —	Գյոդալլյան Մանվել
		— » —	— » —	Աննեջյան Հովհաննես
		Երևան<Յողուն-Օլուկ	— » —	Տեր-Պետրոսյան Հակոբ
		— » —	— » —	Տեր-Պետրոսյան Աղաատուհի
		— » —	— » —	Կրիկյան Սվնիկե
		Երևան<Հաջի-Հարիբլի	— » —	Կրիկյան Հովսեփ
		Հոկտեմբերյան<Քաբուսիե	— » —	Ախոյան Կարապետ
		— » —	— » —	Աննեջյան Իսկուհի
		— » —	— » —	Ղասամանյան Մաքրուհի
		էջմիածին<Բիքիաս	— » —	Բալաբանյան Արտաշես
		Աշտարակ<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Բասանբեկյան Իոսիֆ
		Լենինական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ջերաղյան Էլբիսա
		Լենինական<Յողուն-Օլուկ	— » —	Ղարիբյան Մուրադ
		Կիրովական<Հաջի-Հաբիբլի	— » —	Ճուղուրյան Կարապետ
		Ղափան<Քաբուսիե	— » —	Թոսունյան Միլիկ

ԲԱՆԱՍԱՑՆԵՐԻ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

Պողոս Հովհաննեսի Սուպկուկյան— ծնվել է 1887 թ. Մուսա լեռան Հաջի-Հարիրլի գյուղում։ Եղել է հերոսամարտի մասնակիցներից. այդ դեպքերը նրա վրա խոր տպավորություն են թողել։ Գրագիտություն սովորել է Պորա Ստիդի Սիսվան վարժարանում 1919 թ., վերադառնալով Մուսա լեռ, զբաղվել է հողագործությամբ և ջուլհակությամբ։ 1939 թ. տարագրվել է Սյունաց, ապա՝ Բեյրութ։ 1947 թ. հայրենադարձվել է և հաստատվել Երևանի Շահումյանի շրջանում։ Պ. Սուպկուկյանն իր ստեղծագործելու ձիրքով մուսալեռցիների մեջ հայտնի է աշուղ Դեհլլի անունով (պատմում են, որ նա ծնվել է ուղտի վրա, այդտեղից և նրա մականունը)։ Պ. Սուպկուկյանից գրի ենք առել հայրենասիրական բնույթի մի շարք վիպական երգեր 1 (161)—4 (164), որոնք ականատեսի իր թախիծով և արդար զայրույթով են վերարտադրում Մուսա լեռան հերոսամարտի պատմական դեպքերն ու դեմքերը։

Աննա Գրիգորի Դավթյան— ծնվել է 1888 թ. Մուսա լեռան Քաբուսիե գյուղում։ 1915 թ. հերոսամարտի օրերին երեխաների հետ բարձրացել է լեռան գագաթը, ապա՝ փոխադրվել Պորա Սարիդ։ 1919 թ. կրկին վերադարձել ծննդավայր, 1939 թ. գաղթել Այնճար, իսկ 1947 թ. հայրենադարձվել ու հաստատվել է Էջմիածնի շրջանի Ոսկեհատ տնտեսությունում, որտեղ աշխատել է սու հանգստի կոչվել։ Աննա տատիկը մեզ հաղորդել է իրենց բնույթով հազվադյուտ մի շարք տվյալներ ու սնահավատական ղրույցներ։

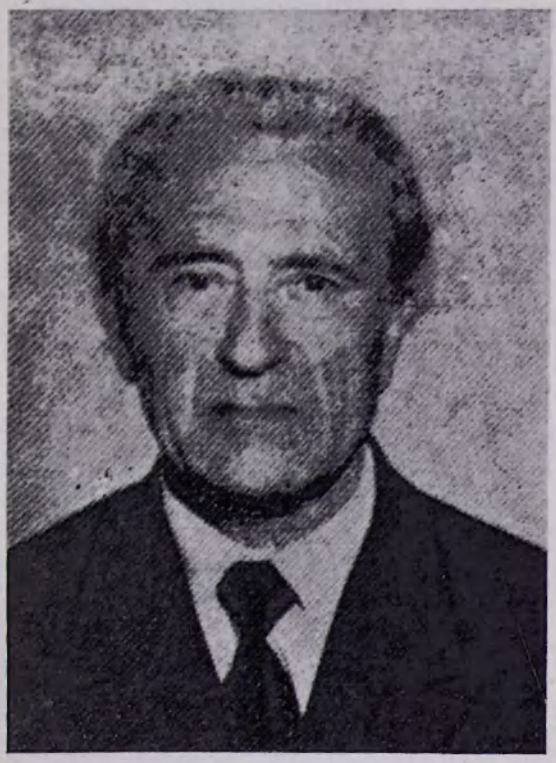

Գրիգոր Մարկոսի Դյուզալյան— *ծնվել է 1903 թ. Մուսա լեռան Քարուսիե գյուղում, որտեղ և ստացել է իր նախնական կրթությունը։ 1915—18 թթ. ճաշակել է Սիրիական Համմա անապատի տքնաջան կյանքի բոլոր դառնություններն ու զրկանքները։ Աքսորից վերադառնալուց հետո, Քարուսիեից ամեն օր ոտքով դնացել է Խրգր-Բեկ, որպեսզի մասնակցի վարժարանի դասընթացներին։ Գր. Դյուզալյանը բարձրագույն կրթությունն ստացել է Փարիզում՝ մասնագիտանալով էլեկտրական մեխանիկայի ասպարեզում։ Այնուհետև դասավանդել է Անտիոքի լիցեյում և ծառայել Բեյրութի հեռախոսային ցանցում։ 1946 թ. հայրենադարձվել, հաստատվել է Երևանի Կիլիկիա թաղամասում։ Երկար տարիներ նա աշխատել է հեռախոսային ցանցում և վայելել մեծ հեղինակություն։ Գր. Դյուզալյանը ներկայումս հանգստի է կոչված։ Հակառակ իր պատկառելի տարիքին՝ նա մեզ հաղորդել է ավանդական բնույթի բազմաթիվ ու բազմազան նյութեր, որոնց մեծ մասը լսել է իր հորեղբայր Սերոբ ամիից (տե՛ս կենսագրությունը)։ Նա իր բանավոր խոսքը համեմում էր ժողովրդական խորիմաստ առած-ասացվածքներով ու գարձվածներով, որոնք մենք խնամքով գրի ենք առել։ Գր. Դյուզալյանը շարադրել է Մուսա լեռան տնցյալի աղգագրությունը և հանձնել ՀՍՍՀ ԳԱ հնագիտության և աղգագրության ինստիտուտին։ Ժամանակին նա օգնել է ակադեմիկոսներ Ար. Ղարիբյանին և Գ. Ջահուկյանին Քարուսիե գյուղի բարբառի ուսումնասիրությունը կատարելիս։ Ներկա ժողովածուն կազմելիս Գր. Դյուզալյանը մեզ համար եղել է ոչ միայն շնորհալի բանասաց, որից գրի ենք առել արգեն իսկ մոռացության մատնված ղդալի քանակությամբ բանահյուսական արժեքավոր նյութեր, այլև նա, իր արտացավ վերաբերմունքով և հայրենասերի նվիրվածությամբ, մեծապես օժանդակել ու նպաստել է ժողովածուի բնագրերի լեզվաբարբառային հարազատությունը պահպանելու և ճշգրտելու դործին, որի համար հայտնում ենք մեր հատուկ և խորին երախտագիտություն։*

Սերոբ Գրիգորի Դյուզալյան— *ծնվել է 1882 թ. Մուսա լեռան Քարուսիե գյուղում, հողագործի բնտանիքում։ Հերոսամարտի օրերին նա շաաերի հետ միասին աչքի է ընկել իր խիզախությամբ։ Անցնելով Պորտ Սաիդ՝ ղեկավարել է ուղևորատնց հյուսողների աշխատանքը։ 1919 թ. վերադարձել է իր ծննդավայրը և 1939 թ. համագյուղացիների հետ կրկին տեղահանվել, բնակվել Սուրում։ 1947 թ. հայրենադարձվել ու հաստատվել է Երևանի Շահումյանի շրջանում և զբաղվել շերամարուծությամբ։ 1950-ական թվականներին Սերոբ ամին մեզ հաղորդել է ինքնատիպ ավանդություններ, առակներ ու ասացվածքներ։*

Միսակ Պետրոսի Յարալյան— *ծնվել է 1902 թ. Մուսա լեռան Խըգր-Բեկ գյուղում։ Նա իր հայրենասիրությամբ համագյուղացիների շրջապատում հայտնի է «Վատանի» մականունով։ Հերոսամարտի օրերին, թեպետ տարիքով փոքր լինելուն, հրացան չի վերցրել, բայց եղել է կապավոր։ Պորտ Սաիդում հաճախել է Սիսվան վարժարանը։ 1919 թ. վերագառնալով ծննգավայր՝ եղել է վեց ղյուղերի միակ վարորդը։ 1946 թ. հայրենադարձվել է Հայրենիք։ Վատանին մեծ ոգևորությամբ է մեզ պատմել խոհափիլիսուիայական ու գաստիարակչական բնույթի մի շարք արժեքավոր հեքիաթներ։*

Նվաճեդ Հակոբի Վարուժյան— *(նկարում աջից) ծնվել է 1920 թ. Քաբուսիե գյուղում։ 1939 թ. համագյուղացիների հետ տեղահանվել է Սյունեաց, ապա բնակվել Բեյրութում։ 1947 թ. ներգաղթել է Սովետական Հայաստան։ Նա իր բազմանդամ ընտանիքով ապրում է էջմիածնում։ Մասնագիտությամբ գրաշար է և վայելում է մեծ հեղինակություն։ Նրա համար հայրենասիրության չափանիշը հայրենիքին օգտակար, նվիրված, ինչպես ինքն է ասում «Բարի ղավակ» լինելն է։ Վարուժյան Նվանգից ու նրա եղբայր Օնիկից (նկարում՝ ձախից) գրանցել ենք «Գարմէր Ֆըստան» պարերգը, որը ներշնչված երգում էին նվագելով երկրից բերված երաժշտական գործիքների վրա։*

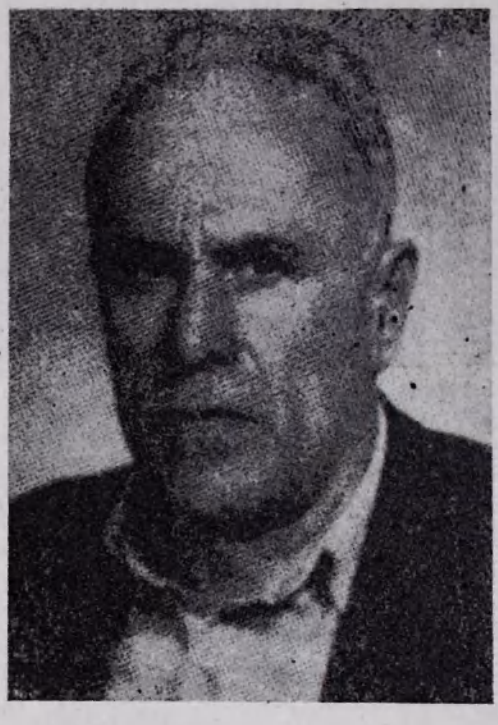

Հակոբ Պետրոսի Տեր-Պետրոսյան— *ծնվել է 1908 թ. Մուսա լեռան Յողուն-Օլուկ գյուղում, հողագործի ընտանիքում։ Մանկական հիշողությունները կապված են Մուսա լեռան հերոսամարտի հետ։ Նախնական կրթությունն ստացել է Պորտ Սաիդում։ 1919 թ. բոլորի հետ վերադարձել է հայրենի գյուղ, ղբաղվել հողագործությամբ։ 1927 թ. տեղափոխվել է Բեյրութ, ապա՝ Հալեպ, որտեղ ղբաղվել է սանրագործությամբ և միաժամանակ հայտնի գարձել իր հասարակական ղործունեությամբ։ 1946 թ. հայրենադարձվել ու իր ընտանիքով բնակություն է հաստատել Երեանի Նոր-Արեշ թաղամասում։ Տեր-Պետրոսյանից գրառել ենք խորհրդատ առած-ասացվածքներ ու գարձվածներ։ Իսկ նրա կինը՝ Աղաւուհին, որը ծնվել է հերոսամարտի օրերին լեռան գագաթին, մեզ հաղորդել է քնարական բնույթի երգեր ու խաղիկներ։*

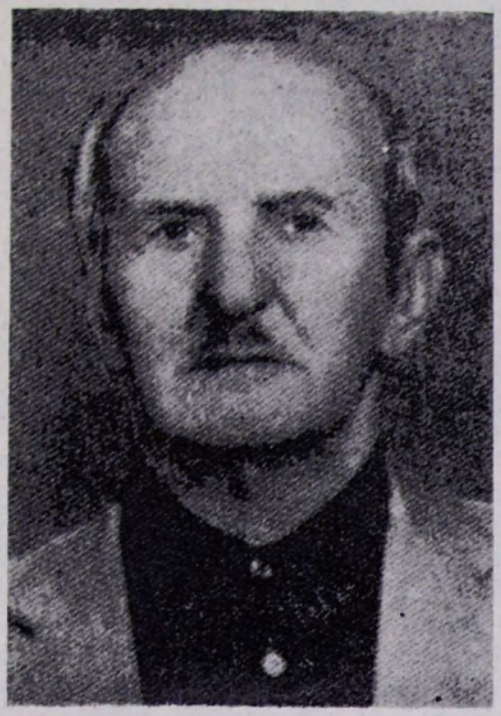

Սարգիս Մովսեսի Հարկալյան— ծնվել է 1892 թ. Մուսա լեռան Եղդր-Բեկ գյուղում, կրթությունն ստացել է գյուղական դպրոցում։ Մասնակցել է Մուսա լեռան հերոսամարտին և դրի առել ականատեսի իր հուշերը։ 1916 թ. կտմավոր ծառայել է ֆրանսիական բանակում։ 1919 թ. վերադարձել է Մուսա լեռ, 1939 թ. համադյուղացիների հետ գաղթել Այնճար։ 1947 թ. հայրենադարձվել ու հաստատվել է Երևանի Ջարբախ թաղամասում։ Աշխատել է Հոյէլեկարո գործարանում, ապա հանդսպահ է կոչվել։ Հերոսամարտի դեկավարների՝ Տիգրան Անդրեասյանի, Եսայի Յադուրյանի, Պետրոս Տմլաքյանի և այլ հերոսների մասին Ս. Հարկալյանը մեզ շատ հետաքրքիր հուշեր է ալամել, որոնք համեմում էր դիպուկ ու բնութագրական առած-ասացվածքներով ու թեավոր խոսքերով։

***

Տարիների ընթացքում բառ առ բառ, պատառիկ առ պատառիկ գրի առնելով՝ սահեցվել ու ամբողջացվել են սույն ժողովածուի բանահյուսական հուշարձանները։

Մեր խորին երախտագիտությունն ենք հայտնում դյուցազնական մուսալեռցիների հայրենաբնակ այն ներկայացուցիչներին, որոնք, իրենց արդեն իսկ անհետացող բարբառով, մեզ հաղորդեցին և իսպառ կորստից փրկեցին ազգագրական այս ինքնատիպ խմբի հոգևոր մշակույթի նշխարները, որպեսզի քոնը քեզ ևվիրեմ, ի՛մ հայ ժողովուրդ։

ФОЛЬКЛОР МУСА ЛЕРА

СВАЗЛЯН ВЕРЖИНЭ

Резюме

Муса лер (по-турецки Муса даг)—название местности на северо-восточном побережье Средиземного моря, издавна заселенное этнографической группой армянского народа.

В период геноцида армян, в 1915 году мусалерцы стали известны миру своей сорокадневной героической борьбой. Впоследствии мусалерцы вынуждены были скитаться по разным странам, а в 1946 году большая их часть репатринровалась в Советскую Армению.

Настоящий сборник является первой попыткой представить образцы почти всех жанров традиционного фольклора мусалерцев.

В сборник вошли 1319 текстов разнообразных произведений, характерных для репертуара мусалерцев, проживающих в Советской Армении.

Фольклорный материал представлен в трех больших разделах:

I—эпическое народное творчество (сказки, басни, анекдоты, легенды);

II—лирическое народное творчество (частушки, ритуальные, бытовые, патриотические, солдатские, скитальческие песни);

III—устоявшиеся фразеологизмы, характерные для речевой культуры (пословицы, поговорки, загадки, благословения, заклинания, клятвы).

Материалы записывались с учетом их диалектологических принципов. Параллельно в сборнике дан их перевод на литературный армянский язык.

В сборник включены словарь, поясняющий затруднительные слова и обороты, биографии сказителей, примечания, которые снабжены указаниями на архивные источники, отражающие мотивные параллели всемирных сказок, таблицы, записи нот ряда песен, карта, отображающая репатриацию мусалерцев в Советскую Армению.

Введение содержит необходимые общие сведения о Муса лере и его бывших обитателях, некоторые результаты спецнальных исследований фольклорного репертуара этой группы.

Запись фольклорного материала осуществлена в два периода (1955—60 и 1972—78 гг.). Сравнение статистических и других аналитических наблюдений за два экспедиционных периода позволило сделать некоторые выводы синхронического и диахронического порядка. Так, в количественном процессе сокращения традиционного репертуара, видимо в силу смены поколений, оказываются и тенденции качественного сдвига в самой синхронии: со смертью сказителей старшего поколения постепенно исчезает и его устное творчество.

Пользуясь армянской системой документации (АСД), разработанной доктором филологических наук Исидором Левиным, а также предложенными им исследовательскими приемами, в ряде случаев удалось объективировать изменения фольклора мусалерцев, что обусловлено сменой исторической и географической среды, развитием социально-культурного уровня, формированием нового мышления и психологии.

Методика исследования и использованная источниковедческая база могут представлять интерес не только для фольклористов, но и для историков армянской культуры, диалектологов и социологов.

THE FOLKLORE OF MUSA LER

SVAZLIAN VERGINÉ

Summary

Musa Ler ("Musa Dagh„ in Turkish) is the name of a locality on the north-eastern shore of the Mediterranean populated since of long with an ethnographic group of Armenians.

In time of the 1915 wholesale massacre of the Armenians they rose to world-wide renown for their forty-day-long heroic battle after which they commenced a nomadic life in different countries. In 1946 the greater part of those wanderers was repatriated to Soviet Armenia.

The present edition is the first attempt to sample nearly all the traditional folklore genres of the natives of Musa Ler.

The collection comprises 1319 texts of different productions, characteristic of the repretory of Musa Ler natives living in Soviet Armenia.

The folklore data are presented in three large sections:

I. Epic folk art (tales, fables, anecdotes and legends),

II. Lyric folk art (ditties, ritual, patriotic, soldiers', nomadic and everyday songs),

III. Formulas (sayings, proverbs, riddles, blessings, imprecations, oaths and idiomatic expressions).

The data were recorded with due account of their dialectological principles, each provided with parallel entries of equivalents in literary Armenian.

The edition includes a vocabulary explaining the difficult words and expressions, the biography of narrators, comments marked with archival references showing motif parallels in world tales, tables, a number of notations of songs based on their execution as well as a map portraying the repatriation of the natives of Musa Ler to Soviet Armenia.

The introduction enlists general information on Musa Ler and its former inhabitants and a number of results of special studies of the folklore repertory of this group.

The folklore data were recorded in two periods: 1955—1960 and 1972—1978. A collation of statistical and analytical observations made in time of two expeditions enabled us to draw a number of synchronous and diachronous conclusions. Thus, tendencies of qualitative changes on the synchronous plane make themselves felt in the quantitative reduction of the traditional repertory, apparently due to generation shift: the departure of the senior generation of narrators brings about a gradual disappearance of oral folk-tales.

Making use of the Armenian system of documentation (ASL) worked out by Isidor Levin, a doctor of philological sciences, as well as the research methods he has suggested, we have succeeded in a number of cases in objectifying the changes in the folklore of the natives of Musa Ler, accountable in terms of modified historical and geographical setting, the growth of social and cultural standard and the shaping of new thinking and psychology.

The research method and the references drawn upon in the writing may prove of interest not only to the folklorists but also to the historians of Armenian culture, dialectologists and sociologists.

ԲԱՆԱՀԱՅՈՒԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ

Ի ՎԻՊԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

II. Հեքիաթներ

1(1). Դրէչ դղան 18
2(2). Քաշիշ լիոր 25
3(3). Չըրքըն դղան 32
4(4). Ավչի դղան 35
5(5). Հալ դղէն մուրագը 43
6(6). Թաքավուրէն բղդնդ դղան 47
7(7). Շահյարան 51
8(8). Թաքավիրէն իսկա կլաուխ, արձուք կլաուխ դղաքը 53
9(9). Տուոմը 55
10(10). Ուրէն ազվըրքէն 58
11(11). Մինձ չըղիցուձ դիէգ՝ մինձ բէօուր մը տէյր 59
12(12). Դարախ Հաւլիվէյը 61
13(13). Ամրն պանէն սըրան դուուկու 62
14(14). Շուղ արբէօ՞ղ չուղ պուն գըկիդի, Քը՞ չուղ իլվէօղ 65
15(15). Յիղր էուր պարա 66
16(16). Զայըրը ղըցանիս, դան ալէ գրնծիս 71
17(17). Ղըսմաքին չըգիախէր 74
18(18). Ուղիւք խուսուղ մօրք 75
19(19). Հուբ փիրաւղը, Հիրէն միչը դիյնա 76
20(20). Ըրք ղղՕյց հանդյՕք 78
21(21). Թաքավուրէն ըրք իլուք դղաքը 79
22(22). Ալուք դղան 82
23(23). Ալուք դղան իլան Քամպալ աչկէյնր 83
24(24). Քալ դղան իլան Քուսան 85
25(25). Քուսա բարօյը 86
26(26). Մուսա-Քուսա բաբգՕն ասնդը 80
27(27). Սիլըք աչկայն 92
28(28). Աչկընէյն շառաֆը 97
29(29). Գինգուն վաբբիղուքէնը 98
30(30). Գինգուն շառին հիոօ դիցէ 99
31(31). Ըրր ավէր խանըվլըդը 102
32(32). Գինգունը իրուձ պունը լըովնուր 103

Ր Առակներ և ասեկդոտներ

1(33). Լիզօն ցուվը 104
2(34). ԳուբյՕշ իլան կիղացէն 105
3(35). Բաովուն Ծձը իլան իբիցէյն մուրաքը 106
4(36). Մօլլան իլան բՕր 106
5(37). Ալուք խզմաքկարը 107
6(38). Զանաղինց Ալիբը 107

7(39). Միսաֆըր չըպոնիր 107
8(40). Ըլլուճաք գինգուն չուղուրր 108
9(41). Խուրըզէյն Քաքիօք 108
10(42). Օձ իլան Հըրը գուրյօշ 108
11(43). Կալը իլան օղրը 109
12(44). Ճիրէյն իլան գիրիէ 109

Գ Ավանդություններ և սնահավատական զրույցներ

1(45). Մուսա լիոը 110
2(46). Մուսա քէհիան—I 110
3(47). Մուսա քէհիան—II 111
4(48). Թիգըզիա իլան Վարվառան 112
5(49). Միը խարլաքը 113
6(50). Զուվէյն աշկայն 113
7(51). Զուվը մօրթ 114
8(52). Պօ աշըհըը 115
9(53). Ղաթըրլը նիզամը 115
10(54). Քրիսդիան իլան յէր դղան 116
11(55). Լօրճ բարգօն խալանիլը 117

II ՔՆԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

1(56)—85(140). Ա Խաղիկներ 118
1(141)—20(160). Բ Միսակենցաղային երգեր 124
1(161)—14(174). Գ Հայրենասիրական, զինվորի և ուրագրության երգեր . . 128
Երգերի նոտագրված նմուշներ 134

III. ԲԱՆԱՁԵՎԵՐ

1(175)—678(852). Ա Առած-ասացվածքներ 140
1(853)—33(885). Բ Հանելուկներ 172
1(886)—134(1019). Գ Անեծքներ, օրհնանքներ, երդումներ 176
1(1020)—300(1319). Դ Դարձվածներ 182

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն 5

I ՎԻՊԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Հեքիաթներ 18
Բ. Առակներ և աննկզոաններ 104
Դ. Ավանդություններ և անհավատական զրույցներ 110

II ՔՆԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Խաղիկներ 118
Բ. Միսակենցաղային երգեր 124
Դ. Հայրենասիրական, զինվորի և տարագրության երգեր 128
Երգերի նոտագրված նմուշներ 134

III ԲԱՆԱՁԵՎԵՐ

Ա. Առած-ասացվածքներ 140
Բ. Հանելուկներ 172
Դ. Անեծքներ, օրհնանքներ, երդումներ 176
Դ. Թարմվածներ 182

Բառարան 195
Համառոտագրություններ 203
Տառադարձություններ 204
Բանասացների կենսագրականներ 210
Ամփոփում (ռուսերեն) 214
Ամփոփում (անգլերեն) 215

ՀԱՅ ԱԶԳԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԲԱՆԱՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆ
ՆՅՈՒԹԵՐ ԵՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

16

ՎԵՐԺԻՆԵ ԴԱՒՈՒՆԿԻ ՍՎԱՋՅԱՆ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌ

Հրատ. խմբագիր Փ. Հ. Մուղանյան
Կազմը Ն. Հ. Խաչատրյանի
Գեղ. խմբագիր Հ. Ն. Գաբծակուլյան
Տեխ. խմբագիր Լ. Կ. Հարությունյան
Սրբագրիչ Է. Ա. Սոխիկյան

ԻԲ № 680

Հանձնված է շարվածքի 2. 09. 1982 թ.։ Ստորագրված է տպագրության 11. 03. 1984 թ.։
ՎՖ 06886։ Չափը 60×84 1/8 թուղթ № 1։ Տառատեսակ «գրքի սովորական», բարձր տպագրություն։
Պայմ. 25,57 նևրկ. մամուլ տպագր 13,75+1 ներդիր մամուլ։ Հրատ.-հաշվարկ. 22,7 մամուլ։
Տպաքանակ 3000։ Հրատ. № 5899։ Պատվեր № 941։ Գինը 3 ռ. 90 կոպ.։
ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24 դ.։
Издательство АН Арм. ССР, 375019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна, 24 г.
ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչության տպարան, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24։
Типография Издательства АН Арм. ССР, 375019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна, 24.